

Ioan Valeriu Tuleu

SELEUȘ

nouă secole de istorie

Foto sere

Editura,
Arad 2018

Cuvântul primarului

Comuna Seleuș a devenit bine cunoscută în județul Arad, dar și în orașele transilvane, prin legumicultorii ei de excepție, care au oferit cumpărătorilor de-a lungul multor decenii produse apreciate iar marca „Seleuș” a ajuns un adevărat brand. Munca grea, asiduă și profesionistă le-a adus oamenilor venituri substanțiale, care s-au materializat în ridicarea unor case impozante, achiziționarea de mașini și utilaje care să le facă traiul mai bun și munca mai eficientă.

Imaginea Seleușului s-a schimbat în ultimii ani și prin asfaltarea străzilor, repararea clădirilor instituțiilor publice, prin construcțiile noi care completează zestrea edilitară a comunei și mai adăugăm ceea ce nu se vede cu ochiul liber, dar contribuie la îmbunătățirea calității vieții, rețelele de apă curentă, dotările interioare etc. Toate au fost posibile datorită cetățenilor celor trei localități - Seleuș, Moroda, Iermata - din ale căror contribuții la bugetul local s-au plătit noile investiții dar și datorită administrației care a atras fonduri regionale, naționale și europene.

Seleușul începutului de secol XXI își datorează prosperitatea, și mai ales calitatea oamenilor, părinților, moșilor și strămoșilor care au trăit în cursul secolelor pe aceste locuri pe care le-au înnobilit prin lupta, munca și strădania lor. Oamenii fac istoria iar istoria comunei Seleuș merită să fie cunoscută de toți cei de astăzi, deoarece faptele trecute pot constitui un exemplu și un impuls pentru noi realizări care să facă din satele comunei noastre așezări demne de lumea civilizată, modernă.

Iată de ce am fost bucuroși și am acceptat imediat ce ni s-a făcut propunerea de către domnul profesor Ioan Valeriu Tuleu, fiu al Seleușului, să finanțăm tipărirea monografiei actuale: „Seleuș - nouă secole de existență”, care vine să îmbogățească și să ducă informația istorică la zi, să elucideze controversele ridicate în jurul unor evenimente sau persoane, să se constituie într-un instrument eficient în educarea generațiilor tinere. Era necesar să știm cum am devenit în istorie pentru a ne trasa drumul corect în viitor.

Suntem bucuroși să aflăm din această monografie că localitatea Seleuș este una dintre primele atestate pe cuprinsul actualului județ Arad și prin aceasta se află între primele localități cu „certificat de naștere” de pe cuprinsul arealului românesc. Mai aflăm, în acest an al centenarului, că la Seleuș s-a născut Nicolae Horga Popovici, primul român din părțile de vest ale țării care a scris o carte în limba română, că în satul nostru s-a născut Vasile Goldiș, supranumit ideologul Marii Uniri, că satele Seleușului, între cele mai românești din vechiul comitat Arad, au avut o contribuția importantă, prin oamenii lor, la făurirea României Mari. Noi, cei de astăzi, suntem mândri de înaintașii noștri și cred că acesta este principalul sentiment care se degajă din lectura acestei cărți. Oamenii Seleușului, ne transmite monografia, au creat în egală măsură și bunuri materiale și bunuri spirituale care au folosit și sunt în folosul tuturor cetățenilor, indiferent cărei etnii aparțin.

Există, prin urmare, suficiente motive prin care să mulțumim autorului monografiei, domnul Ioan Valeriu Tuleu și tuturor celor care într-un fel sau altul au ajutat ca această scriere să vadă lumina tiparului. Prezentul volum îl considerăm ca fiind o opera culturală valoroasă care se adaugă fericit zestrei transmise de înaintași. O carte care va rămâne pentru totdeauna în colecțiile bibliotecilor personale și publice putând fi folosită și de generațiile viitoare.

Cristian Branc, primar

August 2018

Argument

Istoria unei țări este alcătuită, firește, din istoriile comunităților locale care compun acea alcătuire, istoricește determinată, de limbă, religie, teritoriu, psihologie comune. Dar, la rândul lor, micile comunități se deosebesc între ele prin evoluții istorice proprii, de particularități ale graiului, portului, ocupațiilor, ale firii oamenilor care le dau personalitate, toate întărindu-le solidaritatea și cultivându-le mândria apartenenței și originii comune. Nu degeaba unităților administrative de bază din România de astăzi li se spune comune, pentru că, într-adevăr, alcătuirea lor are ceva comun pentru toți membrii lor, deosebindu-le în același timp de altele, mai mult sau mai puțin îndepărtate.

A scrie monografia unei localități sau comune este, prin urmare, o necesitate dar și o întreprindere temerară, din cauza faptului că se ajunge mai greu la izvoarele scrise și documentare, acestea fiind împrăștiate într-un număr imens de surse. Deasemenea, o astfel de scriere cuprinde domenii variate ale istoriei, de la mediul natural până la etnografie, de la istoria antică până la istoria recentă, de la biserică și școală până la psihologia oamenilor, nefiind uitate nici personalitățile. Prin urmare este nevoie de cunoștințe teoretice din multe domenii auxiliare ale istoriei. Dar, acest tip de scriere este mult mai aproape de oameni, de indivizii care au făurit istoria și care astfel se regăsesc alături în curgerea veacurilor.

Mărturisesc că m-a preocupat de multă vreme trecutul satului în care m-am născut, încă de atunci de când la gura sobei, în nopțile lungi de iarnă, ascultam poveștile bătrânilor despre viața lor trecută, despre întâmplările și încercările prin care au răzbătut în viață. Dar, mai ales, povestirile veteranilor aveau o spectaculozitate care-mi stârnea interesul și imaginația, motiv pentru care m-am și preocupat îndeaproape de istoria războaielor mondiale, cărora le-am acordat două dintre lucrările mele. Dar, trecutul satului stăruia în continuare, neîndrăznind însă să-l abordez într-o scriere de complexitate monografică, știind că mă așteaptă o muncă laborioasă, complexă. Abia atunci când am aflat că există interes și din partea altor consăteni în scrierea istoriei satului, m-am hotărât să adun informații din diverse alte scrieri, privitoare la Seleuș. Și am găsit numeroase referiri, în diferite contexte, la satul care, măcar prin poziția lui geografică, a trezit interesul altor istorici care au abordat diferite evenimente locale sau au elaborat istorii secvențiale. Mai există apoi scrierile inginerului Ioan Motorca: „Monografia așezărilor Moroda și Iermata” și „Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata”, care cuprind o mare bogăție de informații, de date care au ușurat munca de cercetare, mai ales în documentarea din scrierile istoricilor maghiari. Trebuia însă completată documentarea cu datele la zi, cuprinse în lucrări mai recente, abordarea arhivelor din Seleuș, folosire istoriei orale etc. Se impunea totuși o mai bună sistematizare, eliminarea erorilor de interpretare, de localizare în timp și spațiu a evenimentelor. S-a impus cu precădere contextualizarea istoriei locale, completarea informațiilor cu explicarea cadrului mai larg oferit de organizarea socială și economică, cu legile și regulile impuse de organizațiile statale și regionale în cadrul cărora au evoluat satele comunei.

În demersul meu am insistat mai ales pe localitatea Seleuș, pe care o cunoșteam mult mai bine și care a fost abordată mai puțin consistent de către Ioan Motorca. Seleușul este și centrul de comună, prin urmare era obligatoriu să beneficieze de o atenție aparte.

Desigur, nu puteam porni la drum fără susținerea administrației comunale, respectiv a primarului Cristian Branc, care a promis din prima clipă sprijin financiar în tipărirea lucrării și în documentarea efectuată la arhivele instituțiilor comunei, oferind și personal informațiile solicitate. Așa cum am arătat, am întâlnit un interes major pentru istoria locală la mulți seleușeni, însă în mod deosebit trebuie să remarc contribuția deosebit de importantă adusă în

documentarea istoriei recente de către domnul Ioan Truș, fost primar al comunei. Cu o sollicitudine deosebită a furnizat informații esențiale, a venit chiar în întâmpinarea autorului sugerând subiecte, oferind documente, fotografii etc. Am solicitat informații de la bătrânii satului, adică de la aceia care au trăit evenimentele recente din istoria locală și între aceștia un loc bine determinat îl ocupă Ioan Medrea, beneficiar al unei memorii prodigioase. Florica Magda se înscrie la fel în rândul celor au putut oferi date, informații, care au completat anumite momente din viața satului. Geta Tuleu, fost inginer la CAP, Nicolae Muntean (a lui Hanți) au oferit date importante cu privire la istoria comunistă, înființarea și munca la CAP. Mircea Bărdan, interesat de istorie, a reținut și ne-a redat nouă multe întâmplări, povestiri d-ale bătrânilor care ne-au completat și confirmat datele documentare. Dumitru Nica, Viorel Buzna, Viorel Magda, Gheorghe Medrea, Gheorghe Horga, Dan Coman, Viorel Cilan, viceprimarul Ioan Mila, Florica Truș, au venit în întâmpinarea noastră oferind informații fără de care această carte ar fi fost mai săracă. Eforturile noastre au fost susținute și de domnul Teodor Crișan, directorul școlii gimnaziale și de preotul paroh Ștefăniță Cornel Muș, de conducătorii celorlalte confesiuni creștine din comună. De altfel, toți cei care au colaborat au fost cuprinși în bibliografia generală. Consilierea de specialitate ne-a fost oferită de conf. univ. dr. Sorin Bulboacă, de la Universitatea de Vest Vasile Goldiș, președinte al Societății de Științe Istorice, filiala Arad, la fel cum mulți alți membri ai societății ne-au ajutat cu materiale bibliografice.

Desigur, nu putem afirma că au fost cuprinse în volumul de față toate evenimentele, că au fost elucidate toate aspectele vieții satului, că am epuizat documentarea, de fapt nici o scriere, oricât de mare ca număr de pagini, nu poate fi completă. În continuare se vor găsi, sperăm, alții care să completeze istoria satelor comunei Seleuș, cercetând îndeaproape arhivele instituțiilor, luând informații orale, inclusiv realizând istorii secvențiale. Există toate condițiile care să permită acest lucru, mai ales că arhivele sunt bine puse la punct și întreținute de către Brăteanu Gică, care merită și el un cuvânt de mulțumire.

Atunci când am redactat această monografie, am ținut cont, în primul rând, de caracterul științific al lucrării, motiv pentru care s-ar putea ca unele capitole să fie mai aride la citit. Dar ne-am gândit și la seleușeanul obișnuit, nefamiliarizat cu limbajul istoricului, așa că multe capitole au caracteristica reportajului, pigmentând textul cu mici istorioare, cu întâmplări periferice care însă au darul de a reface atmosfera timpului și de a da savoare textului. Am dorit ca această carte să fie de folos tuturor seleușenilor de astăzi, dar mai ales celor viitori care trebuie să fie mândri de înaintașii lor, în care vor găsi modele de viață.

Început de drum

Drumul cel mai scurt și mai sigur pentru moțul care dorea să își vândă marfa în satele din câmpie la mijlocul secolului XX era pe la Ineu, de unde o putea apuca apoi pe drumul Seleușului, spre târgul de la Pâncota, cel mai mare din vestul țării. Imediat cum părăsea Ineu o lua spre stânga, în față fiindu-i ca reper dealul Mocrii, ultimul care îi amintea de muntele părăsit nu demult. În apropierea acestuia existau două variante, una să continue spre sud unde ar fi trecut prin Chier și Târnova, înainte de a ajunge la Pâncota și altul, mai scurt, spre sud-vest care îl ducea la Seleuș. Acest drum era și cel mai bun, era pietruit, flancat de plop înalți și mult mai umblat. Imediat după trecerea căii ferate Arad-Brad, un scurt popas la „Apa Acră” era aproape obligatoriu pentru a gusta din apele beneficoase, cu miros de ouă clocite, dar despre care se spunea că fac bine la stomac și rinichi. Mai departe, se întindea câmpia nesfârșită, pe dreapta era o pășune întinsă, populată de cirezi de vite și stave de cai. Erau altfel de animale decât cele de la munte, mai mari și mai viguroase. În stânga, după vreo 5 kilometri, o tăbliță indicatoare arăta 2 kilometri până la Iermata și încă unul până la Moroda, care abia se zăreau, locul fiind marcat mai ales de copacii specifici satelor de câmpie, salcâmul, plopul și, evident, pomii fructiferi. Ogoarele de pe stânga erau fragmentate și cultivate cu diferite cereale și plante tehnice. Drumul era plin de hârtoape, dar totuși bun pentru căluții care trăgeau alene căruța cu coviltir, încărcată cu lemn de construcții, ciubere pline cu fructe, iar de loitre atârnav oale de pământ. Mărfuri pe care moțul dorea să primească bani sau să le schimbe pe cereale. Drumul până la Seleuș părea destul de lung pentru că nu trecea prin alte localități, dar iată că, nu după mult timp, în față putea fi văzută turla bisericii care se iveau din aglomerarea de case și vegetație. Dolma Cigherului ascundea ceea ce era lipit de pământ. Râul ce venea din munții Zărandului putea fi trecut pe un pod de piatră ce vădea o mare vechime și părea deosebit de rezistent. Satul în care a intrat imediat ce a coborât de pe pod se deosebea mult de cele din zona lui, împrăștiate pe dealuri sau întinse pe văi. Străzile erau drepte și se încrucișau în unghi drept dar, probabil, se circula greu pe ele după urmele adânci lăsate în terenul moale de căruțele ale căror obezi erau învelite de „rafuri” înguste de oțel. Casele mai mari și destul de dese erau așezate perpendicular pe frontul stradal și erau acoperite cu țigla, aveau târnaț și câte două-trei camere fiecare. Se vedea că oamenii erau mai înstăriți, lucru vizibil și dacă te uitai la cociile întâlnite și la caii care le trăgeau. Rar se vedeau boii înjuțați la car. Așezate cu fața la drumul principal, două covăcii ofereau serviciile necesare călătorului: potcovirea calului, repararea oiștei etc.

La marginea de sud a satului, pe dreapta, Șura Moților aștepta, „oaspeții” de la munte care se opreau pentru un popas mai lung sau mai scurt, în timpul căruia hrăneau și adăpau caii. Se stătea și până spre dimineață pentru ca înainte de răsăritul soarelui să se pornească spre Pâncota pentru a ajunge la renumitul târg, cât mai devreme posibil. Nu mai era mult de mers, doar o oră, o oră și jumătate, drumul fiind mult mai populat de aici încolo cu căruțele care se revărsau din toate părțile Câmpiei Crișurilor; dinspre Zărand - Chișineu-Criș, dinspre Șicula- Cermei, sau dinspre Ineu - Beliu - Brad. Și peisajul era mai populat, pentru că, iată, pe stânga se zărea impozanta clădire a morii așezată pe „Canalul Morilor” care era trecut aproape pe neobservate, iar mai departe drumul era mărginit de duzii (frăgarii) care cu frunzele lor hrăneau viermii de mătase. Pe la jumătatea drumului două ferme, așezate de o

parte și de alta a drumului, aminteau de vechile domenii moșierești, în acel timp sedii ale IAS Ineu. Aici culturile cerealiere se răsfrăuau pe holde mult mai întinse, adică așa cum era atunci când erau stăpânite de baronii de la Pâncota. Ultimul reper important înainte de Pâncota era calea ferată Arad - Brad, care mai era trecută o dată, iar pe partea stângă era și Halta Seleuș, de care se foloseau mai mult pâncotanii, fiind mult mai aproape această localitate, la doar 2 kilometri. La capătul drumului târgul îl aștepta pe moș cu larmă de oameni și animale, cu mulțimea șatrelor și a mărfurilor și mai ales cu speranța unor afaceri profitabile.

Satele comunei Seleuș în curgerea timpului

Atestarea documentară

Așezările umane, la fel ca și indivizii, au câteva date esențiale care le definesc și deosebesc de altele asemenea lor. Acestea sunt denumirea, locul și data atestării documentare. Sunt primele repere care trebuie cunoscute pentru a putea pătrunde mai departe în intimitatea lor istorică. Satul Seleuș este atestat foarte devreme, comparativ cu alte așezări, și anume în anul 1113, cu numele de Szoloss. Mai apoi apare în documente cu mai multe denumiri între care: Csigier, Csigerel, Csigerszolos, Szolos, Szollos. Zewllews, Csigerszollos, Solos-Cighirel, Seleuș. Alăturarea la Szoloss a numelui Csigerel provine din secolul al XIX-lea, când localitatea, de peste râul Cigher, este alipită Seleușului, rezultând astfel un cuvânt compus care ne arată că avem de-a face cu unirea a două localități vecine. Iermata, atestată documentar în 1337, apare în documente sub numele de: Giarmata, Gyarmatha, Kisgyarmat, Csigergyarmat iar Moroda, atestată în 1508, apare sub numele de Maroth, Marot, Marothy, Marod. Precizăm că este vorba de atestări documentare scrise, cunoscute în prezent, dar asta nu înseamnă că nu ar exista alte documente mai vechi, care așteaptă să fie descoperite în vreo arhivă. Dăsemenea, după cum vom vedea, urmele materiale ascunse în solul satelor indică o vechime mult mai mare.

Cap. I

Mediul natural

Așezarea

Așezarea în spațiul geografic este deosebit de importantă pentru orice fel de locuire umană, de aici derivând condițiile de mediu - calitatea solurilor, clima, apele - care influențează la rândul lor ocupațiile, însușirile oamenilor, evenimentele istorice etc.

Coordonatele geografice pentru Seleuș (centrul de comună) sunt următoarele: Latitudine nordică – 46 grade, 23 minute, 3 secunde; longitudine estică – 21 grade, 42 minute, 31 secunde. Altitudine – 110-112 m. Centrul de comună este așezat la bifurcația șoselei județene 709 cu șoseaua 792, la 41,6 km. de Arad, 6 km. de Pâncota, 12 km. de Ineu și 7 km. de Zărand. Drumul 709 împarte în două satul Seleuș, așezat pe malul stâng al râului Cighier. Dincolo de râul Cigher, drumul 709 duce la Șicula, localitate aflată la 7 kilometri, așezată pe malul drept al Crișului Alb, iar drumul 792 care vine de la Chișineu Criș merge mai departe spre Ineu – Brad.

Din toate punctele de vedere: populație, suprafață, putere economică actuala comună Seleuș face parte din unitățile administrative comunale de mărime medie. Suprafața totală a Seleușului este de 4122 hectare iar populația numără puțin peste 3000 de locuitori, marea majoritate fiind agricultori, cei mai mulți cultivatori de legume. Suprafața satului Iermata este de 1160 hectare iar a satului Moroda de 1662 hectare. Comuna are vecinătăți cu orașul Ineu la nord-est, comuna Târnova la est, orașul Pâncota la sud, orașul Sântana la sud-est, comuna Zărand la vest, comuna Șicula la nord. *(foto, Hartă județ)*

Condițiile geologice

Câmpia pe care este așezat Seleușul s-a format pe locul unde se întindea, în Era Terțiară, Marea Panoniei. Solul s-a format prin depunerea materialului solid adus de ape din Carpații de Vest și a prafului adus de vânturi. Cu ocazia săpării fântânii arteziene de la Moroda, s-au putut face observații până la 110 m adâncime. S-a observat că până la adâncimea cercetată, pământul este format din straturi suprapuse. Apa subterană circulă sub formă de pânză continuă, la diferite adâncimi. Straturile de pământ sunt formate din roci sedimentare. Rocile sunt detritice, cu particule de diferite dimensiuni, precum pietre libere, cât și din particule legate. Legarea sau cimentarea particulelor este realizată de diferite materiale și în funcție de materialul de legătură rocile prezintă duritate diferită. Ca forme de roci de sedimentare detritică, se găsesc bolovănișuri, pietrișuri, nisipuri, argilă. După agenții care au adus materialele, avem roci aluvionare și roci eoliene. În subsol, până astăzi, nu au fost descoperite roci sedimentare de precipitație sau biogene. Desemenea, nu se găsesc nici roci eruptive și nici metamorfice. Pe întreaga suprafață există vegetație și nu se observă roca. (1) Totodată, prin situarea în apropierea zonei vulcanice neogene din Apusenii Sudici, zona Seleuș prezintă un caracter aparte, determinat de existența unor corpuri vulcanice (la Mocrea) de natură acidă, puternic afectate de fenomene hidrotermale.

Condițiile pedologice

Seleușul este așezat pe Câmpia de Vest (Câmpia Crișurilor), în zona solurilor brune și brun roșcat de pădure. Un alt tip zonal care se întâlnește în hotarul satului este cernoziomul levigat, care se găsește răspândit pe suprafețe restrânse spre vest, în „Dâmbul Oșerindului” și în general în restul Oșerindului, pe direcția sud-vest de sat. În cadrul solurilor zonale au apărut soluri intrazonale și azonale. Acestea s-au format datorită unor condiții specifice. Astfel, pe lângă Cigher (Iermățaua) și pe lângă Crișul Alb (Pusta Tajnic) se găsesc soluri aluvionare profunde, între cele mai productive. La distanță mai mare de ape, datorită revărsării și stagnării apei mai mult timp, s-au format lăcoviștile brune. Acolo unde terenul era denivelat, apele au stagnat timp îndelungat și au apărut soluri hidromorfe, cu vegetație lacustră. În interiorul solurilor cernoziomice există terenuri cu apă freatică salinizată, dar pe porțiuni restrânse. Hotarele mai slab productive erau la Apa Acră, Fundul Oșerindului (sâcios), Râțul Boilor etc. Înșușirile fizice-chimice și biologice sunt apropiate solurilor de la Moroda, dar cu fertilitate mai mare, având porțiuni mari de clasa I de sol, așa cum a fost clasificat Seleușul (fără Cighirel) în conscripțiile austriece. Din punct de vedere agricol, terenurile sunt potrivite pentru culturi cerealiere, legume și parțial pentru pășuni. Se cultivă și

s-a cultivat grâu, porumb, sfeclă tutun, floarea soarelui, rapiță. Cândva, s-a cultivat și orez. În timpurile recente s-au amenajat terenuri și pentru cultura verzei și pentru irigație. Ca specii pomice găsim: prunul, piersicul, vișinul, nucul, mărul, părul etc. Vița de vie a fost puțin răspândită. (2) Solurile din arealul satului Moroda se caracterizează prin existența proceselor de levigare, podzolire, gleizare, parțial salinizare și parțial înmlăștinare. Factorii care au influențat formarea solului au fost relieful sub formă de terase și luncă, apa sub formă stagnantă, roca mamă cu argile, luturi cu aluviuni și în mică măsură loesul. Solurile au humus în cantități mijlocii 3-4%, cu excepția Săliștei și a Totanilor, unde procentul este mai mare. Solurile sunt potrivite pentru culturile cerealiere și sunt formate din brun roșcat de pădure și aluviuni. Apa freatică se găsește la 3-5 m adâncime. Se pot cultiva bine și pomii fructiferi specifici zonei temperate. (3) Evident, că solurile din hotarul Iermatei au caracteristici asemănătoare, diferențele constau în existența unor suprafețe mai mari de cernoziom levigat și pentru că are pământ în apropiere de Crișul Alb există și sol de depunere. Ca urmare, solul de la Iermata este ceva mai productiv decât cel de la Moroda.

Toponimie. Seleuș: Iermăteaua, Apa Acră, Lăpast, Tajnic, Locul satului (peste Cighier), la Dude, Cotul lui Aron, Aroc, Cânepiște, La Moară, Dâmb, Dembeleu, La Baltă, Pește Baltă, Cicort, Ușerind, Dâmbu Ușerind, La Fântâna lu Spaimă, Padina, Livada, Râtul Grecului, Râtul Boilor, Râtul Sătesc, Râtul Crucilor, Tabla, Pusta, Morcoviște, Groșaua etc. Hidronimie: Tajnic pentru Crișul Alb, Balta pentru canalul Matca, Criș pentru canalul Morilor Palatin, Bigii sau Vale pentru pârâul Sodomului, Cigher, Gut. La Moroda: Vranița, Răturile, Cânepiște, Morodița, Târș, Cicăstău, Pârlăie, La Morminți, Săliște, Bard, Ierugile, Delnița, Pâncotani, La Moară, Holumburi, Livada, Totani, Pusta (4) Numele indică calitatea solului (Răturile, La Baltă), localizarea (Apa acră, Pusta Tajnicului, Iermăteaua etc), antecedente istorice (Locul satului), folosința (Cânepiște),

Clima.

Situarea Seleușului pe paralela 46° latitudine nordică și în zona centrală a Europei îi conferă, ca și caracteristică generală, o climă temperat-continentală. Dar, prin faptul că la nord și est este apărat de lanțul Carpaților, nu cunoaște excesele climatice caracteristice regiunilor din estul și sudul României, iar relativa apropiere de Marea Mediterană, aduce și unele influențe ale acestei mări. Așa că zona aparține unui climat temperat–continental moderat, cu influențe mediteraneene și atlantice. Aceasta nu înseamnă că nu există excese de temperatură, vânturi puternice ori ploi abundente, doar că ele se produc foarte rar. În cursul istoriei, zona Câmpiei de Vest a fost afectată de mari fluctuații climaterice și calamități naturale care au determinat recolte slabe, care apoi au generat foametea. Cronicile din veacul al XV-lea ne transmit că în comitatul Arad au fost multe ierni geroase care au afectat câmpia de vest: „Iarna anului 1428/1429 a fost urmată de o vară răcoroasă, obținându-se o recoltă slabă în grâne și vin. Au urmat gerurile și îngheturile consecutive din 1441/1442 și 1442/1443.

Începând din secolul al XVI-lea, întreaga climă continentală se schimbă și se intră în așa numita „mică eră glaciară”. Sunt consemnate ierni grele și în veacul al XVII-lea care provoacă moartea oamenilor și animalelor. În miezul verii, în 1636, în urma unor ploi abundente, în Crișana, inclusiv în comitatul Aradului, puternice viituri au produs mari pagube, iar din pricina ploilor de toamnă târzii s-au produs inundații pe Crișul Alb (5) . În 1686, în Banat și la hotarele dinspre Ungaria era „pretutindeni lipsă de hrană și foamete mare, iar unii locuitori ai satelor și orașelor din regiune, lipsiți de hrană, mâncau ierburi și frunze de aluni (6). În continuare, sunt consemnate alte și alte fenomene naturale excesive de secetă sau inundații mari, care au generat foametea amplificată și de invazia lăcustelor. Oamenii erau la dispoziția vremii, organizându-și viața în funcție de aceasta. Dar, încă de la sfârșitul veacului al XVIII-lea a început, la inițiativa autorităților austriece, să se ia măsuri de îndiguire și

desecare, care au continuat în deceniile care au urmat limitându-se mult efectele exceselor climatice. Veacul al XX-lea a însemnat, din acest punct de vedere, un mare progres, pentru că au fost scoase de sub efectul inundațiilor mari suprafețe de teren, oamenii au devenit mai conștienți de faptul că intervenția lor poate ameliora efectele catastrofale ale vremii. În linii mari, clima teritoriului la care ne raportăm a rămas aceeași în timpurile istorice, cu specificarea că în ultimii câțiva zeci de ani se fac simțite efectele încălzirii globale, determinată, de data aceasta, de activitățile umane. Iar pentru zona de referință se cunoaște, de exemplu, dispariția aproape în totalitate a pădurilor și intensificarea activităților poluante. Doar persoanele în etate își mai amintesc de ploile lungi din anotimpul de toamnă, de primăverile liniștite, de ploile calde de vară și de iernile bogate în zăpadă. Specific în ultima perioadă sunt, și în Câmpia de Vest, anii secetoși, vijeliile puternice, iernile fără zăpadă, schimbările bruște de temperatură și scurtarea tot mai mult a anotimpurilor de tranziție: primăvara și toamna.

Datele climaterice folosite de noi pentru studiul de față au fost înregistrate la stațiile meteo din Chișineu Criș, din Ineu și la centrul de la Arad. Astfel, pentru zona noastră de referință a fost calculată o medie multianuală de temperatură de 9,93° C la Chișineu și 10,5 la Ineu; media anuală cea mai ridicată fiind înregistrată în luna iulie, de 20,8°C, iar cea mai scăzută în luna ianuarie de -1°C. Există însă abateri destul de mari de la medie: pentru luna iulie (de obicei cea mai călduroasă lună a anului,) a fost înregistrată o medie maximă de 27,8°C, iar maxima absolută a fost de 40 grade C, în 2007. La fel, pentru luna ianuarie – cea mai rece a anului – a fost înregistrată și o medie de -2,4°C, iar minima absolută a fost de -30° C și s-a înregistrat în 23 ianuarie 1963 la Miniș. Temperatura medie anuală la stația Ineu a avut, în intervalul 1996-2006, următoarele valori : ianuarie -1 gr; februarie - 1,2 gr; martie 10,9 gr; mai 16 gr, iunie 18,9 gr; iulie 20,7 gr; august 19,8 gr; septembrie 16,2 gr; octombrie 11,2 gr; noiembrie 6,2 gr; Decembrie 1,5 gr. (*Informații culese de la Stația Ineu de Brăteanu Gică*). Uneori „Crivățul” (vânt de nord-est) poate aduce viscole puternice și zăpezi abundente care blochează circulația, provocând pagube gospodăriilor populației. Așa s-a întâmplat în 1954-1955 și în iarna anului 1980. Și furtunile mari de vară, rare ce-i drept, când se produc, pot scoate pomii din rădăcini, descoperi casele sau dărâma construcțiile mai ușoare. În zonă, vântul cel mai puternic a fost înregistrat în august 1980, unele rafale măsurând peste 100 km/h dar pe suprafețe mici s-au înregistrat vijelii peste acest record. Anul 2017 s-a dovedit unul al extremelor, cu numeroase zile în ianuarie cu temperaturi de până la 15 grade iar în iulie august, septembrie cu vijelii de scurtă durată, cu grindină de mărimea oului de porumbel, care a distrus solarile. În ziua de 17 septembrie a avut loc o mare vijelie care a ținut aproximativ jumătate de oră, vitaza vântului având între 80-100 kilometri pe oră, care a făcut pagube în gospodării. La stația Ineu predomină circulația aerului din sector sudic (9,2%), vestic (8,8%), și nordic 8,6%). Cea mai redusă frecvență este pe sectorul NE. Viteza cea mai mare a vântului este 3,5 m/S din sectorul sudic. (7).

Un rol deosebit pentru agricultură îl are regimul înghețului. Data medie de apariție a înghețului este de 17-25 noiembrie, iar data medie a ultimului îngheț este de 20 martie. Se întâmplă însă, uneori, ca primele brume să fie înregistrate chiar la sfârșitul lui septembrie. Iarna poate debuta foarte devreme, astfel în noaptea de 5/6 noiembrie 1995, a nins abundent, zăpada și înghețul menținându-se mult timp, împiedicând lucrările agricole de sezon. A fost iarna cu cea mai lungă perioadă de strat de zăpadă. La fel se poate întâmpla și primăvara, când înghețurile târzii pot să se producă în aprilie și chiar în luna mai, dăunând mai ales pomilor fructiferi. În 1935, afecte negative a avut asupra agriculturii valul de frig abătut asupra întregii țări, dar manifestat mai puternic în județul Arad. Temperatura a coborât brusc în noaptea de 2/3 mai, rămânând coborâtă și în zilele de 3, 4 și 5 mai. S-a ajuns la -7 grade C, iar pe alocuri, de exemplu la Șofronea, la -9 grade. (8). În 27 aprilie 1948, Ocolul Agricol Șiria raportează către Camera Agricolă Arad pagubele înregistrate în urma înghețului din noaptea precedentă,

când frigul a atins -4 grade. În raport se arată că pomii au degerat, s-au înegrit fructele la cireși, meri, peri, caiși, piersici și pruni în procent de 85%. La vii, paguba a fost între 100% și 90%, doar pe văi a fost mai bine. În grădini și în câmp au înghețat culturile de roșii, nutreț, cânepă, sfeclă în proporție de 85%. (9) O situație cu totul deosebită a fost înregistrată la stația din Chișineu Criș în noaptea de 20 mai 1952, când a fost măsurată temperatura de $-4,2^{\circ}\text{C}$, aceasta fiind temperatură minimă record a datei în zona de câmpie, pentru toată România. A fost așa de frig încât a înghețat și porumbul aflat la prima săpă. Se poate întâmpla ca în luna ianuarie să asistăm, datorită temperaturilor înalte ($+15^{\circ}\text{C}$), la descărcări electrice, cum s-a întâmplat la 7 ianuarie 1997, iar în luna iulie temperatura să se apropie, noaptea, de cea de îngheț. Într-o însemnare pe o carte bisericească ni se spune că „în 1849 în luna lui noiembrie în 4 zile au fost tunete și fulgere mari”. Abaterile de la medie pot cuprinde și perioade mai mari, încât pot exista ierni aproape fără zăpadă și îngheț și veri foarte răcoroase, astfel încât plantele să nu mai ajungă în faza de coacere. Dar aceste fenomene sunt mai rare. Numărul zilelor cu temperaturi de peste 25°C este în jur de 95 într-un an, iar numărul mediu al zilelor tropicale, de peste 30 grade, este de 25-30- zile în iulie-august, pe când al celor cu îngheț este în jur de 90. Înregistrările efectuate în ultimul secol ne furnizează date precise despre situația climatică a zonei și notăm în continuare datele extreme. Astfel, la Chișineu - Criș a fost măsurată temperatura -30 grade în 28 decembrie 2003 și plus $40,1$ grade la 15 august 1954 iar la Ineu de $-26,8$ grade în 6 februarie 1954 și $38,7$ grade în august 1992. Temperatura maximă absolută în județul Arad a fost de $41,5$ grade, în 19 august 1946, la Miniș. Umezeala are valori minime la Ineu în aprilie, mai și august, cu procente cuprinse între 71-73%, iar umezeala cu valori maxime se înregistrează în noiembrie, decembrie, ianuarie cu o medie de 89%. La stațiile Ineu și Gurahonț numărul mediu al zilelor senine este de 62, iar numărul zilelor cu cer acoperit a fost de sub 120 la Ineu. Sunt cifre statistice care încadrează fenomenul climatic al zonei în aria mai largă a Câmpiei de Vest.

Precipitațiile.

Valoarea medie multianuală a precipitațiilor înregistrată la stația Chișineu - Criș este de 561 mm, ceea ce plasează zona într-un regim moderat, favorabil dezvoltării culturilor agricole. Din analiza datelor pluviometrice înregistrate la stația Ineu rezultă că media multianuală a precipitațiilor se ridică la 593 mm. Dar, repartiția pe luni este inegală. În general, valorile maxime se înregistrează în luna iunie (media 79,1 mm la Chișineu și 117,2 mm la Ineu), ca o consecință directă a dominației vânturilor de vest. Valorile cele mai scăzute ale precipitațiilor sunt consemnate iarna, când intervine o accentuare a activității Anticlonului Azoric. La Chișineu-Criș media lunilor noiembrie, decembrie, ianuarie, februarie și martie nu depășește 45-50 mm, cea mai scăzută medie fiind în februarie, de numai 30,9 mm. Numărul anual al zilelor în care cad precipitații în cantități măsurabile este de 125. În lunile considerate calde (aprilie-octombrie), cade o cantitate de 440 mm medie anuală. Există însă destul de frecvente abateri de la medie, atât în cursul unui an cât și pe perioade mai mari. Astfel, documentele de arhivă înregistrează ani de mare secetă în 1863, 1924, 1939 și mai aproape de zilele noastre marea secetă din 1946, când în trei luni nu a căzut un strop de ploaie, ducând la uscarea plantelor și compromiterea recoltelor, media pe întregul an fiind de 380 mm. După 2000 s-au înregistrat tot mai mulți ani cu deficit de precipitații.

În alți ani, au fost înregistrate ploi abundente, care au ridicat nivelul apei freatică până la suprafață, înregistrându-se numeroase bălțiri, satele arătând ca o mare de noroi, prin care deplasarea se făcea extrem de greu. După spusele bătrânilor, noroiul (imala) ajungea uneori până la butucul roților de la car, iar cel care umbla pe jos cu greu se putea smulge din pământul îmbibat cu apă. Au fost înregistrate ploi abundente și pe perioade foarte scurte de timp, ceea ce a făcut ca satele să arate ca o adevărată mare. Astfel în noaptea de 29 iunie 1874 la Cinteș (10 km distanță în linie dreaptă de Seleuș) au căzut 97 l de apă pe metru pătrat (9).

De asemenea au fost înregistrate și inundații, unele catastrofale pentru recolte. Raportul adunării generale a nobililor, din 11 aprilie 1771 menționează inundații pe Crișul Alb Inferior. Alți ani ploioși au fost 1855, 1857, 1864, 1932. În acest din urmă an a fost cea mai mare inundație din județul Arad din prima jumătate a secolului XX, depășindu-le ca intensitate pe cele din 1925 și 1887. „Inundația a lăsat în urma ei numai jale și prăpăd, oameni disperați cu ochii plini de lacrimi”. (10). **Foto inundații**

După inundații, se înregistrau de obicei alte mari nenorociri, între ele numărându-se musca columbacă și pesta porcină. Dar, dincolo de încărcătura anuală de precipitații, efecte dezastruoase au avut precipitațiile înregistrate pe perioade scurte și pe suprafață mică, în perioada de vară. La 2 iulie 1927 a fost o mare furtună, cu vânt sub formă de uragan, care a dezrădăcinat pomii, a descoperit casele și a împrăștiat pe o mare suprafață grâul secerat și așezat în clăi pe ogoare. Porumbul a fost culcat pe jos, de unde multe plante nu s-au mai ridicat. Furtuna a fost însoțită de ploi mari. În anul 1935 a căzut piatră așa de mare încât a rănit oameni, ca urmare, la Moroda s-a hotărât să se țină două zile de sărbătoare nelucrătoare: a 4-a zi de Paști și Rusalii. Atunci se făcea pelerinaj cu preot la rugile din jur. Cel mai recent fenomen de acest fel se poate consemna grindina cu diametrul mai mare decât un ou de porumbel într-un din zilele lui iulie 2017, care a distrus solarii, a afectat acoperișuri și culturi agricole, aria de desfășurare a vijeliei fiind extrem de îngustă. La Moroda, inundațiile țineau 3 zile și apa se scurgea mai ales pe uliți. În general grădinile erau ferite de inundații, fiind așezate pe locuri mai înalte. Casele de locuit, din lemn, nu sufereau pagube. Apa acoperea $\frac{3}{4}$ din suprafața satului Moroda. Seleușul și Iermata au fost mai puțin inundate, suprafețele acoperite cu apă se aflau pe partea dreaptă a Cigherului, pășunea fiind chiar intenționat inundată când apele amenințau să rupă digul spre sat. În caz de inundații, satele erau mobilizate la apărare prin baterea clopotului într-o dungă! (11)

În mai 1966 a plouat 3 zile în șir iar Crișul Alb și Cigherul au ieșit din matcă, între Seleuș și Șicula fiind o adevărată mare de apă. Cel mai ploios an, cu înregistrări sistematice, a fost 1970, când în întreaga Românie au avut loc inundații de mare amploare. Atunci a plouat din belșug în lunile mai și iunie, media anuală fiind de peste 720 mm. În acel an, s-a înregistrat, în luna iulie, cea mai mare cantitate de precipitații în 24 de ore, de 128,5 mm. Dar, în anul 1942 au căzut precipitații chiar mai mari, în valoare de 771 mm la Chișineu-Criș, iar cele mai puține precipitații au fost de 224 mm și s-au înregistrat tot la Chișineu. Valori deficitare au fost înregistrate și în alți numeroși ani printre care 1934, 1936, 1964, 1968, 2000, 2002. Iarna, deși precipitațiile sunt mai reduse cantitativ, se pot produce ninsori abundente, în care grosimea stratului de zăpadă atinge chiar 50 cm, cum s-a întâmplat în ianuarie 1955. Se spunea că în acea situație, copilul de pe trotuarul opus nu s-a mai văzut din cauza troienelor. În noaptea de revelion a anului 1980, a nins abundent, iar dimineața stratul de zăpadă măsura deja peste 30 cm. Peste numai două zile s-a pornit un vânt puternic care a troienit zăpada căzută, blocând numeroase mașini pe drumuri. Pot exista însă și ierni fără strat de zăpadă. Numărul mediu al zilelor cu strat de zăpadă într-un an este de 30-40, iar grosimea medie a stratului de zăpadă de 6 cm, în ianuarie și februarie. În iernile geroase, râurile Cigher și Crișul Alb îngheață complet, putând fi trecute ușor cu piciorul. Gheața de pe bălțile satelor ofereau adevărate patinoare copiilor. Precipitațiile medii înregistrate la stația Ineu în intervalul 1964 – 1979 au fost de: ianuarie 29,5 mm; februarie 42,1 mm; martie 32,9 mm; aprilie 49,8 mm; mai 72,1 mm; iunie 94,3 mm; iulie 57,7 mm; august 61,1 mm; septembrie 53,3 mm; octombrie 37,5 mm; noiembrie 41,4 mm; decembrie 52 mm. (12)

Apele

Satele comunei Seleuș sunt bine aprovizionate cu apa dătătoare de viață plantelor, animalelor și oamenilor. În primul rând menționăm apele subterane, stratul freatic fiind la 4-6 metri adâncime, uneori mai sus s-au mai jos, în funcție de configurația terenului. Apa este în general de bună calitate, bună de băut și era ridicată la suprafață prin intermediul fântânilor cu

cumpănă. Fiecare gospodărie din Seleuș dispunea de o astfel de fântână, la început cumpăna ieșind înafara curții, existând riscul accidentelor, lucru remediat după război. Existau și fântâni amenajate pe pășuni unde se găseau jgheaburi (vălaie) pentru adăpat. Nu a existat niciodată pericolul ca acestea să sece.

O referință aparte trebuie făcută locului „Apa Acră”, de lângă Mocrea, aflată în imediata vecinătate a pământurilor iermătanilor și seleușenilor de unde și numele de „Pusta de la Apa Acră”. Apa minerală de la Mocrea a apărut la zi în urma săpării unui puț de 10 m adâncime, la circa 2 km de dealul Mocrea, când a erupt artezian apa carbogazoasă. Apa minerală nu apărea la suprafață în mod natural din cauza unui strat de argilă aluvionară, care acoperă pânza de apă freatică. Apele minerale din zona Mocrea apar în formațiuni cuaternare, acviferul fiind mineralizat cu produse ale activității post vulcanice a magnetismului neogen. Din punct de vedere chimic, apele de la Mocrea sunt bicarbonate, sodice, fiind și sulfuroase și carbogazoase. (13)

Apele stătătoare există sub formă de lacuri și bălți. Există un mare lac artificial între Moroda și Seleuș, care se folosește ca pescărie. Alimentarea cu apă se face din Canalul Morilor iar apa se evacuează parțial în Cigher și restul în Bigii. Lacul pescăriei are două corpuri. Un corp la stânga Bigiului, care se găsește în hotarul Seleușului iar celălalt în dreapta, în hotarul Morodei. Lacul Seleuș include 5 lacuri piscicole grupate pe canal, cu suprafața totală de 180 hectare și volumul de 2,7 milioane mc. de apă.

Se mai poate încadra în noțiunea de lac și „Topila”, din partea de nord a Morodei, format prin scoaterea de pământ pentru fabricarea diferitelor materiale de construcții (văiuguri, cărămizi). El primește apă de la Canalul Morilor. Lacurile Sodomului se găsesc la limita extremă de sud-vest a teritoriului, lângă calea ferată Pâncota-Ineu. La Moroda sunt caracteristice și ierugile, urme ale vechilor afluenți ai Cigherului. Sunt adânci de 1-2 metri, cu vegetație de baltă, dar apa nu este permanentă. Cu trecerea anilor, toate aceste ape s-au diminuat ca suprafață, iar în ultimul timp aproape că au dispărut din cauza înmulțirii anilor secetoși.

Bălțile erau, și mai sunt pe ici pe colo, o prezență frecventă, mai ales în anii ploioși, cauzate de înclinația extrem de mică a solului, uneori apa fiind îngrădită de construcții. Aproape la fiecare capăt de uliță exista câte o mică baltă, apa dispărând doar prin evaporație. Până în urmă cu câțiva ani, puteau fi văzute și bălțile de la hotarul cu Pâncota. Grădinile mai joase sunt expuse încă bălților.

Apele curgătoare sunt numeroase, dar cu debit mic. Cel mai important este Crișul Alb (Tajnic), care atinge hotarul Seleușului la Pusta de la Tajnic și la Pipaia, lângă podul de lângă Șicula. Crișul este pomenit încă din antichitatea romană sub numele de Crisus, iar în secolul VI, în scrierile gotului Iordanes, apare sub forma Grisia (Grissia) și mai încoace, în secolul X, de Krissos. **Foto Crișul Alb**

Crișul Alb izvorăște din M-ții Bihorului și parcurge circa 160 km până în dreptul Seleușului și 248 km până la vărsarea în Tisa, făcând numeroase meandre și cărând aluviunile cu care lunca de pe laturile sale a fost îmbogățită cu pământ fertil. Totodată râul s-a dovedit și distrugător atunci când apele sale învolburate au inundat întinse suprafețe. Debitul mediu al râului, la Chișineu - Criș, este de 21,4 m³/s. Variația lunară a scurgerii medii între 1950-2003 a Crișului Alb, la Chișineu - Criș, s-a situat la un minim de 7,37 m.c. în august și un maxim de 39,9 m.c. în martie. Valorile debitului și ale scurgerii înregistrează mari variații lunare, condiționate de cantitățile de precipitații și de viteza de topire a zăpezilor din munți. Valoarea cea mai mare a debitului se înregistrează în februarie și martie și cea mai scăzută în august și septembrie. În perioada de maximă curgere, râul pare un fluviu, devenind un pericol real pentru localitățile din apropiere. La Chișineu-Criș, debitul râului a variat între 1,8 m.c. înregistrat în vara lui 1967 și 704 m.c. în 1981. Înainte de secolul al XVIII-lea nu existau diguri, așa că apa cuprindea mari suprafețe. Curgerea lentă a apei, cu o cădere între Ineu și

Chișineu-Criș de doar 0,7 m pe kilometru, și numeroasele meandre constituiau motive ale gravelor inundații petrecute în cursul timpului. Construirea digurilor și regularizarea cursului au început abia la 1773 și au continuat în secolele următoare. În prezent există diguri pe o lungime de 150 km, în dreptul Seleușului ele ridicându-se la 2 m înălțime. Apa din Tajnic a fost folosită de seleușeni la irigarea culturilor de varză, pentru adăpatul animalelor aflate pe pășunea din apropiere și la topitul cânepii. În anotimpul cald veneau la râu și tinerii pentru scăldat. Se impune observația că la Seleuș și Zărând, Crișul Alb se numește de către oameni Tajnic, de altfel singurele localități unde râul poartă altă denumire decât cea antică. Se prea poate ca râul să fi luat denumirea de la „Pusta Tajnic”, care este tangentă cu acesta în dreptul celor două localități.

Apa curgătoare care a influențat cel mai mult viața locuitorilor din satele comunei a fost Cigherul, care a și dat numele unuia dintre sate, Cighirel. Râul udă teritoriul comunei pe circa 9 kilometri. Pentru prima dată, este pomenit într-un act întocmit în cetatea Vișegradului, (În Serbia de astăzi), la 8 septembrie 1331, în care soția magistrului Desideriu și fiul său Heychuch dăruiesc comitelui Anton câteva sate și o moară pe apa Cigherului. Este un râu mic, dar totuși cel mai important afluent al Crișului Alb pe partea stângă. Izvorăște dintr-un deal din hotarul Nadășului, la înălțimea de 536 m. și adună mai multe pâraie din munții Zărândului, pentru a ieși în câmpie, mai jos de Tauț. Străbate apoi hotarele Șilindiei și Chierului pentru a ajunge la Moroda și Seleuș, de unde curge spre nord-vest, pentru a se vărsa, dincolo de Zărând, în Crișul Alb. Parcurge în total 56 kilometri și adună apele dintr-un bazin de 856 kmp. Râul este mult mai dependent de fluctuațiile climatice, deoarece suprafața de colectare este mult mai mică decât a Crișului Alb. Dintr-un debit foarte mic, după o ploaie puternică în dealurile Zărândului, poate ajunge să semene cât un râu mare, într-un timp foarte scurt, cu ape care se pot revărsa distrugător. Cigherul are debitul maxim anual în primăvară și a fost cuprins între 5,47 m.c. în 1991 și 84,3 m.c. în 1962. Dar au fost ani în care debitul minim s-a situat la 0,4 m.c. în septembrie și cel maxim la 2,68 m.c. în februarie. Râul curge foarte lent în câmpie, din cauza înclinației slabe a terenului și a numeroaselor meandre. Cursul său a fost regularizat, prin construcția, începând cu 1970, a barajului de la Tauț în spatele căruia s-a format cel mai mare lac artificial din județul Arad și a digurilor care au împiedicat inundațiile cândva frecvente, mai ales la Moroda. Până la mijlocul secolului al XIX-lea, apa Cigherului a fost folosită ca forță motrice pentru morile așezate pe el, care au îngreunat la rândul lor curgerea apei. Cele două râuri, Crișul Alb și Cigherul, au avut pe lângă efecte benefice și efecte distructive, în 1932 au avut loc inundații catastrofale ca urmare a revărsării Crișului Alb și Cigherului la Ineu, Gurba, Seleuș, Moroda, Iermata, Șicula, Chereluș, Zărând, Cinte, Nădab.(14). **Foto Cigherul**

Alte ape curgătoare sunt pâraurile Gut și Bigii. Gutul își are izvorul în apropiere de Ineu, sub dealul Mocrii și se varsă în Crișul Alb în apropiere de Șicula, dar vara este de multe ori fără apă. El a fost îndiguit și arată în prezent ca un canal. Bigiul, sau valea Sodomului, adună apele de la Măderat și din lacurile Sodomului, se varsă în Cigher aproape de Zugău și face hotar între Seleuș și Moroda.

Hotarul comunei Seleuș este străbătut și de două canale, unul este cunoscut sub numele de Canalul Morilor (Criș la Seleuș) și celălalt este canalul Matca. Canalul Morilor a fost construit între 1833-1840 cu scopul principal de a degaja Crișul Alb și Cigherul de numeroasele mori care împiedicau curgerea apelor, dar avea și funcția de colectare a micilor pâraie care brăzdau câmpia și de irigație. La Seleuș a fost construită o moară impozantă și un pod peste canal în apropiere de drumul spre Pâncota. Canalul Morilor, o construcție hidrotehnică complexă, trece printr-un sifonier pe sub Cighier la est de Seleuș și pe sub canalul Matca, la vestul satului. Canalul Matca se găsește în extremitatea vestică a hotarului satului Seleuș și a fost construit în 1940 ca șanț antitanc, dar a fost folosit și la irigații. El pornește din Mureș, în apropierea Păulișului, curge pe sub dealurile Podgoriei și se varsă în

Cigher, la Zărand. În perioada comunistă, pe vremea CAP-urilor, s-au construit numeroase canale de disecare, multe dintre ele cu munca locuitorilor din cele trei sate. În perimetrul comunei s-a construit o stație de pompare-disecare cu trei pompe, la Râtul Sătesc, Iermățeaua, Râtul Boilor (15)

Vegetația și animalele.

Cea mai mare parte a teritoriului comunei se încadrează din punctul de vedere al vegetației în zona de silvostepă, caracteristică, de altfel, întregului areal cuprins între bazinele inferioare ale Mureșului și Crișului Alb. Silvostepa este un teritoriu, așa cum o dovedesc elementele cartografice vechi, ocupat cândva de păduri de foioase, îndeosebi stejar (gorun), în prezent înlocuite de pășuni și culturi agricole. Vegetația de câmpie din zona Seleușului și-a pierdut aspectul tipic al zonei de silvo-stepă, pentru că în prezent predomină culturile agricole. Dintre speciile vegetației ierboase spontane amintim: pirul, coada vulpii, troscotul comun. Arbuștii sunt reprezentați de speciile: porumbarul, și măcieșul, iar în zonele cu exces de umiditate se întâlnesc papura și rogozul. Vegetația zonei de contact, la trecerea de la stepă la pădure este alcătuită din specii precum: firuța de livadă, trifoiul, sânzâienele galbene. Fructele de pădure sunt reprezentate prin mure, măcieșe, fragi de pădure, zmeură. Pajiștile sunt alcătuite din păiușuri, iarbă mărunță (festuca velesiaca, agrostis tenuis), peliniță. Bălțile au vegetație specifică alcătuită din păpuriș, iarbă mare și trestie. **(foto vegetație)**

Zone destul de întinse ocupă și vegetația specifică solurilor de sărătură, unde iarba întâlnită este păiușul oilor și pelinița. În lungul Crișului Alb și Cigherului se întâlnește vegetație de luncă, cu pajiști, iarbă înaltă, arbuști și plante de apă (sâlcii, răchită, plopi) etc. În câmpie se întâlnește frecvent plopul, salcâmul, salcia, etc. În sate se întâlnea foarte des, până la colectivizare, salcâmul, care produce un lemn rezistent, folosit în construcții, la fabricarea uneltelor agricole și a gardurilor. Plopii înalți puteau fi văzuți de la distanță, marcând astfel prezența satului. Vegetația s-a schimbat mult în lungul secolelor, pădurea a dispărut treptat lăsând locul pământurilor arabile și pășunilor. Harta Iosefină elaborată la începutul anilor 80 ai secolului al XVIII-lea ne arată cel mai bine care a fost situația atunci. Pe hartă vedem că pădurile ocupau suprafețe extinse înspre Crișul Alb, astfel drumul spre Ineu trecea mai ales prin pădure, la fel spre nord-vest de Cighirel, spre Criș, era numai pădure. **(foto harta josefină)**

Fauna silvostepii a suferit puternice modificări, în sensul că numărul speciilor și densitatea acestora au scăzut datorită intervențiilor omului. În urmă cu circa 10 000 ani și pe locurile acestea au viețuit mamuții, dovadă fiind oasele descoperite de doi copii din Seleuș, în malul Cigherului, astăzi expuse la Muzeul Țării Crișurilor de la Oradea. În păduri, pe vremuri, au găsit condiții prielnice de viață cerbul lopătar, colonizat în aceste locuri, cerbul carpatin, mistrețul și căpriorul. Iar dintre animalele carnivore lupul era o prezență constantă, mai ales iarna, coborând din zonele deluroase. În toamna lui 1962 au fost zăriți 4 lupi în apropierea drumului ce duce de la Seleuș la Pâncota. În câmpie se mișcă lejer și astăzi iepurele de câmp. Semnalăm de asemenea prezența rozătoarelor: popândăul, hârciogul, șoarecele de câmp, ariciul etc., iar dintre păsări se întâlnesc frecvent prepelița, graurul, eretele alb, privighetoarea, pițigoii, vrabia, coțofana, cioara, turturica, guguștiucul, pupăza, cucul, porumbelul (în interiorul satelor) etc. (16)

În cadrul activităților sale agricole, omul cultivă o serie de plante care au condiții prielnice de creștere precum cerealele: grâu, porumb, orz, ovăz, secară; plantele tehnice: cânepa, floarea soarelui, sfecla de zahăr; leguminoasele și zarzavaturile. Având în apropierea satelor mari suprafețe de pășuni, oamenii se ocupau, în mare măsură, cu creșterea vitelor. Erau gule (cirezi) de boi cu 500 de capete, de vaci cu lapte cu 200-300 de capete, herghelii de cai (stavă) cu 600-700 indivizi, 5-6 turme de oi cu câte 400-500 de animale.

Comuna Seleuș, cu profil, agricol dispunea, în 1989, de 5201 ha suprafață agricolă. (76,8% suprafață arabilă, 27,9% pășuni și fânețe naturale și 0,2% vii și livezi.

Bibliografie

Informațiile privind temperaturile, precipitațiile și debitele râurilor au fost culese de la stațiile meteo din Ineu și Chișineu Criș

1. Motorca, Ioan, „Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata”, p 8
2. Op. cit. p. 9
3. Motorca, Ioan, „Monografia așezărilor Moroda și Iermata”, p 13-15
4. Monografia așezărilor op. cit. p. 63
5. Adrian Nițu, Adrian, „Arad, Economie și societate, vol I”, pg 221.
6. Ibidem op. cit p 221.
7. Patko Robert, Valea Crișului Alb – studiu de ecologie și hidrologie, București 2007, p.18.
8. Aradul permanentă în istoria patriei, Arad 1978, p. 463. %.
9. DJAN Arad, Ocolul agricol Șiria, dosar 50/1948
10. Tuleu, Ioan Valeriu, „Cintei - satul dintre bălți”, p. 14.
11. Mihalca, Alexandru, „Aspecte din istoria agrară a județului Arad”, Arad 2001, p 155.
12. Aradul permanentă în istoria patriei, p 463 și Ioan Motorca, cercetări p. 57.
13. Brăteanu, Gică, date culese de la Stația Ineu.
14. Patko Robert, op. cit. p. 34-35.
15. Aradul permanentă în istoria patriei, op. cit. p 463.
16. Bălica, Ioan, informații orale.
17. Strategia de Dezvoltare a comunei Seleuș pe perioada 2014-120.

Notă: Informațiile privind temperaturile și debitele râurilor au fost culese de la Stațiile meteo de la Ineu și Chișineu Criș. Au mai furnizat informații Brătescu Gică, Nicolae Muntean, Ioan Truș, Geta Tuleu.

Cap II. Evoluția istorică

Istoria veche -Arheologia

Informațiile privind viețuirea umană în timpurile străvechi se află „ascunse” în solul pe care oamenii s-au născut și pe care au trăit veacuri de-a rândul, până când au învățat să scrie și să transmită în felul acesta realitățile trăite în cursul vieții. Pământul „născut” de Crișul Alb, aflat între dealurile Zărandului și ale muntelui Codru Moma, prelungit spre câmpia largă a Tisei a oferit încă din zorii civilizației umane condiții excelente de viață

oamenilor primitivi, dovadă fiind uneltele din piatră descoperite în diferite aşezări locuite în epocile numite de piatră.

Din prima perioadă a acestei epoci, „Paleoliticul Inferior” (1 mil - 100.000 î.H), s-au descoperit, la Iosăşel, lângă Gurahonţ, obiecte de silex şi cuarţ. Erau topoare şi cuţite neşlefuite, motiv pentru care acestui lung interval de timp i s-a mai spus şi „Epoca Pietrei Neşlefuite”. Vieţuirea umană continuă şi se răspândeşte, cel puţin asta spun descoperirile arheologice, astfel că din „Paleoliticul Mijlociu” (100.000-35 000 î. H) există dovezi materiale, tot din piatră, la Moneasa, Zăbrani, Cladova şi acelaşi Iosăşel. Ultima epocă a pietrei numită „Paleoliticul Superior” (35.000-10.000) este prezentă prin obiecte din opal şi cuarţ la Iosăşel, Conop, Zăbrani etc. Paleoliticul este prezent peste tot în Valea Crişului Alb şi Valea Mureşului. Deşi nu există materiale osteologice care să ateste evoluţia antropologică a omului, totuşi evoluţia uneltelor şi analogiile cu descoperirile din ţară, unde uneltele au fost asociate cu urme de oase, ne permit să admitem existenţa în zona Aradului a reprezentanţilor umani de tipul homo faber, homo primigenius (Neanderthal) şi homo sapiens fossilis.

„Mezoliticul” este următoarea epocă a pietrei (10.000-5500 î. H.), locuită de „homo sapiens recens”, care perfecţionează uneltele din piatră, le adaptează nevoilor sale, făcându-le mai eficiente inclusiv prin şlefuirea, încă rudimentară, a pietrei. Descoperirile din acest interval de timp de la Conop şi Zăbrani atestă acest lucru. Aceasta este şi perioada când se practică pe scară mare vânătoarea cu arcul, pescuitul, culesul organizat al vegetalelor etc. Tot acum, se trece la îngrijirea unor specii de plante în cadrul a ceea ce se numeşte recoltare.

Urmează „Neoliticul”, sau Epoca Pietrei Şlefuite (5500 – 2000-1800 î.H), când condiţiile climaterice devin mult mai bune, tehnica şlefuirii se îmbunătăţeşte, se diversifică uneltele şi armele, apare toporul de piatră, se practică olăritul, torsul, ţesutul, prelucrarea pieilor, prelucrarea lemnului, prepararea hranei, păstrarea rezervelor. Ceramica a fost luată drept unul dintre criteriile determinării etapelor neoliticului. Spre sfârşitul neoliticului şi în faza de tranziţie la epoca bronzului se răspândeşte calul domestic şi tracţiunea cabalină. Oamenii sunt organizaţi în ginţi matriarhale, se domesticesc aproape toate animalele. Civilizaţia umană este prezentă în spaţiul carpatic prin culturile Criş, Vinca-Turda, Tisa, Coţofeni, Baden etc. Depozite de unelte şi ceramice s-au descoperit la Chişineu Criş, Adea, Curtici, Aradul Nou, Cuied, Ghioroc, Miniş, Dud, Beliu, Cărand, Craiva, Curtici, Olari, Sântana, Vărşand, Şiria, Macea etc.

(1)

Viaţa în epocile de piatră

Viaţa oamenilor a evoluat continuu în toată această perioadă, fiind puternic influenţată de mediul extern. Până în urmă cu aproximativ 15 mii de ani, a existat era glaciară Wurm, pentru ca apoi să urmeze o perioadă de încălzire, astfel încât apele mării au crescut cu circa 140 de metri, schimbând atât geografia lumii cât şi modul de viaţă al oamenilor. În urmă cu 10 mii de ani s-a stabilizat clima. Oamenii s-au adaptat schimbărilor climatice prin diversificarea regimului alimentar şi recurgerea la tehnici de cultivare a pământului. Sporirea complexităţii procesului de obţinere a hranei, a dus la sporirea complexităţii organizării sociale a oamenilor, iar, pe de altă parte, populaţia a crescut. Aceşti doi factori au dus la apariţia agriculturii. Astfel, dacă în urmă cu aproximativ 8000 de ani aproape toţi oamenii trăiau din vânătoare şi cules, în jurul anului 2000 cei mai mulţi trăiau din agricultură. Agricultură a început a se practica pentru început în Orientul Mijlociu, de unde s-a propagat mai întâi în Grecia apoi a pătruns în văile fluviilor din centrul Europei. În zonele împădurite a trebuit ca pădurile să fie defrişate şi incendiate şi abia mai târziu, când populaţia a crescut, au apărut şi câmpuri permanente dedicate cultivării plantelor. Atunci când agricultorii din Orientul Mijlociu şi din Anatolia s-au răspândit în alte regiuni, au adus în noile teritorii şi

limba pe care o vorbeau, numită astăzi indoeuropeană, una dintre cele aproximativ 10 protolimbi vorbite pe pământ. Oamenii au început a se diferenția tot mai mult, despărțiți de munții și văile marilor fluvii, formându-se în acest fel popoarele, care se deosebeau în primul rând prin limba folosită, prin ocupații și stiluri diferite de viață. (2)

Au apărut și primele schimburi de mărfuri. Sarea a devenit una din primele mărfuri comercializate, necesară atât vieții umane cât și creșterii animalelor domestice. O vacă avea nevoie de o cantitate de sare de 10 ori mai mare decât un om. „Atunci când oamenii s-au implicat în viața de zi cu zi a animalelor, s-au expus la bolile acestora. Spre deosebire de bolile plantelor, cele ale animalelor se pot transmite la oameni. Astfel omul a luat una dintre formele de tuberculoză din laptele vacilor și caprelor, pojarul și variola de la vite, o anumită formă de malarie, probabil de la păsări, iar gripa de la porci și rațe. Viața agricultorului era mai precară în acest sens decât a culegătorului și vânătorului. Posibilitatea de a contracta o boală era o sursă de neliniște, iar capriciile vremii o obsesie zilnică. Oare ploaia are să vină la timp ? Grindina și insectele puteau distruge recoltele iar inundațiile puteau lua cu totul recolta” (3).

Descoperirile arheologice de la Tetani

„Epoca pietrei noi” (Neoliticul) este bine reprezentată și în raza de cuprindere a comunei Seleuș de astăzi. Într-un bine documentat studiu intitulat „Descoperirile neolitice de la Seleuș”, scris de Sever Dumitrașcu și Doina Ignat, aceștia descriu locul așezării, obiectele găsite, pe care le încadrează istoric.

Cercetările s-au efectuat pe o arie mai largă în hotarele satelor Mocrea, Seleuș, Iermata, Moroda, Chier, Târnova, Măderat și Pâncota. Cercetătorii amintiți au insistat mai ales asupra satelor Măderat și Pâncota unde tradiția locală amintea existența unui castru roman. Plecând de la această premisă, cât și de la descoperirea unor fragmente ceramice de epocă romană în hotarele acestor sate, a fost efectuat un sondaj de informare la locul numit de săteni „Sub Deal” sau la „Tetani”. În timpul cercetărilor, locul aparținea IAS-ului Seleuș, motiv pentru care a fost înregistrat ca atare, la Seleuș.

Punctul arheologic amintit se află în hotarul de sud-est al comunei Seleuș, unde se învecinează, pe alocuri se întrepătrunde, cu hotarele satelor Moroda și Măderat, la sud de întretăierea căii ferate Ineu - Pâncota - Sântana cu șoseaua Ineu - Seleuș - Pâncota - Șiria – Arad și la 760 m de dealul Pâncotei. În topografia locului se găsește la 1200 m de trecerea de peste calea ferată a drumului de hotar dintre viile de pe dealul Pâncotei și Moroda.

Locul pe care se află pământ de arătură cuprinde vestigii neolitice, dar și de epocă romană și feudală timpurii și are înfățișarea un tell uriaș, cu axa lungă (NV-SV) de 560 m și cea scurtă (NE-SV) de 120 m, mărimi variabile în topografia locului, depinzând de arăturile permanente și de extinderea sau retragerea florei hidrofile din jur. În partea de sud-vest tellul se lasă într-o adâncitură ce pare a fi mai degrabă patul vechii mlaștini, în care, probabil pe o insulă, prin depuneri antropogene succesive s-a clădit actuala sa înfățișare de movilă, ce se distinge cu ușurință la poalele dealului Pâncota și la liziera pădurii de arbuști ce străjuiește spre nord viile de pe panta dealului. Din mantaua movilei, care se rupe spre mlaștină, se pot culege cu ușurință fragmente ceramice și alte materiale arheologice.

În urma săpăturilor făcute la adâncimea de 0,40-0,45 m. s-a conturat platforma de chirpici a unei locuințe lungă de 15 m în secțiune. Sub această primă platformă, apar încă 6 platforme, tasate puternic. La adâncimea de 3,21 m se pătrunde în pământul negru, sol de mlaștină. Acest nivel se află puțin sub nivelul mlaștinii.

Materialul arheologic găsit este unitar și același la toate nivelele menționate: ceramică, piese de lut ars și mai ales o întreagă industrie litică, adică multe pietre de râu (bolovani mari și mici aduși din Cigher), unele folosite ca râșnițe sau mai degrabă ca lustruitoare, nuclee de

silex, și toporașe din piatră neperforate, (mai ales bolovani scoși de lucrările agricole sau de lucrările de drenaj a terenului), butoni simpli aplatizați, vase mari, mijlocii, mici și miniaturale, toate triunghiulare, ornamente în relief sau crestate, greutăți de lut, obiecte de os etc. La suprafață au fost descoperite materiale de epocă romană și feudal timpurie.

Toate acestea dau impresia existenței unor ziduri de piatră și de aici ideea posibilității unui castru roman (de piatră) în acest loc.

În secțiunea a II-a, mai la vest cu 20 m, se menționează cioburi neolitice, amestecate cu cele de epocă romană, poate romano-bizantină și feudale timpurii.

Autorii consideră descoperirea de la Seleuș ca un grup vinciano-turdășean, pătruns de timpuriu în părțile Crișanei. Aici, se pare că vine în contact cu elemente izolate și tardive de tip Criș-Starcevo și apoi cu elemente ale grupului de ceramică pictată în negru. (4)

Urmele arheologice de la Tetani indică o îndelungată existență a unei locuiri umane în zonă, cuprinzând mai multe mii de ani, până în epocile în care istoria scrisă pomenește așezările omenești în actele emise de cancelarii. Prin urmare se poate spune că satele de astăzi: Seleuș, Moroda, Iermata sunt continuatoare ale epocilor în care oamenii au folosit în fabricarea uneltelor piatra, până în epoca metalelor.

Epoca Metalelor

Unelte mai bune și mai eficiente vor fi create în epoca metalelor. Introducerea treptată a metalurgiei bronzului, producerea de unelte, arme și podoabe din acest aliaj, diversitatea tipologică și funcțională, cu forme de o deosebită finețe, vor caracteriza perioada dintre 2000 (1800) – 1200-800), când se va afirma civilizația bronzului. Este perioada în care, în zona noastră de investigație, se afirmă prima populație care poate fi identificată arheologic și documentar în scrierile anticilor. Cercetările din zona arădeană au descoperit vestigii care atestă acest fapt la Periam, Pecica, Arad, Vârșand, Sântana, Olari etc. (5)

Epoca fierului, (după 1200 î. H.) a lăsat numeroase vestigii în aproape tot județul Arad. Apar, la sfârșitul bronzului și la începutul fierului, și primele așezări fortificate, unele de mari dimensiuni, cu caracter de apărare, dovadă a înmulțirii conflictelor dintre diferitele triburi care populau zona. Cea mai importantă și de interes pentru noi, deoarece se află așezată în apropierea Seleușului, este cetatea de pământ de la Sântana. Acolo, la 20 km de Seleuș în linie dreaptă, se găsește cea mai mare fortificație din perioada Hallstatiană (prima epocă a fierului, sec XII-VIII î. H.) de pe teritoriul României. Fortificația se găsește la cca 4 km sud de Sântana, pe locul unde se află acum halta CFR, pe linia ferată Arad - Oradea. Construită în plină câmpie, cetatea de pământ avea o formă ovală, neregulată, cu un perimetru de aproximativ 3 km, diametrul lung depășind 1 km, iar cel scurt având 900 de metri. Valul de pământ ce înconjoară suprafața, de cca 78 ha, mai păstrează, în ciuda aplatizării sale prin arături intense, înălțimi între 4-8 m și lățimi de 20-40 m. S-a descoperit la baza valului de pământ un mormânt de înhumăție cu 12 plăci (frunze) de aur, care a fost datat la sfârșitul epocii bronzului, începutul epocii fierului. Ceramica neagră canelată, prezentă sub formă de vase, reprezintă produsul cel mai caracteristic al tracilor din zona de vest a țării. (6)

Progresul producției agricole din perioada Hallstatiană este evidențiat și prin descoperirile arheologice de la Vârșand unde apar roțile unui car, în miniatură, cu tracțiune animală, cabalină, folosit în zona arădeană. În legătură cu folosirea calului se cunosc și zăbalele de os descoperite la Vârșand și Socodor. (7) Perioada Hallstatiană a fierului este prezentă și la Pâncota prin vase și unelte aparținând culturii Basarabi. (8)

Despre cele mai vechi populații care au locuit pe aceste meleaguri carpatice nu există dovezi documentare certe, numai ipoteze. Nicolae Densușianu spune în legătură cu civilizația pre-dacă de pe teritoriul României (și nu numai) că este legată de pelasgi. „*Înapoia populațiilor cunoscute în antichitatea greco-romană sub numele de geți și daci se întinde o*

lungă serie de mai multe mii de ani, o istorie înmormântată a unor mari evenimente, a căror importanță a trecut departe peste orizontul acestei țări – istoria unei națiuni geniale, puternice și glorioase, care, cu mult înainte de timpurile troiane, fundase cel dintâi imperiu vast al lumii, întemeiasse prima unitate de cultură în Europa și pusese totodată bazele progresului moral și material în Asia de apus și în Africa de nord. (9)

Tracii (neamul cel mai numeros după cel al Inzilor, conform aprecierilor lui Herodot) au fost primul popor sedentar atestat a fi locuit în arealul românesc. Primele populații cunoscute în zona arădeană au fost cele ale triburilor dacice, care au stat la baza alcătuirii neamului românesc. Urme de locuire dacică au fost descoperite la Șimand, Sântana, Chișineu-Criș, Chereluș, Seleuș, Mișca, Cermei. În părțile Crișanei și Banatului sunt pomenite a fi locuit triburile dacilor predavensi, biessi, allocensi, saldensi, lingi. De la unul din aceste triburi provine, probabil, colanul dacic de la Șimand și cele 12 frunze de aur din diadema descoperită la Sântana. Tezaurul de la Chișineu, descoperit în anul 1835, cuprinde 236 monede de argint, dintre care 57 tetradrahme datate în timpul domniilor lui Alexandru Macedon, Lyssimach și Seleucos I. Aceasta dovedește că zona avea legături cu lumea dinafară, în speță cu cea elenistică. Dacii sunt pomeniți în părțile arădene și în scrierile unor istorici antici precum Strabon, care spune în „Geografia” că în aceste părți curge Marissos, identificat cu Maris, folosit de Herodot în istoriile sale.

Cel mai mare tezaur de monete dacice a fost descoperit în vara anului 1967, pe raza comunei Șilindia și este compus din 730 de monede de argint geto-dacice depozitate într-un vas de lut. Monedele sunt în majoritate absolută imitații după tetradrahmele de argint ale lui regelui Filip al II-lea al Macedoniei (382-336 î.H.) **foto tezaur Șilindia**

S-au mai descoperit asemenea tezaur la Agrișul Mare, 132 monete de argint, tot imitații după Filip al II-lea și la Buteni, Chișineu-Criș etc. Cabinetul numismatic al Muzeului Național din Budapesta păstrează trei loturi de monete geto-dace, descoperite în trei perioade, pe teritoriul satului Chereluș. Primul tezaur s-a găsit în 1900 și număra 76 monete, al doilea în 1901 cu 28 piese, iar al treilea, descoperit în 1910, număra 16 piese. Se crede că au circulat către sfârșitul secolului al II-lea î. H. și începutul secolului I î.H. Pe baza celor arătate se poate formula concluzia că întreaga zonă cuprinsă între Mureș, cursurile inferioare ale Crișului Alb și Negru spre nord, Tisa spre vest și Munții Apuseni spre răsărit a fost intens locuită de daci începând cu secolul al IV-lea î. H și până în secolul al II-lea d. H. (10)

Întinderea puterii romane spre Dunăre a lăsat numeroase dovezi materiale și în perimetrul comunei, la Moroda, unde, întâmplător, pe malul Cigherului s-a descoperit, în anul 1866, un tezaur compus din 10 denari republicani romani, compus dintr-o brățară de argint, trei fragmente dintr-o a doua brățară și un fragment de inel, toate datând din sec I. î. H. În aceeași zonă s-a descoperit, în 1955, un tezaur compus din 10 denari republicani, 10 drahme de Apollonia. A doua descoperire fiind adusă de apă din zona primului tezaur.

În 1968, a fost depistată și sondată o așezare dacică în locul numit Seliște, la marginea de sud-est a satului Moroda, pe malul râului Cigher. Din așezarea, care se întindea pe o suprafață de circa 6 hectare, au fost cercetate 2 bordeie și două gropi menajere. Pe baza materialului arheologic descoperit - ceramică lucrată cu mâna și la roată (terra sigilata), greutatea pentru pescuit, prâsnele de fus, un fragment dintr-un pahar de sticlă – așezarea a fost datată în secolele II-IV d. H. și atribuită dacilor liberi. În săpătură a apărut și ceramică medievală (inclusiv cazane de lut), databilă din secolele XI-XIII. (11) **foto tera sigilata**

Istoricul Florian Dudaș, muzeograf la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea, care a fost profesor la Moroda și a participat la săpături, apreciază ca deosebit de importante descoperirile de la Moroda, de „La Săliște”, și spune că „vechea așezare dacică cunoaște în cursul secolelor II-IV e.n. o înflorire deosebită. Alături de ceramica locală, însoțită de diferite obiecte de lut, s-a descoperit ceramică romană, de import, inclusiv fragmente de „terra

sigilata”, unul dintre acestea din urmă înfățișând pe suprafața sa, scenic, o persoană ducând de frâu un animal”. (12)

Epoca imperială romană, este și ea reprezentată pe teritoriul comunei Seleuș prin denari de la împărații Antonius Marcus (83-30 î.H.); trei denari de la Antoninus Pius (138-161 î.H.); o monetă de la Aurelian (270-275 d.H.); o altă monetă imperială romană neidentificată. (13) **Foto monetă antoninus**

Cucerirea Daciei din anii 101-106 d. H. a lăsat înafara Imperiului Roman regiunile de la vest de Carpații Occidentali și de la nord de Mureș, dar descoperirea numeroaselor tezaure monetare atestă legăturile comerciale intense cu Imperiul a ținuturilor din afara provinciei Dacia Felix, cum a fost cazul zonei dintre Mureș și Crișuri. În acel timp nu exista o graniță în sensul modern al termenului, iar circulația mărfurilor și a oamenilor era intensă. Numai că, tocmai migrațiile intense ale unor popoare, precum dacii liberi, germanicii ori asiaticii, au determinat Imperiul Roman să se apere inclusiv prin construirea unor limesuri (valuri de pământ) vizibile și astăzi în zona de vest a țării.

Zona Seleușului de astăzi s-a aflat între limesul (valul de pământ) roman observabil în hotarele localităților Sâmbăteni, Ghioroc, Cuvin, Șiria, Zărand și mai departe peste Crișul Alb (care apăra provincia romană Dacia dinspre vest) și valul de pământ ridicat la poalele dealurilor Zărandului și munților Codru Moma, care apăra Dacia de atacurile venite dinspre est. (14)

Dacii au creat prima civilizație umană, cu organizare politică și socială, cu o cultură și religie recunoscutibile, cu mult superioare altor popoare care au viețuit în antichitate în centrul și estul european. Dacii au împrumutat multe elemente civilizatoare de la grecii și romanii cu care au venit în contact, dar păstrându-și în același timp specificul. Ei au creat o civilizație sedentară, ocupându-se cu agricultura, semănând cereale, cultivând vița de vie, crescând animale precum vite, cai, porci, oi, păsări etc. Nivelul de trai era destul de ridicat și aceasta se poate deduce și din felul locuinței și îl cităm pe istoricul Hadrian Daicoviciu pentru a argumenta aprecierea: „Casele aveau în mod obișnuit una sau două încăperi (trebuie să ținem seama că multe dintre ele vor fi fost cu etaj, așa încât numărul încăperilor se mărea); adesea un pridvor acoperit, cu acoperișul susținut de stâlpi, sau adăpostit pur și simplu sub o streșină lată, înconjură clădirea. Podeaua la toate locuințele dezvelite până acum era de pământ bătut, uneori fățuit cu grijă, dar acoperișul era din materiale diverse. În două ape la casele patrulatere, conic la construcțiile rotunde, el era durat de cei bogăți din țigle „cu nervură” de tip grecesc, de cei mai puțin înstăriți din șindrila sau chiar din paie”. (15) Peste veacuri, în secolul al XVIII-lea locuințele erau aproximativ la fel. Mai precizăm că majoritatea populației era alcătuită din oameni liberi, sclavii erau mai rari și folosiți, ceea ce conferea dacilor trăsături de caracter ce nu erau întâlnite în altă parte: inventivitate, ospitalitate, dârzenie în luptă, mândrie etc.

Retragerea romanilor din Dacia, începută în anul 271, a oferit o mai mare libertate de mișcare populației băștinașe dacice din afara fostei provincii, legăturile cu populația în mare parte romanizată s-au intensificat, dar pe de altă parte s-a mărit primejdia reprezentată de populațiile migratoare concentrate la hotarele imperiului.

Migrația popoarelor venite dinspre toate punctele cardinale au existat în tot intervalul cuprins între părăsirea Daciei de către romani și marea invazie tătară din 1240-1241. Nenumărate popoare au trecut, s-au așezat un timp și apoi au plecat lăsând în urma lor ruine, teamă și populația localnică, care a supraviețuit pentru că a avut alături natura înconjurătoare și „încăpățănarea” de a sta acasă, lipită de pământul străbun.

Istoricul bizantin Iordanes ne spune că pe vremea împăratului Constantin cel Mare în Banat și Crișana locuiau vandalii: “Vandalii pe vremea aceea locuiau acolo unde sunt astăzi gepizii, anume lângă râurile Marisia, Miliare, Gilpil și Crisia”. Râul Marisia fiind Mureșul iar Crisia, Crișul.

În anul 334 este pornită o răscoală a băștinașilor din partea de sud-vest a spațiului carpatic împotriva sarmaților. În interpretarea care s-a dat izvorului lui Ammianus, Marcelinus se spune că răsculații erau urmași ai romanilor. În anul 376 se produce invazia hunilor, care ocupă și așezările de pe Câmpia Crișurilor, cu consecințele cunoscute în istorie. După moartea neașteptată a șefului hunilor, Attila, la 453, gepizii îi înfrâng pe huni la Nedao. Victorioșii de la Nedao au înaintat spre sud și s-au așezat pe teritoriul cuprins între Tisa, Mureș și M-ții Apuseni, adică exact pe teritoriul despre care discutăm.

Sfârșitul puterii gepizilor a fost determinat îndeosebi de pătrunderea în prima jumătate a secolului al VI-lea, dinspre nord, a populației germanice a longobarzilor, care s-a așezat în Panonia. În anul 567, sub regele Alboin, longobarzii, în alianță cu o nouă populație, venită din stepele răsăritene, avarii, conduși de kaganul Boian – au zdrobit oastea gepizilor și au pus capăt dominației acestora. Din a doua jumătate a secolului al VI-lea, pe teritoriile locuite de urmașii Romei începe a pătrunde o populație cu apucături sedentare, slavii, care conviețuiesc cu localnicii, împrumutându-le cuvinte, obiceiuri, ocupații, contribuind astfel în mod substanțial la formarea poporului român. În județul Arad numeroase toponime sunt o ilustrație a acestei situații. Între popoarele migratoare care lasă urme în părțile Crișurilor sunt și pecenegii care ajung aici încă înainte de anul 1000. Ca amintire a trecerii lor par a se fi păstrat toponimele Beseniod (la sud de Pecica – localitate dispărută) și Beșineu (parte de hotar, la sud de localitatea Zărand și, de ce nu și numele Beșinari). De asemenea pot fi remarcați cumanii, tot o populație asiatică ca și pecenegii, care lasă numele de Coman, prezent și la Seleuș. Numeroasele invazii și războaie au decimat populația locală și au silit-o să se refugieze în zone mai protejate, păduri și mlaștini, în cătune cu câteva familii înrudite, dar care au interferat cu „viniturile”, dovadă și numele arătate mai sus. Acestea sunt motive pentru care nu există decât foarte puține urme arheologice din acea perioadă. Între acestea, la Moroda, au fost identificate urme de locuințe din perioada secolelor VIII-IX, dovadă a existenței în continuare a celor care au populat zona încă din vremuri preistorice, dar, desigur, este vorba de o populație protoromânească. (16) Concluzia care se poate desprinde din cele arătate mai sus este că zona Seleușului a fost locuită din cele mai vechi timpuri, până când istoria scrisă ne pomenește de satele care astăzi se numesc Seleuș, Moroda și Iermata. Condițiile naturale propice, apropierea de ape curgătoare, pământul bun de agricultură, cu păduri întinse și apropierea dealurilor ca loc de refugiu au constituit tot atâtea factori favorizanți pentru locuirea umană și în epoca care se va numi a Evului Mediu.

Bibliografie

1. Studii privind istoria Aradului, E Politică, Arad 1980, p 18-19
2. Cyntia Stokes Brown, Istoria lumii, E litera, 2009, p 90-97
3. Cyntia Stokes Brown, op cit, p 105 .
4. Ziridava nr XV-XVI , 1987, p 11-24
5. Aradul permanentă în istoria patriei, Arad 1978, p. 47 .
6. Ziridava nr VI, Arad, 976, p 41-45 .
7. Aradul, permanentă în istoria patriei, op. cit p. 51
8. Studii privind istoria Aradului, p 25.
9. Biriș, Ioan, Monografia Nadăș, p 29, din N. Densușianu, „Dacia preistorică”, Ed. Meridiane 1986, p 82
10. Ziridava, nr VIII, p 539 – 556
11. Complexul Muzeal Arad, Repertoriul Arheologic al Mureșului Inferior, județul Arad, Edit. Orizonturi universitare, Timișoara, 1999, pg. 85
12. Florian Dudaș, Zarandul, chipuri și fapte din trecut”, Editura Albatros, București 1981
13. Complexul Muzeal Arad, Repertoriul arheologic, op. cit ...p 116

14. (Ziridava nr 2, Arad 1968, p 7-16) în O contribuție cu privire la datarea valurilor de pământ din vestul țării noastre de Egon Dorner și Vasile Boroneanț.
15. Hadrian Daicoviciu, „Dacii”, Editura pentru literatură, București 1968, p. 155
16. Adrian Nițu, coordonator, „Arad, economie și societate – din preistorie până la începuturile regimului comunist”, în studiul dr. Peter Hugel „Societatea arădeană în perioada de la preistorie la secolul IX, p. 76

Apariția așezărilor, primele secole de existență

Ungurii au fost între ultimele popoare migratoare care au venit din răsărit, împinși la rândul lor de pecenegi și cumani, pentru a căuta în Europa central-vestică pășuni pentru animalele lor și pentru a prăda ținuturile și orașele în care se înfiripa deja civilizația feudală. Descinderea lor în Bazinul Carpatic se face, conform legendei și a unor izvoare scrise apusene, la anul 895, când triburile maghiare trec lanțul Munților Carpați spre Panonia, venind din stepele de la nordul Mării Negre. Este vorba de așa numitul descălecat efectuat sub conducerea lui Arpad, în timpul căruia este cucerită Câmpia Panoniei. Deși nu au fost ultimii veniți în zonă, au fost singurii care au supraviețuit în acest spațiu, reușind să întemeieze un puternic stat creștin în centrul Europei, cuprinzând între fruntariile statului și Transilvania, locuită în acel timp de comunități românești (valahe), ascunse printre văile munților, a căror principală ocupație era agricultura. Acel sfârșit de veac IX, este momentul în care se încheie procesul de etnogeneză a românilor, care își fac apariția ca popor și în izvoarele scrise. De la sfârșitul domniei primului rege maghiar creștin, Ștefan cel Sfânt (997-1038), rânduielile din regat au fost valabile și aplicate și în părțile arădene și, cu unele întreruperi, determinate de ocupația turcească, ungurii vor forma clasa politică și economică conducătoare timp de aproape o mie de ani, până la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918.

Deși dezvoltarea comunităților românești din Câmpia Crișurilor și Banat are mult de suferit din cauza invaziei populațiilor venite din stepele Asiei, totuși se întemeiază, începând cu secolele VIII-IX, formațiuni politice care conduc la formarea de entități statale. Primul voievodat românesc din aceste părți este menționat în lucrarea notarului Anonimus al regelui ungar Bela al III-lea (1172-1196), intitulată *Gesta hungarorum* (Faptele ungarilor). Acesta era voievodatul lui Menumorut, cuprins între râurile Tisa, Mureș, Someș și pădurea Igfon. Se mai spune în lucrare că teritoriul respectiv îl locuiau mai multe neamuri, dar cu precădere românii. Ungurii apar în zonă la sfârșitul secolului al IX-lea și începutul celui următor, adică atunci când încep luptele cu Menumorut, al cărui voievodat vor să-l încorporeze. Este bine să insistăm puțin asupra a ceea ce ne transmite cronicarul anonim în cronică sa, pentru că este foarte posibil ca locurile și numele amintite să fie chiar din zona Seleușului de stăzi. Astfel, în capitolul XXVIII apare și râul Criș, pe care oștenii unguri, conduși de Thosu și Zobolsu, voiau să-l treacă venind dinspre Bihor, după ce au supus ținutul de la Someș până la Criș „dar sosind, oștenii lui Menu Morout le-au împiedicat trecerea. Plecați de acolo, călărind de-a lungul unei zile au așezat taberele lângă niște munți mici”.(1) Ungurii se retrag după această primă încercare de cucerire, dar Arpad, conducătorul ungarilor revine în zonă și, spune cronicarul, „... ducele Arpad și nobilii săi printr-un sfat comun, au trimis oaste contra lui Menu Morout, ducele bihorean. Cărei oștiri i-au fost făcuți șefi și conducătorii Usubuu și Velec. Care au plecat din insulă călărind prin nisip și au traversat, navigând, fluviul Tisa, în portul Beuldu. Și de aici, călărind pe lângă fluviul Couroug (afluent al Tisei), și-au așezat taberele și toți siculii, care la început erau popoarele regelui Athila, după ce vestea lui Usubuu a fost auzită, au venit pașnici înaintea lor și le-au dat de bună voie pe fiii lor ca ostateci, împreună cu diferite daruri. Și au început să lupte înaintea oștirii lui Usubuu, în prima linie, contra lui Menu Morout. Și pe dată au trimis pe fiii siculilor ducelui Arpad și,

după ce sicilii au mers înainte au început să călărească împreună contra lui Menu Morout. Au traversat, navigând fluviul Criș la Muntele de Cerb și de aici călărind și-au așezat taberele lângă fluviul Tekereu".(2). Este posibil ca Muntele Cerb să fie Dealul Mocrii iar Tekereu să fie râul Cigher, dar aceasta este, doar o ipoteză. Până la urmă, după bătălii îndârjite, Menumorut se supune, dăruind de soție pe fiica sa fiului lui Arpad, Zulta. La doi ani după aceste evenimente moare Menou Morout. În urma victoriei, ducele maghiar Arpad i-a dăruit, spune cronicarul anonim, lui Velecuquio, Zărandul („dedit comitatum de Zarand”). Există cronicari maghiari care fac referire la o localitate ce poartă numele Morouth, de la Menumorut, cum ar fi relatarea din Cronicom Pictum Vindoboneze (Cronica pictată de la Viena), care este o compilație după cronici mai vechi. Informația care ne privește se găsește în capitolul XLIX, unde există pasajul cu privire la ceea ce poate fi prima mențiune documentară a satului Moroda, cu referire la cel de-al patrulea rege al Ungariei, Andrei (1047-1060), în care se spune: „dintr-o concubină însă, pe care a avut-o din satul Moroth, a născut pe George”. **Foto Gesta hungarorum**

Dar, ungerii nu stau prea mult în zonă după această primă incursiune, ei retrăgându-se spre Panonia, foarte puțini rămânând și locuind alături de autohtonii care, ascunși inițial în păduri și mlaștini, se reîntorc la locurile lor. Amintirea lui Menumorut se păstrează însă în zonă prin toponime ca Moroda din actualul județ Arad dar și multe altele răspândite pe o zonă mai mare. Există numeroși cercetători care identifică numele satului Moroda cu Menumorout și ipoteza aceasta este susținută foarte argumentat de dr. Gheorghe Mihuş, medic în Moroda, în articolul „Istorie locală arădeană în vechile cronici maghiare, Considerații probabile”, apărut în publicația „Analele Aradului”. În susținerea sa, acesta citează și pe marele istoric Nicolae Iorga care spune că. „Satul acesta este...un dar al lui Dumnezeu, este o binecuvântată formație istorică în care oamenii sunt rude. Satul nu este un număr de indivizi care s-au adunat pentru un câștig sau fiindcă s-au supus unei porunci dintr-un anume loc, ci toți vin de la moși, de unde moșie și numele chiar al satului este acela al strămoșului, al întemeietorului”. Gheorghe Mihuş mai aduce ca argument toponimiile de hotar ca: „La vie la Menumorut”, (terasa din spatele cimitirului vechi) și hidronime ca: „La moară la Menumorut”, (la nord de puntea peste Cigher). (3). Noi precizăm că mai există încă 12 toponime la nord de Cigher care fac trimitere la Menumorut. Istoricii maghiari Marki Sandor și G Kristo consideră și ei că toponimele respective, între care Moroda, pot fi derivate din numele Menumorut. Un asemenea toponim este Morotvale și se găsește în hotarului Zărandului. (4) Și ing. Ioan Motorca este de părere că numele satului Moroda amintește de Menumorut. Iar dacă mai amintim că pe vatra satelor Moroda și Seleuş s-au descoperit urme arheologice, aproape neîntrerupt de curgerea vremii, din epoca pietrei până în secolul X, atunci ipoteza este foarte plauzibilă. În apropiere, la confluența Cighierului cu Crișul Alb, deci la circa 7 kilometri de Seleuş, se pare că exista în acea vreme o cetate de pământ, zona fiind prin urmare intens locuită. (5)

Dar, istoriografia maghiară pune la îndoială cele relatate în cronică celui numit „Anonimus” și îl dăm exemplu pe Pal Engel: „*Pomenit în istoriografia maghiară cu numele de Anonimus acesta a prezentat strămutarea poporului său drept o cucerire victorioasă. El a redat cu amănunte cum ungerii i-au învins pe rând pe toți principii străini, împreună cu popoarele lor, găsite pe loc. Deoarece, după cum se pare, nu avea nici cea mai vagă idee despre situația de fapt a epocii, în expunerea sa s-a bazat pe propria imaginație. Necunoscând numele lui Simeon, Arnulf sau Svatopluk a populat Bazinul Carpatic cu principii inventați de el*” și, zice mai departe Pal Engel, „*La fel de puțin probabilă este și existența celor presupuși inamici ai lui Arpad: bulgarul Salan, cazarul Menumorut, principele Bihorului, sau domnitorul vlah (adică român din Transilvania) – Gyalu (Gelu)*”.(6) Dar, tot Pal Engel se folosește de informațiile transmise de notarul anonim atunci când descrie realitățile din vremurile la care se face referire. Se pare că istoriografia maghiară este

deranjată de fapt de existența populației valahe pe teritoriile cucerite, pe care le considera „Terra deserta”.

Existența în continuare a comunităților românești, de după războiul cu ungurii, este atestată și de împăratul bizantin Constantin Porfirogenetul, care confirmă existența, prin 950, în vestul actualei României, a unor așezări situate pe râurile Titsa, Moreses, Crisus.(7) Tratatul de Istoria Românilor, apărut în 2010, sursa cea mai autorizată, ne spune că Moroda și Zărand sunt așezări care pot fi identificate ca datând din secolele VIII-XI. (9) Prin urmare există destule argumente care vin în sprijinul ipotezei că Moroda își datorează numele marelui voievod Menumorut și, prin urmare, poate fi considerată cea mai veche așezare cu existență continuă din aceste părți de țară. De ce la Moroda și împrejurimi a fost posibilă perpetuarea locuirii umane atâta timp, poate constitui un subiect de dezbătut în continuare de istorici, care să apeleze la cercetări arheologice și arhivistice mai ample.

Ungurii nu se așează temeinic în zonă după acel prim contact cu populația băștinașă, ei având ațintite privirile spre apus, acolo unde existau popoare și cetăți mult mai bogate pe care le atacă și pradă cumplit, ajungând până în Spania și Italia. Revin însă spre est, după ce sunt învinși definitiv, la 10 august 955, de împăratul Germaniei Otto I, aproape de Augsburg, lângă râul Lech și informații despre această a doua invazie în zona de care ne ocupăm ne sunt transmise de „*Legenda Sfântului Gerard*” și de de lucrarea „*Deliberatio*” ale episcopului Gerard și de pomenita „*Gesta Hungarorum*”, care ne spun că la începutul secolului XI (după 1000), teritoriul cuprins între Tisa – Crișul Alb – Dunăre – Carpații Occidentali – Carpații Meridionali forma voievodatul lui Ahtum, urmașul lui Glad. Prin urmare, teritoriul de astăzi al Seleușului se găsea chiar la marginea acestui întins ducat (40 mii km²). Dar, în jurul anului 1028 statul maghiar al regelui Ștefan atacă voievodatul lui Ahtum, pe care îl înfrânge în urma unor lupte îndârjite. Din acest moment teritoriile de pe Crișuri și Mureș sunt ocupate de unguri și se integrează încet statului feudal maghiar, în cadrul căruia vor exista până după cucerirea Budei de către turci, în 1541. Începe astfel o lungă perioadă de existență a teritoriilor românești amintite, în ordinea feudală maghiară, pământurile cucerite fiind dăruite unor nobili apropiați regelui maghiar. Dar, populația, de acum românească, continuă să locuiască pe plaiurile natale. Despre ocupațiile și modul de viață al acesteia ne oferă date interesante scrierile citate mai sus. Suntem informați că populația locală cultivă grâul, orzul, vița de vie, crește cai, vaci, capre și, probabil, porci. Legenda Sfântului Gerard povestește despre mulțimea cailor ținute în grajduri (animalele încep a fi furajate). De asemenea este pomenită o râșniță care macină grâul. Populația are suficiente animale ca să dăruiască episcopului, mulțimea bălților și apelor curgătoare favorizează pescuitul, iar pădurile creează condiții pentru practicarea vânătorii, mai ales că încă nu exista o delimitare precisă a proprietăților, iar practicile feudale sunt abia la început. (9)

Dacă, ținem seama de faptul că râul Crișul Alb era și o importantă cale de transport cu plutele, în special a sării din Transilvania, fiind pomenite “porturile” de la Zărand și Nădab și de faptul că cel mai important drum comercial care leagă nordul (Maramureș) de sud (zona Dunării) trecea pe la Zărand (Oradea – Zărand – Arad – Timișoara), ne dăm seama că zona Seleușului beneficia de condiții de dezvoltare favorabile. Deasemenea apropierea dealurilor Zărandului, cu podgoriile lor, pământul bun de agricultură, apele îmbelșugate ofereau condiții întemeierii de așezări omenești viabile. De altfel, acum, între cucerirea maghiară (1030) și năvala tătarilor (1241), credem noi că este momentul în care apar primele așezări (formate din 3-5 case la început) în hotarul Seleușului. Putem presupune că oamenii nici nu au abandonat în întregime zona în timpul marilor migrații și luptelor cu ungurii, dovadă fiind urmele arheologice de la Moroda, identificate a fi din secolele VIII-IX. Într-adevăr, populația s-a refugiat probabil din motive de siguranță în zona mlăștinoasă, pe locuri mai ridicate, dar rămânând tot pe aproape.

Începând din această perioadă se cunoaște și fenomenul roirii satelor, adică a mutării lor din loc în loc, fenomen forțat de năvălirile repetate și de motive economice. Datele oferite de cercetările arheologice arată că locuințele erau îngropate sau semiîngropate, sub formă monocelulară (aveau o singură încăpere), servind necesitățile unei singure familii, care dispunea de o gospodărie proprie, de locuri pentru păstrat proviziile și de cuptoare pentru copt pâinea.

Între primele sate pomenite de documentele eliberate de autoritățile maghiare se află Seleușul, menționat alături de localitatea Chier la 1113. Documentul a fost descoperit de istoricul arădean Eugen Gluck în arhiva Primatului din Esztergom, Lada k, fasc. 5, nr 52. (10) Am reprodus exact locul unde poate fi găsit documentul, (Documentul nu este menționat niciodată în dicționarele care privesc primele mențiuni documentare ale localităților din județul Arad), pentru că el este de fapt actul de naștere al localității. Nu este menționat în alte scrieri, deoarece autorii de dicționare nu au folosit documente de arhivă, ci s-au mulțumit să citeze autorii maghiari din secolul al XIX-lea, care nu au avut cunoștință de documentul respectiv. Eugen Gluck ne-a spus cândva că este vorba de alt Seleuș (Zewlews, Zeleus, Sceleus), așezat între Pecica și Nădlac, deoarece, preciza el, Seleușul nu mai apare în documente decât în 1489, ceea ce este inexplicabil, dacă ar fi existat din secolul al XI-lea și în al doilea rând, mai preciza că la Seleuș nu au fost niciodată menționate vii, satul în traducere românească însemnând locul cu vii sau viișoara. Noi considerăm că actul de dănie, descoperit de Eugen Gluck, nu putea să cuprindă două sate aflate la o distanță apreciabilă unul de celălalt. De la Chier la Nădlac sunt vreo 60-70 de kilometri. Apoi, faptul că Seleușul nu a mai fost pomenit atâta vreme în documente nu este o explicație plauzibilă, deoarece invazia tătară de la 1241 a distrus, probabil, mica așezare care se va reface mult mai târziu. Iar cultură de viță de vie putea exista pe o mică înălțime din apropierea Cigherului, lucrată de câteva familii. Însă, după retragerea tătarilor, spunem noi, a rămas în toponimia locului numele Szoloss (locul cu vie), care mai târziu a fost repopulat, dar viile au dispărut. Apoi, în zonă existau multe vii, mai cunoscute și des pomenite fiind cele de la Pâncota și Mocrea, care deserveau mănăstirile din apropierea acestor localități, prin urmare nu este greu de explicat existența unei vii mai mici, cu același scop, la Seleuș. De altfel, primele documente maghiare privind localitățile din zonă se referă la existența viilor și a viticulturilor. Doina Chiș, din Ineu, ne oferă și exemplul necesar: „Este vorba despre un document din anul 1036, prin care regina Ghizela, soția regelui Ștefan I cel Sfânt (997-1038), dăruia cu încuviințarea soțului său, abației din Panonhalma (Ungaria), „opt vii cu tot atâția vieri” situate pe dealurile de la Makra. Localitatea Mocrea este menționată în 1169 sub denumirea de villa Aqua (Apa) alături de așezarea Tamasd (Tămand), azi dispărută”. (11) Sigur că, deocamdată, pe baza documentelor existente, destul de imprecise, nu putem să afirmăm sigur că cele două sate, Moroda și Seleuș, există începând din secolele IX-XII, dar ipoteza noastră are un grad foarte mare de probabilitate, dacă izvoarele sunt coroborate și se folosește și argumentul rațional. Dacă este așa, localitățile actualei comune Seleuș sunt între cele mai vechi din județul Arad și chiar din toată Țara Românească!

Notă: Ing Ioan Motorca în „Cecetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata” susține că numele satului provine de la termenul de sălaș deoarece cândva existau asemenea case în zonă și un asemenea loc a dat numele Seleuș. Numai că, spunem noi, sălașele aparțin unei singure familii, deasemenea existau numeroase sălașe în câmpia Mureșului și Crișurilor și nu putea persista, pentru mult timp în memoria colectivă, doar unul singur. Iar documentul eliberat de instituția religioasă amintită a fost scris în latină, cu numele locului în maghiară, adică Zewlews. Iată de ce credem că numele Seleuș (în maghiară Zewlews), provine de la înțelesul său maghiar: locul (satul) cu vii sau viișoara.

După cuceririle de la începutul secolului al XI-lea, ținuturile crișene și zărăndene intră definitiv în stăpânirea regatului maghiar, care își instalează în zonă instituțiile sale feudale. Pământurile, cu sate cu tot, sunt donate mănăstirilor și unor nobili fideli regelui care vor exercita și funcții administrative. În același timp, în satele românești (valahe) supraviețuiesc și instituții proprii precum juzii, cnezatele și voievodatele iar țăranii intră treptat în dependență față de stăpânii pământului, fiind transformați în iobagi. Dar, până la cucerirea tătară, cele mai multe dintre ele își păstrează autonomia.

În această primă perioadă de stăpânire a regatului maghiar, creștinat în rit catolic în anul 1000, sub regele Ștefan cel Sfânt, mănăstirile vor primi pământuri întinse, mari privilegii devenind principalele susținătoare ale relațiilor feudale, ele având o dublă dependență: și de Sfântul Scaun de la Roma și de Regele Apostolic de la Buda.

Astfel, Episcopul Boleslav din Vacz donează, în 1214, 4 pluguri de pământ (un plug cuprindea 120-150 jugăre) conventului de Zeles (Slovacia), împreună cu satul Nygad și Gașa cu zece vii. Chiar Papa Honoriu al III-lea confirmă că unele pământuri de lângă Arad erau în posesia unor mănăstiri străine. Aloisie Ludovic Tăutu identifică castrul de la Macra (Mocrea), într-un document din 1199 al regelui Emeric (1196-1204), în care se arată că acesta avea o biserică mănăstirească închinată „Sfântului Spirit”, care se găsea sub patronajul comitelui Dyenus, fiind situată „supra fluvium Crisii iuxta Macra”. Pământurile Seleușului erau așezate în centrul unui triunghi format de castrul Zărăndului la vest (aflat în punctul numit „Cetate”, la confluența Cigherului cu Crișul Alb), de mănăstirea benedictină de la Pâncota, și mănăstirea fortificată Dyenusmonostura (Mănăstirea Sfântul Duh) de la Mocrea (Macra), menționate în cartulariul Capitlului romano-catolic din Arad la 1177.(12) Prin urmare, pământul aparținând bisericii, locuitorii din micile așezări umane din zonă lucrau și pentru entitățile menționate.

Notă: Capitlul este loc de adevărire, adică de eliberare a actelor de proprietate.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XII-lea, se înmulțesc și domeniile nobiliare, la 1177 fiind pomenit ca vecin al capitlului din Arad comitele Abraham și nepotul Walterus. În anul 1238 Regele Bela al IV-lea a donat cavalerilor ioaniți, lângă Mureș, două pluguri de pământ (300 iugăre). (13). Moșii întinse, cu satele Cupanch, Sieulus „cu vad” (portus), Scenad, Sagu, Warnet, Wary, Woila deținea între Tisa și Mureș și comitele Nicolae. (14) Dintr-un document din 1231, aflăm că comitele Nicolae, fratele lui Ugrin, fost arhiepiscop de Strigoni, a lăsat prin testament fiului său cel mic, Laurențiu, viile sale de pe dealul Macra și numeroase alte sate „așa fiind obiceiul aici la noi în Ungaria” (aedificia vel cetera necessaria ut mos est in Hungaria, iunior haebit). La fel, banul Pavel transmitea nepotului său Pousa pădurea de la Miniș, cetatea Șoimoș, pământuri la Covăsânț etc. Unele moșii sunt obținute prin falsuri, așa cum este cazul familiei Beche-Gregor venită din Franța. Trebuie specificat însă, că în Ungaria, nu au existat feude de tipul celor din Europa occidentală. Proprietatea asupra pământului a însemnat întotdeauna posesiune cu drepturi depline ... „fiecare până trăiește să stăpânească liber atât proprietățile sale cât și donațiile primite de la Rege... iar după moartea lui tot așa să o stăpânească și fiii săi...”. Legea permite ca oricine să fie liber a-și împărți averea soției, copiilor etc. Dar Regele poate confisca moșiile dacă sunt găsite nereguli sau respectivul nobil dovedește rea credință. Conform acestei ultime prevederi, comitelui Nicolae îi sunt confiscate 17 moșii. (15)

Constituirea marilor latifundii merge mână în mână cu procesul de aservire a țăranilor liberi și obștilor sătești supuse la tot mai multe obligații (decima, nona, robota).

Dar, până la năvălirea tătarilor nu se poate vorbi de o clasă țărănească dependentă, omogenă. Documentele vremii întrebunțează diferiți termeni ca: iobagiones, mansiones, vinitores, venatores etc, pentru lucrătorii pământului. Sub aspect etnic documentul de la 1177 ne arată o serie de nume românești pe lângă cele maghiare. Dar, nu tot pământul a intrat în posesia marilor feudali, fiind pomenite până târziu, prin secolele XIV- XV existența unor

cnezate și voievodate ale autohtonilor. Documentele din secolele XII-XIII dezvăluie o viață economică dezvoltată și sunt pomenite tot mai multe sate. O astfel de așezare avea, în medie, 15-30 gospodării țărănești, cu excepția unora mai dezvoltate precum Pâncota și Galșa. Pământurile sunt împărțite și reîmpărțite între săteni prin tragere la sorți după săgeată, în virtutea vechii obișnuințe a obștilor românești. În satul Chierul de sus (cel pomenit împreună cu Seleușul la 1113) biserica are două porți și loc pentru două curți. Numele iobagilor. Mondou cu doi, Ambreus cu un sort, fiecare dintre aceștia are sorți cu sătenii Togodou cu doi, Pousa, Albu cu doi sorți, Ambreus cu unu. Fiecare din aceștia are sorți cu sătenii și dacă numărul acestora crește, cresc și sortile”. (16) Prin urmare, organizarea tradițională în obști, cnezate și voievodate se păstrează, la fel cum se păstrează și obiceiul posesiei asupra pământului. Cuprinzând un teritoriu delimitat – o moșie – obștile desfășurau o activitate dirijată, fiecare membru al comunității având dreptul de folosință comună asupra vetrei satului, terenului de cultură, pășunii, pădurii și apelor. Casa, curtea și grădina alcătuiau proprietatea fiecărei gospodării, iar pământul arabil era împărțit și reîmpărțit periodic între membrii obștii.

În centrul satului exista un loc mai larg, unde, în satele mai mari, se ținea și târgul. Tot în acest loc judele (primarul de azi), împreună cu oamenii buni, bătrâni și cinstiți, aleși dintre locuitorii mai înstăriți ai satului, judeca pricinile mai mărunte, cel mai adesea legate de modul de împărțire a pământului și de stabilire a hotarelor. Unele formațiuni sociale și politice românești au supraviețuit până târziu, astfel voievodul de la Nădab, este pomenit și în 1438. Este adevărat că aceste formațiuni erau subordonate structurilor administrative ale regatului ungar.

Realitățile din regatul maghiar influențează din ce în ce mai mult și zona de care ne ocupăm, astfel că în luptele interne din Ungaria dintre 1131-1151, un rol important îl au cetățile Zărând și Mocrea. Trecerea armatelor nobililor feudali prin zonă se soldează cu distrugerii și sate arse.

În același timp, relațiile feudale capătă extindere, iar oamenii devin dependenți de rege, de stăpânul pământului, ori de biserică, adică sunt transformați în iobagi și primesc pământ (sesii) în folosință.

Iobagii aveau obligații în bani, în produse și în muncă care la început au fost mici, dar cu timpul s-au tot mărit, devenind insuportabile, ducând la nesupunere, revoltă și chiar răscoale mai ample. Astfel, diploma regală emisă în 1336 fixa venitul cămării regelui (lucrum camerae) la 3 groși și 18 dinari pentru o poartă iobăgească (o poartă era aceea pe care poate intra și ieși un car încărcat cu fân și cu bucate). Erau scutiți de dare juzii și slugile (servii) regelui, bisericii și nobilimii.

Invazia tătară

În plin proces de așezare a relațiilor feudale de muncă și proprietate în matca lor, de creare a marilor domenii și de creștere a satelor are loc, la 1241-1242, marea invazie tătară. Hoardele sălbatice venite din străfundurile Asiei distrug totul în cale: mănăstirile, cetățile și satele sunt date pradă flăcărilor, locuitorii sunt în mare parte uciși, iar cei care scapă sunt obligați să se refugieze în păduri și mlaștini. Încercarea de rezistență de pe o insulă a Crișului, lângă Nădab, este lipsită de succes și castrul Zarandului împreună cu întreaga zonă arădeană sunt ocupate. Toate aceste întâmplări au fost povestite de călugărul Rogerius, prizonier la tătari, în cartea sa, „Carmen Miserabile”.

Rogerius ne mai spune că, după ce tătarii au cucerit principalele puncte de rezistență, au eliberat câțiva prizonieri cărora le-au spus să-i anunțe pe cei ascunși prin păduri că... „oricine ar voi să li se supună li se va da libertatea de a veni acasă, însă într-un anumit timp”. Fiind vremea secerișului oamenii s-au întors la casele lor strângând cu toții recoltele în hambare, dimpreună cu paie și fânul. Conform obiceiului pământului, ei și-au ales cneji care să facă

dreptate și să le procure tătarilor cai, arme hrană și veșminte. Năvălirea tătară a dat însă o grea lovitură statului maghiar, care, cu greu își va reveni, multe dintre cetățile existente - între care și Zărandul – pierzându-și importanța.

Furtuna iscată de mongoli s-a potolit destul de repede, pentru că aceștia se retrag în 1242 în stepele din nordul Mării Negre. Dar lovitura dată regatului maghiar a fost teribilă. Hoardele care se retrăgeau târau în urma lor mii de prizonieri, iar despre ce au lăsat în urma lor, Rogerius, care reuși să fugă din captivitate, ne relatează că a pribegit o săptămână prin Transilvania fără să se fi întâlnit cu vreun om ... „turlele bisericilor ne călăuzeau de la o localitate la alta iar în drumul nostru ne hrăneam cu rădăcini și când am ajuns la Alba Iulia nici acolo nu am găsit altceva decât cadavrele și capetele celor uciși”. Nu s-au liniștit bine lucrurile că în 1273 are loc o nouă invazie tătară, cu efecte mai puțin dezastruoase decât prima, dar cu multe învătăminte.

Nobili și țărani

Evenimentele care au urmat aveau să producă schimbări majore în viața regatului maghiar. Asistăm astfel la decăderea rapidă a puterii centrale și nu peste mult timp, în 1301, odată cu dispariția dinastiei arpadiene, anarhia a atins punctul culminant. Experiența înfrângerilor militare a impus schimbări fundamentale în politica de apărare. Marea invazie tătară marchează eșecul catastrofal al vechiului sistem de apărare bazat pe prisăci și cetăți de pământ, cu palisade din lemn. În primul rând comitatele castrense (care se subordonau cetăților) se transformă în comitate nobiliare. S-a dovedit atunci că vechile castre din lemn și pământ nu puteau face față unor armate puternice de călăreți. Prin urmare, una din schimbările spectaculoase de după năvălirea tătarilor a fost răspândirea cetăților din piatră. Astfel, la sfârșitul secolului al XIII-ea au fost construite cetățile în vârf de deal de la Dezna, Șiria și Șoimuș, care nu puteau fi atacate de armatele de călăreți. Cea de la Șiria a putut fi văzută și de la Seleuș și ruinele ce se văd și astăzi ne aduc aminte de acele vremuri. **Foto cetetea Șiria**

Regii Ungariei înzestreză cu întinse latifundii marile familii nobiliare și în comitatele Zărand și Arad, locurile acestea fiind foarte râvnite deoarece „aceste localități erau bogate, așezate la șes, lângă ape curgătoare iar prin productivitatea solului, mulțimea animalelor, bogăția peștilor, grânelor, furajelor și fructelor precum și cu clima lor bună se află pe primul loc în lume” (17). Stăpânirea pământurilor din zona Pâncota - Seleuș a constituit și motivul a numeroase conflicte între nobili, soluționate pe calea judecătii sau prin apel la rege. Un document din 15 mai 1318, de la regele Carol Robert de Anjou, conține informațiile că: „Magistrul Leel, fiul lui Laurențiu, din același neam de mai sus, Beka Gregor, se plânge împotriva magistratului Iwanka, castelanul regal din Pâncota și Dezna, că ține în stăpânire pe nedrept moșiile lui Leel, din comitatul Zărandului, împreună cu dreptul de patronat asupra mănăstirii Sf. Duh, numită Dyenus Monustura și împreună cu satele atât românești cât și celelalte, care, de drept, țin de el și pe care le-a căpătat și le-a dobândit Leel pe calea judecătii în fața judeului curții noastre. Regele restituie lui Leel atât satele românești cât și mănăstirea să le aibă pe veci”(18)

Fiind mult râvnite, pământurile Zărandului cunosc ca stăpâni câteva mari și puternice familii nobiliare. Dintre acestea trebuie să amintim pe Corvinești, care dețineau în secolul al XV-lea cel mai întins domeniu din Transilvania. În 1387, regele Ludovic cel Mare acordă Pâncota și Zărandul (inclusiv moșiile de la Seleuș și Moroda) familiei Losonczy, care descindea din cunoscutul prinț ungar Tuhutum. O altă puternică familie, Doczy, stăpânește zeci de sate, între care Nădab, Zădăreni, (unde era conacul), Sâmbăteni etc). În 1489 o parte a Seleușului (Zewles) este zălogit lui Doczy, iar în 1498 la Seleuș (Zewlws) aveau moșii Banffy, Haraszthy și Losonczy. Pe la 1502 Seleușul și Cighirelul au fost zălogite, tot pentru datorii bănești, lui Harastasz Ioan de la Zărand. În 1503 ambele sate au fost înapoiate

proprietarului de drept, Losonczy, care le va stăpâni până la venirea turcilor în zonă. (19). Seleuş (Zewlews) este înregistrat în 1561 cu 17 porţi iobăgeşti pe domeniul Losonczy. Dacă se numără patru familii la o poartă, atunci rezultă 68 familii. După retragerea turcilor, în 1595, Seleuşul revine familiei Szentandrasi, iar Cighirelul, în 1612, este pomenit în stăpânirea lui Magocsy, pentru ca în 1650 să intre în administrarea cetăţii de la Ineu. (20)

În 1387 Cighirelul (Csigerfalva), aparţinea domeniului Losonczy, familie care se regăseşte aici şi în 1465, 1495. Abia în 1523 - 1533 apare cu proprietate şi familia Haraszthy. La conscripţia din 1561 Cighirelul (Tekeresciherel), deţinea 7 sesii iobăgeşti (28 familii), pe domeniul Losonczy. După izgonirea turcilor, în 1595, Cighirelul devine domeniu erarial. (21)

La înfiinţarea Domeniului Şiria, în actul de donaţie din 1439 al regelui Albert către despotul Serbiei Gheorghe Brancovici, moşia din zona Moroda este înglobată acestuia. Deasemenea şi în 1444 ţine de acelaşi imens domeniu, care cuprinde 110 sate şi este preluat de Iancu de Hunedoara. Tot atunci este menţionat în documente, Vasile de Maroth, castelan de Şiria şi comite de Arad. Mai târziu, fiul lui, Ladislau, este comite de Zărand. Deşi numele sugerează ca provenienţă Moroda, iar unii autori chiar consideră că ar proveni din acest sat, este puţin probabil ca această ipoteză să fie adevărată, nici un alt indiciu neducând spre această concluzie. În 1486, regele Matei Corvin donează familiei Bathory domeniul Şiriei, care se întinde pe Valea Crişului Alb până la Brad. În 1508, într-un document, în care Moroda apare explicit pentru prima oară, aflăm că este zălogită pentru datorii. În urbaniul cetăţii Şiria există prevederi şi pentru iobagii din Moroda. În 1561 satul se împarte în două: Morodiţa, în stânga Cighirelului iar Moroda pe vatra veche a satului. Tot în 1561, Moroda este înregistrată cu următorii proprietari: Kolbasz, Abrahamffy (1561-1564 („Marothy olahfalu”, adică Moroda românilor), alături de care îi găsim pe Szakely, Meregh, Kolbasz, Sterzenkovicz, Kozma. şi Ver. Acesta din urmă vinde partea lui, în anul următor, lui Csany Bernath. La rândul său Csany vinde în 1564 lui P. Merny. (22) După cum se poate observa, sunt proprietari mărunţi, care deţin suprafeţe mici de pământ de una, două, trei sesii.

Iermata apare pentru prima dată în documentele maghiare în 1332 – 1337 sub numele de Gyarmat, pentru ca în 1511 să fie numită Gyarmath, iar mai apoi în alte documente să fie numită Kisgyarmath, Csigergyarmat.(23). Originea numelui ar putea proveni de la cel al unuia dintre primele triburi maghiare care au descins în Bazinul Carpatic începând cu 1095, care se chema Kurt-Gyarmat, ceea ce înseamnă că respectivul trib era format prin contopirea a două triburi. Alt trib se numea Jenő, altul Ker, de la care ar putea proveni numele Ineu şi respectiv, Chier. Chierul se mai numea pe timpul ungarilor Kurta-Chier. „Toate aceste denumiri – ne spune istoricul ungar Pal Engel – se găsesc împrăştiate pe întreg teritoriul maghiar, cu excepţia Transilvaniei, şi se evidenţiază printr-o frecvenţă deosebită. În total se cunosc peste trei sute, numai pe teritoriul Budapestei de astăzi se aflau odinioară patru sate”. (24)

Un document privind apartenenţa moşiei de la Gyarmath este emis în 19 noiembrie 1535, la Viena, de către împăratul Ferdinand I de Habsburg, care purta şi titlul de rege al Ungariei, care îi dăruieşte în chip de nouă danie Anei de Artand, soţia lui Mihai Bidi, provizor al cetăţii regale Munkacs, moşia Iermata din comitatul Arad şi moşia Chwra din comitatul Timiş. Pentru a reface modul în care se atribuiau moşiile în acele vremuri reproducem în întregime documentul respectiv: „1535. Nouă danie a moşiilor Iermata şi Chwra pe seama Anei de Artand, soţia lui Bidi. „În anul Domnului de mai sus, la sărbătoarea Sfinei Elisabeta văduva, s-a dat la Viena scrisoarea semnată de mâna proprie a Maiestăţii Regale, prin care Maiestatea sa a dat, a dăruit şi a hărăzit, fără a fi vătămat dreptul cuiva, Anei de Artand, precum şi tuturor moştenitorilor şi coborâtorilor ei, moşiile numite Iermata, aflată în comitatul Arad şi Chwra aflată în comitatul Timiş, dimpreună cu pertinenţele lor, în a căror stăpânire paşnică nobila Ana de Artand, soţia credinciosului nostru, a alesului Mihai Bidi, provizor al cetăţii Munkacs al Maiestăţii Sale, spune că s-au aflat părinţii ei şi se află în prezent chiar şi ea, amintita Ana, doar că, în timpul vremurilor tulburi de acum, moşiile i-au

fost luate și ocupate de adversari, moșii dăruite de Maiestatea Sa Anei de Artand împreună cu tot dreptul regesc. (25). Ferdinand I, Împărat al Imperiului Habsburgic și rege al Ungariei, în numele căruia s-a emis actul de donație, nu era însă recunoscut în aceste părți ale Ungariei, unde titlul de Rege i-a fost acordat de nobilime lui Ioan Zapolya, după moartea la Mohacs, în 29 august 1526, a regelui Ungariei, Ludovic al II-lea. Este puțin probabil ca în aceste condiții Iermata să fi intrat pe deplin în posesia Anei de Artand. În 1561, Iermata (Kisgyarmath) este pomenită cu 4 porți iobăgești (16 familii), care aparțineau domeniului Losonczy iar după moartea acestuia și împărțirea moșiei, în 1605 stăpân devine Petnehazy, iar din 1650 intră, la fel ca întreaga zonă, în domeniul tezauriatului transilvan (statului), respectiv cetății Ineu. (26) Cum bine se observă, moșiile trec repede dintr-o proprietate în alta, după cum se schimbă vremurile și după voința atotputernică a regelui, cu toate formulele folosite, în care „veșnica posesiune” apare cel mai des în acte.

Nobilii își vor construi sub colinele Zărandului mai multe cetăți precum cetatea Pâncotei, atestată în documente încă din secolul al XIII-lea. În 1318 este pomenit în fruntea ei un anume Ivancea. Mici fortărețe nobiliare se aflau în secolele XIV și XV la Cherechiu, Zărand, Tauț, Șimand. Cetatea Șimandului este amintită documentar în 1469, ca cetate nobiliară în proprietatea familiei Marothy. În 1476 cetatea trece în posesie regală, fiind dăruită apoi în 1482 lui Ioan Corvin. Un document din 1479 atestă existența unei fortărețe și la Seleuș. (27)

Țăranii iobagi, care lucrau pe pământul primit în folosință de la stăpânul moșiei, aveau multiple obligații față de rege, față de proprietar și față de biserică, obligații care erau la rândul lor în natură (în produse), în bani și în muncă. Toate aceste dări au evoluat și s-au schimbat de-a lungul timpului, înmulțindu-se și devenind tot mai greu de suportat. Pe lângă toate acestea mai existau și obligații militare. Legea lui Sigismund de Luxemburg, din 1397, prevedea echiparea unui arcaș la 20 de familii iobăgești. Ulterior apare obligația ca la 24 porți iobăgești să se înzestreze și un călăreț. În secolul al XVI-lea, iobagii care dețineau 6-8 boi erau obligați să meargă la oaste cu un arc cu minimum 32 săgeți și cu o sabie. Iobagii săraci erau obligați să participe cu o lance și o secure, iar nobilii cu o sesie trebuia să fie înzestrați cu un cal, cu tot cu harnașament, o sabie, un scut și o cămașă cu zale. (28)

Dările fixate prin decrete regale sau hotărâri ale nobilului variaua în funcție de mărimea lotului în folosință, starea socială (judele nu plătea dări), sau situația juridică a țaranului. Astfel, existau țărani cu sesie întreagă, cu jumătate, o pătrime sau chiar o optime de sesie (O sesie era egală, în zonă, cu 28 jugăre pământ agricol, plus pășuni și livezi), iar pe măsură ce existau tot mai mulți moștenitori sesia se împărțea. Dările se fixau pe sesie, dar și pe poartă iobăgească, legea din 1647 stabilind că o poartă cuprinde 4 iobagi (familii), cu câte 4-6 boi, cei cu 2 boi câte 8 la o poartă, iar cei fără vite 16 inși la o poartă. Cu timpul, s-a ajuns ca unii țărani să fie lipsiți complet de pământ (jelerii), iar alții au devenit slugi la curtea nobilului. Aceștia nu plăteau toate dările la care erau supuși ceilalți.

Prin decretul din 1351 al regelui Ludovic I, darea din produsele agricole era stabilită la o parte din nouă (nona) în loc de una din zece (decima). Renta în muncă, pe un an, era de o zi de clacă la coasă, seceră, etc. De menționat că această dare se va mări din ce în ce mai mult pe măsură ce stăpânul își va mări lotul de pământ aflat în propria folosință. Darea în bani pentru pământ (collecta) varia între 8-12 denari de gospodărie țărănească. Darea pe poartă, față de stat, era în 1411 de 30 dinari de o poartă mare și 15 dinari de o poartă mică, care reprezenta o parte de sesie. (29)

Dacă la început, țăranii au fost liberi să se mute de pe un domeniu pe altul, cu timpul, nobilii au început să le îngreiească acest drept, așa încât, în 1468, regele Ungariei, Matei Corvin este nevoit să dea o lege prin care dispune ca acela care împiedică pe iobagi de la libera lor mutare să fie pedepsiți cu 6 mărci, fiind pedepsită și luarea cu forța a iobagilor și mutarea lor pe altă moșie.

Dar, după răscoala țărănească din 1514, condusă de Gheorghe Doja, obligațiile feudale se amplifică, ele fiind bine fixate de „Tripartitul lui Verboczy”, din 1517, care prevedea: 52 de zile de clacă pe an pentru o sesie; 100 dinari cens; a noua parte din recoltă; 12 pui, 2 găște, 10 kg carne porc; interdicția ca fiii ciobanilor să poarte haine preoțești, zeciuiala pentru biserică și, ce era mai important, legarea țăranilor de glie.

În secolul al XVI-lea, obligațiile de tot felul se înmulțesc. Darea în bani în comitatul Zărand în 1555 era de 50 dinari (1 florin) de o poartă și se plătea în două rate. Dărilor în natură erau foarte diverse: o oaie din 50, un porc din 10, o căpiță de fân din 10. Cu ocazia Paștelui, a Crăciunului, a zilei stăpânului se făceau danii în produse: găini, ouă, brânză, vin, etc., în valori variabile. De asemenea se lua, a patra parte din produse ca uium la moară. Mai exista darea numită crășmăritul – a celui care ținea crășma satului. Producătorii de vin aveau obligația de a da o bute de vin comitelui. Se mai efectuau apoi o serie de munci precum: tăiatul și transportul lemnului pentru feudal, căratul la moară, întreținerea drumului etc. Se plătea și pentru vânatul în pădure, pentru aprovizionarea cu lemne. (30).

În contextul societății medievale țăranul aservit (iobag) avea drept de proprietate asupra inventarului agricol, animalelor, asupra casei, și gospodăriei din vatra satului (acareturi, grădină) și de asemenea asupra îmbunătățirilor aduse sesiei, (asupra căreia avea drept de posesiune), inclusiv asupra terenurile desțelenite, a celor provenite din desecarea mlaștinilor. Așa cum precizează Tripartitul Verboczi, iobagul nu putea înstrăina bunurile sale fără acordul stăpânului. Iobagul nu putea transmite sau vinde cuiva nimic înafară de venitul și răsplata muncii sale: pământul, pășunea, moara rămân a stăpânului în virtutea dreptului său veșnic de proprietate.

În cazul bunurilor țărănești, moștenirea era făcută în părți egale băieților și fetelor. Nobilul îi putea lua țăranului sesia și îl putea muta pe o altă sesie, dintr-un sat în altul, îl putea alunga, vinde sau schimba odată cu sesia. Dacă nu existau moștenitori, bunurile țăranului reveneau stăpânului. Până în veacul al XV-lea țăranii nu aveau decât nume de botez, la care pentru identificare se adăuga numele tatălui.(31)

Între veacurile XII-XIV satele erau mici, cu 5-30 gospodării. Apoi numărul gospodăriilor crește treptat, ajungând în veacul al XVI-lea, până la venirea turcilor, la 50-60 gospodării dar... „aspectul satelor este arhaic, vatra satului fiind așezată în jurul bisericii (cea mai importantă clădire) și era fie sistematizată, fie cu case risipite. Majoritatea caselor erau din pământ sau lemn, casele de piatră fiind rar întâlnite. În jurul caselor se aflau grădinile, în care țăranii cultivau legume: varză, ceapă, dovleac, fasole, mazăre, și linte. Terenurile arabile erau în imediata apropiere a satelor medievale, fiind cultivate cu grâu, seară, alac, orz, ovăz, mei”. (32)

Regatul Ungariei este zguduit puternic în vara anului 1514 de răscoala țărănească condusă de secuiul Gheorghe Doja. Țăranii, chemați la cruciadă împotriva turcilor, s-au răscolat împotriva abuzurilor nobiliare și au pornit război împotriva acestora. Răsculații înving armatele nobiliare conduse de episcopul Csaki sub zidurile Nădlacului. De aici răsculații se îndreaptă spre est cucerind Zărandul și Aradul, între care cetățile Lipova, Șoimoș, Zărand. În cele din urmă, armata răsculaților este înfrântă sub zidurile Timișoriei, iar Gheorghe Doja este executat. După acest episod, nobilii se răzbună dezlănțuind un măcel teribil în rândurile țăranilor răsculați. Au de suferit și iobagii din satele de pe valea Cigherului și Crișului Alb pentru ajutorul dat răsculaților în cucerirea cetăților de la Șiria și Zărand. (33)

Un alt eveniment, foarte grav pentru ordinea feudală din zona Aradului, se va dovedi răscoala din 1527 a lui Ivan Nenada (Țarul Negru), de origine sârbă. Țăranii răsculați au devastat curțile nobiliare, silind nobilimea să se refugieze în cetatea Șiriei, unde-și găsesc salvarea pentru ei și familiile lor. Nobilii conduși de Petru Pereny sunt adunați în grabă și își ridică tabăra lângă Seleuș, dar un loțiitor al lui Ivan cel Negru, cu numele Radici, învinge în mai 1527 armata nobiliară. După umanistul Verancici, au murit cu acel prilej foarte mulți

nobili din județ. De la Seleuș, răsculații se retrag spre Principatul Transilvaniei, dar fiind respinși coboară pe Valea Mureșului, până aproape de Arad unde i-au așteptat trupele nobiliare, aflate cu tabăra la Frumușeni, de unde au atacat răsculații, care sunt învinși iar Ivan Nenada cade rănit mortal. Capul său este tăiat, pus într-o țeapă și trimis la Buda. (34)

Multă vreme, teritoriile Aradului și Zărandului s-au dezvoltat în deplină pace din partea factorilor externi, războaiele purtate de regatul maghiar cu austriecii, venețienii, otomanii etc, desfășurându-se undeva departe. Iată însă că, începând cu sfârșitul veacului al XIV-lea la sud de Dunăre își face apariția o nouă mare putere europeană, generată și ea de stepele Asiei. După bătălia de la Kosovopolie, din 1389, este îngenuncheat regatul sârb și în acest fel turcii ajung în vecinătate nemijlocită cu Ungaria. În 1439 este cucerită capitala Serbiei, Semendria. În luptele antiotomane se remarcă un general încă necunoscut, Iancu de Hunedoara. Turcii înaintează însă mereu, iar cruciada din 1444 se termină cu un dezastru la Varna, la fel și a doua luptă, din 1448, de la Kosovopolie. Iancu de Hunedoara reușește însă să oprească armatele otomane la Belgrad în 1456, bătălie în care moare în luptă. Dar turcii își continuă ambițiile războinice și în 1474 Mihailogu Ali Bei trece Dunărea, cu 7000 de soldați, străbate Banatul în patru zile, apoi atinge Crișurile și, în a șaptea zi, atacă Oradea, jefuind-o. A fost prima dată când teritoriile zărandene vor vedea din nou, după mult timp, armatele ale răsăritului. (35)

Satele de pe Crișul Inferior au avut mult de suferit pe la mijlocul secolului XVI din cauza războaielor purtate de regatul maghiar cu turcii. Aceștia își fac reparația în zonă la 1528 – la doi ani după dezastrul maghiar de la Mohacs – când, la 30 noiembrie, un detașament de vreo șase sute de turci încearcă să cucerească cetatea Șiria, apărată cu succes de românul Balica. Relativa stabilitate a zonei este puternic afectată și de luptele care se poartă între transilvănenii și austriecii imperiali pricinuite de moștenirea coroanei Sfântului Ștefan, revendicată și de Împăratul Austriei și de principele Transilvaniei.

După înfrângerea din 1526, a maghiarilor, la Mohacs și moartea regelui Ungariei, sultanul Soliman cel Mare îl așează pe scaunul rămas vacant pe Ioan Zapolya, principele Transilvaniei. Dar moștenirea coroanei Sfântului Ștefan o dorea și Ferdinand I, împăratul Austriei, astfel încât între cei doi s-au purtat numeroase bătălii, de pe urma cărora au suferit în primul rând țărani din satele pe unde treceau cele două oști. Seleușul fiind așezat în apropierea a două importante drumuri comerciale (Timișoara – Arad – Oradea și Budapesta – Gyula – Deva), drumuri parcurse de cele două oștiri, a suferit mult de pe urma bătăliilor purtate. Desele încarturiri și devastările provocate au dus la sărăcirea și băjenirea populației. Statisticile indică pentru această perioadă o scădere a numărului de locuitori, din cauza foametei, molimei și masacrelor. Formal, Seleușul și în general părțile arădene rămân în stăpânirea lui Ioan Zapolya, stăpânire confirmată prin pacea încheiată la Oradea, în 1538.

În anul 1541 Ungaria cunoaște un nou dezastru, Buda fiind ocupată de turci, iar o mare parte a țării a fost transformată în pașalâc. Transilvania se menține principat autonom, incluzând în granițele sale Banatul, Crișana și comitatul Zărand. În felul acesta Seleușul trece sub autoritatea principelui Transilvaniei. Totul este nesigur însă în ceea ce privește părțile arădene și zărandene din cauza luptelor care izbucnesc între Imperiul Austriac, Principatul Transilvaniei și Imperiul Otoman. Între 1549 – 1550 Martinuzzi, episcop de Oradea, duce tratative cu turcii care ocupaseră Șimandul. În urma tratatelor turcii intră în posesia unui ținut extrem de bogat după cum menționează documentele vremii: Pacea încheiată este însă încălcată nu peste mult timp, localitățile din zona Crișului Alb Inferior trecând des dintr-o stăpânire în alta. În anul 1551 se produce o puternică ofensivă otomană dinspre Banat, care, în 1552, duce la cucerirea Nădlacului, Bodroglui, Zădăreniului, Aradului și a Agrișului. În același an, turcii cuceresc Ineu și se mențin în cetate timp de 13 ani. În 13 septembrie 1565 generalul habsburg Lazăr Schwendi a reocupat cetatea de la Pertef Pașa. (36) În 1565, turcii în drum spre Ineu atacă și pustiesc satul Moroda pentru a doua oară. Locuitorii au fugit și s-au

ascuns în pădurile din jur.(37). Abia în anul 1566, turcii se așează definitiv în zonă, după ce cuceresc în 2 septembrie cetatea Giula, iar în 28 septembrie Pâncota și Ineu.(38)

Stăpânirea otomană

Înstăpânirea turcească a adus cu sine și ordinea socială existentă în marele imperiu cu capitala la Istanbul. Pământul cucerit a intrat în proprietatea statului, adică a sultanului, care după ce și-a oprit partea sa, o altă parte a dăruit-o diferiților degători și conducători militari. Nobilimea maghiară dispăre din zonă, mulți nobili căzând în luptele purtate. Inclusiv Ștefan Losonczy moare în luptele pentru apărarea Timișorii. Sub turci, țăranul care lucra ogorul avea dreptul la uzufruct, dar avea și obligația de cultivare neîntreruptă a pământului, în caz contrar primea amendă. În cazul în care lăsa pământul pârloagă timp de trei ani își putea pierde dreptul de posesiune asupra pământului. (39) După 1566, Seleușul, a fost încorporat din punct de vedere administrativ în Districtul (Nahie) Zărand, sangeacul Arad, vilaetul Timișoara. Fostul domeniu Șiria a trecut aproape complet în stăpânirea otomană. În 1567 a fost creat sangeacul de Ineu și Pâncota care cuprindea cele două cetăți și satele din jur. (40) La Ineu, care devine sangeac, după cucerire exista o garnizoană turcească dar aceasta nu s-a amestecat în treburile satelor, cel puțin la Seleuș, turcii mulțumindu-se cu încasarea obligațiilor ce le-au stabilit pentru pământul arendat. Situația politică stabilizându-se, locuitorii se întorc treptat la locuințele lor părăsite în timpul luptelor, mai ales că noua ordine otomană era parcă mai ușoară decât cea feudală maghiară. Spre exemplu, credincioșii ortodocși sunt liberi să se manifeste.

Locuitorii satelor au fost supuși și la biruri extraordinare către autoritățile otomane, de câte un florin, care în 1575 se va ridica la 1,5 florini de poartă. De multe ori localnicii plăteau și turcilor și transilvănenilor. Satele Seleușului, care aparțineau cetății Ineu, aveau obligații și la întreținerea acestora, făceau cărăușii, lucrări la drumuri etc. În timpul ocupației turcești, între băștinași și turci au avut loc numeroase încăierări și bătăi, furturi etc.(41) Pentru menținerea ordinii, turcii țineau la Ineu 1018 soldați și ofițeri și păzeau 3100 case, cu o populație de 60 mii oameni. Adică atâția câți trăiau în cele 134 sate ocupate. În timpul stăpânirii turcești, între băștinașii români și turci au avut loc nenumărate încăierări, fricțiuni de tot felul, au avut loc jafuri de vite din partea otomanilor și chiar de copii etc. Toate acestea se întâmplau și în zona Seleușului care făcea parte cum am arătat, din sangeacul Ineu.

Dar, ordinea turcească durează numai până în 1595, pentru că Transilvania intră în război cu Imperiul Otoman, alături de Imperiul Habsburgic și Țările Române care alcătuiesc în 1593 „Liga Sfântă”. În 23 august 1595 Mihai Viteazul va reperta victoria de la Călugăreni. În vestul Transilvaniei luptele sunt deosebit de crâncene și sunt recucerite pe rând, de către generalul Borbely, Ineu, Tauțul, Șiria (noiembrie). Turcii revin în ofensivă în anul următor (aprilie 1596), detașamentele tătarești pustiind cumplit regiunea Mureșului și a Crișului Alb, răpind vitele țăranilor și luând numeroși prizonieri. În 1598, Soliman cel Sprâncenat, pașă al Timișoarei, dă ordin hoardelor tătare, care iernaseră la Gyor, să asedieze Lipova și să pustiiască ținutul dintre Criș și Mureș ca „să nu rămână piatră pe piatră”. Tătarii au executat ordinul și, năvălind pe neașteptate, au prădat, au ars satele iar pe locuitori i-au ucis ori dus în robie. În 22 octombrie 1599 oștile ardeleni comandate de Gheorghe Borbely au asediat și cucerit cetatea Ineu, iar la 5 noiembrie au cucerit și cetatea Șiria. La sfârșitul lui 1599, Ineu cu întreaga zonă arădeană intră în stăpânirea lui Mihai Viteazul, domnul Țării Românești. (42)

După revenirea teritoriilor arădene și zărandene în componența principatului transilvănean, se restabilește comitatul și revin ca stăpâni ai pământului nobilii maghiari. La Seleuș revine familia Szentandrasei, iar la Cighirel familia Magoci, care era înrudită cu familia Losonczy. Pentru ambele sate a urmat un șir de procese de moștenire deoarece existau și alți pretendenți.(43) În 1624 văduva lui Petnehazy primește Iermata, iar în 1645 familiile Abrahamffy și Ver își reprimesc pământurile deținute la Iermata și Moroda. În 1650 Morodița aparținea tezauriatului (statului). În această perioadă mulți locuitori au luptat în armata

principelului transilvănean, motiv pentru care cei care s-au evidențiat au fost înnobiți: Hereț, Pribac, Cociuba, Motorca și alții. (44)

Cetatea Ineului va deveni deosebit de importantă în această perioadă tulbure, când pentru Transilvania se luptau imperialii de la Viena cu turcii din Gyula și Timișoara, fiind considerată cheia Transilvaniei. Pentru întărirea și apărarea cetății, au fost date instrucțiuni precise căpitanului Ineului, George Galfi, prin care locuitorii dintre Mureș și Criș erau supuși la dări speciale și la munci în folosul acesteia. Sub principele Rakoczy I (1630-1648) s-au mărit dările la 20 de florini pentru o poartă pentru întărirea cetății, care apoi s-au mai ridicat cu un florin. Întreg domeniul Ineului dispunea, în 1650, de 63 de sate între care și Cigărelul, Seleușul, Moroda. În 1637-1638, partea de jos a Zărandului a fost pusă la muncă gratuită pentru întărirea cetății. Pentru a-și asigura principatul împotriva atacurilor dinspre vest, principele Rakoczy a început în 1645, reconstrucția cetății de la Ineu, în nordul râului Criș, pe locul vechii cetăți (castellum) aparținând familiei Losonczy. Lucrările de construcție s-au desfășurat sub conducerea lui Gavril Haller, așa cum arată și placa de deasupra porții principale de la apus: „propugnaculum Hoc Extra Tempore S.M. Gabrielis De halterkeo Celsissimi. Princ. Trans. Ac arcis de Boro Ineo Capitan B.E.S.M. 1652”. Planul cetății este ușor trapezoidal, cu clădiri pe două nivele, în jurul unei porți interioare și are patru turnuri circulare la colțuri. Cetatea a fost înconjurată de ziduri exterioare, ce urmau forma celor din interior, cu bastioane la colțuri. În jurul acestor fortificații se afla un șanț cu apă adusă din Criș. (Din zidurile exterioare nu s-a mai păstrat nimic). Celebrul călător turc Evlia Celebi ne lasă o descriere a cetății la data vizitei sale în 1661: „*Este o cetate în formă pătrată, așezată pe malul râului Criș, are bastioane mici de piatră...iar în fiecare din ele încap o mie de oameni, fiecare are câte 10 turnuri. Prin șanțurile cetății curge doldora râul Criș. În interiorul cetății se află cetatea nouă. E o mică cetățuie în care înafara odalelor ienicerilor nu se mai află nimic altceva. În cele patru colțuri sunt patru turnuri solide cu acoperiș de scânduri și cu ziduri late de 20 de picioare. Această cetate interioară are o poartă spre apus și șanțul acesteia e plin de apa râului. Orașul are 800 de case...*” (45) **foto cetatea Ineului**

Pentru facilitarea transporturilor spre cetate, a fost construit, în această perioadă, și podul de piatră peste Cighier de la Seleuș, considerăm noi, chiar dacă prima informație despre acesta apare în documente abia în 1735, când se pomenește despre taxa de trecere peste pod. În primul rând stilul este turcesc și în al doilea rând așa a intrat în memoria colectivă a locuitorilor și, de altfel, turcesc îl consideră majoritatea istoricilor. Podul a constituit o construcție impresionantă la acea vreme, el având o lungime de 62 metri, o lățime de 9 metri și o înălțime de 7 metri. Construit din piatră și acoperit cu cărămidă, el se reazămă pe patru piloni, legați între ei prin arcade simetrice, în ambele părți este prevăzut cu balustrade, tot din piatră masivă. **Foto podul turcesc**

Războaiele purtate de principii Gabriel Bethlen (1613-1629), Rakoczy I (1630-1648) și Rakoczy al II-lea (1648-1658) au pricinuit multă suferință locuitorilor. Nici nu s-a terminat bine construcția cetății, că au și început hărțuierile cu turcii, aflați la Gyula, în Ungaria de astăzi. Astfel, se spune că Pașa Moharem de Gyula a călătorit cu fiul său și patru însoțitori la Ineu sub pretext că vrea feciorul să învețe unguerește. Au fost uciși cu însoțitori cu tot, fapt care i-a indignat și infuriat pe turci și le-a atras ura și dorința de răzbunare, fiind una din cauzele celei de-a doua ocupații turcești a Ineului. Imediat după incidentul soldat cu moartea celor doi, turcii din Gyula au atacat Ineu. Lupta s-a dat pe când soldații din garnizoană ai principelui Gheorghe Rakoczy al II-lea erau în sărbătoare, petrecând cu mâncăruri și beuturi, cum spune istoricul Sandor Marki. Neputând lua Cetatea, turcii i-au atras în cursă pe soldați până în apropierea localității Chereuș, unde au avut loc lupte grele, pierind 75 nemeși din Ineu. În ancheta care a urmat s-a stabilit vinovăția locuitorilor din Ineu. (46).

Au loc noi pustiiri și jafuri cu furturi de cai și ucideri, între turcii atacanți pe de o parte și apărătorii din Ineu, pe de alta. În 1657 se spune că o ceată de turci a năvălit în Ineu furând

caii locuitorilor. Nici cei din Ineu nu s-au lăsat mai prejos și au jefuit ținutul Lipovei. Iar aceste jafuri au continuat până când Sultanul a pornit război împotriva lui Gheorghe Rakoczy al II-lea, principele Transilvaniei, care s-a aventurat într-o expediție neautorizată împotriva Poloniei. Turcii au început noi incursiuni spre Ineu, soldate cu furturi de cai. Incursiunea din 23 mai 1858 s-a încheiat cu uciderea beiului și a agăi de către cei din Ineu. Furia otomanilor a crescut și mai mult, așa că Sultanul a trimis un vizir pentru ocuparea cetății și orașului Ineu. Cu toate dispozițiile date, cu toate amenințările și blestemele lui Rakoczy pentru menținerea orașului și a cetății care era „Ars nostra Boroș Jono” (cetatea noastră Boroș Ineu), cetatea lui dragă a fost din nou ocupată de turci. (47) Aceștia au apărut sub zidurile cetății între 26-28 august 1658 și au înconjurat-o complet în ziua de 29, fiind apărată de doar 350 soldați. Speriați de bombardamentul la care au fost supuși apărătorii, comandanții au predat cetatea în 3 septembrie. Prin urmare, Zărandul intră din nou sub ocupație turcească. În timpul turcilor cetatea a fost reîntărită. Din nou începe exodul nobililor, dar și al unor iobagi din zonă spre Transilvania. În schimb revin administrația și rânduielile otomane, satele Seleușului fiind dependente de cetatea Ineului. Sub dominația otomană turcii s-au mulțumit doar cu perceperea dărilor pe seama feudalilor și cetățitorilor fără să se amestece în treburile obștilor, așa încât autonomia internă a acestora s-a păstrat. (48)

În perioada cuprinsă între 1241 și 1700, satele Seleușului cunosc o evoluție foarte lentă, cauzată în special de conflictele din zonă. Se păstrează obștea condusă de jude și bătrânii satului, care își desfășoară activitățile în cadrul legilor ce guvernează regatul maghiar ori Imperiul Otoman, după caz. Satul continuă să fie nesistematizat, cu casele răspândite pe o arie destul de mare, înconjurate de grădini în care se cultiva varză, ceapă, dovleac, fasole, mazăre și linte. Casele erau construite din pământ sau lemn, cu una sau două încăperi. Arăturile erau și ele pe aproape. Primele grupări de case ale Seleușului s-au aflat pe locurile mai înalte de lângă Cigher și spre sud vest, ajungând cu timpul la locul de astăzi. Prima informație despre mărimea Seleușului ne-o oferă istoricul Markey Șandor, în a sa monografie a comitatului Arad, care menționează în 1561 Seleușul cu 17 sesii iobăgești (o sesie cuprinde între 28-32 hectare). Dacă luăm în considerare că o sesie (poartă) cuprindea în medie patru case (familii) atunci la Seleuș numărăm în jur de 61 case. Și cum o familie era compusă, în medie, din 5 membrii atunci rezultă că populația Seleușului se ridica la 305 locuitori. În același an Zărandul era creditat cu 47 familii, Nădabul cu 13 sesii iar Șimandul cu 101 sesii. Seleușul, din punctul de vedere al mărimii, făcea parte deci din rândul localităților mijlocii. Călătorul turc Evlia Celebi a trecut în anul 1661 și prin apropierea Seleușului, venind de la Ineu în drum spre Gyula. Nu ne-a lăsat nimic despre sat, dar iată cum descrie localitatea Gyula aflată nu departe spre vest: „*Dintre curiozitățile orașului sunt vestiți dovleceii, pepenele și prunele cultivate în grădini, precum și pâinea albă zisă țipău. Toate raialele sunt dintre unguri și valahi care fac ca viața în oraș să fie foarte ieftină pentru că ghiaurii, valahi, unguri și moldoveni sunt plugari harnici și oameni sârguincioși și binevoitori*”. (49) Desigur, că și la Seleuș se puteau întâlni lucruri asemănătoare, însă localitatea avea și unele dezavantaje naturale cauzate de mlaștini și ploile care produceau inundații. Între evenimentele care influențează evoluția localităților putem numi introducerea, (începând din secolul al XVI-lea) a plugului cu roți înzestrat cu papuc de fier, cum apare și pe sigiliul Seleușului de la 1671; de asemenea se introduce asolamentul bienal și trienal și începe să se practice gunoitul. Continuă defrișările din pădurea înconjurătoare, mărindu-se continuu suprafața cultivată. Oamenii ieșeau rar în afara localității, drumurile cele mai lungi fiind făcute până la târgurile din apropiere: la Șimand târg din 1465 și Zărand târg de pe la 1550, și la Ineu, obligați fiind pentru nevoile cetății. Regatul maghiar este obligat să intervină și în reglementarea litigiilor ivite în relațiile comerciale ale locuitorilor din cauza numeroaselor unități de măsură folosite. Din această cauză Dieta din 23 mai 1622, a dispus ca în mai multe comitate, inclusiv în Zărand, unitatea de măsură pentru capacitate să fie câbla (kobel). Dar celor din Zărand nu le

convenea aceasta capacitate și, ca urmare, în 1655 li s-a îngăduit să folosească unitatea lor vica. Vica a fost folosită până în secolul XX, chiar și astăzi unii oameni calculează volumul cerealelor în vică. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea mai primesc drept de târg și Pâncota la 1768 etc. (50)

Luptele aproape continui între 1500-1700 au creat o stare de mare nesiguranță și multe pagube locuitorilor de pe aceste meleaguri frânând dezvoltarea firească cerută de mișcarea spre progres din restul Europei. Era nevoie de o schimbare politică fundamentală, de mai multă stabilitate și relații bine reglementate între stat și societate, între nobili și țărani.

Bibliografie

1. Cronica notarului Anonimus, „Faptele ungarilor”, traducere și comentariu Paul Lazăr Tonciulescu, Editura Miracol, București 1996, p. 59.
2. Cronica notarului Anonimus, op. cit. p. 95.
3. Analele Aradului, an II, nr. 2 – 2016, Editura University Press, Arad, p 43.
4. Ziridava nr 6, articolul istoricului Eugen Gluck „Unele informații pro venite din cronicile medievale referitoare la zona Aradului (sec VIII-X), pg 74.
5. Ziridava nr. 7, Mircea Rusu, Cetățile transilvănene din sec. IX-XI și importanța lor istorică; în Ziridava nr. X, 1978, pp 159-170; Ziridava nr XII, Mircea Rusu, Cetățile Aradului, 1980, pp 165-178.).
6. Pal Engel, Regatul Sfântului Ștefan, Istoria Ungariei Medievale 895-1526, Editura Mega, p. 39 .
7. Florian Dudaș, „Zărandul - Chipuri și fapte din trecut”, Editura Albatros, București 1981, p. 31.
8. Istoria Românilor, vol III, Editura Enciclopedică, București 2010, pp. 160-162) .
9. Aradul, permanență în istoria patriei, Arad 1978, p. 95
10. Aradul, permanență în istoria patriei, op. cit. p. 105.
11. Administrație românească arădeană, vol IX, în studiul semnat de Doina Chiș „Documente privind istoria orașului Ineu în secolele XI-XIV, p 24.
12. Administrație românească arădeană, vol III, în articolul Sorin Bulboacă, „Comitatul Zarand în timpul arpadienilor” pp. 19-20.
13. Aradul, permanență în istoria patriei, p 110.
14. Nicolae Iorga, Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, Editura Saeculum, 2006, p. 71.
15. Aspecte din istoria agrară a județului Arad, Alexandru Mihalca și colab, partea I, p. 18-20.
16. Aradul, permanență în istoria patriei, p. 110.
17. Aradul, permanență în istoria patriei, p 138.
18. Documente privind Istoria României, C. 1. vol I, pg. 36-39.
19. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș și satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata, p 18).

20. Alexandru Roz, Kovach Geza, Dicționarul istoric al localităților din județul Arad, Arad 1997, p. 220.
21. Op. cit p. 221
22. Ioan Motorca, Monografia așezărilor Moroda - Iermata., jud Arad, p 29 .
23. Alexandru Roz, Kovach Geza, Dicționarul istoric al localităților Arad, op. cit p. 128).
- 24 Pal Engel, Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 1095-1526, Editura Mega, p. 49.
25. Costin Feneșan, Diplomatarium Banaticum, vol I, Editura Mega, Cluj-Napoca 2016, p. 324
26. Alexandru Roz, Kovach Geza, op. cit, p 166 pentru Moroda și 128 pentru Iermata)
27. Aradul permanentă în istoria patriei, op. cit. p. 127.
28. Cronica Banatului, vol I, p. 328
29. Arad - economie și societate, vol I, Cluj-Napoca, 2016, p 227.
30. Ioan Valeriu Tuleu, Cinteii – satul dintre bălți, Editura Viața Românească, 2008, p. 34-35.
31. Arad, economie și societate, vol I, p. 202.
32. Arad, economie și societate, vol I, p. 201.
33. Aradul, permanentă în istoria patriei, p. 134.
34. Cronica Banatului, coord. Ioan Hațegan, vol II, partea întâi I, Banatul între 934-1552, p. 319.
35. Cronica Banatului, op. cit. p. 268) .
36. Administrația românească arădeană, vol XI, Sorin Bulboacă în articolul „Cucerirea și administrația otomană în comitatul Zarand (secolele XVI-XVII.
37. Ioan Motorca, Monografia așezărilor Moroda-Iermata, p 29).
38. Cronica Banatului vol II, p 660.
39. Arad – economie și societate, vol I, p. 205.
40. Op. cit, p 85.
41. Preot. Pavel Tripa, Trecutul orașului Ineu și al cetății Ienopolei, Editura Emia 2007, p. 51
42. Ioan Valeriu Tuleu, op. cit. p. 36.
43. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice, p 21.
44. Ioan Motorca, Așezările Moroda și Iermata, p. 30.
45. Călători străini prin țările române, vol VI, p 513
46. Pr. Pavel Tripa, op. cit. p. 58.
47. Pr. Pavel Tripa, op. cit. p. 60).
48. Aradul permanentă în istoria patriei, p. 152). ”.
49. Călători străini prin țările române, vol VI, p. 659.
50. Ziridava, nr V, p 59.

Satele comunei în ordinea austriacă (1700-1848)

O schimbare fundamentală și pentru multă vreme intervine în istoria așezărilor situate în Câmpia Crișurilor odată cu includerea zonei în Imperiul Habsburgic cu capitala la Viena. Austrieicii își fac din nou apariția pe aceste meleaguri în anul 1685, la doi ani după victoria din 1683 din fața Vienei asupra turcilor, care doreau să pătrundă spre Europa Occidentală. După această primă victorie, austrieicii vor porni o campanie de lungă durată împotriva otomanilor, cucerind Buda și toată Ungaria, iar Principatul Transilvaniei este încorporat Imperiului Austriac. Aradul este cucerit definitiv în 1688, an în care este atacată și cetatea Șoimoș. Cetatea Ineului este ocupată și ea de generalul Heissler la 15 mai 1691. Și de data aceasta

localitățile Zărandului au avut mult de suferit din cauza luptelor și incartiruirilor armatei, populația fiind supusă la tot felul de dări și abuzuri.

După retragerea turcilor, toată partea de sud a Ungariei, și teritoriul actual al județului nostru, se găsea într-o stare dărăpănată, jalnică. Puținii locuitori din zonă, trăiau în bordeie săpate în pământ, acoperite cu stuf, sau în colibe, și se ocupau cu creșterea de vacilor și porcilor. Cerealele și legumele se produceau doar pentru nevoile personale, deoarece nimeni nu știa când trebuia să fugă din calea dușmanilor.

Iată cum a descris un călător ungar situația din aceste ținuturi, la începutul sec. al XVIII-lea: „*Nu este un pârâu a cărui apă ar fi potabilă, toate sunt colmatate, mocirloase, de care nici animalele nu se ating, nu este un copac în umbra căruia să te odihnești, doar stufiguri dese în care doar cu calul poți să te miști. Nu se vede nici o casă, urmă de om*” .... „*Doar în locuri mai puțin umblate, unde nu treceau oști, întâlneai case, oameni mai numeroși, sau în zona unor cetăți*”. (1) Poate călătorul este puțin exagerat, deoarece oamenii erau ascunși prin păduri și mlaștini, dar este evident că populația a scăzut și această afirmație este susținută și de prima conscripție făcută de autoritățile austriece în 1715 când, spre exemplu, la Seleuș au fost înregistrate 19 familii, la Cighirel 11 familii iar la Moroda 5 familii. Cifrele sunt confirmate și de conscripția din 1720 când Seleușul este înregistrat cu 18 familii, Cighirelul cu 10 familii și Moroda cu 10, adică dublu. Numai că, sigur, nu au putut fi înregistrați toți locuitorii, pentru că mulți nu reveniseră la locurile părăsite, alții s-au sustras de la înregistrare și nici recenzorii nu au dovedit prea mult zel în a-și face treaba cu responsabilitate. Totuși, comparația cu situația din 1561, adică de dinaintea primei ocupații turcești, susține scăderea dramatică a populației din zonă. Atunci, Seleușul avea 68 familii, Cighirelul 28, iar Iermata, care nici nu este pomenită în 1715 și 1720, avea 16 familii. În mod sigur, o parte din locuitori se regăseau în zona muntoasă. (2)

Pacea de la Karlowitz, din 1699, rezolvă definitiv situația regiunii dintre Criș și Mureș care este atribuită Austriei. Comitatul Zărandului, în ciuda demersurilor transilvănene, va fi încadrat administrativ în regatul Ungariei.

În felul acesta, ținuturile arădene sunt conectate la realitățile europene, urmând evoluția de la ordinea feudală la cea modernă, burgheză. Este o evoluție lentă, dar continuă, la sfârșitul căreia satele actualei comune Seleuș se vor transforma în mare măsură, așezându-se în cele din urmă în tiparele păstrate apoi până în secolul al XX-lea.

Războaiele Austriei cu puterile străine evită aceste meleaguri, care se pot astfel dezvolta în relativă liniște. Doar prima jumătate a secolului cunoaște două mari conflicte, însă și acestea de ordin intern. Este vorba în primul rând de mișcarea separatistă transilvăneană condusă de Francisc Rakoczy al-II-lea, desfășurată între anii 1703-1711, la care alături de nobilii maghiari și țărani unguri au participat și românii, inclusiv cei din părțile crișene. Între anii 1705-1710 luptele s-au desfășurat cu deosebită intensitate pe cursul inferior al Crișului Alb, cetatea Ineului fiind un punct strategic râvnit atât de trupele lui Rakoczy (curuții) cât și de trupele imperiale austriece (lobonții). Ineul a fost cucerit pentru scurt timp de curuți, care și-au așezat acolo reședința. Bătăliile purtate au provocat însă mari daune și satelor din zonă, mai ales că la răscoală au participat și locuitori din Seleuș și Cighirel. Prin anii 1704-1707 au existat familii de la Seleuș, Moroda și Iermata fugite în pădurile de lângă Minișel, (lângă Tauț), iar locuitorii din Cighirel s-au ascuns în mlaștinile de la Vânători. (3)

Un alt eveniment de acest gen a fost răscoala grănicerilor de sub conducerea căpitanului sârb Pero Seghedinaț, care a avut loc în anul 1735. Răscoala începe la Pecica, dar sub presiunea trupelor imperiale, răsculații se retrag spre Chișineu-Criș, ei fiind înfrânți, în cele din urmă, în ziua de 9 mai 1735, la Pădureni, lângă Chișineu-Criș. La răscoală au participat și țărani români din zonă, ordinea fiind cu greu restabilită în comunele dintre Criș și Mureș. După această ultimă mare acțiune violentă, zona se reîntoarce treptat la pace, care este tulburată doar de atacuri ale lotrilor și tâlharilor de drumul mare și de mici revolte țărănești locale. După răscoala condusă de Pero Seghedinaț, împărăteasa Maria Tereza (1740-1780) a

luat măsura desființării confiniului grăniceresc al Aradului, pentru că, așa cum s-a văzut, grănicerii constituiau un potențial pericol la adresa privilegiilor și siguranța nobililor, deasemenea granița cu turcii se îndepărtase de teritoriile arădene. Nobilii doreau și ei integrarea grănicerilor în ordinea feudală, prin aceasta putând fi impuși la aceleași obligații ca și iobagii. În urma înțelegerii pe care împărăteasa Austriei a făcut-o cu împărăteasa Ecaterina cea Mare a Rusiei, câteva mii de familii de grăniceri sârbi s-au mutat în părțile Ucrainei. De menționat că documentele prezintă lista a 24 sate care în 1741 aveau grăniceri. Printre acestea se găseau atât Seleușul cât și Cighirelul, unde s-au așezat familii grănicerești de la Ineu, fără a avea statut de sate grănicerești.(4)

În schimb, țăranii sunt recrutați în armatele imperiale care poartă nenumărate războaie în diferite părți ale Europei. Între obligațiile comunei față de stat era și aceea de a furniza soldați în armata imperială. Astfel, la douăzeci de porți se recruta un soldat și un cal. În 1803, preotul de la Seleuș, Nicolae Horga Popovici, este obligat să echipeze un soldat, contribuind în acest sens cu 144 de florini. (5)

În caz de război, regele trimitea în sat pentru încorporare un pristav – olăcar, cu sabia însângerată, pentru chemarea la oaste. El era însoțit de ulani călări. Tinerii erau ademeniți la oaste cu tot felul de promisiuni. În mijlocul satului se organiza o petrecere cu cântăreți țigani și se distribuia multă răchie, după care începeau cântecele și jocurile specifice evenimentului. În felul acesta tinerii cădeau mai ușor în plasa întinsă de autorități. Uneori se recurgea la o adevărată vânătoare pentru prinderea la oaste. Cel încorporat cu cal trebuia să posede șă, harnașament, frâu, perie, tunică, brâu, ploscă, albituri, mâncare și bineînțeles carabină, toate pe cheltuiala comunității. În războiul de succesiune la tronul Austriei, început în 1740, au participat și mulți soldați din comitatul Zărandului. Din întreg comitatul Zărand au fost obligați atunci la încorporare 1079 țărani. În primul transport către autoritățile militare au plecat 71 de țărani români, între care s-a aflat Constantin Onea din Seleuș și Blăgăilă Toader din Zărand. (6). Numeroși tineri din Seleuș au fost nevoiți să participe și la războaiele purtate împotriva lui Napoleon I între anii 1797-1814.

Din punct de vedere administrativ, după 1700, Seleușul va intra în componența comitatului Zărand, plasa (districtul) Zărand. La 1744 plasele Ineu și Zărand vor fi incluse în comitatul Arad. Din acest moment orașul Arad va deveni centrul urban în jurul căruia Seleușul va gravita de-a lungul următoarelor secole.

Comitatul Arad a devenit, după cucerirea austriacă, domeniu erarial (al statului austriac), sub directa administrare a reprezentanților Împăratului. În 1732, comitatul Arad, la fel ca alte comitate din Partium (Regiunea de la vest de Carpații occidentali), este desprins de Transilvania și reîncorporat Ungariei. Tot atunci, întinse teritorii de la nord de Mureș au fost donate ducelui Rinaldo de Modena, Reggio și Mirandola. Actul de donație exista din 1726 și fusese făcut de Împăratul Austriei, Carol al VI-lea, pentru serviciile aduse Coroanei. Chiar dacă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, domeniul reintră în posesia camerei aulice, el și-a păstrat până la sfârșitul secolului denumirea de „Domeniu modenез”. Întinsul domeniu avea 131 de așezări (1 oraș, 5 târguri, 125 sate) și 50 de predii, precum și o suprafață de 3451 kilometri pătrați. După alte surse domeniul avea 544.832 jugăre, adică o suprafață de 3132 kmp. Diferențele rezultă din faptul că în al doilea caz calculul s-a făcut fără cele 6 așezări din Comitatul Cenad. Latifundiul cuprindea un teren vast cuprinzând teritorii pe Valea Crișului, de la Gurahonț în est până la Vârșand în vest și de la Vânători în nord, la Miniș în sud. (7). Erau pământuri dintre cele mai fertile ale împărăției, după cum le caracteriza inspectorul imperial von Fassbender: „*Moșiile camerale modeneze (arădene, n.a.) se numără cu drept cuvânt printre cele mai frumoase, mai rodnice și mai sănătoase ținuturi din lume și există imperii colosal de mari care nu se pot mândri cu această fericită așezare geografică și cu această extraordinară bogăție a naturii întrunită aici pe o întindere de aproximativ 60 mile pătrate*”. Dar, spune autorul în continuare, „*este de necrezut că în acest ținut binecuvântat cu*

un sol atât de fertil, cu așezare geografică favorabilă comerțului, cu râuri navigabile, care oferă posibilitatea de desfacere a produselor cu câștig, există oameni care se luptă cu foamea, umblă acoperiți în zdrențe și sunt secerați primăvara ca muștele din cauza scorbutului și altor boli provocate de mijloacele de hrană neîndestulătoare și dăunătoare” pentru că, spune von Fassbinder, „românii nu mai ies din mămăligă, borș de țărâțe (cihere), ceapă, fasole fiartă în apă, căreia numai în zile bune îi adaugă ceva grăsime”.(8)

În 1740 ducele de Modena se situează împotriva Împărătesei Maria Tereza în războiul de succesiune la tronul Austriei, motiv pentru care domeniul este confiscat și trece în administrarea erariului (statului). De altfel, marele magnat al Imperiului nici nu a venit vreodată să-și vadă proprietățile, administrându-le prin interpuși. În 1748 este iertat dar nu toate moșiile le va recăpăta, pentru că între timp unele au intrat în administrarea baronului Peterffy. (vezi Ducele de Modena la Personalități). Imensul latifundiu a fost structurat administrativ în anul 1781 în șase plăși. Seleușul, Cigărelul și Moroda au făcut parte din plasa Pâncota alături de Cherechiu, Chier, Târnova, Tauț, Nadăș, Dud, Drauț, Arăneag, Agriș, Almaș, Măderat și Mâsca. (9)

Conscripții și urbarii

Autoritățile habsburgice austriece au administrat noile teritorii cu mână autoritară, elaborând reguli și legi prin care au căutat să valorifice la maximum provinciile dobândite prin forța armelor. Dacă până la venirea austriecilor, stăpânul pământului era cel care făcea legea, începând cu 1700 se introduc legi, reglementări clare, precise în aproape toate domeniile, limitându-se în acest fel abuzurile. În primul rând, se introduc legi pentru măsurarea și delimitarea proprietăților, se stabilesc obligațiile țăranilor față de stat și față de proprietarul funciar, se fixează atribuțiile diferitelor instituții și instanțe, se trece la sistematizarea teritoriului și se reglementează relațiile civile. Destul de des, statul austriac recurge la conscripții (recensăminte) pentru a măsura cât mai precis potențialul economic și uman al localităților.

Conscripțiile din 1715 și 1720, primele de acest fel în comitatul Zărand, ne arată cât se poate de general și sintetic care era situația în acel moment în satele actualei comune.

În 1715 au fost numărați 19 capi de familie în Seleuș, care dețineau împreună 131 și 1/2 cubuli de pojon arături și 51 fânețe exprimate în zi de coasă. Dintre iobagi cel mai bogat era Kroknan cu 24 cubuli (12 jugăre mici) și 7 zile de coasă fânețe, urmat de Sorban Dan cu 11 cubuli arături și 3 zile de coasă fânețe, în timp ce Forgucs Abraham deținea doar 2 cubuli arături și 1 fânață zi de coasă, iar Mocsokan Igna avea 3 cubuli arături și 2 zile de coasă fânețe.

La Cighirel erau 11 capi de familie și cel mai mult pământ avea Sipos Kracson cu 10 cubuli arabil și 5 fânețe zi de coasă, în total satul avea 44 cubuli de pojon arător și 33 zile de coasă. La Moroda erau numărate 5 familii și cel mai bogat era Faur Janos care deținea 10 cubuli de Pojon arături și 6 zile de coasă fânețe, în timp ce Ignat avea în folosință tot 10 cubuli dar doar 4 zile de coasă fânețe, dar Violna Maria nu avea în folosință nimic. Se constată după cum se vede o diferențiere mare în ceea ce privește proprietățile avute în folosință. De menționat că pământul era dat doar în folosință, proprietar fiind, în acel moment, statul iar iobagul era dator să plătească dări în natură și în bani. În 1720 situația se schimbă prin mărirea suprafețelor agricole aflate în folosința iobagilor, datorată mai ales defrișărilor vegetației înconjurătoare. La Seleuș au fost numărați 18 capi de familie, care dețineau 171 cubuli de pojon arături și 40 zile de coasă fânețe. Cel mai mult deținea tot Krognan cu 17 cubuli și 4 zile de coasă, urmat de Sorban Dan cu 15 cubuli și 4 zile de coasă fânețe, în timp ce Argyllan Ilia avea doar 1 cubul pământ și o fânață de o zi de coasă. Cighirelul avea 10 capi de familie care dețineau împreună 51,1/2 cubuli pământ și 28 zile de coasă fânețe. Aici diferențele sunt mai mici: Vako Bolka avea 9 cubuli pământ și 3 zile de coasă fânețe, în timp

ce Lup Szimedre avea 3 cubuli și 3 zile de coasă fânețe. La Moroda au fost numărați tot 10 capi de familie care aveau împreună 51 cubuli de pământ și 11 zile de coasă fânețe. Cel mai mult avea Farka Ignat, adică 14 cubuli și una zi de coasă fânețe, urmat de Abraham Mihaly cu 8 cubuli și 2 zile de coasă fânețe. (10)

Notă: Vezi la Anexe, Tabelele cu toți posesorii de pământ, capi de familie).

Un cubul de pojon echivalează cu 550 stânjeni pătrați, iar 1100 stânjeni pătrați sunt egali cu un jugăr mic. Corelate cu sistemele contemporane de înregistrare, o semănătură de Pojon corespunde cu aproximativ 20 ari, o sapă de vie cu 4 ari, Pentru fânețe unitatea de măsură era carul cu fân, echivalent cu suprafața ce putea fi cosită de un om într-o zi, adică aproximativ 800-1200 stânjeni pătrați. (vezi la Anexe).

În continuare, suprafețele aflate în posesia iobagilor vor crește, agricultura dezvoltându-se mai ales pe cale extensivă, prin introducerea în circuitul agricol a pădurilor, suprafețelor mlăștinoase și a rariștilor. Statul austriac a fost interesat de creșterea potențialului productiv al suprafețelor însămânțate și mai ales de mărirea lor. De aceea, reglementările ulterioare au urmărit stabilirea unor dări fixe convenite statului și moșierilor, iar ceea ce era în plus revenea țaranului, care era stimulat astfel să producă cât mai mult. Desigur că exista și tendința iobagilor de a ascunde de autorități suprafețe de pământ sau efective de animale.

Conscripțiile urbariale efectuate de administrația austriacă între anii 1743-1752 oferă noi date despre suprafețele însămânțate cu cereale, tipurile de cereale și terenurile arabile aflate în folosința țaranilor, numărul și rasa animalelor, coșnițele de albine, morile, pășunile. Întrebările la care se va răspunde în anul 1746 sunt mult mai amănunțite, iar cifrele rezultate sunt mult mai aproape de adevăr. Datele pe care le prezentăm au fost reproduse de Gheorghe Ciuhandu în lucrarea sa „Românii din câmpia Aradului de acum două secole” și sunt trecute la Anexe, în limba latină. **Foto conscripție**

Seleușul, localitatea cea mai mare, a avut numărați 64 de iobagi (Hospites), 5 sub-iobagi (Subhospites), 6 iobagi fără pământ în folosință și 13 frați în indiviziune. Toți aceștia dețineau 89 de boi (Boves), 54 de vaci (Vaccae), 15 cai (Equi), 2 hinuli (Mânji), 40 juninci (Iuvenci), 10 oi (Oves, nu existau capre!) și 138 de porci. Pământurile agricole, exprimate în cubuli (câble-căbele), adică aproximativ un jugăr de pământ), erau următoarele: cu grâu (Tritici) 37 cubuli, orz (Hordei) 15 cubuli, ovăz (Avenae) 6/8 cubuli, cu porumb existau 14 cubuli și 2,2/4 vici (vecae). Iobagii mai foloseau 18,2/8 cubuli de pământ luat în arendă de la moșie, o moară pe apă, 2 căldări de vinars, 15 coșnițe de albine (apum alvearia), două ateliere meșteșugărești (opifices clasis), etc. Și de data aceasta existau diferențieri între țararii iobagi, astfel Csokan Joon deține 5 boi, Pokorar Onya 4 boi, la fel ca Petresor Nicora, în timp ce Medre Dănilă nu are nici un bou, dar are o vacă și o junincă. Cei mai mulți au doi boi, cum era și normal și fiecare familie deținea una două vaci. Cei mai numeroși erau porcii, Petrișor Iovan deținând 10 porci iar Moczokan Joon 19 în timp ce Csokan Joon avea 30 porci, adică se ocupa de creșterea și vânzarea lor. Surprinde însă lipsa oilor la Seleuș, poate din cauză că pășunea era necorespunzătoare. Deasemenea nu exista o cârciumă (Educila). După cum bine se poate constata, satul se baza în primul rând pe creșterea animalelor. Există un singur deținător de două sape de vie, Moldovan Vaszilie și doar un albinar. Moara pe apă, cu o roată, era deținută de Kreszta Vesz. (11)

Notă: Un cubul (găleată de grâu) sau o câblă de Șimand (118 litri) era egală cu două măsuri de pojon adică cu un jugăr mic. Un cubul de pojon avea 62,49 litri și era egal cu două vici (vicae)

În concluziile conscripției se spunea că „Seleușul suferă de inundații continue, încât aproape nu poate avea rod din economie; satul e șicanat și cu căraușii mărunte, încât mulți au început să migreze, are lignație (pășune), dar vitele le-au pierit”. (12). Iobagii mai aveau și terenuri pe lângă casele lor, pentru grădini, care probabil că nu erau supuse impozitării pe față, dar, dimpreună cu hoarele din curțile „iobăgești” stârneau, totuși, și ele, de multe ori,

interesul administratorilor. În holdele mai apropiate de casă se cultivau cânepa și inul, care nu sunt trecute în registrele de impozitare. Aceste produse erau foarte mult utilizate în vremea aceea la confecționarea hainelor. Deasemenea, nu au fost inventariate păsările de curte, din care au existat suficiente.

Cighirelul, aflat dincolo de Cigher, era mai mic ca Seleușul, reținându-se în documente doar 38 iobagi, 18 sub-iobagi, 7 fii de peste 16 ani și nici un jeler (iobag fără pământ). Pe total în sat au fost numărați 57 boi, 20 vaci, 26 cai, 2 mânji și 146 porci. Doar doi capi de familie aveau câte 4 cubuli de grâu fiecare și aceștia erau Koksis Juon și Argylan Juon. Cei mai mulți boi au Dehelean Sztan 4 și tot atâția Sipos Janos și Sipos Kracsun. Cele mai multe familii au una sau două vaci dar sunt și familii fără vaci. Caii erau în număr de 26, mai mulți decât la Seleuș, cei mai mulți dintre posesori aveau însă doar un cal, doar 4 aveau 2 cai. Mai existau 6 juninci și 146 de porci. Cei mai mulți porci aveau Argylan Juon 15 și Sipos Janos 9 porci. În cultură se aflau 47 cubuli de grâu, 16,3/8 de orz, 4,4/8 cubuli ovăz, dar nu apare porumbul cultivat pe pământul în folosință, doar un cubul în arendă și 4 cubuli de mei tot în arendă. Doi capi de familie aveau câte 4 cubuli de grâu fiecare și aceștia erau Koksis Juon și Argylan Juon. Celelalte suprafețele cultivate de fiecare familie erau mici și foarte mici. La Cighirel se mai produceau 4 acovi de vinars (un acov avea 54 litri).

Moroda era cel mai mic sat din cele trei, cu doar 28 iobagi cu pământ (hospites) și 3 sub-iobagi (subhospites), nu existau jeleri (inșilini), în schimb au fost înregistrați 2 fii de peste 16 ani și 2 frați în indiviziune. Toți aceștia dețineau 57 boi, 38 vaci, 4 cai, 2 mânji, 5 juninci, și 37 porci. S-au cultivat 32,4/8 cubuli grâu, 32 vecae (vici) porumb pe pământul aflat în folosință și 72 cubuli grâu și 27,6/8 cubuli porumb pe pământul luat în arendă, plus 14 cubuli de orz. În sat mai exista un atelier meșteșugăresc, o moară cu o roată și cam atât. Moroda era satul, alături de Măsca și Cermei, în care nu se afla nici un crescător de albine. Deasemenea Moroda nu dispunea de pășune și nici de livezi se arată în concluzii. Suprafața mare luată în arendă de către morodani scoate în evidență puținătatea pământului aflat în posesia iobagilor, restul moșiei aflându-se în folosința directă a proprietarului.

Trebuie specificat faptul că în acea perioadă se practica asolamentul bienal, adică pământul era lăsat un an pârlog, prin urmare putem dubla suprafețele aflate în folosința țăranilor iobagi. Deasemenea nu au fost trecute și suprafețele cu fânețe. Lipsa oilor nu este o mare surpriză dacă ne raportăm la totalul existent în districtul Ineului, în care existau abia 693 de oi, în schimb în cele 1401 gospodării iobăgești erau 2126 boi, 1787 vaci, 417 cai. (13) Boii erau principalul animal de povară, dar în multe cazuri erau folosite și vacile la jug, însă calul a început să câștige tot mai mult teren. Iar, dacă întâlnim de multe ori câte un cal la gospodărie aceasta se datora faptului că „românii au multe telegi,, (cărute cu un cal) folosite mai ales la transport. (14). Iobagii și jelerii lucrau pământul cu un plug de lemn cu vârf de fier, astfel că erau obligați să are cu patru și chiar cu 6 boi, motiv pentru care creșteau multe vite de jug. **Foto , car cu boi**

În registrul arădean din 1743, impozitele iobăgești au fost fixate în felul următor: fiecare hospes (iobag cu gospodărie proprie plătea (darea de cap) câte un florin, fiecare subhospes, sau iobag de mâna a doua, câte 55 crăițari. Tot așa erau impozitați după cap de familie și inșilini sau iobagii fără casă și vatră proprie, care trăiau din lucrul palmelor; după fiii de iobagi trecuți de 16 ani câte 25 creițari iar după frații care trăiau în indiviziune câte 50 creițari. Se plătea câte un florin pentru fiecare pereche de boi sau de vaci și pentru 4 juninci, pentru doi cai sau iepe, ori 4 mânji, pentru 10 oi sau capre, și pentru 8 porci. Pentru semănături se plătea impozitul următor: câte un florin după semănătura de grâu, de câte 6 cubule și tot un florin pentru 15 cubule de orz sau ovăz. Același impozit era stabilit și pentru 2 cubule de porumb și mei. Coșurile de albine erau împovărate, tot câte 15, cu un florin.

Pentru a ne putea da seama ce însemnau aceste dări, vom reda și prețurile principalelor produse de piață în 1758: Un bou în medie costa 10-16 florini renani; o vacă 8 florini; o oaie

cu lapte și miel 6,40 florini; un porc îngrășat cu jir 4.10 – 2.30 florini renani; o găină 4 creițari etc. Apoi, produsele agricole aveau următoarele prețuri: porumbul între 15 – 9 creițari ferdeala; meiul 12- 7¹/₂ creițari, orzul 12 creițari, iar carnea de porc se vindea cu 2 cruceri fontul (un font era egal cu aproximativ 0,5 kilograme). Mai trebuie ținut cont de faptul că pe atunci producția cerealiară era foarte mică, circa 4 - 6 măji de grâu la jugăr și existau numeroase calamități naturale, precum inundații, secetă, invazia lăcustelor, cum s-a întâmplat chiar în anul de referință, 1746, care a declanșat o mare foamete. (15) Prin urmare țaranului îi rămânea foarte puțin pentru hrana familiei, chiar dacă raportat la realitățile de astăzi, taxele și dările de tot felul par mici.

Țăranii puteau valorifica produsele lor în piețele și târgurile din apropiere, care s-au înmulțit spre mijlocul secolului al XVIII-lea. Astfel, Aradul a fost investit cu drept de târg în 1702. După situația cu târgurile din comitatul Arad, întocmită în 24 ianuarie 1746, aflăm că acestea se desfășurau în următoarea ordine: Ianuarie: Șiclău și Ineu; februarie: Șiria, Zărand, Chișineu Criș; Martie: Ghioroc și Arad. Mai; Șiria și Șimand; Iunie: Zărand, Chișineu Criș; iulie Ineu, august: Chișineu Criș, Șiria și Zărand; octombrie la Ineu; noiembrie la Șiria; în decembrie la Zărand și Șiria. În majoritate, târgurile erau de sărbători sau duminica. Pâncota a primit drept de târg la 1768 și a devenit în scurt timp cel mai mare târg și cea mai mare piață din Partium. Târgurile de vite cele mai renumite erau cele din Arad (vite), Chișineu Criș (porci), Pâncota (vite și cabaline), iar târguri mixte renumite erau la Zărand, Ineu, Cermei, Beliu, Sântana. (16)

La 20 de ani după ampla conscripție descrisă de Ciuhandu s-a efectuat o nouă conscripție și avem date privind Seleuș-Csigirel transmise de „*Conscripția plășii Ineu din anul 1766*”, unde în tabelul centralizator sunt trecuți 76 capi de familie iar în tabelul detaliat privind proprietățile din fiecare comună la Seleuș-Csigirel apar 80 iobagi cu casă și pământ, dar este posibil ca 4 familii să fie formate din fii și frați aflați în indiviziune, deși în tabel este trecută doar o persoană. Conscripția mai numără în localitate: boi de jug – 108, cai cu căpăstru – 30, vaci de muls – 50; vaci sterile – 3; oi – 89; porci – 125. Semănăturile pe teren în arendă (nu există înregistrate culturi pe teren propriu) sunt următoarele: 193 cubuli grâu, 38 cubuli orz, 60 cubuli ovăz, 284 cubuli porumb și, fapt surprinzător, 8 mori de râu. (17) Se constată creșteri la aproape toate produsele, deși se poate ca nici acum datele să nu corespundă întocmai cu realitatea din teren, dar operăm cu ceea ce ne transmit documentele, altă variantă nefiind posibilă.

Notă: vezi la Anexa numele locuitorilor

În anii în care pământul s-a aflat în administrarea erariului, situația iobagilor era puțin reglementată. Cancelaria se ocupa în realitate de adunarea dărilor cuvenite în raport cu suprafețele arendate sau închiriate. Încă nu se poate vorbi despre producția de mărfuri, în sensul modern al expresiei. Datorită abundenței de teren, a câmpiilor întinse, neîntrerupte, a pădurilor interminabile, care se întindeau până la valea râurilor și situația iobagilor era sensibil mai bună, decât, de exemplu, cea de pe teritoriul Principatului Transilvaniei. Abundența terenului agricol, rezultată în urma defrișărilor, a făcut ca până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea pe teritoriul județului Arad să nu fie aplicate metode moderne, intensive de agricultură, așa că în perioada respectivă a rămas în uz metoda asolamentului bienal sau trienal, erau cultivate doar grâu, orz, secară și porumb, se practica creșterea extensivă a vacilor pe șes și a porcilor la ghindărit în păduri.

Moșierii existenți nu erau interesați de o reglementare mai strânsă a regimului proprietății, pentru că erau stăpâni absoluți pe domeniile lor și fără nici o stavilă puteau să-și crească proprietățile prin desecare, defrișare, sau pur și simplu prin ocupare de terenuri, iar obligațiile iobagilor, la fel, erau la cheremul lor. Dar, Cancelaria imperială nu a împiedicat nici iobăgimea în mărirea terenurilor cultivate, pentru că sporirea terenurilor iobagilor practic a făcut să crească proprietățile și veniturile statului. Pe pământul erariului, iobagii nu trebuia să suporte arbitrarul seniorial, prin urmare gospodăria țărănească începe să acumuleze, țaranul

știe din ce în ce mai bine că o dată îndeplinite obligațiile feudale, restul resurselor de care dispune, materiale sau de timp, pot fi canalizate în interesul propriu. (18) Țăranii puteau să folosească perioadele mai puțin solicitante ale calendarului anual pentru efectuarea unor munci în zone mai îndepărtate sau pentru meșteșuguri, conturându-se, treptat, o incipientă mentalitate economică capitalistă. Cu banii obținuți ei își puteau plăti obligațiile față de stat și stăpânul domenal.

Dar, lucrurile trebuiau reglementate, statul austriac avea nevoie de bani și căuta să stăvilească abuzurile moșierimii, care până la urmă se reflectau în scăderea veniturilor, așa că a intervenit stabilind reguli stricte ce trebuia aplicate și de țăranii iobagi și de moșieri. De o deosebită importanță pentru țăranii au fost reglementările urbariale stabilite de împărăteasa Maria Tereza în anii 1771-1772. În esență, acestea prevedeau următoarele obligații anuale ale iobagilor pentru o sesie: 52 zile robotă cu car sau 104 zile cu palmele; un florin darea de fum; un car cu lemne; doi cocoși, doi pui, o cupă cu unt și 12 ouă; nona și zeciuiala din toate produsele. Jelerii erau obligați la 18 zile robotă cu palmele, un florin darea pe casă și nona. Jelerii fără casă trebuia să presteze 12 zile de robotă cu carele. Iobagii au primit drept de liberă strămutare, dreptul de a vinde și a moșteni pământul și li se permitea să defrișeze și să deștelenească pădurile. Pustele și pădurile se foloseau în comun de către locuitorii satelor. Prin urbariu s-a urmărit și o delimitare cât mai exactă a pământului aflat în folosința țăranilor, de alodiu, adică pământul din folosința nobilului sau administratorului de moșie. Aceste reglementări au avut darul de a încuraja țăranul să producă cât mai mult, pentru ca partea rămasă lui să fie cât mai mare. Pentru a se putea stabili precis și corect dările pentru fiecare sat și pentru fiecare familie de iobag în parte, au fost efectuate conscripții amănunțite care făceau parte din reglementarea urbarială.

Conscripțiile efectuate în 1771-1772 sunt cuprinse în tabelele centralizatoare pe satele comitatului Arad și au fost publicate în 1786, iar noi le redăm întocmai pe cele privitoare la satele Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata în cele ce urmează:

Seleuș:

Clasificare – I. Familii iobagi – 109; numărul jelerilor cu casă – 6; nu existau jeleri fără casă; numărul sesiilor – 39,6/8; intravilan măsură de pojon – 172,7/8; arături (jugăre) - 1025; fânețe zi de coasă – 673; întregirea sesiilor – 4,1/8. Contribuția anuală a comunei constă din: cantitatea robotelor cu jug pe an (în zile) – 2370,7/38; cantitatea robotelor cu palmele pe an, (în zile) – 4848,7/19; arenda (fumăritul) în forinți - 115; darea de lemn (căruță sau stânjeni) – fără; darea de unt (iții) 45,56/152; darea de pui și de cocoși (bucăți) – 90,56/76; darea de ouă (bucăți) – 528,35/38. Localitatea Seleuș mai plătea 3 forinți taxa de cărciumărit, iar impozitul anual se ridica la 408,45 florini, înafară de sesii individuale.

Notă: (Acest impozit, în general, era stabilit în raport cu suprafețele cultivate și în raport cu zestrea de animale ale țăranilor).

Cigărel:

Clasificare – III. familii iobagi – 76; numărul jelerilor cu casă – 24 (nu există jeleri fără casă); numărul sesiilor – 10,6/8; intravilan (măsură de pojon) – 120,3/4; arături (jugăre) – 79; fânețe (zi de coasă) – 420,2/4; integrarea sesiilor – 2/8;

Cantitatea robotelor cu jug pe an – 736, 33/40; cantitatea robotelor cu palmele (pe an) - 1904, 12/30; arenda (fumăritul) – 100; darea de lemn (căruță sau stânjeni) 14,24/160; darea de unt 14,24/160; darea de pui și de cocoși – 28,29/80; darea de ouă bucăți – 69,34/40

Tabel centralizator: Taxa cărciumăritului – 3 forinți. Impozit anual – 316, 15 florini.

Moroda:

Clasificare – II. Număr. familii de iobagi 77; numărul jelerilor cu casă 4; (jeleri fără casă nu existau); numărul sesiilor 18,7/8; intravilane măsură de pojon 194; arături (jugăre) 360; fânețe

(zi de coasă) 485 (vii nu existau), cantitatea robotelor cu jug pe an (în zile) 1185, 21/40, cantitatea robotelor cu palmele pe an (în zile) 2442; arenda (fumăritul (în forinți) 81; darea de lemn (căruță sau stângen) 20,97/160; darea de unt (iții) ?, darea de pui și de cocoși (bucăți 40,17/80), darea de ouă (bucăți) 45,36/40. Darea comunei în bani era de 288,45 florini

Giarmata (Iermata):

Clasificare II. Număr familii de iobagi 23; numărul jelerilor cu casă 17 (jeleri fără casă nu erau înregistrați); numărul sesiilor 3; intravilane măsură de pojon 6,2/4; arături(jugăre) 70; fânețe (zi de coasă) 103; cantitatea robotelor cu jug pe an (în zile) – 195, 13/40; cantitatea robotelor cu palmele pe an (în zile) - 2442, 696,13/2; arenda (fumăritul) 40; darea de lemn (căruță sau stângen) 3,121/160; darea de unt (iții) 3,121/160; darea de pui și de cocoși (bucăți) - 7,41/80, darea de ouă (bucăți) 45,3/40. Darea în bani a localității era de 100 florini. (19)

Notă: jugărele erau de 1100 stâneni patrați.

Spre comparație, pentru a ne da seama de diferențele economice dintre comune, arătăm și dările în bani ale unor sate din apropiere: Ineu (Mutina) 153,45 fl; Ineu Peterfy – 453,45 fl; Zărând - 935 florini; Șicula (Mutina)- 185 florini, Șicula Peterfy- 283,45 fl; Pâncota 901,15 fl. (20)

Tabelele alcătuite cuprindeau pământurile deținute de fiecare cap de familie în parte și din ele se observă că existau mulți locuitori cu doar 1/8 sesie: 22 la Seleuș. Majoritatea familiilor din Seleuș deține între 2/8 la 4/8 sesii pământ, existând și familii cu 6/8 sesii: Czyna Gyorgy, Jurcuț Vătfreți, Anka Gavrilă, Moțocan Petru, Moțocan Dumitru. Există și două nume cu mai mult de o sesie, dar considerăm însemnarea drept o greșeală de transcriere. Șase iobagi din Seleuș sunt trecuți la fără pământ în folosință. Față de Seleuș, majoritatea familiilor din Cighirel are doar 1/8 sesii (59 în total), în timp ce restul avea doar 2/8 sesii, iar 22 erau fără pământ, dintre care 3 aveau pământ închiriat. Locuitorii din Cighirel erau mult mai săraci din acest punct de vedere, pentru că pământul pentru culturi agricole era neîndestulător în satul de dincolo de Cighier. Avea în schimb pășune și pădure care se afla de jur împrejur conform hărții iosefine. Tabelele din urbariu cuprind și dările pentru fiecare familie în funcție de terenurile cultivate.

Notă: Vezi tabelul complet pentru cele două sate la Anexe.

Urbariile de la Seleuș și Cighirel nu consemnează cine erau juzii satelor, în schimb pentru Seleuș avem consemnată Antistia comunală compusă din: Anka Petru, Aron Iova, Racz Mihaly, Petcuzio, Faur Veniamin. Urbariul este semnat de Petrus Edelspacher de Gyorocs și de Georgius Kiss și numără 138 familii de iobagi. Pentru Cighirel semnează Sigismundus Lovasz Otveny și Georgius Livessejungen. La sfârșit sunt trecute numele a 23 de coloni, lucrători pe domeniul nobiliar (alodiu). (21)

Notă: Informații amănunțite se pot găsi la Anexe.

Urbariile prezintă cu exactitate dările pentru fiecare localitate în parte și ele sunt calculate în funcție de calitatea pământului. La categoria I, o sesie avea 38 iugăre de pământ, din care 26 iugăre arături, 12 iugăre fânețe. La categoria a II-a erau calculate 40 iugăre pământ iobăgesc din care 28 arabil iar la a III-a erau luate în calcul 42 de iugăre, din care 30 arabil. Pășunile nu erau măsurate, ci se constata dacă exista destulă suprafață pentru zestrea de animale. Impozitul general era stabilit în raport de suprafețele cultivate și în raport cu zestrea de animale a țăranilor. Localitățile comunei Seleuș au fost clasificate de la clasa I până la clasa III, în funcție de fertilitatea pământului. După cum se vede, doar Seleușul avea pământ de calitatea I, Moroda și Iermata de clasa a II-a iar Cighărelul de clasa a III-a, pentru că se afla în zonă mlăștinoasă, supusă deselor inundații.

J. M. Fassbender descrie astfel obligațiile țăranilor conform urbariului: Sarcinile feudale ale fiecărei sesii (38 iugăre arabil și fânețe) erau: 1. censul de 1 florin. 2. darurile

(culinaria) care „până acum 10 ani constau din 2 pui, doi claponi, 12 ouă, o jumătate de măsură seu de vită și 1/30 din valoarea unui vițel, puteau fi răscumpărate cu 51 creițari; 3. nona mare, care pe domeniul arădean semnifica 1/8 din semănăturile de toamnă și de primăvară, în timp ce pe domeniul modenez semnifica 1/9 și 1/10, incluzând dijma regală; nona mare se dădea întotdeauna în natură; nona mică era partea de 1/9 cuvenită stăpânului feudal din produsele de pe terenul local, ca în, cânepă, fasole, pepeni etc. Nona mică putea fi răscumpărată cu bani. 5. Datul din oi, care nu e specificat concret, putea fi răscumpărat cu 24 creițari de fiecare miel datorat domeniului cameral, 6. Darea pe albine putea fi răscumpărată în bani, cu 30 creițari de fiecare roi de albine; 7. Obligațiile de lucru ale iobagului puteau fi răscumpărate fiecare în parte cu 7-10 creițari pe domeniul modenez. (22)

Calcululele detaliate făcute pentru fiecare proprietar și pe comună în general, mergând până la un sfert de jugăr, limitau abuzurile administratorilor și nobilului, ușurând astfel situația țăranimii. Urbariul Mariei Tereza a reglementat și unele probleme legate de conducerea internă a satelor și a încercat să pună capăt unor abuzuri feudale. Urbariul a asigurat alegerea judeului și a altor conducători locali de către comunitatea sătească, dar cu aprobarea stăpânului domenal. A fost interzisă perceperea gloabei de la sat pentru răufăcători și au fost interzise o serie de abuzuri practicate până atunci de nobili (amenzi ilegale etc). Urbariul a admis schimbarea liberă a sesiilor între familiile de iobagi, moștenirea sau vânzarea acestora. Toți țăranii erau considerați ca având drepturi de liberă strămutare. Hotarele satelor erau formate din puste și păduri, utilizate în mod comun. Defrișările și desțelenirile nu erau interzise de autoritățile habsburgice. (23)

Ca o concluzie la acei ani, în care s-a elaborat urbariul, cităm din Eugen Gluck, un cunoscut istoric arădean: „În anii copilăriei lui Nicolae Horga Popovici, Seleușul făcea parte dintre comunele mai mari situate în Câmpia Aradului. La recensământul din 1774 au fost înregistrate 110 case iobăgești, iar până în 1786 cifra se ridică la 134. Harnicii locuitori ai comunei, în întregime români și ortodocși, se îndeletniceau cu agricultura, producând un grâu renumit, și mai ales cu creșterea vitelor. În tot timpul vieții lui Nicolae Horga comuna a rămas în posesia erariului”. (24) Sunt de făcut totuși câteva observații la cifrele înregistrate în conscripțiile efectuate în 1746, 1766 și urbariul din 1771. În primul rând se constată creșteri spectaculoase la numărul familiilor de iobagi într-un timp scurt, care nu se justifică decât prin înregistrarea defectuoasă la primele conscripții, prin sustragerile și prin procedurile diferite aplicate de funcționarii imperiali. O altă explicație pot fi imigrările importante din zona muntoasă a Transilvaniei.

După ce a revenit în întregime la erariu, Domeniul Cameral al Modenei, din districtele Arad și Ineu, a fost structurat administrativ, în anul 1781, în șase plăși. Seleușul, Cigărelul, Moroda au făcut parte din plasa Pâncota, alături de Cherechiu, Chier, Târnova, Tauț, Nadăș, Dud, Drauț, Arăneag, Agriș, Almaș, Măderat și Măsca. (25)

Perioada anilor 1740-1790 este cunoscută în istorie drept o „Epocă a luminilor” ai cărei reprezentanți iluștri au fost și Împărăteasa Maria Tereza (1740-1780) și Împăratul Iosif I (1780-1790), care prin reformele introduse au modernizat societatea timpului lor, au redus puterea nobililor și au întărit birocrăția imperială. Dar, în același timp, dările către stat au fost urmărite cu mai mare insistență, utilizându-se inclusiv mijloace de forță care au dus și la marea răscoală a țăranilor moți din Munții Apuseni (noiembrie 1784) cu reverberații până la Seleuș-Șiria.

Notă: (vezi Maria Tereza la personalități)

În anii 90 ai secolului al XVIII-lea, au venit vremuri grele pentru Imperiul Habsburgic din cauza numeroaselor războaie cu Franța lui Napoleon I, care au solicitat finanțele imperiale, epuizându-le în timp record. Pentru a face rost de bani, administrația imperială a hotărât, în 1792, să vândă domeniile camerale (erariale), iar în 1795 s-au dat instrucțiunile necesare. Așa că s-a stabilit ca o holdă (jugăr) să fie astfel evaluată: clasa I la 51 cruceri; clasa

II – 41 cruceri; clasa III 32 cruceri și mlaștinile 6 cruceri. Ca urmare, prețul de vânzare pentru Seleuș a fost stabilit la 26789 florini, Cighirel 21 962 florini și Moroda 25 202 florini. Cumpărătorii pământurilor urmau să fie înnobilați și puteau cumpăra și străinii care erau trecuți apoi în rândul nemeșilor. Plata se putea face și cu bonuri de tezaur sau cu furnituri pentru armată. Un exemplu fiind Sima Gheorghe, macedoromân de la Moscopole. El a furnizat boi pentru armata austriacă ajungând cel mai mare bancher de la Viena și a primit titlul de baron și a cumpărat printre altele proprietăți la Arad, Cuvin și Moroda. La achitarea a jumătate de preț cumpărătorul a fost întabulat ca proprietar. Acesta va ajuta Moroda prin aportul adus la construirea școlii și tot el va construi clădirile administrative ale domeniului. Pentru vânzare s-au făcut și licitații. Autoritățile comitatense, formate din nobili, au pus multe piedici la vânzarea satelor către nenobili. Nobililor le era frică de intrarea în tagma lor a unor intruși, de micșorarea privilegiilor lor și mai ales de vitalitatea noilor veniți. Primele vânzări au început la 1800, cumpărători fiind foștii administratori cât și străini. Trebuie menționat că administratorii satelor cercetate au fost, pentru domeniul Pâncota, la 1770, de care ținea Seleușul, Cighirelul și Moroda, Petrus Edelspacher de Gyula, iar pentru Ineu, Ștefan Atzel. (26)

Situația Domeniului Modena era deosebit de încurcată, deoarece prințul de Modena a fost acuzat că ar fi sprijinit partida adversară împărătesei Maria Tereza în timpul războiului de succesiune la tronul Austriei (1740-1744) și, prin urmare, i s-a confiscat latifundiul de la Arad. În acest timp, apare în zonă baronul Peterfy Iozsef, care reușește în 1745 să ajungă proprietar al Ineului, deținând o moșie care cuprindea o mare parte din domeniul confiscat al Modenei, cu localitățile Ineu, Șicula, Gurba, Mocrea, Iermata. Deși este iertat, în 1748, prințul de Modena nu va mai reprimi întreg domeniul, pornindu-se o serie de procese cu baronul Peterfy Ioszeff, care moare în 1763, iar moșia trece în administrarea fratelui său Ioan, care, la rândul-i îngroașă datoriile familiei în procesele cu urmași ai familiei ducelui Rinaldo. În 1771, sarcina de administrare a moșiei o preia sora lor, care purta numele de grof Tolvanio. Nici ea nu reușește să redreseze situația, dimpotrivă o înrăutățește. Procesul se va termina în 1803, an în care familia italiană d'Este (de Modena) nu mai are moștenitor, iar familia Peterfy își pierde toată averea

Domeniul Pâncota

Țăranii din cele două sate ale Seleușului au lucrat mult timp pe domeniul erariului și aceasta le-a ușurat întrucâtva situația, pentru că autoritatea era undeva departe, iar administratorul nu avea toate împuternicirile pentru a impune ordinea și în caz de abuz se putea apela mai ușor la instanța superioară. Dar, situația se schimbă în 1822, pentru că Domeniul Pâncota, de 70.000 de ha de pământ, care cuprindea satele Seleuș, Cigărel, Măderat, Mișca Agriș, Arăneag și Almaș, a fost cumpărat de baronul Iosif Dietrich. Seleușul avea atunci 35 grădini ocupate și aproape 3 2/8 libere. Terenul satului era format din 1142 holde/iugăre care era repartizat în trei cătune și satul propriu zis: Ușerind – 592 holde –jugăre, Câmpul taurilor - 422 holde-jugăre; Cechetiș - 106,5 holde-jugăre. Cighirelul era mai mic. Avea 23 6/8 grădini ocupate și 1 5/8 libere. Suprafața era formată din pădure 179 holde, rărituri de pădure 192 holde și teren arabil 557 holde.

Dietrich a fost un neamț foarte ordonat și imediat după cumpărare a început o reorganizare totală. El era conștient că pentru o agricultură modernă nu se putea porni cu mii de parcele mici, aflate în diferite locuri. Astfel, a început o comasare, cam forțată cei drept, dar acceptată de autorități, și cu toate că acest lucru nu a fost pe placul țăranilor până la urmă a fost realizat planul de reorganizare. Astfel, fermele lui Dietrich au ajuns la sute de hectare, unde proprietarul a început să construiască ferme, grajduri, mori, diguri etc..

În scurt timp, domeniul Pâncota a devenit o gospodărie model. Administratorul domeniului a fost Gheorghe Brezecscoi, un funcționar mai neamț ca Dietrich, care a condus

domeniul cu o minuțiozitate ieșită din comun. El a făcut un fel de regulament interior în limba germană, de vreo 600 pagini, de funcționare a domeniului, împărțit în 190 de paragrafe, care presupunea o agricultură orientată spre piață, pe principii capitaliste. În primul rând, se remarcă o strictă contabilitate, dar au fost bine organizate și îmbunătățirile funciare, producția semințelor, gospodărirea apei, organizarea muncii, procedeele moderne de lucru, dotarea cu mașini etc.

Capitolul V a reglementat obligațiile diferiților angajați de conducere sau de control, ca: vătăfi, topografi, pădurari, perceptori, etc. Topografii au reglementat activități ca: hotărniciri, remăsurători, comasările, desțelenirile, defrișările, desecările și canalizările. (27)

Pământurile aflate în administrarea directă a baronului se aflau la Oșerind și în hotarul Pâncotei. Bătrânii Seleușului și-au amintit până foarte târziu, cum, înainte de Primul Război Mondial, mașinile locomobile așezate la capăt de tarla trăgeau plugurile pe un cablu, aratul făcându-se astfel mecanizat. Dar, prosperitatea domeniului Dietrich se va sfârși după moartea baronului, deoarece acesta a intrat pe mâinile prințului Schulkowschi, polonez din familie regală, care a devenit ginerele baronului în anul 1855. După moartea prematură a soției, prințul se va căsători cu o actriță din Budapesta, mare amatoare de petreceri și foarte cheluitoare, așa că nevoia de bani a familiei s-a accentuat și pentru a satisface pofta cheluitoare nesățioasă a soției, prințul a început să vândă din moșie. Profesorul Gulyaș Ladislau din Pâncota ne-a spus povestea prințului descoperită într-un manuscris în limba maghiară. „*Prințul s-a apucat de băutură și jocuri de noroc din cauza nevestei, din care motiv a devenit dator la cămătari, care încet, încet au intrat în posesia celei mai mari părți a averii. S-a și îmbolnăvit grav și a fost internat la spitalele de nebuni din Arad, Budapesta și Viena. Scăpa Schulkovwschi din spital mai vindea câte ceva din moșie. Așa a început prăpădul averii. În Pâncota prințul venea doar la sfârșitul verii pentru a-și încasa arenda de pe pământurile date în folosință altora. Într-una din aceste locuri la castel, într-o vară bineînțeles, prințul chefulind cu prietenii la birtul satului a făcut un pariu că el merge la gară cu sania trasă de cai. Și a câștigat pariul. A presărat pe drumul către gară două tone de țucur (zahăr) și așa a putut fi tras până acolo. Este doar una dintre extravaganțele prințului.*” În anii 1919-1920 soția supraviețuitoare a dat în contul datoriilor castelul și restul moșiei unor negustori evrei, care le-au administrat printr-o societate anonimă. (28)

Moșia Sulkovsky din Pâncota număra, după 1868, 30. 523 iugăre. De multe ori contele arenda moșia cu 13-15 florini pe jugăr, cu toate că în general arenda nu depășea 8 florini. Această situație o întâlnim la Pâncota și Seleuș. (29). Producția era de circa 6-8 qintale la porumb și de 4-6 qintale la grâu pe jugăr. Mulți locuitori din cele două sate au devenit muncitori agricoli, slugi, etc. pentru că numărul țăranilor a crescut și pământul aflat în folosință proprie era tot mai puțin. Un muncitor agricol câștiga într-un an 100 florini, în timp ce prețurile la grâu erau de 6-7 florini un qintal, iar la porumb cu 4-6 florini la qintal.(30)

Circuitul domeniilor de la Moroda și Iermata.

Moroda și Iermata au avut un circuit domeniial mai complicat decât Seleușul și Cighirelul, intrând în proprietatea mai multor stăpâni într-un interval relativ scurt. Primul proprietar a fost, așa cum am arătat, baronul Peterffy, cel care s-a judecat ani mulți cu familia de Modena, pentru ca în cele din urmă, în 1787, să ajungă din nou în proprietatea erariului. În anul 1803, Atzel Ștefan cumpără de la erariu moșia Ineului, cu satele : Șicula, Mocrea, Iermata, Moroda plătind suma de 270. 429 florini. În 1808, Atzel preia și Gurba, deținând astfel o suprafață de 90.000 de holde și va ridica un castel la Ineu și un sediu domeniial la Șicula. Atzel Ștefan vinde apoi Moroda lui Kapdebo, iar pe la 1810 ajunge proprietar Derra Andrei (aromân), care înființează la Moroda o crescătorie de animale mari. Acesta ia anumite măsuri la 1817 care nemulțumesc profund țăranii. În acel an a fost o mare secetă în zonă și, ca urmare, pentru a supraviețui țăranii și-au vândut animalele de tracțiune, dar, pentru că nu mai

dețineau animale, proprietarul le-a luat pământul aflat în folosință proprie. Ca urmare, 17 familii de iobagi au fugit din localitate. În 1840 Moroda intră în posesia baronului Sina Gheorghe, unul dintre cei mai mari bogătași ai imperiului, care lasă ca dotă Moroda uneia din fiicele sale, căsătorită cu prințul Alexandru Ipsilanti, urmaș al domnului Țării Românești. Atzel Ștefan vinde Iermata generalului Gheorghe Ignatie, dar după puțin timp reintră din nou în proprietatea baronului Atzel. (31)

Tulburări sociale

Viața locuitorilor de pe domenii nu a cunoscut îmbunătățiri reale ci în multe privințe s-a agravat, din cauza abuzurilor făcute de nobili, de administratori și a deselor schimbări de proprietari. Deasemenea, ca să scape de recrutările forțate cu arcanul, mulți locuitori au luat calea bejeniei, s-au ascuns în păduri, formând cete de lotri sau de haiduci. Într-un raport, pretorul Șiriei a scris, în anul 1831, autorităților că în pădurile Pâncota-Siria-Măderat se ascund 400 de fugari, care atacă deseori conacele moșierilor și cere ajutor militar. (32) În această perioadă, cu toate că s-au format domenii vaste, în care încetul cu încetul au început să apară germeii capitalismului, relațiile feudale un timp au mai rămas în vigoare. De exemplu, a rămas ca mod de organizare a producției agricole tot asolamentul bienal sau trienal. Acest lucru a însemnat că, după fiecare perioadă de 2, 3 ani, parcelele iobăgești, sesiile, zonele arabile și cele de pășunat, au fost mutate dintr-o parte a hotarului localității în alta. Astfel, într-o perioadă de 3 ani, terenurile dinspre nordul localității Seleuș erau folosite la semănat, iar cele din sud ca pășune. Prin acest procedeu o parte din teren nu numai că a fost odihnit, dar fiind călcat de animale a și fost îngrășat natural. Până la apariția noilor moșieri, aceste reîmpărțiri de hotare, (hotărnicirile) erau conduse de judele local și de sfatul bătrânilor și au decurs fără mari probleme. Dar, noul proprietar întotdeauna a căutat să obțină cele mai bune părți din hotar, mai bine situate, iar iobagilor nu le-a rămas altceva decât să se lase păgubași, să facă jalbe, sau să se răzvrătească. De menționat că prin delimitarea hotarelor, mărimea celui de la Moroda acordat iobagilor s-a fixat la 2405 iugăre, deși el ar fi trebuit să fie cu 100 de iugăre mai mare. Reducerea a fost mai ales la pășune, fiind considerat vinovat primarul Ioja. (33) La început răzvrătirile au fost reduse la grupuri mai mici și puțin violente, dar s-a ajuns și la conflicte deschise, după ce țăranii au comis acte de violență. Aceasta a dus la intervenția în forță a autorităților, ca urmare revoltații au fost nevoiți să plece în pribegie și astfel au devenit haiduci. Revoltele țărănești din comitatul Aradului au avut drept cauză mai ales hotărnicirile, iar în unele sate au avut loc chiar înfruntări armate cu autoritățile, soldate cu morți și răniți precum la Chereluș în 1820, Minișel 1820, Șepreuș 1824 și la Șiria în 1835. Seleușenii au fost la fel de nemulțumiți de felul în care s-a împărțit hotarul, mai ales pășunea, de aceea prima lor implicare în evenimentele de la 1848 a constat în ocuparea pășunii domeniiale de lângă Canalul Morilor. Dar, înainte de aceste evenimente locale din zona Aradului, s-a produs cea mai mare răscoală țărănească din Europa vremii, cu ecouri până la Paris. Acesta a fost răscoala țăranilor din Munții Apuseni condusă de Horea, Cloșca și Crișan, din toamna anului 1784, care a reverberat până, în zona Seleușului, pe unde au trecut cete de țărani în drum spre cetatea Șiria. În 1786 au loc puternice frământări ale iobagilor și pe domeniul învecinat Zărandului, iar rapoartele oficiale relevă în aceeași perioadă și o puternică activitate haiducească în plășile Șiria și Ineu. (34)

Agricultură extensivă

Sistemul de agricultură folosit era cel extensiv. Plantele principale erau grâul, și porumbul dar se mai cultivau meiul, cânepa (pe cânepiște). Ca mijloc de fertilizare era folosită soia înierbată mai mulți ani la rând. Aratul era foarte greu, pentru că se deștelenea și pentru asta se foloseau 8 și 4 boi. Prin modernizarea plugului s-a ajuns la 2 boi la arătură, iar din secolul al XIX-lea s-au folosit tot mai mult caii. Iobagii cultivau mai ales pentru propriile necesități, însă nevoia de bani, pentru taxe mai ales, îi obliga să vândă din recoltă și animale

la târgul de la Pâncota care a luat ființă chiar în timpul reglementării urbariale. Cei mai mulți dintre iobagi se ocupau prin urmare cu creșterea animalelor. Pentru cultivarea plantelor agricole se foloseau doar 4-6 holde-jugăre, de aceea și grădinile din sat erau mici. Satele din apropierea pieței, printre care Seleușul, aveau grădini mai mari, de la o optime de grădină la una întreagă (550 stânjeni, adică jumătate de jugăr). Produsele erau valorificate cu ușurință pe piață. O gospodărie avea maximum o sesie, dar putea fi și de jumătate, un sfert sau o optime. Raportul dintre componentele gospodărești erau următoarele: 50% teren arător, 37% pășuni, 4% grădini restul cânepiște sau alte folosințe. Pe lângă casă, în grădina proprie, se cultivau legume: fasole, mazăre, cartofi (introduși pe la 1830) pentru folosință personală iar dintre pomii fructiferi menționăm în primul rând prunul, din ale cărui fructe se prepara răchia, apoi mărul, părul, vișinul. Suprafața deținută de fiecare familie de iobag era foarte diferită. Aceasta depindea mult de felul în care s-au transmis moștenirile. În urbariu se prevedea că sesiile nu pot fi mai mici de $\frac{1}{4}$ pentru o familie. Dar, după cum s-a observat, existau destule și de $\frac{1}{8}$ sesie. Pe suprafața alodială se executa în continuare robota, dar iobagii au fost eliberați de dependența personală printr-un decret emis de împăratul Iosif al II-lea în 1785, imediat după răscoala moșilor din Apuseni. **Foto porumb**

Conscripția din 1828

O conscripție și mai amplă și amănunțită se va efectua în anul 1828. În continuare reluăm doar cifrele care privesc populația de la 18 la 60 ani, cu situația socială și averea imobilă și mișcătoare:

Seleuș: Numărul populație între 18-60 de ani - 302 ; iobagi (familii)- 126; jeleri (familii)- 11; case - 137; arături măsurii de pojon - 1001; fânețe zi de coasă - 421,1/2; vii (sape) fără.

Moroda: Numărul populației între 18-60 de ani - 284 ; iobagi (familii)- 141; jeleri (familii)- 9; case - 148; arături măsurii de pojon - 1202,1/2; fânețe zi de coasă 441,1/2; vii (sape) fără.

Cigărel: Numărul populației 18-60 de ani - 376 ; iobagi (familii)- 152; jeleri (familii) - 16 ; case - 168; arături măsurii de pojon - 572; fânețe zi de coasă - 312; vii (sape) fără.

Iermata (Gyarmata): Numărul populație între 18-60 de ani - 147; iobagi (familii) - 75; jeleri (familii) - 9 ; case - 81; arături măsurii de pojon - 487; fânețe zi de coasă - 225; vii (sape) fără.

Au fost înregistrate următoarele efective de animale, fără porci, capre și oi:

Seleuș: boi- 176; vaci-121; juninci - 103; cai- 81

Moroda: boi - 88; vaci- 25 - juninci - 26; cai- 2 ?

Cigărel: boi - 174; vaci - 113; juninci - 23; cai - 127

Iermata (Gyarmata): boi - 28; vaci 6; juninci - 22; cai-fără. (35)

Analizând situația pământurilor cultivate, aflate în folosința țăranilor, ca pământuri urbariale, se observă o creștere substanțială a suprafețelor față de situația din 1771. Totodată a crescut și numărul familiilor, drept urmare, producția reală abia dacă satisfacea nevoile iobagilor. Într-o altă statistică întâlnim cifre puțin diferite în funcție de criteriile aplicate în numărătoare, de exemplu numărul caselor nu este egal întotdeauna cu numărul familiilor, desemnarea suprafețele sunt exprimate în jugăre, mai ușor de înțeles pentru cei de astăzi:

Seleuș. Numărul familiilor de țărani - 137; suprafața pământurilor cultivate (arături și fânețe) aflate în posesia țăranilor (jugăre)- 921,6/8; media pe familie - 6,4 jugăre

Moroda: familii - 150; suprafața pământurilor cultivate (arături și fânețe) aflate în posesia țăranilor (jugăre) - 1042, 2/8; media pe familie - 6,6 jugăre. În cele două sate nu au fost înregistrați meșteșugari.

Cigărel: numărul familiilor de țărani - 168; suprafața pământurilor cultivate (arături și fânețe aflate în posesia țăranilor (jugăre) - 388; media pe familie - 2,3 jugăre.

Gyarmata: familii - 84; suprafața pământurilor cultivate (arături și fânețe 468,4/8 jugăre; media pe familie - 6,4 jugăre.

Meșterii aproape că lipsesc în statistici, dar asta nu înseamnă că nu existau, doar că ei aveau și pământ și, prin urmare aveau și obligații urbariale. Au existat și meșteșugari la Seleuș, care erau afiliați, așa cum ne spune o statistică din 1821, la breasla din Pâncota. O conscripție din 1846 înregistrează și numele de Faur Petro, adică fierarul. (37)

Sistematizarea satelor

Alte operațiuni de amploare, desfășurate spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, au fost cele de sistematizare a satelor și cele privind delimitarea suprafețelor aflate în proprietate publică sau privată. Se urmărea introducerea ordinii într-un domeniu care provoca multe nemulțumiri și permitea abuzurile de tot felul, în special din partea moșierimii. Apoi, în cursul anilor scurși de la cucerirea austriacă, s-au mărit suprafețele arabile prin defrișări de pădure, au avut loc numeroase imigrări dar populația a sporit și prin creșterea demografică. La Moroda, de exemplu, odată cu ocupația turcească a Banatului se așează refugiați, care fug din fața turcilor, de la Foltea de lângă Caransebeș. Ei au ocupat două tarlale din sat. Deasemene în secolul XVII locuitorii din Ghioroc (sat aproape de Ciutărie, lângă Mocrea), în urma distrugerii satului în urma unei lupte, se refugiază și se așează pe partea stângă a Cigherului, pe locul care a primit numele de Ghioroc. (38) Mai exista și intenția împăratului de a vânde domeniile erariului și trebuia neapărat să se delimiteze exact suprafețele alodiale (în folosința directă a nobilului sau în cazul nostru al erariului) de cele ale iobagilor. Apoi, satele erau mici și numeroase, greu de administrat, de încasat impozitele și mai ales de înregistrat la conscripții și, ca urmare, s-a urmărit comasarea lor într-o localitate mai mare. Spre exemplu localitatea Bocsig a cuprins, în urma sistematizării, și alte 4 sate aflate în apropiere, Nădabul și Cinteiu au înglobat localitatea Somos iar Seleușul și-a adăugat și Cighirelul. Înainte de sistematizare locuitorii satelor trăiau în cătune mici formate din 1-3 gospodării. Cătunele erau situate în apropiere de sate de astăzi Moroda, Seleuș, Cighirel și în pădurea defrișată. Pădurea era seculară și se întindea de la marginea actualului sat Iermata spre Ineu și Mocrea. Ea se continua cu actuala pădure Balta – spre Teuz. Și spre Șicula și Zărând erau păduri, Cighirelul fiind înconjurat de codrii seculari. Din acest codru a rămas în apropiere de cantonul CFR un uriaș gorun. Pădurea a fost defrișată de locuitorii din Iermata care confecționau doage din lemn pentru butoaie. Sistematizarea satelor s-a terminat abia odata cu începerea construirii canalului Morilor (anul 1833). După sistematizare, ajunge proprietar domenal la Iermata baronul Atzel Stefan. El a ocupat pădurea sătească și va purta un proces îndelungat cu iobagii, proces pe care îl câștigă iobagii. După 1830, baronul dă iobagilor în schimb o suprafață de pădure. (39)

La Iermata s-a făcut o sistematizare integrală. Aceasta a constat din alegerea vetrei satului în pământul urbarial pe un teren plan lângă biserica veche. A fost stabilit apoi perimetrul așezării, s-a împărțit terenul în tarlale cu mai multe grădini fiecare. Pentru fiecare gospodărie s-a dat o grădină de 800 de stânjeni pătrați. S-au trasat drumurile dintre tarlale în linia dreaptă. Gospodăriile s-au numerotat începând de la parcela domenală. Satul se găsește la fel și astăzi cu deosebire că gospodăriile s-au mai îndesit.

La Moroda sistematizarea a fost redusă la mutarea cătunelor, care se întindeau de la dealul Peleg la Ciutărie, pe vatra actuală a satului, de ambele părți ale Cigherului. Tot terenul unde se aflau cătunele, era acoperit de păduri seculare. Pădurile erau brăzdate de ierugi, văi, ale foștilor afluenți ai Cigherului. Pe vatra actuală au existat înainte 5 cătune de o parte și de alta a Cigherului. Deoarece terenul afectat vetrei satului era împădurit și existau multe ierugi nu s-au trasat ulițe drepte. Fiecare familie a defrișat o suprafață de teren după posibilități și a împrejmuțat lotul cu un gard de spini și cu un șanț. Din această cauză străzile nu sunt drepte iar grădinile diferite ca formă. Încă de la începutul sistematizării, s-a construit podul de lemn

cu picioare de piatră peste Cigher. Pentru trecerea peste pod se plătea o taxă. Pe grădina spre pod s-a construit și cârciuma domeniială. (40) **foto plan Moroda**

Satul Seleuș este și el rezultatul sistematizării efectuate de autoritățile austriece începând cu anul 1760, operație care s-a terminat în linii mari în 1820. Așezarea tuturor gospodăriilor făcându-se abia după 1850. Mult timp, până la mijlocul secolului XX, s-a putut vedea piatra unghiulară a bisericii din Cighirel la „Locul Satului”, peste Cighier. A contat mult la efectuarea sistematizării faptul că proprietar al celor două sate a devenit baronul Dietrich, un om al ordinii, care dorea să-și cunoască și extindă domeniul alodial. Seleușul avea 35 grădini ocupate și aproape 3,2/8 libere. Terenul satului era format din 1142 holde-juğăre care era repartizat în trei cătune și satul propriu zis. Astfel, unul din cătune Ușerind avea 592 holde, altul numit Câmpul Taurilor avea 422 holde și Cechetiș 106,5 holde. Cighirelul era mai mic. Avea 23 6/8 grădini ocupate și 1, 5/8 libere. Suprafața era formată din pădure 179 holde, rărituri de pădure 192 holde și teren arabil 557 holde. Pentru că vatra satului Cighirel era expusă inundațiilor și pentru că se afla în imediata apropiere a satului Seleuș, cu care exista o legătură solidă prin podul de piatră, satul Cighirel a primit tarlale pe stânga râului, care s-au împărțit în grădini începând de la podul de peste Cigher spre Zărând și spre Pâncota. Și astăzi acea parte de sat se numește Cighirel, iar în acte noua comuna s-a numit Szoloss-Csighirel sau Csigherszolos. În cazul acesta nu putem vorbi prin urmare de o comasare ca în alte părți ci de o alipire, fiecare parte păstrându-și mult timp individualitatea. Cătunele au fost comasate în cadrul Seleușului, însă au rămas mult timp sălașe pe vechiul amplasament. În 1923, Ușerindul încă avea 42 locuitori, dintre cei care lucraseră pe pământurile domeniului.

La început s-au stabili 4 rânduri de tarlale pentru Seleuș și 3 rânduri pentru Cighirel. Pe un rând de tarlale s-au fixat 5 perimetre mai mici la Seleuș și 3 la Cighirel. Între tarlale s-au stabilit străzi drepte, având lățimea de 8-10 stânjeni. La o tarla sunt un număr de 8-15 gospodării. Ulterior s-au adăugat tarlale pentru Satul Nou. O grădină întreagă era de 800 de stânjeni. Numerele vechi de casă erau de la 1 la 407 (41) Pe la începutul secolului al XIX-lea, cam până la 1820, s-au făcut noi aranjamente cu privire la hotarele satelor. S-au separat pădurile de terenul agricol și s-au stabilit domenii distincte. S-a interzis tăierea lemnului din păduri, cu excepția celor urbariale. Suprafața cultivată cu plante agricole a crescut în dauna pășunilor și mai puțin a pădurilor. **Foto plan Seleuș**

Proprietarul domeniului a întocmit cu iobagii contracte, s-au acordat împrumuturi care nu s-au mai putut plăti și astfel proprietarul a putut confisca pământul, grădina sau alte bunuri iobăgești. Aceste măsuri au fost aplicat în special după 1830. Așa au procedat proprietarii Dera și Atzel. La Iermata, baronul Atzel a mărit dijma de la septima la a cincea parte din produse. La Seleuș ca și la Moroda multele servituți au făcut ca unii iobagi să fugă din sat. Reglementarea urbarială din 1836 a stabilit delimitarea izlazurilor domeniiale de cele urbariale. Dar, domeniul Pâncota, după câțiva ani, a ocupat o parte din izlazu urbarial de la Seleuș. Iobagii au încercat să-l recâștige, fără succes, la tribunal. Trebuie menționat că pe proprietatea alodială nu era voie să ajungă la păscut nici un animal iobăgesc și nici măcar să treacă un iobag pe pământul nobilului. Satele Moroda și Iermata au avut și mai mult de suferit, pentru că vatra lor era foarte aproape de cea alodială. La una din reșezările hotarului Moroda, domeniul a acaparat o parte a izlazului sătesc. În trecut hotarul satului se întindea până aproape de dealul Peleg. Cu ocazia delimitărilor ulterioare, multe suprafețe au fost trecute satelor vecine. De exemplu, Mălăiștea a fost trecută la Târnova. Se spunea că primarul Morodei, Ioja Antilie, ar fi defavorizat satul lăsând domeniului o parte din acesta. (42)

Așezarea oamenilor pe noile vetre a determinat desigur și noi construcții imobiliare: case, adăposturi pentru animale și pentru produsele agricole. Casele erau construite din materialele aflate la îndemână: lutul, lemnele, nuielele, iar acoperișurile erau făcute din paie

sau trestie, mai rar șindrilă. Dar erau în cele mai multe cazuri mai bune decât locuințele părăsite și erau aliniate la frontul stradal. De menționat că, din această perioadă datează „obiceiul” văruii caselor în albastru (alboiet). De fapt obiceiul vine dintr-o dispoziție a Împărătesei Maria Tereza prin care iobagii români erau obligați să-și vopsească casele în albastru, ca semn al dependenței lor de nobi și de stat! Această măsură discriminatorie s-a transformat în tradiție și a fost folosită până în prima jumătate a secolului XX, când amintirea Mariei Tereza era demult apusă. **Foto casă trestie**

Canalul Morilor

Așa cum am mai arătat, calamitatea cea mai frecventă care se abătea cu regularitate asupra localităților din apropierea Cighierului și Crișului Alb erau inundațiile. Pe lângă ploile abundente și topirea zăpezilor primăvara, inundațiile aveau drept cauză și numeroasele mori pe cele două râuri și evident numeroasele meandre. Pe Crișul Alb și pe Cigher se aflau 26 mori după cum consemnează J. Gallacz. (43)

Prin urmare, autoritățile austriece au hotărât să regularizeze râurile, dar pentru a se executa această lucrare trebuia desființate morile și create condiții pentru relocarea lor. Așa s-a hotărât construcția așa numitului „Canal al Morilor”, care urma să preia o parte din apa Crișului Alb și să o direjeze în așa fel încât apa să aibă căderea necesară construcției morilor și să preia surplusul de apă din râu. În particular, canalul ar fi servit și la desecarea a circa 40.000 hectare de pământ. Construcția Canalului Morilor, care pornește de la Buteni și ajunge până la 2 km în amonte de Vârșand, pe o lungime de 83,5 kilometri, începe în toamna anului 1833 ca o inițiativă privată, pentru construcția lui asociindu-se domnii de pe pământurile pe care acesta urma să le traverseze, între care s-au aflat și stăpânii de la Moroda, Iermata și Seleuș, respectiv baronul Atzel Petru de la Ineu și baronul Iosif Dietrich de la Pâncota, membri în Asociația care a luat ființă în acest scop. S-au executat 320 000 zile lucru și au fost angajați în lucrări circa 30 mii voluntari. Apa a fost pompată în canal în iulie 1836. Cea de a opta moară, construită de către baronul Dietrich, a fost cea de la Seleuș, o clădire mare cu două etaje, pe canal de derivație. Beneficia de turbină de tip Francis. Căderea de apă de la Ineu la Seleuș era de 3,76 m iar la moară de 2,18 m În vecinătatea proximă se găsea clădirea tehnică, care adăpostea locuința morarului și magazia de depozitare a cerealelor. Tot atunci s-a construit și podul de peste canal (În total s-au construit 34 poduri). Construcția morii de la Moroda, prevăzută în plan, s-a abandonat. (44) Construcția canalului a ridicat probleme inginerilor proiectanți din acea vreme, pentru că au fost necesare soluții tehnice deosebite, precum a fost subtraversarea Cigherului de la Seleuș.

Foto moara veche

Cu timpul canalul și-a găsit și alte întrebunțări precum irigarea grădinilor cu legume s-au alimentarea cu apă a culturilor de orez de la Moroda, Seleuș și alte localități despre care vom scrie la alt capitol. În anul 1948, statul a naționalizat canalul și societatea care îl administra împreună cu morile de pe el. Moara de la Seleuș aparținea, începând cu 1925, dr. Sebestyen Iosif. După naționalizare a continuat să macine cerealele seleușenilor chiar până după înființarea CAP-urilor. Canalul a fost și un colector al pâraielor și apelor pluviale de pe o suprafață de 122 kmp.

Lucrările de regularizare a Crișului Alb s-au desfășurat între 1835-1850. Albia Crișului a suferit 71 tăieri de buclă iar cursul i-a fost scurtat cu 39 km în aval de Șicula. Lucrările au fost realizate cu prețul a 280.492 zile muncă ale iobagilor. (45) Alte lucrări de supraînălțare a digurilor vor avea loc și spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

Un domeniu economic care cunoaște o dezvoltare permanentă este cel al transporturilor. Pentru transport se folosea din ce în ce mai mult căruța trasă de cai; în consecință se simte nevoia modernizării căilor rutiere. Drumul de pământ care face legătura între Ineu și Gyula, trecând prin Seleuș, este pietruit pentru prima dată între anii 1730-1740. Este folosit în acest fel mai intens și podul peste Cigher, la trecerea căruia însă se plătea, în 1735, un crucer. La începutul secolului al XIX-lea se termină și podul peste Cigher, dintre Iermata și Moroda, de aici încolo drumul de la Mocrea spre Pâncota se va face pe drumul amenajat în acest scop.(46)

Foto Ruine pod Moroda

Despre sigilii

Epoca modernă a însemnat pătrunderea până la unitățile administrative de bază a actelor oficiale întocmite de reprezentanți legali ai ordinii statale. Dar, pentru autentificarea înscrisurilor era necesar, pe lângă semnătura persoanei oficiale îndrituită a elibera actul, notarul în speță, și un semn care să fie aplicat pe actul eliberat, ca semn de autoritate. Acesta s-a făcut cu ajutorul sigiliului, care era alcătuit dintr-o placă, de obicei de metal, fixată pe un mâner, pe care era gravată o monogramă, o emblemă, o efigie etc, care se aplica pe un act oficial ca dovadă a autenticității. Semnul imprimat era din tuș sau din ceară roșie, care reproducea simbolurile existente pe sigiliu. Dar, sigiliu se numea și semnul, imaginea imprimată, mai ales dacă era din ceară, din care se putea deduce felul în care arăta obiectul sigilar. Mai târziu, în secolul XX sigiliul a fost înlocuit cu ștampila.

„Prin simbolurie gravate, sigiliile evidențiază bogățiile sau specificul unor zone, ocupațiile de bază, particularități geografice, arme și unelte de epocă, immortalizează edificii laice și bisericești dispărute în timp, opere iconografice, de artă. Ele servesc și ca mijloace de identificare a instituțiilor și persoanelor emitente de acte, ne ajută la stabilirea locului și rolului jucat de acestea în viața cotidiană”.(47)

Din acest punct de vedere, Seleușul se bucură de privilegiul de a avea primul act pe care a fost imprimat sigiliul în localitățile din județul Arad, tiparul sigilar datând din 1671. Primul care a identificat sigiliul a fost istoricul maghiar Marki Sandor, care reproduce grafic sigiliul în lucrarea sa „Aradvarmegye es Arad szabad kiralyi varos tortenete, II, 1895”, la pagina 168. Marki Sandor nu a cunoscut obiectul sigilar, după cum se exprimă istoricul Augustin Mureșan. „Presupunem că tiparul sigilar din 1671 al Seleușului nu îi era cunoscut lui Marki Sandor și din acest motiv după cum se poate vedea sigiliul n-a fost desenat direct de pe rondela sigilară ci de pe sigiliul (amprenta sigilară) aplicat în ceară roșie pe un document. Îl lăsăm pe Augustin Mureșan, dr. specialist în sigilografie, să descrie modul în care arăta sigiliul Seleușului din 1671: „El are o formă rotundă. În câmpul sigilar, pe o terasă, o cruce latină având de o parte și de alta câte trei plante cerealiere, probabil de grâu. Crucea menționată, ale cărei brațe intră în exergă, este flancată spre mijlocul brațului vertical, în dreapta acestuia de un brăzdar, iar în stânga, de un fier de plug, ambele plasate cu vârfurile în sus. În exergă, între un cerc liniar în interior și unul perlat în exterior s-a scris cu litere majuscule în limba latină, legenda: SZOLLOS ANNO DOMI: (NI) 1671 (Seleuș anul Domnului 1671)”. Este cât se poate de limpede că este vorba de Seleuș, iar data indicată reprezintă anul fabricării sigiliului și nu al eliberării actului, deci sigiliul putea fi mult mai vechi. „După amprenta sigilară se poate deduce faptul că tiparul sigilar a fost realizat în incizie, fiind folosit la sigilarea în ceară”. (48) **foto: sigiliu seleuș 1**

Sigiliul a fost folosit probabil, spunem noi, cel puțin până la 1700, când are loc ocupația austriacă. Este ușor de explicat de ce au fost folosite ca emblemă a satului cerealele, pentru că cultivarea lor constituia principala ocupație a locuitorilor. Interesantă ni se pare a fi indicația din câmpul sigilar în care se vrea să se rețină că aratul se făcea cu ajutorul unui plug cu brăzdar de fier.

Un alt tipar sigilar a fost identificat ca provenind din anul 1815, a cărui emblemă a fost modificată în mod radical, pentru că, iată, în câmpul sigilar a fost introdus ca simbol o bovină. Despăduririle care au avut loc între timp au dus la crearea unor întinse pășuni, mai ales peste Cigher, care au dus la creșterea numărului de animale din gospodăriile populației, ocupație care a devenit preponderentă. Și acest al doilea tipar a fost descris în felul următor de Augustin Mureșan: „Tipar sigilar rotund (33 mm), confecționat din alamă, lucrat în incizie. Mânerul are o formă octogonală, cu patru laturi mai mari și patru mai mici, dotat în partea superioară cu un orificiu. Piesa sigilară are o înălțime totală de 50 mm. În câmpul sigilar, într-

un scut convențional, o vită cornută (taur), în profil spre dextra, pe o terasă. Scutul menționat este înconjurat de o parte și de alta de câte un coșuleț alungit, din fiecare ieșind câte un vrej. Legenda s-a scris cu litere majuscule în limba latină: SIGILLUM POSSESSIONIS. SZOLLOS 1815 (Sigiliul satului Seleuș 1815). Introducerea noului simbol în emblema acestui tipar este strâns legată de creșterea animalelor, mai ales a vitelor”. **Foto: sigiliu seleuș 2**

Primul sigiliu identificat ca aparținând satului Cighirel datează din anul 1837, și are în câmpul sigilar tot o bovină, trecând spre dreapta. Legenda este următoarea: SZOLLO: (S) CSYGER EGUES (IT) PETSETJE) 1837. (Sigiliul Seleușului unit cu Cighirel 1837).

Primul sigiliu identificat al satului Moroda a fost cel aplicat pe un document din 1783, 2 februarie. În câmpul sigilar a fost imprimat cursul unei ape redat prin linii ondulate, iar dincolo de ea, un brăzdar de plug, având în dreapta acestuia trei spice de grâu. În exergă, între două cercuri liniare, s-a scris legenda cu litere majuscule: MORODA. ZAT PESCHITZ (Sigiliul satului Moroda). Prin urmare și la Moroda cultura cerealelor era ocupația de bază. Tot de la Moroda a fost identificat un al doilea sigiliu datând din 20 martie 1785. În emblemă, sunt reliefate trei spice de grâu flancate de un cuțit, iar la stânga de un brăzdar de plug, ambele cu vârful în sus, pe o terasă. Pe margini câte o crenguță cu frunze, abia vizibilă. În exergă, s-a scris cu litere majuscule: MORODA. ZAT PESCHITZ 1784 (Sigiliul satului Moroda 1784) Anul arată când s-a confecționat tiparul sigilar. Începutul și sfârșitul legendei sunt marcate de o steluță. Peschitz indicând că Moroda este un sat. Deasemenea este de remarcat că numele satului este scris în românește. Este evident că undele așiate reprezintă apa Cigherului. (49) **foto: sigiliu moroda**

O sută cincizeci de ani de administrație austriacă (1798-1848) a reprezentat conectarea la realitățile Europei Centrale a relațiilor sociale, economice, culturale etc. din Transilvania și a zonei noastre de referință: Partium. Imperiul Austriac s-a caracterizat în primul rând printr-o birocrație foarte eficientă (Vezi conscripțiile și urbariile), printr-un stat puternic centralizat în care, între altele, împăratul a căutat să reducă autoritatea mării nobilimi. Reformele introduse, în spirit iluminist de Maria Tereza și Iosif al II-lea, au limitat abuzurile, au eliberat iobagii de dependența personală, au făcut posibilă introducerea metodelor noi, productive în lucrarea pământului inclusiv prin folosirea incipientă a mașinilor agricole, au creat posibilitatea accederii la funcții și a oamenilor proveniți din clasele inferioare, tinerii au avut acces mai mare la învățământul liceal și universitar. Reformelor li se opuneau însă magnații imperiului, care se temeau pentru privilegiile lor. Și au găsit în sprijinul lor pe cancelarul Meternich de la Viena, un conservator și adept al absolutismului monarhic, care conducea cu mână de fier imperiul. Inclusiv orașele în plină dezvoltare se simțeau îngrădite în libertățile lor. Existau numeroase contradicții între categoriile sociale și naționale, între muncă și proprietate între intelectualitate și instituțiile opresive ale statului. În comitatul Arad conducerea politică și puterea economică le aveau nobilii mari și mijlocii. Majoritatea lor erau de origine maghiară, sau asimilați națiunii maghiare. Majoritatea marilor latifundiați aveau domiciliul (palate) atât în preajma moșiilor cât și la Budapesta sau la Viena. Doar câțiva nobili mijlocii erau de origine română sau aromână între care Derra de la Moroda. Între aceștia și țărani tensiunile creșteau tot mai mult, mai ales că majoritatea lor erau români. La mijlocul secolului al XIX-lea plutea în aer schimbarea și ea a venit printr-o explozie puternică care s-a chemat **Revoluție**.

Bibliografie

1. Adrian Nițu coord. Arad, Economie și societate, vol I, p. 369
2. Alexandru Roz, Kovach Geza, Dicționarul istoric al localităților județului Arad, Arad 1997, p. 128, 166, 220

3. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata, Arad 1990, p. 24
4. Op. cit. p 24)
5. Pr. Dr. Pavel Vesa, Clerici cărturari de altădată, E Gutenberg, Arad, 2008, p. 27
6. Gheorghe Ciuhandu, Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri, p. 94).
7. Adrian Nițu coord, „Arad, economie și societate”, vol I. Din preistorie până la începuturile regimului comunist, Cluj Napoca 2016, p. 87).
8. Ziridava, nr 10, p. 215.
9. Vasile Faur, Țara Zărandului, Editura Gutenberg, Arad 2016, p 544.
10. Vasile Faur, Țara Zărandului, pg.90,.
11. Gheorghe Ciuhandu, op. cit, la Anexe Seleuș
12. Gheorghe Ciuhandu, op. cit p. 117
- (13. Petru Chiș, Ineul de la a doua retragere a turcilor până la sfârșitul Primului Război Mondial, Arad 2014, p 30.
14. Adrian Nițu, op. cit. vol I, p 215.
15. Gh. Ciuhandu, op. cit. p 103.
16. Ziridava, nr 5, p.58- 61.
17. Vasile Faur, op. cit. p. 255 .
18. Adrian Nițu, Arad, op. cit. vol I, în Mediul rural și Revoluția de la 1848, p. 511.
19. Ziridava nr. 8 din 1977, p. 125-165 în Țărănimea arădeană în perioada reglementării urbariale din 1771-1786.
20. Adrian Nițu, op. cit. vol I, p 247-248.
21. SJAN, Fond prefectura județului Arad, Urbarii Seleuș și Cighirel.
22. Ziridava nr. 10, p. 216 - 217
23. Arad. Economie și societate, op. cit. vol I, 2016, p 213.
24. Ziridava nr. V, Arad 1975, p 157, în articolul „ Contribuții cu privire la viața și activitatea lui Nicolae Horga Popovici, de Eugen Gluck.
25. Vasile Faur, Țara Zărandului op. cit. p 544.
26. Ioan Motorca, op. cit. p. 35.
27. Adrian Nițu, Arad, op. cit. vol I. în Mediul rural și Revoluția de la 1848, pg. 381
28. Informații culese oral de autor
29. Ziridava nr 2, Arad 1968, p 32, în Otto Grefner, Mișcări cu caracter social-agrar în fostul comitat Arad la sfârșitul secolului al XIX-lea.
30. Ibidem, op cit, p 3.
31. Ioan Motorca, Monografia, așezărilor Moroda-Iermata, jud Arad, p. 32.
32. Adrian Nițu, .op. cit, , p. 519
33. Ioan Motorca, după Fabian Gabor, monografia op. cit. p. 31.
34. Ziridava nr 5, p. 157.
35. Ziridava XV-XVI din 1987, „Conscripția satelor arădene în 1828, p. 105-123
36. Realități istorice din vestul și nord-vestul transilvaniei, - studii și documente, Andrei Caciora, coordonator, Vasile Goldiș University Press, Arad 2006, pg.181- 241, în Centralizatorul conscripției capilor de familie contribuabili, terenurilor agricole, semănăturilor și animalelor domestice – Plasa Șiria.
37. Aradul permanentă în istoria patriei, Arad 1978, p 171
38. Ioan Motorca, Cercetări, op. cit. p. 67 .
39. Ioan Motorca, idem p. 37.
40. Ioan Motorca, idem p. 66.
41. Ioan Motorca, idem p. 66.
42. Ioan Motorca, p. 38.

43. Dragoș Aurel, „Istoricul Canalul morilor „Palatinul Jozsef” al Crișului Alb din Comitatul Arad, Arad 2011, p. 17.
44. Dragoș Aurel, op. cit, p 53.
45. Dragoș Aurel, op. cit p. 113.
46. Ioan Motorca, monografia așezărilor, op. cit. p. 32-35.
47. Augustin Mureșan, Ioan Popovici, Sigilii sătești și comunale din Comitatul Arad și împrejurimi (secolele XVII – XIX), Editura Gutenberg Univers, Arad 2009, prefața de dr. Bujor Dulgău, p. 5.
48. Augustin Mureșan, Ibidem p. 116
49. Ibidem p. 96

În vremea revoluției

Revoluția de la 1848-1849, prin amploarea și semnificația sa, se detașează net de toate celelalte evenimente europene, influențând decisiv istoria ultimei jumătăți de secol XIX.

În Imperiul Austriac (habsburgic), revoluția izbucnește mai întâi la Viena, în 13 martie 1848, pentru ca mai apoi să se extindă rapid și în celelalte capitale provinciale: Budapesta (15 martie), Pojon (15 martie), Arad (17 martie) etc. Mozaicul de popoare ce alcătuia imperiul determină o complexitate aparte evenimentului. Revendicările de ordin social se suprapun celor naționale, astfel încât cursul evenimentelor este deseori contradictoriu.

Imperiul Habsburgic, conservator și retrograd, își găsește sprijin la popoare precum sârbii, croații, românii care, deși din perspectivă socială se identifică cu revoluția maghiară, luptă împotriva guvernului revoluționar de la Budapesta ce a găsit de cuviință să proclame Ungaria Mare, liberă și independentă, în care a inclus și respectivele popoare și teritoriile ocupate de ele, fără să le consulte. Astfel, se pornește un crâncen război civil în care țărani se luptă cu moșierii, burghezii cu imperiul, sârbii, românii și croații cu ungurii, iar aceștia din urmă cu austriecii. Până la urmă câștigă cel care aplică formula „divide et impera”, adică împăratul Francisk Iosif care, după înfrângerea revoluției, reintroduce regimul absolutist imperial.

Veștile despre demonstrațiile de la Viena, Budapesta, Pojon (Bratislava), Praga, Arad etc. despre căderea guvernului imperial condus de Metternik, dar mai ales despre hotărârile Dietei de la Pojon care prevedeau abolirea privilegiilor feudale și desființarea iobăgiei, împrăștierea țăranilor, egalitatea în fața legilor se vor răspândi cu o viteză extraordinară și vor pătrunde în toate satele locuite de români din Ungaria și Transilvania. Dar, hotărârea de principiu a respectivei diete de uniune a Transilvaniei cu Ungaria și votarea acesteia în Dieta de la Cluj, vor crea o barieră de netrecut între români și unguri.

La vestea eliberării din iobăgie și a împrăștiării, țăranii încep să se agite și să forțeze mersul evenimentelor, încercând să ocupe pământurile, pășunile și pădurile revendicate, refuză să plătească dările către stat și stăpânii de pământuri. Termenul de revoluție este adoptat peste tot și înseamnă răsturnarea vechii ordini. Din păcate ia amploare și anarhia, fiecare căutând să-și facă dreptate, mai ales că administrația locală și nobilii nu se grăbesc să pună în practică hotărârile revoluționare ale dietelor.

Guvernul revoluționar maghiar condus de Batthiany Lajos, care se instalează la 17 martie 1848 la Budapesta, are ca scop principal obținerea independenței Ungariei, pe care o și proclamă la 7 aprilie. Împăratul sancționează în 30 aprilie decretul privind crearea unui

guvern responsabil, independent, convocarea anuală a Adunării de Stat, unirea Transilvaniei cu Ungaria, lichidarea iobăgiei, libertatea presei, crearea gărzii naționale. În iunie pe tot cuprinsul Ungariei au loc alegeri pentru adunarea țării. Dar, deteriorându-se relațiile cu împăratul de la Viena, în 11 iunie, Adunarea Ungară dă legea pentru chemarea sub arme a 200.000 de soldați și votează alocarea a 42 milioane forinți pentru nevoile apărării. În scopul acesta s-au stabilit centre de recrutare și câte un comisar guvernamental care să supravegheze activitatea în fiecare comitat. Pentru Comitatul Arad, centru de recrutare a fost stabilit în Arad. Recrutările s-au făcut în lunile de vară și au cunoscut o serioasă împotrivire din partea românilor. Tot acum, în urma alegerilor se trimit deputați în dietă. Pentru cercul Șiria au fost aleși ca deputați prof. I. Fabian și baronul Ianoș Bohuș. Mai apoi, la 2 septembrie 1848, se constituie Comitetul pentru Apărarea Patriei, în frunte cu Lajos Kossuth, care preia puterea la Budapesta. În luna octombrie ruptura dintre Budapesta și Viena este definitivă și începe astfel războiul dintre Ungaria și Austria.

Pentru că nu le-au fost recunoscute drepturile naționale și s-a votat unirea Transilvaniei cu Ungaria fără voia lor, românii s-au situat de partea imperialilor în confruntarea ce avea să vie. Totuși, primele confruntări în Transilvania au avut un caracter social și au început în vara anului 1848. Mai apoi însă, s-a ajuns la un război național al românilor, care sub conducerea lui Avram Iancu fac din Munții Apuseni o adevărată fortăreață împotriva ofensivei maghiare. Evenimentele din Transilvania influențează și satele românești din Câmpia Aradului, determinând importante mișcări sociale și naționale.

În 12/24 aprilie 1848 are loc la Arad conferința românilor arădeni, prima de acest gen a românilor din Transilvania. În timpul acestei conferințe este lansat apelul semnat de avocatul Ioan Arcoși și de Vicențiu Babeș în care românii din Banat și Crișana sunt invitați să trimită la Pesta reprezentanți pentru adunarea ce urma să se țină în 13/15 mai. De mare importanță pentru românii ortodocși din aceste părți era separarea ierarhică de Biserica Ortodoxă Sârbă. Între alte revendicări mai amintim și introducerea limbii române în bisericile din regiunea Aradului. În 13-15 mai, la adunarea românilor din Budapesta s-a cerut ca limba română „să fie folosită pe deplin în biserică, școală și în toate trebile nației noastre cele dinăuntru...în viitor românii să fie tratați cu mai multă băgare de seamă iar în regimentele militarești să se numească și ofițeri români”. Aceste doleanțe au fost afirmate mai înainte și la Sinodul Diocezei Aradului, care s-a ținut la Chișineu-Criș între 18 martie-18 aprilie 1849, la care între delegați s-au aflat episcopul Gherasim Raț, Ioan Arcoși, Simion Bica - preot în Beliu, Pavel Boțco - paroh în Chișineu Criș, Ioan Chirilescu - preot în Talpoș, Pavel Petrila - consilier la Arad. În cadrul ședințelor s-a cerut autonomia bisericii și a școlii românești iar „limba de căpetenie în toate școlile române...va fi numai românească”. (1). Dar nu numai mediile intelectuale sunt în fierbere. Se agită tot mai mult și lumea satelor. Tulburări mari au avut loc cu ocazia alegerilor pentru Adunarea Ungară, când la fiecare 30 000 locuitori se alegea un deputat, maghiarii folosind toate mijloacele pentru a-și promova oamenii lor. În unele locuri ungurii au votat de 2 sau 3 ori. Ca urmare, în tot comitatul Aradului a fost ales un singur deputat român, în circumscripția Radna, în persoana lui Teodor Șerb.

Împărțirea pământului a fost un alt motiv de revoltă. Conform legii, în părțile Aradului, 23 000 familii de țărani au devenit proprietare ale sesiilor, însumând 119 000 jugăre teren arabil și 27 300 jugăre teren de cosit. În schimb, 18 000 familii de jeleri au rămas fără pământ iar alți țărani au rămas în continuare dependenți de feudal. Primele mișcări de revoltă au loc la Șiria, Pâncota, Socodor, etc. Acțiunile țăranilor care revendică pământurile continuă toată primăvara și vara anului 1848 în multe comune precum la Șimand (26 aprilie), Răpsig (1 iulie), Șepreș (30 iunie) și la Seleuș, unde, în 30 iulie 1848, țăranii ocupă izlazul pe care moșierul îl răpise în anul 1824. (2)

În toamnă, mișcările țărănești se amplifică (Șiria, Pâncota, Drauț). Unitățile revoluționare maghiare, retrase la Arad, fac incursiuni barbare în satele românești, prădând,

jefuind și devastând ingrozitor. La Șiria, pe drumul Aradului, se ridică spânzurători. Ca reacție la atrocități, în ziua de 10 octombrie, la Șiria, Covăsânț, Galșa, Mâsca au loc lupte cu garda maghiară, în urma cărora 6 oameni sunt împușcați iar 6 conducători spânzurați.

Serioase împotriviri au loc cu ocazia recrutărilor pentru armata revoluționară maghiară ordonate de guvernul central de la Budapesta. La 24 iunie se opun locuitorii din Cinteii, Cermei, Ineu, Buteni. La Moroda, au fost recrutați 20 țărani români dintr-o listă propusă de notarul satului. S-au produs și abuzuri, la recrutare dar și acte de corupție așa cum ne povestește Ioan Motorca: „*Locuitorul Gornic Toda era primarul satului și avea casa aproape de primărie. Notarul satului venea adeseori în vizită la primar care îngrășa mai mulți porci în gospodăria proprie. Într-o zi, notarul văzând porcii îi spune primarului. Porcul acesta care este cel mai frumos o să-l tai eu! O să-l tai, răspunse primarul, dacă-l cumperi. Atunci notarul îi spuse: „Tu nu vrei ca Igna, fiul tău, să rămână acasă și să nu facă armata?” Ba da, zise primarul înțelegând prețul scutirii”. La comisie Igna nu a mai fost chemat și nici n-a făcut armata*”. Dintre cei 20 de soldați recrutați, numai 12 au intrat în gărzile revoluționare maghiare, restul a dezertat. Dezertorii s-au ascuns în împrejurimi. Au fost prinși printr-o întâmplare cu iz de poveste: „*Într-o seară se aflau la crâșma domeniială cu mai mulți prieteni doi dintre dezertori, dintre cei mai puternici: Sârb și Motorca. Considerându-se tari au prins rămășag că duc războiul de țesut cu torsul montat pe el de la primar la locul numit ierug. Primar pe vremea aceea era Stana Gheorghe. Așa cum s-au prins, aceștia au dus războiul de țesut la locul respectiv și au câștigat rămășagul dar au înfuriat primarul, care s-a plâns comitatului și a cerut ajutor. De la Arad a fost trimisă o trupă de 100 de ostași bine înarmată, care a trecut prin Șiria unde a fost atacată cu arme de foc din podul caselor. Dar armata maghiară a continuat drumul spre Moroda. Pe Ierugă se dă o luptă scurtă între aceștia și dezertori. Aceștia fug și se ascund în tufișuri, dar sunt prinși, puși în lanțuri și apoi duși la primărie. Peste noapte Sârb și Motorca au fost legați de un cerc de fier fixat într-un zid iar ceilalți au fost puși în butuci. Noaptea, când paznicii dormeau, Sârb și Motorca s-au opintit, au dărâmat zidul și s-au eliberat, dar i-au eliberat și pe ceilalți. A doua zi cei doi au fost prinși iar Sârb a murit în bătaie. (Povestea despre dărâmarea închisorii de către cei doi a circulat multă vreme cu mici deosebiri și la Seleuș până la jumătatea secolului XX. (Nota autorului). Soldații s-au întors pe același drum, trecând prin Șiria, unde au început perchezițiile și cercetările pentru a-i găsi pe aceia care au tras asupra lor. Deși nu au găsit nimic compromițător, arestează pe preotul român ortodox și 17 țărani. Fără judecată sunt spânzurați la marginea satului spre Horia (Panat). Tot aici este împușcat și Motorca pentru că a refuzat să fie călău pentru spânzurați. (3)*

În 9 septembrie a avut loc o adevărată răscoală în jurul Chișineului, la care au participat oameni din Nădab, Cinteii, Zărând, cu ecouri puternice și la Seleuș. Dar iată cum descrie învățătorul Vasile Olar, din Nădab, evenimentele din acea zi: „*În ciocnirea de la Nădab Garda Națională Maghiară din Arad, ulani și alți soldați tăiară și pușcară pe români, rănind mai mulți și omorând câțiva. Brunek Karoly, Daniel Istvany și Spek Imre s-au înfuriat și au dat ordin să fie prinși cei mai guratici; oamenii nu se lăsau însă prinși, fugeau și atunci ulanii călări și gardiștii pedestri au început să-i taie cu sabia și să împuște în carne vie. Au rănit 20 de oameni; au murit pe loc împușcați 3 țărani iar al patrulea în urma rănilor. Primii trei uciși erau: Mihai Drăgan, de pe urma căruia au rămas șase copii orfani; Naca, după care au rămas doi copii și Fluieraș, după care a rămas o fată. Patru au fost duși la închisoare iar satul a fost amendat cu 750 florini*”. În relatarea învățătorului Olar se descrie și lupta aprigă a unui român înarmat doar cu o furcă de fier împotriva a patru călăreți pe care i-a și înfrânt, dar al cincilea a reușit să-i spintece fruntea, după care l-a legat fedeleș și așa rănit l-a aruncat în închisoare”. (4).

Recrutările au durat până în luna septembrie 1848. Dar veștile care vin din Arad întrețin teama și neliniștea. Astfel, comitetul revoluționar maghiar de acolo, în frunte cu

Mariasici, trimite un ultimatum baronului Bergeer - comandantul cetății Arad - să se predea cu întreaga garnizoană, care rămăsese fidelă împăratului. De la sfârșitul lui octombrie în orașul Arad au loc lupte, acesta fiind puternic bombardat cu tunurile din cetate. Garnizoana rezistă nouă luni la atacurile maghiarilor, predându-se abia la 2 iunie 1849. În legătură cu cea de-a cincea bombardare (10 octombrie 1848), Gazeta de Transilvania arată că: *„s-a executat cu atâta seriozitate încât rară casă va fi rămas care să nu fi suferit vătămare. Mulțime de oameni se traseră (se retraseră-n.a.) din vreme, încât putem zice că orașul este deșert de locuitori”*. (5) Vești aducătoare de neliniște vin dinspre Munții Apuseni, cetatea moților, care conduși de Avram Iancu rezistă numeroaselor atacuri maghiare. Lupte grele și scene incredibile s-au petrecut în toamna și iarna anului 1848 în cursul cărora au pierit 1200 de români. Iată cum descrie Gazeta de Transilvania un episod al luptelor: *„În ziua de 24 octombrie răsculații (revoluționarii maghiari) au mers la Hălmațiu și la marginea satului au fost întâmpinați de săteni purtând în fruntea lor un steag alb. Răsculații maghiari au înconjurat populația pașnică a satului, au smuls steagul și l-au batjocorit, pe primii 8 i-au ucis cu săbiile și pe doi i-au băgat de vii într-o casă incendiată unde au ars, după aceea au dat foc satului.... A doua zi s-a procedat la judecarea prizonierilor, fiind spânzurați trei dintre ei, între care Alexandru Chendi, fiind totodată lansat avertismentul că „dacă nu vor asculta (moții din Hălmațiu) nu va rămâne în sat casă nearsă și sămânța de român o vor stârpi”*. (6)

Din păcate, neînțelegerile și luptele dintre români și unguri aduc bune servicii reacțiunii feudale ce avea în frunte pe împăratul de la Viena, Franz Josef. Acesta a chemat în ajutor un alt monarh absolutist, pe țarul Rusiei, Alexandru al II-lea și împreună au dat puternice lovituri oastei revoluționare maghiare. În urma înfrângerilor suferite, guvernul maghiar condus de Kossuth Lajos se mută la Arad.

În data de 11 august 1849, după înfrângerea diviziei maghiare de sud, de la Timișoara, Kossuth, chiar în după-masa acelei zile, l-a investit cu puteri depline militare și civile valabile în cetatea Arad pe Görgei și apoi a plecat într-o lungă emigrare, care a durat până la sfârșitul vieții sale, prin Radna, Orșova, până în Turcia. La numai o zi după, în noaptea de 12/13 august, în castelul Bohuș din Șiria, Görgei s-a înțeles cu generalul Frolov, șeful statului major general al armatei rusești asupra capitulării necondiționate. În ziua de de 13 august, pe câmpul de la Seleuș, dintre moară și sat, armata principală maghiară - aproximativ 33.000 de soldați, printre care 11 generali și 1.420 ofițeri de stat major au depus armele. Au fost predate 63 steaguri, peste 21 mii de puști, peste un milion de gloanțe și obuze, plus pistoale, echipament, alimente. Toată captura a fost așezată pe jos, pe porțiunea dintre canal și sat, apoi a fost depozitată în moară. Spre seară, prizonierii sunt transportați spre Zărand, unde poposesc peste noapte. De acolo pornesc mai departe spre Ungaria. Generalul Vécsey Károly a capitulat la 17 august la Ineu. Despre această din urmă capitulare preotul Pavel Tripa are o descriere detaliată culeasă de la bătrânii Ineului: *„Trupele rusești erau la Ineu. Avangarda lor era îndreptată spre Mocrea, pe locul unde-i astăzi gara CFR Ineu. Din avangarda rusească s-a desprins un căpitan călare cu sabia în mână și din partea opusă spre ei înainta avangarda maghiară. Ofițerul rus s-a oprit și a scos o batistă albă, a ridicat-o în sus fluturând-o. Din partea opusă s-a desprins un ofițer cu sabie în mână, călare. Acesta a fluturat la fel o batistă, dar de culoare roșie. Ambii au făcut stânga împrejur către trupele lor. Din nou s-a repetat oferta de pace cu același rezultat, și a treia oară la fel. Atunci comandantul trupelor rusești a dat ordin de atac, comandă de asalt. Printr-o șarjă la galop în scurt timp toată armata ungurească a fost împrăștiată și pusă în dezordine. A fost făcută prizonieră și dezarmată complet, în locul numit la Birtoi, pe locul unde este astăzi Magazinul Universal. S-au adunat peste 60 mii arme”* (7.) Trebuie specificat însă că armata maghiară venea dinspre Sebiș spre Ineu. Generalul Damjanich a predat cetatea Aradului în 17 august armatei țariste. În data de 6 octombrie 1849, la Arad, au fost executați, unii prin împușcare, alții prin spânzurare, 13 generali din armata revoluționară maghiară considerați trădători de autoritățile judiciare

austriece. Urmează apoi în imperiu un regim absolutist, în timpul căruia au fost introduse legile marțiale și au fost încarcerati și executați mulți alți revoluționari. Deși au luptat de partea împăratului de la Viena, românii nu au obținut drepturile pe care le-au cerut și pentru care s-au jertfit mii de oameni. Soarta lui Avram Iancu, conducătorul moșilor din Apuseni, a fost una tragică după ce a refuzat decorațiile imperiale cerând în schimb libertate pentru poporul său. Și locuitorii Seleușului au avut de suferit având în vedere prezența atâtor mii de soldați pe teritoriul comunei, determinându-i să se ascundă pe unde au putut, prin împrejurimi, producându-se ca întotdeauna în asemenea cazuri și furturi și distrugeri de bunuri. (8)

Împroprietărirea iobagilor

Înfrângerea și apoi capitularea de la Vilagoș (Șiria) a armatelor revoluționare maghiare au fost urmate de restabilirea autorității împăratului de la Viena și în părțile Aradului. Preocuparea imediată a regimului imperial absolutist a fost reintroducerea ordinii în localitățile comitatului și efectuarea de rechiziții de furaje și alimente necesare pentru întreținerea armatei. Din această cauză, seleușenii au avut mult de suferit, localitatea lor fiind așezată pe drumurile de acces a armatelor, având de suportat, un timp, și prezența unor unități rusești. Cu toate acestea, nu s-a mai putut reveni la vechea ordine, guvernul de la Viena fiind nevoit, sub presiunea evenimentelor, să introducă ample reforme în vederea modernizării societății, înlăturând astfel regimul care îl lega strâns pe țaran de nobilul proprietar al pământului. Pentru a înțelege radicalismul reformelor ce vor fi introduse, vom cita pe revoluționarul român Simion Bărnuțiu care se exprima astfel la Blaj, la 14 mai 1848, încercând să explice starea de până atunci a țaranului. *”Pe popor nu-l apără nici o lege, fiindcă însăși legea care ar fi datoare a-l apăra, l-a dezbrăcat de demnitatea personală și de proprietate. Scoțând pe iobagi la sapă, la secere, sau alte munci, îi înșiruiesc unul după altul ișpanii și județii domnești, îi mână ca pe vite cu bățul de alun încât se ridică nori de praf în urma lor, ca după carul ce aleargă pe drumul țării. Când bărbatul e la cărat de grâu, de fân, de vin domnesc sau la arat în moșia domnească, femeia e nevoită să muncească la curte, la cernut, la dires, la scos de cânepă, la tors. Casa iobagului rămâne numai în grija copilului din leagăn. Dacă e timp frumos țaranul lucrează la domni, dacă plouă se întoarce la lucrul propriu și se socotește numai o jumătate de zi de prestațiune. Când a isprăvit robota domnului, în zadar mai aruncă sămânță în pământ pentru că timpul semănăturii a trecut. Dacă se întoarce de la domni îl trimite la drum și la județ și la podvodă...”* (9)

La această stare de lucruri nu se putea reveni pentru că ideile revoluției intraseră adânc în conștiința oamenilor. Pe de altă parte și statul habsburgic era interesat în introducerea unor reforme care să îl lege pe țaran de propriile structuri. Țărănimea liberă contribuabilă ar fi alimentat nu numai finanțele imperiului ci și armata lui. În noua situație, produsele marii industrii austriece puteau fi consumate mai intens de lumea satelor. Iată pentru ce, este promulgată Patenta Imperială, din 2 martie 1853, privind Banatul și Crișana, în care la art.1 se spune: *„După ce s-a desființat legătura urbarială și potestatea județeară a domnilor pământeni, acum cad deodată și drepturile, veniturile și datorințele ce provin și se deduc din legământul urbarial și din potestatea judecătorească dominală”*.(10) La articolul 2 se dă dreptul iobagilor de proprietate și de liberă dispunere pentru pământul din posesie. Prin urmare, țaranii devin proprietarii pământului avut în folosință și sunt eliberați de toate obligațiile feudale. Jelierii (țaranii fără pământ) primesc și ei dreptul de proprietate asupra pământului pe care îl lucrează, cu condiția unei despăgubiri, care se ridică la suma de 50 florini pentru o sesie. Pentru pământul intrat în posesia iobagilor, nobilii sunt despăgubiți de stat. După patentele imperiale din 1853, prin care țaranii au primit în proprietate deplină pământul aflat în folosință, se pornesc o serie de procese pentru delimitarea holdelor țărănești de

cele ale moșierului, care provoacă nemulțumirile țăranilor cum se întâmplă la Comlăuș în 1856. O mișcare similară precum cea de la Comlăuș pornește și la Pâncota. Aici, țăranii au fost nevoiți să cedeze o parte din pășunea comunală baronului Dietrich, care avea mii de hectare de pământ în zona comunelor Pâncota, Moroda, Seleuș. Drept compensație pentru teritoriul de pășune înstrăinat de domnie, conform hotărârii tribunalului urbarial, țăranii au primit drept de pășunat pentru vite pe un teritoriu mlăștinos în partea de nord a comunei Pâncota, spre comuna Seleuș. ...s-a ajuns la tribunal, dar țăranii au continuat să-și trimită vitele pe vechea pășune. (11)

Dualismul austro-ungar (1867-1918)

Sistemul politic în care evolua lumea satelor se va schimba esențial prin instituirea dualismului austro-ungar, în 1867. Așa numitul dualism austro-ungar era o înțelegere între împărat și marea nobilime maghiară prin care imperiul a fost împărțit în două state: Austria și Ungaria, care avea fiecare guvern propriu: Austria cu capitala la Viena și respectiv Ungaria cu capitala la Budapesta. Noua entitate politică avea în comun ministerul apărării, ministerul finanțelor și ministerul de externe. Comitatul Arad va fi integrat regatului Ungariei, iar capitala va fi la Budapesta, oraș spre care se vor îndrepta de aici încolo interesele românilor: economice, sociale și politice. Budapesta va hotărî politicile de investiții, Budapesta va deveni principala piață de desfacere a mărfurilor și tot Budapesta și va deveni principala atracție politică și culturală. Pentru parlamentul de la Budapesta vor vota seleușenii și morodanii cu drept de vot în alegerile dietale, în timp ce congregația comitatensă își va avea sediul în Arad, capitala comitatului. Legea naționalităților, adoptată în 1868, acorda drepturi minorităților, fiind considerată una dintre cele mai liberale din Europa, numai că, pe măsura trecerii timpului, alte legi vor îngredi drepturile românilor, politica Budapestei fiind aceea de maghiarizare. Nu numai românii au simțit efectele acestei politici ci toate naționalitățile într-un stat în care dețineau cel puțin 50 la sută din populație. Nu este întâmplător faptul că, după instaurarea dualismului, s-a constituit la Ineu Regimentul 33 Honvezi (unitate care aparținea exclusiv de guvernul de la Budapesta) în care erau recrutați și seleușenii.

În această perioadă, statul se modernizează sub toate aspectele. Se procedează și la o amplă reformă administrativă prin înființarea comitatelor (județe), a plaselor și comunelor. Seleușul și Moroda vor deveni comune, conduse fiind de un primar (birău) și de un notar iar plasa va fi Ineul. Pentru menținerea ordinii publice, se înființează jandarmeria rurală. Un post de jandarmi va lua ființă și la Moroda. Dar, cu cel mai mare impact vor fi măsurile luate în domeniul fiscal. Se introduce impozitul funciar - perceput de Direcția Financiară Arad - care se ridică la 30% din veniturile obținute din exploatarea pământului. Deasemenea a fost introdus impozitul pe clădiri și impozitul general pe venituri. Apar și timbrele fiscale, care se aplicau pe toate actele și cererile adresate autorităților. De aici încolo, „finanțul imperial” și jandarmul cu pană de cocoș la pălărie vor deveni cei mai urâți funcționari în lumea satului. În 1875 s-a emis o circulară a Ministerului Regal al Finanțelor din Budapesta cu instrucțiuni referitoare la organizarea și funcționarea oficiilor cadastrale. Ca urmare, s-au întocmit hărți și s-au măsurat toate parcelele de pământ, stabilindu-se clar proprietățile, actele fiind apoi depuse la așa numitele Cărți Funduale, măsură extrem de importantă pentru viitoarele tranzacții cu pământ. În anul 1895 se introduc registrele de stare civilă, care până atunci fuseseră întocmite de biserică. Era încă o posibilitate de a se trece la maghiarizarea numelor locuitorilor români.

În urma acestor ample reforme, cetățenii au devenit dependenți direct de statul maghiar, individul primind o mai mare libertate personală, având inclusiv posibilitatea de asociere și organizare socială. Progrese importante au avut loc în plan economic, mai ales în ceea ce privește infrastructura. Statul continuă și accelerează, după 1850, investițiile la căile

de comunicații, în special căile ferate, Aradul este racordat la drumul de fier în 1858. În februarie 1877 s-a dat în folosință traseul lung de 41 kilometri de la Arad la Pâncota, iar în 12 mai 1877 a devenit practicabilă linia ferată de 21 kilometri de la Pâncota la Ineu. În dreptul comunei Seleuș, lângă drumul Arad - Ineu s-a construit și o haltă care să deservească locuitorii comunei. Morodanii și iermătanii foloseau stațiile de la Mocrea și Târnova. Dar, dacă seleușenii nu aveau probleme cu deplasarea la halta locală, locuitorii din Iermata și Moroda erau împiedicați în deplasarea lor la stațiile din Mocrea și Târnova de baronul Solimossy, peste pământurile căruia treceau drumurile de pământ. Mulți locuitori din sate au lucrat la construirea tersamentului căii ferate. (12) Sigur, încă mulți ani, datorită costurilor mari, oamenii au continuat să meargă pe jos și cu căruța chiar până la Arad.

S-a continuat pietruirea drumurilor spre Pâncota, Ineu și Zărand, locuitorii având obligația prestării de muncă la cărat și împrăștiat piatră. De asemenea, periodic s-a procedat la consolidarea și supraînălțarea digurilor de la Crișul Alb. Cele mai importante lucrări au fost efectuate în anii 1863-1864 și cele care au urmat marilor revărsări din 1889-1890. Situația mai bună a comunelor a condus și la pornirea de către comunitate a unor investiții importante precum școala ridicată la Seleuș în 1856 și alta, mai mare cu două săli de clasă și locuință pentru învățător în 1902. Moroda va construi o nouă școală în locul celei vechi, cu locuință pentru învățător, în 1890. Deasemenea comunitatea ortodoxă din Seleuș construiește în 1870 o impunătoare biserică, care impresionează și astăzi. Administrația se mută într-o clădire nouă, primăria fiind funcțională și în prezent. **Foto: primăria seleuș**

O construcție care va da o notă originală satului Seleuș, dar și o dovadă de solidaritate cu oamenii muntelui, va fi așa numita „Șura Moșilor”, de la marginea de nord a comunei, pe stânga cum mergi spre Pâncota, pe locul unde astăzi se află locuința Mircea Bărdan. Era locul de popas și adăpost pentru carele moșilor care coborau din munte spre câmpia Aradului, la piața din Pâncota, încărcate cu lemn de construcții, ciubere, furci, oale, fructe etc.

Dar, și gospodarii satelor vor investi tot mai mult în locuințele construite din văiug, perpendicular pe frontul stradal, formate din 2-3 camere (Camera din față, tinda cu cuptorul de copt pâinea, camera din spate), iar pe exterior în interiorul curții se afla târnațul, Apar deja tot mai multe case acoperite cu țiglă. Dar cele mai numeroase rămân totuși cele acoperite cu paie și trestie. **foto: casă sec XIX**

Creșterea numărului de animale duce la construirea unor grajduri mai mari (iștălaie), de-a curmezishul curții. Se introduc iluminatul cu lampa cu feștilă, cuptorul de fontă (șpoherțul), mobilierul este mult mai adecvat, la fel și instrumentele din bucătărie. Creșterea puterii de cumpărare, coroborată cu lipsa pământului, au dus la inițiative notabile de achiziționare pe seama comunităților a unor suprafețe mari de teren de la moșierii din zonă. Astfel, comuna Seleuș cumpără, în 1912, în hotarul Iermatei, 913 jugăre, de mărimea 1100 st. pătrați, de la soția lui Szapari Ștefan (n. Aczel Constanța), domiciliată în Budapesta. (13). În anul 1908 morodanii cumpără, cu ajutorul deputatului avocat Ioan Suci, moșia Ipsilanti, din hotarul comunei, avocatul Suci garantând cu 300.000 coroane pentru cei pe care îi reprezenta. Conacul din cărămidă a fost cumpărat de comuna bisericească pentru construirea noii biserici. Pusta s-a împărțit în partea arabilă (circa 250-300 jugăre), care a fost închiriată, iar restul a fost folosit ca pășune unde s-a plătit în funcție de numărul de animale. (14). **Foto: cruce Suci**

Oamenii vor beneficia și de aportul unor întreprinzători, mai ales comercianți și meșteșugari, veniți în sat pentru a suplini lipsa unor întreprinderi de folos public precum atelierile meșteșugărești ori diferitele prăvălii. Cei mai mulți vor fi de altă etnie, în special maghiari și evrei. Astfel, la recensământul din 1880 la Seleuș au fost numărați 82 maghiari, 2 germani și 19 israeliți, plus alte naționalități.

Notă: Vezi capitolul Populație.

Familii precum Marksteiner, Ramas, Weinbergher, Batkai, Singer, Magyari vor face istorie la Seleuş până după al doilea război mondial. Sigur că funcţionarii locali precum notarul, jandarmii, preceptorii vor fi şi ei de naţionalitate străină. Este cunoscută autoritatea cu care se plimba prin sate jandarmul cu pană de cocoş la pălărie, în faţa căruia sătenii trebuiau să se încline cu pălăria în mână, altfel putând avea consecinţe neplăcute. Ei interveneau în toate cazurile care li se părea că încalcă legea şi ordinea, chiar şi atunci când regula locală tolera anumite situaţii. Astfel, un jandarm care mergea la Moroda a întâlnit, la capătul străzii care ieşea spre Moroda, un om bătrân care stătea pe laviţă la uliţă, lângă el fiind aşezat câinele. Pe loc jandarmul l-a amendat pentru că ţinea câinele la uliţă, nelegat. (15) Mircea Bărdan, informaţie orală. Un caz celebru, povestit până târziu în sat a fost acela a lui Mitru Cladovan, un om vestit prin puterea lui, dar care era şi urmărit pentru fărădelegile lui şi afrontul adus autorităţilor, a fost până la urmă arestat şi dus de doi jandarmi la post, la Moroda. Dar la trecerea pe puntea de peste Gut i-a aruncat pe amândoi jandarmii în apă, aceştia neavând în dotare cătuşe. (16) Temuţi erau şi preceptorii fiscali care umblau din casă în casă pentru încasarea dărilor către stat. De multe ori se deplasau cu căruţele pentru a ridica din gospodăriile oamenilor obiecte care urmau a fi valorificate în schimbul datoriilor. Această imagine se va întâlni din păcate până după Al Doilea Război Mondial. Oamenii erau vexaţi şi de purtarea arogantă a proprietarilor de pământ iar seleuşenii au păstrat mult timp imaginea fiicelor nobilului de la Mocrea care veneau în sat călare, privind de sus, cu aroganţă ţăranii desculţi.

Agricultura a rămas principala activitate a locuitorilor din zonă. Principalul producător pentru piaţă a fost moşia Sulkovsky din Pâncota, care număra, după 1868, 30. 523 iugăre. Dar, Prinţul Schulcovschi renunţă treptat, din cauza datoriilor, la moşie care intră în posesia unei societăţi anonime aflată în proprietatea unor evrei care-l împrumutaseră.

Spre deosebire de epocile anterioare, acum se extind suprafeţele cu plante tehnice (rapiţa, cânepa, tutunul), cu legume (cartofi, fasole, varză,) şi zarzavaturi. Se foloseşte în continuare asolamentul trienal, dar în efectuarea lucrărilor sunt introduse în măsură tot mai mare unelte perfecţionate, fabricate de marea industrie. Sigur, metodele şi uneltele moderne vor fi implementate prima dată pe moşia lui Dietrich (Schulkovschi) de la Pâncota. Seleuşenii şi-au adus aminte multă vreme de locomobila aşezată pe moşia dintre Pâncota şi Seleuş, care trăgea plugurile cu ajutorul unui cablu întins între două tarlale. Domeniul dispunea de grajduri mari, cu sute de vite, mii de oi şi porci, animalele fiind vândute pe bază de contracte unor angroşişti din Budapesta şi Viena. În lucrul câmpului s-a introdus dezmiriştirea şi arătura adâncă, precum şi gunoiera sistematică a terenului. Uneltele agricole au fost procurate de la firme specializate din Viena, Budapesta, Arad, Praga etc. Plugurile, coasele şi secerile de foarte bună calitate, produse de industria imperiului au fost folosite până după Al Doilea Război Mondial. Domeniul producea grâu, orz, ovăz, porumb, cartofi, rapiţă trifoi, măzărliche, tutun. Avea, deasemenea, o gospodărie silvică şi vii alodiale. Mulţi seleuşeni şi morodani lucrau pe pământurile domniei ca argaţi, slugi, birişii, unii cu funcţii permanente, iar alţii cu ziua, în perioada muncilor agricole. Plata se făcea în bani sau produse. În 1885, pentru o zi muncă se plătea 0,50 florini, în timp ce un sac de grâu, la târgul din Chişineu, costa 7 florini. În 1913, o zi muncă la prăşit ajunge până la 2 florini, dar creşte şi preţul la produsele care pot fi cumpărate. Multe suprafeţe au fost arendate ţăranilor. În acest caz, arendaşul plătea proprietarului până la două treimi din recoltă, plus 15-20 coroane de lanţ (100 kg. grâu = 15 coroane). (17). Tot în această perioadă au dispărut tătarca-hrişca, meiul, alacul şi s-au extins plantele prăşitoare, porumbul şi cartofii. De multe ori contele arenda moşia cu 13-15 florini pe jugăr, cu toate că în general arenda nu depăşea 8 florini. Această situaţie o întâlnim în toate satele domeniului şi la Pâncota şi la Seleuş şi la Ineu. Plata se făcea şi în produse. În acest caz, arendaşul plătea proprietarului până la două treimi din recoltă, plus 15-20 coroane de lanţ (100 kg. grâu = 15 coroane). Producţia era încă mică şi pornea, în funcţie de vreme, de la

circa 6-8 qintale la porumb și de 4-6 qintale la grâu pe jugăr. A crescut numărul muncitorilor agricoli, slugilor, etc. Prețurile la grâu erau de 6-7 florini un qintal, la porumb cu 4-6 florini. Un muncitor agricol câștiga într-un an 100 florini. Mulți seleușeni lucrau pe pământurile domeniului de la Pâncota. **Foto: cai**

Mai încet, cei drept, se adaptează și gospodăriile țărănești la noile condiții cerute de economia de piață. Au apărut și în gospodăriile țărănești, lucerna, trifoiul, borceagul, mohorul, baltacim sau creasta cocoșului și crește semnificativ cultivarea tutunului.

La finele secolului al XIX-lea, agricultura producea două treimi din produsul național brut al Ungariei și furniza peste trei pătrimi din exporturi. (18)

Economia agrară țărănească era centrată pe autoconsum, în gospodăria personală se producea hrana, îmbrăcămintea, uneltele în mare parte, încălțăminte, până și leacurile se preparau în casă din plantele ce se găseau pe câmp. Munca era grea și presupunea mare efort fizic. Exemplificăm prin ceea ce însemna cultura agricolă cea mai importantă: grâul, din care se producea pâinea cea de toate zilele. Mai întâi aratul ogorului cu boii mai ales, dar din ce în ce mai mult și cu caii. Apoi urma grăpatul, semănatul cu mâna, plivitul și munca cea mai grea, recoltatul: primii în rol intrau cosașii, care aveau deja coase din oțel foarte rezistent și tăios, care mergeau în frunte, urmau copiii care întindeau legăturile, apoi femeile formau snopii, pe care bărbații îi legau, după care îi adunau și formau căpițele. După două trei săptămâni, snopii erau transportați la arie, unde urma călcatul, adică procedeul prin care se scoteau boabele din spicele de grâu. Denumirea operațiunii de călcat venea din modul în care se făcea aceasta. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea călcatul grâului se făcea cu animalele (boi sau cai), plimbate peste snopii de grâu. În primul rând se pregătea un teren neted, de pe care se elimina vegetația și se bătătorea bine. Snopii erau dezlegați din legători, așezați unul lângă altul în cerc cu un diametru de circa 20 metri, cu spicele orientate spre exteriorul ariei. Un om situat în centrul cercului plimba animalele de mai multe ori peste spice până când constata că boabele au ieșit din spic. Apoi, cu furcile de lemn se aruncau paiele jos, pe vatră rămânând doar pleava și boabele, Cu o lopată de lemn boabele erau aruncate în bătaia vântului și în acest fel pleava era împrăștiată pe o oarecare distanță de grămada de grăunțe. Urma după aceea ciuruitul, adică alesul boabelor cu ciurul (Operație pe care o executau de obicei femeile până când grâul rămânea fără nici un fel de impurități).

Începând cu primii ani ai secolului al XX-lea au început să fie folosite batozele acționate de locomobile cu aburi, ce foloseau drept compustibil paie, mai rar lemne. Curios este faptul că operațiunea se numea tot călcat, chiar și atunci când la Seleuș au fost introduse batozele moderne. Paiele și pleava rezultate erau adunate și transportate cu căruțele în curți, fiind folosite la hrana animalelor și la amenajarea patului pe care stăteau animalele în grajd. Paiele erau folosite în mod preponderent la acoperirea caselor. Tot din paie se confecționau strujacurile (un fel de saltele). (19) Creșterea animalelor era o preocupare constantă, deoarece erau necesare la efectuarea lucrărilor agricole și pentru consum. Aproape toate familiile creșteau cel puțin un porc pentru consum propriu, iar în alte gospodării se creșteau și pentru valorificarea la piață. Porcii erau crescuți pe câmp, hrănindu-se cu iarbă până în momentul îngrășării. Creșterea taurinelor era la fel de preocupantă. Începând cu debutul secolului al XIX-lea numărul cailor a crescut constant, pentru ca la sfârșitul secolului să depășească boii.

Foto: căruță cu cai

În timpul iernii ocupația de bază a femeilor era țesutul, aproape fiecare gospodărie deținând

un război de țesut. Materia primă era formată din cânepa cultivată de familie pe locul special destinat, la cânepiște. Și această ocupație necesita multă muncă și mult timp. Munca consta din topitul cânepii în râu, Cigher sau Criș apoi urma melițatul, torsul, depănatul și la urmă țesutul în casă. Țăranii apelau la puține produse cumpărate din prăvăliile care apăruseră în fiecare sat. În principal se aprovizionau cu chibrite, petrol lampant, zahăr, pânză, etc. Multe

unelte și ustensile în bucătărie erau procurate de la moșii care treceau prin sat cu căruțele cu coviltir și vindeau mai ales pe cereale, oale, furci, lemne pentru construcții, fructe etc. În sat mai poposeau periodic șatre de țigani care fabricau văiuguri pentru case, reparau oalele, fabricau anumite ustensile și obiecte din fier. Prin urmare, satul avea o mare autonomie în a se administra și aproviziona cu cele necesare. Surplusul de producție era valorificat la târgul din Pâncota, mai ales, dar și la cele din Ineu, Beliu, Chișineu, Șimand și chiar la Arad.

Însă țăranii erau dependenți în mare măsură de vreme, iar în ani defavorabili producția era mult diminuată. Așa, de exemplu, în 1863-1864 a fost o mare secetă. În unele localități situația a fost așa de gravă încât sute de familii de țărani sufereau literalmente de foame. În comunele Moroda, Sintea Mare, Șimand se semnaleză mișcări țărănești în primăvara anului 1865. Țăranii asediază primăriile cerînd alimente și semințe pentru însămânțat și credite. (20). Dependența de vreme, de moșierii din apropierea satelor au făcut viața oamenilor nevoiași extrem de grea. Iată ce povestește Ioan Terpea (n. 1933), din Moroda, reluând și el poveștile bunicului: „*Bunicul meu (n. 1881) îmi povestea că pe vremea când era copil, ploile erau foarte abundente iar recoltele foarte slabe. Se consuma pâine puțină. În general se consuma mălai și de cele mai multe ori acesta se făcea nu din porumb, care nu ajungea la coacere din cauza ploilor, ci din mei. Pâinea se făcea de multe ori din seară. Cartofii erau puțini. Ploile decimau și această recoltă. Bunicul (Bumbu) – se uita pe geam cum ploia și plîngea. Acest lucru, îmi spunea bunicul, îl făceau și alți oameni. Nu aveam ce mânca, făina era pe terminate, iar anul ploios îi îngrozea, mai ales că trebuia întreținuți copiii. Cei cu copii mulți se simțeau nenorociți. Casele erau acoperite cu trestie. Rar era o gospodărie care să taie porc de Crăciun.* (21).

Desigur că nu toți locuitorii o duceau așa de greu. Trecerea pământului în proprietate, libertatea de tranzacționare a acestuia, a dus la îmbogățirea unora, apărând o categorie, cei drept restrânsă, de mari proprietari precum familiile Șeredan, Zaslo, Buzna, Șandru, Horga, la Seleuș și Nica, Cociuba, Foltean, Burza etc de la Moroda, care dispunând de posibilități materiale și-au dat copiii să învețe carte. Așa au apărut intelectualii Valeriu și Iustin Șeredan, Partenie Zaslo, Motorca etc. La sfârșitul secolului al XIX-lea au început emigrările în America, care au cuprins toată Transilvania. Nici Seleușul nu a rămas înafara fenomenului, dovadă familia numită a lui „Americanu”, care s-a reîntors în sat după primul război mondial, se mai poate menționa un membru al familiei Ranca. Din investigațiile sale, Ioan Motorca a identificat mai mulți emigranți peste ocean din Moroda, unul dintre ei fiind Sârb Gheorghe-Arșu, care a fost condamnat în America, mai numește apoi pe Morodan Ioan-Kaiserul, Morodan Ioan-Gâscă, care în 1931 a revenit din America intenționând să cumpere pământul de la Granari, Gornic Ioan, care a făcut o vizită la Moroda în 1982.(22). Sigur că au existat mult mai mulți care au căutat de lucru în orașele mai apropiate sau în satele nemțești din Județul Arad sau din Banat, dar care au revenit aproape întotdeauna la vatră.

Numeroși seleușeni și morodani lucrau însă ca zilieri sau angajați sezonieri pe moșiile din apropiere. Mulți copii din familii sărace s-au angajat slugi la cei mai bogați, iar țăranii cu pământ puțin au devenit birși. Birișii erau o categorie de angajați care lucrau până la primul Război Mondial cu boii pe domeniile de la: Totani, proprietatea prințului Sulkovschi de la Pâncota; Santuș, proprietatea baronului Solymossy spre Măderat; Șaptuia, proprietatea lui Sulkhovshy de lângă Tauț; pe moșia aceluiași de la Seleuș și Pâncota; Pintlac-Daica, proprietate Solymosi lângă Satul Mic - Șilindia; Apa Acră, proprietatea lui Marcus Levi; Ferma Oțelhaz, proprietatea lui Solimosy de lângă Șicula; Moroda proprietatea baronului Sima. Spre sfârșitul secolului trecut, după mărturia lui Berar Iacob din Moroda, multe case din sat aveau ferestrele acoperite cu scânduri deoarece familiile care le ocupau erau plecate la lucru în altă parte. Oamenii au plecat pentru că era puțin pământ, adică 1800 jugăre mici la 1500 locuitori, la Moroda, spre exemplu, cu fertilitate mică acoperit cu ierugi și bălți și apoi mai erau inundațiile periodice. Birișii când se angajau, deobicei pe un an, duceau cu ei și familia care lucra cu mic cu mare pe holde, cu ziua, sau la alte munci pe lângă sediul

domeniului. Birișii îngrijeau animalele, erau trimiși la arat, la transport etc, iar pentru munca prestată primeau 300 kg grâu trimestrial, 6 kg slănină, un sac de sare pe an, 1 iugăr de porumb semănat pe care și-l lucra, 10 l petrol, 1,2,3 căruțe de lemne de foc și 40 zloți (florini) trimestrial. Mai aveau drept la pășune în turmele domeniale, fără plată pentru o vacă, o scroafă și 4 oi. Copiii primeau haine.

Alți muncitori erau igașii care lucrau, la fel, pe domenii, dar aveau în grijă caii care erau folosiți la munci mai ușoare, mai ales la transporturi.

Vintălerii erau muncitori specializați la lucrul cu vița de vie. Existau și vintălari cu școală făcută la Miniș dar la Moroda nu era cazul, muncitorii aveau doar practica. Ei lucrau în podgorie, mai ales la Pâncota și Mocrea.

Piața Muncii. În perioada aprilie-octombrie, până la Primul Război Mondial, a funcționat și o piață a muncii. Se cunosc două locuri unde au avut loc asemenea piețe. Una era în apropiere de halta Mocrea și alta la Dealul Pâncota, la Clopot. La prima se recrutau muncitori pentru viile din Mocrea, iar la a doua pentru viile de la Pâncota. Acolo se adunau, pe la 7 dimineața, cei care doreau să lucreze după care erau recrutați și trimiși la lucru. Programul zilnic era de la 7 la 18. Lucrătorul avea și ½ ore pentru micul dejun și o oră de la 12 la 13 pentru prânz. Începerea lucrului și pauzele erau anunțate prin bătaia clopotului.

Mulți oameni practicau o formă de comerț neorganizat (ceujeritul) în piețe și târguri, care a subzistat până după al Doilea Război Mondial. Cea mai răspândită formă de comerț de acest fel era aceea cu animale: cabaline, taurine, ovine, porcine. Cel care practica acest tip de comerț trebuia să aibă multe cunoștințe despre animale, să le cunoască defectiunile, bolile, ciudăteniile. Piețele erau cele de la Pâncota în special pentru cai, apoi Beliu pentru porci, Tinca, Beiuș, Hălmagiu, Gurahonț, Cermei, Chișineu, Pecica etc. Dintre ceujeri Motorca amintește de la Moroda pe Bota Alexandru, Crișan Ioan, Crișan Constantin, Cociuba Petru, Cismaș Ioan, Mladin Gligor, Morodan Ioan etc. Uneori ceujerii care nu cumpărau animale se angajau ca bătași la ceujerii care aveau de transportat turme de animale. (23)

Viața grea a multor țărani și sărăcirea lor prin micșorarea suprafețelor avute în proprietate din cauza împărțirii pământului la moștenitori și vinderea lui pentru plata datoriilor, a determinat diferite forme de protest. Cei mai porniți în formularea de revendicări au fost desigur salariații. O categorie specifică a mișcărilor care au răscolit lumea patriarhală a satelor au constituit-o grevele de seceriș. Primele semne ale mișcărilor s-au arătat la Șofronea, în 1892, unde muncitorii au refuzat începerea lucrului pentru simbria tocmită anterior, deoarece grâul era culcat. Aceste acțiuni au atins punctul culminant în anii 1896-1897 datorită slabei recolte din 1896 și a foametei din iarna următoare, când cota care revenea lucrătorilor nu acoperea nici cele mai elementare nevoi ale lor. Prima încetare a lucrului s-a produs la Șimand. La Seleuș au intrat în grevă 120 de muncitori secerători. (24).. Pe acest fond, în 1903 au avut loc adunări social-democrate la care au participat 25 mii de oameni din multe localități, între care: Seleuș, Ineu, Chier, Mocrea, Moroda, Târnova, Șiria, Pâncota, Zărand. (25)

În anul 1908, au fost organizate adunări socialiste în toate cele trei sate ale Seleușului de astăzi. În anul următor, socialiștii au organizat o manifestație în care un grup de morodani a mărșăluit la Ineu cu coasele ridicate amenințător. (26) Dar, cea mai mare tensiune se va crea între clasa dominantă maghiară și țărani și intelectualii români, care își dădeau seama de faptul că până când nu vor dobândi drepturi și libertăți egale cu ale națiunii dominante nu vor accede la funcții și demnități, poporul rămânând în starea de lucrători ai pământului, discriminați, exploatați și mai ales săraci. Prin urmare, se declanșează o veritabilă mișcare națională românească care va duce, în împrejurări favorabile, la unitatea românilor de pretutindeni.

Bibliografie

1. Ioan Valeriu Tuleu, Cinteii - satul dintre bălți, Editura Viața Arădeană, p. 50-51.
2. Aradul permanentă în istoria patriei, Arad 1978, p. 253.
3. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata, p. 170.
4. Ioan Valeriu Tuleu, op. cit, p. 52-53.
5. Monografia orașului Arad, Arad 1999, p.
6. Monografia Hălmagiului, p. 78.
7. Pavel Tripa, Trecutul orașului Ineu și a cetății Ienopolei, Editura Emia, p. 89.
8. Ioan Motorca, op. cit, p. 44 și Adrian Nițu Arad. Arad. Economie și societate, vol I, Cluj Napoca 2016, p. 401.
9. Studii de istorie, nr IV, 1962, p.115.
10. Studii și articole de istorie, nr. XXVII - XXVIII, p 155.
11. Ziridava, nr XII, p 213, în Otto Grefner, „Aspecte ale luptei comune a românilor, germanilor și maghiarilor în zona Aradului, pentru libertate socială și națională”.
12. Arad, Economie și societate, vol II, Cluj Napoca 2016, p 407.
13. SJAN, fond Actele prefecturii,..
14. Ioan Motorca, Monografia așezărilor Moroda și Iermata, jud Arad, p. 36.
15. Mircea Bărdan, informație orală.
16. Gheorghe Tuleu, informație orală
17. Alexandru Mihalca, Aspecte din istoria agrară a județului Arad, p. 74 și p. 132.
18. Ziridava, nr XII, în Otto Grefner, op. cit. p. 213.
19. Informații de la Gheorghe Tuleu, n. 1895.
20. Ziridava nr 12, p 217.
21. Ioan Terpea, Moroda generației mele, Moroda 2013, p. 15.
22. Ioan Motorca, Cercetări...op. cit. p 185.
23. Ioan Motorca, Cercetări..., op. cit, p. 161-162.
24. E.Gluck, Al Roz, Aradul muncitoresc, E.Politică, București, 1982, p 33.
25. E.Gluck, Al Roz, op cit p. 50.
26. Ioan Motorca, cercetări, op. cit. p. 51.

Lupta națională

Revoluția de la 1848-1849 a trezit și conștiința națională a popoarelor care alcătuiau peștrițul imperiu austriac. Războaiele purtate au avut și caracter național-etnic și prima dată au stat față în față într-un conflict armat unгурii și românii, catolicii și ortodocșii, nemeșii și țărani. După înfrângerea revoluției maghiare, împăratul de la Viena a introdus starea de asediu, iar guvernarea care a urmat a fost una absolutistă. În această perioadă au fost anihilate orice manifestări de revoltă și revendicări sociale ori naționale. În special românii, care în mare parte au ajutat Imperiul, au fost profund dezamăgiți de cursul evenimentelor, speranțele bazate pe promisiunile făcute de împărat dovedindu-se iluzorii. Cel mai notoriu exemplu este cel al conducătorului moșilor, Avram Iancu, care a refuzat decorațiile împăratului până când națiunea sa va fi pusă în drepturi egale cu celelalte națiuni ale imperiului. Acțiunile revendicative românești au început imediat după revoluție, astfel la adunările populare de la Cuvin, din 30 mai 1850, cu participarea generalului Gheorghe Magheru și din 7 august 1850, cu participarea lui Avram Iancu, s-a cerut ca în administrație să fie numiți funcționari români, același lucru fiind cerut de Consiliul Eparhial Ortodox al Aradului. Autoritățile au și numit în câteva cazuri români în administrație. Spre exemplu la Moroda notarul a fost român iar pretor (solgobirău) la Ineu a fost numit Gheorghe Popa de Teiuș.

În 20 octombrie 1860, împăratul a dat o patentă prin care punea capăt administrației militare și legilor excepționale, se trecea la un sistem constituțional și se aproba ținerea

alegerilor pentru Dieta, prin sistemul de vot censitar. Crișana făcând parte din Ungaria, românii din aceste părți votau pentru Dieta de la Budapesta. Patenta admitea folosirea limbii române, care este astfel recunoscută ca limbă oficială.

În perioada care a urmat, principalele revendicări ale românilor se vor axa pe egala îndreptățire cu celelalte națiuni ale imperiului; posibilitatea de a alege și a fi aleși în toate organismele administrative; introducerea limbii române în administrație acolo unde sunt majoritari; instituții școlare și culturale proprii; dreptul de asociere; autonomie culturală și administrativă. În perioada liberală (1861-1867), s-a reușit ca la nivelul administrației comitatului Arad să se introducă limba română în cadrul anumitor secțiuni. Un mare succes au obținut românii arădeni în aprilie 1861 când, în baza legii electorale, publicată în ianuarie 1861, au participat la alegeri pentru Dieta Ungariei, care se dorea a se întruni la 2 aprilie. Gheorghe Popa candidează pentru un loc de deputat dietal în cercul electoral al Șiriei, unde îl avea contracandidat pe Ianoș Bohuș, baron de Șiria, comite suprem al Aradului. În urma alegerilor Gheorghe Popa este declarat câștigător. (1) Chiar funcția de comite suprem al Aradului a fost deținută pentru o scurtă perioadă (1864-1865) de românul Gheorghe Popa de Teiuș. În același an, în alegerile pentru Congregația Comitatensă Arad au fost aleși 260 de deputați români din 770 câți erau în total. Seleușenii cu drept de vot au făcut parte din cercul electoral Șiria și au votat cu candidatul român. (2).

Pentru promovarea drepturilor naționale, românii au fost nevoiți să-și constituie organizații proprii, să întemeieze ziare și reviste cu ajutorul cărora să-și facă cunoscute programul și doleanțele. Prin urmare, în 1862, la un an după întemeierea Astrei la Sibiu, la Arad ia ființă „Asociația Națională Pentru Cultura Poporului Român. Alegerile pentru deputați, din 1861, 1865, 1867 în parlamentul de la Budapesta și pentru organele comitatului se dovedesc prilejuri excelente de propagandă românească. Astfel, în alegerile care au avut loc în comitatele de la vest de Carpați, în luna noiembrie 1865, concomitent cu cele din Principatul Transilvaniei pentru dieta de la Cluj, românii arădeni au reușit să iasă victorioși în cinci cercuri electorale, depășind realizările din 1848 și 1861. La Șiria, unde au votat seleușenii, a candidat Andrei Mocioni, iar acesta obține victoria cu 2888 voturi datorită dârzeniei alegătorilor români, deși contracandidatul său era marele proprietar Ianoș Bohuș, care a uzitat de toate posibilitățile pentru a deveni deputat.

Începând războiul cu Prusia (14 iunie 1866), dieta și-a întrerupt lucrările, fiind amânată până toamna. Între timp, au fost perfectate condițiile privitoare la noua organizare a Imperiului și, în consecință, la 5/17 februarie 1867, se încheie acordul prin care se pun bazele statului dualist austro-ungar. Treburile Transilvaniei urmau de acum înainte să se rezolve de guvernul de la Budapesta. În 27 mai/8 iunie, Împăratul Austriei Franz Ioseph I se încoronează și rege al Ungariei. Dieta de la Cluj va fi desființată. În decembrie 1867 parlamentul maghiar votează legea naționalităților și legea învățământului. Prin noile legi exista o singură limbă oficială, cea maghiară și o singură națiune, națiunea politică maghiară. (3)

Un nou pas făcut de autoritățile de la Budapesta în direcția restrângerii drepturilor naționalităților l-a constituit Legea nr 44/1868 care, la capitolul 5, lărgeste competența diferitelor provincii, care pot dispune ca actele administrației locale (comunale) să fie scrise în limba oficială a statului. Românii nu au stat pasivi la această primă îngrădire a exprimării naționalității, dimpotrivă, biserica ortodoxă a început redactarea actelor de stare civilă în limba română cu caractere latine. În registrele de stare civilă întocmite de parohia din Seleuș, înregistrările au fost făcute în noua grafie latină, începând cu 1869. Lupta pentru limbă s-a oglindit și în interpelarea în dieta maghiară, făcută în 22 mai 1875 de M.V. Stănescu, în legătură cu faptul că judecătorii din Arad și Ineu nu mai primeau documentele redactate în limba română de către locuitorii cercurilor din Arad și Ineu, în majoritate români. (4)

După anul 1867 condițiile politice în care activează asociațiile și partidele românești se schimbă substanțial din cauza sistemului dualist de putere. Politica maghiară va acționa în direcția constituirii și consolidării națiunii politice unice maghiare, în cadrul căreia minoritățile vor avea de jucat un rol secundar. Românii nu numai că nu vor obține alte drepturi, dar le vor pierde și pe cele câștigate. La politica de deznaționalizare și integrare a minorității românești, practică de autorități, s-a adăugat și politica pasivistă adoptată de conducerea Partidului Național Român, prin care se refuza participarea la alegerile pentru dieta Ungariei. Aradul nu aderă la această nouă tactică decât în anul 1878, până atunci românii din această zonă participând la alegerile parlamentare. În general, Aradul are prioritate în ceea ce privește lupta politică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În 12/26 decembrie 1867, la Arad s-a creat gruparea politică intitulată „Partida Politică Română”. La 28 august 1868 are loc, tot la Arad, constituirea definitivă a „Partidului Românesc din cadrul Comitatului Aradului”, care număra 3400 de membri și care va organiza campaniile electorale din anii 1869-1872. În comitetul de conducere al Partidului au fost aleși printre alții Sava Fercu, vicejude în cercul Chișineu Criș, Alesie Popoviciu, avocat în Comlăuș, Ioane Budai, notar în Zărand, Ioane Corne, paroh în Chișineu Criș.

În același timp, în sate, idealurile naționale sunt purtate de preoți și învățători care fac din biserică și școală avanposturi ale luptei pentru drepturi și libertăți naționale. Seleușul și Moroda beneficiază în această perioadă (1860-1900) de oameni remarcabili, cu o îndelungată activitate în comună, care se implică în același timp pe multiple planuri în activitatea națională și îi numim pe Ioan Vidu, Partenie Zaslo, Ioan Șeredan, Petru Costin, Nicolae Cociuba etc. Din această perioadă începe să se poarte și cocarda tricoloră în diferite ocazii precum: petrecerile organizate de recruți, la serbările școlare, întrunirile electorale și chiar la nunți, botezuri, sărbători religioase. **Foto: Șeredan**

Evenimentele externe care priveau națiunea română răzbăteau până în sate, purtate fiind de învățători și preoți care erau abonați la ziarele românești Biserica și Școala, Tribuna, Gazeta Transilvaniei. Învățătorul Nicolae Cociuba din Moroda, bun patriot, a vorbit locuitorilor despre importanța războiului de independență pentru neamul românesc de la 1877-1878. El, împreună cu preotul M. Groza, ajuns mai târziu protopop de Hălmagiu, au inițiat acțiuni de colectare de bani și diferite materiale pentru ostașii români. Acțiuni similare s-au desfășurat la Iermata și Seleuș. Astfel, Anna Zaslo, preoteasă în Seleuș, a inițiat o colectă la care și-au adus contribuția: Anna Zaslo, un ștergar, Lina Horga, un cot pânză, Saveta Stănuțiu un cot pânză, Antiția Rațiu un cot pânză, Saveta Rațiu, un cot pânză. (5) Pentru ridicarea nivelului cultural al oamenilor au fost deschise cursuri serale sătești de către învățători, pentru că erau foarte mulți neștiutori de carte. Asemenea cursuri au ținut Ioan Vidu la Seleuș și Nicolae Cociuba la Moroda. Tot în această perioadă au fost înființate formații corale în programul cărora au fost incluse și cântece naționale românești. Și la acest capitol s-a distins Ioan Vidu, care a organizat un cor în cadrul bisericii locale din Seleuș.

În același timp cu intensificarea activităților naționale românești, autoritățile maghiare vin să constrângă sentimentul național, să limiteze și să interzică drepturile câștigate anterior. Spre exemplu, în 3 februarie 1873, vicecomitele Aradului dă un ordin, urmat de un al doilea, prin care se dispune ca actele administrative să fie redactate exclusiv în limba oficială a statului, adică în cea maghiară. Protestează imediat și în modul cel mai energic peste treizeci de comune din comitatul Arad. Deasemenea, cu ocazia alegerilor sunt luate tot felul de măsuri pentru a împiedica libera exercitare a acțiunii de propagandă electorală. Așa i se întâmplă învățătorului Georgiu Crainicu, care, aflat în campanie electorală la Cinteș (1877) în favoarea candidatului român, afirmă în fața alegătorilor: „...grijiți, nu votați câinii”. Pentru acest motiv i se înscenează proces și se alege cu o lună de arest. Între multe altele, Biserica Ortodoxă este deposedată de una din prerogativele sale importante; întocmirea registrelor de stare civilă în limba română. În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea au fost introduse registrele de stare

civilă la primării, scrise în ungrește. Un act de deces al lui Motorca Ana, de la Moroda, din anul 1897, a fost completat în limba maghiară și poartă mențiunea că a fost tradus de către notarul Motorca Petru, soțului decedatei, care a semnat certificatul. (6)

Mișcarea națională românească a fost dinamizată spre sfârșitul secolului al XIX-lea de hotărârea Conferinței Naționale a P.N.R., luată la Sibiu în 1887, de a elabora un memorandum cu principalele revendicări românești, pentru a fi adresat împăratului de la Viena. Lucru ce s-a și întâmplat la 28 mai 1892, când o impunătoare delegație, formată din 300 de persoane, a înmănat actul împăratului. Între cei prezenți la Viena s-a aflat și Mihai Veliciu din Chișineu Criș. Împăratul a trimis Memorandumul spre soluționare guvernului de la Budapesta, guvern care declanșează represiunea împotriva fruntașilor români, înscenându-le un proces la Cluj. În cele din urmă tribunalul i-a condamnat pe mulți dintre ei la temniță, Mihai Veliciu primește și el 2 ani de temniță. Aceste măsuri stârnesc o extraordinară fierbere în satele românești. Peste tot au loc demonstrații de solidaritate cu memorandiștii. În telegrama transmisă din Zărand, la 7 mai 1894, se spune: „*Procesul memorandumului privește întreaga națiune română. Soarta acestuia ne este comună tuturor. Fiți dar siguri iubiți membri ai comitetului partidului nostru național că, ca reprezentanți ai poporului aveți întreg poporul cu voi. Dumnezeu să ajute cauzei noastre sfinte pentru drept și libertate*”. (7)

În ziua de 30 mai 1894, condamnatul Mihai Veliciu a plecat, înainte de a fi întemnițat, de la Arad la Chișineu-Criș – locul de domiciliu. Deși nu s-a dat de știre dinainte, „*bravii șimăndeni*” i-au ieșit cu trăsurile în cale spre a-l întâmpina și felicita de bună sosire „*inima ne saltă de bucurie și lacrimi inundau ochii noștri văzând însuflețirea și entuziasmul fără margini a poporului care în comună, cu mic cu mare, bărbați și femei, alergau la drumul de țară strigând*” să trăiască Veliciu”, consemna evenimentul Tribuna din Sibiu. (8) Același ziar relatează că, deși Chișineul era împânzit de jandarmi, în ziua de marți, zi de târg, poporul adunat din satele din jur: Nădab, Cinte, Socodor, Mișca, Sepreuș, Zărand etc. a făcut un adevărat pelerinaj la casa lui Veliciu, manifestându-și iubirea față de valorosul luptător național. (9)

Ideea că la Cluj se aflau în fața instanței de judecată reprezentanții autentici ai poporului român și Comitetul Național al partidului îi reprezintă pe românii din imperiu are un caracter de generalitate în toate adresele de solidarizare cu memorandiștii. Pentru a frâna valul de proteste și acțiunile de solidarizare, autoritățile au ordonat efectuarea de percheziții și anchete. O severă și îndelungată acțiune disciplinară a fost îndreptată împotriva învățătorului Petru Costin din Moroda, care a intonat cu școlarii și adulții din sat, în zi de sărbătoare, „Hora Ligii”, melodie considerată periculoasă prin conținutul ei național. Cei care au sesizat autoritățile maghiare au fost români din aceeași comună, care nu-l agreau pe dascăl. Acesta a fost anchetat și pentru faptul că a purtat corespondență, în spirit de solidaritate, cu I. Rațiu și M. Veliciu, aflați în închisoare la Seghedin și Vaț. Conținutul unei scrisori a fost următorul: „*Din incidentul împlinirii unui an de la procesul Memorandumului, procesul poporului român, suscrișii venim să Vă urăm sănătate de la Dumnezeu ca să puteți suferi și să Vă vedem în grabă cât mai sănătoși*”. În scrisori acțiunea judiciară de la Cluj era definită deci ca un proces al neamului românesc. Considerat ca un agitator periculos, P. Costin a fost suspendat din învățământ și apoi întemnițat. Apărarea i-a fost asigurată de avocatul arădean, fruntaș naționalist dr. Ștefan Cicio Pop, care i-a obținut eliberarea, în anul 1898. (10)

Cu ocazia aniversării întemnițaților martiri români, condamnați în procesul memorandumului, au sosit în închisorile de stat de la Vaț și Seghedin numeroase scrisori de felicitare adresate persoanelor respective. Printre expeditori s-au aflat și Petru Crista și Ștefan Hereț, cunoscuți dascăli români din Moroda, care au trimis scrisori de felicitare adresate lui Mihai Veliciu și preotului Vasile Lucaci. (11).

Pentru a tempera agitația națională românească, guvernul Wekerle a dat, la 16 iunie 1894, la câteva săptămâni după terminarea procesului memorandiștilor, ordinul nr. 321 prin care se interzice „funcționarea pe mai departe a reuniunii ce există sub titlul de Partid

Național Român”, pe motivul că existența și activitatea acestuia nu avea o bază legală. La 7 decembrie 1894, decretul nr. 1488 interzicea pentru a doua oară activitatea PNR. A urmat apoi la 6 ianuarie 1895 al treilea ordin, semnat de ministrul de interne Hieronymi, prin care se confirma dizolvarea PNR. (12)

Cu toate măsurile restrictive luate, memorandiștii, adică cei care au participat la elaborarea, susținerea și răspîndirea ideilor din Memorandum, au ajuns oameni cunoscuți și prețuiți peste tot, fiind promovați în diferite organisme. Arădenii s-au reorganizat după măsura luată de guvern și au înființat Clubul Comitatens Arad, dându-i pe plan local un caracter activ, participând la alegerile pentru Adunarea Comitatensă. Prin intermediul acestuia românii arădeni au continuat lupta națională. Președinte al Clubului Comitatens a fost ales, între anii 1895-1910, chiar memorandistul Mihai Veliciu. Din „Seleușiu” Ioanu Papu a făcut parte din Comitetul Central al „Reuniunii politico-naționale a tuturor românilor din Comitatul Aradului”.

Participarea la campaniile electorale

Aradul se va impune, după 1895, ca un centru de prim rang al mișcării naționale românești și acest lucru se va materializa prin apariția, în 9/21 ianuarie 1897, a ziarului „Tribuna Poporului”, în jurul căruia se vor grupa mai mulți fruntași politici, ziariști, oameni de cultură adepți ai activismului politic. Trebuie să precizăm însă că la 12-14 mai 1881, Conferința Națională de la Sibiu hotărăște înființarea Partidului Național Român din Banat și Transilvania prin fuziunea partidelor românești înființate în 1869. Partidul Național Român refuza însă să recunoască dualismul austro-ungar și, derivând de aici, unirea Transilvaniei cu Ungaria și a legilor elaborate de guvernul de la Budapesta. Această atitudine politică duce la neparticiparea românilor la alegerile pentru dieta de la Budapesta și, ca urmare, la lipsirea fruntașilor români de o tribună legală de afirmare a drepturilor naționale. Era așa numit tactică a pasivismului condusă de Ion Rațiu și alți fruntași de la Sibiu. În același timp fruntașii românilor arădeni, și nu numai ei, formează aripa care militează pentru o politică activă, de implicare în alegerile ungurești, iar ideile lor sunt promovate prin intermediul ziarului „Tribuna Poporului” care va apărea la Arad. Extrem de interesante sunt însă argumentele prezentate în ceea ce privește alegerea Aradului ca reședință a noului ziar. În articolul sugestiv intitulat „În Arad”, se arată că *„nicăieri pe tot pământul locuit de români, nu se găsesc comune atât de mari și de înfloritoare, cum sunt cele din jurul Aradului. Când frații noștri din Ardeal, ori chiar cei din România, ar vedea pe românii din Pecica, Șeitin, Nădlac, apoi Curtici, Sântana, Șiria, Agriș, Pâncota și altele, ar sta uimiți. Sunt paici țărani, unu unu, dar mulți a căror avere trece peste 400 000 coroane, și am văzut înșine pe unul depunând la „Banca Victoria” suma de vre-o 80 000 coroane cât luase pe recolta grâului din acel an.”* (13). Dar nu numai proprietatea țărănească este în plină expansiune economică ci și marea proprietate moșierească, autoritățile maghiare arătându-se îngrijorate de faptul că 15 la sută din marea proprietate funciară se afla în mâinile românilor iar la aceste proprietăți se poate adăuga „Banca Victoria”, care era tot românească. Deasemenea, la Arad se găsesc și se afirmă câțiva oameni politici importanți și câteva condeie luminate, între care Vasile Goldiș, redactor la „Tribuna Poporului”, născut la Seleuș, Ioan Rusu Șirianu, Ioan Suci, Ștefan Cicio Pop etc. Până la urmă, fruntașii arădeni și toți cei grupați în jurul ziarului „Tribuna Poporului” au avut câștig de cauză și Conferința Națională de la Sibiu, din 10 ianuarie 1905, hotărăște participarea românilor la alegerile pentru Dieta de la Budapesta.

Alegerile vor constitui prilejul pentru fruntașii români să ia contact direct, în cadrul mitingurilor electorale, cu poporul din satele românești, pentru a-și face cunoscut programul politic. Satele Seleușului vor fi cuprinse și ele în febra electorală, oamenii exprimându-și solidaritatea cu cei de un neam, mai ales că Seleuș, Moroda, Iermata erau printre cele mai românești, cu un procent cuprins între 90-95 la sută din total locuitori.

Primele alegeri la care participă candidați români au loc imediat după adoptarea hotărârii de la Sibiu, la sfârșitul lunii ianuarie 1905. Candidații nici nu și-au revenit bine, nu au avut timp să elaboreze o strategie electorală coerentă, că au și intrat în febra campaniei, cum aflăm dintr-o scrisoare a lui Ioan Suciu pe care o trimite „fidanței” sale Marioara Roșca în acele zile: „De când am sosit de la Sibiu, tot pe picioare. De fel nu iau în glumă candidatura. La Cermei am avut o primire triumfală, cu banderiu de 102 călăreți și cu șir nesfârșit de trăsuri m-a primit poporul la gară...Până la 20 ianuarie încontinuu pe drum o să fiu. În acest moment plec cu sania pe la satele vecinătății: Berechiu și Apateu, ambele ale mele cu voturile. Măine la Seleuș și mai departe”. (14). În timpul alegerilor, Seleușul a făcut parte din cercul Boroș-Ineu, unde a candidat din partea PNR Ioan Suciu. Contracandidat a fost Baronul Solymosy Lajos, de la Mocrea, multimilionar, deținător a 40 000 iugăre de pământ, un prieten bun al contelui Istvan Tizza, prim ministru al Ungariei. Din cerc mai făceau parte: Aldești, Mocrea, Berechiu, Bârsa, Bocsig, Ineu, Cermei, Cuied, Apateu, Gurba, Iermata, Mănerău, Moroda, Răpsig, Șicula, Somoșche, Voivodeni, cu 34.500 locuitori, din care 81 la sută erau români iar 16 la sută maghiari. Populația cu drept de vot era de 2148 locuitori, din care trei sferturi români. Ioan Suciu a fost prezent la întâlnirea cu alegătorii de la Seleuș, Moroda și Iermata în 24 ianuarie. El a fost secondat de fruntașii satelor precum Moise Mergea din Moroda și Iulian Butariu din Seleuș (învățători). (15)

Iată cum descrie Tribuna Poporului adunările electorale din satele Seleușului, din data de marți, 24 ianuarie 1905: *Marți la orele 8 a. m. În gara din Seleuș 5 trăsuri așteaptă pe mult doritul candidat care coborând a fost primit în strigăte de „Trăiască dr. Ioan Suciu! Și după o scurtă dar sinceră salutare, pleacă în fruntea trăsurilor însoțit de „doina dulce românească”, intră în comună unde puțin după orele 9 rostește vorbirea-program, în fața tuturor seleușenilor, peste 1000 ascultători; după ce făcând un scurt dejun în locuința ospitalului învățător Iulian Butariu, pleacă la Moroda.*

La 11 ore a fost plecarea la Moroda, unde eară avea să-și desfășoare programul și însoțit de un cortegiu de 16 trăsuri și urale de să trăiască ! ajunge la hotarul comunei Iermata. Aci sosesc harnicii morodani în frunte cu învățătorul Petru Costin și 21 călăreți – însoțiți de învățătorul din Iermata, Alex Budea care în numele iermătanilor salută de binevenire. După aceasta, însoțit de trăsuri și călăreți pleacă prin Iermata spre Moroda.

Întreaga cale, până la locul de primire, în Seleuș și Iermata, a fost asediată de morodani și iermățani, cari la îndreptarea drumului spre Iermata un cordon imponent de Români îl primesc cu un alaiu și însuflețire de nedescris. De aici până la Iermata eară un întreg spalier de bătrâni, bărbați, tineri, copii, fete etc.

Intrând în comună s-a trezit întreaga comună, la cântecele și strigătele celor ce însoțeau pe candidat și curgeau oameni, femei, copii etc pe străzi cum curge apa și cari toți se alăturau marelui cortegiu către Moroda.

Ajunși la Moroda, la podul canalului din marginea comunei l-a șteapta morodanii, întreaga comună, în frunte cu învățătorul Moise Mergea, care într-o alocuțiune scurtă, dar bine simțită salută pe iubitul nostru candidat în numele morodanilor cam în următoarele:

Spectabile

„Cei ce poartă jugul și-a trăi mai vor,

Merită să-l poarte spre rușinea lor” !

„A sosit ziua mare să țipăm jugul. Dumnezeu a ascultat ruga noastră și eată astăzi descendenți de-ai vechilor romani, titani neînfrinți, desfășoară steagul libertății. Mare este munca la care v-ați decis a lua jugul, ca în ogorul înțelenit să trageți brazdă de mântuire și fericire a noastră, a poporului român. Fie ca pasul prim, ce-l faceți pe pământul nostru, să fie de bun augur, ear rezultatul muncii și luptei căreia v-ați dedicat să aducă ușurarea și îndestulirea acestui popor. Jurăm ! Cu steagul desfășurat de Dumneavoastră să-l ducem în biruință! Intrați întru bucuria și fericirea cu care vă primim în mijlocul nostru, urându-vă

multe zile încoronate de izbândă! Trăiască dr. Ioan Suciu, candidatul Partidului Național Român". (16)

Scrutinul electoral are loc în 26 ianuarie 1905 în Ineu. Însuflețirea românilor era mare. Întruniți la un loc în Ineu, alegătorii români s-au îndreptat spre locul de votare, fiind așteptați de tinerii din târgul (opidul) Ineu și de o orchestră de clarinete și violine, care cânta „Deșteaptă-te române din somnul cel de moarte”. Alegerile se încheie cu un răsunător triumf: dr Ioan Suciu are 1199 voturi iar baronul Solymossy Lajos, prieten intim al lui Istvan Tisza, primul ministru ungar, numai 526 de voturi. (17). Partidul Național Român obține un rezultat satisfăcător la această primă participare electorală, reușind alegerea a 8 deputați: Ioan Suciu - Boroșineu; Ștefan Cicio Pop - Șiria; Ioan Rusu Șirianu - Chișineu Criș; Vasile Demian - Baia de Criș; Teodor Mihali - Ileanda Mare; Aurel Vlad - Orăștie; Nicolae Comșa - Cristian și Aurel Novac - Sasca Montană. După cum bine se observă cele mai bune rezultate se obțin în comitatul Aradului, ceea ce denotă că, nu întâmplător, Aradul, s-a impus ca un centru politic al românilor transilvăneni. Mai existau, cei drept și alți deputați români, aleși însă pe listele partidelor maghiare. (18). Deputatul de Ineu, Ioan Suciu va fi foarte activ în Parlament, apărând interesele românești în fața ofensivei deznaționalizatoare ungurești. Ioan Suciu aprecia în discursul său politic că ar fi posibilă o conlucrare a tuturor în interesul statului maghiar, dar numai „dacă se vor abandona dorințele, după a mea părere în veci realizabile, a unității de rasă și de limbă”. Iar la propunerea primului ministru Istvan Tisza în legătură cu înregimentarea partidelor politice ale naționalităților în partidele maghiare, el se declară categoric împotriva: „Cum am putea noi intra în un partid care lovește în naționalități, fără necesitate, chiar contra intereselor vitale ale statului”. (19). Măcar din această perspectivă voturile românilor din Seleuș, Moroda și celelalte sate ale cercului electoral Ineu au fost bine reprezentate.

Dar, din motive de politică internă maghiară, parlamentul rezultat din aceste alegeri nu va rezista prea mult, așa că generalul baron Fejervary dizolvă parlamentul, la 21 iunie 1905. Disputele politice vor continua acerb, așa încât se va lua măsura convocării alegerilor anticipate în intervalul 25 aprilie-8 mai 1906.

Partidul Național Român se orientează foarte bine, propunându-l din nou, în cercul electoral Ineu, pe dr. Ioan Suciu, binecunoscut deja alegătorilor și ca avocat care se implică în rezolvarea unor interese locale. Din postura de candidat, Ioan Suciu se întâlnește, în 19 aprilie, cu alegătorii din Seleuș, iar în 28 aprilie cu cei din Moroda. La Moroda jandarmii obstrucționează contactul lui Ioan Suciu cu alegătorii. „Jandarmii nu ne lasă nici să vorbim cu oamenii”, se scrie în Tribuna Poporului.(20). Incidente au loc și în alte părți, așa cum s-a întâmplat cu casa lui Teodor Burdan, din Ineu, aflată în centrul unei agresiuni, când unul din partizanii contracandidatului, baron Solymossy, un anume Vukuleszku, unge cu păcură casa liderului naționalist încercând s-o incendieze. (21).

Baronul recurge și la mituirea alegătorilor, oferind circa 30 de coroane pentru un vot pentru a influența electorii. A cheltuit 87 mii florini și unii români au votat cu el, dar degeaba. Avera lui de 30 milioane de florini se va dovedi neputincioasă în fața românilor care voiau um om de-al lor.

În 16 aprilie are loc o mare adunare populară în Ineu, la care au participat 2000 de oameni, inclusiv din satele vecine, printre care Seleuș și Moroda. Scrutinul are loc în 30 aprilie la Ineu, prezentat astfel de ziarul Tribuna: „Alegătorii sunt așteptați cu muzică, dar românii sunt dirijați pe o stradă secundară, în timp ce alegătorii lui Solymossy pe strada principală. Organizarea românilor este asigurată de preoți, învățători și câțiva studenți universitari din Budapesta. Pe la orele 3 după amiază, când era sigură izbânda candidatului național român Ioan Suciu, corul plugarilor din Bârsa, de sub conducerea șubașului Ioan Birău, cântă „Hristos a înviat”, ca simbol al biruinței românești. Pe la orele 7,30-8 seara s-a

dat rezultatul, corul din Bârsa cântă din nou „Hristos a Înviat” și s-au tras clopotele la cele două biserici românești. Dr Suciu obține 1014 voturi iar Solymossy 857”. (22).

Ștefan Cicio Pop, candidatul PNR în cercul Șiria, câștigă și el scrutinul în fața contracandidatului, kossuthisul Gabanyi Miklos, cu toate eforturile acestuia de a câștiga de partea sa alegătorii români. Pentru aceasta se adresează cu un comic desăvârșit, la Pâncota, alegătorilor prezenți la mitingul electoral, vorbind în română: „*Frace, me rumune pe mine rugat cerkele asta Sirria se fi ablegat la voi si io primit si io roagă pe voi se fii cu noi chie io nu domnu io paore che voi si prunche me tet sus le fieste paore. Pop Cice el fiscalese, lase siede ei la chentilarie che el și șie nu fi nu fi in casa tierii, si cui fi gre, vinnye sus la pașce che grigia me. Si care nu poce se vinnye aici dun notaresie se scrie numai la minye che io pridye pe domnu Vitispaye la urece. Si io nu poce se vorbeșce mai mult la voi che regesit dacă trescie mai vinye io la voi*”. (23)

Nici de data aceasta alegătorii din satele Seleușului nu au regretat alegerea făcută în persoana dr. Ioan Suciu. Una din acțiunile relevante pentru integritatea caracterului și justetea ideilor sale i-a avut ca beneficiari pe țăranii din Moroda, atunci când au cumpărat pusta Ipsilanti. Intervenția lui Suciu este descrisă chiar de beneficiarii săi într-o scrisoare de mulțumire.,: *Suflet nobil, român întreg, neșovăitor, omul dreptății și apărător al poporului, dr. Ioan Suciu și-a câștigat pentru Moroda un merit neprețuit prin faptul că a stat în ajutorul poporului la cumpărarea pusteii Ipsilanti, din partea de miazăzi a comunei și în imediata apropiere a ei. Cauția de 300. 000 coroane a pus-o din averea sa proprie până ce s-a făcut arunc și s-a putut încasa de la populație. A fost acest fapt de o importanță capitală, când știm că mulți bogătani doreau să cumpere această pustă, pentru dâșii. Spesele pe drumuri până sa putut fi făcut și aprobat actul nu le-a pretins niciodată*”. (24).

(Notă: *Vezi la Personalități, Ioan Suciu*)

Ioan Suciu se implică în toate acțiunile cu caracter social din cercul său electoral, printre altele el mobilizează locuitorii din Seleuș, Iermata, Moroda împotriva legii Apponyi, din 1907. (25)

Rezultatele alegerilor au fost considerate satisfăcătoare. La nivelul întregii Ungarii, Partidul Național Român a depus candidaturi într-un număr de 46 cercuri electorale, cu pondere electorală românească, reușind să-și adjudece 14 mandate. În comitatul Arad au fost aleși: Vasile Goldiș în cercul Radnei, Ioan Suciu la Boroșineu și Ștefan Cicio Pop la Șiria. Saltul este notabil pentru partidul naționalist românesc, de la 8 deputați în 1905 ajunge la 14 de data aceasta și va pune pe gânduri clasa politică maghiară, care va lua măsuri în consecință, învrăjbindu-i pe români, ademenindu-i pe listele electorale ale partidelor maghiare, cu promisiunea de funcții și, mai ales, majoritatea din Dietă se va opune votului universal sau măcar reducerii censului.

Cel mai bine ies în evidență practicile necinstite, presiunile la care sunt supuși românii de către funcționarii guvernamentali cu prilejul alegerile congregaționale (locale), din octombrie 1907: „*Se înțelege: printre români, mijlocul lor de luptă e corupția. Deja de-o săptămână birturile sunt deschise pentru tot satul; bea cine vrea și plătesc notarii, adică se plătește din banii strănși de la candidați. E o beție, e o desmățare, încât oamenilor de treabă li se face scârbă. În cancelarii nu se mai lucrează, ci notarul stă de vorbă cu țăranii chemați la casa comunală, căutând pe cei slabi să-i ademenească, celor nevoiași le poruncește și-i înfrică, iar pe lângă cei ce se țin tare se iau cu vorbă bună și lingușire. Birăirea (primăria) și alte slujbe comunale li se fâgăduiește și la câte 5-6 doar, doar vor înșela cât mai multe voturi. Anul a fost apoi rău, darea se plătește cu greu, li se fâgăduiește deci amânare celor ce vor ține cu stăpânirea, fâgăduială pe care o pot crede numai proștii, căci îndată ce trec alegerile, jucuțaii o să ducă și perina de sub capul copiilor*.” (26)

De data aceasta, Parlamentul de la Budapesta își va duce mandatul până la capăt, în 2010, când vor fi organizate noi alegeri, la termen, pe baza vechii legi.

În 1910, Partidul Național Român hotărăște trimiterea dr. Ioan Suciului să candideze în cercul Ceica, din Bihor, în ideea de a izbândi și acolo unde până atunci alegerile au fost dezamăgitoare pentru români, deși exista o consistentă majoritate românească. În locul lui, în cercul electoral Boroșineu a fost propus inițial Sever Bocu, redactor șef la Tribuna din Arad, înlocuit apoi cu Vasile Lucaciu, care avea contracandidați pe același Solymossy Lajos din partea Partidului Național al Muncii și Poszernt Ferencz. (27).

Numai că, Vasile Lucaciu (Leul din Sisești) nu era suficient de cunoscut între țărani din cercul Ineu, chiar dacă face o intensă campanie electorală. Însoțit de avocații dr. Burdan din Ineu, dr. I. Barbura, dr. Iustin Marșieu, dr. Cornel Iancu, dr. Aurel Grozda din Arad, preoții Ioan Popoviciu din Bârsa și Dimitrie Popoviciu din Cermei, Aurel Ciorogar din Moroda, I. Crâșnic din Mocrea, țăranul I. Borcuția din Șicula și alții, dr. Vasile Lucaciu a vizitat în 24 mai satele Gurba, Șicula, Seleuș și Moroda. La Seleuș jandarmii au luat de la avocatul dr. Aurel Grozda un buchet de flori pe care fetele din Gurba îl oferiseră candidatului național român. În buchet predominau florile roșii, albastre și albe. Jandarmii s-au purtat atât de provocator încât era aproape să se iște o ciocnire sângeroasă în Seleuș. Însăpăimântată de candidatura lui Lucaciu din Sisești, administrația din Ineu s-a dedat la acte de samavolnicie și de încălcare a celor mai elementare drepturi electorale. În multe sate, notarii i-au chemat pe alegătorii români la casa satului și, fără voia lor, le-au scris numele pe lista aderenților candidatului guvernamental, amenințându-i în fel și chip. (28)

În Cercul Chișineu a candidat „poetul pătimirii noastre”, Octavian Goga, care la adunarea electorală de la Zărand, din 15 mai, va fi însoțit de mulți fruntași naționali și de mare mulțime din satele din jur. Din Seleuș vor fi prezenți și preotul Ioan Șeredan, însoțit de fiicele sale iar morodanii îl vor aștepta cu căruțele la intersecția drumului ce vine de la Sinitea cu drumul dinspre Cintești spre Zărand. Este încă o dovadă a interesului general de care se bucurau candidații români la care se raliau seleușenii și morodanii, în frunte fiind preoții și învățătorii. (29).

Alegerile din cercul Ineu vor avea loc în 1 iunie 1910. Cercul avea 2153 alegători, din care 1696 erau români și 457 unguri. Dr. Vasile Lucaciu întrunește 849 voturi, baronul Solymossy, candidat guvernamental, 987 și Poszernt F, cu program kossuthist 44 de voturi. Solymossy este declarat deputat dietal. (30) Nici Ioan Suciul nu reușește în cercul Ceica, el obține doar 126 voturi iar Episcopul Greco-Ortodox, Vasile Mangra, care candidează pe listele guvernamentale, obține 1703. Un exemplu cum nu se poate mai nefericit al dezbinării naționale și al lipsei de previziune a PNR. Alegerile se soldează cu un adevărat dezastru pentru Partidul Național Român, care obține doar 5 mandate. Între cei care au reușit se numără Ștefan Cicio Pop, care a candidat în același cerc electoral, Șiria, unde a dobândit precedentele mandate. Era o dovadă a succesului continuității. Este adevărat că, insuccesul românilor a fost provocat în primul rând de comportamentul autorităților maghiare, care au intervenit în cursul campaniei electorale, iar în ziua alegerilor jandarmii au asediat secțiile de votare împiedicându-i pe alegătorii români să-și exercite dreptul de vot sau cumpărând pur și simplu voturile cetățenilor. Insucces a avut în comitatul Aradului, din aceste motive, și poetul Octavian Goga, care a candidat în cercul Chișineului. Dezbinarea din rândul românilor, indecizia fruntașilor, greșelile făcute în abordarea campaniei electorale și discursul folosit sunt cauze interne care au dus la eșecul răsunător al Partidului Național Român. În acești ani de dezbateri naționale, la Seleuș va fi ales ca birău (primar) din partea naționaliștilor, Ioan Șeredan, cel mai bogat om din sat, ai cărui fii au fost implicați intens în mișcarea națională românească. (Vezi personalități)

Activitatea politică din Ungaria nu se rezuma doar la partidele tradiționale, burgheze, ci încep să se formeze și cercuri socialiste, care vor forma Partidul Social Democrat, acesta înregistrând numeroși aderenți, inclusiv români. Într-un raport din 1 iulie 1903 al subprefectului Comitatului Arad se dau informații despre cazuri în care mișcarea socialistă

îmbracă dimensiuni largi, determinând autoritățile să ia măsuri de îngrijire și supraveghere, între localitățile în care au avut loc întruniri socialiste s-a aflat și Moroda. (31)

În vreme de război

După 1910, situația politică din Ungaria se tensionează tot mai mult, pe lângă conflictele interne dintre partidele maghiare conservatoare și liberale pe teme precum: votul universal, legislația muncii, maghiarizarea forțată, intervin și problemele naționalităților care luptă pentru autonomie culturală și administrativă. Dar, și în restul Europei se ascut contradicțiile dintre state, armatele Antantei (Franța, Imperiul Britanic și Imperiul Rus) și Tripla Înțelegere (Germania, Austro-Ungaria și inițial Italia) fiind gata de încăierare.

Tensiunea atinge cote maxime la aflarea veștii că moștenitorul tronului austro-ungar, Franz Ferdinand și soția, au fost asasinați, în 28 iunie 1914, la Sarajevo (Bosnia Herțegovina) de conspiratorii sârbi, membri ai organizației „Mâna neagră”.

„Conspiratorii sârbi l-au omorât pe moștenitorul tronului”; „Tragedia perechii moștenitoare a tronului”; „Tragedia de la Sarajevo” erau titlurile ziarelor maghiare care apăreau la Arad, în 29 iunie 1914. În continuare, ziarurile abundă cu informații despre perechea princiară, despre funeralii și despre acțiunile antisârbești, despre cererile de represalii. În ziua de duminică, 5 iulie, în catedrala ortodoxă română din Arad, a avut loc o slujbă de pomenire, oficiată chiar de Episcopul Ioan I. Papp și un sobor de preoți. La această slujbă au fost prezenți și primarul orașului, împreună cu alte oficialități, ofițeri care reprezentau diferite arme, precum și preoții de confesiune ortodoxă. Adunarea comitatensă, prezidată de vicecomite, a ținut în data de 6 iulie o ședință de comemorare. Toți membrii adunării s-au prezentat în costume negre, fiind rostite discursuri. Printre cei care au comemorat personalitatea lui Franz Ferdinand, a fost și Vasile Goldiș, care a vorbit în limba română, în numele Partidului Național Român, fiind lăudat de ziare pentru discursul său aproape poetic”. (32) Ziarele aveau în general o poziție războinică și îndemnau la invazia Serbiei, singurul ziar mai moderat a fost „Aradi Ujsag”, care era împotriva celor care îndemnau la război: „*Chiar asta ne mai lipsea nouă! Marea lovitură pe care am primit-o prin pierderea prințului moștenitor, ar fi urmată de o extrem de mare și monstruoasă lovitură, prin rechemarea umbrei războiului mondial*”. (33).

Imperiul Austro-Ungar a ales în cele din urmă calea războiului, deși primise numeroase avertismente împotriva angajării pe panta periculoasă a confruntării armate. Sprijinul Germaniei a contat foarte mult în determinarea sa de a ataca Serbia. În 23 iulie, s-a transmis Serbiei un ultimatum, respins în 25 iulie. Apoi, presa a publicat și ordinul de mobilizare a armatei. 26 iulie a fost prima zi a mobilizării. Încă înainte de declanșarea ostilităților, ziarurile maghiare publicau știri precum: „Războiul a început”, „Aradul în febra războiului”, „Război” etc.

Războiul a început, într-adevăr, la 28 iulie 1914 prin declarația de război a Austro-Ungariei adresată Serbiei. Imediat s-a decretat mobilizarea generală a rezerviștilor până la vârsta de 42 de ani și a început bombardarea Belgradului. În zilele următoare s-au făcut și alte declarații de război, la conflict participând și Rusia alături de Serbia, împotriva Austro-Ungariei apoi au mobilizat Germania împotriva Rusiei, Franța contra Germaniei, Anglia contra Germaniei, războiul generalizându-se. În statele beligerante au existat și manifestări de sprijin consemnate de jurnale cinematografice, în presa scrisă, dar, majoritatea celor mobilizați erau totuși îngrijorați. Mai ales țăranii români din Transilvania, care formau grosul trupelor din această parte a imperiului, s-au despărțit cu mare greutate de familiile lor. Rezerviștii din Seleuș, Moroda Iermata au primit înștiințări de prezentare la unitățile lor din Ineu, Gyula, Arad etc. prin jandarmi și prin baterea tobelor, fiind anunțate contingentele mobilizate cu ordinul de prezentare în timp de maxim 24-48 de ore. Jalea a cuprins toate satele, soldații fiind transportați cu căruțele la Ineu și Gyula, sau la haltă pentru a lua trenul la Arad. Familiile îi însoțeau, în special copiii și soțiile și ilustrăm momentul despărțirii cu o

relatare din ziarul „Românul”: „Până la oprirea trenului în gară nici o scenă prea emoționantă. Deodată cu fixarea lui pe șine m-a surprins incomensurabila dragoste dintr-o căsnicie. Nevasta unui bărbat, care să fi avut 30 de ani, în momentul ce simți că pasul bărbatului se îndepărtează poate pentru vecie, se smuci din loc, repezindu-se spre el, îl încleștează cu brațele după gât, și cu forță de leoaică voi să-l țintuiască locului, să nu i-l poată fura trenul și să-l înapoieze acasă. Este desprinsă de soț de către alți soldați, dar femeia căzu în leșin”. (34). Deși ziaristul nu ne comunică de unde era soldatul, el putea fi de oriunde, inclusiv din Seleuș. Asemenea scene pot fi multiplicare, fiind prezente pretutindeni. „Vara pe la sfârșitul lui august a căzut ca un trăsnet mobilizarea generală până la 42 de ani mi se pare. Alergări, plânsete, vaiete în tot satul. O noapte de pomină, nimeni n-a dormit. Dimineața, un șir nesfârșit de oameni cu femei, copii, curgea spre gară. N-am văzut niciodată atâta om om plângând. Tinerii cântau, urlau”. O altă imagine veridică a satului în acele zile când se prefigura tragedia ce va să vie”.(35). Nici învățătorii satelor nu au scăpat de mobilizare, deși lipseau școlile de învățători, fiind în situația de a se închide. În anul școlar 1916-1917, la Moroda era concentrat învățătorul Zaharia Moga, iar cursurile școlare erau predate de Ioan Petrișor, preot, iar la Seleuș era mobilizat învățătorul Petru Toma, care a fost suplinat prin concentrarea claselor. (35). În anul școlar 1917/1918 în protopopiatul Șiriei au fost mobilizați în armată 29% dintre învățători, iar din protopopiatul Ienopolei 42%, adică 109 învățători, iar pe total Episcopia Ortodoxă 35,59%.

Imediat după declarația de război, a fost decretată stare excepțională, au fost anulate libertățile politice, între care s-a decis interzicerea PNR și mai apoi a ziarului Românul, s-a trecut la rechiziții și limitări la consumul de materiale considerate strategice (zahăr, ulei, petrol, etc.). Impunerile de tot felul au agravat starea materială a locuitorilor și le-a amplificat nemulțumirile. Spre exemplu, recolta anului 1917, deși mai mică decât de obicei, a fost rechiziționată: producătorii rămâneau cu 15 kilograme de produse cerealiere pe lună, pentru persoanele ce aveau peste 15 ani și cu 12 kilograme pentru cei sub 15 ani, surplusul fiind pus sub sechestru și predat apoi pentru producția de război. (36). Au fost rechiziționate atelaje, cai, clopotele de la biserici etc. Revolta împotriva „drăguțului de împărat” a sporit și mai mult atunci când au început să sosească în sat telegramele care anunțau decesul sau dispariția unuia sau altuia dintre cei trimiși pe front. Din județul Arad au fost mobilizați peste 40 000 bărbați, din care 38.402 au fost trimiși pe front. (37).

Au căzut pe câmpul de luptă numeroși locuitori din cele două comune - Moroda și Seleuș - chiar mai mulți decât din comunele apropiate, mai ales dacă ne raportăm la numărul populației. Statistica ne arată următoarele cifre: În Moroda, cu 1565 locuitori, s-au înregistrat 56 morți; la Seleuș, cu 2526 locuitori, numărul morților s-a ridicat la 97. Aceeași statistică indică la Șicula doar 63 morți (3500 loc); la Zărand 78 morți (3168 loc). (38) În județul Arad, în medie revenea un mort la 35 locuitori, sau un mort la 7 case. În total se apreciază că numărul morților din județul Arad ar fi fost în jur de 10.000. **Foto: monument Seleuș**

Mulți alți soldați români au fost făcuți prizonieri și au fost trimiși în lagărele din Rusia și Italia. Unii au dezertat și au trecut de bunăvoie la inamic, ei refuzând să lupte pentru o cauză care nu era a lor, așa cum a procedat Gheorghe Tuleu (n. 1895), care a trecut liniile la ruși, în Galiția, pentru ca apoi să fie trimis undeva lângă Saratov, în prizonierat. După ce Rusia a încheiat pacea cu Austro-Ungaria (martie 1918), a fost eliberat, dar instanțele militare austriece l-au condamnat la moarte pentru dezertare, pedeapsă comutată în trimiterea într-un batalion disciplinar pe frontul din Italia. Acolo a stat doar patru zile, pentru că Austro-Ungaria a cerut armistițiul, iar soldatul Tuleu Gheorghe a fost făcut prizonier de italieni. În timpul prizonieratului s-a înrolat voluntar la armata română, fiind apoi încadrat în trupele de jandarmi. Este doar un exemplu pe care îl cunoaștem din mărturie directă, dar situații asemănătoare au existat în număr mare. Alții au părăsit frontul și s-au întors acasă, stând ascunși până la sfârșitul războiului. Au existat și doi prizonieri care nu s-au mai întors din prizonierat, despre care ne-a dat informații Mircea Bărdan: „Unul dintre ei o fost bunicul lui Aurica lui Cioaia, un bărbat foarte frumos, blond, cu mustață, s-o întâmplat prin 1916 și o rămas

căsătorit acolo, pentru că în Rusia o început războiul civil și or murit mulți bărbați, iar el, ca să scape din prizonierat, s-a căsătorit cu una care era văduvă. Altul a fost de-al lui Leca, a lui Buțu, care și el a rămas acolo, prizonier fiind prin zona Krasnodar ca celălalt”. Desigur cei mai mulți s-au întors acasă la familiile lor, așa cum povestește în continuare Mircea Bărdan: „Bunicul o fost și el pe front. O fost prizonier cu cei doi și mi-a povestit că după terminarea războiului, la începutul lui 1919, o venit o circulară prin care s-a transmis că dacă vrei să te întorci în România în data de... ora de... ești în locul cutare. În locul respectiv s-or întâlnit mai mulți atunci când s-a convenit, s-or îmbarcat pe un vapor, or ajuns până în Turcia și de acolo până în portul Constanța. Și el, bunicul Coman Ioan, a ajuns acasă pe la sfârșitul lui noiembrie, începutul lunii decembrie 1919. Avea numai tată. În ianuarie s-a însurat cu Florița lu George a lui Mihăilă. Mi-o povestit cum acolo, în Rusia, mergea la plug cu săptămâna. Le puneă mămăligă cu brânză în traistă, dar nu i-o omorât cu foamea. Prima dată or ajuns cu trenul în Siberia, acolo o fost cam rău, că nu știau ce să facă cu ei, că aveau destui și nu se lucra la minus 40 grade. Atunci i-au îmbarcat pe tren până la Krasnodar”. (Krasnodarul este situat la poalele Caucazului n.n.). Cei doi căsătorii acolo n-au mai venit niciodată în sat. A mai existat un caz, povestit de Ioan Truț, în care Petcuț (Cocu) prizonier în Rusia a fost trimis să lucreze pe o moșie în satul Gionil (unde va lângă Urali). Acolo el s-a căsătorit cu Pelaghia, cu care a avut trei fete. Dar nu o stat prea mult în Rusia și-o luat nevasta și fetele și s-a întors în România, numai că în timpul lungului drum o fată s-a prăpădit. Ajuns în sat, a primit două grădini, pe ultima uliță spre Zărând, pentru că era veteran și avea două fete de crescut. „Am stat de vorbă cu nană Palaghie când era bătrână și nu se mai putea mișca -spunea Ioan Truț - și am întrebat-o dacă s-ar mai duce în satul ei: „Tot cântînd și jucînd aș intra în sat, dacă m-aș duce în vizită”. Întâmplările acestea s-au putut produce deoarece prizonierii erau relativ liberi în satele unde lucrau, cu condiția să respecte regulile impuse. (39)

Cei mai mulți prizonieri români de pe frontul rusesc au fost internați în lagărul de la Darnița, lângă Kiev, unde s-a format Corpul de Voluntari, care a lansat o proclamație în 26 aprilie 1917 prin care se exprima hotărârea de a intra în luptă pentru împlinirea idealului nostru „de a ne uni tot poporul, tot teritoriul românesc din Monarhia Austro-Ungară în una și nedespărțită Românie, liberă și independentă”. Proclamația a fost semnată de 500 delegați reprezentând 13 mii prizonieri printre care erau și din Seleuș. (40). Între cei înscriși în corpul voluntarilor români a fost și Sârb Teodor de la Moroda. (41) De la Seleuș am reținut numele a 4 militari care au fost încadrați voluntari în armata română la sfârșitul războiului: Grozav Pavel, Petcuț Gheorghe, Șandru Ioan (a lui Toader), Șeredan Valer. Pe frontul din Italia, spre sfârșitul războiului, se afla și unitatea militară din Gyula, în care erau mobilizați mulți seleușeni, care în ultimele zile ale luptelor s-au manifestat cu nesupunere. Astfel, Branc Ioan (de la nr 250) instigă la revoltă soldații. Unitatea este amenințată de doctorul unității că va fi declarată rebelă. Intervine Șeredan Iustin care calmează lucrurile prin intervenția sa curajoasă. Șandru Vasile, zis Lia Nușului, a fost amenințat cu moartea de doctorul unității pentru că, pretextând o infecție la picior, n-a vrut să participe la lupte. Mai târziu el va muri datorită infecției! (42). Un alt seleușan care se va remarca pentru instigare la revoltă împotriva autorității militare austriece a fost celălalt Șeredan, Valer, care se afla încadrat ca subofițer în flota austriacă de la Adriatică. El va ajunge în fruntea Gărzii Naționale Românești a marinarilor de la Pola. (Vezi Valer Șeredan la capitolul Personalități) Au exista prizonieri din Seleuș, prinși de trupele franceze din Italia, care au fost internați în lagăre din Franța, între aceștia figurând Moțocan Ioan (Hazu) și Nicolae a Lu „Giorosân”.

Și pe „frontul intern” s-a manifestat opoziție la război, s-au exprimat nemulțumiri cu privire la starea grea a oamenilor, la măsurile impuse prin legea marțială. Împotriva persoanelor considerate indizerabile autoritățile maghiare au luat măsuri aspre, inclusiv lipsirea de libertate. Între cei care au suportat privațiunile impuse de autorități s-a aflat și preotul paroh Ioan Mănițiu, din Seleuș (preot din 1914), care a fost internat împreună cu

preoteasa Maria la închisoarea din Sopron. Despre reținerea și internarea preotului Manițiu informează Episcopia și protopopiatul Ineu:

„*Protopresbiteratul Ienopolei*

Venerabile Consistoriu,

La actul 1928/1916 de la 12/25 septembrie a.c. raportez că până la datul de față din acest protopresbiterat internați au fost: Dr. Ioan Suciu, avocat în Boroșineu; 2 Ioan Manițiu, preot în Seleuș, despre care s-a raportat deja sub nr. separat. În săptămâna trecută a fost internată apoi 3) soția preotului Ioan Manițiu din Seleuș”.

Boroșineu 1/14 oct 1916

*Al Venerabilului Consistoriu, devotat, Ioan Georgia, protopresb. (Mărturii, op. cit. p. 307)
A.E. O.R.A. II – 35 – Doc. 1296/1916*

Din închisoarea în care se afla, preotul Manițiu trimite o scrisoare Episcopiei din Arad unde se plânge de situația sa dezastruoasă.

„*Preasfințite Domnule Episcop ! Venerat Consistoriu*

Subscrisul, preot în Seleuș-Cighirel, abia numai de doi ani, eram la începutul vieții, când m-a ajuns soarta de-a părăsi cele încredințate. Sînt cu absoluta singurătate a nevinovăției, convinși că sîntem jertfa războiului și a micilor slujbași. Numai Dumnezeu poate să știe cînd mergem acasă, ne apasă grijile traiului de mâine. Acasă încă trăiam ca preoții plugari de azi pe mâine, eram mucenicii pâinii. Primim câte 1 cor. la zi, din care nici omul cu cele mai modeste pretenții nu poate trăi aici unde sîntem.

Faptul că în timpul atît de scurt al păstoririi nu am putut strînge nici un ban pentru zile negre, iar dacă acasă nu avem ce nădăjdui pentru că toate stau pârlog, îmi iau voie a ruga prea supus pe Preasfinția Voastră și Veneratul Consistoriu să binevoiască a-mi acorda un ajutor. Suma aceasta nu va fi spre îmbuibare, ci a putea face față celor mai ardente trebuințe alor două persoane. Spre a ilustra starea materială în care am fost la 13 septembrie, amintesc că atunci am fost silit a-mi ridica birul parohial de 200 cor. Deja și pe anul viitor, 1917, în formă de împrumut.

Am credința și nădejdea că Preasfinția Voastră și Veneratul Consistoriu va considera părintește supusa rugare,

Prea supus,

Ioan Manițiu, preot gr. Ort.

Vesperd, com Șopron, la 14 decembrie 1916 ”.

(43) Mai adăugăm că preotul Ioan Mănițiu, din Seleuș, a fost deportat, împreună cu soția Maria, între 11 septembrie 1916 și 2 mai 1917 la Kabold - Sopron, fiind la postul său din sat în momentul declanșării evenimentelor revoluționare de la începutul lunii noiembrie 1918.

Oficialitățile maghiare se amestecau și în problemele instituțiilor românești autonome, cum era Biserica Ortodoxă Română, încercând să-și impună oameni fideli, așa cum s-a întâmplat la Oficiul Parohial Ortodox Român din Iermata, lucru reieșit din următoarea scrisoare adresată de parohul din Iermata protopopiatului Ineu.

„*Preaonorate Domnule Protopresbiter !*

Referitor la amestecul administrației politice în alegerile de deputați congresuali din cler conform actului Prea On. Dtale. 1351/1916, am onoare a raporta că totul ce a fost citarea mea și a colegului din Moroda în unul și același timp la cancelaria notarială, unde notarul comunal făcându-ne cunoscut că din centrul cercului nostru politic are mandatul de a ne comunica că dorința conducătorilor politici e ca să alegem pe dl dr. P. Ionescu, care dorință a fost în urmă predată prin vorbe ca o impunere volnică, amenințându-ne că la caz dacă nu vom satisface dorinței comunicate nouă, atunci luând el un act de pe masă, citindu-ne de pe el sumele ce le beneficiem fiecare în congruă, va lua dispoziție ca să se facă de urgență o nouă revidiare a congruei noastre. La aceste amenințări eu nu le-am dat nici o

importanță, nici atunci de față, declarând că eu am să fiu solidar cu colegii mei și eu altcum nu pot să fac dară nici azi”.

Iermata la 18 aprilie (1 mai 1916)

Ioan Moga, paroh, (44).

În timpul acesta, situația armatei austro-ungare de pe fronturi devine din ce în ce mai grea. Până și mica Serbie îi va administra o umilință usturătoare. Armatele rusești au fost cât pe ce să năvălească în pusta maghiară. Doar intervenția armatelor germane avea să salveze Austro-Ungaria. Inclusiv armata era măcinată de fricțiuni naționale. S-a întâmplat ca regimente întregi slovace și cehești să dezerteze la inamic. România intră în război în 16/16 august 1916, de partea Antantei, împotriva Austro-Ungariei și Germaniei. Acest fapt va deveni prilejul dezlănțuirii unor noi măsuri represive împotriva românilor din Transilvania, suspectați de activități proromânești, numărul internărilor crescând foarte mult. În august 1917 armata română obține victoriile de la Mărăști, Mărășești, Oituz, întreținând speranța din inima românilor că până la urmă vor fi eliberați.

Anul 1918, va fi de-a dreptul catastrofal pentru „Puterile Centrale” cu toate că Rusia lui Lenin va cere pace iar Germania și Austro-Ungaria vor ocupa o parte din Ucraina. România va cere și ea pacea, care se va semna în 3 mai 1918 la București. Prima putere din tabăra „Centralilor” care va înclina steagul va fi Bulgaria, care, la 29 septembrie, semnează armistițiul la Salonic. La 14/15 octombrie, izolat de aliații săi, Imperiul Otoman cere armistițiu. Eliberate de povara luptelor, armatele franceze de pe frontul de la Salonic înaintează cu repeziciune, ajungând la începutul lui noiembrie la Dunăre. Pe frontul de vest, după ce americanii intervin cu peste un milion de soldați și numeroase tancuri, puterile Antantei străpung frontul german și înaintează rapid spre Germania.

Drumul spre unirea cu România

Învinsă pe fronturi, Austro-Ungaria cere pace aliaților din Antanta la 31 octombrie 1918. La fel procedază și Germania la 11 noiembrie. Aceasta s-a făcut și sub presiunea evenimentelor revoluționare din interiorul celor două monarhii, evenimente care au dus în cele din urmă la prăbușirea lor. România mobilizează din nou armata și în 10 noiembrie declară război Germaniei, unitățile sale trecând din nou Carpații. Armatele românești se vor opri pe linia Mureșului în Transilvania, conform acordului de armistițiu semnat la Belgrad între guvernul maghiar și generalul Franchet d'Espèray. În 28 octombrie cehii și-au proclamat statul lor independent, în 29 octombrie croații au decis să se despartă de Austro-Ungaria. În 30 octombrie a izbucnit revoluția la Viena și puterea a fost preluată de un guvern social-democrat. A doua zi, sub presiunea revoluției, vechiul regim s-a prăbușit și la Budapesta unde s-a format un guvern condus de Mihály Károlyi. Ungaria și-a proclamat independența în 2 noiembrie, ieșind astfel din uniunea cu Austria. Noul guvern dorea însă să salveze cât mai mult din vechiul regat, dacă se putea să rămână în vechile fruntării.

La Arad, revoluția se declanșează cu deosebită vigoare la 18/31 octombrie 1918. În acea zi în Piața Libertății (Piața Avram Iancu) s-au adunat peste 15.000 de oameni. Dar iată cum descrie ziarul Românul evenimentele: *“Orașul fierbe în zgomotul cetelor de soldați și muncitori, femei, copii, fără să se întrebe ce are să fie, ce aduce ziua de mâine. Stăpânesc situația și pornesc mișcarea lumii amorțite. Un fel de ușurare este zugrăvită pe fețele trude de suferințele celor patru ani din urmă și ca-ntr-un fel de buimăceală trece vorba-n largul ei: s-a sfârșit războiul. Este ceva revolut și puternic în descătușarea lanțurilor de secol ce ține lumea noastră ferecată și toți ne-o cetim din ochi, o știm, o simțim atât de puternic încât vorbe nu mai încap, că s-au rupt lanțurile. Jurământul dat împăratului este nesocotit într-o clipă spontană și înlocuit cu cel mai sublim și puternic instinct de om: Libertatea”.* (45)

Frământările și revoltele se extind imediat și în restul județului. Se creează o situație revoluționară, conflictul căpătând un puternic caracter social și național. Țăranii atacă

castelele nobililor, primăriile, magaziile și depozitele, prăvăliile ale căror proprietari erau unguri, evrei sau nemți. În fruntea revoltaților se află soldații recent întorși de pe front, dintre care mulți aveau arme, așa că evenimentele au și un caracter de luptă armată. Astfel, între 1-3 noiembrie locuința vătafului Schuller Ianoș din pusta Dohangia de lângă Chișineu-Criș a fost devastată și toate bijuteriile doamnei au fost prădate. Moara din Nădab a arhiducelui Iosif de Habsburg a fost complet distrusă și s-au furat 760 chintale de făină. În timpul nopții, la Zărand, a fost incendiat castelul contelui Edelsheim iar bătrâna contesă Dittfurta a reușit să scape doar cu fuga. În 5 noiembrie, primpretorul plășii Chișineu-Criș raportează vicecomitelui jafurile și distrugerile petrecute în localitățile din subordine. Între altele, arată că cei mai mulți notari au fost nevoiți să-și părăsească posturile cu excepția câtorva, între care și cel din Cinteii. Dar se spune că „probabil și cei din Satu Nou, Sinteia și Cinteii vor fugi la noapte.” Jandarmeria din Zărand a dispărut iar cea din Sinteia Mare a fost dezarmată. (46)

La 2 noiembrie, într-o zi de sâmbătă, încep tulburările și la târgul din Pâncota. Pe la orele 9, câțiva locuitori din Măderat și Pâncota rup pajurile imperiale de pe echipamentul militarilor întâlniți pe stradă. Acesta a fost semnalul revoltei. Un grup din Pâncota merge la primărie unde devastează o magazie cu încălțăminte. Autoritățile nu intervin. Participă și câțiva locuitori din Moroda și Seleuș: Bota Alexandru, Nica Sabin din Moroda, frații Cladovan, Mitru și Ioan din Seleuș. După sosirea tramvaiului din Arad încep tulburările în piață. Se devastează șatrele pline cu tot felul de mărfuri. Elementele burgheze din Pâncota au alcătuit în grabă o gardă civilă care a pornit contra mulțimii. În ciocnirea care a avut loc au căzut de o parte și de alta 4 morți și 30 de răniți. (47). Oamenii s-au întors la sfârșitul zilei în satele de unde proveneau, cu prada pe care o ascund prin curțile lor.

Violențele continuă apoi în localități, unde sunt atacate magaziile, castelele, prăvăliile etc. Lunea următoare la Moroda se formează grupuri de locuitori care merg la moșia Sîntuș (De la pustă spre Măderat), de unde au luat animalele. O turmă de oi a fost adusă la Moroda și în fruntea ei se afla Motorca Nicolae (Ciorlocu). Trecând prin sat acesta a împărțit tuturor câte 2-3 oi. Alții primesc boi. Alt grup a fost la Apa Acră, de unde aduce animale. Un grup de iermătani a devastat pivnița de vin a baronului Solymossy. Seleușenii au atacat conacul Kralitz. În 3 noiembrie au loc devastări mari și la Mocrea fiind atacat conacul lui Marcus Lovy, de unde s-au furat bani și bunuri în valoare de 300. 000 coroane. Căpitanul în rezervă Ransburg Sandor povestea că „atacanții nu erau din Mocrea, ci din Moroda. După informații din Mocrea a fost devastat și castelul Solymossy”. (48)

Ca urmare a dezordinilor care au loc în tot comitatul, în data de 3 noiembrie, prefectul, Barabaș Bela, a propus instituirea stării excepționale, de acord cu comandamentul militar. Ministerul de interne și-a dat consimțământul și, la 5-6 noiembrie, subprefectul Schill Jozsef a comunicat preturilor instituirea stării excepționale, care urma să fie apoi transmisă prin baterea tobelor, iar toți aceia care au furat și jefuit trebuia să înapoieze lucrurile furate proprietarilor sau autorităților. (49)

Prin urmare, după câteva zile, garda orășenească din Pâncota se îndreaptă spre Seleuș în câteva căruțe, având în dotare și mitraliere. După ce coloana depășește podul de peste Canalul Morilor este întâmpinată cu focuri de armă trase din Șura Moților. La aceasta garda ripostează cu focuri de mitralieră. Aflată la primărie, unde stătea la coadă pentru a primi zahărul distribuit pe cartele, Ana Ranca povestea că „am auzit șuierând gloanțele iar noi cei de acolo am fugit care încotro. Dar nu o fost nimeni lovit. Doar Savita o scos capul peste gard să vadă ce se întâmplă și a fost lovită de glonț, care a și omorât-o”. După ce au intrat în sat, gardiștii au anunțat locuitorii să înapoieze lucrurile furate, altfel vor fi împușcați. Zilele următoare șanțul de pe marginea drumului, la capătul dinspre Pâncota, s-a umplu cu lucruri furate. (50) Conform raportului Consiliului Național Român din comună au murit la evenimentele respective Florea Bende și Saveta Moțocan:

„CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN. SELEUȘ CIGHIREL

Comitatul Arad
Cercul Ienopolea

RĂPORT

Cu ocaziunea revoltei generale au fost omorâți în comuna noastră Florea Bende (a lui Georgean, n.n.) și femeia Saveta Moțocan (a lui Loghin n.n.) de gardiști plătiți ai ungurilor și ai neguțătorilor din Pâncota.

Despre cauzele aceste s-a luat protocol și s-a făcut investigație la fața locului din partea Dl. Dr. George Crișan, avocat din Arad și de preotul din Ienopolea”.

Seleuș 4 I 1919

Consiliul Național Român Seleuș-Cighirel.

Președinte Ioan Manițiu. (51)

Ziarul „Aradi Kozlony” arată că „în 5 noiembrie țărani răsculați au atacat și conacul fermei lui Mahler Mihaly condamnându-l la moarte pe administrator”. De fapt devastarea fermei Mahler și cea a dr. Kralitz, din Seleuș și Cherechiu a început încă din ziua de 4 noiembrie. Seleușenii l-au alungat cu acel prilej pe notarul Kossay Karoly, care nu era de-al lor, percepându-l ca inamic, la fel au procedat și morodanii.

La Moroda lucrurile nu se liniștesc deloc, dimpotrivă violențele se accentuează. Redăm cele întâmplate citindu-l pe Ioan Motorca, care le aflase la rândul său de la martori care au trăit evenimentele: „Sâmbăta următoare evenimentelor din Pâncota, situația din Moroda capătă o turnură violentă. Se formează un grup în frunte cu Mihuț Mitru (Pecu) și Foltean Gheorghe (Jiga) alcătuit din 30 de oameni înarmați cu furci ce se îndreaptă spre Mocrea. La fântână la Cicăstău, Mihuț Mitru le spune că vor merge să ia banii de la Marcus (Mărcuț). Ei fac un jurământ haiducesc pe securi că nu vor trăda. Ajung la Mocrea pe înserat și intră la Marcus Levi care era tocmai la masă. Îi cer bani. Acesta le dă banii pe care îi are, iar unii îi mai iau lucruri din casă. El le spune că toți banii i-a dat lui Foltean Gheorghe și scapă doar cu atât. Întorși acasă se sfătuiesc să împartă totul a doua zi. Dar, ziua următoare vine de la Pâncota garda orașenească, alcătuită din unguri și români, cu jandarmi înarmați cu câteva mitraliere.

A bătut toba în sat să se aducă toate lucrurile furate de la Pâncota în fața bisericii, altfel se va face control, și care va fi găsit cu lucruri furate va fi împușcat pe loc. Lângă primărie și la pod au fost puse două mitraliere. Oamenii au adus multe lucruri. Animalele au fost lăsate libere pe câmp, iar pe Cighier a fost aruncată multă carne de oaie. Lucrurile au fost încărcate în trei căruțe și duse la Pâncota. În acea săptămână, la îndemnul dr. Ioan Suci, se formează garda națională din 36 oameni, foști militari de la 30 la 40 ani. Aceștia au fost puși sub conducerea lui Nica Dumitru. Satul este agitat, ca urmare notarul, Strajămeșter, hotărăște să plece la Pâncota, incredințând primăria lui Nica Dumitru. Dar lucrurile nu se liniștesc pentru că sâmbăta următoare la instigare a trei locuitori: Mihuț Gheorghe (Geoanta), Leca Jurcă și Sârb Ioan hotărăsc, fiind sub influența alcoolului, să prade prăvălia, după care se înarmează cu trei puști. Dar, la postul de jandarmi erau 3 jandarmi și 4 soldați. Ei trag câteva focuri în aer și îi arestează pe cei trei. Numai că dinspre pod venea o mulțime gălăgioasă cu trei arme de vânătoare de la Motorca Nica, Mihoi Ioan și Nica Mitru (Bacu), plus Morodan Ioan (Cătanaș, care venise cu arma militară cu care s-a întors de pe front și care participase la atacul de la Mocrea. Ei veneau împușcând pe direcția primăriei. Șeful de post auzind împușcăturile a ordonat luarea poziției de luptă. La ordinul lui se trag salve în aer. Mulțimea se împrășteie, fugind prin curțile din jur. Cătanaș intră în curtea lui Mihuț Nicolae (Suci Bătrânu), se așează în poziție de tragere spre prăvălie și trage câteva focuri după șeful de post. Acesta îl observă și trage în el. Un glonț îl atinge în piept, mai ajunge până în mijlocul curții și cade jos mort. Ca urmare, agitația crește, oamenii acuzându-l de omor pe șeful de post, care de teamă se hotărăște să plece din sat. Cheamă pe Nica Dumitru și cere o căruță care să îi

transporte câteva lucruri. Iese din sat pe drumul spre Seleuș pentru a ieși la Granăr. Din depărtare se aud împușcături și, ca urmare, merg mai mult prin ierugi, spre a nu fi văzuți. Ajunși la Zugău, șeful de post pornește pe jos cu jandarmii spre hodaia lui Granari iar căruțașul se întoarce în sat.”

Satul a fost apoi condus mai departe de primarul Gornic Ioan și șeful gărzii, Nica Dumitru. Zilele următoare, vine în sat dr. Avramescu care cheamă oamenii la Ineu pentru alegerea delegației pentru Alba Iulia. Se hotărăște ca unul din cei 5 delegați să fie Nica Dumitru. La 30 noiembrie, Nica Dumitru și preotul Petrișor pleacă cu delegația Ineu la Arad și de aici cu trenul la Alba Iulia”. Mai târziu, după întoarcerea de la Alba Iulia, fiind amenințați cu moartea, Nica Dumitru și preotul Petrișor pleacă din sat la Pâncota, de acolo la Lipova, unde erau francezii, și mai departe la Sibiu. De unde se vor întoarce odată cu trupele române. (52)

În această perioadă, garda maghiară face dese vizite în toate satele pentru intimidarea oamenilor și menținerea ordinii în toate comunele. „Arad es videke” relatează că „*jandarmeria din Boroșineu aflând în dimineața zilei de 4 noiembrie despre devastarea castelului Solimossy s-a grăbit să trimită împotriva răsculaților la Mocrea un detașament al Gărzii de Oțel, condus de un plutonier și doi caporalii. Sosit în comună detașamentul a atacat prin surprindere mulțimea răsculată, astfel că 15 morți și mai mulți răniți au rămas pe câmpul de luptă. La redacție au sosit știri și despre dezordinile din Șicula*”. (53)

Represiunea cuprinde și Ineu, centrul de plasă, unde locuitorii au opus rezistență gărzilor maghiare, astfel că lupta a durat mai multe ore. Ea s-a soldat cu 8 morți, 20 grav răniți și 200 răniți ușor. (54) Autoritatea statului maghiar era total neputincioasă în impunerea ordinii în teritoriu și de aceea se simțea nevoia unei autorități paralele. Aceasta reiese și din Raportul pretorului din Ineu privind prăbușirea administrației habsburgice:

Domnule vicecomite !

Raportul meu din 18 noiembrie a.c. nici până în ziua de azi nu a fost soluționat. După cum am raportat în repetate rânduri, sunt incapabil de a executa ordinele emise de la autoritățile mele superioare, întrucât în șapte comune nu am notari și chiar în celelalte comune dispun consiliile populare constituite. Astfel îmi declin răspunderea privind executarea dispozițiilor.

Am trei comune, în care notarul nici de acum nu se poate întoarce. Acestea sunt: Ineu, Bocsig și Seleuș-Cighirel. Comuna Bârsa nu acceptă nici un fel de notar. Ineu, 27 noiembrie 1918

*Pretor
Ss indescifrabil*

(55)

Dezlănțuirea de furie și dezordinile provocate de țărani satelor, îndreptate împotriva vechilor autorități maghiare și mai ales împotriva marilor proprietari se vor stinge treptat până la sfârșitul lunii noiembrie. Între timp, factorul politic își va face tot mai mult simțită prezența în teritoriu. În primul rând, peste tot în fostul Imperiu se constituie consilii naționale ale naționalităților: austriece la Viena, maghiare la Budapesta, cehice la Praga și, bineînțeles, românești la Arad pentru românii din Transilvania, creându-se în acest fel o dualitate a puterii în Ungaria: pe de o parte guvernul lui Karoly cu structurile din teritoriu: prefecturile, jandarmeria, armata cât a mai rămas din ea, funcționarii de tot felul și pe de altă parte consiliile naționale care se formează și la nivelul comitatelor/județelor, a comunelor și gărzile naționale, structuri înarmate îndrituite să mențină ordinea publică. La 30 octombrie 1918 (stil nou) s-a constituit Consiliul Național Român Central (CNRC), format din 12 membri, din care șase ai Partidului Național Român și șase ai Partidului Social Democrat din Ungaria, secția română. De remarcat că trei membri erau din Arad: Ștefan Cicio Pop (președinte), Vasile Goldiș și Ioan Fluieraș. Sediul Consiliului, care și-a început activitatea în 2 noiembrie, s-a

stabilit a fi în casa dr. Ștefan Cicio Pop, pe strada care astăzi poartă același nume. Aradul devine astfel capitala politică a românilor din Transilvania. Conform indicațiilor CNRC, s-au constituit consilii naționale românești comitatense, orașenești și comunale, formate din fruntași ai satelor, preoți, învățători, militari întorși de pe front etc. Sub directa supraveghere a consiliilor, național și locale, se vor constitui și gărzile naționale. Și comandamentul gărzilor naționale românești pe toată Transilvania, în fruntea căruia se afla maiorul Alexandru Vlad își avea sediul în Arad, unde astăzi se află secția ORL a Spitalului Clinic Județean. Gărzile din Comitatul Arad vor fi conduse de căpitanul Moise Rișcuția. Preluând puterea locală și conducerea activității politico-administrative, organele românești de conducere au reușit să împiedice realizarea practică a ordinelor și circularelor guvernului de la Budapesta. Astfel, raportul primpretorului din Chișineu Criș, din 28 noiembrie 1918, referitor la încorporarea contingentelor 1896-1900, arată că, deși s-a anunțat ordinul de chemare, el nu se poate efectua întrucât gărzile naționale române opresc de la încorporare pe români.

Încă de la începutul lunii noiembrie 1918, se constituie Consiliul Național al comunei Seleuș, în fruntea căruia este ales președinte preotul Ioan Manițiu. Acesta își intră repede în atribuțiuni după dezordinile recente și astfel raportul Consiliului Național Român din comună confirmă, în 4 noiembrie 1918, că în localitate este ordine și liniște, menținute de Consiliu. (56)

Într-un alt raport, datat ceva mai târziu se spune că: „*Starea sufletească în sens politic al locuitorilor din comună stă în conformitate cu împrejurările și cu stările create de sentința de-a dispune fiecare popor de sine.*

Aceste este starea generală. Excepție fac foștii soldați și prizonieri din Rusia cari au adus cu sine un quant de bolșevism.

Curant nu pot face, fiind numărul lor aproape disparent față de mulțime, 1 sau 2 par a fi legați încă de regimul trecut și nu are deplină credință în idealul național, adică unirea tuturor românilor.

Cât privește partea administrativă este normală.

Președinte

(ss) Ioan Manițiu, preot

(57)

La Seleuș, C.N.R. comunal, încă din primele zile ale existenței lui, a luat o serie de măsuri în favoarea locuitorilor. Pe lângă faptul că au fost împărțite cerealele depozitate la Primărie în timpul rechizițiilor, CNR a împărțit și pământul fostei firme din localitate. Cele 2000 de jugăre de care dispunea firma, au fost repartizate în primul rând țăranilor cu mai puțin pământ, astfel că, în urma măsurilor Consiliului, s-a ajuns la relativ justă repartiție a pământurilor. (58)

Formațiunile militare din județul Arad au fost alcătuite, mai ales, din țărani români, dintre care unii foști soldați în armata austro-ungară. Din protocolul gărzii naționale din Seleuș, comandată de sublocotenent Iustin Sereďan, se desprinde compoziția acestei gărzi. (59) În gardă erau înrolați 37 de țărani, dintre care numai o parte făcuseră parte din armata austro-ungară. Dintre aceștia din urmă se arată că majoritatea a activat în Regimentul 33 și Regimentul 2 de honvezi; iar 12 gardiști erau înrolați dintre tineri care, datorită vârstei nu au servit niciodată sub arme. Cu aceștia se făcea instrucție zilnică, pentru deprinderea mănuirii armamentului. La început garda a fost plătită de primărie, iar mai târziu pe bază de tabel nominal de comandamentul GNR al județului Arad. (60). La Seleuș, drapelul gărzii naționale s-a sfințit în prezența delegaților Consiliului Național Român Central, iar corul sătesc, condus de învățătorul Teodor Mișcoi a intonat cântece naționale românești. (61) Și în comuna Moroda, în noiembrie 1918, s-a constituit Garda Națională Comunală, care avea 18 membri, a

cărei reședință a fost la casa cu nr. 343. Locuitorii de aici au reacționat și împotriva unor conaționali care i-au nemulțumit deoarece au acționat cu obediență de partea autorităților maghiare. Dintr-un raport al protopopului din Ineu către Consistoriul din Arad, se desprinde acțiunea sătenilor din Iermata, care nemulțumiți de învățătorul Petru Ciongradi, din pricina „recvirărilor săvârșite de numitul și pentru alte cauze”, la 25 noiembrie, l-au somat ca, în decurs de 24 de ore să părăsească comuna. Tot atunci, locuitorii au dispus să nu i se mai plătească salariul, începând cu 30 noiembrie. (62).

Sarcina primordială a Consiliului Național Român a fost, în luna noiembrie 1918, să organizeze Marea Adunare Națională a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș care să se pronunțe în legătură cu unirea acestor provincii cu România. Hotărârea a fost luată la Arad, în 19 noiembrie, după eșecul tratativelor desfășurate cu Oskar Iaszi, reprezentantul guvernului ungar în legătură cu viitorul provinciilor amintite. La adunare urmau să participe câte cinci reprezentanți din fiecare cerc electoral, delegați ai partidelor politice, gărzilor naționale, asociațiilor culturale și sportive, ai școlilor, reuniunilor de femei, protopopii, episcopii, etc. Celor aleși urma să li se înmâneze credenționale pentru a vota la Alba Iulia în 1 decembrie 1918. Cetățenii comunelor Seleuș și Moroda au votat în cercul Ineului, care a trimis la Alba Iulia cu credențional pe următorii:

Subsemnații adevărim că în cercul electoral al Boroșineului, din comitatul Arad, s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral domnii:

Dr. Ioan Suciu, avocat în Boroșineu, Iustin Monția, preot în Șicula, Patriciu Covaci, învățător Boroș-Sebiș, Dumitru Nica, econom în Moroda, Teodor Hălmăjan, econom în Răpsig, cu unanimitate.

Drept ce susnumiții delegați sunt prin aceasta a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Național Român în numele tuturor românilor din acest cerc electoral și la alte mari adunări naționale române, care eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria, și Banatul Timișan.

Dat în colegiul electoral al cercului electoral a Boroșineului ținut în ziua de 11/24 noiembrie 1918.

*Ss Ioan Popovici
prezident*

*ss dr. Liviu Borcuța
ss Constantin Feieș, preot - notari*

(63) Foto. Credențional

La adunarea națională au participat 1228 de delegați, dar alături de ei au venit peste 100.000 de români din toate părțile Transilvaniei. Se apreciază că peste 10.000 de oameni au participat numai din părțile Aradului. Este cunoscută delegația din Ineu, mai ales datorită fotografiei făcută cu acel prilej, care a primit drapelul național în gara Arad de la Valeriu Șeredan, originar din Seleuș, care tocmai atunci sosise de la Pola, el fiind președintele Consiliului Național Român al marinarilor din acel port adriatic.

(Notă: Despre Valeriu Șeredan vezi la „Personalități”)

Adunarea de la Alba Iulia și-a început lucrările în ziua de 1 decembrie 1918, la ora 10. În cuvântul rostit în fața adunării, președintele Consiliului Național Român, dr. Ștefan Cicio Pop, a subliniat caracterul istoric al adunării. Raportul comisiei de verificare a delegaților a fost prezentat de arădeanul Ioan Suciu, secretarul adunării, iar cuvântul de deschidere a fost prezentat de președintele de onoare George Pop de Băsești. Înainte de a supune proiectul de rezoluție la vot a luat cuvântul Vasile Goldiș, supranumit astăzi ideologul Marii Uniri, care a adus un cald omagiu luptei românilor pentru drepturi politice, culturale și sociale. Delegații prezenți hotărâsc în unanimitate „**Unirea tuturor românilor din Banat, Transilvania și Tara Ungurească cu România**”. A fost un eveniment de o însemnătate excepțională pentru românii transilvăneni, pentru ei începând de acum o nouă istorie. La 15 decembrie, Gazeta

Poporul scria despre acest eveniment: „*de acum nu mai sunt hotare între noi. De acum nu ne mai despart nici munții înalți nici apele largi. Muntenia, Moldova și-au câștigat din nou pe frații răpiți. Fiecare din aceste țărișoare era un mărgăritar scump pe coroana României. Dar ele se adună laolaltă înfrățindu-se cu mândrul Ardeal, pestrițul Banat și frumosul Maramureș și vor da astfel piatra nestemată care va rămâne în veci o podoabă a lumii*”.

Arădenii au avut un rol foarte important în înfăptuirea Marii Uniri prin frunzașii politici Vasile Goldis, Stefan Cicio Pop, Ioan Suci, Ioan Fluieraș și alții. 23 dintre arădeni au fost aleși la Alba Iulia în Marele Sfat Național, care avea să numească apoi organul executiv: Consiliul Dirigent al Transilvaniei. **Foto: Delegația Ineu**

Proclamarea Unirii Transilvaniei cu România nu a adus imediat ținuturile de pe Crișuri și Mureșul Inferior în cadrul regatului român. Guvernul maghiar a refuzat să recunoască noua realitate și a încercat să mențină stăpânirea lui în aceste ținuturi majoritar românești. Numai că, autoritățile ungurești nu au putut să revină în comunele românești, marea majoritate continuând să fie apărate de gărzile naționale proprii. Au avut loc, totuși, incidente grave, soldate cu crime abominabile, înregistrându-se circa 300 de morți pe teritoriul județului Arad, după cum își amintea Moise Rișcuția, fostul comandant al Gărzilor Naționale. Cele mai cunoscute evenimente sunt cele de la Șiria, unde este ucis printre alții dr. Tiberiu Hotăran. Tensiunea în sate este maximă, circulă cele mai neverosimile vești, toată lumea aștepta sosirea armatelor românești. Și într-adevăr, la 16 aprilie 1919, armata română își reia ofensiva, trece Munții Apuseni pe văile Crișurilor și Mureșului, pătrunzând apoi în Câmpia de Vest, ducând lupte cu gărzile roșii ungurești ale lui Bela Kun, noul lider al Republicii Sfaturilor, proclamată la Budapesta în martie 1919. În noaptea de 17/18 aprilie garda roșie maghiară s-a retras din zona Ineu, ordinea fiind menținută în continuare de gărzile naționale. Armata românească a coborât pe valea Crișului Alb și a ajuns la Ineu în dimineața zilei de duminică, 20 aprilie, prima zi de Paști, pe la ora 4. Autoritățile locale anunțate au ieșit în întâmpinarea oastei românești, escadronul de ofițeri călări, fiind primit cu drapelul național, pe strada Republicii, de către preotul Cociuban și de o suită de credincioși. După primirea solemnă, a intrat grosul armatei care a format în piață, în fața bisericii ortodoxe, un careu. S-a oficiat slujba învierii, cântându-se cu mare însuflețire „Hristos a Înviat”. (64)

Armata română ajunge la Moroda în aceeași zi de Paști, 20 aprilie. Soldații români au venit dinspre Mocrea, fiind conduși de colonelul Petrescu. Cităm din nou pe Ioan Motorca care povestește în felul următor despre eveniment. „Timpul era frumos, pomii erau înfloriți. La vederea satului un ostaș a spus că satul era ca o creangă de aur. Armata română a fost primită de întreaga populație cu mare însuflețire, cu steagul tricolor purtat de Motorca Nicolae. S-a întins o horă între locuitori și armata română pe hadă. Soldații au fost cazați fiecare într-o gospodărie și tratați foarte bine cu mâncăruri de Paște. Corpul ofițeresc în frunte cu colonelul au fost ospătați de către Nica Mitru.

În noaptea de vinerea Paștelui revenise în sat Nica Dumitru, împreună cu voluntarul Sârb Teodosie. În ziua de Paști, în timp ce la biserică se oficia slujba învierii un observator din turnul bisericii comunică sosirea trupelor române în jurul orei 12 și toți locuitorii s-au îndreptat spre pod să-i întâmpine, în frunte cu Nicolae Motorca, care a dus tricolorul ascuns în turla bisericii.

În fruntea regimentului era un colonel pe un cal alb. Motorca Nicolae îi recită poezia „Românie dulce mamă”. După ce cercetașii s-au convins că nu există unguri în sat pe Hadă s-a încins Hora Unirii. Tot satul a adus soldaților ouă roșii, plăcinte, mâncare de Paști.

Nica Mitru a organizat o masă pentru toți ofițerii, a tăiat un vițel și trei oi și a dat trei hl. de vin. Dar s-a întâmplat și o scenă nedorită pentru că mai mulți flăcăi, după ce au dat de băut soldaților din gardă, au încercat să fure banii de la casieria unității. Sunt prinși și duși la colonel, care îi iartă, la intervenția lui Nica Dumitru. Spre dimineață s-a dat și o alarmă din

cauza unui localnic care a făcut o farsă luând pe cap o șapcă ungurescă cu care s-a dus prin grădini la vecin ducând în eroare soldații”.(65)

La Seleuș, căpitanul Bălan a intrat primul în fruntea batalionului său. Și aici, populația a ieșit pe drumul principal primind armata românească cu pâine și sare, iar corul bisericesc, condus de învățătorul Teodor Mișcoi, a cântat cântece patriotice. Se sfârșeau astfel, în mod fericit, secole de stăpânire străină în Transilvania și începea de aici încolo secolul românesc. Multe aveau să se schimbe în România Mare, care devenea unul din statele importante ale Europei, stat național, unitar, independent și indivizibil, la fel și satele Aradului vor primi o nouă viață, vor primi noi legi și noi instituții, conduse de români.

Bibliografie

1. Aurel Dragoș, oameni, destine eroi, Editura Mirador, Arad 2015, p. 9.
2. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata, p. 47.
3. Alexandru Roz, „Noiembrie 1918. Aradul capitala Transilvaniei”, Arad 2002, p 51-52.
4. Vasile Popeangă, Aradul centru politic al luptei naționale din perioada dualismului, E. Facla, Timișoara 1978, p. 63
5. Alexandru Roz, „Războiul neatârării din 1877-1878, acte și documente arădene”, Arad 1998, p. 268.
6. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice, op. cit. p. 48-49.
7. Aradul și Mișcarea Memorandistă, vol I, editat de Universitatea cultural-științifică Arad.
8. Tribuna - Sibiu, 5 iunie 1894.
9. Vasile Popeangă, Aradul centru politic...op. cit, p. 48.
10. Felicia Aneta Oarcea, „Școala și societatea în comitatul Arad (1867-1918), Editura Gutenberg Univers, Arad 2012, p 471.
11. Lucian Petraș, Mihai Veliciu, studii și documente, Edit. Universității Aurel Vlaicu, p. 1-6
12. Ziridava, nr 3-4, Arad 1974, p 119, în studiul semnat de Liviu Botezan „Politica școlară a guvernelor Banffy și Szell reflectată în arhivele Bibliotecii Episcopiei Ortodoxe din Arad”.
13. Doru Sinaci, „Discursul politic în perioada Tribunismului arădean”, Editura Vasile Goldiș University Press, Arad 2014, p. 35.
14. Doru Sinaci, op. cit. p 210.
15. Lucian Petraș, Politică și demers național în Comitatul Arad (1895-1916), Editura Brumar, 2008, p. 76-77
16. Tribuna, anul IX. Nr.7, din 12-25 ian. 1905, și Doru Sinaci în „Discursul politic”, p 208.
17. Ioan Tomole, „Românii din Crișana, Sălaj și Sătmar în luptele național-electorale de la începutul secolului al XX-lea”, Edit. Gutinul, Baia Mare, 1999, p. 40-41
18. Doru Sinaci, op. cit. p 214.
19. Doru Sinaci, op. cit. p. 219.
20. Tribuna nr. 73 din 17/ 30 aprilie 1907, p 3.
21. Lucian Petraș, op. cit. p 123-124 și Tribuna, nr 74. din 1906
22. Tribuna nr. 82 din 30 aprilie-13 mai.
23. Doru Sinaci, op. cit. p 233.
24. Ziridava nr. 10, articolul Dr. Ioan Suciu – luptător pentru libertatea națională și socială - autor Victor Cațavei, p. 635
25. Lucian Petraș, op. cit p 154.
26. Tribuna, nr. 223, 10/23 oct 1907 și Adrian Nițu, Arad. Economie și societate, vol I, p 522
27. Lucian Petraș, op cit, pg 212
28. Tribuna din 18/31 mai
29. Tribuna nr. 99 din 7/20 mai 1910
30. Ioan Tomole, op. cit. p. 46

31. V. Popeangă, Aradul centru politic... op. cit, p. 174 și Documente din istoria mișcării muncitorești, documente arădene, 1821-1818, Edit. Facla, Timișoara 1981, p. 156.
32. Corneliu Pădurean, Eugen Ghiță, „Primul Război Mondial – Studii, articole, eseuri, Editura Gutenberg Univers, Arad 2016, p. 41.
33. Op. cit. p 42.
34. Românu, anul IV, nr 168, din 31 iulie/13 august 1914.
35. Ioan Bolovan, Primul război mondial și realitățile demografice din Transilvania, Cluj Napoca 2015, p. 102.
35. V. Popeangă, Op. cit. p. 325.
36. Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, „Istoria Transilvaniei”, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj Napoca 2013, p. 315.
37. Ziridava nr 10, în „Aradul în timpul primului război mondial”, de Roz Alexandru, p. 375.
38. Ziridava nr 10, p 378.
39. Informații de la Mircea Bărdan,(n. 1942) și Ioan Truț, (fost primar n. în 1941)
40. Vasile Popeangă, Aradul, centru politic...op. cit, p. 236.
42. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice, op. cit. p. 188.
43. Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la Episcopia Ortodoxă a Aradului, Arad, 1986. Studiu introductiv, note și comentarii de prof. Vasile Popeangă, p 55. ,
44. Mărturii, op. cit. p 29 ”.
45. Românu, din 26 octombrie.
46. Consiliul Național Român Central și Gărzile Naționale Române din Arad- 1918, Editura Dacia, Cluj Napoca 1993, p 135.
47. Ziridava nr. VII, Arad 1977, p 235. ”.
48. Alexandru Roz, Consiliul Național Român Central... op. cit, p 139
49. Ziridava, nr. V, p 237.
50. Informații Ana Ranca, n. 1903
51. Ziridava nr 6, din 1976, în articolul „Documente despre activitatea Consiliilor și Gărzilor Naționale Române din județul Arad – noiembrie 1918-februarie 1919, p 416.
52. Ioan Motorca, Monografia așezărilor, op. cit, p 36-38
53. Ziridava, nr. VII, Arad 1977, p 231
54. Ziridava, nr 7, p. 231
55. Documente din istoria mișcării muncitorești arădene, 1918-1944, Arad 1972, p 5
56. Al. Roz, Consiliul Național Român central și Gărzile Naționale Române din Arad 1918, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1993, p 95
57. Ziridava nr 6, p 416
58. Informații de la Iustin Șeredan, în Ziridava nr 8, p. 335.
59. Arhiva Muzeului județean, M. O. 1082.
60. Ziridava, nr VIII, p 342.
61. Florian Dudaș, „Țara Zărandului”, p 143.
62. Ziridava, nr VIII, p. 337
63. Documente din istoria mișcării muncitorești arădene, op. cit, p 3.
64. Pavel Tripa, Trecutul orașului Ineu și al cetății Ienopolei, Editura Emia, p. 99
65. Ioan Motorca, Monografia așezărilor...op. cit. p. 390.

Stăpânii pământului

Pământul pe care și-au întemeiat românii așezările aici între Mureș și Crișuri le-a aparținut de fapt lor, fiind cei dintâi care l-a valorificat în beneficiul vieții și progresului social. Dar invaziile străinilor au instituit dreptul cuceritorului, care s-a făcut stăpân asupra lui, întocmind acte, în numele regelui maghiar ori sau împăratului german, prin care suprafețe întinse de pământ arabil, pășuni și păduri intrau în posesiunea unor nobili veniți de aiurea, împreună cu satele în care trăiau mai ales românii. Drepturile băștinașilor au fost treptat, treptat anulate și s-au trezit astfel lucrând pe holdele moșierului cu care nu aveau în comun nici limba, nici religia, nici tradiția. Românii au fost transformați în iobagi, cu dependență personală față de stăpân, aparținându-i în întregime, în actele oficiale fiind considerați coloni, ei care au fost ciitorii așezărilor. Pământurile de pe Crișuri și Mureș fiind extrem de bogate, cum am arătat, au fost disputate de cele mai importante familii nobiliare din Regatul maghiar și din Imperiul austriac, iar noi le prezentăm pentru că pentru acestea au lucrat strămoșii noștri suferind și tânjind după pământul pe care trudeau.

Familia Losonczy

Între cele mai importante și vestite familii nobiliare din regatul maghiar s-a numărat familia Losonczy. Vechimea ei se pierde în negura timpului, fiind acreditată cu rădăcini până în perioada lui Arpad, legenda spunând că s-ar trage din Urkund, urmaș al lui Tuhutum. Unul dintre descendenții lui a fost Dionysius, comite de Bacs. Nepotul acestuia. „Dionysius filii Dionysii”, cu care începe în 1222 descendența certă a familiilor Losonczy și Banffy, a ocupat funcțiile de vistier și palatin al regelui Bela al IV-lea. El va primi stăpânirea asupra Losonczului, din comitatul Nograd, adoptând și numele de Losonczy. Membrii familiei vor deține în continuare demnități importante în regatul maghiar și domenii întinse în diferite părți ale țării. În anul 1387 regele Sigismund de Luxemburg donează cetățile Dezna, Pâncota și Ineu, cu domeniile aparținătoare, familiei Losonczy, prin frații Ștefan și Ladislau, comiți de Timiș, căpitani ai Dalmației, Croației și Slavoniei și așa va rămâne, timp de 170 de ani, până în 1552, când se stinge ultimul bărbat al familiei, Ștefan, căzut eroic la Timișoara, în luptele cu turcii, pentru apărarea Banatului. Femeile care au urmat, deși au câștigat procesul de succesiune, nu au reușit să păstreze proprietatea asupra domeniilor. În cursul anilor, membrii familiei au întărit cetățile și au construit mereu în cuprinsul celor trei domenii, în 1472 fiind pomenit un castel (castellum) la Ineu, devenit reședință domesimală. În cursul anilor au existat numeroase mișcări de proprietate, conflicte permanente cu alte familii, inclusiv cu familia Banffy, dar familia Losonczy a rămas tot timpul cu uriașe averi, numai în cuprinsul Zărandului stăpânind circa 160 de sate.

Familia Banffy

Strămoșul cert al familiei Banffy este Dyonisius al II-lea, strănepotul lui Dyonisius I, care a ocupat funcția de ban al Croației. Urmașul lui Dyonisius, Laszlo, avea deja numele de Banffy, care provine din filius banus – fiul banului, transcris în limba maghiară Banffy. Familia Banffy a fost și ea, prin urmare, una de neam, având aceeași rădăcină cu familia Losonczy, și a avut un rol important pe scena politică maghiară și ardeleană atât prin personalitățile sale, cât și prin vastele posesiuni funciare deținute. În ținuturile arădene va stăpâni, pentru mai multă sau mai puțină vreme, domenii importante ca Șiria, (transferată familiei Banffy de Văduva lui Mihail Szilagyi), Lipova care a intrat în posesia lui Nicolae Banffy în 1464, iar în 1471 Șoimoșul este atestat și el ca aparținând comitelui de Arad, Nicolae Banffy. În 1553 familia Banffy este pomenită și la Șofronea, iar în 1479 cumpără de la Job Garai castelul de la Frumușeni, cu cele 15 sate aparținătoare. Dar, în anul 1487 Nicolae Banffy a fost acuzat de neloialitate de către regele Matei, este arestat de către Petru Doczy, comitele Aradului, iar averile confiscate. În 1490, după moartea regelui Matei, Nicolae

Banffy a revendicat vechea sa stăpânire, dar nu apucă să se bucure de schimbarea de domnie pentru că, în 1503, moare și el.

Procesul pauperizării prin fragmentarea pământului este bine ilustrat prin destinul celei mai nobile familii din Transilvania. La origine, averea familiei Banffy se compunea din trei cetăți cu 68 de sate, iar unul dintre membrii ei, Ștefan, a fost o persoană politică importantă în vremea lui Ioan de Hunedoara. Cei patru fii ai săi au avut numeroși descendenți, așa încât prin 1586 averea s-a împărțit între 14 membri de familie, ajungându-se ca dintr-un sat fiecare să dețină o mică părticică.

Huniazii

În anul 1409, Împăratul Germaniei și Regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg (1387-1437), l-a primit la curtea sa și l-a înnobilit pe românul Voicu Corbu, fiul lui Ioan, dăruindu-i cu titlu de moștenire satul Hunedoara, cu castelul și vecinătățile acestuia, pentru vitejia arătată în luptă și loialitatea față de rege. Voicu Corbu și-a luat numele de Hunyad, de la domeniul pe care îl stăpânea. Cel care va face cunoscut numele familiei va fi însă Ioan (Iancu), fiul lui Voicu, care devine în 1434 cavaler la curtea lui Sigismund. În continuare, ascensiunea lui Ioan a fost foarte rapidă, ajungând în 1439 ban de Severin, voievod al Transilvaniei în 1441, căpitan al armatelor regale și guvernator al regatului în timpul minoratului regelui Ladislau al V-lea Postumul (1444/1453-1457). Reședința permanentă și-a stabilit-o la Hunedoara, sprijinindu-se mai ales pe cetățile transilvane.

Iancu se va remarca în luptele cu turcii, aceștia efectuând, încă din anul 1436, o incursiune până în împrejurimile Timișoarei. În anul 1439 sultanul atacă Serbia și cucerește capitala Semendria, reședința despotului Gheorghe Brancovici. În aceste lupte moare și regele Albert al Ungariei. Acțiunile antiotomane ale lui Ioan (Iancu) se remarcă printr-o îndrăzneală și mobilitate deosebite. În 1442, îl zdrobește lângă Sibiu pe Mezid, beiful de Vidin, după care obține o altă victorie, pe Ialomița, împotriva beillerbeiului Rumeliei. O altă campanie victorioasă este cea din 1443 (campania cea lungă), la care participă și regele Vladislav, dar este învins la Varna, în 1444. Regele murind în luptă, Ioan este ales regent al Ungariei. Prima bulă papală a cruciadei târzii pontificale din 1443 îl numea pe Ioan „fortissimus Athleta Christi”. În octombrie 1448 pierde o altă bătălie, la „Câmpia Mierlei” (Kosovo), din cauza trădării lui Dan al II-lea, voievodul Țării Românești și a vechiului său rival, despotul Serbiei, Gheorghe Brancovici, care l-a și luat prizonier pe Ioan, aruncându-l pentru o perioadă în temnițele fortăreței Smederovo, de unde a fost răscumpărat de compatrioți. Obține peste câțiva ani, în 1456, o mare victorie la Belgrad, zdrobind complet armata otomană, blocând astfel pentru multă vreme accesul turcilor spre Europa Centrală. Numai că, la scurt timp, în 11 august, Iancu moare de ciumă și va fi înmormântat la Alba Iulia. În cursul vieții, Ioan de Hunedoara primește drept răsplată de la regii maghiari domenii uriașe care fac din el cel mai important feudal al țării. În preajma numirii ca voievod al Transilvaniei avea în posesie 500.000 iugăre de pământ. Astfel, în 1444, domeniul cetății Șiria, cu 99 localități, a fost donat lui Ioan și fiilor săi Ladislau și Matei. Cu tot protestul comitelui Ioan Maroth, el a fost introdus în posesiunea cetății și a domeniului la 20 martie 1445. După moartea lui Ioan, Șiria ajunge pe mâna lui Mihail Szilagy, fratele soției.

Rinaldo III d'Este, Duce de Modena

Nobilul austriac cu cel mai înalt titlu care a avut pământuri în Comitatele Zărand și Arad a fost Rinaldo III d'Este, duce de Modena. Ducele s-a născut în 25 aprilie 1655 și a decedat în 12 octombrie 1737. În lunga sa titulatură apare și sintagma „Conte di Jenò ed Avad”, care se referă în mod evident la proprietățile pe care le-a primit, încă din 1726, în Arad, intrând efectiv în posesia lor abia în 1732. Nobilul de origine italiană a avut și cel mai

mare latifundiu nobiliar, cuprinzând circa 600 000 jugăre de pământ și 120 de sate și predii. Titlul și proprietatea au fost moștenite apoi de fiul său Francesco II d'Este, duce de Modena, care a trăit până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Titlul de „conte di Jenò ed Avad” s-a transmis urmașilor, chiar dacă la un moment dat teritoriul circumscris titlului și-a schimbat statutul. Titlul este menționat și în cadrul vechii familii nobiliare de Habsburg-Lorena-Este chiar și în secolul XXI. Dar, pentru că ducele de Modena s-a situat în tabăra ostilă împărătesei Maria Tereza în războiul de succesiune la tronul Austriei, început în 1740, i-a fost confiscată proprietatea, partea cea mai mare, inclusiv satele Seleuș și Cighirel a fost dată în administrarea Erariului, iar o parte mai mică baronului Peterffy, cu care familia de Modena se va judeca mulți ani pentru recăpătarea proprietăților.

Împărăteasa Maria Tereza

Dintre Împărații Austriei, cel mai mare impact asupra vieții asupra din părțile răsăritene ale Ungariei, l-a avut, fără îndoială, Maria Tereza care a domnit între 1740-1780, ei urmându-i la tron fiul său, Iosif al II-lea. În timpul ei s-a desfășurat războiul de succesiune la tronul Austriei (1740-1748) dar, foarte important, au fost efectuate conscripțiile și urbariile, s-au stabilit mult mai exact obligațiile și drepturile iobagilor, s-a pornit sistematizarea satelor, s-au introdus legile școlare etc.

Maria Tereza s-a născut la 13 mai 1717, în palatul Hofburg din Viena, părinți fiindu-i Împăratul Carol al VI-lea și Elisabeta Cristina. Era o fată blondă, veselă, sinceră, frumoasă și extrem de inteligentă. Vorbea germana, latina, spaniola, italiana, franceza. S-a căsătorit, în 12 februarie 1736, cu ducele Francisc Stephan de Lorena. Ajunge la conducerea Imperiului Habsburgic în 1740, după moartea tatălui său, care nu avea moștenitori băieți și, prin urmare, succesiunea la tron a fost contestată de mai mulți prinți, între care prinții electori ai Bavariei și Saxei și de cel mai puternic, regele Prusiei, Frederic al II-lea, care pretind coroana Sfântului Impriu Roman de Națiune Germană. A câștigat până la urmă războiul și coroana, conducând imperiul cu mână de fier împotriva tuturor adversarilor, fiind unul dintre cei mai mari oameni de stat ai secolului al XVIII-lea. Actele Mariei Tereza s-au răsfrânt în tot imperiul influențând viața oamenilor simpli deopotrivă cu a celor avuți și puternici, motiv pentru care a intrat în memoria colectivă în următoarele două secole.

Familia Atzel

Cel mai important membru al familiei, Peter Atzel (Oțel) s-a născut în 17 februarie 1835, la casa de curte de la Șicula, unde tatăl lui Atzel Ioan (Janos) ridicase o capelă. În anul 1803 bunicul, Atzel Ștefan, cumpără de la Erariu moșia Ineului, cu satele: Șicula, Mocrea și Iermata, plătind suma de 270. 429 florini. În 1808 preia și Gurba cu suprafață de 90.000 de holde. Atzel Ștefan va ridica la Ineu un castel și curtea de la Șicula. Ioan Atzel, mezinul familiei va locui la castelul „Atzelhaza” din Șicula. Ioan Atzel va ocupa mai multe funcții în administrația imperială între care comandor al jandarmilor din Județul Arad și cea de prefect și comisar imperial. Cel de al treilea fiu, Peter Atzel, continuă cariera tatălui, care moare când acesta avea doar 16 ani, ajungând la funcții importante în comitatul Arad. În primul rând a trebuit să se ocupe de administrarea vastului domeniu care se întindea de la hotarul localității Chereluș, cuprinzând Gurba, Șicula, domeniul Ineului (începând de la Tămând) continuând cu Rovina, (ce delimita hotarul cu localitatea Bocsig), Mocrea, Iermata, până la hotarul Seleușului. Moștenise și două mori pe canalul Morilor și un loc de moară la Moroda. La numai 25 de ani îl găsim în funcția de notar onorific al Comitatului. În ziua de 17 mai 1866, Petru Atzel este ales președinte al Societății Canalului Morilor, la numai 30 de ani. În anul 1867 candidează la funcția de primar al orașului Arad, fiind ales și rămâne în funcție până în

1869. În acest an candidează pentru dieta din Budapesta fiind ales deputat de Arad. În timpul deputăției transformă cetatea Ineului în cazarmă pentru batalionul 11 honvezi. Petru Atzel are un mare merit pentru Ineu, ajutând la construcția Bisericii ortodoxe, donând locul, piatra și lemnul. Meritele îi sunt ecunoscute prin acordarea titlului de cetățean de onoare al orașului Arad, în același an devine comite suprem al Comitatului. Este implicat în construcția căii ferate de pe valea Crișului Alb până la Brad. Linia Arad – Ineu este finalizată în 1877, pentru ca în 1881 trenul să circule până în Sebiș. În 1879 renunță la funcția de prefect. Este anul în care renunță și la domeniul Ineului, pe care îl vinde baronului austriac Klein Ferencz, care la rândul lui îl vinde, în 1883, baronului Solymossy Ladislau.

Tradiția locală spune că Petru Aczel a pierdut moșia la jocul de cărți în favoarea lui Solymossy, care era negustor de porci și cereale. Lui Aczel i-ar fi rămas din moșie numai calul de călărie cu șaua, pătura, frâul și dârlogii și 1000 de florini. El însuși a povestit întâmplarea nefericită lui Ilie, sămădăul de la gule, în fața căruia a plâns de nenorocirea lui. Înainte de a preda moșia, a dat lui Ilie voie să-și ducă nutreț pentru vite, cele necesare pentru familie și lemn de casă din pădure. Dar chiar dacă a renunțat pe moment la politică, revine în 1882 când este ales deputat de Arad, cu mandat până în 1884, fiind reales în 1887. Din nou a fost deputat în legislatura 1892-1896. După aceasta se retrage din activitățile publice, iar la 11 august 1901 moare, fiind înmormântat în incinta bisericii romano-catolice din Ineu.

Gheorghe Simeon al II-lea de Sina - 1782-1856

Gheorghe Simeon de Sina a fost cel mai bogat om care a deținut moșii în județul Arad în secolul al XIX-lea. Era macedoromân, de origine ortodoxă, familia sa provenind din vestitul oraș Moscopole, care a fost ars de turcii pașei din lanina. Tatăl lui a făcut mare avere devenind cel mai important concurent al vestitei familii de bancheri Rhotschild. Familia a fost înnobilită în 1818 în Ungaria cu titlul „de Hodos și Kindia”, iar fiul, Gheorghe Simeon al II-lea, a moștenit o avere imensă, devenind unul dintre cei mai renumiți întreprinzători și bancheri austrieci, membru al Camerei Magnaților din Ungaria. A fost cel mai bogat om din Austria după familia Rhotschild. Gheorghe Simeon s-a căsătorit cu Katharina Derra von Moroda, intrând astfel și în posesia moșiei Moroda. A fost înobilat și el, primind titlul de baron maghiar în 1832 și de baron austriac în 1838. Pe lângă numeroasele sale acte de binefacere, Gheorghe Sina, care nu și-a uitat obârșia română și ortodoxă, se numără și finanțarea construcției catedralei „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” (catedrala veche) din Arad. Unul dintre cele mai cunoscute acte ale sale este finanțarea podului de lanțuri peste Dunăre, care unește Buda de Pesta. La moarte, lasă moștenire fiului Gheorghe Simeon al III-lea 240 mii jugăre de pământ, 99 moșii în Ungaria, Banat, Transilvania, Cehia Austria, Țara Românească și suma de 50 milioane de florini.

Baronul Solymossy.

Baronul Solymossy Ladislau (Falk pe numele de evreu) provenea din Győr – Ungaria, dar se mută în comitatul Arad, unde, în anul 1883, cumpără de la baronul Klein Ferencz domeniul Ineului trecând de la iudaism la catolicism, luând numele de Solymossy, fiind înnobilit cu titlul de baron în anul 1877. Se căsătorește, în 1860, cu Tereza Horvath, cu care are un fiu pe nume Ludovic, care, în anul 1887, se căsătorește cu Elma Bohus, fiica moșierului de la Șiria, împreună având doi copii (un băiat cu numele Tibor și o fetiță numită Iris). Baronul Ladislau Solymossy moare în 1904 iar fiul lui, Ludovic Solymossy, moștenește

tot domeniul, din care vinde, în 1913, negustorului Lowy Marcuz moșia Iermata și moara Mocrea, aceasta fiind cea de a șaptea moară de pe canalul morilor (azi motelul „Moara cu Noroc”). Castelul lui Solymossy avea să fie și el devastat în timpul evenimentelor revoluționare din toamna lui 1918. Baronul de la Mocrea va fi și victima unei întâmplări de pomină, neobișnuite pentru ditamai baronul. În ziua de miercuri, după Rusaliile anului 1926, poporul românesc ortodox a ieșit cu crucea la țarină. În timpul procesiunii Moldovan Toda i-a tras baronului o palmă de i-a zburat pălăria în drum, pe motiv că nu s-a descoperit în fața poporului. Este încă o dovadă că poporul românesc a înțeles că privilegiile nobiliare au luat sfârșit și că românii trăiesc în Țara lor. Seleușenii își aminteau și ei cum fiicele baronului călăreau până în sat, pe doi cai superbi, privind de sus spre țărani desculți și comentând nefavorabil starea lor.

Lowy Marcuz (Mărcuț)

Moșierul Lowy Marcuz s-a născut în 1854, într-o familie de evrei comercianți din Mîsca. Se stabilește la Mocrea, în anul 1876, ca tînăr comerciant, cumpărînd o casă, pentru ca în 1877 să achiziționeze un teren în centrul satului, pe care își construiește o casă deosebit de trainică, de tip conac, cu o prăvălie și un birt. Se casătorește cu Rozalia, cu care a avut un fiu pe nume Lowy Armin (care însă moare în Primul Război Mondial). Se dezvoltă economic, cumpărînd terenuri arabile și viticole, avînd multe animale, vaci, porci, măgari, boi și cai cu care lucra pămîntul, avînd și o mulțime de angajați permanenți din Șicula, Mocrea, Iermata, Moroda și Seleuș, cu o moșie de 200 hectare de pămînt și cca 40 hectare vie. A cumpărat și moara Mocrea, achiziționînd apoi și pivnița de sub deal. Lowy Marcuz, ajungînd bătrîn și rămânînd fără copil (așa cum arătam fiul lui murind în primul război mondial), în 1937 perfectează vînzarea casei cu prăvălie, care trece, ca urmare, din 1938, în proprietatea unui țaran român, chiabur din satul Mocrea, numit Gimon Ioan, care a locuit în casă pînă în 1986.

Ioszeff Dietrich (1780-1855) – Ioszeff Schulkovwshi

Baronul Ioszeff Dietrich, neamț de origine, a cărui familie a fost înnobilită pentru serviciile militare aduse Imperiului, a cumpărat în 1822, de la Erariu, domeniul Pâncota cu satele: Caporal Alexa, Seleuș, Cighirel; domeniul Măderat cu satele Măsca, Agriș, Almaș și Arăneag. În 1824 cumpără tot de la Erariu – prin împuternicire – la o licitație cu strigare, domeniul Buteni, satele Chișindia, Apateu. Suprafața domeniilor depășea 70 000 iugăre cadastrale. Tranzacția este întabulată la 7 mai 1825. Baronul Dietrich primește indigenatul maghiar în 1827. El și-a stabilit reședința în Pâncota, localitatea târg cea mai vestită în zonă, cu atestare documentară încă din 1177, când este pomenită mănăstirea catolică aparținînd Ordinului Benedictin. Din ruinele mănăstirii benedictine va aduce baronul Dietrich piatră pentru a-și construi în centru localității un conac, înconjurat, așa cum era moda vremii, de un parc impozant, amenajat cu plante importate inclusiv din afara imperiului. Castelul a fost terminat în anul 1840 și, la vremea aceea, a fost cel mai reprezentativ castel în stil baroc în comitatul Aradului. Trei aripi, una principală și două secundare laterale, toate legate între ele, compun corpul monumentului. Fațada aripii principale este bogat ornamentată, remarcându-se acoperișul executat în faianță colorată, în formă de solzi. Interiorul castelului se remarcă prin săli spațioase, între care, în primul rând, sufrageria. Foarte interesante și cu mare valoare

artistică sunt ușile din fier forjat și grilajele de la ferestre. Baronul Dietrich a fost nu numai un bun gospodar dar și un iubitor al artelor, la el în castel a concertat, spre exemplu Franz Liszt, iar celebrul scriitor maghiar Jokai Mor a degustat vinurile provenite din pivnițele de la Măderat. De asemenea, de la o vizită efectuată în Statele Unite, în 1835, s-a întors și cu patru arbori Squoia pe care i-a sădit în via de la Măderat, doi dintre aceștia supraviețuind până astăzi. Împreună cu soția sa, Bela Anna Clara, baronul Dietrich a avut două fiice, una dintre ele, Anna-Elisabeta s-a căsătorit cu contele Lajos Schulkowschy. În anul 1855, la moartea baronului, întregul domeniu este lăsat moștenire nepotului dinspre fiică, contelui **Iozsef Schulkowschy**. Castelul (conacul) păstrează și astăzi blazonul familiei nobiliare Schulkowschy, de origine poloneză.

Dar, prosperitatea domeniului Dietrich se va sfârși după moartea baronului, deoarece intrat pe mâinile prințului Schulkowschi este prost administrat și în mare parte înstrăinat. După moartea prematură a soției, prințul se va căsători cu o actriță din Budapesta, mare amatoare de petreceri și foarte cheltuitoare, așa că, nevoia de bani a familiei s-a accentuat și pentru a satisface pofta cheltuitoare nesățioasă a soției, prințul a început să vândă din moșie. Viciile prințului s-au accentuat prin excesul de băutură și practicarea jocurilor de noroc, din cauza nevestei, din care motiv a devenit dator la cămătari, care, încet încet, au intrat în posesia celei mai mari părți a averii, moșiile din raza Seleușului, inclusiv moara, trecând în mâini străine. S-a și îmbolnăvit grav și a fost internat la spitalele de nebuni din Arad, Budapesta și Viena. Scăpa Schulkovwschi din spital, mai vindea câte ceva din moșie! Așa a început prăpădul averii. În Pâncota prințul venea doar la sfârșitul verii pentru a-și încasa arenda de pe pământurile date în folosință altora. Într-una din aceste locuri la castel, într-o vară bineînțeles, prințul chefuind cu prietenii la birtul satului a făcut un pariu că el merge la gară cu sania trasă de cai. Și a câștigat pariul. A presărat pe drumul către gară două mii kilograme de țucur (zahăr) și așa a putut fi tras până acolo. Este doar una dintre extravaganțele prințului. În anii 1919-1920, soția, actrița supraviețuitoare, a dat în contul datoriilor castelul și restul moșiei unor negustori evrei, care le-au administrat printr-o societate anonimă.

Satele comunei în România Mare

Zilele de Paști ale anului 1919, când au fost eliberate satele din Câmpia Crișurilor, au fost zile ale reînvierii românității de pe aceste meleaguri aflate la extremitatea vestică a spațiului locuit de urmașii Romei. După secole, în care stăpânii au fost de alt neam, a venit vremea în care românii să fie proprii lor stăpâni, să se administreze așa cum își doresc, să își aleagă și să fie aleși din rândul lor oameni capabili să le conducă destinele. Întâi de toate, limba română a devenit limba oficială și era obligatorie pentru toți funcționarii statului, motiv pentru care cei care nu și-au însușit-o au fost îndepărtați din administrație. În sfârșit, oamenii se puteau înțelege în limba mamei lor cu notarul, cu jandarmul, cu perceptorul, cu pretorul șef de plasă etc.

Schimbarea care se prefigura era fundamentală și presupunea o operă extrem de grea și complicată, deoarece se cerea o armonizare cu realitățile din vechiul regat, se impunea o legislație comună, era nevoie de numirea unor funcționari români acolo unde majoritatea era românească, de oameni loiali noului stat. Se cerea în primul rând o reformă agrară radicală, prin împrăștierea țăranilor cu pământul aflat în acel moment în posesia unor moșieri unguri sau evrei.

Apoi, școala, instituția care a cultivat și susținut românitatea, trebuia condusă și întreținută de statul român, după ce 150 de ani a fost susținută de biserica ortodoxă, din banii credincioșilor.

Dar, vremurile erau tulburi, încă nu se știa exact până unde se va extinde statul român în Câmpia Tisei, care vor fi granițele și cum vor fi administrate noile teritorii ale României Mari. Oamenii erau atenți la ceea ce se întâmpla în jurul lor, circulau zvonuri, care de care mai alarmiste, promovate de foștii stăpâni care amenințau cu revanșa. Nu le era indiferentă nici situația din alte provincii, rezonând la evenimente care se desfășurau la o distanță mare de satele lor. Spre exemplu, învățătorul Teodor Mișcoiu, din Seleuș, s-a deplasat, împreună cu alți săteni, în ziua 9 iunie 1919 la Șiria „unde s-a ținut un mare meeting unde am mers și noi seleușenii. S-a făcut manifestație pentru anexarea Banatului la România Mare”.(1)

Satele Seleușului vor face parte în continuare din județul Arad (fost comitat), dar comuna Seleuș va fi arondată plășii Șiria, în timp ce comuna Moroda (cu satul Iermata) va depinde administrativ de plasa Ineu. Județul va fi condus de un prefect, ajutat de subprefect în problemele administrative, în timp ce Consiliul Județean hotăra în problemele legislative locale. Unitatea administrativă aflată între județ și comune era plasa, condusă de un prim-pretor, iar comunele erau conduse de notari sau de secretari comunali și unii și alții găsiindu-se sub ordinele pretorilor. Primarii rurali aveau un minim rol administrativ. Acestea erau structurile administrative la care apelau funcționarii sau cetățenii spre rezolvarea unor probleme locale care se iveau în desfășurarea vieții sociale și economice. (2) În ultimele luni din 1918 (noiembrie-decembrie) și până după eliberarea din aprilie 1919, satele au fost conduse de Consiliile Naționale Locale.

Dar, așa cum am arătat, pământul era problema care frământa lumea satelor în primii ani după unire. Oamenii Seleușului se vor manifesta imediat în acest sens, după ce armatele ungare s-au retras, hotărând intrarea în proprietatea comunei a 2000 jugăre din pământul Societății Economice Anonime din Pâncota, aflat în parte sud-vestică a satului, spre Cherechiu, la Oșerind. (3)

Nerăbdarea țăranilor era atât de mare pentru a intra în posesia pământului încât guvernul de la București a hotărât, pentru că pregătirea reformei agrare necesita timp, să înceapă cu formule intermediare, între care arendarea forțată a terenurilor marilor moșieri, impusă prin Ordonanța nr 82, din februarie 1919, adică încă înainte ca armata română să elibereze Crișana. Scopul formulei arendării era acela de a îmbunătăți producția agricolă grav afectată de război și de a mulțumi pe moment țăranii care deja intraseră pe moșii și cereau împrumutul.

Pentru a lua pământ în arendă, țăranii erau încurajați să se asocieze în obști de arendare. În plasa Șiria au fost arendate 7899 jugăre de teren, iar în plasa Ineu 25472 jugăre. Așa au procedat și obștile înființate la Moroda și Seleuș. Astfel, în cursul anului 1919, țăranii din Moroda se adresează cu cereri de a li se acorda pământ în arendă. (4) Existau și nemulțumiri privind modul în care se făcea arendarea, precum cele ale iermătanilor care se plâng, tot în 1919, că primarul a luat mai mult pământ decât i se cuvenea. (5) Fenomenul arendării a scăzut în intensitate pe măsură ce lucrările de împrumut efectuate conform legii avansau.

Reforma agrară din 1921

După război și după realizarea unirii Transilvaniei cu România, una dintre prioritățile guvernelor de la București a fost îndeplinirea reformei agrare promisă de regele Ferdinand încă din 1917 soldaților țăranii aflați în tranșee. În Transilvania, Crișana, Banat și Maramureș marile moșii se aflau mai ales în mâinile proprietarilor, unguri, nemți, evrei. Foarte puțini erau de origine română.

O etapă importantă a reformei agrare a fost împrumutul țăranilor cu pământ, care se regăsea juridic în partea a doua a Decretului nr. 3610, din 23 iulie 1921, privind aprobarea Legii pentru Reforma Agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, care se intitulă

„Împroprietărirea”. La capitolul X se specifica că pământul era parcelat pentru a se vinde țăranilor. Îndreptățiți erau în ordine:

1. Capii de familie, servitorii și muncitorii agricoli care au fost mobilizați, lucrând pe moșia expropriată, iar în timpul războiului au devenit invalizi, dar erau capabili să lucreze pământul primit. Tot aici se încadrau văduvele și familiile celor căzuți în război.
2. Aceleași categorii dacă au făcut serviciul militar în război, fără a deveni invalizi.
3. Toți capii de familie care au devenit invalizi în război dar sunt capabili să lucreze pământul, la fel văduvele și familiile lor.
4. Toți capii de familie care au făcut serviciul militar în război, fără a deveni invalizi.
5. Bărbații neînsurați care au devenit invalizi de război, capabili să lucreze pământul.
6. Bărbații înșurați care au luat parte la război.
7. Mobilizații prin Ordinul Consiliului Dirigent.
9. Capii de familie care nu au luat parte la război.
10. Bărbații neînsurați majori.
11. Voluntarii din Armata română.

Plafonul era de 5 iugăre. În funcție de pământul disponibil se putea acorda pământ și sub acest plafon. Până în 1924 au fost înregistrate 52.944 persoane îndreptățite în județul Arad (6)

În anul 1922, Comisia de Ocol Pentru Expropriere din Ineu a luat hotărârea că trebuie expropriate de la marii proprietari 22018 jugăre teren arabil, plus 164 jugăre pășune. Astfel au fost expropriați: Solymossy Ludovic – 5763 iugăre, soția lui Szapary Stefan – 4279 iugăre, Lovy Marcus – 303 iugăre. (7)

O parte din imensele suprafețe deținute de Societatea Anonimă Economică și Industrială din Pâncota (38.904 jugăre) au fost expropriate, însumând până în anul 1925 20.320 iugăre, ceea ce reprezenta puțin peste jumătate (52%). Societatea avea în proprietate terenuri în 13 localități, între care și la Seleuș, deținând pământ la Pusta Oșerind și Tajnic, adică 2096 jugăre cadastrale; 1173 st.p (8) Se pare că în momentul aplicării reformei agrare, activitatea și profitul societății erau în creștere, motiv pentru care unele proprietăți au fost scutite de expropriere. Cazul nu a fost singular !

Statistica oferită de Camera de Comerț și Agricultură ne indică faptul că la 31 decembrie 1931 erau expropriate în județ 344 moșii cu 253.496 iugăre. Două moșii erau în continuare nemăsurate, 90 de moșii erau măsurate dar neparcelate în vederea împroprietăririi. În timp ce 252 moșii erau atât măsurate cât și parcelate. (9)

În tabelul centralizator cu îndreptățiții la împroprietărire în funcție de etnie, pe localități și plase, satele actuale ale Seleușului, care aparțineau plășii Ineu aveau propuși: la Iermata 224 (un ungur); Moroda 427 (un ungur) și Seleuș 530 locuitori. (10)

Prin Legea de Reformă Agrară, au dispărut un număr de domenii așezate lângă satele studiate; spre Pâncota proprietatea Sulkovschy, Santuș spre Măderat, (proprietar baron Solimossy) și Daica spre Moroda. Au rămas două domenii între Seleuș și Pâncota; Mahler și Granari și spre Ineu o parte din Apa Acră, proprietar Marcus Levi. S-au dat celor fără de pământ la început 4, apoi 2 iugăre. Pentru Moroda, aplicarea reformei a fost o adevărată mascaradă. În primul an, loturile au fost repartizate la moara Seleuș de pe Canal, (până peste șoseaua Seleuș-Pâncota), la Totani și o parte la Santuș. După un an de folosință, loturile de pământ au fost schimbate. S-a lăsat pentru Moroda pământul doar până la Bigii-Pârâul Sodom, iar 300 iugăre s-au dat de la moșia Pintlac (unde era proprietar baronul Solymossy), în dreapta Cigherului, lângă Satul Mic (Șilindia), la o distanță de 8 km de sat. Se împroprietărește, la Moroda, cu câte 2 jugăre de pământ fiecare cap de familie fără pământ. Seleușenii au fost împroprietăriți cu pământ din Oșerind, Dâmbul Oșerind, Pusta Tajnic, Apa Acră.

Tot în cadrul măsurilor de reformă agrară s-au distribuit grădini în perimetrul locuibil al localităților, astfel că, până în anul 1926 s-a mărit vatra locuibilă în toate cele trei sate. La Seleuș au primit grădini, de 400 stânjeni pătrați, veteranii și moștenitorii lor, pe ultima uliță spre Pâncota și pe ultima uliță dinspre Zărand. (11) Comuna Moroda a fost împroprietărită și cu 200 iugăre pădure. (12)

Dar, așa cum s-a întâmplat întotdeauna atunci când au avut loc distribuirii și redistribuirii de pământuri, cei deposedați, considerându-se nedreptățiți, au introdus în instanță numeroase contestații care au întârziat lucrările reformei, care nici după 10 ani de la promulgare nu a fost definitivată. Întârzierea și tertipurile avocațești, folosite de marii proprietari, au provocat nemulțumirea sătenilor care au reacționat pe cale legală, cu reclamații către prefectura județului, așa cum este și cazul seleușenilor, reieșit din adresa către prefectura județului Arad pe care o reluăm în extenso:

Primăria comunei Seleuș

Nr 1148/1930

„Domnule prefect,

La ordinul d-lui prim pretor al plasei Șiria...avem onoarea a vă raporta că reclamațiunile comunei Seleuș în legătură cu legea Reformei Agrare sunt următoarele:

„Să se exproprieze din moșia „Societatea Anonimă Română” pentru Întreprinderi Industriale și Financiare” din Pâncota, cele 215 jugăre cadastrale pământ arabil aflător în hotarul comunei Seleuș, care în anul 1922, prin hotărârea nr. 394/1922 R.A. a comisiei de ocol din Ineu, a fost luat de la locuitorii comunei Seleuș și a fost restituit proprietăresei pe motivul că dânsa va edifica pe acel teren o fabrică de cânepă, care nici până astăzi nu s-a făcut.

Notăm că hotărârea de mai sus a comisiei de ocol din Ineu a fost apelată la Comitetul agrar, însă a fost respinsă ca încadrată tardiv.

Pentru această cauză am înaintat două cereri la Comitetul agrar, pe urma comisiei județeană pentru exproprie și împroprietărire cu hotărârea nr 7 din 3 iulie a anului curent a expropriat din nou acest teren, însă fiind apelată hotărârea aceasta din partea proprietăresei avem temere că se va anula, cu atât mai mult că Comitetul Agrar prin Ordinul nr 3787 suspendă executarea ei până la judecarea cererii de revizuire, înregistrată la nr. 2453/1930 a susnumitei Societăți.

Cu terenul acesta cerem să fie împroprietăriți îndreptățiții șterși nedrept de pe tablou și să se completeze loturile locuitorilor îndreptățiți care au fost împroprietăriți cu mai puțin de 3 jugăre cadastrale.

2. Să se completeze pădurea comunei Seleuș, primită de la proprietarul Szapari Ștefan situată în hotarul comunei Ineu în extensiune de 153 jugăre cadastrale la 500 jugăre cad. Adecă cât au primit în anul 1923.

3. Să fie împroprietăriți cu locuri de case din pășunea urbarială și îndreptățiți Faur Ioan Liviu, Negru George, Bârneț Ioan, Coman George, Moțocan Alexa, Anca Ioan, și Faur Ioan care au fost șterși de pe tabelul îndreptățiților din partea Comisiei de ocol și respectiv din partea Comisiei județene.

4. Pământul în extensiune de 913 jugăre de mărimea 1100 st. pătrați, pe care comuna l-a cumpărat în anul 1912 de la soția lui Szapari Ștefan, (n. Aczel Constanța) din Budapesta să treacă din hotarul comunei Iermata și să se anexeze și din punct de vedere administrativ la comuna Seleuș pentru ca locuitorii să-și poată achita dările la ei acasă, adică la casieria comunei Seleuș”.

*Rugându-vă să binevoiți ...
Seleuș la 21 octombrie 1930”.*

Semnează: Primar Cladovan Mitru. Delegați săteni: Moțocan Todor, Ioan Deliman, Aron Gheorghe.
(13)

(Notă: De menționat că pusta Apa Acră a fost cumpărată prin frații Șandru Ioan și Vasile. Jumătate din pustă a fost vândută comunei Seleuș spre a fi folosită ca pășune).

Acest demers este susținut de Pretura Șiria și urmează alte adrese între prefectură, pretură și comună în legătură cu același subiect, așa încât problema a tergiversat nepermis de mult. Mai mult, Pretura recunoaște că în Seleuș sunt îndreptățiți a primi pământ încă 50 de locuitori, conform legii, care nu au primit nimic până atunci.

Lucrul pământului

Pământul a continuat să fie lucrat cu animalele, cu excepția treieratului, locomobilele și batozele preluând în totalitatea această operațiune grea. O tabelă statistică de înscriere a animalelor domestice pe anul 1925, efectuată la nivelul Plasei Șiria dădea următorul efectiv de animale.

Total cai: 5449 în 1925 iar în 1924 erau 5415

Bovide total: 1925 – 5097; 1924 4741

Oi: 1925 – 11.279; 1924 - 6317

Porci: 1925- 7417; 1924 – 5639

(14)

Se constată creșteri la toate efectivele de animale, lucru valabil și pentru Seleuș, unde din păcate nu s-au păstrat arhivele, dar proporțiile sunt relativ aceleași. La Seleuș și Moroda se lucra încă într-o proporție destul de mare cu boii.

Încet și greu au fost introduse în lucrul pământului agricol mașinile, în special tractoarele, la care nu aveau acces pentru moment decât marii proprietari. Dar și acolo, progresul se impunea cu greu, cu multe reticențe, în acest sens grăitoare este atitudinea baronului Solymossy de la Ineu, care a cumpărat un tractor în 1925 dar „după ce a văzut cum lucrează, a dat poruncă să-l ducă în magazie, că el nu face gunoi, și să lucreze tot cu plugul tras de patru boi”.(15) Totuși, încet, încet, mașinile își fac loc în procesul de lucru al pământului, astfel că, în 1944 la Seleuș (Ocol Șiria) existau următoarele mașini agricole: 4 batoze M.A.V. de 6/8 HP, fabricate în 1900-1905; o batoză Hofer de 8 HP, an fabricație 1905 și o batoză Claito, fabricată în 1905; 2 batoze Hofer de 6 HP, fabricate în 1920 respectiv 1939 și 4 tractoare Hanomag de 28-40 HP, din 1935-1944. La Seleuș mai existau 6 locomobile pentru treierat, provenite de dinainte de Primul Război Mondial. Dar, la nivelul Ocolului Șiria nu sunt înregistrate la Seleuș secerătoare, semănătoare și selectoare. (16) Mașinile agricole au fost procurate pe diverse căi, prin împrumuturi de la bancă sau, ca în cazul lui Isaia Ardelean (a lui Ancăiescu): „El o făcut armata la tancuri, în unitatea de la Pitești, în 1939, când o venit de acolo, s-o dus să lucreze la un jidan, la Cermei pe tractor și batoză. Până prin 42-43 o lucrat la Cermei. Jidanu o fugit și or rămas acasă copiii. El o avut 2 tractoare. Ancăiescu le-a adus cu el acasă împreună cu batoza. Tractoarele erau Hanomag. Mitru Cladovan, (Mitru lu Șandru George), fost primar, a avut și el batoză”. (17)

În acel timp, grâul secerat era adus pe arie și clădit în stoguri pentru a se evita deplasările prea dese. Existau arii peste Cighier, aproape de pod, în vestul satului, undeva pe lângă terenul de fotbal și în sud aproape de Cănepiște.

În continuare, moara pe apă de la Seleuș a continuat să macine grânele sătenilor. Moara cu turbină aparținea Societății Economice și Industriale Pâncota, de la care a trecut în proprietatea lui Iosif Sebestyen, fiind naționalizată în 1948.

Culturile agricole se mențin aceleași, adică cerealele, (grâul, porumbul, secara, orzul, ovăzul) plus legumele și zarzavaturile din grădini. Varza (curechiul) a fost adusă din Socodor

la Seleuș de fata preotului Pagubă, căsătorită cu Șandru la Seleuș. Varza a fost plantată pentru prima dată la Seleuș la Tașnic – Crișul Alb. Tot atunci s-a plantat în acel perimetru și vie. Apare însă și o activitate care se va extinde foarte mult după Al Doilea Război Mondial, și anume cultura intensivă, pentru comerț, a legumelor, în special ardeiul (piparca). „*Apoi io am fost micuț când, acolo la ciripie, unde acuma sunt grajdurile, o pus tata piparcă, pe care o iriga cu iargănuț mână de cai. Mergea apoi tata cu cocia până la Chereleuș să vândă piparca și o dădea pe bucate. Grădinăria de la el s-o transmis la mine. Dă atunci tăt pun și io piparcă. Acum nu mai pot să lucră prea bine că am deja 70 de ani, dar nu mă las, cât mere, mere. Din meseria asta nu iese nimeni la pensie. La început au fost numai tata, Horga Ioan și Alexa. După aceea au venit mai mulți, că era rentabil. Acuma te doare capul când vezi atâtea solarii*” - își amintea Ioan Anca (Ionuț a lui Pătru Lenii) începuturile profesiei de legumicultor în Seleuș. Primii legumicultori au apărut prin 30-32. Între aceștia au fost Horga Ioan și Gheorghe a lui Fiți, care au cultivat ardei prin anii 30-32, își amintea și Ioan Truț, fost primar al comunei. (18)

Ca noutate absolută, în perioada interbelică, în perimetrul comunei putem aminti și prima pescărie, înființată în 1935 de Gh. Dumitru din Pâncota (33 jugăre cadastrale), alimentată cu apă din Canalul Morilor. Deasemenea în hotarul Seleușului s-a prevăzut pentru cultura orezului o suprafață de 140 jugăre cadastrale. Începuturile culturii orezului apar prin 1938-1939. **Foto: pescărie**

Dumitru Gheorghe fiul, domiciliat la Pâncota, moștenitor al pescăriei de la Seleuș, povestea în toamna lui 2007, cum părinții lui au cultivat orez, în eleșteul cu pești, mai mulți ani, dar întreținerea culturii de orez era anevoioasă și a renunțat. Tatăl său a fost membru în sindicatul Canalului. (19). Cultivatorul Tudor Vasile din Iermata avea 10 iugăre de orezărie (5,75 ha), alimentate prin cădere naturală. În ziarul „Știrea”, din 13 aprilie 1942, el încearcă să-i convingă pe proprietarii de terenuri riverane de necesitatea amenajării terenurilor neproductive pentru cultura orezului. Tot el identifică terenurile și face analiza economică a rentabilității culturii orezului pe aceste terenuri. La Seleuș pot fi menționați Horga Gheorghe, care avea un iugăr de orez (0,57 ha), alimentat cu apă din Canal, prin cădere liberă, Ardelean Isaia și Tuleu Gheorghe (era meșter în sat), care au construit și instalații de decorticat. Era perioada războiului și imediat după, când importurile de orez erau foarte dificile, prin urmare statul încuraja această cultură. O ocupație inedită a fost creșterea viermilor de mătase la Seleuș, unde existau, în 1938, 4 sericicultori care au folosit 390 gr. sămânță și au obținut 170 kg gogoși. (20)

Animalele au constituit o sursă importantă de venituri și existau în număr mare, satele Seleușului beneficiind de suprafețe importante de pășunat. Ciurzile de vaci și gule (tineret bovin), stavele de cai, turmele de oi și porci erau prezente din mai până în octombrie pe imașuri, îngrijite de văcari, stăvari, păcurari, porcari, angajați de comunitățile sătești pe bani și produse. Gospodarii nu erau specializați doar pe creșterea animalelor, dar erau destule încât să fie valorificate și pe piețele din Pâncota, Ineu, Zărand, Chișineu-Criș etc. din care se completau veniturile realizate din cultura câmpului. Aproape fiecare gospodărie avea câte o vâcuță pentru hrana familiei și câte un porc care era sacrificat de Crăciun. Societatea de vânatoare „Seleușana” de la Seleuș, cu 12 membri în 1938, și Societatea „Ioan Suci” de la Moroda cu 10 membri, completau necesarul de carne, dar asigurau și echilibrul cinegetic al regiunii.

Apariția mașinilor agricole, înmulțirea utilajelor agricole și a animalelor, nevoile de schimb și cerințele de alte servicii pentru populație au dus și la înmulțirea meșteșugarilor, comercianților, a altor profesii aducătoare de venituri. Din Anuarul României pentru comerț, industrie, meserii și agricultură pe 1925/1926 aflăm care sunt aceste ocupații și cine le practica la Seleuș.

Bănci: Banca populară „Ajutorul țăranilor”.

Băcănii: Cafli Marița, Weinbergher Maria.
Cârciumari: Buzna Nicolae, Juc Gheorghe, Ronea Teodor.
Cismari: Faur Jac, Mărcuța Ilie, Munteanu Iancu.
Constructorii fântâni: Coman Florea, Faur Jac, Medrea Gheorghe.
Croitori: Buzna Gheorghe.
Fierari: Androdi Ștefan, Batkai Gheza, Magyari Ludovic, Stan Teodor.
Mecanici: Batkai Gheza, Magyari Ludovic, Stan Teodor.
Moașe: Petcuțiu Ana.
Rotari: Ramas Ioan.
Sobari: Crișan Gheorghe.
Tâmplari: Juc Gheorghe.
Negusori de vite: Ardelean Lena, Bendea Ilie, Bendea Isak, Bârneț Maria, Dehelean Ioan, Deliman Ioan, Faur Ioan, Șandru Rozalia.
Agriculatori: Societatea Anonimă, Economică și Industrială, Buzna Ioan.
(21)

Anuarul Socec al României Mari ne dă pentru Moroda următoarele informații:

Comună rurală, Plasa Ineu, cu reședință secretariat, cercul Moroda

Locuitori 1613

Primar: Mișuțiu Dimitrie; notar Giurgiu Nicolae; preot paroh Draia Teodor, comercianți articole mixte Cismași I., Fenyevsi Petru (Anuarul Socec al României Mari, Vol II, Provincia 1925, Moroda p. 99).

Aceeași publicație oferă pentru comuna rurală Seleuș următoarele date:

Primar: Sasu Ioan, notar Victor Ioan.

Învățători: Colțeu Mihai, Colțeu Pascu.

Preoți parohi. Manițiu Ioan, Vidrighin Nicolae.

Cismari: Tima Gheorghe.

Comercianți: articole mixte: Buzna George, Buzna Nicolae, Juc George, Singer Adolf, Weinbergher Maria.

Mecanici: Batkai Geza, Marksteiner Mihai.

Mori pe apă cu turbină: Societatea Economică și Industrială Pâncota.

Proprietari de moșii: Societatea Economică Anonimă (Pustele Oșerind și Tajnic) cu 2096 jugăre cadastrale, 1173 st.p. (22)

Construirea caselor, fabricarea mobilierului, repararea cociilor, a plugurilor, grapelor, făurirea unor scule simple, potcovirea cailor, confecționatul hainelor, repararea încălțăminei, bărbieritul etc erau servicii cerute de săteni contra bani sau cereale. Cu totul surprinzător pentru Seleuș este premiul doi, în valoare de 2000 lei, obținut, la categoria șube țărănești, de un meșteșugar la expoziția organizată de Ocolul Agricol Șiria între 10-16 octombrie 1943. (23). Meșteri cojocari erau și la Moroda, care confecționau vestitele cojocel și pieptare de Moroda. Periodic șatre de țigani se stabileau pentru puțin timp la marginea comunei, în timp ce unii bărbați construiau văiuguri, alții reparau diverse vase din aramă, bronz, tablă etc. Prăvăliile ofereau marfă specifică cererii sătenilor, dar mărfurile cel mai mult cumpărate erau petrolul lampant, zahărul, chibritele, stofele, pantofii, diverse ațe, etc. Dar, desigur, piețele din apropiere, în special cea de la Pâncota, cu șatrele ale căror proprietari erau mai ales evrei, erau aprovizionate cu cele mai diverse mărfuri, de unde țărani își puteau satisface aproape toate nevoile. Cărciumile din sat erau mult frecventate de bărbați, pentru că duminica, și după terminarea lucrului la câmp, omul își oferea în acest timp răgazul unor discuții cu consătenii iar comerciantul evreu (a lui Iepurele) a găsit și rețeta pentru a-și atrage clienți la acest produs prin plasarea acestui tip de marfă în fața încăperii cu mărfuri generale!

Obiectele de folosință îndelungată, necesare la munca câmpului, se cumpărau de la Pâncota sau de la Arad și necesitau economii importante obținute din vânzarea cerealelor și

animalelor. În 1933 un plug costa 2500-4000 lei, o grapă 800-1500 lei, o semănătoare 14-22 mii, o batoză, 250-300 mii lei, un tractor 100-130 mii lei, în timp ce 100 kg de grâu se vindea cu 550 lei, iar porumbul cu 200 lei sută de kilograme. În 1940, pentru un plug, un țaran trebuia să dea 837 kg. grâu iar pentru o secerătoare 6000 kg. (24)

Pe la sfârșitul crizei din 1929-1933, la târgul din Pâncota un cal se vindea cu aproape 4000 de lei, în timp ce o vacă sau un bou aveau prețul cu aproape 1000 de lei mai puțin. (25)

Surplusul de producție era valorificat în continuare pe piețele tradiționale - cu excepția sfeclei de zahăr și a tutunului - din Zărand, Pâncota, Ineu. În anul 1933 pe piața Chișineului o majă de grâu (100 kg) s-a vândut cu sume cuprinse între 300-630 lei, iar o majă de porumb (100 kg) cu 160-175 lei. Producțiile medii în zonă au fost în 1936 de 1543 kg. la ha, la grâu și 1508 kg. la orz. Tot în 1933, prețul unui cal varia între 6000-7000 mii lei pe piața din Chișineu, porcul se vindea la Chișineu cu 15 lei pe kg. iar vițelul cu 7 lei pe kg.

Și pământul se constituia în obiect de tranzacție comercială, existând gospodari care acumulau tot mai mult, în timp ce alții vindeau inclusiv pământul primit la reforma agrară. Un hectar de teren arabil calitatea I costa în zona Pâncota, în 1934, între 30-35 mii și 20-25 mii lei calitatea II, iar un loc de casă în sat 30-50 mii lei, în timp ce la Ineu prețurile variau între 30 mii lei calitatea I și 20 mii lei calitatea a II-a. Prețul unei zile muncă în același an, în Plasa Șiria, era de 30-35 lei/zi bărbați și 25/35 femei, pentru ca în 1938 să se ajungă la 70-100 lei pentru bărbați și 60-70 lei pentru femei. O zi muncă cu o pereche de cai se plătea cu 51 lei iar argatul cu 47 lei.(26)

Există în continuare și schimbul de produse în natură. Mai ales toamna, dinspre Munții Apuseni veneau în sat moșii cu carele lor cu coviltir, încărcate cu fructe, vase de pământ, cherestea, unelte din lemn etc care erau schimbate cu cereale, după o tocmeală la fața locului.

Unii seleușeni, cei drept puțini, au început să acumuleze tot mai mult pământ. Cel mai mult avea, în 1936, Buzna Ioan, 50,47 hectare (27) Alți seleușeni cu mult pământ erau cei din familiile Șandru, Șeredan, Cladovan, Muntean (a lui Cuța). Cei mai mulți dintre ei angajau oameni atunci când se cerea mână de muncă la secerat, cules porumbul sau dădeau pământ în arendă, caz în care jumătate din producție era dată proprietarului, care plătea și impozitul funciar. Pentru a ajuta la muncile agricole din timpul recoltării, veneau și moși din Apuseni, plata fiind efectuată mai ales în produse. Existau și săraci, cu unul sau două iugăre sau chiar fără pământ, care lucrau la bogați, tot așa, pe produse mai ales, dar se folosea și plata cu ziua, în special la sapă. O muncă dintre cele mai dificile se presta la treieratul grâului, cu batoza, caz în care se angajau echipe alcătuite din bărbați și femei, care erau plătite mai ales în produse. Cei bogați aveau angajate slugi care ajutau în gospodărie, la îngrijirea animalelor. **Foto. Casă sec XX**

Oamenii erau obligați și la „prestația în muncă” pentru lucrări de întreținere a drumurilor, cărat și împrăștiat piatra, construirea și întreținerea podețelor, curățarea pășunii etc. O obligație extrem de importantă era aceea privind intervenția în caz de incendii și inundații, caz în care clopotele bisericii băteau în dungă. Fiecare familie avea imprimată pe poartă unealta cu care era obligată să intervină. Există și o formă de solidaritate între consăteni, care se manifesta și prin claca ce se organiza în sprijinul celor care își construiau o casă, aveau de transportat diverse materiale grele, precum pietrișul, piatra, lemnul, țigla. Familiile sărace împrumutau de la vecini și rude până și un cal pe care să îl pună alături de al lor, grapa, plugul și chiar furaje pentru animale. Cei bogați dădeau, mai ales primăvara, cereale împrumut celor săraci pentru a face față până la recolta din vară, cerând în schimb prestație în muncă.

Dările mari, impozitul funciar mai ales (porția), care nu țineau cont de vreme, împrejurări economice, situația concretă familială a fiecăruia, împovărau peste măsură gospodăriile țărănești. Cel mai acut s-a făcut resimțită criza economică din 1929-1933. Produsele agricole se vindeau greu și la prețuri foarte mici, în timp ce impozitele numeroase

împovărau țăranii. Pentru neplata impozitelor, autoritățile organizau adevărate expediții. Se deplasa o echipă formată din 3-4 slujbași împreună cu un ploieș sau un jandarm însoțiți de o căruță și rechiziționau haine, unelte, animale care dacă nu se plăteau se vindeau la licitație.

Primăria, cu ajutorul fondurilor primite de la stat, a efectuat diferite investiții necesare comunei. Monografia administrativă a județului Arad, care cuprinde realizările administrative românești de la Unire până în anul 1938, cuprinde o parte din aceste investiții. În Iermata s-a construit, în 1926, un grajd cu 50 mii lei, iar la Moroda altul, în 1936, tot cu 50 mii lei. La fel, 50 mii lei s-au dat la Iermata, în 1925, pentru construcția unei săli de clasă. La Seleuș s-a investit, în 1929, o sumă foarte mare, un milion lei, pentru construcția unei școli cu patru clase, la fel, la Moroda, s-au dat 300 mii lei în 1936 pentru școală. Biserica ortodoxă din Moroda a primit pentru reparații, în 1921, 3000 lei iar Iermata a beneficiat de o sumă mult mai mare, de 800.000 lei, pentru reparația bisericii. Seleușul a primit, în 1925, suma de 400.000 lei pentru amenajarea unei Case culturale. În 1935 la Seleuș s-a construit un monument al eroilor din Primul Război Mondial cu 20 mii lei iar la Moroda tot un asemenea monument, în 1936, cu aceeași sumă, de 20 mii lei.

Sume importante s-au dat de la stat pentru întreținerea și repararea podurilor și șoselelor pietruite care străbăteau Seleușul. Astfel Podul nr 3 Seleuș-Nădab a primit 97. 000 lei; podul nr 4. Seleuș - Talpoș 95 mii lei; podul peste Cigher la Moroda 234 mii lei, iar reparația șoselei Seleuș - Nădab a costat 100.000 lei, plus munca investită de către cetățenii comunei. (28)

Viața politică a satului rezona cu politica țării, existând filiale ale principalelor partide politice și la nivelul comunelor. La început au avut preponderență naționalii, care l-au avut primar pe Ioan Sasu la Seleuș, apoi țăranii, (partid rezultat din unirea PNR cu Partidul Țărănesc) au avut întâietate, în timpul crizei economice primar fiind Cladovan Mitru, apoi a urmat primar Șandru Ioan (a lui Menu), de la PNL și mai departe Coman Isai, din 1938, care a condus primăria pe toată durata războiului, până când a fost schimbat, la începutul lui ianuarie 1945 de către Horga Ioan. Alegerile se desfășurau în condițiile unor presiuni mari impuse de partidul aflat la guvernare. În ziua alegerilor se dădea băutura, se ajungea chiar la bătaie, se făceau promisiuni, dar și amenințări de tot felul și de obicei câștigau candidații guvernamentali. În anii treizeci s-a făcut simțită tot mai mult amenințarea maghiară, țara vecină ducând o politică revizionistă, ca urmare s-au constituit și la Seleuș și Moroda organizații ale Ligii Antirevizioniste, care organizau manifestări naționale, precum serbări, parăzi ale cercetașilor, excursii tematice, gărzi la monumentele eroilor etc. S-au constituit și în satele comunei cuiburi legionare, partid extremist naționalist și antisemit, ca răspuns la amenințarea ce plana asupra integrității naționale. Șef de cuib legionar la Seleuș a fost Horga Gheorghe, având alături pe Dehelean Gheorghe, Bălica Ioan, Ardelean Gheorghe, Petcuț Gheorghe, Moțocan Alexă, Raț Gheorghe, Mercuța Teodor etc. (29). La școala din Seleuș învățătoarea Ecaterina Codreanu organiza cu elevii manifestări cu caracter legionar, cu cântece patriotice, la monumentul eroilor. Dar, la Seleuș nu au avut loc excesele legionare din alte localități cu prilejul rebeliunii din ianuarie 1941. Oamenii Seleușului au fost în general pașnici, în toate împrejurările, indiferent cât de potrivnice ar fi fost vremurile. Sigur că evreii din sat au avut de suferit în timpul guvernării Antonescu, fiind deportați, trimiși la muncă obligatorie, li s-au confiscat averile etc.

La Moroda se pare că a existat mai multă instabilitate din cauze politice, dovadă și numărul mare de primari existenți în perioada 1919- 1945. În timpul Primului Război Mondial, până la eliberarea satului de către armata română în aprilie 1919, primar (birău) a fost Gornic Ioan (Onuțu Todî), după el urmează scurtă perioadă la conducerea primăriei Dumitru Nica și, în continuare, alți primari, după cum ne informează Ioan Motorca în monografia sa: Cociuba Petru, Mihuț Mitru, Morodan Ioan, Cismaș Petru, Gornic Ștefan, Mihuț Toda, Mihuț Nicolae, Cociuba Iacob, Berari Mitru, Bupte Mitru pentru ca în perioada

celul de Al Doilea Război Mondial să existe o stabilitate pe funcția de primar, deținută de Morodan Ioan (Pălăcin). (30) Au funcționat în satele Seleuului, ca pretutindeni de altfel, și organizații ale Străjerilor, din care făceau parte tineri băieți între 7 și 18 ani și fete între 7-21 ani, care organizau exerciții sportive, excursii, parăzi, serbări cu caracter național, manifestări cu ocazia zilei naționale (de 10 mai), zilei eroilor etc. Cohorta de străjeri Arad avea la Seleuș, la 31 decembrie, 1938 un „Stol” de 80 de membri în timp ce la Moroda nu erau decât 5 membri (31) Pentru a fi pregătiți în orice moment pentru recrutare, tinerii de la 18 ani în sus efectuau și pregătire premilitară cu subofițeri sau ofițeri în rezervă din sat, unul dintre instructori a fost sublocotenentul (r) Dumitru Dobrescu. Pregătirea se făcea în fiecare duminică dimineață pe câmpurile de la marginea satelor. **Foto: Străjeri Seleuș**

În vreme de război

În perioada interbelică, românii s-au confruntat pe plan extern cu tendințele revizioniste ale Ungariei, care nu se împăca deloc cu pierderea Transilvaniei. Din acest motiv apărarea graniței de vest devenise obiectiv prioritar pentru guvernele de la București. În acest scop au fost dislocate pe teritoriul județului Arad unități militare care recrutau tinerii din zonă. La Ineu, unde în vremea austro-ungară era Regimentul 33 honvezi, a avut garnizoană Regimentul 4 grăniceri, în locul căruia a venit Regimentul 85 Infanterie, iar la Arad aveau garnizoană Regimentul 93 Infanterie, Regimentul 1 Roșiori (de cavalerie) și Regimentul 38 artilerie. Au fost unitățile în care au fost încorporați, la vârsta de 21 ani, cei mai mulți seleușeni, morodani și iermătani. Desigur că, mai existau specialități precum vânătorii de munte, geniștii, jandarmii, transmisioniștii etc, care erau repartizați la alte unități. Recrutarea tinerilor de 20 de ani se făcea toamna acolo unde se aflau și garnizoanele militare, la comandamentele militare de plasă. Încă înainte de prezentarea la comisariat, tinerii își pregăteau valiza, în care aveau cele necesare, iar în duminica de dinaintea plecării la recrutare se ținea un mare joc dedicat recruților.

*„Transportul se făcea cu căruțele. Caii erau împodobiți cu flori și panglici de toate culorile. La căruță și harnașamente erau atârnați clopoței. Steagul tricolor era împodobit și era jucat pe rând de către flăcăi. Într-o căruță mergea muzica. De căciulă era legată o panglică tricoloră ce se prelungea pe spate. Aceasta se purta timp de un an, până la încorporare, semn după care erau recunoscuți recruții. Flăcăiii erau foarte mândru de această distincție. Cel ce nu era recrutat era considerat un om slab și desconsiderat de toți, mai ales de fete. Recruții erau primii la joc. Ajunși la Ineu, recruții din fiecare comună mergeau în grupe pe ulița principală jucând tricolorul. Foarte des se iscau bătăi între sate. Cei mai agresivi erau cei din Chier, Bocsig, Chereleuș, Șicula.”(32) **Foto: Soldați***

Spre sfârșitul anilor 30 ai secolului XX, au început mobilizările determinate de înrăutățirea situației internaționale. Germania a anexat Austria, iar în urma arbitrajului de la Munchen, din 30 septembrie 1938, a obținut Regiunea Sudetă de la Cehoslovacia cu concursul principalelor puteri europene: Germania, Italia, Anglia și Franța. Apoi, în martie 1939, Germania a ocupat și ceea ce a mai rămas din Cehoslovacia. La acest „jaf” a participat și Ungaria hortistă, anexând părți din Slovacia și Ucraina subcarpatică. România s-a simțit direct amenințată și a reacționat decretând mobilizarea parțială a trupelor din vestul țării, tinerii din satele Seleușului fiind în repetate rânduri chemați la oaste. Războiul, pe care toată lumea îl bănuia, avea să vină în noaptea de 21/22 iunie 1941 când conducătorul statului, Ion Antonescu, transmitea ordinul de luptă „Ostași, vă ordon treceți Prutul” !

După ce a început războiul, au început și mobilizările. Iată cum descrie Ioan Terpea, din Moroda, atmosfera acelor zile: „Când cel ce bătea toba apărea la colțul ulițelor pentru a anunța pe aceia care trebuia să se prezinte la primărie, cei care aveau ordin cu două dungi, vocea lui macabră părea că vine din fundul iadului. Lumea se aduna să asculte în grupuri, lumea se îngrozea. Când cei chemați se întorceau de la primărie, veneau în grupuri înlănțuiți

cu mâinile unul după gâtul celuilalt, ei cuprindeau tot drumul, cântau, plângeau, beau.... O doamnă câtă durere a fost în sufletele tuturor ! Plângeam și noi copiii fără să ne dăm seama prea bine de ce plângeam. Copilăria noastră era amenințată de mizeria ce avea să vină, de lipsuri de greutate. Apoi, zilnic pleca fiecare la regimentul lui. Cu cufărul în mână sau pe umăr, omul era petrecut ca la înmormântare, cu plânsete. Simțeau cu toții o groază de parcă ar fi plecat pe un drum fără întoarcere. .. Cu greu se desprindeau de familie, de sat, orice om chemat la oaste. Veneau jandarmii să-i scoată din sat cu forța. Așa s-a întâmplat cu Gornic Ioan (Țâca). Și-a luat fata în brațe și pe copil de mână, i-a sărutat și n-a vrut să plece. Parcă îi era frică. Trăgeau jandarmii de el într-o parte iar copiii trăgeau de el în altă parte. El plângea. Plângea lumea care îl vedea. Parcă știa că nu are să-și mai vadă copiii niciodată. A plecat cu durere în suflet lăsând o casă plină de jale și, poate că acolo departe în răsărit, a murit cu numele lor pe buze.(33).

Între primii mobilizați din Seleuș s-a aflat și Isaia Tuleu (n. 1909) și a fost, deasemenea, printre primii căzuți în luptă, în septembrie 1941, în bătălia Odesei. Înainte de a pleca la unitatea din Ineu a stat de vorbă cu copilul său, Isaia, în vârstă de 7 ani, care urma să înceapă școala în toamna ce urma să vină. În ultima seară petrecută acasă i-a vorbit copilului despre ce înseamnă școala și l-a îndemnat să învețe pentru că doar școala ar putea să-l ridice în viață, deoarece familia era săracă. Nevestei i-a spus. „Nuță vezi să dai copilul la școală că are minte și o să învețe bine”. Apoi în cursul nopții a stat să construiască un adăpost pentru porumbei (gălișcă) care să fie o amintire de la tatăl lui. S-a comportat în așa fel de parcă știa că nu o să supraviețuiască războiului. (34 La Seleuș și Moroda se știa foarte bine ce înseamnă războiul, mai ales că din cele două comune au murit, procentual vorbind, cei mai mulți soldați în primul război mondial. Amintirile precedentului „răzbel” erau proaspete și veteranii povesteau despre suferințele îndurate atunci și multe familii îi plângeau încă pe cei dispăruți, pentru care la Ziua Eroilor de „Înălțarea Domnului” se făceau parastase și serbări în fața monumentului construit în fața școlii.

Majoritatea celor mobilizați au fost trimiși pe front cu: Regimentul 85 infanterie de la Ineu, Regimentul 93 Infanterie de la Arad, Regimentul 38 artilerie (Divizia 1 Infanterie) și Regimentul 1 Roșiori și Regimentul 1 artilerie călărească (Divizia 1 Cavalerie). Aceste mari unități au plecat pe front ceva mai târziu. În noaptea de 2/3 august 1941 a trecut Prutul Divizia 1 Cavalerie și doar între 17-25 septembrie este transportată pe front Divizia 1 Infanterie. Dar participă și ele la bătălia finală pentru Odesa, unde așa cum am arătat, cade în luptă Isaia Tuleu. Batalioanele 1 și 2 din Regimentul 93 Infanterie și batalioanele 1 și 2 din Regimentul 85 infanterie și Bateria 1 din Regimentul 38 artilerie au fost citate printr-un ordin de zi pe divizie pentru faptele de arme de care au dat dovadă. (35)

Dar, pentru că au intrat mai târziu în luptă, aceste unități arădene nu sunt demobilizate după încheierea „Bătăliei pentru Odesa”, ci sunt reținute pe front ca unități de pază și ordine în Transnistria și pe țărmul Mării Negre, pentru ca, în iarna cumplită a anului 1941/1942, Divizia 1 Infanterie să participe la „Bătălia Harkovului”, unde a avut mari pierderi. Unul dintre participanții la această bătălie de iarnă a fost seleușanul sergent Găvrilă Foltean. În bătălia de la Harkov avea să fie rănit Anca Gheorghe, din Regimentul 85 Infanterie, care, din păcate, avea să moară, în urma rănilor primite, în 21 mai 1942, în spitalul de front nr. 186. În schimb Foltean se va întoarce de pe front și avea să trăiască încă mulți ani acasă în satul natal.

În vara anului 1942, cele două mari unități mărșăluiesc spre Stalingrad, participând astfel la cea mai cumplită bătălie a războiului. Divizia 1 Cavalerie a fost poziționată pe linia întâi a frontului la „Cotul Donului”, în contact pe dreapta cu o divizie nemțească, iar Divizia 1 Infanterie ocupa poziții în sudul marelui oraș, în așa numita Stepă Calmucă. Exact asupra pozițiilor celor două mari unități, încadrate cu arădeni, deci și cu seleușeni, se abate greul ofensivei rusești din 19 și 20 noiembrie 1942. Cei mai mulți soldați mor pe câmpul de luptă sau în urma rănilor, ori de ger în cursul retragerii. Din Divizia 1 Infanterie mai rămâne doar

un detașament de 300 de soldați, iar grosul Diviziei 1 Cavalerie împărtășește soarta Armatei 6 germane, care cade în încercuire și capitulează în 2 februarie 1942. Cei mai mulți dintre militarii români sunt dați dispăruți, așa cum sună înștiințările primite de familiile lor acasă. Unii sunt morți, alții răniți prin spitale și alții, mai numeroși, sunt făcuți prizonieri (dispărut spun înștiințările trimise la familii), fiind duși pe cel mai cumplit ger, pe jos și în vagoane de vite în lagărele de prizonieri. Dar, iată victimele dintre seleușeni așa cum le-au fost transmise numele la Primăria din Seleuș: sold. Șandru Gheorghe, Regimentul 85 Infanterie, dispărut la Stalingrad; cap. Șeredan C-tin, Regimentul 85 Infanterie, dispărut la Stalingrad; Moțocan Petru, Regimentul 5 Roșiori, dispărut la Stalingrad; fruntaș Șandru Ioan, Regimentul 1 Artilerie-călăreață, dispărut în încercuirea de la Stalingrad; sold. Șandru Curta, Divizia 1 Cavalerie, dispărut la Stalingrad; sold. Ardelean Gheorghe, Regimentul 85 Infanterie, dispărut la Stalingrad; fruntaș Petcuț Ioan, Regimentul 85 Infanterie, dispărut la Stalingrad; sold. Petcuț Gheorghe, Regimentul 85 Infanterie, dispărut la Stalingrad; Lunga Gheorghe, Regimentul 3 transmisiuni, dispărut în 20 nov. la Stalingrad; sold. Volentir Ioan, Regimentul 85 Infanterie, dispărut la Stalingrad; sold. Anca Avram, Divizion 1 Artilerie călăreață, dispărut în 2 februarie la Stalingrad; sold. Ardelean Nicolae, Regimentul 85 Infanterie, dispărut la Stalingrad; sold. Buda Dumitru, Regimentul 1 Roșiori, dispărut la 1 februarie la Stalingrad; sold. Juc Ioan, Regimentul 85 Infanterie, dispărut în 20 noiembrie la Stalingrad-Abganerovo; sold. Berar Pavel, Regimentul 1 Artilerie Călăreață, dispărut la 2 februarie la Stalingrad; sold. Deliman Petru, Regimentul 1 Roșiori, dispărut la 1 februarie la Stalingrad. După cum se observă, cei mai numeroși au fost aceia din Regimentul 85 Infanterie de la Ineu, urmași apoi de soldații din Regimentele 1 Roșiori și 1 Artilerie dispăruți în încercuirea de la Stalingrad. În total, 16 tineri din Seleuș au fost victime ale celebrei bătălii, pe care majoritatea istoricilor celui de Al Doilea Război Mondial o consideră cea mai crâncenă, mai crudă din istoria tuturor războaielor. Au fost mulți, prea mulți dintr-o singură localitate și toți tineri, în floarea vârstei. Alți tineri morodani și iermătani au completat lista morților și dispăruților. Memoria colectivă a oamenilor din cele trei sate va purta amintirea acelor lupte de la „Cotul Donului” ca pe o dureroasă moștenire a războiului. Pierderile armatei române au fost extrem de mari, în condițiile în care aveau în față un inamic mult mai bine înzestrat cu armament și din cauza unor erori de comandament. **Foto: Cruce Lunga**

Chiar dacă nu avem mărturii directe de la veteranii din Seleuș, putem să ne dăm seama de condițiile în care au luptat din povestirile camarazilor din alte sate. Sergentul Adam Peia, comandant de grupă în Regimentul 1 Roșiori, în mărturia sa despre începutul ofensivei sovietice dar și despre lupta în încercuire la Stalingrad spunea că *„într-adevăr, în dimineața zilei de 19 noiembrie s-a declanșat uraganul. Artileria sovietică bătea de se cutremura pământul. Nu se auzea decât un bubuit prelung. Apoi a plecat la atac infanteria însoțită de tancuri. Poziția noastră de apărare nu a putut fi străpunsă. Eram pregătiți să luptăm corp la corp, dar rușii au evitat asemenea întâlniri, cum mai făcuseră și altădată. Au pătruns însă blindatele sovietice în stânga diviziei noastre și s-au dus mult în adâncime. Unitățile noastre de cavalerie au rămas izolate și aruncate către est, spre unitățile germane care asediau Stalingradul, iar apoi au fost încercuite. Am luptat în încercuire în condiții infernale. Am terminat proviziile iar cele parașutate de aviația germană erau insuficiente. Foamea făcea ravagii. Nemaiavând încotro a trebuit să tăiem caii, aceste animale superbe, inteligente și nevinovate, atât de îndrăgite de ostașii noștri. Curând s-a terminat și carnea de cal, consumată cu economie, pentru a nu fi siliți să ne predăm sovieticilor, așa cum ne cereau ei prin megafoane. Am terminat și muniția. Era un ger năpraznic de minus 40 de grade și mulți ostași români, slabi echipați au degerat sau au murit de frig. Cu baioneta pusă la arme am încercat să rupem cercul dar inamicul ne oprea cu trageri de artilerie și de branduri. Grozăviile îndurate nu pot fi exprimate în cuvinte. Mai ales suferințele morale nu se vor vindeca niciodată. Le vom duce cu noi în mormânt”*. (36) Unii dintre ostașii declarați

dispăruți erau în mod sigur prizonieri, care au suferit cumplit în lagărele din Siberia și din alte regiuni ale întinsului stat sovietic.

De pe frontul din Stepa Kalmâcă, am reținut mărturiile unui șiculan, Pavel Șeran, sublocotenent tr. de artilerie: *„Veneau rușii la atac așa cum vin oile când le scapi de pe imasă și trăgeau băieții cu anticarul și vedeau cum se face strungă între ei și iar se băgau, una într-una veneau. Până când or venit tancurile primite de la americani. Aveam tunuri slabe. Atunci am adus tunuri de 72 , m-am băgat să trag eu, dar tot nimic. Atunci le-am zis băieților mei că noi am terminat cu războiul, că vin tancurile peste noi ca peste găluște”*. Pavel Șeran a căzut prizonier. Gheorghe Găvănescu, comandantul său a fost martor la o scenă înfiorătoare: *„Hotărâsem să întrerup tragerile și să încercăm să ne strecurăm la flancul stâng al poziției inamicului din față rămas descoperit. Pătrundem în șanț și începem înaintarea, târându-ne pe coate și pe genunchi. Privind înapoi, la piciorul pantei, am văzut un spectacol înfiorător. Infanteria și tancurile inamicului începuseră atacul împotriva trupelor noastre rămase în viroagele din vale. Tancurile călcau sub șenile tot ce întâlneau în cale”*. Un spectacol și mai înfiorător a surprins Alexandru Pantazopol, comandant de baterie, care a văzut cum *„șase tancuri inamice măcelăreau în coada coloanei bucătăriile noastre de campanie, care trase de boi rămaseră în urmă. Se urcau tancurile peste brutării, boi și oameni strivindu-i ca pe niște cutii de chibrituri”*.(37)

Și, pentru ca imaginea a ceea ce s-a întâmplat atunci să fie completă iar viețile pierdute să aibă o explicație, să spunem și că erorile, ignoranța, și chiar reaua voință au cauzat multe pierderi. Gheorghe Covaci din Chișineu povestea un episod tragic în care au fost implicați ostași din regimentul 85 Infanterie: *„În dimineața de 20 noiembrie 1942 au dat rușii atacul, or spart frontul, iar noi artileria am fugit spre Abganerovo și în timp ce ne retrăgeam am văzut batalionul de marș, din 85 Infanterie, cum mergea înainte spre ruși. Nici unul nu o mai venit înapoi, nici unul. Era un frig teribil și o ceață de nu vedeai la 20 metri distanță. Vai și amar”*. (Juc Ioan a dispărut atunci, în 20 noiembrie, la Abganerovo!). Mărturii despre trimiterea la sacrificiu, ca și carne de tun a două batalioane de marș înarmate doar cu puști, din Regimentele 85 Infanterie și 93 Infanterie, am obținut și din alte două mărturii ceea ce confirmă exactitatea episodului.(38) Am insistat asupra acestor episoade din aceste operațiuni de luptă generic numite „Bătălia Stalingradului” pentru a vedea imensele suferințe prin care au trecut părinții, bunicii seleușenilor de astăzi, care au fost trimiși de Țara lor să lupte la mii de kilometri distanță de casă.

Unii seleușeni au luptat la unitățile de vânători de munte, (Divizia 3 Munte) care au fost trimise în Kuban-Caucaz și dintre aceștia avem victime, între acestea fiind Șandru Alexa, care a făcut parte dintr-o companie sanitară, dispărut în Caucaz, în noiembrie 1942; sergent major, Stănuț Ioan, Batalionul 10 V.M. lovit de glonț în cap, în 7 noiembrie 1942; Panda Ioan, Batalionul 6 Vânători Munte, decedat în 8 decembrie 1942; Raț Gheorghe, Batalionul 10/16 V.M. dispărut în 1 martie 1943. (39)

Diviziile 1 Infanterie și Divizia 1 Cavalerie au fost retrase de pe front în iarna anului 1943 și trimise în garnizoanele de reședință pentru refacere, ele fiind retrimise pe front abia atunci când armatele sovietice s-au apropiat de frontierele României, în primăvara anului 1944.

În acest timp, în sate viața curgea normal, cu excepția înștiințărilor primite prin poștă despre morți și dispăruți, prilej de mare jale printre rudele celor afectați. Clopotele Bisericii ortodoxe băteau lugubru anunțând decesul eroului, se organizau parastase iar la marginea comunei, unde în prezent se află terenul de fotbal, s-a amenajat un fel de memorial, plantându-se câte un plop pentru fiecare dispărut și tot acolo se țineau activități comemorative cu elevii școlii și cu tinerii premilitari.

În cursul anului 1944, în fiecare lună, Primăria comunei Seleuș, prin primarul Coman Isaia, *„raportează că nu s-a întâmplat nimic deosebit, locuitorii nu se manifestă cu*

adversitate, nu există manifestare comunistă nici legionară. Evrei nu sunt, pentru că toți se găsesc internați în lagăr și deținuți politic și bunurile lor agricole expropriate și vândute la români. Nu au fost înregistrate sabotaje iar muncitorii agricoli ce se găsesc în comună își văd de treburile lor și muncesc”. În Seleuș se găseau în acel moment înregistrați 40 de minoritari, care erau supravegheați cu deosebire, considerați potențiali adversari ai regimului. (40) Asemenea informări au fost făcute în fiecare lună, până în august, când situația militară și politică se va schimba complet.

Existau doar manifestări de încălcare a legii sau mici furturi din avutul privat cum au făcut, în noaptea de 15/16 martie, pe la orele 24, în timpul camuflajului individual, Coman Gheorghe și Căian Teodor, care, după un chef ce au făcut la domiciliul locuitorului Căian Mihai, turmentați fiind, s-au dus la domiciliul femeii Șandru Maria și au luat 3 miei!

Lucrările agricole, pe cele 2350 hectare suprafață agricolă totală, s-au desfășurat cât se poate de normal la Seleuș, unde nu exista lipsă de forță de muncă, precum în majoritatea localităților din plasa Șiria, dimpotrivă exista un excedent de forță de muncă de 162 persoane. (41)

Începând din aprilie 1944, marile unități românești sunt din nou mobilizate și trimise pe frontul din Moldova, în apărare, pentru că războiul a ajuns din nou la fruntariile țării. În vara anului 1944, armata română va fi implicată în așa numita „Bătălie a Moldovei”, la care vor participa și cele două divizii pomenite mai sus: 1 Infanterie și 1 Cavalerie.

De data aceasta, cea mai expusă unitate a fost Divizia 1 Infanterie, care a ocupat poziții la vest de Iași, pe un front de 9 kilometri, între Erbiceni și Ulmi Poieni. Divizia 1 Cavalerie a fost dispusă în rezerva Armatei 3 română, în Basarabia, pe Valea Perjer, la jumătatea distanței dintre Prut și Nistru, în timp ce frontul era pe Nistru. Și de data aceasta Divizia 1 Infanterie s-a aflat pe direcția principală a atacului dat de sovietici în timpul mării ofensive începută în 20 august 1944. Atacul principal s-a dat în flancul drept al Diviziei 1 Infanterie pe Valea Oilor între Târgu Frumos și Podul Ilioaiei. Gheorghe Covaci (Regimentul 1 Artilerie), din Chișineu, și-a amintit toată viața de năpraznicul bombardament dezlănțuit de artileria sovietică în dimineața de 20 august: „În 20, la ora 6 dimineața cred că or fost mii de tunuri care or tras, inclusiv katiușe. Și trăgeau katiușele și făceau un zgomot îngrozitor și se zguduia pământul”. Petru Mariș de la regimentul 93 Infanterie povestește că „de sâmbătă până luni rușii or rupt frontul. Așa or venit ca oile. Or rămas grămezi rușii după tragerile infanteriei noastre, dar ceilalți peste morți veneau. Nu i-am mai putut opri”. (42)

Soldații români s-au retras în debandadă din calea tancurilor rusești și nimic nu i-a mai putut opri, pentru că aveau și frica prizonieratului despre care auziseră lucruri cumplite. Dar, în noaptea de 23/24 august au auzit știrea că s-ar fi încheiat armistițiul cu rușii și de aici înainte războiul pentru ei s-a sfârșit. Nu a fost să fie așa, deoarece rușii au continuat să ia prizonieri, unități întregi odată, peste 135 mii de ostași români au căzut în prizonierat după 23 august și duși în lagărele existente pe cuprinsul Uniunii Sovietice. Între aceștia s-a aflat Truț Ioan din Seleuș, din Regimentul 17 infanterie, care a căzut prizonier chiar în ziua de 23 august fiind apoi dus la lucru în minele de cărbuni din Donbas, unde, după cum povestește, lucra în apă până la genunchi, câte 14 ore pe zi. Cutremurătoare este povestea lui Medrea Ioan, din Seleuș, de meserie croitor, care a fost făcut prizonier în nordul Moldovei, după întoarcerea armelor împotriva nemților la 23 august. Medrea Gheorghe a fost prins și trimis și el în lagăr unde s-a îmbolnăvit grav de tifos și considerat mort a fost aruncat în groapa comună. Dar el și un alt camarat au fost observați de o „babușca” că mai mișcă, au fost luați la ea acasă, iar Medrea Gheorghe a scăpat ca prin minune cu viață. (43) **Foto Medrea și foto Truț** S-a întors acasă abia în noiembrie 1946, la fel Șandru Petru (Pătru Jiții), a fost ținut în prizonierat 8 ani, unde se spune că ar fi avut nevastă și copii. După ce s-a întors, a fost închis 4 ani pentru manifestări ostile regimului. (44). Șandru Ioan s-a întors în sat fără o mână, care i-a fost amputată într-un spital din Craiova, unde a fost îngrijit prin grija colonelului (r) Șeredan

Iustin. Când s-a întors acasă la Seleuș, după ce a trecut podul de peste Canalul Morilor, a luat-o pe digul canalului și a intrat în sat pe la marginea dinspre Moroda, unde și stătea, fiindu-i rușine să-l vadă lumea fără mână! (45) Lista ar putea fi mult mai lungă, dar în toate relatările sunt scoase în evidență suferințele inimaginabile trăite de ostașii români. **Foto: Șandru Ioan**

Numai că, starea inițială de bucurie a familiilor, că li se întorc feciorii de pe front, a fost înlocuită cu vești din ce în ce mai rele, pentru că războiul, nu numai că nu s-a sfârșit ci, dimpotrivă, amenința să își facă simțită prezența chiar pe teritoriul propriilor sate. În special, amenințarea Ungariei s-a reactivat și oamenii ascultau cu interes știrile parvenite din ziare și de la cei întorși de pe front care arătau că ungurii se pregătesc de atac pe frontiera de vest, aflată aproape. S-a aflat și de luptele care se desfășurau la Arad împotriva nemților, iar activitatea din aer a avioanelor a devenit tot mai prezentă. Calmul relativ care exista totuși, avea să fie spulberat curând pentru că, în dimineața de 13 septembrie, la ora 6, atacul unguresc s-a dezlănțuit pe toată frontiera de vest, fiind vizate cu precădere direcțiile: Kotegyhaza - Curtici; Kotegyan - Zerind; Salonta - Talpoș și Gepiu – Mersig – Tinca. Intenția imediată a inamicului era de a pune stăpânire pe zona Curtici - Arad și pe trecerile peste Crișul Negru de la Zerind, Talpoș și Tinca. Divizia 10 infanterie ungară, care ataca pe Crișul Alb, și-a dirijat un regiment pe comunicația Chișineu Criș – Ineu, pe drumurile din dreapta și stânga râului, iar un alt regiment și-a început înaintarea în lungul comunicației Curtici – Pâncota. Infanteria ungară era însoțită și de blindatele Diviziei 1 „Budapesta”. Panica din rândul populației civile era maximă, locuitorii satelor au început să fugă în debandadă spre interior, căutând salvarea în zona muntoasă a județului Arad. În calea atacatorilor se aflau, în prima linie, doar subunități de grăniceri, „Detașamentul înaintat” și observatorii călări, care aveau misiunea de a raporta mișcările inamicului (46)

Coloane de refugiați își fac apariția, cu cociile încărcate cu lucruri luate în grabă, pe drumul ce vine de la Zărand, sporind panica și la Seleuș, mulți locuitori pregătindu-și plecarea la rândul lor și unii chiar refugiindu-se. Nu toți, pentru că, așa cum îndemna Gheorghe Tuleu, care a mai petrecut un război, e mai bine să rămână acasă să-și apere avutul, ungurii neîndrăznind să intre în casele ocupate de proprietari.

Pâncota, apărată de un Batalion din Regimentul 85 Infanterie-instrucție, este atacată în seara de 13 septembrie, când unități maghiare ating canalul Matca. Primele unități maghiare își vor face apariția la Seleuș, în 14 septembrie, după ce au reușit să treacă de unitățile românești aflate pe poziții la Pâncota. Era o coloană de cicliști, spre care artileria românească, așezată la Mocrea, a tras câteva lovituri de tun, proiectilele căzând pe câmpul dintre sat și canalul morilor. Ionuț Medrea (n. 1927) se afla cu mai mulți săteni în crucea drumului, spre Zărand pe unde așteptau să se retragă românii dinspre Chișineu, dar, surpriză, dinspre Pâncota își fac apariția ungurii: „*Când deodată o ajuns un motociclist în intersecție, dinspre Pâncota, iar de pe ea o sărit un ungar, o luat mitraliera și s-o uitat în toate părțile. Atunci am căutat să fugim, dar unii or zis să stăm, că nu ne face nimic. Ungurul o întrebat dacă e cineva care știe ungurește. Atunci s-or dus după Geza, acesta i-o informat despre ce este în sat. Atunci ungurii s-or cantonat la noi și or stat aci o zi, două, după care or pornit mai întâi o avangardă spre Ineu. Elevii erau sub dealul Mocrii. Or pornit a doua zi, a treia nu-mi aduc bine aminte. Dar cum or trecut de calea ferată or început să tragă elevii. Atunci s-or întors și s-or cazat la școală, am auzit un rănit cum se văita. Se spunea, șarga, șarga, elevii cu galben or tras. După ce or dus mulți răniți, or stat cazați prin sat. De răniți era plină școala. După aceea s-or dus și or ocupat Ineu*”. (47)

Într-adevăr, unitățile românești și-au organizat o linie principală de rezistență, încă din 12septembrie, pe aliniamentul Pâncota – Moroda – Mocrea – Ineu – Pădurea Balta – Beliu. Batalionul 2 de elevi, al Școlii de Ofițeri de Rezervă de la Ineu, a ocupat poziții pe aliniamentul Moroda – Mocrea. La sud-est de Mocrea acționa un divizion din Regimentul 38 Artilerie-instrucție. Acolo erau așteptate unitățile maghiare. Primul atac maghiar din 14

septembrie este respins dar atacul este reluat în dimineața de 15 septembrie de Regimentul 18 infanterie maghiar, care traversează Seleușul, îndreptându-se spre Ineu, localitatea fiind astfel amenințată dinspre sud, dar din nou inamicul este oprit cu lovituri de artilerie dinspre Mocrea și nu poate trece dincolo de calea ferată. În rândurile maghiarilor se înregistrează morți și răniți, aceștia din urmă fiind adăpostiți la școala din Seleuș. Jula Gheorghe, elev fiind în acel an, a văzut ce se petrecea într-una din sălile școlii, pentru că a fost trimis acolo de un ofițer maghiar încărcat cu produse alimentare furate din casa parohială: *„Nici ofițerul ungar, nici soldatul din cămară, nici greutatea borcanelor nu ne-au impresionat așa puternic ca spectacolul inedit din sala cea mare a școlii. Aici, câteodată, în caz de vreme nefavorabilă, se făceau jocurile tinerești (horele). Acum, acea sală era înțesată de soldați, de luptători culeși de pe frontul din apropiere, de la Ineu și de la Dealul Mocrii. Cel puțin 40 de paturi improvizate din paie de grâu și un cearceaf alb ce le acopereau, umpleau pardoseala clasei, rămânând doar un mic spațiu de mișcare pentru infirmieri, care aduceau și scoteau cu targa soldații slăbiți și derutați. Am trecut printre răniți și ne-am îngrozit, nu am mai văzut până atunci victime ale războiului; pansamentele acopereau capetele răniților, doar nasul și gura li se mai vedeau, prin bandaje ieșea sângele roșu, la brațe, la picioare, peste tot, la burtă. Cu alții soarta a fost mai nemiloasă, au fost înfășați din cap până în picioare, ca și copiii mici în scutece: vaiete și țipete, chemări, zvârcoliri, înjurături. În câteva clipe petrecute printre răniți mi-am făcut o imagine despre ceea ce se petrecea pe câmpul de luptă. Un astfel de spital ambulatoriu e suficient pentru oricine să-și dea seama de ororile războiului.* (48). Dar luptele se vor îndepărta de Seleuș, la fel și coșmarul din sălile școlii, pentru că, în 16 septembrie, imediat după ora prânzului, Ineul va fi ocupat de inamic.

Seleușul va rămâne sub ocupație maghiară până în ziua de 21 septembrie când în sat au intrat trupele sovietice venind dinspre Ineu. Despre intrarea acestora în sat ne-a povestit tot Ioan Medrea, martor ocular: *„Țin minte că era lume multă pe pod la Cigher. La un moment dat am văzut o căruță venind dinspre Ineu și zice unul: Aștia sunt țiganii care or fost refugiați. Și zice Opinca (Gheorghe Bendea n.n.), care o fost pe front: Mă, aștia sunt rușii. Hai nu vorbi, zice Alexa către el. Opinca o vrut să fugă. Dar, după ce ne-am sfătuit puțin, ne-am hotărât să stăm până s-o suit căruța pe pod. Și când s-o scoborât, rusu întrebă: Scoliko kilometri Berlin ? Și, Opinca i-o zis că nu-i departe. Atunci noi am dus animalele în sat de frică. Pe când ne-am băgat în sat, rușii erau deja băgați și ei pe celălalt pod, de lemn. Or venit pă cai mici, pă șei de lemn, oameni cu ochii oblici. Apropo, când or mers spre Ungaria rușii aveau cai mici, când or venit înapoi aveau cai mari, frumoși, murani, cu șei de piele. După ce or intrat, rușii or împânzit tot satul O săptămână, noi n-am dormit acasă. Am stat la Pițian. După ce s-or dus rușii, aici pe câmpul de dincolo de Cigher s-o făcut aeroport. Ne-o scos cu carele și cociile de am asemenit ierugile, aici or debarcat americanii cu provizii. Noi eram tot cu teamă, ascundeam caii prin cucuruz, în ogradă”.*(49)

Ungurii s-or retras pe drumul Zărandului opunând o scurtă rezistență pentru temporizarea înaintării, la pod, la „Baltă”, spre Zărand, unde or tras asupra rușilor și or omorât doi dintre ei, care or fost îngropați la Seleuș, la Bolcu. După război au fost dezgropați și duși acasă, în Rusia.

Românii își vor face și ei apariția în Seleuș, în ziua de 28 septembrie, când elevii „Detașamentului Păuliș”, care au staționat câteva zile la Ineu pentru acoperirea flancurilor armatei române ce înainta spre Ungaria, s-au înapoiat la școala de la Radna: *”Întoarcerea nu s-a mai desfășurat sub semnul nesiguranței și al primejdiei, de aceea am și făcut-o pe un drum direct, mai scurt cu câțiva kilometri, și într-o atmosferă de calm și de destindere. Din Răpsig am trecut prin Bocsig și apoi prin Ineu, iar de acolo ne-am îndreptat spre Seleuș, unde am poposit în noaptea de 28/29 septembrie. De la Seleuș ne-am reluat drumul invers pe vechea rută”*, scrie col. Alexandru Petrescu în amintirile sale (50)

Au urmat, de la sfârșitul lui septembrie până la sfârșitul toamnei, zile de ocupație rusească în sat, când s-au întâmplat multe evenimente nedorite, unele tragice, cu morți. În primul rând trebuie precizat că pe câmpul de peste Cighier a fost amenajat un aeroport militar și prin urmare, a fost nevoie să staționeze în zonă unități de pază și protecție. Comandamentul rusesc se afla instalat la birtul din intersecția drumului principal cu prima stradă pe partea dreaptă dinspre Pâncota, bucătăria de campanie fiind fixată în curtea familiei Medrea, iar vizavi era un alt punct de campare. Florica Magda (fostă Medrea), copil de 14 ani fiind, își aducea aminte foarte bine de prezența rușilor în gospodăria lor: „Când or venit, rușii s-au instalat la birtu lu Cicu și la Păsâca, acolo erau șefii, acolo era comandamentul. Rușii or stat și la noi, unde era coha ofițerilor. Fratele meu mai mare, Ambrosie, avea cisme de box iar mama le-o ascuns după cuptor, dar le-o găsit rușii și le-o luat. Și mama, tolvai că o luat cizmele pruncului care era atunci pe front (E vorba de Medrea Ambrosie n.n.). La noi, pe târnaț erau mese și scaune unde le dădeam de mâncare ofițerilor. Și atunci mama le-o spus, că era unul din Moldova care o știut românește, că un soldat o furat cizmele fiului ei. Îl cunoști maică pe hoț, zice un ofițer. Îl cunosc, iacătă-l acolo. Ofițerul l-o chemat pe hoț și i-o spus să aducă înapoi ciubotele. Și o venit cu cizmele. Și mama către el arăta cu pumnul: Îți crăp capul mă, că ai furat cizmele de la pruncu meu. Atâta foc or băgat aclo în cuptor că o luat foc podeaua de sus de la colnă „Tolvai că-mi dă foc la casă”. Îi foc și ieste apă, or glumit cu noi, că or văzut că suntem amărâte. Vecinul, baci Todor a lu Ginu, știa bine rusește și o tradus pentru ruși”.(51)

Acesta este un episod care, din fericire, s-a rezolvat pașnic, au fost însă nenumărate însușiri de bunuri și rechiziții forțate ale armatei sovietice, unele ordonate, iar altele pur și simplu furturi. Procesele verbale din martie 1945 privind rechizițiile făcute de Armata Roșie în 1944, existente la Primăria Seleuș, semnate de primar, ne dezvăluie amploarea pierderilor suferite de săteni. Astfel, Magda Avram, de la nr. 406, reclamă că „în luna octombrie 1944 armata sovietică mi-a ridicat 2 trăsuri de fân”. Altcineva reclamă 1000 kg fân, în valoare de 10.000 lei. Ranca Ioan reclamă o oaie, Raț Vasile tot o oaie, Domșa Floare reclamă 1200 kg fân, în valoare de 11.000 lei. Munteanu Teodor arată în cererea pentru despăgubiri că rușii i-au luat căruța și tot harnașamentul, Deliman reclamă 600 kg ovăz, Șeredan 3 oi și lista poate continua pentru că s-au întocmit peste 100 procese verbale cu reclamații. În total s-au ridicat, conform cererilor de despăgubire, bunuri în valoare 7.881.600 lei. (52)

Au existat însă și evenimente tragice, cauzate de folosire forței de către soldați sovietici izolați, care nu se dădeau înlături de la violuri și furturi, mai ales de băutură și mâncare. În unul dintre aceste evenimente avea să-și piardă viața tatăl lui Ionuț Medrea: „Într-o zi ne-am dus la cules de porumb, la un pământ a lui Ilie Finanțu și am fost cu Bunu, cu Vioara și cu tata ... Holda era cu capătul în imașul dinspre Șicula. Când am mers încolo, la holdă, am prins vacile la car și caii numai înaintea vacilor, ca să putem fugi dacă vin rușii. După ce am ajuns, am băgat caii în porumb, numai vacile le-am lăsat afară. La amiază ne-am apucat să mâncăm, și în timp ce mâncam, am văzut o căruță, cu doi inși, în care era un vas mare, de vreo 6-7 hectore de vin. Venea dinspre Mocrea. Tata o văzut că-s ruși și o zis: Ia caii și fugi cu ei mai adânc în cucuruz. Și i-am dus în cucuruz. Până când am ajuns înapoi, pă tata l-am văzut la ruși. Ce s-a întâmplat? Între timp rușii or prins din ciurdă doi viței și unul o fost a nost. Dar tata l-o cunoscut-o. O zis: acela-i a nost și s-o dus acolo.

Când am ajuns io, tata era la ei și parlamenta, să nu-i ia animalul, că-i om sărac. Noi, ceilalți ne uitam la ei. La un moment dat am văzut că unu trage mantaua, duce mâna după pistol și atunci tata o luat-o la fugă. Atunci rusul o tras, dar prima dată nu l-o nimerit, numa că a doua oară l-o nimerit, atunci noi am fugit spre ruși. Ei or lăsat animalele, or urcat în căruță și s-or tot dus, fără viței. Iar tata o zis: Mă împușcară. Îl luarăm, l-am dus acasă, dar o fost împușcat prin spate și i-o sfârtecat vezica. Pe la două după masă, am mers la spital, la Ineu, dar acolo, la unu noaptea, o murit”.

Tot Ionuț Medrea povestește despre modul în care sătenii lui au împiedicat un viol pe cale de a se produce: „În toamna aceea or tot venit ruși prin sat, să mai fure și la femei. Știu că tata era înmormântat, când doi ruși or venit aci pă uliță și or intrat la Stepan, or umblat după nană Catiță. Stepan o venit de la drum cu Isaiu lu Ancăiețu. Și zice Stepan cătă Isai: Mă, la noi îs ruși. Și o grăbit către casă, o intrat în ocol și aude pe mă-sa strigând: Tolvai Gheorghe, tolvai... Și s-o adunat acolo lume multă. Iar unul dintre ruși, când o văzut mulțimea, o luat-o la fugă și l-am pierdut. După al doilea s-o băgat Stepan, l-o prins și o ieșit cu el în ocol. Rusu striga: Io capitan, io capitan. În ocol l-o prins strâns pe Stepan să nu poată da în el, noi toți roată după ei cu bătele. Îi pentru mine o mirare de ce nu o tras, că o avut pistol. Mitru Jiții o luat pistolul de la el. Stepan l-o strâns în brațe și Ioanu Jiții o spus: „Trageți capul vecine să-l pot atinge” „Nu pot”. Dar când s-o tras, l-o prins cu furca și așa l-o lovit că o și picat jos. Atunci tăți pă el. L-am tras în uliță și toți or dat. Și nană Catița: „Lasă să dau și eu”. Stând acolo, l-am văzut pe Mitru Jiți când o luat pistolul de la el. Între timp am auzit tropot de cai. Noi am fugit, dar Stepan o tot dat în el până or venit rușii. Atunci Stepan o fugit păstă gard, iar rușii or pușcat de 7 ori după el. Stepan o intrat la Pătru Daini, după care o fugit prin cucuruz păstă Cigher. Noi ne-am ascuns în ogradă în noaptea aceea. Or fost trei ruși, doi l-or luat pă rusu lovit, care era cât un zmau, și or vorbit cu el și le-o spus că unu cu rubașcă albă o fost acela care o dat. L-or dus la ambulanță, dar pă drum o și murit. S-o dat în el și cu trăgaci de la grape. În iastă zi, se vorbea că rușii aduc katiușa și vor bate toată ulița. Atunci ne-am ascuns la vecini, cu securele lângă noi, numa că nu s-o întâmplat nimic. Dar or împușcat pe unul, Camăta. Umblau după nevasta lui. El s-o băgat între ei și l-or împușcat în cap, dar cartușul o intrat numai sub piele. Într-o noapte l-or prins sătenii pe un alt rus care umbla după femei, l-or băgat într-o pivniță și acolo l-or bătut. De mirare că nu s-or luat măsuri împotriva noastră”. (53) **Foto: Medrea Ioan**

Tot atunci, în toamna lui 1944, familia Herlo Teodor, soție, mamă și doi copii Ioan și Teodor din Moroda au fost împușcați, dintre care capul familiei a supraviețuit.(54)

Un episod care a provocat multă emoție și a stârnit mult interes în sat a fost povestit de Vasile Șandru (Lia lu Menu). (născut în 1928): „Eram cu oile lângă morminți, când am văzut cum o picat peste holde un avion american foarte mare, cam la două duleie de drumul spre Pâncota. Coada avionului o picat cam cu un kilometru în spate. Noi copiii, fiind curioși, am fugit repede la avion și acolo ne-am întâlnit cu cinci inși îmbrăcați în haine și șepci de piele. Unul dintre ei vine spre noi și ne vorbește ceva, dar nu-l înțelegeam. Apoi scoate o hartă din porthart, ne arată Europa și ne îndeamnă să punem degetul pe țara în care au căzut. Eu am pus degetul pe România. Apoi scoate o altă hartă, în care era numai România și am înțeles că îmi cere să-i arăt localitatea lângă care se află ei. Și eu am pus degtul pe Pâncota. Apoi după ce se lămurește, răsuflă ușurat, spunându-le și celorlalți unde se află, a scos din geantă mai multe cutii cu ciocolată pe care scria New York și ni le-a împărțit nouă, copiilor”. (55). Se pare că avionul, având în vedere numărul militarilor din echipaj, era unul de bombardament, B24 și a fost lovit undeva deasupra Ungariei trebuind să aterizeze forțat din cauza avariilor. Mai remarcăm faptul că Șandru Ilie de la Seleuș, care avea 16 ani, a știut să citească harta prezentată.

În tot acest timp, războiul a continuat pe frontul de vest împotriva ungarilor și nemților, seleușenii fiind mobilizați mai ales în regimentele 96 și 95 infanterie și Divizia 3 Vânători de munte. Războiul din vest a mai ținut 9 luni, timp în care noi jertfe au fost cerute armatei române și au rămas în memoria colectivă nume precum Budapesta, Miscolț, Tatra, Brno acolo unde s-au dat principalele bătălii. În Cehoslovacia a fost rănit și seleușanul Ioan Stoian: „Țin minte că noi eram într-o vale, iar nemții pe un deal de unde ne bombardau cu tunurile. Într-o zi ne-au atacat cu grenadele iar eu am primit o schijă drept în lumina ochiului drept. Pe moment nu am simțit nimic, dar nu am mai văzut cu ochiul. Atunci m-am dus la postul de comandă al companiei așezat într-o pădurice, în spatele liniei întâi, unde erau și

sanitarii. Acolo mă prezint la căpitan care se uită la mine împreună cu sanitarul și îmi zice: „Domnule sergent ai scăpat de război. Dute la spital că nu mai mergi în veci pe front”. Și mi-a pus apoi în față o oglindă cu Regele Mihai pe ea. Atunci am văzut cum îmi curge ceva din ochi și am știut că nu o să mai văd niciodată cu ochiul drept. De pe linia întâi am fost duși, toți răniții, la un spital de campanie în Naghy Kato, unde eu am fost ținut zece zile, timp în care mi s-a făcut o operație și mi s-a curățat ochiul, fără anestezie, pentru că am refuzat-o. După aceea am văzut că unii sunt chemați pentru a fi trimiși în țară și am început și eu să sper și la un moment dat aud strigat și numele meu: „Sergent Stoian te pregătești să pleci în țară”. (56) Din Seleuș au pierit în această campanie 7 militari, soldați și gradați. (Vezi tabelul la Anexe)

În cele din urmă, în ziua de 9 mai 1945, se va încheia pacea, soldații și ofițerii se vor întoarce în țară, pe jos, timp de 60 de zile, dormind mai ales pe câmpul liber. După ce au ajuns la unitățile lor au fost demobilizați și lăsați să plece acasă. Unii, precum Ioan Stoian, au ajuns mai repede pentru că au avut „noroc” de a fi răniți, pentru că pe front rănile care te lăsau în viață erau chiar o binefacere: „Ne-or dus cu un tren de marfă spre România, iar când am ajuns în gara Curtici am zis: „doamne mulțam, c-am scăpat”. În Arad am ajuns în cealaltă zi, spre dimineața și acolo în gară m-am întâlnit cu un consătean: „măi, da am auzit de tine că ești mort. În sat se știe că ești mort”. Iacă am scăpat, i-am zis, dar eu eram legat la ochi. Din Arad am plecat spre casă și am ajuns la Pâncota vinerea seara, așa că m-am cazat la un verișor până sâmbătă dimineața, când m-am dus pe la piață. Acolo au venit și ai mei, mama și tata, să vândă niște porci. Eu eram cu verișorul meu și când m-o văzut mama o înlemnit, apoi o venit la mine m-o îmbrățișat și o început să plângă. În sfârșit am ajuns și acasă la Seleuș unde aveam nevasta și pe fiul meu, Laia. Aveam emoții, nu știam ce o să spună când mă vor vedea fără un ochi. Dar totul o fost bine, nevasta s-a bucurat iar socrul mi-o zis și el: „Bine c-ai scăpat cu viață”. (57) **Foto: Stoian**

Alții, precum Ioan Medrea, au venit după doi ani și jumătate de stat în prizonierat. Și întoarcerea lui a provocat mare emoție printre consătenii care sperau să li se întoarcă cei declarați dispăruți. Atunci, în noiembrie 1946, autoritățile sovietice au eliberat un număr mare dintre românii aflați în lagărele de prizonieri război: „Ce bucurie o fost – mărturisea sora lui, Florica. O venit cineva de la Pâncota și ne-o spus că vine Iuân acasă. Noi eram acasă, mama Ița era la adunare (biserica baptistă n.n.) și am fugit după ea la adunare și am chemat-o acasă și apoi împreună cu grămada de vecini, o venit care cum o auzit, ne-am dus câtă moară și l-am întâlnit câtă pod, la Criș. El mai era cu cineva, doi oameni erau cu el și atunci ne-am întors împreună cu el și toată lumea o venit la noi acasă. Or venit neamuri, prunci, era o bucurie extraordinară, nu mai știa cum să ne povestească, era slab, nu chiar rău, dar nici bine, îmbrăcat în haine cătănești și oamenii întrebau despre ai lor, or venit și după sate să se intereseze. El o știut despre cei din lagăr, el o fost șef în lagăr”. Fratele lui, Ambrosie, care a fost pe frontul de vest, l-a întâlnit primul și povestea cum călca de apăsă când l-a întâlnit spre Granăr, „călca prin toate gropile grăbind către sat”. (58)

Au rămas însă pe câmpul de luptă, în cei aproape patru ani de război, 51 seleușeni (vezi tabelul de la Anexe) iar, dintre cei întorși, unii au fost însemnați pe viață de rănile pe care le-au căpătat. Ioan Stoian a rămas fără un ochi Șandru Ioan fără o mână, Muntean Gheorghe cu schije în corp, etc. Între cei întorși s-au numărat: Șeredan Gheorghe, de la numărul 87; Stoian Dimitrie, a luptat în est; Stoian Petru în vest; Stoian Ioan, în vest; Șandru Petru în vest; Șandru Teodor în vest; Morodan Ioan, prizonier de război; Vinersar Gheorghe, prizonier în URSS; Medrea Ioan, prizonier în URSS; Medrea Ambrosie, luptător în vest; Șeredan Ioan, în vest; Morari Ioan, în vest; Șandru Petru în vest; Șandru Ioan, în Cehoslovacia (decorat pe front, invalid de război); Șandru Alex, în est; Petcuț Ioan, Vinersar Gheorghe, prizonier în URSS; Curta Ioan, decorat pe front, Moise Alexe, prizonier în URSS (luat pe frontul din Moldova); Stana Ioan din Moroda, (decorat pe front); Șandru Ioan, invalid de

război; Şipoş Ioan, invalid de război, Muntean Gheorghe în vest, (rănit pe front); Ranca Teodor, în vest; Morodan Ioan, prizonier în URSS; Şipoş Ioan, invalid de război; Cilan Dumitru în est; vreo 30 de nume, cu toate datele din dosarul ținut de Ioan Stoian, devenit președintele veteranilor de război. Decorați pe front: Mercuța Petru, Şandru Ioan; Curta Ioan; Stana Ioan din Moroda și decorați din oficiu cf. decret 1332 din 1981 invalizii: Stoian Ioan; Şandru Ioan; Şipoş Ioan etc. (59)

În total, la Seleuş, Ioan Stoian a avut în evidență peste 180 de dosare de veterani de război și urmași ai acestora din cele trei sate. După 1990, tuturor li s-a recunoscut calitatea de veterani și au fost împrăștiți cu câte un hectar de pământ. De la Iermata au rămas pe câmpul de luptă 15 soldați, iar de la Moroda 33. (Vezi tabelul de la Anexe)

În primii douăzeci de ani de existență în România Mare, a satelor comunei, viața a intrat în normal, oamenii s-au adaptat la noile realități și, pe ansamblu, perioada interbelică poate fi numită una a ordinii și progresului. Dar, iată că a intervenit din nou o mare răsturnare a vieții sociale și politice, prilejuită de starea de asediu din timpul războiului, de distrugerile și pierderile de vieți omenești pricinuite de acesta și, mai ales, de ceea ce a urmat ocupației sovietice. Se cerea din nou intrarea vieții pe un făgaș normal, dar nu avea să fie așa.

Bibliografie

1. Ziridava, nr 11, Arad 1979, p 1074
2. Aradul, permanență în istoria patriei, 1978, p. 426
3. Şeredan, Iustin informații orale
4. Ziridava, nr VI, Arad 1976, p 282.
5. Ziridava nr VI pg. 284, în Reforma agrară din 1921 din județul Arad reflectată în Fondul serviciul agricol, de Doru Bogdan
6. Nițu, Adrian, Arad, Economie și Societate, vol II, din preistorie până la începuturile regimului comunist. P. 338
7. Meszar, Marius Răzvan, Reforma agrară din anul 1921. O istorie a agriculturii în județul Arad 1918-1921, p 104
8. Anuarul Socec al României Mari, Vol II/1925, p. 106.
9. Meszar, op. cit. p. 107-108.
10. Meszar, op. cit, Anexa 17, p 328)
11. Truț, Ioan, înregistrare în posesia autorului
12. Nițu, Adrian op. cit. p 341
13. S. J. A. N. Fond Pretura Plășii Şiria, inv nr 26/ 1929, vol II
14. S .J.A.N.Fond Pretura plășii Şiria, Dosar 2/1925”.
15. Meszar, Marius Răzvan, op. cit, p. 234.
16. Mihalca, Alexandru,,Aspecte din Istoria agrară a județului Arad, partea a II-a, Arad 2001, p. 461 ”.
17. Muntean, Nicolae (a lui Hanți), înregistrare în posesia autorului (a lui Hanți)
18. Anca, Ioan (Ionuț lui Pătru Lenii), mărturii orale
19. Dragoș Aurel, „Istoricul Canalul morilor „Palatinul Jozsef” al Crișului Alb din Comitatul Arad, Arad 2011, p 85
20. Mihalca Alexandru, partea a II-a, p. 492
21. Anuarul României pentru comerț, industrie, meserii și agricultură 1925/1926, p. 2057
22. Anuarul Socec al României Mari, p 106
23. Mihalca, Alexandru, op. cit. p. 361
24. Aradul permanență în istoria patriei, p 461 .
25. Biriș, Ioan, Monografia Nadăș, p, 54
26. Mihalca, Alexandru, op. cit. p. 183
27. Meszar, Marius Răzvan, p 368, Anexa nr 36.

- 28.S.J.A.N. Manuscris:„Monografia administrativă a județului Arad. Realizările administrative românești de la Unire până în anul 1938” .
29. Truț Ioan, înregistrare în posesia autorului).
30. Motorca, Ioan, Monografia așezărilor, p. 170
31. DJAN, date din Monografia administrativă a jud Arad, nr. act 6337.
32. Terpea, Ioan, Moroda generației mele, p. 36.
33. Terpea, Ioan, Moroda generației mele, p. 28
34. Tuleu, Isaia, amintiri
35. Tuleu, Ioan Valeriu, Războiul trăit, Editura Viața românească, Arad 2012, p 14-17”.
36. Tuleu, Ioan Valeriu, Războiul trăit, Editura Viața Românească, Arad 2012, p. 44”.
37. Tuleu Ioan și colab „Personalități șiculane, vol II. E. Mirador 2015, p. 232-233.
38. Tuleu,Ioan Valeriu, op. cit, p. 50
39. Arhiva primăriei Seleuș, Dosar IOVR pe anul 1943
40. Arhiva primăriei Seleuș, dosar IOVR/1943
41. Martin, Antoniu, „Economie și societate în județul arad. Un studiu asupra agriculturii anilor 1944-1948”, Editura Mirador, Arad 2004, p. 70) ”.
42. Tuleu, Ioan Valeriu, op. cit p. 103
43. Florica Branc, fostă Medrea, informații orale
44. Cilan ,Viorel, mărturii
45. Truț Ioan, informații orale.
46. Cu viața zid la trecători – septembrie 1944 în Valea Crișului Alb, Editura Militară, București 1986, p 19-20
- 47.Medrea, Ioan, mărturii.
48. Jula Gheorghe, „Oameni și locuri din satul Seleuș”, manuscris în posesia autorului
49. Medrea, Ioan, mărturii
50. Petrescu, Alexandru, Detașamentul Păuliș, p. 104). ”
51. Magda, Florica (fostă Medrea), mărturii orale
52. Arhiva primăriei Seleuș, Dosar IOVR/1943
53. Medrea, Ioan – mărturii în posesia autorului.
54. Ioan Motorca, Ioan, Cercetări...p. 188
55. Șandu, Vasile – mărturii orale
- 56.Tuleu, Ioan Valeriu, Evadarea din trecut (mărturii dintr-un secol zbuciumat), Editura Mirador, Arad 2016, p. 166)
57. Ibidem
58. Magda, Florica, mărturii orale
59. Truț, Ioan, informații obținute prin cercetare personală

Satele comunei în perioada comunistă

Odată cu ocupația sovietică a României, în anul 1944, au pătruns în țară și ideile unei noi ordini sociale, comuniste, care urmau să fie implimentate de adepții interni, ai acestei noi filosofii bazate pe lupta de clasă, proprietatea de stat, egalitarism, autoritarism, ateism restrângerea libertăților individuale, partid unic etc. Comuniști existau în România și înainte de venirea sovieticilor, dar influența lor a fost limitată la grupuri restrânse, muncitorești și mai ales minoritare. Marea masă a țăranilor nu era deloc la curent cu aceste idei, dimpotrivă, era influențată de ceea ce participanții pe fronturi, la război, au întâlnit în singurul stat comunist de până atunci, Uniunea Sovietică, unde sărăcia era mai mare decât în Țară, iar bisericile au fost închise și deportarea în Siberia pândea orice locuitor care se împotriva sistemului.

Noul regim ce se cerea a fi aplicat și pe teritoriul României nu s-a impus imediat, pentru că realitățile de după terminarea războiului pur și simplu cereau alte priorități. În primul rând se cerea de către Comisia Aliată de Control, unde cuvântul decisiv îl avea Uniunea Sovietică, defascizarea țării, înlocuirea vechii administrații, pedepsirea criminalilor de război, reintegrarea socială a demobilizaților și, mai ales, refacerea economică după distrugerile suferite de industrie și agricultură. Acest din urmă obiectiv era solicitat și de asigurarea condițiilor pentru plata despăgubirilor de război, în valoare de 300 milioane de dolari (valută 1938), impusă României prin Tratatul de Pace de la Paris, din 1947.

Primul guvern cu o componentă comunistă apreciabilă, dar nu majoritară, a fost instalat în 3-5 martie 1945 și a fost condus de dr. Petru Groza, președintele partidului „Frontul Plugarilor”. Primele măsurile luate de guvernele care au funcționat după 23 august, au fost revenirea la constituția din 1923, eliberarea deținuților politici, permisiunea acordată partidelor politice de a funcționa în limitele impuse de starea de război, libera exercitare a credinței religioase, defascizarea și epurarea aparatului de stat de elementele vechiului regim, măsuri care au fost impuse și prin folosirea presiunilor interne: greve, manifestații, adunări populare, astfel că au fost schimbați mulți funcționari: prefecti, subprefecti, primari încă înainte de apariția Legii pentru Epurarea Administrației de Stat. Decizii ale prefecturii Județului Arad, din 8 ianuarie 1945, confirmă hotărârile adunărilor generale ale locuitorilor, de înlocuire a vechilor primari cu alții aleși de obștea comunală, s-au dat pentru multe localități între care: Seleuș, Ineu, Zerind, Șimand, Caporal Alexa, Pilu, Iratoșu, Curtici, Somosheș, Semlac, Cruceni, Turnu, Chereleuș, Fântănele, Nădlac, Mișca, Aradul Nou. (1) În Seleuș și Moroda revin și evreii deportați, care își recapătă proprietățile și posibilitatea exercitării meseriilor pe care le-au avut și înainte.

Problemele reformei agrare

Reforma agrară a fost unul dintre obiectivele anunțate de către Partidul Comunist și aliații acestuia, între care, cel mai activ în această privință, a fost Frontul Plugarilor, condus de dr. Petru Groza. Comuniștii și aliații au îndemnat țăranii să intre pe moșii și să-și împartă pământul înainte de apariția, în 23 martie 1945, a Legii de Reformă Agrară, care a expropriat moșiile de peste 50 hectare, în total fiind redistribuite la nivelul întregii țări 1.100.000 hectare la 917.777 familii de țărani. (2) Într-un raport al Camerei Agricole către prefectura Județului Arad se preciza că, până la 3 noiembrie 1945, a fost expropriată, în întreg județul, o suprafață totală de 101.345 iugăre cadastrale, din care 10.597 iugăre în plasa Șiria, de care aparținea Seleușul. Numărul îndreptățiților la împrăștiere în plasă era de 3425, din care s-au împrăștiat 1012. (3) În plasa Ineu au existat 2010 îndreptățiți și s-au împrăștiat 1870. Conform legii, se expropriau toate terenurile agricole proprietate a persoanelor fizice, peste plafonul maxim de 50 hectare. Erau confiscate integral terenurile și bunurile aparținând foștilor membri ai Grupului Etnic German, precum și a tuturor colaborașiștilor, indiferent de naționalitate, a celor care se refugiaseră cu trupele fasciste în retragere. Deasemenea, se confiscau pământurile tuturor deținătorilor unor proprietăți agricole de peste 10 hectare care în ultimii șapte ani consecutivi nu-și lucraseră pământurile în regie proprie. Inventarul viu și mort era expropriabil proporțional cu suprafața expropriată. Odată cu confiscarea terenurilor expropriabile, se producea și confiscarea inventarului clădirilor și celorlalte bunuri mobile și imobile, inventarul respectiv trecând în patrimoniul statului. Prin decretul lege, toate bunurile agricole suspuse exproprierii treceau, fără nicio despăgubire, pe deplin în proprietatea statului, acesta urmând să le distribuie celor îndreptățiți. Noii proprietari urmau să plătească statului, ca preț de răscumpărare a terenurilor primite prin reforma agrară, o sumă echivalentă cu producția medie pe hectar pe un an de zile (estimată prin lege la 1000 kg de grâu, respectiv 1200 kg de porumb). La Seleuș a fost distribuit pământul din Râitul Grecului, la veteranii

antifasciști, urmașii veteranilor, țăranii fără pământ. Pământul situat în nordul Seleușului, aflat în proprietatea Societății Agricole din Pâncota, a fost naționalizat și fermele respective au fost atașate Gospodăriei Agricole de Stat cu sediul la Ineu. (4)

Din cauză că nu exista suficient pământ în raza administrativă a comunei și nici proprietăți ale unor mari firme, Seleușul nu apare cu dosare de expropriere, pe când, spre exemplu, Pâncota apare cu 259, iar Șiria cu 1216 dosare. Ca urmare, pentru că au rămas fără pământ foarte mulți îndreptățiți la împrumut, în 7 septembrie 1947, președintele și membrii Comitetului pentru Reformă Agrară Seleuș trimit un memoriu către ministrul Agriculturii și Domeniilor Statului, Traian Săvulescu, în care se spune: „*Pentru a ne aduce dreptate și nouă în acest ultim moment celor în parte ciungi din război, femei văduve, orfani, plângând, distruși sufletește și trupește din cauza războaielor am ajuns astăzi fără o brazdă de pământ deoarece în comuna Seleuș, datorită împrejurărilor nu există pământ de expropriat.*

D-le ministru, suntem numai la jumătate kilometru, un 1 kilometru, de moșia boierului Adelman, care din nefericire cade în hotarul comunei Pâncota și care afirmativ și astăzi posedă o întindere colosală de peste 300 jugăre de pământ arabil”. Se mai spunea că oamenii din Seleuș au lucrat pământul în dijmă și a treia parte. „Desemenea, se mai reclama că mai există în comuna Pâncota un teritoriu al moșierului Maller Antoniu, zis Tini, care posedă cca 80 jugăre pământ arabil. Din aceste proprietăți cerea Comitetul să se distribuie îndreptățiților din Seleuș.

Ca răspuns, Ministerul cere, la 6 februarie 1948, să se caute măsuri de intrare în legalitate la fața locului, predându-se suprafața respectivă (100 jugăre) comunei Seleuș. Dar, la repartizarea celor 100 jugăre s-a opus Comitetul pentru Reformă Agrară al Comunei Pâncota, care motiva hotărârea prin existența a 350 de îndreptățiți la Pâncota cărora deja li s-a distribuit pământul cerut, ori o revenire cu alte măsurători ar provoca nemulțumiri, în schimb îndreptățiților din Seleuș li s-a oferit 100 jugăre la Feldioara, în hotarul comunei Șiria, dar seleușenii au refuzat pentru că era prea departe. Motivarea este cuprinsă și într-o adresă a Ocolului Agricol Șiria, nr 232/1948, din 22 martie, către Camera Agricolă Arad: „*Îndreptățiții din comuna Seleuș au fost convinși în parte de a recunoaște că nu se pot strica toate lucrările de reformă agrară din com. Pâncota pentru a-i satisface în sensul de a le defalca suprafața de 100 de jugăre de pământ din hotarul acestei comuni. Această lucrare ar da naștere la mari perturbațiuni și nemulțumiri, deoarece în acest caz ar trebui micșorat lotul tip de la 5 jugăre 800 st. pătrați, necesitând noi măsurători, opuneri violente. Acest lucru se va soluționa după ce se vor soluționa lucrările de punere în posesie definitive*”.

Mai mult decât atât, într-o adresă cinică a Comitetului pentru Reforma Agrară se spune că „*locuitorii îndreptățiți la pământ din alte comune, cari n-au avut norocul locuind într-o comună în care s-a expropriat pământ au posibilitatea legală de a merge coloniști*”. Dar până la urmă, la 9 iunie 1948, prin dispozitivul de parcelare întocmit de inginerul topometric și Comitetul local de Reformă Agrară s-a hotărât ca 100 jugăre să fie date îndreptățiților din comuna Seleuș din fosta proprietate Pavlovici și Adelman. Aceasta reiese din corespondența Serviciului Agricol către Inspectoratul Agricol Județean cu privire la litigiul dintre Pâncota și Seleuș. (5)

Aceste litigii, neînțelegeri seamănă foarte bine cu cele întâmplate la reforma agrară din 1921 și se vor repeta, măcar parțial, în urma reformei agrare de după Revoluția din Decembrie 1989.

Înainte de a se finaliza lucrările reformei agrare, la 23 noiembrie 1945, Comisia de plasă Șiria prezenta următoarea situație a proprietății funciare din comuna Seleuș: Suprafețe agricole totale până la 5 hectare – 1222; Numărul proprietarilor cu până la 5 hectare – 381; suprafețe totale de la 5-10 hectare – 492; numărul proprietarilor cu 5-10 hectare – 71. (6) După război, situația agriculturii pe ansamblu era deosebit de grea, generată de lipsa forței de

muncă, a utilajelor agricole, a semințelor pentru cultură, de lucrările de reformă în curs de finalizare. Pentru a remedia situația, statul, prin ocoalele agricole, a intervenit stabilind planuri de cultură, obligând la lucru și ajutând unde era cazul. În planul de lucru al Ocolului Agricol Ineu, pentru primăvara anului 1946, se prevedea, pentru comuna Moroda, următoarele suprafețe de semănat cu culturi de toamnă: 707 hectare la care să participe 100 atelaje, iar pentru Seleuș: 1110 hectare cu grâu de toamnă, 5 hectare cu secară de toamnă, 30 hectare cu orz de toamnă, în total 1145 hectare. (7)

Evoluții politice și administrative

Noul regim politic a acționat în toate domeniile vieții oamenilor, inclusiv în cele care țineau de ideile și credințele lor. În domeniul politicii față de religie se petrec schimbări importante începând cu primăvara anului 1945, în primul rând se abrogă legea cultelor din 1928, considerată prea restrictivă cu unele curente religioase apărute recent. S-au înlocuit și vechile statute ale cultelor religioase și au început să funcționeze sectele neoprotestante cu statut de culte. Biserica baptistă a început să funcționeze din nou legal, iar pentecostalii au primit permisiunea de a se întâlni în adunări comune. (Vezi capitolul Biserica)

La 15 iulie 1946, a fost promovată o nouă lege electorală, care interzicea dreptul la vot al criminalilor de război, hitleriștilor, fasciștilor etc, iar, în 16 septembrie, Ministerul Justiției a publicat un tabel cu cei interziși. Alegerile care s-au desfășurat în ziua de 19 noiembrie 1946, cu o mare prezență la vot, au dat câștig de cauză Blocului Partidelor Democratice, grupare condusă de PCR, cu 78,46 la sută. Rezultatele au fost contestate de opoziție (PNȚ, PNL), existând dovezi concrete despre o masivă fraudă electorală! Rezultatele alegerilor au consolidat noul regim, ducând ireversibil societatea românească spre un sistem de tip sovietic.

În acest timp s-a desfășurat și procesul mareșalului Ion Antonescu, care a fost condamnat la moarte, împreună cu principalii lui colaboratori, fiind executat la 1 iunie 1946. Deasemenea, cei considerați vinovați de participarea la războiul antisovietic, opoziții politici, reprezentanții cercurilor considerate reacționare au fost arestați. Începând cu anul 1948, în colimatorul securității au intrat mai ales legionarii, conducătorii acestora fiind internați în lagăre. Ultimul obstacol în calea prefacerilor „revoluționare”, regele Mihai I, a fost obligat să renunțe la tron și a fost proclamată Republica Populară Română, la 30 decembrie 1947.

Din acest moment ritmul schimbărilor se accelerează: a fost promulgată o nouă constituție, s-a instituit un regim cu un singur partid conducător - Partidul Muncitoresc Român, rezultat din fuziunea PCR cu PSD - s-a trecut, la 11 iunie 1948, la naționalizarea principalelor mijloace de producție, s-a început planificarea centralizată a economiei și a fost reformat învățământul, copiindu-se modelul sovietic. După 1944, până în 1949, s-au aplicat, cu unele modificări, vechile legi administrative prin care teritoriul României era împărțit în județe, plăși și comune. După 1950, au avut loc mai multe schimbări în împărțirea administrativ teritorială a țării.

Satele comunei Seleuș vor resimți și ele schimbările aplicate în întreaga Românie, care vor bulversa ordinea socială existentă, provocând rezistență la schimbare, dar au existat și destui cetățeni care s-au adaptat rapid, participând din interes propriu, sau chiar aderând ideologic la măsurile dictate de la centru. La Seleuș, cum am mai amintit, în cadrul unei adunări populare, de la începutul lunii ianuarie 1945, a fost schimbat primarul existent pe perioada Antonescu, Coman Isaia, cu Horga Ioan. Și la Moroda a fost înlocuit primarul Morodan Ioan cu Cismaș Petru.

Seleușul va face parte, în continuare, din plasa Șiria, în timp ce Moroda și Iermata vor aparține plășii Ineu, toate fiind cuprinse în județul Arad. Dar, în 1948, primăria Moroda trece la Mocrea cu cele două sate: Moroda și Iermata. În 1951 Moroda redevine comună, până în

1968 când este desființată, intrând în componența comunei Seleuș. Pentru o scurtă perioadă, între 1945-1947, Iermata a avut statut de comună, cu notariat.

Schimbările rapide, promovarea demagogiei, nenumăratele probleme care se cereau rezolvate, au provocat multe neînțelegeri între cetățeni și între aceștia și conducerea interimară a comunei Seleuș. Astfel, primarul Horga Ioan a fost înlocuit, la 10 septembrie 1946, în locul lui fiind instalat, la 19 septembrie, Volentir Gheorghe. Dar, în 20 februarie 1947 s-a dat ordin de la pretură de verificare a primarului, iar în 3 martie se i-a hotărârea de schimbare. Înlocuirea a fost hotărâtă deoarece chiar primarul și-a cerut demisia, iar în urma anchetei făcute s-a constatat, că „deși îndeplinește cu râvnă obligațiile, este un om înaintat în vârstă și îi este greu a activa în teren. Politic este încadrat în Partidul Liberal Tătărăscu”. Numai că, Volentir Gheorghe (a lui Chețam nr. 289), trimite o adresă, în 17 martie 1947, la prim-pretor, prin care cere revocarea demisiei din postul de primar al comunei Seleuș, pe care a dat-o prin forța împrejurărilor. Dar, Pretura a păstrat decizia inițială și s-a trecut la desemnarea noului primar, lucru ce s-a dovedit foarte greu de făcut, pentru că nu s-au îndeplinit condițiile legale din cauza disensiunilor dintre decidenți.

La 21 aprilie 1947, s-a ținut o ședință a consilierilor comunali cu responsabilii plășii pentru desemnarea primarului, la care au participat: Șandru Ioan, președinte la Partidul Liberal Tătărăscu; Jurcuți Petru, președinte PSD; Semlecan Petru, delegat PCR; Faur Avram, delegat FPPD; Jugu Dumitru, delegat NTA; Horga Gheorghe, sindicatele libere, dar nu s-a putut desemna noul primar. Semlecan obține 2 voturi, contra 2. S-a trecut apoi la votul popular, la care, în procesul verbal din 4 iunie, se constată că s-au înscris 74 persoane, dar s-au întrunit abia 51. Apoi, în adunarea din 17 iunie s-au prezentat 138 locuitori la votul popular, în care Jurcuț Ioan a primit 18 voturi, Șandru Ioan 138 voturi, Semlecan Petru 5 voturi, Horga Ioan 133. Prin urmare, a lipsit majoritatea absolută.

În acest timp, au existat și demersuri pentru numirea membrilor comisiei interimare a comunei, aleși dintre persoanele desemnate de partidele politice. Îi numim pe cei desemnați în primul rând pentru a se vedea pe cine se bazau acestea: Astfel, PCR local propune pe Horga Gheorghe, Semlecan Petru (președintele organizației), Bendea Gheorghe, Groza Ioan; PNP (Partidul Național Popular) desemnează următorii candidații: Horga Ioan, Horga Vasile, Cilan Alexa, (agricultori); PSD propune pe Jurcuț Ioan, Moțocan Teodor, Deliman Ioan. Hotărârea (Deciziunea) Preturii Șiria se ia pe 20 iunie 1947 și sunt numiți ca membri în Comisia Comunală Interimară: Jurcuț Ioan, Faur Avram, Horga Gheorghe, Bej Angela (învățătoare), Șandru Ioan (Menu). Deciziunea este confirmată de prefectură în 20 iulie 1947. Dar, după puțin timp, Șandru Ioan este revocat. Comisia hotărăște convocarea obștei pentru alegerea primarului în 22 iulie, dar nu se întrunește nici de data aceasta, numărul necesar de voturi. Nici în septembrie situația primarului nu este clarificată. Este un episod simptomatic pentru acele vremuri tulburi, dar problemele se vor clarifica în anii ce vor veni, când dispozițiunile de la centru vor fi aplicate fără opoziție în teritoriu, în condițiile în care exista un singur partid care decidea. (8)

Starea de provizorat se încheie prin promulgarea unor legi și decrete privind noua împărțire administrativ teritorială a României. O noutate este instituirea, prin Legea din ianuarie 1949, a consiliilor populare sub numele de Sfaturi Populare, nume intrat în limbajul curent sub numele de Sfat: Merg la Sfat, spunea cetățeanul. Odată cu apariția acestei legi, instituția prefectului dispare, atribuțiile sale fiind preluate de Consiliul Popular Județean. După apariția legii a urmat o intensă activitate organizatorică, astfel că, în vara anului 1949 au fost desemnate comitetele provizorii ale viitoarelor sfaturi populare fiind schimbate toate structurile administrative existente cu cele desemnate de Partidul Muncitoresc Român. În plasa Șiria au fost instalați Nicolae Burjan (țaran sărac) - președinte, Teodor Abrudan, fost notar al plășii – secretar, Teodor Petrovici (țaran) – membru.

În 20 iulie 1950, la o ședință plenară comună a CC al PMR și a Consiliului de Miniștri s-a hotărât o nouă împărțire teritorială numită „Raionarea Administrativ-Economică a Republicii Populare Române”. Documentul a fost votat în sesiunea Marii Adunări Naționale din 6 septembrie 1950. Raionul devine unitatea teritorială fundamentală, Sfatul Popular Raional fiind organul local al puterii de stat, care urma să rezolve operativ cea mai mare parte a problemelor cetățenilor. Apoi, cele 58 de județe ale țării au fost înlocuite cu 28 regiuni. În 8 septembrie 1950, a luat ființă Regiunea Arad. Comunele Seleuș și Moroda au fost arondate, în urma acestor reorganizări, raionului Ineu și Regiunii Arad. Printr-o nouă reformă administrativă, în ianuarie 1956, Regiunea Arad a fost desființată, iar teritoriul a fost repartizat între Regiunile Oradea (Raioanele Gurahonț, Ineu, Chișineu Criș) și Timișoara. Prin urmare, comunele Seleuș și Moroda au intrat în regiunea Oradea. Granița dintre Oradea și Timișoara (ulterior Banat) se afla la Granăr, între Seleuș și Pâncota. În 16 februarie 1968 s-a dat o nouă lege prin care se desființează regiunile și raioanele și se înființează județele. Imediat, în 17 februarie se constituie județul Arad, cu centrul în municipiul Arad, de care va aparține și comuna Seleuș. Tot acum se desființează comuna Moroda care va intra în componența comunei Seleuș. (9)

Comuna Seleuș va avea 60 kmp. și o populație, înregistrată la 1 ianuarie 1971, de 3988 locuitori, dintre care 1948 bărbați și 2040 femei. Recensământul din 1966 arată că la zestrea comună Seleușul vine cu un aport de 52, 2 %, din populație, Iermata cu 17,5%, iar Moroda cu 29,7%. (10) **Foto: Harta administrativă**

Comunele aveau să fie conduse de câte Comitetele Executive ale Consiliilor Populare Comunale care aveau un președinte (primar), și unul sau doi vicepreședinți. Dar acestea acționau sub îndrumarea Comitetelor Comunale ale PMR (din 1966 PCR), în fruntea cărora se afla secretarul Comitetului Comunal, căruia îi erau subordonate organizațiile de bază de la CAP, administrația locală, școală, cooperatie etc. În cadrul comitetului comunal de partid și al organizațiilor de bază se discutau cifrele de plan, se făceau raportările lunare, se luau măsuri disciplinare în rândul membrilor de partid etc. După discuțiile din organizațiile de partid a indicatorilor de plan, după aprobarea dărilor de seamă, Comitetul Executiv discuta și aproba măsurile stabilite și le transforma în hotărâri obligatorii pentru toate instituțiile, organizațiile obștești și unitățile economice comunale. La Seleuș secretari ai Comitetului Comunal de partid au fost, în ordine cronologică: Semlecan Ioan, învățătoarea Bej Angela, Horga Ioan, Bendea Gheorghe, Horga Ioan (nr 217), Varga Ioan (nr 112), Truș Ioan, Jurcă Florica. Ultimii doi au ocupat și funcția de președinte al Comitetului Executiv Comunal, respectiv primar. Primari ai comunei, începând cu 1945 au fost: Horga Ioan (nr. 17), Volentir Ioan, Petcuț Gheorghe, Horga Ioan (nr. 215, a lui Ciocănele), Mihai Dehelean (1961-1968), Ioan Onița (1968-1974), Ioan Truș (1974-1985), Florica Jurcă (1985-1989).

Cu trecerea anilor situația administrativă și politică a noului regim politic s-a stabilizat, noile legi și dispozițiile venite de la partid au fost aplicate întocmai. Cea mai importantă decizie a Comitetului Executiv al Consiliului Popular Comunal era aprobarea bugetului pe noul an și raportarea situației din anul precedent. Astfel, bugetul pe anul 1961 s-a aprobat prin Hotărârea nr. 1/1961 în care s-au stabilit venituri proprii de 249.500, fără transferuri de la bugetul raionului, iar cheltuielile au fost stabilite la 185.790 lei. Diferența de 63.710 lei a reprezentat „Defalcări pentru fondul de regularizare al Raionului”. Veniturile preliminate pentru 1960 au fost de 222.720 lei, în iunie fiind deja realizate venituri de 107.450 lei. Cele mai mari venituri au fost realizate din loturi zoo, în valoare de 30.000 lei; venituri stațiuni montă – 15 mii lei; taxe autorizații construcții, alinieri – 5000; executarea obligațiilor de contribuție – 3000; Taxe vin, rachiu – 3000; Taxe clădiri și teren socialiste – 3000; etc. Cheltuielile pe 1960 s-au făcut pentru: iluminat public 8500; pășuni – 3900; stațiuni montă naturală – 28.490; învățământ general 13.890 (încălzire, reparații, birotică,

iluminat); grădiniță 4500; cămin cultural 9600; acțiuni social-culturale – 63.800; cheltuieli cu întreținerea organelor locale – 58.920; (11)

La doar doi ani după colectivizare și trecerea pământului, utilajelor agricole și a animalelor de tracțiune la CAP-uri, desființarea unor ateliere, trecerea prăvăliilor la cooperatie, veniturile proprii ale comunei Seleuș au scăzut astfel că în 1964 ele au fost de numai 100.200 de lei, fiind necesare transferuri din bugetul Raionului Ineu în valoare de 20.300 lei. Cheltuielile au scăzut în mod corespunzător, cele mai mari reduceri au fost la întreținerea organelor locale, în total 72.400 lei, economia locală a primit 8000 lei, alți 39.400 au fost afectați întreținerii instituțiilor etc. Hotărârea din 23 ianuarie 1965 a stabilit veniturile proprii pentru noul an la 164.200 lei. Ca urmare unele cheltuieli cresc, astfel, iluminatul public primește 8000 lei după ce în 1964 a avut 4000 lei. (12) În acel moment, Consiliul Popular avea 6 salariați: președinte, secretar, contabil, casier, guard, motopompist, plus un bibliotecar cu normă întreagă. Președinte al Consiliului, respectiv al Comitetului Executiv al comunei Seleuș a fost Mihai Dehelean (1961-1968)

Schimbări importante în componența organelor de conducere ale comunei vor interveni după reforma administrativă din 1968, când a fost trimis de la fostul raion Ineu, ca președinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular, Onița Ioan, din Șicula, care a lucrat până atunci la raion. Vor urma în anii următori și alte schimbări și numiri pe funcții. Astfel prin procesul verbal încheiat în 29 noiembrie 1970, în a doua sesiune a Consiliului, cei 46 deputați, din 53 în total, l-au ales în funcția de vicepreședinte pe Jurcă Gheorghe. Apoi prin decizia nr 4 din 1972 se încadrează pe post de contabil Bodârlău Gheorghe. Secretar al comunei este numit, în 1972, Ioan Truț, care începând din 1968 a fost funcționar la primărie. El îndeplinea în același timp și funcția de secretar al Comitetului Comunal de Partid.

Schimbări importante s-au produs la nivelul funcțiilor de conducere de la nivelul comunelor în toamna anului 1974, în urma hotărârii Comitetului Central al PCR prin care secretarii Comitetelor Comunale de Partid devin automat și primari ai comunelor.

La ședința din 12 septembrie 1974 a Comitetului Executiv, în care s-a discutat situația învățământului preșcolar din comună, președinte era încă Ioan Onița, secretar Ioan Truț, vicepreședinți Jurcă Gheorghe și Morodan Petru, Bodârlău Gheorghe era contabil și în continuare membri ai consiliului erau: Coman Ioan (director coordonator al școlilor generale), Muntean Maria, Hossu Zoltan (profesor la școala din Seleuș), Minea Jean (doctorul comunei). Pe când, la ședința Comitetului Executiv din 30 sept 1974 au fost prezenți: Truț Ioan, președinte Comitetului Executiv, Morodan Petru, vicepreședinte, Coman Ioan, vicepreședinte, Bodârlău Gheorghe, Minea Jean, Delamarian Pavel, Muntean Maria, Șeredan Ioan, membri

Noul președinte și primar, Truț Ioan, arăta că în conformitate cu indicațiile organelor centrale și județene de partid, deținând funcția de secretar al Comitetului Comunal de Partid, a fost ales și președinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular și, ca atare, postul de secretar devenind vacant se propune să fie ales secretar Budiș Simion. Acesta, bineînțeles, a fost ales secretar al Consiliului Popular. Își începe acum activitatea în fruntea obștii din comuna Seleuș, Ioan Truț, care va rămâne în funcție până în 1985, perioadă în care s-a desfășurat cea mai prolifică activitate constructivă și edilitar gospodărească din toată perioada comunistă. **Foto: pod nou Seleuș**

Comitetul Executiv se implică în tot ceea ce înseamnă activitate administrativă și economică de pe teritoriul comunei. Astfel, în prima ședință de sub președinția noului primar, din 18 octombrie, se discută raportul cu privire la măsurile luate de cele două CAP-uri pentru asigurarea iernării animalelor din sectorul zootehnic al CAP-urilor de la Seleuș și Moroda. Inginera Tuleu Eugenia, șeful sectorului zootehnic de la CAP Seleuș, arăta că s-au reparat grajdurile, ușile, ferestrele, acoperișurile iar președintele Șeredan Ioan spunea că este necesar să se asigure un saivan pentru fătatul oilor. Morodan Petru, președintele CAP Moroda raportează cam în același fel situația din satul său. A existat însă și o mare problemă cu

investițiile planificate, în valoare de 260 mii lei, pentru construirea a două grajduri, dar din „cauza unor greutăți și a producțiilor mici obține anul acesta fondurile s-au anulat. Șeful de fermă și tehnicianul veterinar nu sunt zilnic la muncă”. S-au cumpărat din fondurile de stat 38 capete vaci și juninci, s-a mai spus în continuare.

Tot în acea ședință, prin Decizia nr 56 a Comitetului Executiv, vicepreședintele Jurcă Gheorghe este înlocuit cu Onița Ioan. În acel moment oamenii cu funcții de conducere din comună erau: Truț Ioan, președintele Comitetului Executiv, (primar), Onița Ioan (vicepreședinte), Coman Ioan (vicepreședinte și directorul coordonator al școlilor generale), Morodan Petru (vicepreședinte), Bodârlău Gheorghe (contabilul Primăriei), Cladovan Virgil (secretar UTC pe comună), Dobrican Vasile (directorul școlii din Moroda), Șeredan Ioan (președintele CAP Seleuș), Corcheș Horia (președinte CAP Moroda), Tuleu Isaia (inginer șef CAP Seleuș), Batkai Ioan (șeful secției SMA Seleuș), Delamarian Pavel (șeful postului de poliție), Muntean Teodor (gestionarul magazinului universal, președintele Asociației sportive). Tot atunci se desființează contractul pentru postul de director al căminului cultural al lui Bibarț Ioan, care se transformă în post cu jumătate de normă. (13)

O instituție foarte importantă pentru comună a fost miliția, care, începând cu 22 ianuarie 1949, a luat locul jandarmeriei rurale. Și în comuna Seleuș a fost înființat un post de miliție, fiind pentru prima dată când localitatea a beneficiat de o asemenea structură menită să mențină ordinea și siguranța individuală, să apere proprietatea publică și privată. În vremea austro-ungară, postul de jandarmi din Moroda era investit cu această prerogativă iar în România Mare comuna Seleuș a fost afectată secției Șiria, respectiv postului de jandarmi de la Pâncota, care avea încadrați 3 jandarmi. Comuna Moroda aparținea de secția Ineu, cu postul de jandarmi în localitate. După 1944 postul de la Moroda se desființează, comuna aparținând de postul Ineu, iar din 1946 postul de jandarmi se află la Mocrea. În 1949, comuna Seleuș a fost înzestrată cu post propriu de miliție pentru care s-a construit un sediu în apropiere de Primărie, spre Zărând. Cel mai longeviv și cunoscut șef de post în perioada comunistă a fost plutonierul Delamarian Pavel, supranumit și „Legea”. (14) Post de miliție va avea începând cu 1949 și comuna Moroda, dar după ce aceasta a fost încorporată, în 1968, comunei Seleuș, postul s-a desființat. Comunele aveau și angajați contractuali în acei ani și așa numiții paznici de câmp (cioșii), care, înarmați cu ciomege, apărau hotarele de hoți și erau plătiți în bani și produse proporțional cu pământul arabil al fiecărei gospodării. În Seleuș nu au fost înregistrate probleme deosebite de încălcare a legii, poate fi amintit doar cazul „Dumitru Branc” (Mitru lua Brancu) care a fost condamnat la 25 ani de închisoare pentru o fraudă la cooperativa de consum de peste 100.000 lei.

Agricultura, de la proprietatea privată la proprietatea colectivă

Schimbări importante au intervenit în domeniul agriculturii, astfel, în 1948, s-a luat decizia de a se înființa stațiunile de mașini și tractoare, iar în 3-5 martie 1949 s-a elaborat programul vizând transformarea socialistă a agriculturii prin înființarea Gospodăriilor Agricole Colective (Colectivul) și a Gospodăriilor Agricole de Stat (Gostatul).

Cea mai mare tulburare o va produce însă, în lumea satului, Decretul nr. 121, din 6 iulie 1948, care stabilea regimul de colectare a cotelor de cereale (reînnoit în fiecare an), la care se adaugă treptat și cote din alte produse precum: carne, lână, lapte, ouă, etc. Cota, cum era numită de țărani, era obligatorie și era plătită la circa o zecime din valoarea de piață a cerealelor. Planul de colectare se stabilea de sus în jos și se aproba, în adunări populare. Grâul, pentru că se treiera centralizat, la arie, era luat imediat după ce se termina operațiunea, fiind încărcat în căruțe și transportat la baza de recepție. Munteanu Nicolae a fost numit delegat la batoză pe când era elev la o școală de tehnicieni veterinari. „*Luam cotele de la cetățenii care treierau în arie, unde aveau snopii de grâu clădiți în stoguri. La un hectar de*

grâu era programat a se recolta în jur de 12 măji. Și 10 dădeai la stat, iar două îți rămânea pentru existență. Venea delegatul de convoi și ducea grâul la baza de recepție de la Ineu. S-o dat și cotă de carne, sau bani în loc de carne, de lapte, de ouă, de vin. În felul acesta oamenii rămâneau fără grâul necesar pentru hrana zilnică, așa că mâncau pită de la Arad și mălai. Primar era în acea vreme Dehelean Mihai, iar secretar de partid era Sârbu Gheorghe”. (15) Pentru a supraviețui, oamenii se deplasau la Arad și cumpărau pită neagră care să le ajungă o săptămână-două. În ianuarie 1949, printr-o decizie a Ministerului Comerțului s-au stabilit și cotele de lapte. Conform acestui act normativ, un producător cu 3-5 hectare, care avea o vacă, trebuia să predea 150 l de lapte. Dacă avea 2 vaci cantitatea creștea la 450 l de lapte pe an. Chiar dacă nu dețineau vaci, gospodăriile cu peste 20 ha trebuiau să predea statului 875 l de lapte anual. (16)

Această obligație, cota, se adăuga impozitului (porției) pe casă, pământ și alte bunuri plus ADAS-ul, toate dând o sumă destul de mare și greu de plătit, în condițiile în care produsele agricole erau, practic, confiscate. Atunci când percepții fiscale porneau prin sat, la încasări, erau însoțiți de o căruță în care să încarce bunurile confiscate (haine, duni, perini, diferite utilaje, unelte, etc), care apoi erau depozitate la primărie, iar în cazul în care nu erau răscumpărate, erau vândute în contul datoriei la stat. Gheorghe Tuleu s-a trezit fără bicicleta pe care a confiscat-o „fiscalășul” Micoară de la Moroda. (17) Atunci când oamenii aflau de „expediția” percepțiilor prin sat, după bunuri încuiau porțile, baricadau ușile și se ascundeau pe unde puteau. Procedul amintea de alte vremuri, la fel de grele, din timpul austro-ungar. Produsele agricole se doseau în multe cazuri pentru a nu fi confiscate. Era interzis, deasemenea, să se taie viței fără aprobare.

În toamna anului 1948, după promulgarea Legii de naționalizare, prin Decizia Consiliului de Miniștri nr 229, din 2 octombrie 1948, morile au fost naționalizate și trecute în proprietatea statului român astfel și moara din Seleuș a fost luată de la Sebestyen Iosif. Atelierele (covăciile) au rămas încă în proprietate particulară, la fel și căldările de producere a răchiei; în Seleuș existând două asemenea instalații, a lui „Menu” și a lui „Samu”. S-au luat măsuri și împotriva așa numiților exploatare chiaburi, care foloseau muncă remunerată sau slugi, Buzna Ioan, (a lui Bogatu) și Șandru Petru, (A lui Șandru) fiind deportați în Bărăgan. (18) Erau pasibili de deportare gospodarii cu peste 20 hectare (40 jugăre). Muntean Crăciun (a lui Cuța) a scăpat doar pentru că nu a avut declarate decât 19 hectare de pământ, din cele 22 pe care le deținea (19)

Deși în 3-5 martie 1949, s-a hotărât trecerea la colectivizarea agriculturii României, pentru moment în satele Seleușului munca a continuat ca și înainte. Țăranii proprietari de pământ, cu suprafețe de la un iugăr la 50 hectare, continuau să cultive cereale, leguminoase (varză), sfeclă de zahăr, floarea soarelui, cânepă (la cânepiște) etc. Au apărut și tractoarele, între proprietari fiind Ilie Ghîrgari (a lui Ioani), Ardelean Isai (a lui Ancăiescu), mașinile de semănat, moara de urlău pentru animale, (proprietar Mișcoi, a lui Giurița) etc.

Terenul agricol era folosit în integralitate, nu rămânea o palmă de pământ nelucrat, pentru că nevoile erau mari și producțiile mici. Deasemenea, oamenii cunoșteau foarte bine potențialul pământului de pe diferitele hotare, așa încât totul era folosit cu maximum de eficiență: „Fânașul era plin de varză, culturile erau învârstate, se întâlneau loturi pline cu cartofi, altele semănate cu sfeclă de zahăr sau sfeclă boiască, vedeai mac înflorit, cânepă porumb, grâu, trifoliene, în Fânaș se practica și un fel de grădinărit, pământul era bun pentru așa ceva, spre deosebire de alte zone ale hotarului unde se făcea bine cultura mare. În Oșărind, Boitablă, Locul satului, Pusta Tajnicului, ori alte părți unde oamenii cultivau plantele mari, respectând alternanța culturilor, nu mai vorbim de faptul că Fânașul și o parte din lotul de lângă Crișul Alb erau cultivate cu vii și cu pomi fructiferi; să mai adăugăm și faptul că oamenii mai înstăriți dețineau suprafețe de vii la Dealul Pâncotei sau chiar la Dealul Mocrii. (20)

Deoarece cultivarea legumelor în propriile grădini s-a dovedit deosebit de rentabilă, tot mai mulți cetățeni din Seleşu au trecut la cultura intensivă a ardeiului (pipărcii), pe care îl irigau cu ajutorul unor motoare care funcționau cu petrol. Exista și posibilitatea valorificării imediate a producției de legume prin intermediul centrelor de achiziții, unul dintre acestea aflându-se în curtea lui Bârneț Gheorghe (A lui Țigăreșu). Cultura viței de vie nu era foarte răspândită, totuși unele gospodării dețineau suprafețe mici de vie, la deal la Pâncota, în pusta Tajnic și în grădinile proprii. Soiurile predominante erau hibrizii: Novă, Otelă, Delevar (în grădini) și mustoasă, riesling, cadarcă (la deal). Prelucrarea se făcea în propria gospodărie. Strugurii se călcau de către copii cu picioarele, în căzi, mustul se aduna în vase pentru fermentare. Boștina se presa cu teascul cu șurub, apoi se puneă la fermentat pentru obținerea rachiului de comină prin distilare. Se obțineau vinuri curente, iar la unii vinuri speciale. În jurul caselor se întâlneau flori ornamentale precum trandafiri (rugi), crin, zambile, bujori, busuioc, ș.a. (21)

În cursul anilor 50 ai secolului XX, fost refăcut și depășit șeptelul de animale, ajungându-se la cifre impresionante, nemaiaținse până atunci. Nicolae Muntean, veterinar în acea vreme, cunoaștea cel mai bine cifrele. Astfel, din amintirile lui am reținut că „*înainte de colectivizare (1960) existau 1200 de cai, și 200 de mânji, două ciurzi de vaci, cu un total de 700 capete, plus 500 de boi, iar gulea cuprindea 500 tului (animale sub 2 ani). Era o ciurdă a cighirenilor și alta a seleușenilor. Pentru creșterea lor, seleușenii dispuneau de 2000 ha de pământ, din care circa 500 ha era pășunea comunală, de la Cigher la Apa Acră și de la drum în Tajnic. Mai erau pașiști pentru reproducători, în număr de 4 armăsari și 8 tauri. Peste 42 hectare de pășune erau destinate animalelor tinere (vițele și tului), la Râțul Grecului, iar la Cotul lui Zaharie alte 35 hectare pentru berbeci, Râțul Sătesc avea 32 hectare pentru masă verde la tauri. Pășunea de la Dembeleu era pentru viței, iar 40 ha, aflate dincolo de Matcă, erau pentru animalele din Cighirel și alte 40 hectare la Râtu Boilor. Îngrijitorii erau plătiți cu bucate. O pereche de boi costa o vică de cereale și 1 kg de clisă, plus o pită. Stăvarii erau plătiți mai bine, că era mai greu. calu-i sperios*”. (22)

Un număr mare de animale, crescute în sistem mixt, în grajduri și pe pășuni, exista și în comuna Moroda. După 1945, șeptelul afectat de război a crescut, ajungând, în scurt timp, la circa 400 de boi, 500 de vaci cu lapte, 700 viței, 300 cai de tracțiune, 200 mânji, 2000 oi cu lapte, 300 scroafe și cel puțin 1000 de porci grași, alături de care se creșteau multe păsări, iepuri de casă și 200-300 familii de albine. Animalele erau crescute în 9 turme: două de porci, trei de taurine, trei de ovine, și una de cabaline. Pășunea fiind insuficientă, animalele erau conduse la pășunat și printre semănături de către copii și se foloseau miriștile pentru pășunat. Existau în întreținerea comunei și reproducători, care erau folosiți, contra cost, de către cetățeni. Taurii și vierii erau ținuti în turme iar armăsarii în grajd. Berbecii erau proprietate particulară, pentru care se plăteau taxe, câte o mulsoare de lapte din toată turma. Hrănirea se făcea cu furaje naturale, paie, coceni, diferite uruieli de cereale, tărâțe etc. Grajdurile erau din lemn sau, mai rar, din cărămidă. Cele mai răspândite specii de animale erau: „Nonius” și „Lipițan” la cabaline; „Sura de stepă”, și „Bruna de Maramureș” la taurine; „Țurcana” și „Țigaia” la oi; „Mangalița” și „Bazna” la porci. Fiecare casă tăia cel puțin un porc de Crăciun și era motiv de laudă grosimea stratului de slănină. (23)

Registrul agricol pe anii 1959-1962, deci înainte de colectivizare, ne oferă o imagine veridică asupra structurii gospodăriei agricole individuale. Astfel, cel mai bogat seleușan, Buzna Ioan cu 47,91 hectare pământ, din care 47,17 arabil și 0,74 vie, folosea pământul mai ales pentru cultivarea cerealelor. În rest, inclusiv via, doar pentru necesarul propriu. Deținea însă, spre deosebire de ceilalți gospodari, mai multe unelte agricole: un trior, 1 vânturătoare, 1 prășitoare, 1 semănătoare și, ca toți ceilalți, un plug, o grapă, plus, desigur, o căruță. Nici zestrea de animale nu se afla cu mult deasupra mediei: trei taurine dintre care o vacă; 4 cai dintre care unul sub 2 ani, 5 oi și 19-28 păsări. Coman Gheorghe avea 7 hectare de pământ

arabil în iulie 1959, o casă de cărămidă de 120 m.p., un grajd, o bucătărie de vară și unelte precum plug, grapă, căruță etc. Șandru Teodor avea 9,53 hectare pământ arabil, distribuit pe suprafețe de sub un hectar, și 0,20 ha cu vie. Deținea un plug, o grapă, o căruță, 2 taurine, 1 vacă, 2 cai, 3 porci, 2 oi și între 20-28 păsări. Petrișor Ioan avea 1,70 hectare, pe care le lucra cu o grapă, avea o căruță, deasemenea deținea în grajdul din văiug de 36 m.p., 2 vaci, 4 taurine, 2 porci. Casa era construită din lemn. Petcuț Gheorghe deținea 3,24 hectare pământ arabil și 0,05 hectare de vie, tot pământul era repartizat pe suprafețe de sub un hectar. Pentru lucru avea în dotare o căruță, un plug, o grapă, plus în grajd 2 taurine, o vacă, 2 cai, 2 porci, 5 oi. Bibarț Ioan deținea 2,57 hectare de pământ arabil și 0,08 hectare cu vie. Avea un plug, o grapă, o căruță/car și creștea patru taurine din care 2 vaci și doi boi, 16 păsări. Casa era din cărămidă, de 98 m.p. Șandru Avram deținea 1,37 hectare pământ arabil, un plug, o grapă, o căruță, doi cai, o vacă și o casă din văiug. Și exemplele pot continua, gospodăria, indiferent ce suprafață de pământ deținea, avea în dotare un minimum, între care o căruță/car, un plug, o grapă, doi cai sau doi boi, o vacă, 1-2 porci și între 10-30 păsări în curte. Existau puține oi de gospodărie, în general pentru consumul propriu și deasemenea, suprafețele de vie erau doar pentru consumul din propria familie. (24)

O privire avizată asupra agriculturii practicate la mijlocul secolului trecut la Seleuș ne oferă și profesorul Gheorghe Jula în articolul intitulat „Goloșaua”: „*Goloșaua e câmpul cuprins între drumul Șicului și drumul înspre Ineu, până către Pipaia și înspre Gut. În cuprinsul ei, câmpia avea săpate în pământ vre-o două sau trei fântâni, închipuite astfel încât vitele să se adape la plecarea, la târlitul de amiază, cât și în ujină, la întoarcere, animalul nu trebuia să sufere de sete. În dricul verii, pășunea e cam seacă, ca urmare, păstorii știau să treacă turmele peste drumul Șicului, la un loc cu multă verdeață, un loc cu o așezare mai joasă și ajungeau, în amiezele fierbinți, până la Tajnic, unde stăteau în târlă, până când vacile se ridicau, fără îndemn, să pornească la păscut, să ajungă seara acasă, să le poată mulge gospodarii.*

Două cirezi de vaci, una de juninci, o cireadă de boi și una de tuluci; se pomenea de 1500 de cai și câteva mii de oi aveau seleușenii, nu mai vorbesc de turmele de porci și de păsările ce le dețineau, pentru toate era pășune și loc pentru adunat fân și pășune târzie: Râțul Grecului, Râțul Sătesc, Râțul Boilor, Dembeleu. Hotar mare și pământ bun aveau oamenii, nu era loc nelucrat și loc nepășunat de către animale; dulăiele, șanțurile, țărnușul apelor, toate erau folosite, toate aveau câte un rol pentru satul de câmpie; lemnele și le făceau din prunii uscați, din salcâmi de la uliță sau de la holde; cine voia lemne de foc pentru întreaga iarnă se deplasa cu carul sau cu căruța în diferite părți, adevărate caravane se formau din aceste atelaje până la Tauș, Nadăș, Arăneag, Cărând, Groșeni sau Botfei; cine avea, făcea schimb de produse, li se oferea celor de la pădure varză de toamnă, bucate sau lubenițe. Să mai adăugăm că și cele două dolme ale Cigherului erau cosite pe ambele părți, până în apropiere de Zărând. Hotărârile obștei erau sfinte. Nu se ieșea la păscut cu animalele decât la o dată precisă. În anii buni, anumite pășuni erau cosite, apoi se trecea la păscutul lor de către animale; nu se cosea aiurea, cel ce cosea își lua a treia parte din cosălău, restul se ducea la bicărie pentru hrana taurilor și a cailor reproducători”.(25)

După cum se poate observa, totul era bine organizat, pentru ca hrănirea să se facă în funcție de calitatea, starea și rasa animalelor. Ieșitul la pășune se făcea începând cu 1 mai a fiecărui an, iar pășunea se încheia în luna octombrie. Înainte de intrarea la pășunat, se făcea perfectă înțelegerea cu îngrijitorii (stăvarii, ciurdarii, păcurarii, porcarii), în timp ce elevii de la școală erau folosiți la întreținerea pășunii prin plivitul buruienilor. Copiii erau folosiți de părinții lor la paza cailor în pauzele dintre campaniile agricole. Animalele pășteau și pe miriști, după recoltatul păioaselor. Seleușenii nu au fost mari crescători de oi, exista totuși o turmă și în funcție de numărul animalelor, păcurarul venea cu turma la strungă, la gospodăria

proprietarului. Pășunile din apropierea satelor erau pline de cârduri de găște și rațe iar ocoalele gospodăriilor cuprindeau zeci de găini pentru ouă și pui pentru consum.

Oamenii satelor își vedeau de treburile lor, având puțin contact cu lumea exterioară, politică, totuși parvneau vești dătătoare de neliniște. Mare vâlvă în sate, mai ales la Moroda și Iermata, au făcut acțiunile anticomuniste ale lui Adrian Mihuț și grupului creat de el, despre care circulau tot felul de „povești”. El a fost prins în 1956, imediat după Revoluția din Ungaria, despre care se aflase deja prin intermediul postului de radio „Vocea Americii”, post de radio interzis. (*Vezi la Oameni de seamă, Adrian Mihuț*). Din Moroda și Iermata au fost arestate zeci de persoane, condamnate apoi în lotul Mihuț. De la Seleuș, cel mai cunoscut caz a fost a lui Ioan Coman (a lui Pîsîca), care a fost arestat și judecat, primind 7 ani închisoare pentru defăimare, acțiuni ostile regimului etc. Au fost cunoscute și răscoalele de la Șepreuș, Apateu, Berechiu și alte sate dintre Crișul Alb și Crișul Negru, fără să determine reacții violente printre seleușeni, dar au avut „meritul” de a întreține teama. „*Când or fost răscoalele, Horga Ioan, (Ciocănele), primar atunci, spunea că într-o noapte o venit la el securitatea și i-o dat un pistol spunându-i: „Nu dai voie să intre nimeni în Primărie, îl împuști”.*”(26)

Cea mai mare neliniște care s-a stârnit în sate a provenit din insistențele cu care se promova, prin intermediul ziarelor, a activiștilor comuniști locali și a celor proveniți de la raion sau regiune, înființarea gospodăriilor agricole colective. Departe de Seleuș, la Zăbrani, s-a constituit prima unitate agricolă de acest tip încă din 1949, adică imediat după apariția decretului prin care se hotăra transformarea socialistă a agriculturii. Numai că, acea comună locuită mai ales de germani, era departe. La Pâncota, în imediata vecinătate, colectivul, cum avea să fie numit de țărani, se va înființa în 1952. În același an se va înființa altul în localitatea Cinteii, iar în satul vecin, la Zărand, a luat ființă în 8 aprilie 1956. Nu au scăpat nici șiculanii de implementarea acestui experiment de tip sovietic, cu toată împotrivirea fățișă, așa încât, la 11 septembrie 1960 a luat ființă Gospodăria Agricolă „Înfrățirea”. Dinspre acest sat veneau vești despre incendiile declanșate la grajdurile colectivului de așa numiții sabotori, dar și despre arestările efectuate. Seleușenii au ales o împotrivire mai tăcută, dar mai eficientă pe termen scurt, negăsindu-se suficienți aderenți pentru a se trece la constituirea G.A.C.-lui, deși periodic oamenii erau vizitați de echipe de doi-trei tovarăși din sat și dinafara lui pentru lămurirea lor despre superioritatea noii formule de asociere la lucrul în comun al pământului. Existau presiuni de tot felul, amenințări cu excluderea tinerilor de la instituțiile școlare superioare, abuzuri la stabilirea dărilor către stat, alocarea unor norme mari la prestațiile în muncă etc.

S-a găsit totuși o formulă intermediară de lucru, numită „Întovărășire agricolă pentru cultura cerealelor”, în care oamenii puneau laolaltă pământul la lucrările agricole importante: arat, semănat în timp ce întreținerea și recoltarea se făceau individual, fiecare de pe ogorul său. Există, cei drept, un experiment anterior în acest sens și el s-a numit „Asociația pentru cultivarea orezului” de la Moroda, o asociație simplă de proprietari de terenuri agricole. Forma de cultivare a orezului a fost prin metoda „inundare pe parcele”. Surse de irigare au fost Cigherul și Canalul Morilor, iar ca părți de hotar „La Moară” și „Din Jos”, parcelele se învecinau cu aceste ape. Lucrările de amenajare și cele necesare culturii au fost făcute de fiecare proprietar. Producția era repartizată fiecăruia după suprafața irigată. Irigarea se făcea prin curgere liberă, gravitațională. În scopul ridicării nivelului apelor, se ridicau stăvilare, diguri pe cursul de ape. Se foloseau uneori și roți de lemn. Cheltuielile comune se repartizau proporțional cu suprafața fiecăruia. Tot la Moroda, începând cu anul 1958, a funcționat o întovărășire pentru cultura cerealelor. Ea s-a constituit în vederea cultivării cerealelor păioase. Pentru pregătirea solului și pentru treierat se foloseau mașinile și agregatele de la Stațiunile de Mașini Agricole. Celelalte lucrări agricole se executau de proprietarii de terenuri agricole. Recoltarea și folosirea producției erau făcute de fiecare în parte. Cheltuielile comune, printre

care și plata SMA, se făcea după suprafața agricolă a fiecăruia. Întovărășirea l-a avut ca președinte în primul an, pe Cociuba Ioan și apoi, până la desființare, în 1961, pe Foltean Gheorghe. La Seleuș, întovărășirea s-a constituit în anul agricol 1957-58, iar primul președinte a fost Horga Gheorghe (nr. 346) (27)) Prima dată s-or înscris în întovărășire aceia mai bogați: Todoruțu Buzni, Georgea lu Georgiță, Pătru Șandru, Branc Dumitru. Pe bogați i-o constrâns să se înscrie mai ales pentru că erau și lideri informali în sat și puteau constitui un bun exemplu.

Dar, propaganda și presiunea pentru constituirea colectivului au continuat cu și mai multă insistență, doar, doar se vor găsi câțiva care să se înscrie pentru a se demara procesul. Nicolae Muntean (a lui Hanți) a fost unul dintre aceia care făceau parte din echipele de lămurire: *„Fiind secretar de UTC pe comună, trebuia să mă duc cu comisia să chem oamenii să le spun despre viitorul colectivizării. Se repartizau echipe pe uliți și se prelucra în funcție de gospodar și de avere. Atunci nu înțelegeam bine ce se întâmplă. În fiecare zi mergeam pe teren până ce oamenii au cedat, de multe ori eu sciam cererile”.* (28) Dar, cele mai „lămuritoare” argumente erau veștile despre cutare care a fost luat și dus cu mașina de securitate, nu se știe unde, până o cedat sau despre bătaia aplicată altuia. Se mai afla și despre înființarea colectivelor în satele apropiate și faptul că era imposibil ca seleușenii și morodanii să evite noua formulă de lucru a pământului. Și, într-adevăr, n-or rezistat prea mult, pentru că, în 25 iunie 1961, se constituie Gospodăria Agricolă Colectivă „Unirea” de la Seleuș, iar în 31 ianuarie 1962 GAC „Unirea” din Moroda. (29) Au fost printre ultimele constituite în județul Arad și chiar din țară, pentru că, în martie 1962, campania de colectivizare a fost declarată încheiată. Este adevărat că au rămas să-și lucreze pământul individual câteva familii în fiecare sat, ca dovadă că înscrierea în colectiv a fost benevolă. Familiile din Seleuș rămase neînscrise au fost: Șandru Ilie (Lia lu Menu), fost liberal, Dihel Ioan, (a lu Puricu), Magda Alexa și Ranca Teodor care au primit pământ la marginea hotarului, în fundul Oșerindului, pământ săcios, tare rău, dar au reușit să supraviețuiască, mai ales că aveau utilajele, în special căruțele și caii. Unele familii pentru a scăpa de colectiv au ales drumul orașului, unde s-au stabilit definitiv. Dar, dacă în alte comune migrația s-a constituit într-un adevărat fenomen, la Seleuș a fost una redusă, doar puține familii au părăsit satul.

Cel mai bine s-au dezvăluit sentimentele cu care au întâmpinat oamenii această nouă formă de lucru a pământului, în ziua în care li s-au luat utilajele și animalele de povară, caii și boii: *„Dispoziția era așa: de mâine sunt organizate 6 brigăzi, repartizate pe uliți, Andea Petru, Mercuța Petru, Buda Ioan, Ardelean Teodor etc. S-au anunțat oamenii că mâine merg echipele după utilaje. Or luat caii, plugul, grapa, hamurile ce o avut fiecare și cocia, or mers la următorul până s-a făcut o coloană de 10-12 căruțe, iar în spate era muzica care cânta „Zărzărică, zărzărea”. Femeile, copiii, mamele plângeau și se văitau după Doina, Vilma, (nume de cai n.n.). Caii îi cunoșteau, plângeau și ei”*, povestea Muntean Nicolae, participant la această acțiune. (30) Primul președinte ales al GAC-ului Unirea Seleuș a fost Horga Ioan, dar acesta nu a rămas în funcție decât până în 1964, când a fost înlocuit cu Șeredan Ioan (A lui Dopșău), fost secretar de partid pe CAP, care a rezistat în funcție până în 1989. Ioan Medrea a povestit o întâmplare care reflectă modul în care se descurcau oamenii în nouă formulă colectivistă: *„Era unul Lăbău (prim secretar la Raionul Ineu n.n.) care o venit în control și ne-o găsit pe noi care lucrăm că băgam în sac porumb pentru porci. Asta era partea noastră. Iuănu lui Vâjdea era conductor și i-o găsit în cocie patru străiți de porumb sfărâmat și o zis Lăbău: Cei cu astea? Tovarășu prim secretar, abrac la cai. Da cu astea aicea ? Tovarășu prim secretar, abrac la porci. S-o răs Lăbău și l-o lăsat în pace”.* (31). Pentru mecanizarea lucrărilor și înlocuirea cailor la arat, semănat, transportat, la marginea satului Seleuș, spre Zărând s-a construit o secție a Stațiunii de Mașini și Tractoare de la Șicula, condusă de Batkai Ioan, fost fierar, cu atelier particular. Investiția cea mai mare a

constat în construirea unor grajduri noi, cu cele mai moderne instalații, în valoare de 5 milioane lei, bani proveniți de la BERD.

La Moroda, un singur locuitor, Nica Nicolae, nu a intrat în GAC. Suprafața agricolă deținută de colectivul din Moroda a fost de 1458 de hectare. În luna aprilie 1962, GAC Moroda fuzionează cu GAC Iermata și a primit numele de „Unirea”. Prin unire s-a mărit suprafața cu peste 300 ha, iar colectivul va avea de acum două ferme vegetale și una animală, sediul fiind la Moroda, care și-a găsit locul în fosta primărie, apoi, din anii 80, birourile s-au amenajat într-un sediu nou construit. Președinți au fost la început Gornic Ioan, mai apoi Ioan Suciu din Iermata, iar din 1972, Petru Morodan. (32)

În primii ani de existență, cooperativele, cum au început a fi numite fostele colective, au asigurat venituri bune membrilor cooperatori, care erau răsplățiți în funcție de zilele muncă prestate. În special câștigau bine conducătorii, cei încadrați ca șefi de brigăzi, îngrijitorii de animale, paznicii, funcționarii, adică aceia care aveau activități zilnice, așa încât toamna își umpleau podurile cu cereale și își puteau crește animalele de pe lângă casă. Există totuși o problemă de inechitate în această lume care promova egalitarismul. Nu se ținea cont deloc de averea mobilă sau imobilă pe care membrii cooperatori au adus-o la avuția comună. Conducerea o avea, formal, adunarea generală care alegea consiliul și președintele. Existau și mulți angajați la serviciul administrativ: contabili, casieri, magazineri, specialiști (inginer șef, ingineri șefi de ferme, tehnicieni agricoli și veterinari) etc. La Seleuș a existat o mare stabilitate a funcțiilor de conducere, așa cum am arătat, Șeredan Ioan a deținut funcția din 1965 până în 1989, iar inginer șef a fost Isaia Tuleu, originar din sat, care a „rezistat” în funcție din 1966 până în 1987. Fermele vegetale au fost conduse mulți ani de ing. Geta Tuleu (Ferma 1) și ing Gheorghe Ienciu (Ferma 2) iar zootehnia de Nicolae Muntean, o perioadă de Geta Tuleu, de ing. Voinițchi Vasile și Bupte Dumitru.

După constituirea comunei, în care intrau cele trei sate - Seleuș, Moroda, Iermata - în 1968, existau pe raza ei administrativă 2 cooperative agricole cu 2076 membri, provenind din 1585 familii, plus două ferme agricole de stat, aparținând IAS Ineu, pe pământurile dinspre Pâncota, unde, deasemenea, lucrau mulți seleușeni ca mecanizatori, îngrijitori animale, zilieri etc. CAP-urile dispuneau de 3683 ha teren agricol, din care suprafața arabilă de 3046 ha. Se cultiva grâu, porumb, floarea soarelui, sfeclă, legume. Per total, pământul agricol al comunei cuprindea 5201 hectare, din care pășunile și fânețele naturale 27,9% iar viile 0,2%.

Satul Seleuș avea la CAP - 1718 ha pământ arător, trei ha pășune, trei ha pădure și izlaz comunal cu suprafața de 405 ha, Asociația legumicolă deținea 150 ha, iar în intravilan erau 128 ha. Terenul agricol extravilan era în întregime cooperativizat și avea 2 ferme vegetale și una zootehnică. Mai existau fermele IAS Ineu și pescăria „La Moară”. (33) . Seleușul mai avea și pădure, 49 ha la Dud, iar Moroda 50 ha.

Producția agricolă principală era cea de cereale și era realizată aproape sută la sută de CAP-uri, mai ales că exista și un pământ cu bun potențial pentru asemenea culturi. *„La grâu se produceau ușor 2000-4000 kg, însă planul de la județ era mult mai mare, pentru care se promitea 800 kg azot, dar după trei luni ni se spunea să consumăm ce era în depozit, că nu mai primim altceva. Noi am arat condiționați de vreme, aveam tractoare puține, eram cu 2 tractoare prin apă. Una ai învățat și alta făceai. Ni se spunea să lucrăm zi lumină și sâmbăta și duminica. Isai (Isaia Tuleu, inginerul șef n.n.) nu prea avea concediu. Eu duminica nu m-am prea dus la servicii. Într-o duminică, o venit cineva de la județ și mi-o spus că nu m-o găsit la servicii. Eu i-am spus că am familie, copii, casă de întreținut iar el mi-o spus: „Da ce, vacile nu mănâncă duminică?!”. „Sigur că, dar trebuie să mănânce și copiii mei!” . Odată, o fost aici o nuntă la care am fost inclusiv noi. Am plecat acasă la unu noaptea. Pe economiști, care erau mai tineri, i-am lăsat să se distreze și am făcut noi a doua zi, cât am putut în locul lor. Ce să vezi, vin „Gloriile” la lucru, în câmp și cum să facem?. I-am zis lui Isai că merg să-l ajut, că nu poate să facă față singur. Și mă duc, dar vine Pușcău (secretarul cu probleme*

agricole de la județ n. n.) și io o trebuiu și să urmăresc gloriile și să fac hârțiile de ieșire a produsului din hotar, că trebuia să meargă grâul la bază. Și îmi zice. „Ce cauți d-ta aici?” Locul d-tale este după glori. Păi, mă uit și acolo. Aici trebuie să fie economistul”. „Păi o fost nuntă și l-am lăsat puțin liber”. Până la urmă, pe amândoi ne-a sancționat că nu ne-am organizat treaba”.(34) Acesta era stilul de lucru, cu o presiune continuă venită de la conducerea administrativă și din partea activiștilor de la partid. Membrii cooperatori li se repartiza, de către șefii de fermă și brigadieri, suprafețe de pământ pe care să le lucreze individual, acolo unde era nevoie de forță de muncă manuală, în special la culturile prășitoare. La CAP Seleuș, suprafețele repartizate pe cooperatori erau următoarele în 1982: sfeclă de zahăr – 0,24 hectare; floare soarelui 0,25 hectare; tutun – 0,04 hectare; fasole – 0,18 hectare; porumb – 0,41 hectare, iar la CAP Moroda s-au repartizat următoarele suprafețe: floarea soarelui – 0,57 ha; tutun – 0,10 ha; porumb 1,15 ha. În total, un membru cooperativ lucra la Seleuș 1,14 hectare, iar la Moroda – 1,80 hectare. Pentru suprafețele lucrate se acorda un anumit număr de zile muncă, plătite mai ales în produse. La Seleuș existau 647 membri CAP, din care doar 539 lucrau. La Moroda existau înscriși la CAP 256 membri, dintre care lucrau 177, iar la Iermata erau 202 membri din care lucrau 152. Prin urmare, exista o diferență mare între numărul membrilor și a celor care lucrau efectiv în cooperative. (35)

O pondere importantă avea zootehnia în economia agricolă a comunei, mai ales că dispunea de mari suprafețe de pășune. Efectivele de animale, pe comună, la 1 ianuarie 1971, erau de: 2300 bovine, 1213 porcine, 5009 ovine, 19 caprine, 333 cabaline, 18.000 păsări, 437 familii albine. Cele mai numeroase efective se găseau în gospodăriile individuale, cu excepția cailor, care, în scădere dramatică, se găseau aproape în totalitate în proprietatea colectivelor. Mulți cai au fost sacrificați, iar carnea a fost exportată. (36)

Pentru zootehnia CAP-ului din Seleuș au fost construite 3 grajduri pentru bovine la începutul anilor 70, existau deasemenea sălașe pentru 2000 de oi, adăposturi pentru păsări, porci. Până în 1985, zestrea CAP-ului din Seleuș a sporit, fiind construite alte două grajduri, moderne, dotate cu apă curentă, care își avuseseră planificarea cu zece ani înainte ! **Foto: grajduri vechi**

Zootehnia de la Seleuș avea, la sfârșitul anilor 80, cinci grajduri, amenajate și construite cu credite BERD, iar la Asociația Intercooperativă, cu sediul în hotarul Șicului, unde Seleușul era parte, s-au construit adăposturi cu capacitatea de 22.000 de porci. Ferma zootehnică de la Seleuș era specializată pentru ceșterea vacilor de lapte, în care scop au fost aduse animale de la Peregu Mare. Șef fermă a fost numit ing. Bupte. Era o fermă modernă, cu canalizare, apă curentă, pășune parcelată cu gard electric. (37) . Totul era construit după principii moderne de creștere și întreținere a animalelor, în scopul obținerii unor producții competitive de lapte, numai că pentru aceasta era nevoie și de o furajare pe măsură, ceea ce nu se întâmpla, după cum mărturisea ing. Geta Tuleu, șef de fermă înainte de construirea fermelor BERD: „Era foarte greu la zootehnie, pentru că nu erau furaje, Noi, ca ingineri, știam ce trebuia să facem, dar nu erau condițiile necesare. Îți lăsa suprafață mică pentru furaje. Degeaba planificam noi câte kilograme de abrac să dăm animalelor, dacă nu era de unde. La ferma vegetală, prima dată achitai datoriile către stat, efectuai plata pentru lucrările mecanice, plata la oameni pentru zilele muncă, iar tu obțineai 3-4000 kg la hectar, în loc de 8000 cât era planificat. Nici oamenii nu primeau tot, nici animalele, că nu le dădeai să mănânce planul. Eram totdeauna între ciocan și nicovală, că lumea striga că facem numai ce ne cere statul, că nu avem grijă de ei, iar statul ne presa să-i dăm ce am contractat!”. (38)

Deși CAP-ul era, cel puțin teoretic, al membrilor cooperatori, încet, încet puterea de decizie a trecut la instituțiile de partid și de stat județene, la șefii acestora care de multe ori nu erau de specialitate, dar se amestecau în toate cum arăta inginerul Geta Tuleu: „Chiar și la zootehnie, când veneau în inspecție ne dădeau indicații, eu am respectat procedurile și eram la locul de muncă și la ședință eram remarcată, că deși nu eram zootehnist făceam treabă

bună. *Îngrășam tăurașii cu un kg. pe zi. Mulți nu doreau să riște. Eu cântăream substanțele la fix. Aveam la zi, notate în caiet, toate intrările și ieșirile. Rezistență și neînțelegere era și la nivelul oamenilor care lucrau la grajduri, nu întotdeauna cei mai buni și, oricum, necalificați. „La zootehnie era un îngrijitor la 16 vaci și unul la 20 capete tineret. Eu voim să fie așa cum scrie la carte, să se spele pe mâini, cu prosoape. Dar, șefii, președintele, erau scandalizați. Ce, eu am venit să pun steaguri la zootehnie, nu sunt bani!”*. În aceste condiții producția de lapte era mică dar, comparativ cu situația din alte ferme din județ, era una medie. *„Era mică și pentru că din 400 vaci numai 150 dădeau lapte”*. (39) **Foto: Isaia și Geta Tuleu**

Tot pe raza comunei avea fermă Întreprinderea Piscicolă Ineu, pe terenul dintre Seleuș și Moroda, pornind de la Cigher până la Zugău, unde s-a amenajat pescăria de stat pe 70 ha, în valoare de câteva milioane lei. În 1969 pescăria Seleuș s-a extins ajungând să dețină 105,5 ha iar în 1980 s-a extins cu încă 80 ha ajungând la aproape 2000 ha și un plan de 175 tone pește. Deși este o activitate periferică, trebuie menționată și vânătoarea, care contribuia în primul rând la menținerea echilibrului cinegetic și în ultimă instanță producea și carne foarte căutată la export. La Seleuș, a existat o mare tradiție în acest domeniu și am amintit asociația existentă în perioada interbelică. Vânătoarea era strict reglementată și supravegheată, braconajul fiind considerat faptă penală. Fondurile de vânătoare arendate de Asociația de Vânătoare și Pescuit Arad filialei din Seleuș aveau o suprafață totală 8400 ha, din care: vegetație forestieră 21 ha adică 0,3%; culturi agricole 7510 ha; pășuni 719 ha; alte terenuri 150 ha. (40) Această suprafață depășea cu mult terenul comunei Seleuș, cuprinzând și teren din comunele Șicula și Zărând. Șef al grupei de vânătoare a fost mulți ani Ilie Gîrgari, acesta fiind urmat de Virgil Cladovan. Vânatul mai întregea necesarul de hrană al oamenilor, mai ales cu carne de iepure, animalul care se găsea din abundență având în vedere și felul culturilor: *„Iepurii se înmulțeau fără probleme. Toamna, printre căpățânile de varză, se ridicau multe capete de urechiați, mai mici sau mai mari, aproape în fiecare holdă dădeai peste doi-trei iepuri buni pentru oală. Nici vorbă să se teamă de animale. Adesea îi vedeai ascunzându-se în cirezile de vaci, sau, intrând în mijlocul turmei de oi, se ascundeau printre picioarele animalelor, fără să le pese de bâta păstorului*. (41)

Pescuitul era folosit într-o mai mică măsură, dar completa, mai ales toamna, necesarul de hrană în Postul Crăciunului. Cel mai mult utilizat era crâșnicul, (copiii utilizau și undița), cu care se brăzda apa Cigherului. Se prindea șeran, clean, lin, somn, cicar, zvârliugă, mreană iar mai târziu a apărut, după construirea barajului de la Tauț, peștele chinezesc, carasul, crapul etc.

O parte destul de mare din terenul agricol aflat pe raza comunei Seleuș se afla în posesia IAS Ineu, care avea o fermă pentru cereale la Seleuș, pe suprafețele aflate de o parte și alta a drumului spre Pâncota și mai avea o fermă de taurine, în ambele lucrând seleușeni pe post de îngrijitori și mecanici agricoli.

Situația statistică pe anul 1982 ne arată, sintetic, potențialul agricol al fermelor CAP și IAS de pe teritoriul comunei, putând face și o comparație între ele.

Specificare	CAP		IAS		Total
	Seleuș	Moroda	f. veget	f.anim.	
Suprafața agricolă	1646	2102	1332	700	5780
Suprafața arabilă	1625	1859	1291	562	5337
Patrimoniu pomicol	15				15
Suprafață pășuni naturale	3	192	40		235
Suprafață fânețe naturale	3	51	1		55
Suprafața în cultură	1625	1834	1291		45750
- grâu	580	700	400	-	1680
- Porumb boabe	407	559		351	1317

- orz	100	250	400	40	790
- fasole	100	-			100
- -F. Soarelui	150	200	150		500
- Sf Zahăr	130	-	-	-	130
- tutun	20	35			55
- Nutreț	138	90		150	378
Seprafața arabilă irigată	147	41			
Supr. porumb irigat	80	30			
Suprafață zahăr irigată	47	-			
Porumb culturi duble	100	200			
Legume duble	20				
Soia			328	21	349
Culturi semincere			13	-	13.

Zootehnie

Taurine total, capete	600	650		800
d.c. vaci +juninci	400	150		475
Ovine total	1200	2000		
d.c. oi +mioare	800	1300		
Lapte vacă total	5200			11.500
d.c. fond stat	4000			10.500
Lapte oaie	120	220		

(42).

În toți anii, de la înființarea lor, până la desființare, în 1991, CAP-urile au funcționat ca un corp străin pe trunchiul comunităților sătești. În primul rând, au fost constituite cu forța, apoi îngerințele externe în afacerile unităților agricole anulau cu totul autonomia de conducere. Activiștii de partid, de la județ, de cele mai multe ori nespecialiști, dădeau indicații peste indicații care nu se potriveau deloc cu planurile membrilor cooperatori. După decretul din 1974, prin care pământul devenea avuție națională, constrângerile au devenit și mai puternice iar planul stabilit de la centru era de cele mai multe ori irealizabil. În aceste condiții seleușenii au ales propria cale de dezvoltare. Ei s-au retras spre munca din grădinile proprii, pe care le-au cultivat intensiv cu legume, în special ardei, pe care le-au valorificat pe piața liberă de la orașe. În anul 1982, au existat în Seleuș 60 hectare de solarii în grădinile particulare. **Foto. Sere Seleuș**

Legumicultorii din Seleuș puteau fi întâlniți în toate orașele transilvănene, ba chiar și la București au ajuns cu marfa lor. Solariile au împânzit satul Seleuș mai întâi, pentru ca apoi să se extindă la Iermata și la Moroda. Irigațiile necesare erau înfăptuite cu ajutorul unor pompe acționate electric. Accesul ușor la apa freatică, pământul potrivit dar și tradiția care s-a înfiripat încă de dinainte de război au fost factori favorizanți pentru producții bune, din care se obțineau venituri mari. O familie câștiga, înainte de Revoluție, până la o mșină Dacia într-un an, de pe o grădină întreagă. Lipsa concurenței din partea cooperativelor agricole și a IAS-urilor, care trimiteau majoritatea producției la export, au făcut ca prețurile de pe piața liberă să fie acoperitoare pentru reinvestire dar să și rămână un profit mare. S-a ajuns, la Seleuș, ca o grădină mare, cu casă construită pe ea, să se vândă cu 900 mii lei. Grădina era mult mai valoroasă și importantă decât casa. Un alt efect pozitiv pentru sat a constat în încetinirea migrației spre oraș, doar specialiștii cu studii superioare făcând acest lucru. Mulți dintre cei care lucrau la oraș s-au mutat cu serviciul în orașele din apropiere: Ineu și Pâncota, pentru ca, după terminarea orelor de serviciu, să poată relua lucrul în grădină. Se lucra zi lumină și sâmbăta și duminica, iar câte un membru al familiei stătea săptămâni în șir la piețele din oraș, pentru a vinde marfa. **Foto: Răsaduri**

Oamenii trăiau mai ales din lucrul pe suprafețele rămase în folosință individuală, pe care depuneau cel mai mare volum de muncă. Suprafața agricolă totală, lucrată individual, se ridica la 643 hectare, din care 383 hectare reprezenta suprafața arabilă, 10 hectare viile pe rod, 25,6 hectare livezile iar pășunile naturale ocupau 250 hectare. În continuare redăm din situația statistică, existentă la Primăria Comunei Seleuș, care cuprinde cifrele pe anul 1982 și care detaliază pe hectare modul în care a fost împărțită suprafața lucrată pe fiecare cultură în parte:

Indicatorul	supraf/ha	prod. medie	prod. totală	fond. de stat
Vii pe rod	10	7500 kg	75 t	-
Livezi pe rod	25,6			-
Pășuni naturale	250			
Porumb boabe	210			
Fasole op. propriu	25	1135 kg	29 t	6 t
Fl soarelui	10	2200 „	22	22 t
Sf zahăr	20	31000„	620	620 t
Cartofi de toamnă	45	18.400„	828	225 t.
Legume de câmp	60	23100„	1388	484 t.
Plante nutreț	13			

La culturile din câmp se adăugau animalele din gospodăriile oamenilor, care nu erau puține, beneficiind de pășunile aflate la dispoziție, după cum arată recensămintele animalelor domestice efectuate în 1971 și în 1981-1982:

Recensământ 1971

Bovine total	610
d.c. vaci-juninci	410
Porcine total	2350
d.c. scroafe	113
Oi total	1930
d.c. oi mioare	1800
Păsări ouătoare	5100
Fam albine	380

Recensămintele din:

	<i>1981</i>	<i>1982</i>
Gospodării/comună	1182	1105
Bovine total cap.	526	478
Din care:		
vacii	326	279
Juninci	55	66
Porcine total	1286	1810
Din care scroafe de prăsilă	112	105
Cabaline total	162	171
Ovine total	1350	1843
D.c. oi fătătoare	1149	1246
Caprine	6	20
Iepuri de casă	48	144
Păsări total	8132	10578
Albine familii	155	160

Din câte se observă, au loc scăderi importante la animalele mari, în schimb s-au înregistrat creșteri la păsări și familii de albine. Satele continuă să producă cantități însemnate de produse animaliere, deși cele mai mari suprafețe agricole se găseau la unitățile cooperatiste și de stat. O mare parte dintre orășeni se aprovizionau, mai ales în anii 80, de la sate, produsele de acest tip fiind neîndestulătoare în magazinele statului și repartizate pe buletin. Deși cantitățile cele mai mari de alimente se produceau în întreprinderile statului, exista o mare presiune pentru achiziționarea de diverse produse de la persoanele fizice pentru fondul de stat. Pentru anul agricol 1981-1982 au fost propuși următorii indicatori de achiziție: porumb boabe – 5 t; fasole boabe – 6 t; floarea soarelui – 22 t; sfeclă zahăr – 620 t; cartofi toamnă – 225 t; legume câmp – 484 t; din care tomate timpurii – 200 t; ceapă uscată 41 t; varză – 200 t; usturoi – 8 t; alte legume 35 t; struguri 2 t; carne total 137 t; carne bovine – 66 t; carne porc cap/to 382/42; lapte vacă – 2686 hl; lapte oaie 129 hl; ouă - 300 mii bucăți etc. Pe lângă aceasta mai avea plan de achiziții și cooperația de consum care, pentru Seleuș, și-a propus în 1981/1982 următoarele cantități pe gospodărie: ouă - 310 buc; pasăre - 15 kg; legume - 1000 kg; rădăcinoase - 1 kg; fructe - 10 kg; cartofi - 250 kg; fasole - 5 kg; pene - 5 kg, dovleac - 1 kg; cereale - 10 kg, miere - 5 kg; ceară - 0,200 kg; iepuri - 1,5 kg. Toate aceste sarcini, care apăsau pe gospodăriile populației, aminteau de cotele din anii 50, cu deosebirea că era mai greu de obligat oamenii să satisfacă pretențiile statului, motiv pentru care primarii, în sarcina cărora cădea răspunderea pentru îndeplinirea sarcinilor de plan, au găsit formule prin care să îndeplinească angajamentul. Cooperatia a procedat la un amplu schimb în natură: de exemplu zahăr contra ouă sau ulei contra fasole. Sigur că, produsele achiziționate erau plătite cu prețul de stat, dar care era mult sub prețul pieții libere. Cu toate acestea, au fost predate și întreprinderilor de stat suficiente cantități pentru ca oamenii să fie lăsați în pace și să valorifice restul producției pe piețele din orașe. *„Deoarece cultura legumelor era punctul forte al comunei, într-o zi m-a sunat primul secretar (Primul secretar era și președintele Consiliului Popular Județean n.n.) să adun 30 tone de varză de la particulari prin cooperația de consum. Și tot planul județului era 30 tone. O trimis tirurile și în două zile le-am umplut cu 16 t. și încă într-o zi cu restul până la 30 și le-am trimis în Suedia și mare mulțumită o fost la județ, la Cooperatie, unde era președinte Neagu. La o ședință am fost ridicăți în slăvi citindu-ni-se o scrisoare din Suedia.* (44) Mari presiuni s-au făcut pentru contractarea de porci din gospodăriile populației. Oamenii nu puteau fi lămuriți să încheie contracte pentru că prețurile oferite de stat erau mult mai mici decât cele de pe piața liberă. Primarul Ioan Truț a găsit însă soluția: *„Ni s-a fixat să dăm 400 porci la achiziție. Am găsit o soluție, că am spart 40-50 ha de pășune și am atribuit 10 ari la oameni pentru fiecare porc contractat. Noi aram și semănam, iar ei săpau și recoltau porumbul. În felul acesta au fost cetățeni care au contractat și 5 porci precum Baci Gina și Ionuț Medrea. Era pământ bun* (45). Soluția aceasta nu a fost singulară, primarul Ioan Căprar de la Șicula a aplicat-o întocmai.

Oamenii lucrau în majoritate la CAP și la IAS, unități care erau apreciate la nivelul județului Arad, dar aveau obligații diverse și în lucrul pentru buna gospodărire a comunei la Legea nr. 10: *„Aveam și indicatori de înfrumusețare și în 1982 am luat locul 2 pe județ. În apreciere au contat și indicatorii economici și aspectele edilitare. Locul unu a fost primit de comuna Fântânele. Atunci am primit „Ordinul muncii” clasa a III-a. Am fost singurul primar, din 69 comune, cu acest ordin”*. Este mărturia primarului Ioan Truț, care și-a câștigat un binemeritat prestigiu la nivelul județului datorită hărniciei concetățenilor pe care îi „păstorea”.

Forța de muncă

Nu au dispărut nici meseriașii particulari care au continuat să satisfacă nevoile populației, alături de unitățile de stat. Tabelul nominal cu persoanele pentru care s-a aprobat autorizații, pe anul 1973, de exercitare a meseriilor, cuprinde în total 25 autorizații, din care 13 în Seleuș, 9 la Moroda și 3 la Iermata. Tabelul cuprindea: 9 zidari, 2 cărăuși, 3 frizeri, 2 confecționeri mături, 6 confecționeri coșuri, 1 tâmplar binale, 1 fântânar, 1 tăietor de lemne. La Seleuș făcea cărăușie Ardelean Petru. Magazinele comerciale particulare au dispărut, locul lor fiind luat de cooperativa de consum, care avea la Seleuș un magazin în centrul civic al comunei în care mulți ani a fost gestionar Muntean Teodor (a lui Sepi). La fel, și covăciile particulare s-au desființat după constituirea CAP-urilor, pentru că oamenii nu mai aveau în proprietate uneltele și mijloacele de transport care să necesite reparații, iar potcovitul cailor se făcea în atelierele cooperativelor.

Încă de la începutul anilor 60 ai secolului trecut, majoritatea absolvenților de 7 și 8 clase din cele trei sate au plecat, pentru continuarea studiilor, la școlile profesionale și la liceele din orașe. După absolvirea școlii, au fost angajați la întreprinderi industriale precum: Întreprinderea de vagoane, Întreprinderea de Strunguri, IMAIA, Întreprinderea de Prelucrare a Lemnului, la UTA etc. Dimineața, pe la ora 4, coloana de bicicliști se îndrepta spre Halta Seleuș pentru a lua trenul spre Arad, unde prea puțini muncitori s-au stabilit definitiv în comparație cu cei din alte localități. În 1970 existau în comună 296 salariați și 7 meșteșugari, dintre care 4 cărăuși și 3 frizeri. Mulți dintre cei care lucrau la Arad s-au mutat cu lucrul în orașele din apropiere: Ineu și Pâncota, pentru ca, după terminarea orelor de serviciu să poată relua lucrul în grădină. Au fost și dintre aceia care au încercat și n-au reușit să se integreze vieții din oraș precum Ionuț Medrea. „În 62 m-am dus în servicii la Arad, la CFR, dar m-am întors pentru că aveam salariu de 600 și stricam 700 sute acolo. Am sărăcit și m-am pus iară pe grădinărit”. Numărul mediu de personal muncitor înregistrat în 1982 în comună se menține aproximativ același, precum cel din 1971, după cum reiese din tabelul de mai jos:

Specificație	Număr
Total comună	291
din care:	
M.A.I.A.	148
-Centru colectare lapte	1
-Centru colectare sfeclă zahăr	2
- Centru achiziții carne	-
- Ferme IAS Ineu	71
- Ferma Piscicolă Ineu	12
- Secții SMA	60
M.T.Tc	11
Din care	
- Stație CFR	3
- Oficiul poștal	8
Centrocoop	59
Org. centrale de planificare prin MF	3
Culte	3
Consiliul Popular județean	70
-Specialiști agricoli DGAIA	15
-Exploatarea comunală IJGCL	1
- Punct de lucru OGA	
Consiliul popular comunal	43
- Adm. locală	6
- Învățământ	30
-Sănătate	6

-Gospodărie comunală	1
Punct de lucru a DJPD	10
Cinematograf	1

(46)

Numărul navetiștilor din satele comunei care lucrau la Pâncota, Ineu, Arad și alte localități era, în 1986, de 558. Din totalul populației active, navetiștii reprezentau 27.77% .
(47)

Dezvoltarea edilitar-gospodărească

Prima și cea mai importantă realizare a noului regim politic a fost electrificarea satului Seleuș, începută în anul 1949. Locuitorii au contribuit cu stâlpii de curent de pe străzi. Fiecare a plătit instalația din propria gospodărie. Legarea gospodăriilor la curentul electric a durat mulți ani, fiind terminată abia la începutul anilor 70. Introducerea curentului electric a avut efecte favorabile pentru cultivarea legumelor, pentru că motoarele cu motorină au fost înlocuite cu cele electrice, mult mai eficiente. La Moroda, electrificarea a început în 1959 când s-a instalat, la moara de la Seleuș, lângă canal, linia de înaltă tensiune. S-au făcut liste cu cetățenii care doreau să-și instaleze curent în casă și s-au adunat bani în acel scop, astfel, la 23 decembrie 1961, s-a aprins primul bec electric. Primii electricieni au fost la Seleuș frații Bodârlău de la Pâncota, Truț Teodor, Bălica Ioan, Branc Ioan, iar la Moroda, Berar Pavel și Hanciuța Ioan la Iermata. (48)

Domeniul medical a devenit și el o prioritate. Înainte era o singură circumscripție medicală pe plasă, la Ineu, iar după război s-a constituit o circumscripție și la Seleuș, dotată cu instrumente medicale și cadre de specialitate, inclusiv cu un medic, primul instalat pe post fiind dr. Minea Jean, care a lucrat 8 ani la Seleuș lăsând o amintire plăcută oamenilor. Dispensarul s-a construit în 1964, cu muncă voluntară, folosindu-se cărămizile rezultate din dărâmarea Șurii Moților. Vaccinarea copiilor a devenit obligatorie și s-a făcut în cadrul școlilor și a grădinițelor. Și la Moroda s-a amenajat un dispensar medical uman, în acest scop s-a folosit o parte din localul fostei primării. La dispensar, s-a încadrat un personal medical format dintr-un medic și un agent sanitar. Circumscripția era și pentru Iermata. Căminul cultural de la Moroda s-a amenajat în localul fostei primării iar la Seleuș s-a amenajat căminul în școala veche, construită în 1929. S-a construit, deasemenea, sediu pentru CAP în centrul satului Moroda. Fosta școală de lângă pod s-a amenajat drept locuință pentru inginerul șef al CAP. Pentru ferma zootehnică a CAP Moroda s-au construit grajduri noi.

Tot la Moroda s-au construit trotuare cu dale de beton în perioada anilor 60-70, pe partea însorită a străzii și s-au modernizat unele străzi. Datorită modernizării drumului, s-au stabilit curse de autobuz cu stația lângă sediul CAP. S-a înființat, deasemenea, cooperația meșteșugărească și de consum care a preluat de la particulari serviciile datorate populației. La Moroda s-au amenajat două secții comerciale în fostul local domenal: bufet și prăvălie mixtă. La Seleuș cooperativa de consum va funcționa într-o clădire veche din apropierea primăriei, care a fost deservită mulți ani de același gestionar, Muntean Teodor.

S-a construit și o școală nouă, în 1965, pe două nivele, la Seleuș, iar clădirea școlii din Moroda s-a completat cu o construcție cu mai multe săli și laboratoare pe locul fostei jandarmerii (vezi capitolul Școala). La Iermata, s-a construit o școală nouă cu 4 clase și grădiniță, pe locul vechii școli confesionale. Clădirea miliției comunale din Seleuș s-a construit după 68, pe o anexă veche, aparținând primăriei. Asfaltarea drumului Arad – Ineu a constituit una dintre principalele investiții, cu repercusiuni benefice în dezvoltarea localităților, îmbunătățirea transportului de călători cu autobuzele. (49)

Oamenii au început să-și construiască și ei noi acareturi, grajduri pentru animale, case mai confortabile, din cărămidă. Drumurile însă rămâneau la fel de proaste, din toamnă până în primăvară era greu să umbli pe ulițe, pentru că trotuare nu existau, iar la capătul lor se formau

bălți, pentru că nu exista scurgere, fiind greu de trecut, iar vara praful ridicat în urma căruțelor și mașinilor făcea de multe ori aerul irespirabil.

Necesitățile de consum ale locuitorilor comunei Seleeuș au fost asigurate, de mai multe unități de stat la finele anilor 60 ai secolului al XX-lea, lucru care se poate vedea și dintr-o lucrare realizată la 1 ianuarie 1971 care se află la Arhivele Statului Arad și din care reiese că în 1971, existau servicii poștale realizate prin intermediul unității poștale (PTTR), deservirea cu mărfuri generale se făcea în 4 magazine mixte comerciale și două bufete, mai exista un atelier de croitorie, un cazan de fiert țuică și 3 frizerii.

Serviciile social-culturale erau asigurate de un cămin cultural cu 2 filiale; la Seleeuș și Moroda, o bibliotecă, un cinematograf, două circumscripții sanitare cu un medic și 6 cadre cu pregătire medie și elementară. Cetățenii din comuna Seleeuș erau arondați la Spitalul de la Ineu.

Între 1970-1973 s-au executat lucrări de hidroameliorații pe Cigher și pe hotar. Cigherul s-a indiguit pe ambele maluri, de la Tauț până la vărsarea în Crișul Alb. Satul Seleeuș fusese protejat cu dig încă din urmă cu un secol, care de data aceasta a fost supraînălțat, între cele două diguri existând o distanță de circa 100 metri, perimetru vegetația lemnoasă a fost defrișată. Din acel moment nu au mai existat inundații provocate de Cigher. La Tauț s-a format astfel cel mai mare lac din județul Arad. **Foto: dolmă Cigher**

Pe hotar s-au executat canale de irigații, desecări și numeroase podețe. Șoseaua județeană Arad-Vârfuri a fost asfaltată în anii 60. În 1975 a început să se lucreze pentru a se realiza aprovizionarea cu apă potabilă în centrul satului. S-au realizat instalații care permiteau aprovizionarea unor clădiri din centrul administrativ.

Cele mai numeroase obiective social-culturale s-au construit în perioada 1974-1985, timp în care primar al comunei a fost Ioan Truț. Au fost fixate, prin plan, numeroase obiective în acei ani de febrilă activitate constructivă. S-au pietruit străzile, s-au amenajat trotuare pe multe din străzi. **Foto: uliță neasfaltată**

Cea mai importantă construcția a fost cea a Complexului comercial care a început la 15 martie 1978 și s-a dat în folosință în 22 octombrie 1979. „Am scos tot satul la lucru și mulți oameni or participat la muncile necalificate. Ujecopul a spus că nicăieri nu au fost ajutați ca la Seleeuș”, scotea în evidență primarul Ioan Truț hărnicia oamenilor. S-a înființat în acea clădire la etaj și secția de croitorie, unde au lucrat vreo 30 tineri și tinere, sub conducerea lui Medrea Ioan, șef de secție. Deverul comercial a fost în 1985 de 13,5 milioane. Cooperativa de consum care a devenit de sine stătătoare începând cu 1977, când s-a desprins de cooperativa Ineuana, a avut în jur de 60 angajați, din care 35 la producție. Președinți a fost Grozav Ioan, Rodica Bendea, iar contabil șef Viorica Anca care au deschis mai multe secții de deservire: brutărie, cofetărie, frizerie. Deasemenea exista un centru de achiziții și valorificare a legumelor. Cooperativa s-a desființat prin 1995 din motive financiare. (50)

Podul peste Cighier de la Seleeuș s-a construit în 1984, cu 5,5 milioane lei. Între 1982-1982 s-a construit podul peste Cigher de la Moroda, care a costat cu 1,5 milioane lei. Blocul pentru specialiști, cu 6 apartamente din centrul de comună s-a dat în folosință în anul 1985 și a fost racordat la rețeaua de apă potabilă. (51) **Foto: podul nou de la Moroda**

Fondul de locuințe din 1966 cuprindea un total de 1504 case din care: Seleeuș 758; Iermata 286; Moroda 460. În perioada 1966-1970 s-au construit 106 locuințe noi, din cărămidă, cu două sau mai multe camere, așa numitale case carne, cu două camere la stradă cu bucătărie și colnă. Comuna era electrificată în totalitate în 1970. Ponderea gospodăriilor consumatoare de energie fiind de 95,7 la sută în Seleeuș, 93% la Iermata și 94,2% la Moroda. **Foto bloc locuințe**

Un indicator relevant pentru creșterea calității vieții este accesul la mijloacele de informare în masă și de divertisment. Astfel, la 1 ianuarie 1971 existau 694 abonamente radio și 138 abonamente TV. Era, prin urmare, un progres vizibil la cele mai multe capitole care

țineau de viața cotidiană a oamenilor. Un indiciu clar privind creșterea veniturilor populației din Seleuș l-a reprezentat inițiativa Casei de Economii și Consemnațiuni (CEC) de a deschide, în 1972, o agenție la Seleuș ca urmare a existenței unor mari depuneri de către populație în urma valorificării produselor legumicole pe piețele libere. În județ au mai fost deschise astfel de agenții doar în Semlac (1974), Sinteia Mare (1976) și Socodor (1987). (52)

Veniturile oamenilor care se realizau în gospodăriile individuale din valorificarea legumelor pe piețele libere din orașe, au fost investite în mare parte în achiziționarea de autoturisme, foarte necesare în transportul mărfii. În special erau căutate autoturismele de teren „Aro” pentru că aveau capacitate mai mare de transport. Existau însă mari greutăți în achiziționarea lor, deoarece pentru a putea ajunge în posesia mașinii trebuia să stai ani la rând în așteptare, după ce ai depus un acout la CEC de 50 mii lei, până îți venea rândul. Cu toate acestea, la sfârșitul anilor 80 ai secolului trecut Seleușul a fost localitatea cu cel mai mare număr de autoturisme raportat la numărul gospodăriilor. Un tabel din 1982 arată următoarea situație privind numărul de autoturisme la nivelul comunei:

Localitatea	1966-1979	1980	1981	Total
Seleuș	62	19	39	120
Iermata	31	4	11	46
Moroda	19	2	7	28
Total	112	25	57	194

(53)

În anii care au urmat, numărul achizițiilor anuale de autoturisme a crescut, așa încât aproximativ tot a doua gospodărie avea câte o „Dacia” sau un „Aro”. Existau și proprietari a câte două mașini.

Anii 80 ai secolului trecut au fost foarte grei, situația socială s-a deteriorat continuu. Investițiile s-au oprit, iar presiunile pentru a produce tot mai mult pentru export erau foarte mari. În această perioadă, 1985-1989 primar la Seleuș a fost Jurcă Florica, care a administrat comuna făcând față cu greu presiunilor de tot felul venite de la județ. În primul rând se urmărea achiziționarea la fondul de stat a unor cantități tot mai mari de produse agricole, în special din gospodăriile individuale. În același timp, oamenii nu mai găseau aproape nimic de cumpărat, indiferent câți bani aveau. Benzina și motorina, de care era nevoie pentru transportul legumelor la piețe, se obținea extrem de greu, la fel și folia pentru solarii, de îngrășăminte „se făcea rost” etc. A mai apărut și o hotărâre prin care se interzicea vânzarea legumelor înafara județului și oamenii recurgeau la numeroase stratageme pentru a trece hotarele Aradului, fiind bine primiți în județele în care era lipsă de legume. Nici unitățile cooperatiste și de stat nu o duceau mai bine, combustibilul era insuficient, deși era bine drămuț, iar îngrășămintele, de cele mai multe ori, rămâneau doar în planul de achiziții. De multe ori, combustibilul „se completa” prin sustrageri din depozite cu ajutorul gestionarilor sau angajaților sau din porția tractoriștilor, mecanicilor etc. Lipsa și curentul electric din cauza întreruperilor frecvente, afectând operațiile de irigare a plantelor. Ați completa plata, la ziua de muncă la CAP, cărând cu traista cereale era o practică curentă. Pentru a împiedica furturile de pe tarlale a fost întărită paza, în care sens s-au construit și observatoare, precum cele de pe frontieră. Cantitatea de lemne de foc era extrem de mică și nu acoperea necesarul pentru încălzire pe timpul iernii.

Tensiunea socială era mare, lipsurile cu care se confruntau oamenii erau de nedepășit, deoarece totul se afla în controlul statului. Partidul Comunist își pierduse complet credibilitatea, inclusiv în rândul membrilor și, prin urmare, era nevoie de o schimbare fundamentală a lucrurilor.

Bibliografie

1. S.J.A.N. fil. Arad, fond Prefectura județului Arad, acte administrative, dosar nr 11306-1944, filele 246-259, 263-266.
2. Adrian Nițu, coord. Arad. Economie și societate – 1945-1989, Cluj Napoca 2015, 18.
3. Antoniu Martin, Economie și societate în județul Arad. Un studiu asupra agriculturii anilor 1944-1948, Editura Mirador 2004, p. 37.
4. Antoniu Martin, op. cit. p 32.
5. S.J:A.N. Arad, fond Camera agricolă, Ocolul agricol Șiria, dosar 50/1948, corespondență reforma agrară.
6. Antoniu Martin, op. cit, p 36
7. Antoniu Martin, op. cit, p 74 respectiv 79
8. S.J.A.N. fond Plasa Șiria Dosar 1/1947
9. Adrian Nițu, coord: Arad. Economie și societate - 1945-1989, Cluj Napoca 2015, p 57-60.
10. S. J. A. N. Arad, manuscris Monografia județului Arad de la Direcția județeană de statistică, nr. 10.468/1972
11. SJAN Arad, fond Consiliul Popular al Comunei Seleuș, nr. inv. 845, cota u.a. 7/1961
12. SJAN Arad, Fond *Consiliul* popular al comunei Seleuș,, dosar fond 685, nr. inv 845, cota 17/1965
13. *SJAN Arad, Fond Consiliul popular al comunei Seleuș (1 I- 31 XII 1974), nr. inv. 845, dos 50/1974 și dosar nr. 7.*
14. Administrație românească arădeană, vol XIII 2018, pg. 176-205
15. Muntean Nicolae (a lui Hanți), informații orale.
16. Adrian Nițu, coord. Arad. Economie și societate, op. cit. p 295. .
17. Tuleu, Ioan, amintiri proprii.
18. Șandru Ilie (a lui Menu).
19. Muntean Nicolae (a lui Cuța), nepot, informații orale
20. Gheorghe Jula, manuscris în posesia autorului
21. Ioan Motorca, Monografia așezărilor,op. cit. p 97
22. Muntean; Nicolae(a lui Hanți), informații orale
23. Ioan Motorca, Monografia așezărilor Moroda și Iermata, jud Arad, p. 97 ”
24. Arhiva primăriei Seleuș, Registrul agricol 1959-1963, inv. nr 17
25. Jula, Gheorghe, manuscris în posesia autorului
26. Medrea, Ioan (n 1927), informații orale
27. Motorca, Ioan, op. cit, p. 76
28. Muntean, Nicolae, (a lui Hanți), informații orale
29. Îndrumătorul arhivistic, vol II, E. Gutenberg-Univers, Arad 2009, p 69-70
30. Muntean, Nicolae, (a lui Hanți), informații orale
31. Medrea, Ioan, informații orale
32. Ioan Motorca, cercetări, p. 77
33. Motorca, Ioan, op. cit. „ Cercetări...”, p. 66.
34. Tuleu, Geta, informații orale
35. Truț, Ioan, manuscris în posesia autorului
36. S.J.A.N. Arad, manuscris „Monografia județului Arad”, de la Direcția județeană de statistică, nr. 10.468/1972.
37. Truț, Ioan, informații orale
38. Tuleu, Geta, informații orale
39. Idem
40. Adrian. Nițu, coord. „Arad. Economie și societate”, op. cit. p 421

41. Jula, Gheorghe, manuscris
42. Truț, Ioan, manuscris
43. Truț, Ioan, manuscris
44. Truț, Ioan, informații orale
45. Truț, Ioan, informații orale
46. Truț, Ioan, manuscris
47. Motorca, Ioan, Cercetări și date monografice, p 78.
48. Motorca, Ioan, op. cit, p. 61
49. Motorca, Ioan, op. cit p. 62
50. Branc, Florica, informații orale
51. Truț, Ioan, informații orale
52. Adrian Nițu (coord), Arad., Economie și societate, op. cit. p 462
53. Truț, Ioan, manuscris

Evoluții după Revoluția din decembrie 1989

Primele semne ale revoltei anticeaușiste și anticomuniste vor apărea în ziua de 16 decembrie 1989 în fața locuinței din Timișoara a pastorului reformat Laszlo Tokes. În ziua următoare, 17 decembrie, protestele se extind și are loc represiunea armată, soldată cu morți și răniți. De aici înainte evenimentele scapă de sub control, protestele se extind, cuprinzând marile întreprinderi timișorene, iar în 21 decembrie se pornesc manifestații masive și la Arad. Apoi, în ziua următoare se produce și deznodământul, la București, când, în urma presiunii manifestaților, Nicolae Ceaușescu, secretarul general al PCR și președintele republicii evadează cu elicopterul din clădirea Comitetului Central. Puterea este preluată de o echipă de revoluționari, condusă de către Ion Iliescu și se decide înființarea Consiliului Frontului de Salvare Națională (FSN), cerându-se formarea unor asemenea consilii în toate localitățile țării, care să preia puterea locală.

La Seleuș a fost liniște în acele zile de mijloc de decembrie, neobișnuit de calde. Oamenii erau preocupați de tăierea porcilor, pregătirea lemnului pentru foc, aprovizionarea cu cele necesare pentru reluarea producției de legume în anul următor. Unii, membrii ai asociației de vânatoare, organizau expediții pentru depistarea vânatului și aducerea lui în bătaia puștii. Dar, zvonurile despre ceea ce se întâmpla la Timișoara și despre începutul demonstrațiilor de la Arad creaseră o stare de neliniște în rândul celor mai bine informați.

Ziua de 22 decembrie 1989 avea să se dovedească ultima a regimului comunist din România, când toată administrația centrală și locală a intrat în dizoluție, odată cu structurile de partid și a organizațiilor controlate de acesta. Același lucru se va întâmpla și la Seleuș, unde primăria Florica Jurcă părăsește sediul primăriei, unde se adunaseră deja mai mulți locuitori care se manifestau împotriva administrației locale, comuniste. Tulburări mari nu au existat, cu toate că de la Ineu au venit în noaptea de 22/23 decembrie indivizi care s-au erijat în revoluționari (profesorul Popa - Jitea), luptători împotriva teroriștilor, oprind circulația, controlând cetățenii de arme și alte obiecte care ar fi putut fi folosite împotriva populației. (1). Imediat după 22 decembrie, nu mai exista în comună nici o structură de putere care să impună legea și ordinea. Dar, instituțiile și întreprinderile economice au continuat să lucreze, este adevărat cu multă rețineră. Pentru a înlocui autoritatea statală dizolvată, la cererea noilor organe de putere de la București, s-a trecut la constituirea Consiliului Local al Frontului Salvării Naționale, în fruntea căruia a fost ales directorul școlii gimnaziale din Seleuș, prof. Viorel Buzna. Funcționarii din primărie erau la posturile lor (secretarul, contabilul, casierul,

starea civilă etc), numai că toată lumea aștepta instrucțiunile de la centru și de la cel care trebuia să aibă prima semnătură pe actele elaborate. Oamenii însă au început să-și facă singuri dreptate și prima pornire în acest sens a fost aceea de a lichida ferma zootehnică a CAP-ului, hotărându-se împărțirea animalelor după un tabel, în funcție de ceea ce membrii au adus în colectiv. Evident că s-au comis și abuzuri cu acest prilej, comisia care a venit de la Arad să regleze lucrurile a fost pusă în fața faptului împlinit. În această situație, era imperios necesar să se aleagă un nou primar și singura structură desemnată să facă acest lucru era Consiliul Local al Frontului Salvării Naționale, care putea apela la adunarea cetățenilor. Nume vehiculate pentru postul de primar erau mai multe, dar se considera că cel care va ocupa postul era bine să aibă și cunoștințe de administrație. Și acesta a fost găsit în persoana economistului Viorel Magda, care lucra la filiala de la Ineu a Băncii Naționale și care în acel moment se afla în concediu. Adunarea cetățenească organizată la căminul cultural din Seleuș l-a ales primar, având contracandidați pe Varga Teodor și Șipoș Ioan. Alegerea a fost supervizată de procurorul Galoș Viorel de la Ineu, din partea FSN, care s-a exprimat că „nicăieri nu a mai văzut așa majoritate”. Acesta a stat în funcția de primar doar trei săptămâni, fiind nevoit să-și de demisia la presiunile familiei dar și a problemelor insurmontabile ce s-au ivit între timp. Primul lucru pe care l-a făcut noul primar a fost să îl aducă la birou pe fostul primar ca să-i predea dosarele primăriei. (2)

Între primele măsuri luate de noul primar și FSN-ul local, ca organ colectiv de conducere, a fost desființarea gospodăriei anexe a primăriei, care avea și crescătorie de porci, în urma abrogării Legii 7. Organ colectiv era FSN-ul și câte un reprezentant din fiecare sat, aleși din satele componente comunei. O problemă care a creat multă bătaie de cap a fost împărțirea ajutoarelor venite din străinătate, depozitate în biroul primarului. Apoi, lumea venea cu tot felul de cereri: *„Am și dat două grădini, adică câte 10 ari, am apucat să officiez în 27 ianuarie și o căsătorie”*, mărturisirea noul primar. Deruta și problemele ridicate de oameni erau mari peste tot și greu de rezolvat pentru că lipseau legile și regulile care nu au apucat să fie elaborate, deși presiunea populației era imensă. *„Ne-o chemat la județ, era prefect Murgu, care o zis să nu mergem la el cu cereri, să ne facem treaba. Cel mai mult m-o deranjat o adunare populară care propunea să desființăm CAP-ul. Iară o venit supervizor de la primărie, luăm tot spuneau unii. „Mă oameni buni pământul trebuie săpat, ierbicidat iar Genea zice: Domn primar, ierbicid îi sapa. Atunci am hotărât să plec. Se pune problema să se desființeze și AESCL”*. (3)

În aceasă situație Viorel Magda a demisionat și, prin urmare, s-a procedat la o nouă adunare populară pentru alegerea primarului și, de data aceasta, a fost ales Ilie Gârgari, un bărbat de 60 ani, provenit dintr-o familie cunoscută în Seleuș, unul din strămoși fiind la rândul lui primar, dar care nu avea nicio pregătire administrativă. Problemele ridicate de oameni s-au aglomerat în perioada care a urmat, unele putând fi rezolvate doar prin adoptarea de noua conducere a țării a decretelor care aveau putere de lege. Între acestea a fost și decretul prin care se dădea membrilor CAP un lot în folosință personală de 5000 metri pătrați. Decretul a fost pus în aplicare și de CAP-urile comunei Seleuș, lucru nu ușor de făcut din cauza numeroaselor pretenții și nemulțumiri. Exista, deasemenea, de la București, promisiunea elaborării legii de reformă agrară, prin care urma să se restituie oamenilor pământul cu care au intrat în CAP, fapt ce a mai detensionat situația. Încet, încet lucrurile au intrat în făgașul normal, oamenii s-au ocupat în continuare de lucrul la solarii și de valorificarea producției, de data aceasta fără imixțiuni din afară. Producția agricolă obținută de CAP-uri în vara și toamna anului 1990 a fost valorificată în folosul membrilor.

În sfârșit, așteptarea imensă a oamenilor cu privire la situația terenurilor agricole s-a sfârșit în 19 februarie 1991, când a fost publicată legea Fondului Funciar (Legea 18) prin care se „lichidau” cooperativele agricole și cetățenii îndreptățiți urmau să primească între 0,5 hectare și 10 hectare pământ în echivalent arabil. Așadar, nu era o lege prin care se restituia

membrilor tot pământul cu care au intrat în CAP, ci legiuitorul a considerat că trebuie să fie împrăștiți și aceia care au lucrat în calitate de salariați-specialiști. Legea lăsa la latitudinea oamenilor dacă doreau să constituie asociații agricole și dacă pământul se va primi pe vechile amplasamente sau se va restitui aceeași suprafață pe categorii de fertilitate a pământului. Foarte important se va dovedi și faptul că lucrările de aplicare a legii se vor face de către o comisie de aplicare a Legii Fondului Funciar, alcătuită din oameni aleși la nivelul comunei, din rândul cetățenilor care cunoșteau situația de pe teren, care urmau să fie dublați de specialiști în cadastru iar actele se aprobau la Primărie însă doar Comisia Județeană de Fond Funciar elibera titlurile de proprietate. Conform legii, membrii cooperatori urmau să stabilească dacă cooperativa se desființează, după ce din punct de vedere contabil se „lichidează” vechea structură, se stabilește pasivul și activul, se inventariază tot patrimoniul. În adunarea generală organizată după promulgarea Legii 18, majoritatea membrilor de drept au hotărât desființarea CAP „Victoria” Seleuș și împărțirea, unde este posibil, a patrimoniului. „Numa să nu mai rămână nimic din ceea ce au făcut ăștia” a fost un argument susținut de un votant. După aceasta, ceea ce a mai rămas din averea CAP-urilor, mașini, tractoare și alte utilaje au fost valorificate pentru a se plăti o parte din datorii. Sigur că, au rămas fără servicii și cei circa 15 salariați, specialiști și muncitori. (4)

Au existat și de data aceasta, inclusiv la Seleuș, numeroase nemulțumiri pentru modul în care s-a împărțit pământul, felul în care s-au făcut măsurătorile, numeroase reclamații existau pe adresa comisiei, a primarului și altor funcționari. O problemă deosebită a generat pentru seleușeni faptul că aceștia dețineau pământ și în raza administrativă a comunei Șicula, în hotarul Pipaia, motiv de litigii cu autoritățile de acolo.

Lucrările pentru aplicarea Legii nr 18 au continuat mulți ani de la promulgarea ei, fiind pusă în aplicare de mai multe comisii, dar sarcina principală a fost pusă pe umerii primarului Gheorghe Ienciu, primul primar ales în mod democratic la alegerile locale, din februarie 1992, pe listele PDSR. Pentru că Legea 18 a provocat multe nemulțumiri și pentru că guvernarea CDR a promis extinderea dreptului de proprietate asupra întregii suprafețe cu care s-a intrat în colectiv, s-a promulgat, în 11 ianuarie 2000, așa numita „Lege Lupu”, pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole și celor forestiere. Așa cum spune și titlul legii, de data aceasta s-a hotărât reconstituirea dreptului de proprietate, până la maximum 50 de hectare, pe vechile amplasamente, cu cât s-a intrat în cooperativa agricolă. Bisericile primeau și ele până la 10 hectare de teren agricol. Legea 247/2005 modifică și completează legile de restituire elaborate în anii anteriori. În urma acestor legi Biserica ortodoxă din Seleuș va primi titlu de proprietate pe 32 hectare de teren arabil și i se va înapoia clădirea școlii vechi (școala confesională). Și terenul și clădirea vechii școli au fost date apoi în arendă. Noile legi bulversează și mai mult lucrările de stabilire a suprafețelor de restituit și a amplasamentelor, așa încât abia după mai bine de 20 de ani se putea spune că situația și-a găsit cumva rezolvarea. Cererile au putut fi satisfăcute și pentru că au fost utilizate suprafețe aflate în patrimoniul comunei, cum au fost, spre exemplu, pășunea de la „Dembeleu”, Rărul boilor etc.

Încă din momentul în care oamenii și-au primit adevărurile de proprietate (nu și titlurile), aceștia au trecut la lucrul individual al pământului și pentru că mulți dețineau capitalul necesar și-au procurat tractoare, semănători și alte utilaje necesare unei agriculturi mecanizate. Zeci de tractoare, remorci, pluguri, semănători și-au făcut apariția pe ulițele din Seleuș, Moroda, și Iermata, mai ales că gospodăriile nu erau pregătite cu adăposturi pentru mașinile și utilajele achiziționate. Au reapărut și caii pe ulițele satului, folosiți la transport și chiar la arat, dar, evident, nu s-au mai atins nici pe departe efectivele de dinainte de cooperativizare. Cultura mare, de cereale și plante tehnice, s-a făcut din nou pe suprafețe mici, plantele fiind intercalate, lucru ce îngreuna ierbicidarea. Producția era valorificată pe piețele libere, la fel ca odinioară, sau prin intermediul samsarilor de cereale, dar prețurile nu

acopereau în totalitate cheltuielile, mai ales că inflația galopantă afecta gospodăria țărănească. S-a deschis și o brutărie în 1993, la școala veche din Seleuș, care valorifica producția locală, dar și aceasta s-a închis în 2006, concurența devenind acerbă pe piață. Se părea că au revenit vremurile bune ale micilor proprietari, dar asta nu a ținut mult, pentru că încet, încet, mulți au abandonat cultura mare din lipsă de dotare mecanică și a restrângerii pieței. Circa jumătate din suprafața arabilă era deja abandonată la începutul anilor 2000. Ca urmare a imposibilității constituirii de asociații, au apărut societăți care au cumpărat pământul disponibil, îndeosebi de la cei plecați din sat, acestea cultivând la scară mare, industrială. După 1989, au crescut la început și efectivele de bovine și era un adevărat calvar pentru șoferii grăbiți să treacă podul de peste Cigher în orele serii când vitele se întorceau de la păscut. Dar, și în domeniul creșterii animalelor piața liberă a acționat necruțător, produsele obținute, în special laptele, neavând desfacere, ca urmare efectivele de vaci s-au micșorat. În anul 2012, comuna avea 482 bovine, 1050 porcine și 4300 ovine, la care se adăugau 6000 păsări. Tot atunci pământul de pe teritoriul comunei avea următoarea destinație: arabil 4.033 ha; pășuni 1377 ha; mlaștini 8,62 ha; gropi 3,04 ha; ravene 0,15 ha; păduri 25 ha; ape 325 ha; drumuri 130 ha. În extravilan existau 3947 ha iar în intravilan 85,58 ha. Numărul de bovine din gospodăriile populației era aproximativ egal cu acela din perioada anilor 80, dar efectivul total era pe jumătate, dacă în calcul intră și animalele deținute de CAP-uri. A crescut în schimb numărul oilor, lucru ce se putea constata dacă se privea pășunea Goloșaua, pictată cu albul mioarelor. Asociația crescătorilor de animale din comună a primit spre administrare circa 1300 hectare de pășune, pentru care plătește o taxă anuală. (5)

Oamenii lucrau în continuare grădinile pentru cultura intensivă a legumelor, cu deosebire că solariile au devenit mai mari și mai bine dotate. Dar, cu toate că aprovizionarea cu semințe, îngrășăminte, utilaje a devenit mai facilă și productivitatea s-a mărit, pe piață a început să se resimtă concurența cu produse similare din străinătate odată cu deschiderea piețelor externe. Prin urmare, veniturile au mai scăzut, dar continuau să rămână profitabile pentru că noile tehnologii au sporit productivitatea. A apărut irigarea prin picuratul la rădăcină și serele încălzite, unul dintre primii care au aplicat metode moderne a fost Cornel Branc (a lui Cuca), care în 2005 avea o seră de 10 ari încălzită, cu picuratul la rădăcină, dirijat automat cu celulă fotovoltaică. **Foto: răsaduri**

În acel an de referință, în Seleuș 550 de familii se ocupau cu legumicultura, în frunte fiind primarul, directorul școlii, preotul satului, funcționarii primăriei etc. Tot atunci, pentru a ajuta producătorii de legume să-și desfacă mai ușor produsele s-a pornit o asociație, alcătuită din 31 membri, ce urma să se numească „Sel Gros”, care avea ca obiectiv achiziția, depozitarea și valorificarea en-gros, inclusiv la export.

Deasemenea, primarul Gheorghe Ienciu a afectat 29 hectare, imediat peste Cigher, de-a lungul drumului spre Ineu în scopul construirii unei platforme industriale pentru o mică fabrică de prelucrare a legumelor” și pentru Asociația de cultivare a legumelor. Proiectele au rămas doar în faza de proiect, peste Cigher funcționând în 2018 doar o seră individuală pentru producerea răsadului de alun. (6)

Și în următorii ani legumicultura a continuat să fie principala ocupație a locuitorilor comunei Seleuș, în 2015 existând 500 atestate de producător, iar în 2017 406 atestate. Scăderea numărului de atestate nu înseamnă însă reducerea suprafețelor și a cantităților de legume produse. Se continuă însă și lucrul la cultura mare, în 2017 doar în Seleuș au existat 869 hectare cultivate cu cereale, pomi fructiferi, plante ornamentale în timp ce 270 hectare erau ocupate cu legume în câmp și solarii. Dar, de multe ori, cultura mare este întreținută din veniturile obținute din legumicultură.

O unitate economică care asigura numeroase locuri de muncă pentru locuitorii Seleușului înainte de 1989 a fost cooperativa mixtă, unde, așa cum am arătat, lucrau în jur de 130 de angajați. După Revoluție, activitatea s-a desfășurat tot mai greu, în primul rând din

lipsa comenzilor, dar și a proastei gestiuni și a înființării de unități particulare de comerț și producție, motiv pentru care în 1995 cooperativa a dat faliment, în sediul central activând apoi societăți particulare comerciale. Chiar și serviciile medicale s-au privatizat existând în comună 3 cabinete medicale, cu medici de familie, din care două în Seleuș și una în Moroda, la fel cum în centrul de familie funcționează o farmacie particulară. Asistența sanitar-veterinară este asigurată deasemenea de un cabinet particular. Blocul pentru specialiști a fost vândut și el familiilor care aveau contract de închiriere.

În general, perioada administrației Gheorghe Ienciu (1992-2008) a fost una de reșezare a activităților economico-sociale în noua realitate a economiei de piață, de destructurare a vechilor unități economice și trecerea la privatizare. În domeniul investițiilor exista o stagnare, s-au efectuat doar lucrări de întreținere a unităților social-culturale, a drumurilor și podurilor, lipsind marile proiecte. Seleușul a fost una dintre puținele comune, (alături de Pecica) care nu au obținut alocări de la bugetul județean pentru că au lipsit proiectele dar și pentru că veniturile acopereau cheltuielile (7) Este adevărat însă că bugetul Seleușului era mai ridicat decât în alte comune datorită veniturilor obținute din impozitul pe producția legumicolă.

Aderarea la Uniunea Europeană din 2007 și schimbarea conducerii administrației prin alegerea unui primar tânăr, autohton, Cristian Branc, în iunie 2008, au produs schimbări importante în strategia de dezvoltare a comunei, punându-se un accent mare pe investiții prin accesarea de fonduri europene alături de cele locale și naționale. Noul primar, care a candidat pe listele PNL, a obținut în primul tur 43% din voturi, iar în turul doi a fost votat cu o diferență în plus față de contracandidat de 180 voturi. Cristian Branc l-a numit consilier personal pe Viorel Bendea, fost viceprimar până în 2008, om cu experiență implicat în procesul de restituire a terenurilor, și care cunoștea foarte bine problemele administrației. Din nefericire acesta va deceda în 2013. Cristian Branc, hotărât să-și ducă la îndeplinire proiectele anunțate în campania electorală, a procedat radical în asigurarea majorității în Consiliul Local care îi obstaculează inițiativele, dizolvându-l, recurgând astfel la alegeri locale anticipate în 2010, în urma cărora a obținut pe listele PNL 82% din voturi, adică 10 consilieri din 13. În alegerile din 2012 a obținut din nou o victorie categorică cu 95 la sută din primul tur pe listele PNL, având 9 consilieri din 11. (8)

Între primele investiții la care s-a angajat noua administrație au fost cele executate în anul 2008-2009, cu alocări financiare derulate prin Inspectoratul Școlar Județean și cu contribuție majoră din bugetul comunei, pentru reabilitarea și modernizarea localului școlii din Seleuș și darea în folosință a unui centru after-school, finanțat prin Programul Național de Dezvoltare Rurală 2007-2013.

Prin intermediul Ordonanței Guvernului României nr 7/2006 s-a realizat o aducțiune de apă printr-o conductă de 7 km de la rețeaua cu apă a orașului Pâncota. O altă conductă a legat, pe o lungime de 6 km, Iermata de centrul de comună. Astfel, lungimea rețelei de alimentare cu apă era în 2012 de 11,47 km, din care la Seleuș 6,47 km, la Iermata 2,10 km, iar la Moroda de 2,90 km.

Pe teritoriul comunei trece și rețeaua electrică aeriană LEA de 20 KV din care se fac derivații spre posturile de transformare prin linii aeriene de medie tensiune de 20 kv. În comună exista un oficiu poștal, plus telefonie Romtelecom, Orange, Vodafone.

Cea mai mare și importantă investiție după Revoluție a fost realizată printr-un proiect de 2,5 milioane euro care a constat din: asfaltarea străzilor din Seleuș, care a început în 2010 și s-a finalizat în 2016, Seleușul fiind din acest punct de vedere una dintre puținele comune care au finalizat modernizarea străzilor; asfaltarea drumului spre Iermata; amenajarea unui centru after-school; modernizarea școlilor și a căminelor culturale. Alte două milioane euro au fost investite în asfaltarea drumurilor din Iermata și Moroda. Numai reabilitarea clădirilor de școală din Moroda a costat 628 mii lei. **Foto: Uliță asfaltată** Ultima investiție importantă a

fost finalizată în 2018 și a constat într-o nouă grădiniță, cu două săli de clasă, așezată în imediata apropiere a primăriei, care a costat peste 700.000 lei, iar în 2018 a început construcția grupurilor sanitare de la școala din Seleuș, legate de clădirea principală. În construcție se găsea și capela cimitirului din sud-estul localității, o investiție câștigată la licitație pentru suma de 500.000 lei. Proiecte de peste 4 milioane de euro au fost depuse la Ministerul Dezvoltării Regionale și Amenajării Teritoriului și pentru următorii ani și acestea prevăd investiții în canalizare, extindere alimentație cu apă, complex sportiv, modernizare școli etc. Investițiile făcute începând cu 2008 își au echivalentul în istoria Seleușului doar cu acelea din perioada 1974-1985, când primar a fost Ioan Truț. Bugetul local pe anul 2018 s-a ridicat la suma de 1 milion 200 mii lei, doar din venituri proprii, fără cele atrase din fonduri europene, naționale și județene. (9) **Foto: dispensar Moroda**

În anii de după revoluție, s-au produs schimbări importante și distribuția salariilor pe diferitele ramuri socio-economice, scăzând semnificativ numărul celor ocupați în industrie și agricultură, după cum arată procente din „Strategia de Dezvoltare a Comunei pe 2014-2020”: Construcții - 5 (3,60%); industrie - 20 (14,39%); învățământ - 7 (5,04%); sănătate, social - 31 (22,30%); comerț - 19 (13,67%); agricultură - 24, (17,27%); administrație, servicii - 33, (23,74%). De menționat că în anul 2016 a luat ființă o nouă instituție la Seleuș și anume poliția locală cu 3 angajați, șef fiind Hălmăgean Dorel. Poliția republicană avea tot trei angajați, șeful postului fiind Râncă Dănuț. În total, pe raza teritorială a comunei existau 17 agenți economici, majoritatea în comerț și servicii. (10)

De menționat că doar 5 persoane beneficiau, în 2017, de ajutoare sociale, și din acest punct de vedere Seleușul fiind un exemplu de ocupare a forței de muncă, bătrânii lucrând în grădini până atunci când bolile îi opreau de a mai face ceva, dar și cei foarte tineri ajutau la muncă.

Din totalul persoanelor angajate, o bună parte au găsit locuri de muncă în orașele Pâncota și Ineu. Numărul navetiștilor la Arad s-a diminuat simțitor însă, oamenii călătorind în capitala județului mai ales pentru nevoi personale având la dispoziție numeroase curse de autobuz care fac legătura cu Moneasa, Ineu, Vârfuri, Cermei etc. Existau pe teritoriul comunei, tot în anul 2012, următoarele zone funcționale care, exprimate în suprafețe și procente din suprafața intravilanului, arată în mod sintetic situația economico-socială la zi: Locuințe și funcțiuni complementare - 238,93 hectare (66,09%); unități industriale și depozite - 2,94 ha (0,81%); unități agrozootehnice - 15,56 ha (4,41%); instituții și servicii de interes public - 5,20 ha (1,44%); căi de comunicație și transport - 77 ha. (21,35%); Spații verzi, sport, agrement, protecție - 9,74 ha. (2,69%); construcții tehnico-edilitare - 1,73 ha (0,48%); gospodărie comunală, cimitire - 9,88 ha (2,73%). (11) **Foto: intersecție Moroda**

Ca urmare a renașterii spiritului investițional, la alegerile locale din iunie 2016 a fost ales pentru a treia oară primar Cristian Branc, care avea alături 8 consilieri PNL, un consilier PSD, 1 consilier la Alianța Liberalilor Democrați și un consilier la Mișcarea Populară. Prin urmare majoritatea din Consiliul local era covârșitor de partea primarului, și el tot un liberal, ajutat fiind de viceprimarul Viorel Mila de la Moroda. De remarcat saltul de încredere de care s-a bucurat primarul Cristian Branc, care a pornit în 2008 cu 43% în primul tur al alegerilor locale și a ajuns la aproape 95% în 2012, iar în 2016 a obținut 75%. (12)

Oamenii importanți ai Seleușului în 2018, când s-a elaborat această lucrare, și care aveau un aport important la „scrierea” istoriei recente erau: Cristian Branc, primar; Truț Dorin, secretar primărie; Mila Viorel, viceprimar; Botescu Angelica, contabil șef; Crișan Teodor, director coordonator al școlii generale; Ciocan Camelia, medic de familie; Botoșescu Ofelia, medic de familie; Mihuț Gheorghe, medic de familie, (decedat în 23 iunie 2018); Petcuț Florentina, registrul agricol; Botoșescu Angelica, medic de familie; Cean Nicolae, medic veterinar; Șandru Andrei, director cămin cultural; Râncă Dănuț, șeful postului de poliție; Hălmăgean Dorel, șeful poliției locale.

Istoria comunei încă se scrie prin fapte de fiecare zi, iar schimbările determinate de progresul general al societății se produc cu o viteză nemaîntâlnită, motiv pentru care este greu de evaluat ceea ce s-a întâmplat în ultimele decenii și cu atât mai greu de prevăzut ceea ce va urma. Abia cei care vor veni după generația începutului de secol XXI vor putea să aprecieze la adevărată valoare cele ce s-au petrecut în prezentul dominat de revoluția post-industrială și revoluția informațională.

Bibliografie

1. Mircea Bărdan, informații orale.
2. Viorel Magda, informații orale”.
3. Viorel Magda, informații orale
4. Florica Truș, informații orale
5. Strategia de dezvoltare a Comunei Seleuș (2014-2020)
6. Gheorghe Ienciu, informații orale
7. Dumitru Nica, informații orale
8. Cristian Branc, informații orale
9. Cristian Branc, informații orale.
10. Strategia de dezvoltare a comunei Seleuș pe perioada 2014-2020
11. Ibidem
12. Cristian Branc, informații orale

Cap III Populația

Despre românii crișeni și bănățeni în mărturii străine

Izvoarele istorice medievale pomenesc, începând cu secolul al XIII-lea, despre existența în zona dintre Mureș și Criș a populației valahe (românești) ortodoxe sau schismatice cum i se mai spunea. Și nu avem nici o îndoială că și Seleușul a fost populat încă de la întemeierea sa de etnia românească, chiar dacă primele izvoare nu arată în mod explicit acest lucru. Că românii sunt un neam latin, este un fapt demonstrat de toți cercetătorii, inclusiv cei maghiari care citează proprii cronicari, precum Anton Verancsics, (a trăit în secolul al XVI-lea) care scria că: *„Lăsând la o parte nenumăratele cuvinte pe care vlahii le au întocmai și cu același înțeles ca în limba latină și în dialectele italienilor, când întreabă ei pe cineva dacă știe să vorbească pe limba valahă spun: Oare știi românește ?” Sau când întreabă dacă este român*”.

Și mult mai aproape de zilele noastre, istoricul arădean Fábrián Gábor, într-o lucrare proprie despre județul Aradului, din care însă a apărut numai un singur volum, recunoaște acest adevăr, cam cu jumătate de gură; dar, dându-și seama de puținatatea numerică a maghiarilor săi, în raport cu majoritatea absolut covârșitoare a elementului românesc, iscodeste o explicație: de ce și cum a pierit elementul maghiar? El spune următoarele: *„Între locuitorii de neam străin ai comitatului nostru, probabil, de cei mai vechi trebuie să-i ținem pe români, cari, dacă e adevărat că se trag din coloniștii dacici ai lui Traian, pot fi considerați ca aborigeni ai comitatului Arad”*.(1)

Despre români scrie și călătorul italian Andrea Gromo care notează: *„Națiunea românilor este răspândită în toate părțile acestui stat (Transilvania n.n.). Obișnuit, toți românii se îndeletnicesc cu munca câmpului, atât pentru sine, cât și lucrând ca muncitori pe pământurile ungarilor și ale sașilor. Puțini dintre ei fac slujbă ostășească printre ostașii călări, cea mai mare parte însă slujesc ca pedestrași... Au o mare vitejie înăscută și rabdă*

orice osteneală; ei nu se tem de nici o primejdie și sunt foarte crunți. Limba lor este alta și deosebită de cea maghiară. Dar cum ei susțin că se trag dintr-o colonie romană, care a fost adusă mai întâi de Tiberiu contra regelui Decebal, apoi lăsată de împăratul Hadrian ca pază a acestei provincii, ei folosesc și astăzi încă o limbă asemănătoare cu limba veche a romanilor, dar barbară, după cum folosesc și obiceiurile și portul lor...” (2)

După cucerirea Banatului de către austrieci, în 1718, împăratul de la Viena a trimis în noua provincie mai mulți inspectori pentru a strânge informații despre populațiile și economia zonei în vederea aplicării unei politici economice și sociale în cunoștință de cauză. Între aceștia a fost J.J Ehrler, care în lucrarea „Banatul de la origini până acum”, apărută în 1774, ne spune că „românii sunt de la natură supli, înalți, puternici și frumoși”, iar Francesco Grisellini, care face o vizită prin Banat la 1774 afirmă și el că „românii sunt puternici și bine făcuți la trup, cel mai adesea cu o înfățișare plăcută și bărbătească”. El descrie și felul de a se purta al acestora: „Ei poartă părul lung, cu cărare deasupra frunții. La tâmplă părul le atârână atât de mult încât nu rareori le trece cu o jumătate de palmă peste bărbie. Toți lasă să le crească mustață dar barba și-o tund până la vârsta de 50 de ani..., printre români rareori se găsesc cocoșați și schilozi”.

Românii sunt calificați ca deosebit de rezistenți în fața intemperiilor naturii, umblând desculți și cu pieptul descoperit până spre iarnă: „Oțelit pentru muncă, obișnuit să mănânce de toate, fără vreo rânduială, când mult, când puțin, învățat să umble în cel mai mare ger cu pieptul descoperit, să doarmă în casă de-a dreptul pe o scândură iar în aer liber direct pe pământ, să se expună zăpezii și vântului fără o altă acoperire decât mantaua lui, lungă și mizerabilă...toate acestea dau românului o constituție deosebit de rezistentă”. (3) Această rezistență se spune că li se trage din felul absolut natural în care își cresc copiii. Foarte frumos vorbesc cei doi funcționari imperiali despre femeile române, caracterizate ca deosebit de harnice, tot timpul făcând câte ceva, chiar și atunci când călătoresc ele torc s-au împletesc diferite accesorii pentru îmbrăcăminte. Dar ele sunt total subordonate soților lor. Românele nu stau cu soții lor la masă, ci mănâncă după ce au terminat aceștia, stând mai totdeauna în picioare și ocupându-se în același timp cu o treabă casnică oarecare. Nici în timpul sarcinii chiar și cu câteva zile înainte și după naștere nu fac vreo excepție de la acest obicei. Românele, ni se mai spune, nasc ușor și fără ajutorul moașei.

Autorii citați, dar și alții, vorbesc despre români ca despre niște oameni deosebit de întreprinzători, dovedind aptitudini în tot ce fac și la toate îndeletnicirile. Astfel, „ei rareori apelează la meșteri, făcându-și singuri uneltele, construindu-și casele ori confecționându-și hainele. Deasemenea nimeni nu-l poate întrece pe român în perseverență. El este însă la fel de lipsit de inițiativă când se lasă pradă delăsării sale naturale. Deși se spune că românul este curajos până la sumeție, totuși nu e nevoie de mult pentru a-l speria. Chiar dacă loviturile de băta nu-l impresionează, el suportă moartea cu indiferență, fără a se văita. Cei mai mulți nici nu se gândesc la spovedanie.” (4)

Într-un pasaj, din lucrarea lui Grisellini care merită citat, pentru că nu exprimă doar adevărul acelor zile ci este valabil și astăzi, acesta spune că: „Într-adevăr, românii sunt singurul neam din Banat care se pricepe fără deosebire la orice fel de muncă.” (5) Deși aceasta frază, des citată, ne poate măguli prin aprecierile făcute, trebuie totuși să înțelegem că românii erau mai degrabă adaptabili la orice tip de activitate economică promovată de autoritățile habsburgice și nu că ei ar fi inițiat în regiune industria sau meșteșugurile de înaltă calificare. Însă receptivitatea lor în a deprinde noi meserii, între care Grisellini dădea exemplu sticlăria, este într-adevăr demnă de laudă.

În cadrul familiei românești se manifestă o deosebită dragoste pentru copii „pe care n-am observat-o până acum la vreun alt popor”, spune același J.J. Ehrler. Dar, pe cât de mare e dragostea, cu atât mai mult respect trebuie arătat părinților și în general celor vârstnici. Nici o abatere în această privință nu rămânea nepedepsită. Sărutul obrazilor și al mâinilor era ceva

obișnuit. Această observație a fost valabilă până cu câteva decenii în urmă.

Unul din defectele majore ale românilor, remarcat de toți autorii și observatorii străini, este „*dedatul la băutura*”. Astfel se spune că ei consumă cu predilecție răchie – băutura făcută prin distilarea prunelor. Atunci când consumă în plus, ceea ce se întâmpla destul de des, ei devin violenți și petrecerile de acest fel se lăsau cel mai adesea cu ceartă și încăierare, nelipsind răniurile grave sau chiar omorurile. Deasemenea mulți bărbați recurgeau la violență asupra soțiilor și a copiilor. „*Dacă nu ar exagera atât de mult cu băuturile tari, nu li s-ar putea tăgădui nici virtutea cumpătării*”. Sunt semnalati în acele timpuri și mulți hoți în rândul românilor, așa numiții lotri, organizați în bande, care atacau la drumul mare, însă atunci când erau prinși îndurau mai degrabă tortura și își dădeau mai degrabă viața decât să declare ceva și să-și trădeze complicitățile.

Românul avea totuși față de stăpânul său o purtare servilă și umilă, îndurând aproape cu încăpățănare toate vexațiunile, fără să reacționeze în vreun fel. Se observă la el o filosofie stoică și credința în destinul implacabil.

Nu putem însă să nu menționăm virtutea supremă pe care o invocă toți observatorii și anume, deosebita ospitalitate a românului. „*Tot ce au mai bun românii oferă oaspeților lor. Chiar dacă nu au nimic mai bun decât o pâine, ei o împart cu aceștia din toată inima, oferindu-le, în caz de găzduire este noapte, cel mai bun pat și cel mai bun loc de dormit*”. Este adevărat însă că sunt remarcate puține case românești în care să domnească ordinea și curățenia. Oaspeții sunt nevoiți să mănânce dintr-un blid comun pentru toată familia, să bea apă dintr-un vas comun. (6).

Conscripțiile austriece

Evident că nu puteau exista mari deosebiri la locuitorii dintre Mureș și Crișul Alb față de cei din Banat, fiind la fel de afectați de războaiele purtate timp de aproape 200 de ani, care au pustiit în mare măsură zona arădeană. Primele informații certe privind populația satelor comunei Seleuș ni le oferă conscripția din 1561, care ne transmite că Seleușul avea 17 porți iobăgești, Cighirelul 7 porți iobăgești, iar dacă luăm în calcul 4 familii la o poartă și 5 membri într-o familie atunci un calcul aritmetic simplu ne dă 61 familii și 305 locuitori pentru Seleuș și 28 familii, cu 140 locuitori, pentru Cighirel. Despre Moroda nu deținem informații ! Satul Seleuș cu cele 17 porți se înscrie în media de 16-17 porți pentru localitățile zonei Arad-Zărand. După cucerirea turcească de la 1566, în nahia Zarand, din care a făcut parte Seleușul, s-au numărat 1087 case, în 67 localități, ceea ce dă puțin peste 16 case pe localitate, care de fapt pot fi porți, fapt recunoscut de prof. dr. Eugen Ghiță în lucrările sale.

Notă: Istoriografia maghiară a folosit de cele mai multe ori în calcule cifra 5 pentru o familie din secolele XV-XVI. Profesorul Eugen Ghiță în volumul I din „Arad. Economie și societate” folosește cifra 4, deasemenea în cadrul familiei extinse sau în ce privește numărul membrilor unei case sau gospodării el folosește cifra 7 ca reprezentând numărul membrilor unei gospodării. (7)

Distrugerile provocate în timpul războaielor dintre otomani, transilvăneni și austrieci (1562-1700) au depopulat așezările, oamenii s-au retras în păduri sau în locuri mai puțin expuse, așa că, la cucerirea austriacă de la sfârșitul secolului al XVII-lea, populația era mult împuținată. Prima conscripție făcută de austrieci, în 1715, consemnează numele capilor de familie cu averea deținută. La Seleuș sunt înregistrate 19 familii, la Cighirel 11 familii iar la Moroda 5 familii. Trebuie precizat că, această primă conscripție s-a făcut la 4 ani de la răscoala curuților (1703-1711), atunci când oamenii nu s-au stabilizat definitiv pe locurile pe care le părăsiseră din cauza luptelor, la fel cum mulți s-or fi sustras de la înregistrare, prin urmare, exista o mare doză de arbitrar. A urmat imediat, în 1720, o nouă „numărătoare”, în care au fost înregistrate însă doar familiile de iobagi care dețineau mai mult de un sfert de sesie, de aceea există unele mici diferențe. Astfel, la Seleuș au fost numărate 18 familii, mai

puțin cu o familie, la Cighirel 11, în schimb la Moroda, apar de data aceasta 10 familii, probabil pentru că recenzorii și-au făcut mai bine treaba. Din tabelele alcătuite cu acel prilej, aflăm primele nume de familie din satele Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata, din care unele se întâlnesc până astăzi. (*Vezi tabelele de la Anexe*). Dacă analizăm numele de familie și prenumele capilor de familie din aceste prime conscripții, observăm că cele mai multe sunt pur românești (Flora Peter, Blidar Kracson, Sorban Dan, Anka Mihaly, Nigro Petrul, Mihucs Horo, Jovan, Dehilen, Ignat etc), în timp ce altele pot fi pur și simplu traduceri sau versiuni ungurești ale numelor românești. (8)

Notă: Satele Seleuș și Moroda țineau în acei ani de Districtul Zarand iar Cighirelul de districtul Ineu. Conscripțiile ulterioare, ne conduc la concluzia că românii erau majoritatea absolută a satelor, de unde și aprecierea că ortodoxia era confesiunea oamenilor.

O conscripție mult mai amănunțită este efectuată de autoritățile austriece în anul 1746 și a fost publicată integral de istoricul Gheorghe Ciuhandu în lucrarea sa „Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri”. Pentru trei din cele patru sate, avem următoarea situație privind numărul familiilor de hospites (iobagi), subhospites, (iobagi fără sesie, jeleri) și inquilini (slugi):

Seleuș: 62 hospites; 5 subhospites; 6 inquilini; 13 frates indivisi (frați în indiviziune) .

Moroda: 28 hospites; 3 subhospites; 5 filii a 16 ani; 2 frates indivisi.

Csighirel: 38 hospites; 18 subhospites; 7 filii a 16 ani.

Dintr-un calcul simplu rezultă că la Seleuș existau 86 familii, La Cighirel 56 iar la Moroda 38 familii, plus copiii de peste 16 ani. Dacă socotim 5 membri de familie, rezultă un total pe cele trei sate de 900 locuitori, din care la Seleuș și Cighirel 710 locuitori. Cifrele sunt desigur aproximative, nefiind numărat fiecare individ în parte. (9). **(foto Conscripții)**

Notă: (La Anexe redăm integral tabelul cu familiile înregistrate în cele trei sate și averea lor.)

Perioada de stabilitate instaurată după cucerirea austriacă, redistribuirea pământurilor, relativul progres al productivității muncii și scăderea mortalității infantile au dus la creșterea naturală a populației, la care se adaugă și aportul prin imigrare din alte ținuturi, mai ales din zonele de deal și munte, din Apuseni, lucru care se vede și din numele de familii noi, care sunt întâlnite în conscripția din 1746, dintre care redăm câteva în transcriere românească: Crișan, Moldovan, Păcurar, Moțocan, Raț, Cladovan și alte nume de proveniență locală cu care ne vom întâlni în toate recensămintele (conscripțiile) care vor urma: Faur, Ciula, Truț, Magda, Deliman, Stănuț, Medrea, Baba, Bălica, Lunga, Stepan, Coman etc. Nume precum Anka, Negru, Deliman, Șipoș, Aron, Moțocan, Bendea, Covaci, Dehelean, Mihuç, Lup le continuă pe cele din conscripțiile anterioare.

Conscripția plășii Ineu, din anul 1766, înregistrează pentru Cighirel 76 capi de familie, dar 81 familii și nume precum: Muntyan Petru, Muntyan Gruje, Krisan Flore, Ardelyan Iuon, Kladovan Ilie, Kladovan Szimeon, iar la Moroda Foltyan, (localitate din Banat), Krisan, Sârb. (10)

Cele mai amănunțite lucrări pentru înregistrarea locuitorilor au fost făcute cu prilejul urbariului de la 1771 (publicat în 1786), care ne dă cifre ale populației mai mari în toate localitățile analizate: Seleuș are 115 familii (575 locuitori), Cighărel 100 familii (500 locuitori); Moroda 81 familii (405 locuitori) și Iermata 40 familii (200 locuitori). În Conscripția Iosefină, din 1787, Seleușul (Plasa Șiria) apare cu 136 de case, iar dacă considerăm o familie de fiecare casă rezultă, desigur, 136 familii, cu o creștere de 21 familii în 16 ani, la Cigărel (Plasa Ineu) apar 133 case, adică cu 33 familii în plus, iar la Moroda au fost înregistrate 99 case (față de 81 familii în 1771), adică 18 familii în plus.

Notă: Cercetătorii demografi iau în calcul o familie la o casă. În realitate într-o casă puteau trăi laolaltă și două, chiar trei familii, este vorba desigur de familia extinsă. Noi am mers pe cifra minimă pentru că nu putem ști câte familii au locuit în fiecare casă. Unii cercetători

susțin ca existând în medie 7 persoane într-o familie, caz în care desigur numărul locuitorilor poate fi considerat mai mare.

Se constată o creștere substanțială a populației în doar 16 ani. De menționat este specificația din conscripție: *că toți locuitorii sunt români, cu limba vorbită valachică și de religie ortodocși* (graeci ritus). (11. Urbaniul reține nume vechi, precum Raț, Anka, Moțocan, Covaci, Bălica, Magda, Baba, Faur, Stănuț, Medre, Negru, Coman, Dehelean, Cladovan dar apar și altele noi, care vor face mai apoi istorie la Seleuș-Cighirel: Branc, Săbădiș, Petcuț, Stoian, Șandru, Creszta, Jula, Bibarț, Șeredan, Cilan, Vinersar etc.

Notă: *(La Anexe publicăm numele și prenumele tuturor capilor de familie din Seleuș, Cighirel, Moroda).*

Ultima conscripție înainte de anul revoluționar 1848 a fost efectuată în anul 1828, din care, din păcate, nu s-au păstrat decât cifrele centralizatoare pe fiecare localitate, lipsind datele personale ale locuitorilor. De data aceasta, sunt indicați locuitorii și după apartenența religioasă, în acest fel putem cunoaște și apartenența etnică, având în vedere că ortodocșii erau români. Dar iată situația sintetică conform conscripției:

Cighirel: Numărul caselor – 169. Total locuitori 873, din care: romano-catolici și greco-catolici - 36, ortodocși – 837.

Iermata: 277 locuitori ortodocși.

Moroda: 150 case. În total 449 locuitori din care: 2 romano și greco-catolici; și 447 ortodocși.

Seleuș: 133 case. Populația totală era de 1031 din care: 5 greco și romano catolici, 1026 ortodocși. (12).

Populația crește mai ales datorită natalității ridicate. Registrul botezațiilor de la biserica din Seleuș ne dă următoarele cifre cu nou născuți în intervalul 1820-1827: 1820 – 20 botezați; 1821 – 25; 1822 – 35; 1823 – 56; 1824 – 32; 1825 – 58; 1826 – 56; 1827 – 36. În total în 8 ani au fost botezați 327 nou născuți. (13) **Foto: protocol botezați**

La vremea aceea, populația de până la 18 ani era destul de numeroasă și ilustrăm afirmația prin conscripțiile școlare, care, la Seleuș, pentru 1814-1815 au numărat 151 copii în vârstă de 6-12 ani, iar la conscripția din 1856 au fost numărați 175 băieți și 142 fete de vârstă școlară (vezi capitolul școala). Este o creștere semnificativă reflectată în creșterea totală a populației deși mortalitatea infantilă se menținea la un nivel ridicat.

De remarcat este faptul că pentru prima dată sunt recenzați locuitori de alte confesiuni (etnii), care s-au stabilit în sat venind din alte părți, fiind meseriași, lucrători pe moșiile noilor proprietari ori funcționari ai statului. Nedumerește faptul că Cighirelul apare cu mai multe case decât Seleușul, dar cu mai puțini locuitori. S-ar putea explica prin faptul că, deoarece conscripția s-a efectuat în perioada de mutare a satului pe noul amplasament, au fost înregistrate și noile case dar și cele vechi încă aflate pe fostul loc al satului, însă numărul locuitorilor a fost cel real. De altfel, Cighirelul apare pentru ultima dată nominalizat separat de Seleuș. Aceeași situație se pare că se regăsește și la Moroda, unii locuitori păstrându-și încă vechile case. La Seleuș-Cighirel apar și de data aceasta nume noi de familie, dovadă că populația a crescut și prin aport extern: Bărbuț., Cilan, Cresta, Pui, Pălincaș, Bârneț, Moisă, Hanț, Cheța, Văcar, Haz, Mărcuț, Volentir, Juc, Ranca și alții. În acest răstimp unele nume de familie se multiplică, astfel avem multe familii cu același nume, care au trebuit diferențiate prin porecle (ciufală). Astfel, la Seleuș numele celei mai vechi familii care apare în conscripții, Anca, este numit de 9 ori, Moțocan apare de 7 ori, Raț și Bende de 6 ori, Faur de 5 ori, iar la Cighirel, Cladovan apare de 8 ori, Șandru de 5 ori, Volentir de 8 ori, Ranca de 6 ori, Branc de 9 ori și mai sunt și altele. Aproape toate aceste familii se perpetuează până astăzi, în secolul XXI, fiind, la fel, cele mai numeroase. **foto: protocol cununați**

Notă: Toți capii de familie sunt trecuți la Anexe.

După 1848 se intră în era recensămintelor moderne, care se repetau tot la 10-11 ani și care au numărat persoanele indicând originea etnică, religia, categoriile de vârstă și evident au vizat și componenta economică.

Primul recensământ de acest fel s-a efectuat în 1857 și el a dat următoarele cifre privind populația celor trei sate: Seleuș (inclusiv Cighirelul) - 1692 locuitori; Moroda – 1201 locuitori și Iermata 557 locuitori. (14)

Recensământul care ne oferă informații mult mai complete privind populația este cel efectuat în 1869, când Transilvania deja făcea parte din Ungaria. Atunci s-au înregistrat următoarele date despre cele trei sate:

Seleuș: 382 case și 462 familii; Populație totală 2358 din care: bărbați 1223 și femei 1135; Situația confesională se prezenta astfel: ortodocși 2228; catolici 78; israeliți - 18; reformați 26; evanghelici 8.

Iermata: 91 case și 106 familii; Populație totală 594, din care 321 bărbați și 273 femei. Situația confesională: ortodocși 590; israeliți 3.

Moroda: 244 case și 250 familii. Populație totală 1261 din care 640 bărbați și 621 femei. Situația confesională: Ortodocși - 1231, israeliți 5, reformați – 1 (15)

De remarcat faptul că sporește numărul locuitorilor de altă confesiune, deci de altă etnie ca urmare a imigrărilor din interese economice și administrative, funcționarii fiind de origine maghiară.

Protocolul botezaților pe anii 1853-1869 existent la Biserica ortodoxă din Seleuș ne arată o natalitate mare, cu mult peste cea din secolul XX. Situația statistică prezintă următoarea situație: 1853 – 48 botezați; 1854 – 53; 1855 – 46; 1856 – 46; 1857 – 50 ; 1858 – 63; 1859 – 32; 1860 – 37, 1861 – 25; 1862 – 44; 1863 – 31; 1864 – 30; 1865 – 45; 1866 – 52; 1867 – 44; 1868 – 35; 1869 – 58; 1870 – 56. (16) Prin urmare, în intervalul indicat s-au născut 835 copii în familiile ortodoxe, plus alții, cei drept mult mai puțini, în rândul altor confesiuni. De menționat, că mai mult de jumătate dintre aceștia au decedat la vârsta copilăriei. Scăderile mari în intervalul 1859-1864 se pot datora unor antecedente, pentru că, spre exemplu, cu o generație în urmă (1831-1832), mortalitatea a fost foarte mare din cauza epidemiei de tifos. Mortalitatea se menține mare și în acest interval, dar nu o putem compara cu natalitatea din lipsa protoalelor cu decedații. Dar, creșterea populației în intervalul 1828-1868 este foarte mare, nemaiîntâlnită până atunci, de 554 persoane (Seleuș plus Cighirel), adică de circa 14 persoane pe an, și s-a datorat în primul rând creșterii natalității dar și imigrărilor, pentru că, iată, crește foarte mult și numărul celor de altă religie (etnie), per total aceștia numărând 130 indivizi în 1869, față de 5 în 1828. Aceștia aveau meserii liberale precum fierari, morari, tâmplari și negustori, funcționari ai statului maghiar.

Registrele de stare civilă aflate la Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale ne dau unele indicii privind natalitatea, mortalitatea și sporul populației pe o perioadă scurtă de timp, deoarece nu s-au păstrat decât „Protocolul botezaților” începând cu 1866, până în 1886 și „Protocolul decedaților” pe o perioadă mult mai scurtă, între 1866-1870, comparațiile complete se pot face, prin urmare, doar pe 5 ani. Redăm în continuare numărul botezaților în ritul creștin ortodox, de care aparținea marea majoritate a populației Seleușului în anii menționați: 1866 – 66 botezați; 1867 – 54; 1868 – 66; 1869 – 73 botezați; 1870 – 57; 1871 - 108; 1872 – 79; 1873; – 94; 1874 – 111; 1875 – 117; 1876 – 128; 1877 – 93; 1878 – 115; 1879 – 138; 1880 – 124; 1881 – 82; 1882 – 111; 1883 – 124; 1884 – 108; 1885 – 128; 1886 – 128.

Notă: Este ultima înregistrare făcută de preotul Partenie Zaslo prezentă în arhive. În medie, s-au înregistrat între 1-4 copii nelegitimi în fiecare an.

În anul 1870 nou născuții purtau nume de familie precum: Brancu, Bibarț, Moțocan, Dehelian, Muntian, Ranca, Șandru, Moțocan, Șandru, Volentir, Muntian, Stan, Cipoșu

(Șipoș), Morariu, Mihes, Truțiu, Șandru, Moțiocan, Șandru, Ciopa, Lunga, Petcuț, Brancu, Rațiu, Brancu, Sărăndan, Muntian, Săbădișu, Ciocan, Semlecașiu, Moisă, Petcuțiu, Bolcan, Mihoiu, Branc, Jucu, Sârbu, Petcuțiu, Moțiocanu, Kladovan, Șandru, Săbădiș, Brancu, Bende, Coman, Mercuția, Muntian, Volentir, Brancu, Tuc. În anii următori mai apar Baba, Bălica, Deliman, Lascu, Vinersariu, Anka, Pascalovis, Faur, Deliman, Crăciunu, Liandru, Medrea, Parteniuk, Toma, Tuleu, Truțiu, Petcu, Căprariu, Bende, Deliman, Mihociu, Rațiu, Buzna, Horga, Cocașiu, Alexa, Orădan, Magda, Lucaciu, Bolcan, Palcu, Aronu, Grozavu, Ardelean, Magda, Buliga, Sasu, Bârnețiu, Pălincașiu, Grozavu, Mihaiu, Stănuțiu, Alecsa, Cosma, Aron, Cilan, Lunga. Cărpaci, Mihoc, Popa. Se menționează nume de familie noi precum: Popa, Mihoc, Tuleu, Moisă, Stan, Grozavu, Cipoșiu etc, urmare a imigrărilor prin căsătorie, stabilire de domiciliu ale unor meseriași, etc.

Protocolul răposaiților pe 5 ani 1866-1870 ne dă următoarele cifre: 1866 – 37; 1867 – 85; 1868 – 54; 1869 – 54; 1870 – 40.(17)

Se poate constata că între 1866-1886 s-a înregistrat o creștere accentuată a natalității familiilor din Seleuș, care aproape s-a dublat în doar 20 de ani. Creșterea populației în cei cinci ani în care putem face comparații, 1866-1870, este de 13/an, care se încadrează în evoluția de până atunci, în total 46 persoane. Creșterea natalității de după 1870 va fi dublată însă și de o creștere a deceselor, mai ales la noi născuți, din cauza holerei care a bântuit cumplit în anii 1871-1873, fapt ce se va reflecta la următorul recensământ.

Notă: din februarie 1869 se scrie în registre cu caractere latine;

Următorul recensământ complet, după reguli moderne, s-a efectuat în anul 1880 și reproducem următoarele cifre pentru satele studiate:

Seleuș-Cighirel. Case – 417; populație totală 2128; ortodocși 2037; greco-catolici 3; romano-catolici 36; reformați 20; evanghelici 11; unitarieni 2; israeliți 19; Situația pe etnii: români 1911; maghiari 82; germani 2; alte naționalități 29; alfabetizați 77.

Iermata. Case 112; populația totală 667; ortodocși 649; greco-catolici – 4; romano-catolici 2; reformați 3; israeliți 9. Situația pe etnii: români 626, maghiari 11; germani 1; alfabetizați 35.

Moroda. Case 244; populație totală 1329; Ortodocși 1296; greco-catolici 4; romano-catolici 21; reformați 5; evanghelici 1. (18)

Populația scade între cele două recensăminte cu 230 persoane, deși a existat un oarecare aport de populație din alte sate și regiuni, pentru că, între 1871-1873, a existat o puternică epidemie de holeră, care a afectat întreg comitatul Aradului, populația diminuându-se cu 20 000 persoane. Din păcate, lipsesc registrele decedaților din Seleuș pentru perioada respectivă pentru a ilustra cu cifre, pe ani, afirmația noastră. După cum se observă, structura etnică nu suferă importante schimbări prin venirea unor familii de maghiari, israeliți, etc, care aparțineau unor funcționari (notari, jandarmi, perceptori), comercianți și meșteșugari etc. Spre comparație, în 1880, în Pâncota, localitatea cu cea mai mare influență asupra Seleușului, se înregistrează, în 1880, 4132 locuitori, dintre care 1661 erau români, 1932 maghiari iar 124 israeliți (19)

Recensămintele care urmează, efectuate tot la 10 ani și cu un grad mai mare de cuprindere, arată o creștere destul de importantă a populației în intervalul de 30 de ani investigați, până în 1910. Datele comunicate de recensăminte ne arată următoarea situație: Seleuș: 1890 - 2368 persoane; 1900 – 2267, 1910 - 2527, 1922 - 2526. Moroda: 1890 - 1532; 1900 – 1600; 1910 - 1577; 1922- 1613: Iermata: 1890- 732; 1900- 763; 1910- 822; 1922- 791 loc .(20)

Natalitatea se menține foarte ridicată la sfârșitul secolului, după cum ne arată registrele de stare civilă ale nașterilor de la primăria Seleuș: Pe șase ani, primii în care

înregistrarea se făcea la primărie, avem următoarele cifre la Seleuș: 1895 – începând din octombrie până la sfârșitul anului 30; 1896 – 126; 1897 – 119; 1898 – 77; 1899 – 114; 1900 – 128. Mortalitatea era puțin mai scăzută, iar registrele deceselor ne demonstrează aceasta: 1896 – 72; 1897 – 111; 1898 – 128; 1899 – 86; 1900 – 126; 1901 – 50, până în octombrie. Surprinde numărul scăzut al nașterilor din 1898, când, coroborat cu numărul deceselor, avem o scădere a populației cu 51 persoane. Dar pe cinci ani (1896-1900) se înregistrează o creștere de 41 persoane. Dar, din cauza mortalității mari din intervalul anterior (1890-1895), până în 1900 s-a înregistrat o scădere de 101 persoane, cauzată probabil de o epidemie puternică. Din păcate nu există registrele decedaților din acel interval. Însă, intervalul 1900-1910 indică o creștere mare, de 260 persoane, adică 26 în fiecare an, în medie, cea mai mare creștere anuală înregistrată vreodată până atunci, care nu va mai fi atinsă niciodată.

Numele de familie cele mai numeroase se mențin aceleași, dovadă că aportul lor la creșterea populației a fost important. Sunt aceleași nume întâlnite încă din secolul al XVIII-lea. Astfel în registrul matricol al elevilor de clasele I-III din Seleuș întâlnim 11 nume de Branc, 10 de Șandru, 9 de Muntean, 7 de Moțocan, ceea ce dovedește o stabilitate remarcabilă a populației băștinașe. Precizăm că nu sunt toate numele de familie înregistrate, unele probabil nu au avut copii în acei ani la școală, dar eșantionul poate fi considerat reprezentativ pentru demonstrația noastră.

În anul 1914, când a început Primul Război Mondial, în Seleuș existau 2526 de locuitori și 355 case, iar la Moroda erau 1565 de locuitori în 242 case. (21)

Populația în perioada interbelică

Pierderile din Primul Război Mondial și epidemia de gripă spaniolă care a urmat, cauzează scăderi sau stagnări de populație reliefate de recensământul din 1922, primul din România Mare, efectuat doar la nivelul autorităților locale, deci mai puțin precis. Cele trei sate au fost înregistrate cu următoarea populație: Seleuș 2526 locuitori; Moroda 1613 locuitori și Iermata cu 791 locuitori.

Recensământul general al populației din 1930, primul la nivel național din România Mare, a comunicat următoarele rezultate, la capitolul populație, existente la 31 decembrie 1930:

Seleuș. Populația statornică 2496; gospodării – 591; Surdo muți – 1;

Iermata. Populație statornică – 825 locuitori; gospodării 204

Moroda. Populație statornică – 1519 locuitori.

Populația după sex și stare civilă:

Seleuș, plasa Șiria. Populația totală 2496, din care 1235 m. și 1261 f. Starea civilă: Bărbați necăsătoriți 530, căsătoriți 650, văduvi 61, divorțați; Femei necăsătorite 451, căsătorite 650, văduve 154, divorțate 6.

Moroda, plasa Ineu. Populație totală. 1519 din care 723 m. și 796. f. Stare civilă: Bărbați 314 necăsătoriți și 373 căsătoriți. Bărbați văduvi 33, divorțați 3 și 3 nedeclarați. Femei 315 necăsătorite și 392 căsătorite, 87 văduve, 1 divorțată.

Iermata. Populație totală 825 din care 397 b. și 428 f. Starea civilă: bărbați 147 necăsătoriți și 231 căsătoriți, văduvi 19. Femei; 134 necăsătorite. și 247 căsătorite, 47 văduve.

Populația după stare civilă, grupe de vârstă, gospodării, infirmități, flotanți

Seleuș: Bărbați între 0-6 ani 219; 7-12 ani 149; 12-19 ani 126; 20-64 ani 678; Peste 65 – 59. 4 neclasificați.

Moroda: Bărbați 0-6 ani 84; 7-12 ani 75; 13-19 ani 94; 20-65 ani 429; peste 65 ani 36 și 7 nedeclarați.

Iermata: Bărbați: 0-6 ani 59; 7-12 ani 45; 13-19 ani 43; 19-64 ani 234; peste 65 ani 14.

Seleuş: Femei 0-6 ani - 177; 7-12 ani 140; 13-19 ani - 162, 20-64 ani - 733; peste 64 - 46, 3 nedeclarate.

Iermata: femei 0-6 ani 60; 7-12 ani 48; 13-19 ani 59; 20-64 ani 239; peste 64 19; 3 nedeclarați.

Gospodării:

Iermata - 204 gospodării, 4 ologi, 1 flotant.

Moroda - 396 gospodării și 1 surdo mut.

Seleuş - 591 gospodării, 1 surdo mut, 11 flotanți b. și 4 f..

Recensământul după neam, limbă, religie.

Neamul

Seleuş: Români 2428; unguri 34, germani 9, evrei 3; țigani 8; 14 nedeclarați. Limba română 2432, maghiara 38; germana 4; țigăneasca 8.

Iermata: Români 808, unguri 15, germani - , țigani 1. Limba română 809; maghiara 15, țigăneasca 1.

Moroda: limba română 1507; maghiara 6; germana 1, țigăneasca 3.

Religia.

Iermata. 735 ortodocși, 1 greco catolic, 8 romano-catolici, 81 bapțiști,

Moroda. 1510 ortodocși, 6 romano-catolici, 1 reformat, 2 mozaici.

Seleuş. 2225 ortodocși, 1 greco-catolic, 34 romano-catolici, 1 reformat, 3 evanghelici, 224 bapțiști, 3 mozaici.

Pe cele trei sate luate împreună, recensământul din 1930 dă un total de 4840 locuitori, din care: români 4743; maghiari 55; germani 10; țigani 12; evrei 5 și 14 nedeclarați. Se constată scăderea numărului populației de alte etnii decât cea românească, pentru că funcționarii unguri au fost retrași și deasemenea a scăzut și numărul lucrătorilor străini angajați pe marile moșii. (22)

Următorul recensământ din perioada interbelică a fost cel efectuat în timpul guvernării Antonescu, în 6 aprilie 1941 și care înregistrează la Seleuş 2378 locuitori (aproape cât în 1869) și 641 clădiri; la Moroda 1436 locuitori și 439 clădiri iar la Iermata 789 locuitori și 226 clădiri. Populația totală pe cele trei sate era de 4603 locuitori. Scăderea populației este evidentă pentru toate cele trei localități, în schimb crește numărul gospodăriilor datorită faptului că tinerii căsătoriți părăsesc gospodăria părinților, mai ales cei împroprietăriți cu grădini, pentru a trăi în propria casă. Vârsta medie a populației era în jur de 55 de ani. (23)

Evoluția populației în perioada comunistă

Recensămintele vor continua în perioada comunistă, introducându-se noi date privind populația dar și scoțând altele, de exemplu religia locuitorilor, pentru că regimului ateist nu îi convenea constatarea că numărul credincioșilor se menține foarte mare, cu toată propaganda intensă, materialist-științifică. Recensământul din 21 februarie 1956 dă pentru comuna Seleuş 2388 locuitori, din care 1178 m. și 1210 f. iar pentru comuna Moroda (care cuprindea și Iermata) 2259 locuitori, din care 1053 m. și 1206 f. (Populația totală pe satele care vor constitui comuna din 1968 era de 4647).

În anul 1966 statul dă un decret prin care se interzic avorturile, odată cu impunerea unor pedepse severe, cu închisoarea pentru medici și mame în caz de încălcare a interdicției. Ca urmare, se produce o ușoară creștere a natalității în primii ani, după care familiile se adaptează, găsind modalități de întrerupere a sarcinii și scăderea natalității continuă. Numărul populației pentru cele trei sate, era în acel moment, conform recensământului din 1966, în cele trei sate, de 4155 din care: români 4134; maghiari 16; germani 1, ruși 2; nedeclarați 1. Populația era repartizată astfel pe cele trei sate : Seleuş - 52,8 la sută, Iermata 17,5 la sută și Moroda 28,7 la sută. Seleuşul era în acea vreme comună separată ca și Moroda, ele unificându-se în urma reformei administrative din 1968. Populația comunei la 1 ianuarie 1972 era următoare: 3935 locuitori din care: 1922 bărbați și 2013 femei. Prin urmare, Decretul privind interdicția de întrerupere a sarcinii nu își face simțit efectul în satele comunei Seleuş.

Tendința de scădere a populației se menține iar cifrele rezultate din recensământul din 1977 o confirmă, când în comuna Seleuș au fost numărate 3788 persoane, din care: români 3763; maghiari 15; țigani 10. Locuințe – 1083, gospodării – 885. Scăderea este cauzată nu numai de scăderea natalității dar și de migrația către oraș.

Date mult mai complete despre populația comunei, există pentru anul 1982 și rezultă dintr-o statistică demografică întocmită de primarul de atunci, Ioan Truș, în vederea stabilirii unor indicatori economici pentru următorii ani.

Populația totală înregistrată a fost de 3807 persoane. Numărul de gospodării înregistrat a fost, per total comună, de 1105 din care: Seleuș - 613; Iermata – 190; Moroda – 302.

Populația pe categorii de vârstă

Specificație	Total	d.c femei
Categorii de vârstă	3807	1982
0-4 ani	271	133
5-9 ani	245	111
10-14 ani	158	87
15-19 ani	178	93
20-24	260	125
25-49	1189	598
50-54	326	166
55-59	236	130
60-65	141	79
65 și peste	707	398

Structura populației

Specificare	Seleuș	Iermata	Moroda	Total
Salariați navetiști	286	63	165	514
Salariați în comună	220	29	42	291
d.c. cu dom comună	200	27	35	262
- din alte loc.	20	2	7	29
Membri CAP	647	202	256	1105
d.c. lucrează în CAP	539	152	177	868
Pensionari stat	107	26	75	208
Pensionari CAP	408	160	280	848
Minori	460	142	185	787

(24)

Date neoficiale despre populația comunei, existente la primăria comunei, avem și din anul 1986 când au fost înregistrați 3609 locuitori din care: Seleuș - 2117 locuitori; Moroda – 884 locuitori; Iermata - 608 locuitori.

Populația activă era de 2084 locuitori iar pe sexe: 1031 bărbați și 1053 femei. Cei mai mulți lucrau în cele două CAP-uri și mai ales în propriile gospodării. Numărul navetiștilor care lucrau la Pâncota, Ineu, Arad era de 558. Populația activă era într-un procent de 57,74 % din total, din care navetiști 27.77% . Populația pe sexe: bărbați 49,95 % și femei 50,05 %.

(25)

Între 1966 și 1986 nu scade doar numărul locuitorilor ci și numărul gospodăriilor, dovadă că familii întregi s-au mutat la oraș, sau au emigrat, nu numai unii membri ai

famiilor. Astfel, la Seleuș existau 758 gospodării în 1966 și 600 în 1986; la Moroda 460 în 1966 și 294 în 1986 iar la Iermata 286 în 1966 și 211 în 1986. (26)

Evoluții populaționale după Revoluție

Primul recensământ după revoluție s-a efectuat în 1992 și a înregistrat în comuna Seleuș 3328 locuitori, din care: români 3308; maghiari 11; germani 2; țigani 7. Recensămintele următoare confirmă trendul descrescător al populației, chiar accentuat, astfel, în 2002 au fost numărați 3189 locuitori. Pe sex și principalele categorii de vârstă aceștia au fost: m.- 1532 și f – 1657; 0-14 ani - total 567, din care: m 297 și f. 270; 15-59 ani - total 1847 din care: m 910 și f 937; Peste 60 ani - total 775 din care m 325 f. 450. (27)

Recensământul din 2011 a numărat în comuna Seleuș 3003 populația stabilă, din care: 2979 români, 15 țigani, 5 maghiari și 4 alții. Pe sexe: masculin 1445; feminin 1538. Număr de gospodării 885. Populație pe gospodărie 3,39. Clădiri locuite 1079. Pe confesiuni situația se prezenta în felul următor: Ortodoxă, 2093 (68,6%); baptistă 320 (10,2%); penticostală 559 (18,6%); romano catolică 10; adventistă 10; alte confesiuni 9. Fondul de locuințe număra 1083 case din care 1079 locuite. Satul Seleuș a fost înregistrat cu 1867 locuitori. Spre comparație arătăm în comuna Zărând a-au înregistrat 2677 locuitori din care: români 2407, maghiari 4; țigani 82, iar la Șicula s-au numărat 4301 locuitori din care: români 4120, maghiari 11; țigani 58. În Județul Arad au fost înregistrați 409. 072 locuitori din care: români 340.670; maghiari 36.568., țigani 16 475. Densitatea medie era de 49, 88 loc/km p. Rata medie a mortalității în ultimii 3 ani este de 0,85% în timp ce rata medie a natalității este de 1,8%. (28)

Conform datelor statistice, populația era în 2012 de 3044 persoane, din care 1468 bărbați și 1576 femei. Seleușul este creditat cu 1867 locuitori, Iermata cu 435 locuitori și Moroda cu 742 locuitori.

Tabel cu populația pe categorii de vârstă în 2013

Intervale de vârstă	Total	Masculin	Feminin
Total	3044	1468	1576
0 - 4 ani	165	81	84
5 – 9 ani	156	82	74
10 - 14 ani	164	93	71
15 – 19 ani	210	114	96
20 – 24 ani	163	80	83
25 – 29 ani	183	87	96
30 – 34 ani	218	103	115
35 – 39 ani	270	138	132
40 – 44 ani	239	127	112
45 – 49 ani	152	65	87
50 – 54 ani	202	109	93
55 – 59 ani	233	116	117
60 – 64 ani	185	87	98
65 – 69 ani	107	45	62
70 – 74 ani	134	53	81
75 – 79 %	111	35	76
80 – 84 ani	94	36	58
85 ani și peste	58	17	41

(29)

Tinerii între 0 – 24 ani reprezentau 22,96 % , populația matură aptă de muncă 58,59% , în timp ce populația între 65-85 ani reprezenta 18,44%. În comuna Seleuș categoria de mijloc este majoritară, în timp ce în numeroase alte sate populația majoritară este de peste 60 ani.

Din punct de vedere etnic marea majoritate a populației, în număr de 3026 persoane, era formată din români, la care se adaugă 4 maghiari, 1 german și 12 rromi.

Urmărind evoluția populației pe tot intervalul de timp în care avem măsurători (conscripții, recensăminte), se observă o creștere continuă, pe intervale mari, până în 1910, când satele actualei comune Seleuș numărau 5001 locuitori, adică maximum istoric. Din acest moment urmează o scădere cu aproape 2000 persoane în o sută de ani. Scăderea cea mai accentuată, într-un interval de 10 ani, se înregistrează în intervalul 1956-1966 (492 persoane) în timp ce creșterea cea mai mare se înregistrează în intervalul 1880-1890 (508 persoane). Scăderea este determinată în primul rând de scăderea natalității odată cu creșterea mortalității, astfel că sporul este negativ. O contribuție importantă la această scădere de populație poate fi atribuită epidemiilor, emigrărilor, sau deceselor din cele două războaie mondiale. Se impune precizarea că la debutul secolului XXI existau foarte puține familii cu mai mult de trei copii și în continuare natalitatea era în scădere. **Foto: înmormântare Seleuș**

Evoluția negativă a populației comunei din ultimii ani se poate vedea din înregistrările statistice existente la Direcția de Statistică a județului Arad pe anii 2012-2016, care arată la principalii indicatori demografici următoarele cifre.

	2012	2013	2014	2015	2016
Născuți vii	31	26	29	26	25
Decedați	48	39	41	50	42
Căsătorii	26	20	37	26	45

(30)

De remarcat că în comparație cu comunele vecine, Seleușul are cifre mult mai ridicate la numărul de căsătorii (nupțialitate), existând astfel potențial mai mare pentru cifre crescute și la natalitate în următorii ani. Astfel la Șicula au fost înregistrate următoarele cifre: 2012- 3, 2013 – 6; 2014 – 3, 2015 – 7; 2016 – 5. La Zărând, situația s-a prezentat astfel: 2012 – 9; 2013 – 6; 2014 – 8; 2015 – 2, 2016 - 8. Numai că la Seleuș majoritatea familiilor au doar unul sau doi copii. Diferențele dintre cifrele înregistrate la nou născuți între 1896-1900 și cele din 2012 – 2016, adică tot pe cinci ani, sunt foarte mari. Astfel în urmă cu 130 ani au fost înregistrați: 1896 – 126 nou născuți; 1897 – 119, 1898 – 77; 1899 – 114, 1900 – 128. (30)

Analiza populației pe grupe de vârstă având ca reper anul 2013 și anul 2017 ne arată că în intervalul 0-4 ani, în 2017 erau înregistrați 143 copii ((117 m. și 91 f.) iar cifra din 2013 este de 165 copii, adică în intervalul menționat s-au născut cu 22 mai puțini copii. La celelalte grupe cifrele sunt, aproximativ egale. **Foto: căsătorie Seleuș**

Scăderea populației este evidentă și tendința pe termen scurt și mediu se va menține cu toată creșterea nivelului de trai individual și a condițiilor de viață comunitară, a încurajării nașterilor prin ajutoare bănești consistente timp de doi ani de la naștere, cu toate investițiile ce se fac în infrastructura școlară. Dar, dacă se face comparația cu alte localități din județul Arad atunci situația Seleușului din perspectivă demografică este relativ bună.

Dacă urmărim evoluția principalelor familii existente în satele comunei, constatăm că numele atestate în primele conscripții se regăsesc și la debutul secolului al XXI-lea, fiind cele mai numeroase. Un indiciu relevant din acest punct de vedere este tabelul abonaților la Romtelecom, din anul 2005, adică înainte de introducerea masivă a telefoniei mobile. Astfel la comuna Seleuș sunt înregistrate 377 nume de familie abonate, adică aproape jumătate din total (în toate satele), între acestea cele mai numeroase sunt: Muntean – 16, Petcuț - 14; Mișuț 13 (majoritatea la Moroda); Branc – 13; Ardelean – 11; Berariu – 11 (majoritatea la Moroda); Suciuc – 11 (majoritatea la Iermata); Șandru 9; Moțocan – 9, Anca 7. Este încă o dovadă de

stabilitate, în comuna Seleuș existând puține familii imigrante, de dată recentă. Dintre cele 377 familii, doar 6 sunt cu nume neromânești. Imigrația în Seleuș este în continuare foarte mică și se datorează mai ales căsătoriilor cu persoane din satele din apropiere de aceea există și mare stabilitate a numelor de familie. Existența unei ocupații stabile, legumicultura pe propriul pământ, încurajează în continuare familiile să rețină tinerii în familie, dar nu trebuie uitat că tentația școlilor superioare este mare și, prin urmare, mulți tineri vor căuta încadrarea în meseriile cu calificare superioară la oraș. Însă, indiferent de ce se va întâmpla în următoarele decenii, Seleușul și oamenii care îl vor locui vor beneficia în continuare de „ospitalitatea” pe care le-a oferit-o pământul de pe malul Cigherului.

Nume de familie existente la Seleuș:

Încă de la primele conscripții austriece capii familiilor au fost înregistrați cu nume și prenume. Numele au fost date după ocupația, locul de origine, porecla în acel moment, prenumele părinților

La Seleuș se întâlnesc următoarele nume de familie:

Ardelean – numele este dat de un strămoș venit din Ardeal

Anca – provine din diminutivul prenumelui Ana.

Baba – provine de la cuvântul babă, femeie bătrână (sl)

Balica – provine de la un toponim (sl)

Bărdan – variantă a lui a lui burduhan iar după Iorgu Iordan, cel care dă cu barda.

Bendea – poate proveni de la satul Bendești sau de la turcescul bendeegal egal cu servitor.

Bibarț - nume de origine necunoscută.

Bârneț - Numele provine de la o bârnă de dimensiuni mai mici.

Bodârlău – provine de la denumirea unei păsări cufundac

Bolc – provine de la grecescul bolchi care înseamnă munte.

Bondean – provine de la toponimul care înseamnă negru.

Bondrea – provine de la Bondești, locuitor cu originea în satul Bondești

Branc – poate proveni din sârbescul Branc purtat de familia Brancovici și de Brâncoveanu

Buzna – nume de origine necunoscută sau poate proveni din expresia a da buzna.

Cilan – provine de la localitatea Cil

Coman – numele provine de la populația turanică a cumanilor

Covaci – provine din meseria covaci-fierar

Curta – numele vine din maghiară unde înseamnă scurt. În bg înseamnă câine cu coada scurtă.

Cociuba – provine de la localitatea Cociuba

Chiș - provine din maghiară unde înseamnă mic.î

Cladovan – provine de la satul Cladova

Deac - provine din românescul diac care înseamnă învățăcel, ucenic

Deliman – poate proveni din cuvântul Deliu, cavalerist, soldat în garda domnească. În limba mai nouă înseamnă viteaz, voinic. Mai însemnă și hoțoman. Familia este originară din Șicula.

Dihel – din ungurescul a bate (după I. Iordan)

Dehelean – provine de la un toponim

Dopșa – nume de origine nelămurită

Faur – provine de la meseria de fierar

Foltean – provine de la satul bănățean Foltea

Gornic – provine din calitatea de gornic, adică paznic al pădurii

Groșan – provine de la satul Groși

Grozav – provine de la calitatea de grozav, adică extraordinar de bun, puternic etc

Ghergar – origine necunoscută dar poate proveni din Gheorghe

Haz – poate proveni de la hazu care în turcește înseamnă mic, Hărduț - sau de la haș care înseamnă proprietate
Hărduț - înseamnă fâșie sau o bandă mai lată
Hărdău – poate însemna o cadă mai mare
Herlo – provine din turcesul herlău care înseamnă om de nimic, ticălos
Horga – ar putea fi un hipocoristic de la Gheorghe; face dificultăți, cuvânt care teoretic poate face trimitere la limba ucraineană (după Iorgu Iordan)
Horvat - din maghiară și înseamnă croatu (din Croația)
Ienciu – numele vine de la Ene căruia i s-a adăugat sufixul ciu
Jurcă – provine de la Gheorghe în limba maghiară, de unde și giurca
Jurcuț - un diminutiv al numelui anterior
Juc – provine de la numeșe satului Jucul de Câmpie
Jula – din maghiară de la numele de Giula sau de la orașul Giula
Luca – nume de evanghelist
Lascu, – provine din bulgarul Lasko sau Latzko(Ladislau) în maghiară
Lunga – provine de la lung, probabil așa era persoana care a dat numele
Magda – provine de la prenumele Magdalena
Medrea – numele vine de la Dumitru sau Medru, Simedru care este egal cu Sfântul Dumitru
Mercea – după I. Iordan ar proveni din bulgarul merko, care cere
Mercuța – este un derivat al numelui anterior
Mihoi – provine din prenumele Mihu în bulgară Miho și în grecește Mihos
Moise – provine de la numele ebraic Moise întemeietorul religiei iudaice
Morar – numele vine de la meseria de morar
Motorca – vine de la motârcă, femeie cu moravuri ușoare
Moțocan – arată proveniența familiei din Țara Moților
Muntean – adică om venit de la munte
Mursa – provine de la numele apei îndulcite, limonadă
Olar – provine de la ocupația de olar
Opreț - provine din transformarea numelui Oprea care provine din bulgarul Opra
Onea – provine din Oanea care este o variantă locală a numelui Ioan
Pantea – cuvânt grecesc, de exemplu pantereii care înseamnă că totul este în mișcare
Petcu, de origine bulgărească Petco, care vine de la Petru
Petcuț - este diminutivul numelui anterior
Popovici – provine de la popă căruia i s-a adăugat sufixul ici care provine din sîrbă
Pop – are aceeași origine dar maghiarizată
Ramas – nume de origine necunoscută, nu este un nume românesc
Ranca – nume provenind din bulgarul Ranko
Roșu – provine de la culoarea părului primului purtător al numelui
Săbădiș - se poate să provină din maghiarul szabados, adică om liber
Stan – provine din slavonă unde este nume de botez
Stănuț - diminutiv al numelui anterior
Suciu – provine din maghiarul Szucs care înseamnă cojocar
Sârb – provine de la originea sârbească sau o poreclă prin care este asemănat cu un sârb
Sas – provine de la numele populației germanice a sașilor
Stoian – Nume de origine slavă. Este sinonim su Stoi sau Stoia
Șandru – nume care probabil vine de la Alexandru
Șeredan – provine de la pârâul Șered din Maramureș de unde provine familia
Șeran – provine de la peștele șeran
Șipoș - provine de la ungurescul sipos ce înseamnă fluier (ar)
Șucan - , de origine necunoscută ar putea proveni de la expresia om cu sucă.

Tat – nume sinonim cu Tatu nume de origine bulgărească.

Teoreanu – provine de la Teoharie

Tudor – vine de la prenumele Tudor, Teodor

Tuleu – nume cu două origini posibile: una care înseamnă tulpina porumbului și alta de la tullele tinerilor.

Truț - provine de la Mitruț, diminutiv al lui Dumitru

Vijde – nume sinonim cu vujde sau cu vijdoc care înseamnă o parte dintr-o turmă de oi

Varga – posibil provine din maghiară unde înseamnă cizmar sau din românescul vargă

Volintir – provine din cuvântul voluntar

Vinersar – este posibil să vină de la vineri seara, personaj mitologic ca marți seara

Zaslo – provine din maghiară unde înseamnă steag

Nume de familie existente la Iermata:

Berlo – de origine necunoscută. Se întâlnește la Mocrea. Poate proveni de la ungurescul berlo care înseamnă chiriaș, arendaș

Bodârlău – înseamnă cufundar, lișiță

Buda – un nume provenit din Podgoria Aradului, și înseamnă prăvălioară, cocioabă

Bunaciu – provine de la cuvântul bun, provine de la Gurba

Bupte – proveniență necunoscută

Dâmb – în graiul local înseamnă movilă de pământ

Gabor – din ungurescul Gabor

Gornic – paznic de pădure în Munții Apuseni

Hara – de origine necunoscută, provine de la Moroda

Haș - cuvânt de origin turcă, provine e la Moroda

Hanciuța – provine din numele Hancea la care se adaugă cu sufixul diminutival uță

Fluieraș - provine de la unul care fluiera mult

Ignuța – provine din numele Igna și este un diminutiv

Mihoi – la fel ca la Seleuș

Mila – este de origine necunoscută sau provine din numel sârbesc Milan

Oana – provine din prenumele Ioana, Oana

Popa – ca la Seleuș

Sighete – provine din maghiară și înseamnă cel de pe insulă

Suciu – aceeași explicație ca la Seleuș

Vâjdea - aceeași explicație ca la Seleuș

Nume de familie existente la Moroda:

Morodan – vine de la numele satului

Berar – După Ioan Motorca provine de la numele Bîr, nume sinonim Bărar

Breda – ar putea proveni de la numele Preda

Bodârlău – vezi iermata

Bota – originar de la Bîtă, Boată

Foltean – provine de la numele satului Folte din Banat

Bupte – proveniență necunoscută

Chifor – poate proveni de la gihor, dihor

Cismaș - provine de la un strămoș care purta cisme, pentru că la Moroda cizmarul se chema şuștăr.

Crișan – persoana provine de pe Criș

Cîrnaț - provine din termenul cîrnaț

Haș - provine de la Haș I Padișah, nume turcesc

Ioja – provine de la ungurescul Iozsa

Ișteoan – vine de la ești ioan

Jurcă – de la ungurescul Gyurca (georgică) sau- jurcă, femeie goală, fără haine

Mihoi – are două posibile origini: de la Mihai sau Mihiu, cel mare
 Motorca – numele provine de la motoarcă, o piesă a presei de vin.
 Mihiu - vine de la Micuț sau prenumele Mihiu
 Micoară – înseamnă la origine cel mic
 Nica – provine de la diminutivul Ionicaă, Nica
 Opreț - - provine de la Oprea cel mic
 Popa de la popă, preot
 Rada – provine de la prenumele radu, varianta feminină
 Roșu – de la culoarea roșie
 Gornic – numele însemna paznic domenal de păduri
 Cociuba – provine de la numele satului Cociuba
 Sârb – un strămoș a fost sârb sau în formațiunile grănicerești sârbești
 Stana – provine de la numele slavon Stan
 Stoia – din bulgarul Stoja, rusul Stoian
 Stoian – vezi mai sus
 Petcuț - vezi la Seleuș de unde provine
 Șeran – provine de la peștele care se cheamă șaran
 Terpea – poate proveni din grecescul terpos
 Nume dispărute. Bulc, Hănciuța, Mecheș, Mladin, Moisă, Olar.
 35. Iorgu Iordan, Dicționar al numelor de familie, Editura Științifică și enciclopedică ,
 București, 1983 și Ioan Motorca, Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu
 satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Iermata.

Porecele (ciufala) familiilor din Seleuș.

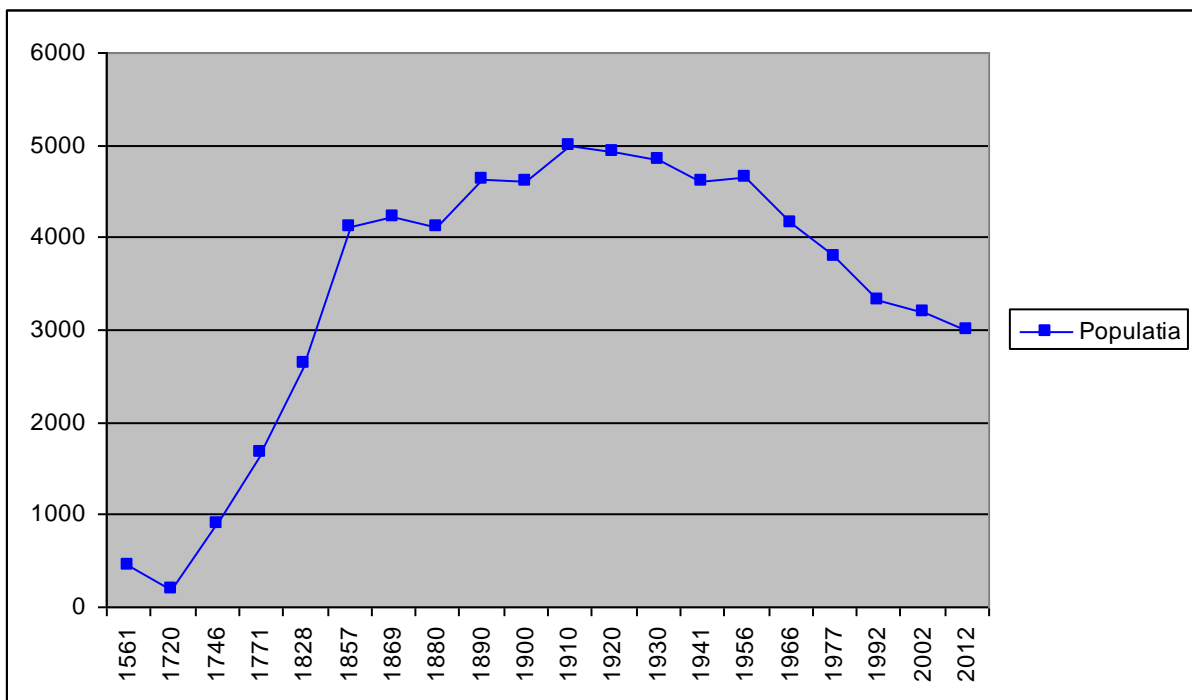
Caracteristice pentru satul românesc sunt porecele, adică supranumele date familiilor sau persoanelor pentru a le individualiza în raport cu altele care poartă același nume de familie. Porecla este numită și ciufală datorită faptului că multe supranume au fost folosite cu ironie, date în batjocură unor persoane sau familii biciuind trăsături de caracter, apucături ieșite din comun etc. Dar cele mai multe reflectă ocupații, însușiri fizice și psihice, deprinderi, obiceiuri, locul de origine, apartenența la altă familie, ascendența, situația socială, sau provin din prenume etc. Uneori porecla s-a transformat în nume de familie. În sat, mai ușor cunoști persoanele după poreclă decât după numele de familie, doar între colegii de școală sau armată se folosea numele.

Porecla a fost atribuită întâmplător și împotriva voinței purtătorilor, de indivizi cu un acut simț al observației și ironiei. Purtată însă timp îndelungat, porecla își pierde de multe ori sensul inițial, de batjocură, de ironizare a defectelor sau diferitelor însușiri, devenind bun comun și se poartă fără jenă.

Așa cum am arătat, dacă nu ar exista porecla nu s-ar putea identifica familia din cauză că multe altele poartă același nume și în multe cazuri și prenume. Un exemplu concludent este dat de familiile cu nume de Muntean, individualizate prin porecle precum: A lu Cuța, Cioanca, Hanți, Căpușa, Ploieșu, Holea, Perețu, Inculeț, Dică, Nimărui și poate mai sunt și altele. Mai dăm și alte exemple cu familiile Petcuț care au porecle precum a lui Fiuu, Șăităuariu, Spicu, Floștea, sau familiile Anca cu porecele A lu Pătru Lenii, A lu Bouu, Ancăiescu, Șubariu; familiile Branc cu porecle precum a lui Greblan, Vâjdeia; Buzna cu porecla precum A lu Costreie, Bogatu; Magda cu porecele: Gurgoi, Bălău; Șandru cu porecele: A lu Doda, Ceagu; Bălica cu porecele Bălicău, Pitușăl; Coman cu porecle ca A lu Pîsîca, Cipcea; Bendea cu porecele A lu Georgean, Opinca; Stoian cu porecele precum A lu Bumbuțu, Peca; Medrea cu porecle precum A lu Cărdăboș, Filip, Măistorelu, Solomon;

Volentir cu porecele Rișca, Chețam, Păpuc; Faur cu porecele: Ariciu, Nășuț, Tonea și exemplele ar putea continua. Unele porecle indică originea, faptul că se trag din anumite familii: Iuănu lu Brancu, Pătru lu Georgean, Iuănuțu lu Pătru Lenii, Lăița Buznii, Bălicău, Iosif a lu Floștea și Pătru lu Floștea, Lia (Gârgari) lu Ioani, (Cladovan). Alte porecle amintesc de nume deținute de mai demult dar dispărute între timp: A lu Hanți, A lu Filip. Multe porecle poartă nume de animale sau insecte, prin intermediul cărora este caracterizată familia, respectiv capul de familie: A lu Purecu, Bouu, Căpușa, Știglița, Ariciu, Goanga, Gâscanu, Rățăscu, Iepurele etc. Porecle luate din lumea plantelor care fac apropierea între acestea și purtătorii porecelor; A lu Costreie, Spicu, Pleava, Părădaică, Piparcă, Rișca etc. Trăsături de caracter, deprinderi, pot indica și anumite obiecte și produse alimentare și numim porecele: Jordoaie, Țăgăreșu, Oțet, Bătu, Gălușcă, Bumbu, Bumbuțu, Cărdăboș. Alte porecle indică starea socială: A lu Bogatu, a lu Opinca, Ceagu, Pureaua, Nimăru, Țopica. Porecle care indică ocupații: Măistorelu, Olărică, Sapăiuăn, Ploieșu (Plăieș), Ciocănele, Șubariu, Pitușăl, Peca, Șăităuariu, Cîpcea, Păpuc, Rotărel, Sărgentu. Unele porecle (ciufele) sunt greu de descifrat, originea lor se pierde în negura anilor: A lu Ciceuaș, Păsăca, Borșovicu, Pureaua, Gogoată, Dubuleu, Giorosân, Cicoșăța, Cetirea, Cotărcău, Hublea, Loghin. Gurgoi, Cobu, Savu, Floștea, etc. În mod sigur unele dintre acestea sunt nume de familie dispărute. Acestea sunt doar porecle existente în Seleuș dar la fel putem identifica porecle și în Moroda și Iermata, numărul lor pe întreaga comună ridicându-se la multe sute, greu de cuprins într-un spațiu tipografic rezonabil, dar credem că ceea ce am ilustrat reflectă situația generală. (32) Muntean Nicolae, informații orale)

* * *

Grafic. Evoluția populației comunei Seleuș (cu satele Seleuș, Cighire, Moroda, Iermata)

1561 – 445 locuitori; 1720 – 195; 1746 – 900; 1771 – 1680; 1828 – 2630; 1857 – 4116
 1869 – 4213; 1880 – 4124; 1890 – 4632; 1900 – 4616; 1910 - 5001; 1920 - 4930; 1930 -
 4840; 1941 – 4603; 1956 – 4647; 1966 – 4155; 1977 – 3788; 1992 – 3328; 2002 – 3189; 2012
 – 3003 locuitori.

Despre seleușeni și morodani, reflecții contemporane.

Morodanii, blânzi și liniștiți

Morodanii sunt caracterizați de către Ioan Motorca care a trăit o viață printre consătenii săi, despre care a scris două cărți și prin urmare i-a cunoscut foarte bine în felul următor:

„Locuitorii satului Moroda se deosebesc prin caracterul lor mai blând și mai liniștit. Deasemenea, printr-un spirit conservator, cu respectarea tradițiilor moștenite din moși strămoși. Cu agresivitate redusă față de cei de la Chier sau alții, unde agresivitatea este mult mai pronunțată. Sunt modești și retrași față de cei de la Seleuș, Târnova sau Șiria sau alții unde agresivitatea este mult mai pronunțată. Ca urmare actele de delincvență sunt reduse. Se amintește doar de un singur caz de crimă înainte de cel de Al doilea Război Mondial. Cazul a fost determinat de disputa dintre doi flăcăi pentru o fată. La loc de cinste este respectarea cuvântului dat și cinstea fiecăruia. Menționăm în acest sens faptul că la Moroda nu era obiceiul ca să se fure. Obiectele de inventar și celelalte bunuri erau lăsate neîncuiate. Deasemeni, nu se încuiau casele nici ziua nici noaptea. În privința furturilor se amintesc doi flăcăi: Tâna și Vanu care se ocupau cu asemenea fărâdelegi. Fiind prinși au fost purtați prin sat cu lucrurile furate în spate și astfel au fost izolați de restul satului. Unul dintre ei a fost nevoit să plece din sat. Satul discuta faptele rele și, pe cei împlicinați, îi arăta cu degetul. La joc, feciorii îi evitau iar fetele nu jucau cu ei.

O altă caracteristică des întâlnită era spiritul comercial. Mulți locuitori făceau comerț cu vite până la zeci și chiar sute de kilometri. În schimb nu se pot găsi gestionari pentru prăvălia din sat unde sunt angajați din alte sate. Morodanii preferă orice muncă numai afacerile comerciale nu. Una din cele mai răspândite meserii era confecționarea coșurilor. Locuitorii erau foarte muncitori și lucrau în toate satele din jur, mai ales la vie, dar lucrau și la orașe. Sunt foarte conservatori în privința înnoirilor, la introducerea de metode noi. De exemplu, la Iermata s-a introdus cultura orezului în 1943 iar la Moroda doar în 1947, după ce s-a văzut rentabilitatea acesteia. În prezent cultivă legume precum cei din Seleuș, dar nu sunt oameni de risc.

Morodanii sunt foarte legați de vatra satului chiar și cei plecați pe alte meleaguri. Există un spirit de într-ajutorare foarte dezvoltat. Se întorc acasă, mai ales de sărbători. Firea oamenilor este foarte deschisă, prietenoasă, ospitalieră. De multe ori au tendința de a folosi în exces băuturile alcoolice. În acest caz trebuie menționat că fiecare gospodărie avea vie și pruni. Atât la deal cât și în grădină.

În ceea ce privește moralitatea, morodanii au o moralitate destul de bună. Nu se întâlneau legături extraconjugale, deasemeni nici legături între băieți și fete înainte de căsătorie. Există însă obiceiul de a se face căsătorii fără cununie, dar acestea erau nedurabile, ceea ce ducea la multe concubinaje.. ”

Ioan Motorca

Cultul muncii la seleușeni

Oamenii Seleușului sunt asemănători în trăsăturile lor mai generale cu cei din arealul geografic al Crișanei și Țării Zarandului. Dar dacă este să îi identificăm în acest perimetru trebuie să restrângem acest spațiu atât de vast și vom menționa că ei ca vorbă, port, obiceiuri, comportament, moravuri se identifică îndeaproape cu satele situate pe cursul Cigherului, cu deosebirea că aici se resimte mai puternic influența Podgoriei. Diferențele sunt și mai mici față de morodani și față de iermătani și totuși ele există și sunt determinate de așezarea la încrucișare de drumuri, de calitatea pământului, de ocupații etc. Seleușenii, din această perspectivă, sunt mai adaptabili la schimbările politice, de mediu, cu atitudine conciliantă dar în același timp foarte statornici în ceea ce privește crezul lor, ei asimilează dar fără a fi

asimilați, fondul rămânând același. Seleușenii nu sunt radicali, nu adoptă atitudini radicale ci, la ei, schimbarea este evolutivă, nu revoluționară. Dovadă sunt felul în care au reacționat după integrarea în România Mare, cum s-au adoptat la noile realități economice și politice, existând în același timp și continuitate. După instalarea regimului comunist, seleușenii s-au repliat în fața ofensivei colectiviste, reușind formule de lucru individual, în propriile grădini, care le-a adus satisfacții economice. Este unul din motivele pentru care au existat puține cazuri de represiune politică, de condamnări, dar, cel mai important este faptul că delatarea nu era așa extinsă ca în alte sate. A funcționat așadar în mai mare măsură spiritul de solidaritate, de rezistență comună la adversitățile de tot felul. Solidaritatea s-a manifestat și printr-o mare toleranță interconfesională și interetnică, minoritarii, puțini câți au fost, s-au integrat vieții satului. Minoritarii unguri, evrei, nemți au fost tratați cu multă deferență, nu au existat răz bunări.

Apoi la Seleuș oamenii au rămas pe funcții mult mai mult timp și amintim directorul școlii Jugu Dimitrie, care a funcționat pe post aproape toată perioada interbelică și puțin după, apoi, preotul paroh Ioan Manițiu cu 43 ani de activitate, primarii au rezistat și ei un număr de ani mai mare decât media din celelalte sate. Și în perioada comunistă întâlnim asemenea exemple de stabilitate, inginerul șef al CAP-ului a stat pe post 23 ani iar președintele chiar mai mult, din 1964 până în 1991. Primarii au fost schimbați în perioada comunistă mai des, dar din motive exterioare, politice, conform principiului rotației cadrelor. Și exemplele ar putea continua. Statornicia este valabilă și pentru viața de familie, existând o divorțialitate scăzută și stabilitate mare în cadrul familiei între copii și părinți. Este drept că natalitatea a fost mai scăzută, familiile cu copii mulți fiind puțin numeroase. Asta și din cauză că se dorea ca averea transmisă copiilor să nu se fărâmițeze. Au existat puține abandonuri familiale, nici emigrările din sat nu au fost numeroase, familia rămânând, în linii mari, până astăzi, de tip monocelular, în aceeași casă trăind copiii, părinții și bunicii. Nici măcar tentația școlilor înalte de la oraș nu a fost atât de mare, precum la Șicula sau Zărând, de exemplu, de aceea numărul intelectualilor proveniți din Seleuș este mai scăzut.

Seleușanul are, în același timp, o atitudine de superioritate față de vecini, o ușoară infatuare, decurgând și din situația lor economică. El este zeflemist, ironic, cinic, punând cu ușurință epitete înțepătoare unor semeni cu vicii, cu defecte personale și cu apucături înafara regulii satului precum alcoolismul, violența etc. Chiar și șiculanii, zărândanii și alții de mai departe erau ironizați. Unii din afară ar putea spune că sunt individualiști, că nu îi interesează decât propria bunăstare. O doză de adevăr există în această apreciere și ea rezidă din faptul că lucrând atâția zeci de ani individual, în propria grădină, valorificând tot individual producția s-a creat un sentiment de protecție a intereselor familiale, de izolare față de vecini și comunitate. Dar, individualismul la seleușeni a dus la o adevărată întrecere între familii, care a stimulat munca și investiția în propria gospodărie. Dar, să nu absolutizăm acest sentiment pentru că pot fi aduse numeroase exemple care arată că există și o atitudine de într-ajutorare, oamenii se împrumută, împărtășesc experiențe și informații dar, în același timp, își protejează afacerile din care își asigură existența, fără a fi risipitori și prea darnici, pentru că toate provin din munca și sudoarea lor. Seleușenii știu mai bine decât mulți alții ce înseamnă valoarea muncii. Sunt mai puțin petrecăreți, serbările, petrecerile și balurile sunt mai rare, pentru că nu au timp și bani de pierdut. Nici măcar jocurile de noroc și de societate: cărțile, remi, tablele, popicele nu au avut mare atracție printre seleușeni. Sunt combătute în mici istorisiri și proverbe atât zgârcenia cât și mâna prea largă. Sunt atenți la ceea ce se întâmplă în țară și în lume, dar pentru ei lumea înseamnă în primul rând satul, satul lor, în care au trăit continuu de multe generații, fiind foarte mândri de originea lor. În sat, familiile sunt caracterizate în funcție de istoria lor, de realizările sau de eșecurile avute, toate contând atunci când se contractează o căsătorie sau o relație de afaceri. „Este dintr-o familie bună”, iată o judecată de valoare prezentă și la început de secol XXI. Sărăcia este un defect iar bogăția o calitate, mai

mult decât o binecuvântare. Cultul muncii caracterizează seleușenii și a ajuns cunoscut până departe. La Seleuș se întâlnesc puțini oameni care să trăiască din ajutoare sociale. Primarul Cristian Branc ne-a spus că, la Seleuș, în anul 2017 existau doar cinci asistați sociali. Puțini oameni erau întâlniți la Seleuș pe scaun la uliță, pierzând vremea în discuții inutile și vorbe de clacă. Astăzi dacă te duci în sat și vrei să stai de vorbă cu cineva îl întâlnești cel mai adesea în solar. Este adevărat că toate aceste considerații sunt, probabil, puțin vizibile de la distanță, doar vecinii din satele apropiate, prietenii, colegii de muncă pot să individualizeze seleușenii de oamenii din alte comunități.

Ioan Tuleu

Economi, nu zgârciți

Românul nostru (seleușan n.n.) a fost întotdeauna preventiv și econom, dar nu zgârcit. A fost preventiv atunci când și-a asigurat bucate pentru un an de zile, sau, cel puțin, pentru o perioadă de jumătate de an, pentru iarnă și pentru primăvară. Astfel, în holda de porumb pe care o semăna, avea grijă să producă culturi intercalate. Semăna porumbul ca plantă de bază, apoi adăuga boabelor de porumb dovleac și fasole și le semăna pe toate odată, pe brazdă, înaintea plugului sau după plug, astfel nu suferea prea mult de secetă. Chiar dacă unii semănau cereala cu mașina, tot aveau grijă să intercaleze culturile. În jurul holdei cu porumb se străduia să pună sămânță de floarea soarelui pentru a avea asigurat uleiul de la dovleac și floarea soarelui, cel puțin avea ulei până la Crăciun, când tăia porcul și respecta perioada postului recomandat de către biserică. Toate îi erau necesare, pe toate le valorifica la maximum, dacă nu pentru el, măcar la hrana animalelor le folosea; partea grosieră era folosită pentru foc la bucătărie sau la încălzit. Țăranul nostru nu arunca nimic. În ultimă instanță, din resturi făcea gunoi, de unde se vede că era econom. Să vorbim de zgârcenie nu se poate, pentru că, dacă intrai în gospodăria lui și îl găseai la masă, te invita și pe tine să rupi o bucată de pită de la el, să-ți astâmperi foamea. Dacă nu îl găseai la masă, ca oaspete tot te îmbia cu ceva, chiar dacă era sărac lipit.

Seleușenii nu au admis între ei oameni neharnici. Țiganii, patru sau cinci familii câte au fost în sat, vorbeau românește, nu au cerșt nici măcar o dată; lucrau la oamenii din sat, făceau văiug, (cărămidă nearsă), muncă grea, lipeau și văcăleau casele, unii erau păstori, toată lumea muncea.

Gheorghe Jula

Bibliografie

1. Gheorghe Ciuhandu Români din Câmpia Aradului de acum două veacuri, Arad 1940, p.37
2. Călători români în Țările Române, vol II, p 336-339. ”.
3. Ioan Valeriu Tuleu, Cintei, satul dintre bălți, Edit Viața arădeană, Arad 2008, p. 108
4. J.J. Ehrler, „Banatul de la origini până acum” (1774, Editura de Vest Timișoara, pp. 45-57.
5. Francesco Grisellini, „Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei, pg 175.
6. Francisco Grisellini, op. cit. p. .
7. Adrian Nițu, Arad. Economie și societate, vol I, Cluj-Napoca 2016, p. 98.
8. Vasile Faur, Țara Zărandului, Editura Gutenberg-Univers, Arad 2017, p. 90 pentru Moroda și 94 pentru Seleuș la conscripția din 1715 și p. 153 pentru Seleuș și Moroda și 204 pentru Csigere în conscripția din 1720. .
9. Gheorghe Ciuhandu, Români din Câmpia Aradului de acum două veacuri, Arad 1940 la Anexe Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata.
10. Vasile Faur, Țara Zărandului, - conscripții, cronică, documente, Editura Gutenberg-Univers, Arad 2016, p. 289)

11. Vasile Faur, Țara Zărandului, op. cit, pp. 308-311) .
12. Realități istorice din vestul și nord-vestul transilvaniei, - studii și documente, Andrei Caciora, coordonator, Vasile Goldiș University Press, Arad 2006, pp.181- 241.
13. Arhiva Bisericii Ortodoxe Seleuș, Registrul botezaților.
14. Dicționarul istoric al localităților județului Arad, Arad 1997, p. 128, Moroda, p. 166, Seleuș p. 220
15. (Studia Censualia Transilvanica – recensământul din 1869 din Transilvania, Presa Universitară clujeană 2008, p 52-53).
16. Arhiva bisericii Ortodoxe Seleuș, Protocolul botezaților
17. SJAN Arad, CSRC, OPOR Seleuș, Protocolul botezaților și Protocolul decedaților
18. Recensământul din 1880 reprodus în Studia Censualia Transilvanica, Recensământul populației din 1880, pp. 5- 26 pentru județul Arad
19. Studia Censulia, p 26.
20. Alexandru Roz, Kovach Geza, Dicționarul istoric al localităților din județul Arad, Arad-1997, p 220, 221 .
21. Ziridava nr 10, 1978, Roz Alexandru, Aradul în timpul primului război mondial, p. 378.
22. Institutul Central de Statistică, Recensământul populației din 30 decembrie 1930, vol populație.
23. Institutul Central de Statistică, Indicatorul localităților din România, datele recensământului din 6 aprilie 1941
24. Ioan Truș, manuscris aflat în posesia autorului
25. Motorca, Ioan, Cercetări și date monografice, p 78.
26. Motorca, Ioan, Cercetări și date monografice p. 66
27. Institutul Național de Statistică, Recensământul populației și al gospodăriilor din anul 2002
28. Institutul Național de Statistică, recensământul populației și a gospodăriei din anul 2011.
29. Strategia de dezvoltare a comunei pe 2014-2020, manuscris
30. Grec, Florica, Mișcarea naturală a populației în județul Arad și la nivel național în perioada 2012-2016. Arad, ianuarie 2018)
31. Iorgu Iordan, Dicționar al numelor de familie, Editura Științifică și enciclopedică , București, 1983 și Ioan Motorca, Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Iermata.
32. Muntean, Nicolae, informații orale

CAP IV

Biserica

Ortodoxia la români

Creștinismul a pătruns pe teritoriul cuprins între Dunăre și Carpați încă de la începuturile sale, odată cu colonizarea Daciei de către romani, începută în anul 106. Creștinarea populației autohtone s-a produs însă încet, de-a lungul mai multor secole, în așa fel încât atunci când se putea vorbi de români aceștia erau deja creștini. Bineînțeles că, primii oameni din Dacia romană care au intrat în contact cu noua religie au fost locuitorii orașelor create de coloniști. Aceasta ne-o dovedește și termenul de **păgân** care în limba română vine

din latinescul *paganus* (locuitor al satului). Caracterul latin al creștinismului românilor apare și din termenii de bază folosiți pentru a desemna realitatea religioasă creștină. Astfel, cuvântul **biserică** în limba română se provine din cuvântul latin **basilica**, care desemnează templul roman. E interesant de observat că la celelalte popoare romanice cuvântul care desemnează comunitatea religioasă creștină provine din termenul **eclesia**. Popoarele germane și slave au termeni formați din cuvântul grecesc **kiriacon**, de unde **kirche, church, etc..** Alte cuvinte latine intrate în terminologia religioasă românească sunt: Dumnezeu (Dominus Deus), a boteza (baptizare), creștin (christianus), cruce (crux), câșlegi (caseum ligare), sărbătoare (servatoria), priveghiu (pervigium), răposat (repausat) și multe altele.

Creștinismul daco-roman s-a răspândit în primele secole într-o formă simplă, populară, fără așezăminte religioase deosebite și fără o ierarhie bisericească. Elementul creștin s-a alimentat cu elementele cultural-religioase din sudul romano-bizantin. Viabilitatea sa în zona nord-dunăreană s-a datorat romanității locale și legăturilor acesteia cu sudul Dunării. În județul Arad au fost descoperite urme materiale (arheologice) antice, care pot fi considerate creștine la: Pecica (cataramă cu cruce trefilată); Felnac (piese cruciforme harnașament), la Socodor s-a descoperit un obiect arheologic din secolul IV care poate fi de proveniență creștină. (1)

Așezarea slavilor, influența Bizanțului, activitatea misionarilor bisericii răsăritene, circulația și răspândirea scrierilor religioase de sorginte slavo-bizantină au influențat profund și viața religioasă. Aceasta a făcut ca limba de cult în biserica creștină românească să fie slavona. O limbă care nu era însă cunoscută de popor și nici măcar de cei mai mulți dintre preoți, care s-au ridicat tot din rândul său. Pentru a argumenta, cităm din D. Drăghicescu care afirmă următoarele: „*Influența slavă s-a produs mai târziu, după cucerirea bulgară și mai ales prin pătrunderea călugărilor din sudul Dunării, din Bulgaria și din Grecia. Tot Drăghicescu spune că: „Dimpotrivă, trebuie avut în vedere că termenii bisericești, împrumutați de la slavi, însemnează lucruri de o valoare de a doua mână, Astfel de termeni avem: vlădică, moliftă, utrenie, cristelniță, clopot, strană, tămâie, precista, stareț, schimnic, mucenic, potcap, moaște, spovedanie, capiște, sobor, prohod, propovăduire, pristavire, bogdaproste, blagoslovenie, pravoslavnic, bogdaproste, colac, etc. Toți acești termeni, după cum se vede foarte bine, privesc sau părți de mică însemnătate din slujba Dumnezeiască, sau instrumente și obiecte întrebuințate în biserică sau, în sfârșit, numiri particulare pentru unele stări duhovnicești și pentru ornamente și haine bisericești. Întrăurirea slavonă asupra bisericii române privește deci mai mult cultul formal, partea dinafară a slujbei și o bună parte din organizarea vieții culturale. Partea lăuntrică a credinței pare a fi rămasă mai mult înafară de această întrăurire”.* (2)

Izvoarele scrise despre creștinismul existent în rândul românilor din părțile arădene sunt puține, dar nu inexistente, astfel, un document ne spune că la Sinodul de la Niceea, din anul 767, a participat și un episcop numit Ursus, care își exercita autoritatea în partea vestică a teritoriului românesc. Potrivit unor istorici români, Ursus a fost episcop al românilor (latinilor) din zonele vestice și sud-vestice, cu reședința la Morisena (Cenad), unde s-au descoperit urmele unei biserici din sec. V-VI e.n.

În noiembrie 1028, Papa Grigore amintește despre credința ortodoxă a românilor: „...sunt niște oameni care se numesc Walati care, deși după nume se socot creștini, îmbrățișând diferite rituri și credințe într-o singură credință, săvârșesc fapte ce sunt potrivnice acestui nume. Căci, nesocotind biserica romană, primesc toate tainele bisericești de la niște pseudo-episcopi, care țin de ritul grecilor...” (3)

În perioada medievală, izvoarele scrise se înmulțesc, astfel, în mai 1328, la Avignon, Papa Ioan al XXII-lea îi dojenește pe prelații regatului, la plângerea regelui, pentru că „atunci când se întâmplă ca unii dintre cumani, români și slavi și alți credincioși să treacă la credința catolică...voi cereți cu prea multă strășnicie de la unii ca aceștia, astfel convertiți și de curând trecuți la religia catolică, dijmele întregi și chiar le stoarceți, pricină pentru care

noii credincioși și cei astfel convertiți datorită faptului că mai înainte de convertirea lor nu obișnuiau să plătească aceste dijme, acum spun, că de aceea sunt îndemnați ca să îmbrățișeze numita credință catolică, spre a da bunurile lor oamenilor bisericii și mulți care bucuroși ar trece la această credință, din această pricină se dau înapoi de la o atare convertire". Papa le cere preoților săi să se poarte cu multă îngăduință față de ei. (4)

Regii maghiari au considerat de cuviință să ia măsuri împotriva „schismaticilor”, cum erau numiți ortodocșii și, la 1366, Ludovic cel Mare ordonă ca „în tot ținutul sau întreg districtul Sebeș nici un altul să nu poată ține sau păstra moșii decât numai adevărații catolici, care urmează întocmai credința pe care o ține și mărturisește biserica romană” districtul „ în tot ținutul sau întreg districtul Sebeș, nici un altul să nu poată ține sau păstra moșii, decât numai adevărații catolici, care urmează întocmai credința pe care o ține și o mărturisește Biserica Romană” (5) Măsurile restrictive privind manifestarea ortodoxiei și tendințele de catolicizare se extind asupra întregului regat maghiar medieval și asta duce la convertirea multora dintre românii proprietari de moșii, care trec astfel în rândurile nobililor maghiari. Dar marea masă a poporului românesc rămâne la credința strămoșească.

Un ajutor consistent, îl vor avea românii ortodocși din părțile arădene și zărăndene de la despotul sârb Gheorghe Brancovici, care primește în 1438, de la regele ungar Albert, vastul domeniu al Șiriei, care avea în componență peste o sută de sate românești, în unele părți așezându-se și populație sârbească. Existența bisericii românești ortodoxe în părțile arădene este confirmată și de articolul 32, votat de dieta de la Seghedin, la 1459, care face mențiune la „religia valachilor” sau „legea românească. Era vorba de încadrarea în armata ungurească a țaranilor valahi, ruteni și slavi aparținători la „religia Valachilor. (6)

Există puține informații medievale despre existența și organizarea religioasă a românilor din părțile mureșene și crișene în primele secole ale evului mediu. În secolele XIII-XV sunt totuși atestate biserici ortodoxe la Sângiorgiu (între Mândruloc și Vladimirescu), Sânmedriu (în apropiere de Munar), Sânmiclăuș (lângă Pecica), Socodor, Agrișu Mare (există în 1400 o biserică din piatră), Mânărău, Lipova, Arad, Nădlac etc.

Se știe însă că, în cursul veacului al XV-lea, „peste parohiile cuprinse pe aceste teritorii își exercitau jurisdicția episcopii care rezidau când la Lipova, când la mănăstirea cu hramul „Sfântul Ierarh Nicolae” de la Ineu, unde familia Brancovici avea moșii încă din prima jumătate a veacului”.(7) Există informații care susțin că Episcopia de la Lipova a fost românească și sufragănă Mitropoliei Ortodoxe Române de la Alba Iulia. După ocuparea definitivă a Lipovei de către turci (1552), episcopul s-a refugiat la Ineu. Pe atunci, cetatea se afla în stăpânirea lui Gheorghe Brancovici, o rudă apropiată a despoților sârbi cu același nume, care în a doua jumătate a secolului al XVI-lea a primit de la principele Sigismund Bathory Șiria, Pâncota și alte sate mai îndepărtate. (8) În perioada următoare, episcopii își vor avea reședința când la Lipova când la Ineu, în funcție de împrejurările istorice, mai precis de rezultatul luptelor dintre transilvăneni și turci. Abia după cucerirea austriacă de la sfârșitul secolului al XVII-lea – Ineu este cucerit la 1693 – biserica ortodoxă se va așeza într-o albie de curgere autonomă, recunoscută de diplomele emise de Împăratul Leopold al Austriei (1657-1705), la 20 august 1691 și 4 martie 1695, cuprinse în „Privilegiile ilirice”, acordate sârbilor ortodocși, dar extinse și asupra românilor. O importanță majoră a organizării ecleziastice va avea loc și prin mutarea scaunului episcopal de la Ineu la Arad, în anul 1706, primul episcop fiind Isaia Diacovici, care se va numi în continuare, pentru puțin timp, „Episcopus Ienopolitanus”, dar următorii episcopi vor lua titulatura de episcopi al Episcopiei Ortodoxe a Aradului. (9) De aici înainte, localitățile Seleuș, Moroda, Cighirel, Iermata vor primi preoți de la Episcopia Aradului, ai cărei ierarhi vor efectua vizite canonice și vor judeca pricinile intrate în competența lor.

În acele începuturi, credința se manifesta în forme cât se poate de simple, comunitatea constituia biserica iar preotul era atât exponent al comunității cât și al puterii Dumnezeiești.

Subordonările ierarhice erau foarte slabe, avându-se grijă doar ca dogma să fie respectată și ferită de erezii. Preotul (prezbiter) ca și conducător spiritual al poporului era integrat perfect în comunitate. Avea gospodărie, familie, se ocupa atât cu cele lumești cât și cu cele spirituale: ara, semăna, creștea vitele, avea grijă de familie, intervenea pentru soluționarea litigiilor dintre oameni, boteza copiii, oficia cununii și slujbe de înmormântare. Duminica era omul bisericii. Puțini erau cu carte, cei mai mulți cunoșteau câteva cântări și rugăciuni, crezul și ritualurile. Biserica era și instanță de judecată, fiind pomenite faptele bune și înfierate abaterile de la regula și morala creștină. A te situa înafara bisericii, echivala cu excluderea din comunitate. Preotul se bucura de tot respectul, pentru el credincioșii de rând efectuau și unele munci agricole și gospodărești. *„Nu trebuie să ne mirăm deci, dacă acești oameni care în tinerețe n-au primit vreo învățătură din partea popilor le rămân supuși ca niște robi și nu își dau seama că acești popi ai lor sunt și rămân doar niște țărani deghizați, care nu pot avea vreo noțiune despre religie, deoarece luați cel mai adesea de la carnea plugului de-abia știu citi în limba lor maternă. Religia acestor oameni este practică, prin urmare, mai mult acasă decât la biserică. Slujba Dumnezeiască constă doar din cântarea liturghiei și din alte ceremonii exterioare”*. (10) Sunt aprecierile unui catolic austriac, care nu cunoștea ortodoxia, pentru care singura credință adevărată era cea emanată de la Sfântul Scaun, în timp ce ortodocșii erau considerați schismatici.

În general, în satele românești lăcașul de cult era mic, format dintr-o singură încăpere, construită din lemn sau, din nuiele (gradele) lipite cu lut și adesea neîncăpătoare. Tradițiile, obiceiurile venite din timpuri foarte vechi, provenite din mituri și practici precreștine s-au amestecat cu reguli noi, creștine, sărbătorile vechi s-au suprapus peste altele noi, toate formând o cutumă ce trebuia strict respectată.

„Ceea ce iubeau românii era ritul, era chiar și magia neînțeleșelor cuvinte slave, în care bănuiau o tainică înrâurire, făcătoare de minuni, erau superstițiile atacate cu furie de regimul superintendenților (calvini n.n.). Dogma aceea era mai presus de mințile unor credincioși care erau deprinși a primi pe Dumnezeu prin simțuri și cărora li se înfățișa în loc o rece filozofie teologică”. Credința creștin-ortodoxă a înrâurit puternic viața de zi cu zi a credincioșilor, regulile bisericii fiind respectate cu sfințenie. *„Practica religioasă urmată acasă de tineri și bătrâni consta din patru posturi neobișnuit de lungi: Postul Crăciunului, care ține 6 săptămâni; Postul Paștelui, care ține 7 săptămâni; Postul Sfinților Petru și Pavel de trei săptămâni și cel al Nașterii Mariei care ține tot trei săptămâni. Împreună cu toate celelalte zile de post, ajunatul însumează de obicei 7 luni într-un an, fiind atât de riguros încât pe la mijlocul postului principal nu mai e îngăduit să se mănânce nici untură și nici ouă. Postul pe cât este de riguros, este ținut tot atât de strict. Acești oameni buni sunt atât de pătrunși de el încât ar ucide mai bine un om decât să încalce postul, ceea ce s-a observat și la cei furișaji în rândul lotrilor”* (11)

Bisericile ortodoxe din satele comunei Seleuș

Doar începând cu prima jumătate a secolului al XVIII-lea, există primele informații transmise de documente și diferiți autori ecleziastici privind bisericile din satele actualei comune Seleuș.

Prima informație despre biserica ortodoxă din **Iermata** provine de la o inscripție din anul 1737 de pe un potir de bronz, prin care ni se arată că a fost dăruit de G. Velico de la Oradea Mare pentru biserica ortodoxă română. Prima biserică a fost mică, din lemn. Ea a fost zidită aproape de câmp, pe drumul ce duce spre Mocrea, prin Daica. (12)

Din conscripția episcopului Aradului, Sinesie Jivanovici (1751-1768), întocmită în 1755, aflăm că la mijlocul secolului al XVIII-lea exista o biserică din lemn, nu demult

construită, cu hramul „Înălțarea Domnului”, situată pe vatra veche a satului, de unde, în anul 1773, a fost mutată pe locul bisericii de astăzi. De la vechea biserică, se mai păstrează trei icoane împărătești, reprezentând pe „Hristos Învățător, „Sfântul Nicolae” și „Arhanghelul Mihail”, atribuite zugravului Constantin. Pe noul amplasament, biserica a fost așezată pe o fundație din piatră, lungă de 7 stânjani, lată de 3 stânjani. Biserica avea două clopote, unul de 100 kg, al doilea de 20 kg. În anul 1927 a fost înlocuită cu actuala biserică din zid care, poartă hramul celei vechi. (13) **Foto. Biserica ortodoxă Iermata**

La Moroda, în anul 1739, era sfințită o biserică din lemn cu hramul „Sf. Arhangheli”, construită pe locul cimitirului vechi, lângă Cigher. În 1761, după mutarea satului pe vatra actuală, este construită o altă biserică de lemn, acoperită cu șindrilă, cu același hram, având o lungime de 7 stânjani și o lățime de 3 ½ stânjani. Demolată în 1912, în locul ei a fost construită actuala biserică din zid, având hramul celei vechi. Proiectul noii biserici s-a realizat pe banii dr. Ioan Suci, avocat în Arad. În 1913, este terminată și sfințită de către episcopul Ioan Ignatie Papp al Aradului. (14)

La Seleuș, în anul 1745, a fost sfințită biserica din lemn cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, la numai doi ani de la numirea ca preot a lui Simion Horga, considerat ctitorul bisericii. A fost construită cu sprijinul credincioșilor, în locul vechii biserici din lemn, care, evident, a fost construită cu mulți ani înainte. În conscripția episcopului Sinesie Jivanovici al Aradului se menționează că, în 1755, era lipită și nevărută. Încă din primii ani ai celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, datorită vechimii și pentru că era mult prea mică, în urma sporului demografic înregistrat, s-a impus edificarea unui nou lăcaș de cult. La 18 iulie 1857 este înregistrat raportul preturii Pâncota către autoritățile comitatului Arad prin care se susținea cererea seleușenilor privind aprobarea pentru edificarea unui nou lăcaș de cult. (15) Biserica, din piatră, s-a construit între 1868-1870 și a fost sfințită de către Episcopul Ioan Mețianu. A fost pictată de către Nicolae Popescu, după metoda pictorului Nicolae Alecsici. Biserica a fost repictată în 1876-1878 de Vasile Nițulescu din Brașov, și a fost pictată din nou de pictorul G. Cabadici de la Sibiu, în anul 1925. **Foto: Biserica ortodoxă Seleuș**

Până în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, în hotarul Seleușului a existat Cighirelul, care în 1726 avea o biserică de lemn, așa cum reiese dintr-o însemnare făcută pe filele unui exemplar al Cazaniei lui Varlaam. Din conscripția lui Sinesie Jivanovici aflăm că biserica avea hramul „Sf. Arhangheli”, era nesfințită și ținea de protopopiatul Zărand, iar preoți erau Nestor Marianovici și Nestor fără parohie. (16) La 30 iunie 1768 parohia primește aprobarea autorităților pentru a construi o nouă biserică. În 1855 biserica din Cighirel exista încă, fiind nu demult reparată. Locul bisericii din Cighirel era numit de oameni „Râțul bisericii”, iar piatra unghiulară a putut fi văzută până târziu la mijlocul secolului XX.

Preoții satelor

Preoții, ca slujitori ai bisericii și părinți duhovnicești ai credincioșilor, aveau în acele vremuri un rol deosebit în cadrul comunității pe care o păstoreau îngrijindu-se de toate aspectele vieții sociale, având grijă și de cele spirituale dar și de cele materiale. Satele Seleușului au avut șansa, din acest punct de vedere, de a avea preoți deosebit de înzestrați teologic dar și buni administratori ale celor materiale. Ei au avut și o pregătire teologică peste media celorlalți preoți din Eparhia Aradului. Trebuie spus că în secolul al XVIII-lea nu era o școală teologică specială, preoții fiind pregătiți la școlile de normă, pe lângă mănăstiri sau pe lângă alți preoți. Primul despre care știm că a urmat școli „înalte” este preotul Nicolae Horga Popovici, care ar fi urmat „școala latinească” de la Oradea în anii 80 ai secolului al XVIII-lea. Mai apoi, există informații și despre alți preoți absolvenți de școli teologice.

Prin circulara din 12 iulie 1793, Episcopul Pavel Avacumovici al Aradului aducea la cunoștința protopopilor că, începând cu data de 1 august 1793, se redeschid cursurile de învățatură catehicească de la Oradea, care a funcționat cu întrerupere între 1780-1821. Printre

absolvenții școlii s-a aflat și Grigorie Popovici din Moroda, care a absolvit școala în 1795, după care a fost hirotonit ca preot și a funcționat în satul natal. Mai amintim pe Nicolae Popovici din Cighirel, absolvent al școlii în 1793. (17) Abia în anul 1822, se deschide, la Arad, Institutul Teologic care va pregăti preoți pentru Eparhia Aradului și unde se vor fi pregătiți și credincioși născuți în satele actualei comune Seleuș. Între aceștia, în ordinea absolvirii, amintim pe: Gabor Nicolae (Iermata 1844-1845); Cociuba Sinesiu (Moroda 1864-1865); Raț George (Seleuș 1868-1869); Zaslo Partenie (Seleuș 1868-1869); Papp Partenie (Seleuș 1872-1873); Bodârlău Teodor (Iermata (1934-1935); Gornic Dimitrie (Iermata (1939-1940)). (18)

Seleușul va beneficia pe tot parcursul secolului al XVIII-lea de o adevărată dinastie de preoți din familia Horga, oameni înzestrați cu calitățile necesare păstorului de suflete. Preoții își vor adăuga și numele de Popovici la vechiul nume, obicei practicat pe scară largă în biserica ortodoxă română aflată în sistemul mitropolitan al Carlovițului. Un anume Petru Horga, după ce este disponibilizat din garnizoana Ineului în 1693, obține de la mitropolitul Teofil al Bălgradului (1692-1697) singhelia pentru ocuparea postului de preot paroh al Seleușului. Unul dintre urmașii preotului Petru, Simion Horga, a funcționat ca preot la Seleuș, după unii de prin 1740, după alții de prin 1743 sau 1748. Într-o conscripție din anul 1774 se menționează că Simion Horga funcționa ca preot în Seleuș din data de 24 iunie 1743, având în posesie 10 jugăre de pământ, o livadă de fân pentru 5 cosași, avere moștenită din familie. În conformitate cu urbariul din 1774, dotația lui Simion Horga cuprindea 2/3 dintr-o sesie iobăgească (o sesie avea 32 jugăre), la care se adăugau veniturile stolare.

În 1746, alături de preotul Simion Horga funcționa și preotul Gligor Popovici, menționat și în 1755. În acest ultim an, este menționat ca diacon Mihai Popovici, care putea să fie fiul lui Gligor Popovici. Documentele menționează că preotul Simion a avut 4 fii: Marian, Ioan, Nicolae și Isaia. În 1791, alături de Marian funcționa deja ca preot și fratele său Ioan, așa cum spune o însemnare făcută pe filele unui Ceaslov, tipărit la Târgoviște în 1715.

Preotul Simion a avut o contribuție deosebită în aducerea, păstrarea și folosirea cărților românești. Însemnările de pe diverse exemplare, aflate cândva în biserică, ni-l dezvăluie ca pe un om luminat, care leagă pe cheltuiala sa „cărțile stricate”, lăsându-le moștenire urmașilor. La mijlocul secolului al XVIII-lea este semnalat un exemplar din „Antologhionul” (1705) datorat lui Antim Ivireanul, aflat în posesia preotului Simion Horga Popovici. (19)

În 1789, preotul Simion Popovici lăsa fiului său Manoilă Ioan Popovici, preot în aceeași parohie, un exemplar al unui Ceaslov (Târgoviște 1715), pe care îl avea și el moștenire de la tatăl său, alături de alte cărți. (20) „Această carte a fost a lui popa Simion din Seleuș și au rămas la Mânăilă Ioan Popovici din Seleuș preotul ...la anul 1789 am dat”. Însemnările de pe diverse exemplare aflate la biserică ni-l dezvăluie ca pe un om luminat, care leagă pe cheltuiala sa cărțile stricate de utilizare, care știe că lasă prin aceste cărți o moștenire. Dintre cărțile legate de Simion Popovici face parte și „Antologhionul”. Citind însemnările de pe carte aflăm că a fost reparată în 1755 și 1781, a doua oară costul lucrării fiind de 7 zloți”. (21)

Moștenirea lăsată de preotul Simion Horga Popovici se va dovedi esențială pentru evoluția parohiei ortodoxe a Seleușului, mai ales prin opera urmașilor săi, până la începutul secolului următor și apoi prin cărțile lăsate lor. Dar, iată care sunt preoții Seleușului în curgerea anilor până la Marea Unire: Petru Horga (1693); Gligor Popovici (1746,1767); Simion Horga (1743-1791); Gheorghe Popovici (1755); Marian Horga (1791; Ioan Horga (1791); Nicolae Horga Popovici (1799-1811); Vasile Horga (1811), Florea Zaslo (1849); Ioan Papp (1849-1871); Partenie Zaslo (1869-1904), Isaia Goldiș (1858-1864); Demetriu Pandovici (1884-1887), Ioan Șeredan (1886-1904); Ioan Manițiu (1914- 1957); Nicolae Vidrighin (1915-1924). Cel mai cunoscut dintre toți avea să devină Nicolae Horga Popovici, care s-a remarcat și în plan cultural prin editarea, în 1807, a primei cărți în limba română „Oglinda”, a unui autor din partea de vest a țării. **Foto: Carte Horga**

Precizăm că populația Seleușului sporind se aprobă a doua parohie, care nu era prevăzută în urbariul din 1771. Titular devine în 1792 Ioan Popovici. De aici provin și anumite suprapuneri de ani. (23) Pentru Cighirel au fost identificați următorii preoți: Nestor Marianovici (1755); Nicolae Popovici (1815); Ioan Horga (1848,1849), Ioan Duma (1849); Vasile Tomița (+1871). (24)

Deși era o parohie mică, Iermata a avut mare grijă de biserica sa, construind cu mare cheltuială lăcașurile de cult, având în vedere numărul mic de familii. Primul preot apare în documente la 1755 cu numele de David, care l-a avut diacon pe fiul său Constantin. Dimitrie Popovici își începe păstoria în 1767 și continuă până în 1796, urmează apoi: Atanasie Popovici 1796-1823; Simion Nichici 1823-1863; Gabor Nicolae 1865; Gheorghe Caba (1865-1881); Partenie Zaslo (martie 1882-octombrie 1882); Teodor Petrașcu (1884-1900); Moise Ghergar (1899-1900); Ioan Moga (1900-1920). (25)

Conscripția episcopului Sinesie Jivanovici ne face cunoscut și primul preot al comunității ortodoxe din Moroda în persoana lui Oprea (1755). Mai funcționa tot atunci și Dimitrie, dar fără parohie, urmează apoi Gavril Poricescu (1767); Oprea Ioanovici (1767); Grigorie Popovici (1780); Ioan Popovici (1800,1803); Dimitrie Gornic (1821-1838); Rista Feier (1838-1840); Gheorghe Zaslo (1840-1850); Nicolae Gornic (1850-1853); Pavel Șurtea (1852-1875); Pavel Groza (1875-1876); Gheorghe Caba (1876-1884); Gheorghe Moise (1884-1907); Cornel Papp (1907-1908); Aurel Ciorogariu (1908-1913); Ioan Petrișor (1913-1919). (26)

Mai trebuie arătat că, începând din 1767, Moroda, Seleușul și Iermata au făcut parte din protopopiatul Șiria iar din 1883 cele trei sate trec la Protopopiatul Ineu, configurație care se va menține până în 1942. (27). În schimb, Cighirelul este pomenit ca aparținând de protopopiatul Zărând. Un preot al Seleușului va ocupa și calitatea de protopop al Șiriei. Ioan Horga Popovici al doilea fiu al lui Simion Horga cere, la 24 februarie 1792 (pe atunci funcționa ca preot în Seleuș), numirea ca protopop al Șiriei, arătând episcopului Pavel Avacumovici al Aradului (1786-1816) că pe lângă limba română cunoștea bine și limbile sârbă și maghiară. Solicitând postul de protopop, își argumentează și originea nobilă a familiei sale, anexând și o recomandare din partea comitelui Sigismund Edelspacher. În 1793 deja activa în acest post, calitate în care semnează o conscripție a protopopiatului, la redactarea căreia își aduce contribuția și fratele său Nicolae, care pe atunci activa la Șiria. Ca protopop a funcționat până la 28 septembrie 1795, așa cum reiese dintr-o însemnare manuscrisă făcută pe filele exemplarului din „Adunarea Cazaniilor” (cândva în inventarul parohiei Seleuș). (28)

Cărțile bisericești

Starea spirituală și materială a credincioșilor din Seleuș cât și pregătirea teologică-culturală a preoților se văd cel mai bine astăzi și în bogăția cărților bisericești pe care le-au deținut biserica și slujitorii ei. Primii care donează cărți bisericii sunt desigur chiar preoții, ajutați fiind de rude și credincioși. O carte („Octoih”, București 1830) a bisericii din Seleuș a cumpărat-o preotul, fratele său și alții. Cartea se află în colecția din Gai a Arhiepiscopiei Aradului. (29) Semnificativ pentru credința manifestată de seleușeni și disponibilitatea lor de dăruire este faptul că un exemplar al „Cazaniei” lui Varlaam (apărută la Iași în 1643), din cele 17 existente în județul Arad, a aparținut bisericii din Seleuș. (30)

Într-un inventar din anul 1791, întocmit de preoții Marian și Ioan Horga, sunt menționate un număr de 14 cărți: Evanghelie, Sfânta Scriptură, Mineie, Triod, Strașnic, Psaltire, Apostol, Penticostar (Râmnic 1743), Cazanie, și un Ceaslov (Tâgoviște 1715). Pe lângă cărțile menționate, mai târziu apar încă patru cărți: „Îndreptarea legii” (Tâgoviște 1652); „Antologhion” (Râmnic 1705); „Octoih” (Râmnic 1706); „Adunarea Cazaniilor” (Viena 1793). Exemplarul ultimei cărți din „Adunarea Cazaniilor” a fost cumpărat de frații Ioan și Nicolae Horga, după cum reiese dintr-o altă însemnare făcută pe filele 3-15: „*Carte a bisericii comunitatului camaresc Seleuș pre bani gata 7 fl. cumpărată prin strădania kir*

protopresvităr Ioan Horga și kir Nicolaie Horga, juratul de varmeghie a Aradului, anul 1795. Vecinae pomiati cetitorilor să ne pomeniți ca să aveți și voi loc tărsit în urma venirii către noi, de care toți nu puteți scăpa cei cu trup muritori; înțelepte, pricepe ce-și însămn aicea eu Nicolae Horga sau Popovici, paroh preot în Seleuș, sucțăsora lui Ioan Horga, protopresviter Vilagoșului”. Faptul că aceste cărți nu figurează în inventarul bisericii din 1794 ne determină să credem că ele – spune dr. Pavel Vesa - au aparținut preoților din familia Horga. Cărțile tipărite la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, au fost procurate fie pe seama bisericii fie în interes personal de preotul Petru Horga. Exemplul lui a fost luat și de ceilalți preoți din familie. (31)

Dar, nu numai preoții din familia Horga au investit în cărțile bisericești, pentru că, iată ce aflăm dintr-o însemnare făcută pe „Penticostar” (Râmnic 1743): „*Această sfântă carte au cumpărat Morar Sima pentru sufletul lui Igna din Cighirel de pomană la biserică au dat să naibă nimeni a o primi la sine numai să fie la sfânta biserică fieștece preot va fi*”. La subsol numele cumpărătorului ne dezvăluie ocupația acestuia, de morar. În conscripțele din anul 1746 ale Seleușului găsim înregistrat un Igna, cu o situație economică precară (un cal, 2 porci), care ar putea fi cel pomenit în însemnare. În acest caz fiind vorba în text de moartea lui Igna, consemnarea este ulterioară anului 1746. (32)

În studiul „*Cartea veche românească în părțile Aradului – expresie a unității naționale*”, Elena Colta spune că „*urmărind cărțile și ctitorii ce înțelegeau să transmită urmașilor știri despre truda procurării lor, ca fapt deosebit pentru viața unui om, descoperim importante centre ortodoxe cum sunt: Comlăuș, Cuvin, Lipova Hălmagiu, Seleuș, Semlac. Bisericile lor, posedând un mare număr de cărți de dincolo de Carpați, au o mare forță de iradiere culturală.*”.(33) Mai precizăm că dintre cele 5 exemplare ale „*Evangeliei*” (București 1760), existente în Episcopie, unul se afla în proprietatea bisericii din Seleuș, așa cum „*Carte românească de învățătură*” (Iași 1643), aparținând tot Seleușului, a fost transferată Episcopiei Aradului. Pe paginile de la sfârșitul cărții s-au găsit următoarele manuscrise: „*Mes(ea)ța februarie 25 dn(i) 1727. scrisam eu Gheorghe Deac din Horgel când am mărs la prentie*”. (*Scris cu chirilice cerneală maro*). *Mai departe un manuscris semnat de Ioan Duma, preot în Cighirel (chirilice, cerneală maro) și al treilea manuscris : Această sfântă carte este cumpărată pe sama sfintei beserici nostre la care avem hramul „Mihail și Gavril” care se află în Cighirel în anul 1801, în luna lui Decemvrie 21 zile. Nicolae Popovici, preot în Cighirel (chirilice, cerneală maro).* (34)

Cărțile bisericești amintite erau scrise la început cu caractere chirilice, în limba slavonă, înlocuită treptat de limba română. Pătrunderea limbii române în biserică s-a făcut mai greu decât în Țara Românească, deoarece zona arădeană intra, în timpul stăpânirii otomane, sub jurisdicția patriarhiei de la Ipek (Serbia de astăzi), apoi în timpul stăpânirii austriece sub cea a Mitropoliei de la Karlowitz. Cu toate acestea, din documentele văzute la Ineu și Seleuș, citate de Peretseny Nagy Laszlo, în 1796, limba română se folosea curent în actele bisericești. Cel mai concludent exemplu al adoptării limbii române este cel al lui Nicolae Horga Popovici care își va scrie opera în limba română.(35)

Moroda și Iermata au deținut mai puține exemplare chirilice de cult ortodox, dar ele nu au lipsit și consemnăm următoarele cărți vechi, cu locul și data apariției: Iermata: „*Evangelie*” (București 1760); „*Cazanie*” (București 1768); Moroda: „*Îndreptarea legii*” (Târgoviște 1652). La Cighirel, aflat sub influența preoților din Seleuș, unii slujind în ambele sate, au fost achiziționate mai multe cărți: „*Carte românească de învățătură*” (Iași 1643); „*Îndreptarea legii*” (Târgoviște 1652); „*Penticostar*” (Râmnic 1743); „*Cazania lui Varlaam*”. (36)

Notă: Prețurile atestă în primul rând valoarea bănească însemnată a cărților, atât la apariție cât și după aceea. Moneda diferă. Florini, taleri, zloți, la fel și bunurile în natură (fân, grâu, miei, vin etc). În 1659 pentru un exemplar al „Cazaniei lui Varlaam” biserica din

Zărând plătea 30 florini, în 1701 - 25 florini iar în 1708 - 32 zloți. O claie de fân se dădea, în 1725, pentru un exemplar al „Evangheliei învățătoare”, tipărită la mănăstirea Dealul în 1644. La sfârșitul secolului al XVIII-lea prețul cărților scade. În 1795 pentru un exemplar din „Adunarea cazaniilor”, tipărită la Viena în 1793, Nicolae Horga Popovici achită suma de 7 florini. În 1783 comunitatea Șomoșcheș achită pentru „Cazania lui Varlaam” 3 căbele și jumătate de grâu”. Un car cu fân echivala cu 2 florini. O găleată de grâu făcea 8 florini. În 1748 un bou era egal cu 12 florini.

Investiții importante au făcut bisericile din satele Seleușului și în clopote, motiv de mândrie atunci când se comparau cu satele din apropiere. Clopotul pentru comunitatea bisericească are rosturi diferite. Delimita ajunul unei sărbători religioase sau începutul și fazele prin care se trece la sfintele slujbe; anunța moartea unui membru al comunității sau din cele învecinate; marca timpul scurs de la trecerea lui la cele veșnice; anunța o invazie; bătea într-o ureche anunțând incendiu, inundație, furtună. Un document din 1855 menționează mai multe parohii ale căror biserici aveau clopote, printre acestea sunt numite cele din Cighirel cu un clopot de 100 fonți și altul de 70 fonți; Moroda deținea unul mare și unul mic, Iermata două, unul de 100 fonți și altul de 20 fonți (37)

Biserica și societatea

Biserica ortodoxă a avut și o importantă funcție socială în perioada feudală și premodernă, ea întocmind actele de stare civilă: Protocelele Botezaților, Protocelele Cununaților și Protocelele Decedaților. Biserica din Seleuș deține cele mai vechi acte și registre pentru botezați, căsătoriți și decese începând cu anul 1778 și ele sunt scrise în limba română. Din 1870 actele civile și religioase încep a fi scrise cu caractere latine. Preoții erau auxiliarii administrației locale la recrutări, conscripții, vaccinări, erau de drept și de fapt conducătorii școlii. Abia din 1894, rolul preotului este limitat la viața spirituală, iar caracterul până atunci oficial al actelor elaborate de el s-a transformat într-unul pur confesional. Actele de stare civilă trec la primării.

O problemă care a preocupat biserica și pe slujitorii ei a fost fenomenul destul de extins al căsătoriilor nelegale, așa numita răpire a fetei dar, mai degrabă, fuga miresei cu alesul ei, din diferite cauze, multe din pricină de avere, iar căsătoria se legaliza religios și civil mai târziu. Împotriva acestei practici biserica încerca să ia măsuri de combatere, dar de cele mai multe ori ele se soldau cu eșec. În secolul al XVIII-lea se cerea de către biserică trei vestiri ale cununiei. Existau și multe cedări în fața practicilor curente. Cunoscutul cărturar iluminist, preotul Nicolae Horga Popovici, a fost acuzat de către protopopul Ioan Drăghici al Șiriei că a cunoscut o văduvă din Vârșand fără să fi făcut cele trei vestiri legale. Preotul Seleușului dezmente această calomnie prin actul din 13 februarie 1802, eliberat de notarul comunei Seleuș, Nagy Ladislau de Perecseny. În cazul văduvelor sau văduvilor se cerea un atestat care să facă dovada văduviei sale, fie și prin mărturia funcționarului public. (38) Evitarea cununiei religioase avea drept cauză, în cazul familiilor mai sărace, taxele mari de la aceste slujbe care duceau la evitarea cununiei religioase. Spre exemplu, la Moroda, existau, în 1896, 30 familii nelegitime. Căsătoriile religioase înregistrate la biserici evoluează foarte greu în cursul anilor, afirmație confirmată de Registrul pentru cununați pe anii 1779-1844 existent la Biserica Ortodoxă din Seleuș: 1779 – 7 cununii; 1780 - o cununie; 1781 – 5; 1782 – 4; 1790 – 8; 1798 – 5; 1803 – 11 căsătorii, 1809 – 13 căsătorii, (preot Nicolae Horga); 1821 – 14 căsătorii (preot Isaia Horga); 1833 – 12 căsătorii (preot Ioan Toma); 1844 – 11 căsătorii (preot Ioan Toma). Dar, în anii următori, aproape toate cununiile sunt înregistrate la biserică. În schimb toți copiii erau botezați, numărul botezaților în 1828, spre exemplu, se ridica la 51! iar în 1844 la 60. Botezul copiilor era considerat absolut necesar pentru ca individul să intre în rândul creștinilor ortodocși iar cheltuielile erau mult mai mici. Decesele erau și ele consemnate cu multă

rigurozitate, deoarece slujba era obligatorie la fel cum și posibilitatea de a obține loc în cimitirul satului era astfel asigurată.

Biserica ortodoxă și-a asumat, începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, și o altă îndatorire importantă pe lângă susținerea credinței și anume ridicarea gradului de cultură al poporului românesc. Pentru aceasta a înființat școlile populare de trei ani (triviale), cu prelungire la 6 ani, aflate sub oblăduirea Episcopiei Aradului și conducerea directă a preotului paroh, care era de obicei și directorul școlii. Întreținerea școlii se făcea de către biserică prin tasul al treilea și alte venituri provenite de la credincioși și din averea bisericii. Pentru aceasta s-au construit școli care au fost dotate cu un minim de inventar didactic. (n.n.pentru școală vezi capitolul respectiv) A fost o povară grea, dar biserica niciodată nu a voit să renunțe la această responsabilitate, deși autoritățile au încercat spre sfârșitul secolului al XIX-lea să înființeze școlile de stat. La creșterea calitativă a școlii a contribuit în mod hotărâtor înființarea la Arad a Institutului Pedagogic în 1812 (Preparandia) și mai ales înființarea Institutului Teologic în 1822. De aici înainte, preoții vor avea instrucția minimă necesară unui fruntaș intelectual al satului, care dădea o autoritate mai mare preotului și dascălului. Românii vor deveni tot mai mult conștienți de condiția lor inferioară în societatea timpului și de necesitatea păstrării ființei naționale prin dobândirea autonomiei culturale și bisericești. Satele Seleușului au fost în întregime românești în secolele XVIII și prima jumătate a secolului XIX și ilustrăm afirmația prin datele reieșite din Conscriptia iosefină, din 1787, (redactată de N.M. Pop) în care Csigerell (din processus Jenovienses) avea 133 case, limba era valachica, religia greacă, iar Szolloos (din processus Vilagosensis) avea 136 case, limba era valachica iar religia greacă. Numărul, starea materială, calitatea preoților și a dascălilor au făcut ca aceste sate să reziste tentativelor de atragere la alte confesiuni religioase, precum a fost cea uniată (biserica greco-catolică), la care localități din apropiere precum Chereluș, Gurba, Mocrea, Chier nu au rezistat, trecând la greco-catolici. În deceniile III-IV ale secolului al XIX-lea a existat o puternică mișcare în rândul ortodocșilor români din eparhia Aradului pentru numirea de către Mitropolia de la Carlovitz a unui episcop de origine română. La petiția-scrisoare inițiată de Moise Nicoară, prin care se solicită împăratului de la Viena episcop ortodox din rândul românilor se alătură și Nicolae Popovici, paroh în Cighirel. (39). Până la urmă în 1829 a fost numit ca Episcop al Aradului Nestor Ioanovici, de origine română.

Biserica, apărătoare a ființei naționale

Revoluția maghiară de la 1848 aduce cu sine, din păcate, o agresiune și mai mare în contra românilor, care sunt nemulțumiți de ignorarea drepturilor românilor și ale bisericii lor. De mare importanță pentru românii ortodocși din aceste părți era separarea ierarhică de Biserica Ortodoxă Sârbă. Acest lucru se cere și la adunarea, din 30 aprilie 1848, prezidată de episcopul Gherasim Raț. Între alte revendicări mai amintim și introducerea limbii române în bisericile din regiunea Aradului. În 13-15 mai 1848, la Adunarea Românilor din Budapesta, s-a cerut ca limba română „să fie folosită pe deplin în biserică, școală și în toate trebile nației noastre cele dinăuntru...*în viitor românii să fie tratați cu mai multă băgare de seamă iar în regimentele militare să se numească și ofițeri români*”. Aceste doleanțe au fost afirmate și la Sinodul diocezei Aradului, care s-a ținut la Chișineu Criș între 18 martie și 18 aprilie 1849, la care, între delegați, s-au aflat episcopul Gherasim Raț, Ioan Arcoși, Simion Bica - preot în Beliu, Pavel Boțco - paroh în Chișineu Criș, Ioan Chirilescu - preot în Talpoș, Pavel Petrița - consilier la Arad. În cadrul ședințelor s-a cerut autonomia bisericii și a școlii *românești* „iar *limba de căpetenie în toate școlile române...va fi numai românească*”. (40) Evenimentele din acel an revoluționar au avut repercusiuni și asupra preotului din Moroda, Gornic Nicolae și asupra învățătorului Iacob Lucaci, care au fost pârâți în noiembrie, de uniții din protopopiatul Șiria, de uneltire contra ungarilor, fiind amenințați cu spânzurătoarea. Nu scapă de amenințări nici ceilalți doi preoți din această parohie, Dan și Iosif. Între prigonitorii

românilor erau și Atzel Ștefan, proprietarul de la Boroș-Ineu și de la Mocrea și baronul Bohuș de la Șiria. (41)

Trebuie recunoscut însă că, abolirea iobăgiei, prin patentele împărățești din 1853-1854, a adus și mare ușurare materială la întreținerea bisericilor și la îndrăznirea credincioșilor la construcția unor edificii mari, din piatră. Spre exemplu, în 1853, biserica din Moroda primește în folosință o sesie de pământ (32 iugăre), iar la Seleuș se va înălța în 1870 biserica actuală, din piatră și cărămidă, cu contribuția credincioșilor. Ea a fost târnosită de către episcopul de atunci, Ioan Mețianu, în prezența credincioșilor din parohie. Iconostasul a fost făcut din lemn și a fost pictat în anul 1886 în stil renașcentist. Biserica a fost repictată în stilul bizantin, tehnica fresco, între anii 1979-1980 și este foarte bine conservată.

De un mare ajutor pentru preoții români vor deveni revistele editate de Mitropolia Transilvaniei și de Episcopia Aradului, prima dintre acestea fiind revista „Speranța”, scoasă de „Societatea de lectură a teologilor români”, urmată de revista „Lumina” (1875), pentru ca, în 30 ianuarie 1877 să apară primul număr din „Biserica și Școala”, editată până în 1918, publicația românească de pe teritoriul comitatului și județului Arad, cu cea mai mare vechime neîntreruptă. La acestea vor fi abonați și preoții Seleușului, cunoscuți prin gradul lor ridicat de cultură, ca să-i amintim doar pe Isaia Goldiș, tatăl lui Vasile Goldiș și pe Partenie Zaslo, ai căror fii vor urma cariere preoțești și avocațești.

Așa cum am mai arătat propaganda uniată (de trecere la greco-catolici) nu a avut succes în satele Seleușului, până la începutul secolului al XX-lea. A existat, cei drept, în 1849, un locuitor din Moroda care a fost cununat la biserica greco-catolică cu ocazia căsătoriei cu o fată din Mocrea, dar această primă trecere a fost izolată. Recensământul din 1869 din Transilvania numără la Seleuș 2228 ortodocși; 78 catolici; 18 israeliți; 26 reformați; și 8 evanghelici. La Iermata existau 590 ortodocși și 3 israeliți iar la Moroda erau 1231 ortodocși, 5 israeliți și un reformat. (42)

Trecerea de la unanimitatea ortodoxă de la mijlocul secolului al XVIII-lea, la apariția unor minorități confesionale se datorează implantării în satele comunelor a unor funcționari și meșteșugari de alte naționalități (maghiari, gremani, evrei), dar care nu erau în număr suficient de mare pentru întemeierea unor comunități religioase (construirea de biserici). Astfel, catolicii vor adera la biserica catolică din Pâncota, israeliții la sinagoga din Ineu și așa mai departe. Faptul că în anul 1900 Seleușul va avea o populație de aproape 95 la sută românească, doar Șomoșcheșul avea o populație românească mai mare, va asigura și o populație ortodoxă net majoritară.

Numai că, iată, în 1905, mai mulți morodani încearcă să treacă la greco-catolicism, dar și această tentativă eșuează însă peste doi ani, în 1907 se reușește înființarea la Moroda a parohiei greco-catolice ca urmare a trecerii unei părți din locuitori la acest cult. Pentru necesitățile susținerii slujbelor s-a folosit o capelă, cu un inventar minim, într-o locuință particulară. În anul următor s-a amenajat, într-o clădire primită de la locuitorul Cismaș Gheorghe, la nr. 180, un locaș de cult unde a fost adus și un clopot. Parohia nu avea preot iar serviciile erau făcute prin rotație de preoții din Mocrea, Gurba, Chereluș. (43)

Cum s-a reușit acest lucru scrie Ioan Motorca în monografia dedicată localității:

1. Promisiunile autorităților de ajutorare a locuitorilor care trec la unire prin clădirea unei noi biserici, favorizarea arendării de pământ pentru locuitori de pe pământurile învecinate: Daica, Sîntuș, Solymossy, Marcus.

2. Neînțelegerile dintre preotul Moise Ghergariu și notarul comunal Lelea Ștefan. Ca urmare a acestei neînțelegeri notarului i s-a făcut anchetă în urma plîngerii unor locuitori.

3. Promisiunea preotului Ghergaru, făcută la alegerea din 1890, că va reduce taxa de cult.

4. Contribuția la ridicarea noii biserici, pentru că vechea biserică nu mai corespunde din punct de vedere al nevoilor de cult și trebuia clădită prin forțe proprii. Satul era sărac și îngreunat de îndatoririle cauzate de cumpărarea pusteii în 1906.

5. Asprimile și pedepsele aplicate de învățătorul Petru Costin care au îndepărtat credincioșii.

În urma acestor fapte s-a trecut la unire în mod ilegal, dar autoritățile au acceptat această cerere. Primele patru familii au fost Cociuba Pavel, Gornic Ioan, (Dudaș), Foltean Ștefan (Vila), Cismaș (Fierar), după ei urmează până la sfârșitul anului 180 persoane. Preoții au fost însă din satele vecine. Pentru rugăciune și slujbă s-a folosit casa lui Cociuba Pavel, unde au fost depuse și obiectele de cult. În anul următor (1908) se mută peste drum în casa lui Covăcelu”.

Evenimentele de la Moroda atrag până la urmă atenția sinodului Episcopiei Ortodoxe a Aradului, care intervine în favoarea parohiei din Moroda, satisfăcând cererile oamenilor pentru o nouă biserică și numirea unui preot corespunzător. La intervenția lui Ioan Suci, este adus preot A Ciorogariu, fratele directorului Preparandiei și viitor episcop de Oradea. El reușește să niveleze asperitățile și începe colectarea de fonduri pentru ridicarea unei noi biserici. Din banii lui Ioan Suci se realizează proiectul bisericii și și tot el trimite o scrisoare de îmbărbătare și revenire la vechea credință. Cel mai mare ajutor dat bisericii, dintre localnici, au fost cele 20 de oi donate de către Bupte Tomița. Noua biserică se construiește în 1912-1913 și se sfințește, cu participarea mai multor coruri, de către episcopul Ioan. I. Papp.

(44) Foto: Biserica ortodoxă Moroda

În urma construirea bisericii ortodoxe, greco-catolicismul din Moroda și-a pierdut din avânt, foștii credincioși revenind treptat la vechea lor credință. Serviciile religioase s-au oficiat până în 1914, cât timp a existat învățător la școala confesională din Moroda, care era și cantor la biserică. Învățătorul s-a mutat pentru că s-a desființat postul, din lipsă de copii. După primul război mondial situația politică și confesională se schimbă complet și pe acest fundal se mai fac doar sporadic servicii religioase la greco-catolici. Ultimul adept al credinței a fost Berar Mitru-Sonu, care moare la 1930. (45)

La Seleuș, asemenea tentative nu au existat și la conscrierea parohială efectuată între 1885-1892 au fost înregistrate 212 familii, fiecare cu toți membrii ei, de la 15 membri în familia Florea Hanțiu sau 14 în familia Mitru Sas până la familia Constantin Ciocan cu 2 membri. Media pe familie era în jur de 8 membri. (46)

Tentativa nereușită a întemeierii unei biserici greco-catolice aduce o revigorare a bisericii ortodoxe printr-o mai mare aderență a credincioșilor la activitățile de cult. O prezență mare la biserică și o întărire a sentimentului religios a creat în rândul credincioșilor Primul Război Mondial, când morților li s-au organizat parastase, iar veștile de pe front erau din ce în ce mai neliniștitoare și familiile se rugau pentru cei din linia întâi. Tot atunci, clopotul bisericii, care a fost donat de morodanii credincioși emigrați în America, a fost rechiziționat. Preotul paroh de la Seleuș, Ioan Manițiu va fi internat la Sopron, împreună cu preoteasa, acuzat fiind de lipsă de loialitate pentru statul maghiar.

Biserica în România Mare

Biserica rămâne după Unire una din instituțiile fundamentale ale statului, numai că, de data aceasta, România era un stat majoritar ortodox. Situația Bisericii Ortodoxe Române se schimbă după anul 1918 când renasc speranțele românilor de mai bine și se prefigurează mari prefaceri sociale, inclusiv în biserică. Prin Legea cultelor din 1928, Biserica Ortodoxă Română devine biserică națională, cu un regim privilegiat față de celelalte culte.

Ca urmare, biserica va fi puternic angrenată în schimbările ce se vor produce în toamna anului 1918. (vezi capitolul lupta națională). Preotul Ioan Manițiu din Seleuș va deveni președintele Consiliului Național Român local în noiembrie 1918, iar corul Bisericii Ortodoxe va participa la serbările populare naționale organizate cu prilejul investirii gărzii naționale și la alte manifestări românești. La Moroda femeile credincioase confecționează un

steag tricolor, pe care îl ascund în podul bisericii, cu care Nica Mitru și preotul Petrișor vor participa la Adunarea de la Alba Iulia.

Înainte de a detalia pe sate, evoluția fiecărei biserici în parte, în perioada de după Marea Unire, vom reproduce datele oferite de *Recensământul din 1930 după religie*.

Iermata: 735 ortodocși, 1 greco catolic, 8 romano-catolici, 81 bapțiști,

Moroda: 1510 ortodocși, 6 romano-catolici, 1 reformat, 2 mozaici.

Seleuș: 2225 ortodocși, 224 bapțiști, 34 romano-catolici, 1 greco-catolic, 34 romano-catolici, 3 evanghelici, 3 mozaici 1 reformat. (47)

Notă: următoarele recensăminte, efectuate în perioada comunistă nu vor indica religia recenzaților. Abia la primul recensământ de după Revoluție, din 1992 va fi reintrodusă întrebarea privind apartenența religioasă.

La Seleuș, preotul Ioan Manițiu va păstori credincioșii ortodocși pe tot parcursul anilor interbelici, fiind același exigent preot și în același timp un naționalist român, el confruntându-se și cu fenomenul „sectar”. În timpul pastorației sale, în 1925, biserica a fost pictată din nou de G. Cabadici de la Sibiu și se vor efectua lucrări de întreținere. El îi va avea alături pe preoții Nicolae Vidrighin (1915-1924), Ioan Laza (1926-1946), (Directorul școlii Jugu Dimitrie l-a reclamat pe Ioan Laza că a transformat fosta școală confesională în casă parohială); Miron Bălan (1946-1953); Zenovie Brădean (1953-1958). Acesta din urmă îi va supraviețui lui Ioan Manițiu, care se retrage în anul 1957, după 43 de ani de păstorie, fiind cel mai longeviv preot al Seleușului. După această dată, va rămâne un singur preot la biserica satului: Traian Rugilă (1975-1981), Teodor Tudor (1981-2008), Petru Ursulescu (2008-2014), Ștefăniță Cornel Muț din 2014. În timpul în care credincioșii ortodocși din Seleuș l-au avut ca preot paroh pe Petru Ursulescu se va revigora activitatea corului bisericesc, parohia a fost cercetată de către Întâistătătorul ei, dr. Timotei Seviciu al Aradului în anul 2007, când s-au sfințit cele trei clopote, apoi în anii 2009 și 2011 când Înaltpreasfințitul a participat la concertul de colinde organizat de parohie, iar în 24 noiembrie 2013 a binecuvântat lucrările de la Centrul Social-Misionar, ridicat în imediata apropiere, și de la Casa parohială. De utilitate practică și în același timp de mare siguranță este lumânărarul ridicat lângă biserică. La încheierea misiunii preotului Ursulescu, în 2014, biserica avea 1332 membri și 330 familii. Preotului Petru Ursulescu, care și-a lăsat o puternică amprentă asupra activității pastorale și culturale, i-a urmat, în 2014, ca preot paroh, Ștefăniță Cornel Muț (născut în 18 octombrie 1971, la Gurahonț), absolvent al Facultății de Teologie din Arad. Cantor la biserică era în 2017 Branc Laurențiu, nepot a lui Branc Ioan (A lui Flocău). **Foto. Tudor**

La *Moroda*, vine după 1918, preot Florian Rațiu, care va păstori cu grijă aproape 30 de ani. În timpul lui, între cele două războaie, se fac lucrări de întreținere la biserică. Mai trebuie menționată și vizita canonică a Episcopului Grigore Comșa, din 1922. În acest timp ia ființă și „Oastea Domnului”, cu un număr de cca 30-40 credincioși, care se vor manifesta în interiorul bisericii. (48)

În timpul preotului Florian Rațiu, în 1945, se înființează un cor pe patru voci, ce va dăinui până în 1980, după care devine grup vocal, revigorându-se sub conducerea preotului Suci. În anii de după de după Al Doilea Război Mondial, Biserica Ortodoxă din Moroda are o viață intensă pe toate planurile. În perioada 1956-58 se perindă mai mulți preoți. În 1960 vine, prin schimb, V. Dănălache în timpul căruia se pictează biserica și se fac reparații la turnul bisericii. În același an se cumpără clopotul mare, apoi, în 1963, se fac reparații generale. În 1972 la sfințirea bisericii participă și episcopul Teoctist al Aradului. După Dănălache este numit preot Ioan Gașpar. Dar, după multe fricțiuni în comitetul bisericesc, acesta pleacă, în 1979, la Orăștie. Episcopia desemnează, prin urmare, preot pe tânărul absolvent Suci Iuliu Tiberiu, care pune ordine în biserică și va păstori Moroda până în prezent. În anul 1982 va avea loc renovarea picturii și iconostasului.

După Revoluția din decembrie 1989, au loc importante modernizări, care măresc confortul. În anul 2010 lăcașul e pavat cu gresie și se introduce încălzirea centrală prin pardoseală; în 2012 s-a construit gardul. Din păcate emigrația la oraș duce la descreșterea numărului de credincioși, astfel, dacă în 1969 existau 380 familii cu 1016 enoriași, în 2016, conform datelor existente la Protopopiatul Ineu, biserica avea înregistrați doar 560 enoriași și 230 familii. (49)

La *Iermata*, între 1926-1927 s-a clădit actuala biserică din cărămidă, care poartă hramul celei vechi, (preot fiind Ioan Bota). Biserica a fost construită și înzestrată cu cheltuiala credincioșilor și cu ajutorul oamenilor din localitățile învecinate, când s-a făcut și o coletă de cereale, cei mai mulți donatori fiind din Șicula. S-au procurat astfel și două clopote, iar biserica a fost târnosită de episcopul Grigore Comșa. Iconostasul datează din anul 1948 și este făcut din lemn traforat, executat de meșterul Pribac din Târnova. Pictura datează din anul 1948 și este lucrată în tempera de pictorul Cornel Cenan (Cluj), cu fondul verde, caracteristic lui Cenan. Biserica renovată a fost sfințită de Episcopul Andrei Magieru, în 7 noiembrie anul 1948. Bisericii i s-au adăugat pe parcurs utilitățile necesare, unei bune funcționări. De exemplu, în anul 1966, a fost introdus curentul electric, după care s-a procurat un candelabru așezat în mijlocul bisericii, lucrat din lemn de tei de către iscusitul meșter popular Gavril Anghel din Gașa. Biserica a fost acoperită cu tablă zincată. Preoții mai cunoscuți în secolul trecut au fost: Ioan Moga, care a slujit până în 1919; Ioan Bota care a funcționat în perioada interbelică; Axente Moise între 1941-1943; Dumitru Popian 1944-1949; Dimitrie Gornic și Ioan Giurgiu între 1949 – 1956; Gheorghe Todinca (1964-1976), Gheorghe Mance din 1976 până în prezent. Acesta din urmă este unul dintre cei mai longevivi slujitori ai altarului din Episcopia Aradului. Și la Iermata, preoții s-au preocupat de introducerea în cult a formațiilor corale și instrumentale, precum fanfara înființată de preotul Dimitrie Gornic în 1949-1950 (se manifesta doar înafara bisericii) și a corului înființat de Hanciuța Teodor. (50). În 2012 nu mai exista nici o formație muzicală la Iermata. În cursul anilor, biserica a primit mai multe vizite canonice de la episcopii Aradului între care Înaltpreasfințitul Teoctist, în 1962, Preasfințitul Gherasim Hunedoreanul, episcop vicar al Aradului în 1980, Preasfințitul Timotei în 21 februarie 1988 și mai recent Înaltpreasfinția Sa Timotei care a oficiat slujba de sfințire a bisericii în ziua de 24 octombrie 2004, prilejuită de refacerea picturii de către profesorul Munteanu Alexandru din Chișineu-Criș. Biserica avea recenzate, în 2014, 70 de familii, cu 152 credincioși. (51) **Foto: Biserica ortodoxă Iermata**

Preoții, ca și dascălii, locuiau în locuințe parohiale, construite din fondurile bisericii. La începuturi nu au existat case parohiale la Moroda, ci doar case ale preoților. Prima casă a fost ridicată de preotul G. Groza, care la 1885 trece protopop la Hălmagiu. De abia la 1935, când preot era Florian Rațiu se construiește casa parohială actuală.

Și la Seleuș preoții aveau case în sat, mai cunoscută a fost „Casa Zaslo”, după numele unuia dintre cei mai respectați preoți ai satului, care era așezată vizavi de vechea biserică, așezată lângă școala veche. În Casa de lângă școală, a locuit și preotul Ioan Șeredan, era așezată pe lotul școlar și mai pomenim casa din Cighirel, în apropiere de Primărie, unde a locuit Ioan Manițiu. În prezent, acolo se află Dispensarul comunal.

Elemente cu semnificație religioasă erau și Troițele, la care se organizau pelerinaje cu prilejul diferitelor sărbători (A doua zi de Paști, a doua zi de de Rusalii, de Florii). În satul Moroda există 4 troițe, așezate la marginea satului, în cele patru puncte cardinale. Ele sunt confecționate din lemn, cu excepția uneia care este din piatră. Cea din piatră, așezată în fața ultimei case pe dreapta drumului ce duce la Pâncota, este numită „Crucea lui Suci” și a fost ridicată pentru a pomeni de ajutorul dat de acesta pentru cumpărarea pământului. În fața bisericii din Seleuș există o cruce din marmură, ridicată în memoria eroului din Al Doilea Război Mondial, Lunga Gheorghe. (51)

Culte neoprotestante

Dacă încercarea de trecere la greco-catolicism nu a reușit, iar „Oastea Domnului” se manifesta în cadrul bisericii ortodoxe, a reușit în schimb prozelitismul neoprotestant, care este un curent creștin desprins din protestantism, după cum îi spune numele și care pătrunde pe pământul românesc pe filieră vestică, prin intermediul ungarilor și nemților. Prima confesiune de acest tip care se va manifesta în Seleuș va fi cea baptistă.

Bapțiștii

În județul Arad, baptismul pătrunde printre români pentru prima oară în Curtici, prin Mihai Brumar, venit în localitate în 1887, de la Oradea, fiind angajat calfă-cismar pe domeniul din localitate. El a început să predice „Evanghelia” după preceptele credinței sale, care presupunea, printre altele, botezul la o vârstă conștientă, renunțarea la Liturghie și la Sfânta Tradiție, singura carte de cult acceptată fiind Biblia. Prima convertită a fost chiar soția sa, apoi a urmat un grup de șase femei, dintre care trei au fost botezate. În cele din urmă el a închiriat pentru serviciile divine o cameră în comuna Curtici. Primul bărbat convertit la noua credință a fost un slujbaș de la primărie, Teodor Clepea (dubașul satului), care a fost botezat de Mihai Brumar. În 1892 s-a ținut la Curtici primul botez nou testamentar. În 1895 s-a inaugurat o clădire proprie pentru biserică, construită cu bani luați cu împrumut din bancă.

Nu mult după aceea, încă din 1900, noua credință își face apariția și la Seleuș, când au aderat la bapțiști trei persoane: Faur Gheorghe, Tuleu Gheorghe, Lascu Ioan, iar dintre femei Medrea Florica, al cărei soț Medrea Gheorghe a adus fanfara în biserică. Noua confesiune câștigă rapid teren și întemeiază o biserică (adunare). Astfel, în 1910 la Seleuș se și construiește o biserică din piatră, cu o arhitectură după modelul sinagogilor, cu balcon, una dintre cele mai mari din județ la acea vreme. Aderenții la acest curent religios, proveneau mai ales din rândul unor familii în ascensiune materială, oameni cu știință de carte, grupați în jurul unor lideri carismatici, care știau să propage și întrețină fervoarea religioasă. Se propunea o credință simplă, eliberată de tradiții, obiceiuri și de naționalismul propus de biserica ortodoxă. O anumită formă de democrație existentă în biserică a atras și ea aderenți. Din cauza aceasta, preotul Ioan Manițiu le-a fost un adversar înverșunat, iar fruntașii satului li s-au opus celor pe care îi numeau sectanți sau pocăiți. Opoziția înverșunată a întâmpinat noua credință, după Unire, și din partea Episcopului Ortodox, Grigore Comșa al Aradului, care nu conținea să scrie articole, broșuri, pastorale, circulare, denunțuri, interviuri în ziare etc, toate cu scopul de a-i defăima pe bapțiști și a-i prezenta ca fiind un pericol social. (52) **foto.**

Biserica baptistă seleuș

Această atmosferă s-a propagat până la factorii de decizie ai statului, care au luat măsuri pentru a împiedica extinderea noii credințe. În acest sens, Ministerul Cultelor emite ordinul 15831/1921 prin care se restrâng libertățile religioase. În preambul se spune că: „În timpul din urmă am primit de la diferite autorități civile și militare o seamă de rapoarte despre propaganda nepermisă ce se face în toate părțile țării de către sectele adventistă, baptistă și nazarineană cu bani primiți din străinătate, pe căi lăturalnice. Avem convingerea că această propagandă poate tulbura liniștea cetățenilor și cuprinde elemente periculoase intereselor înalte ale țării”. (53) Prin acest ordin nu se recunoaște Unirea Baptistă ci numai adunările locale, iar acestea trebuie să dețină autorizații de la Ministerul Cultelor și puteau funcționa numai în case de rugăciune zidite, nu în case particulare. Dar, cu timpul, adversitatea față de bapțiști a scăzut, Legea cultelor din 1928 recunoscând dreptul Uniunii Baptiste de a funcționa, ca asociație religioasă. Numai că, în 28 decembrie 1942, un decret dat de Ion Antonescu, conducătorul statului, interzicea funcționarea Asociației și bisericile sunt închise. Dar, libertatea relativă de care au beneficiat credincioșii, a dus în județul Arad, la înființarea, până în acel an, a 153 biserici cu 15. 946 membri botezați și cu 18. 964 de

aparținători. (54) Creșterea numerică a fost importantă și la Seleuș, astfel că, la 1930, au fost recenzați 224 de membri ai bisericii baptiste, fără minori, care erau botezați abia după 12 ani. Biserica din Seleuș s-a dovedit foarte activă și în activitatea misionară, de racolare de noi membri, inclusiv în satele din jur. Credincioșii au participat în 1922 la botezul noutestamentar de la Șicula, iar în 1923 au participat la un nou botez, cu 14 suflete, cu fanfara. (55) Teodor Moțocan, conducătorul bisericii din Seleuș, a participat, la 25 martie 1925, la ordinarea pastorului din Agriș, iar în 4 octombrie același an la biserica din Covăsânț. Teodor Moțocan a păstorit și biserica din Chier. În acel timp, Biserica din Seleuș făcea parte din Cercul Șiria a Uniunii Baptiste, din care făceau parte și bisericile din Iermata și Moroda. Trebuie precizat că în primii ani după Unire, bisericile baptiste erau dirijate de două mari centre: Curtici și Buteni, care aveau propriul cerc pastoral, care era organizat în subcentre sau raioane misionare. Astfel centrul Curtici avea raionul misionar cu subcentrele Radna, Șiria, Pecica, Șiclău, Gurba, Seleuș (conducător Teodor Moțocan), Beliu. (56)

La Seleuș, a lucrat mulți ani ca păstor Teodor Moțocan, iar din 1928 biserica l-a adus în aceeași calitate pe Gheorghe Olteanu, care a păstorit-o până la închiderea ei, în 1942. În 1933 biserica s-a constituit în comunitate, avându-l ca președinte pe Gheorghe Bălica, devenit membru și în Comitetul Uniunii. (57)

Pentru că noul cult încuraja mult cântecele religioase în timpul slujbelor, mulți dintre membrii bisericii au început să învețe notele și să cânte la instrumente de suflat, astfel că și-au întemeiat și o fanfară la Seleuș, care a devenit vestită cu trecerea anilor. În 1928 s-or adus instrumente de la Valea lui Mihai de către Medrea Gheorghe (al lui Filip). „*Pantea bătrânul o venit din America cu niște notiști și o făcut fanfara*” - ne-a mărturisit Ionuț Medrea, unul dintre dirijorii de mai târziu - *între timp s-o ridicat și o învățat notele Bendea Ioan și Simion Munteanu. Era în 29-30, până la război. Simion o murit pe front. Atunci o rămas șef la muzică Bendea*”. Începând cu anul 1942 Asociația Baptiștilor din România a fost interzisă și biserica a fost închisă. Credincioșii se adunau în continuare în case particulare. Instrumentele fanfarei au fost duse și depozitate într-o magazie la Șiria, unde era centrul de plasă. În 1945 confesiunea baptistă a fost recunoscută oficial, iar Legea cultelor din 1948 i-a recunoscut statutul de cult religios. Prin urmare, sunt recuperate și instrumentele fanfarei. În 1958, Ioan Medrea înființează și un cor al bisericii. Păstori ai bisericii după Războiul Al Doilea Mondial au fost Gheorghe Olteanu, Jula Vasile, Popovici Ioan și Moisa Emanuel, care păstora și în 2018, când biserica avea în jur de 190 membri iar programele erau susținute de fanfară și orchestră. În anul 2016 s-au efectuat reparații și modernizări la instalația audio, la iluminat, s-a reparat gardul etc. (58) **Foto: fanfara Seleuș**

Cultul baptist apare la Moroda încă din 1907, primul credincios fiind Mihuț Ioan, proaspăt întors din America. După Marea Unire, la Moroda s-a ținut, în a doua zi de Rusaliu a anului 1922, un botez cu 15 persoane, oficiat de Ioan Farcaș, care pune astfel bazele comunității care va cuprinde familiile: Cociuba Pavel, Gornic Ioan, Motorca Mitru, Ioja Gheorghe. Ei primesc un loc pentru biserică din grădina lui Gornic Ioan (Onuțu Inii), unde își clădesc o casă pentru cult, care în timpul celui de Al Doilea Război Mondial a fost demolată. Numărul membrilor a crescut mai accentuat după război astfel că în 1969 existau 55 membri botezați. Noua biserică a fost construită pe terenul lui Bupte Ioan-Bociu, aproape de pod. (59) Biserica actuală a fost construită în 1994 iar în 2017 avea 48 membri, plus 26 copii. Conducătorul bisericii era Motorca Iacob. **Foto: Biserica baptistă Moroda**

Și la Moroda, Biserica s-a ocupat de crearea de formații muzicale pentru a îmbunătăți calitatea serviciilor divine, astfel că, în 2001, ia ființă orchestra de coarde condusă de Gheorghe Motorca.

Biserica Baptistă din Iermata a fost fondată în 1909. În perioada interbelică a fost construit și un locaș de cult propriu. Trebuie precizat că la biserica din Iermata participau și credincioși din Moroda. În anul 1930 au fost recenzați 81 de membri ai comunității baptiste,

adică 10 la sută din populația satului. Lăcașul de cult a fost reconstruit în 1969 când biserica avea 19 membri plus 3 copii, conducător fiind Berariu Liviu. Localul a fost renovat în 2002. În 2012 comunitatea era compusă din 34 membri. (60) La ultimul recensământ, cel din 2011, cultul baptist număra în comuna Seleuș 320 de persoane. **Foto: biserica baptistă Iermata**

Penticostalii.

O altă confesiune creștină care va prinde rădăcini puternice în satele comunei Seleuș va fi cea penticostală, care va apărea pentru prima dată în România la Păuliș, în 1922. De aici se răspândește rapid în tot mai multe sate. La acest curent religios aderă în special țăranii mai săraci, grupați în jurul unui lider spiritual cu charismă. Din această cauză, autoritățile vremii îi asimilau pe penticostali cu comuniștii și au fost interziși în perioada interbelică, fiind urmăriți, amendati și trimiși în judecată. Un astfel de proces s-a intentat lui Gheorghe Tuleu și Ioan Cladovan, care au fost judecați la Timișoara pentru atentat la siguranța națională, dar Tribunalul Militar i-a achitat. În bătaie de joc, sătenii îi numeau spiriți, de la credința în darurile Duhului (Spirit).

Pe la mijlocul anilor 30 ai secolului XX, au apărut primii penticostali la Seleuș, veniți unii de la bapțiști, alții de la ortodocși. Ei se întâlneau în case conspirative, camuflate, dar această persecuție, la care participau și unii săteni, a creat în rândul lor o anumită solidaritate. În condițiile de semiclandestinitate în care se manifestau, nu au fost întocmite acte privind numele membrilor, așa că numărul poate fi doar estimat la circa 20-30 de persoane botezate spre sfârșitul deceniului trei. După Al doilea Război Mondial, începând cu toamna lui 1945, curentul creștin penticostal a fost recunoscut oficial, iar prin Legea din 1948 au devenit unul dintre cele 14 culte religioase din România. Din acest moment numărul credincioșilor a început să crească, multe manifestări, în special botezurile, desfășurându-se în aer liber, la Cigher. S-a construit și prima biserică penticostală la Seleuș în 1953/1954, cu circa 100 de locuri pe bănci. Prezbiter a fost la început Gheorghe Tuleu, apoi Horga Nicolae, în timp ce păstorii au fost de la Iermata și Mocrea. La mijlocul anilor 50 ai secolului trecut, la Seleuș a fost conducător al bisericii Urs Teodor din Chier, un foarte bun orator. Biserica (adunarea) avea în anii 50 între 70-100 membri botezați și un cor din aproximativ 20 persoane, condus de Gheorghe Tuleu. Cântările comune erau armonizate cu ajutorul unui armoniu. În anii 60 a fost conducător al bisericii Ranca Gheorghe, urmat apoi de Gheorghe Muntean care a păstorit-o ani mulți, până în 2004 când a trecut la cele veșnice. **Foto. Cor biserica penticostală**

În anii în care a condus biserica Teodor Urs, s-a manifestat o mare aderență la cetățenii din Seleuș, având loc în 1958 și un impresionant botez în apa Cigherului cu aproximativ 70-80 persoane. A fost ultima manifestare de acest gen în aer liber, pentru că regimul a restrâns activitatea cultelor religioase doar în spațiul bisericii. Tot Urs Teodor a introdus pentru prima dată într-o biserică creștină din Seleuș pomul de Crăciun și a împărțit daruri copiilor. După revoluție, în 2003 se va construi un nou locaș de cult cu 250 locuri, modern, cu instalație de căldură, cu sisteme audio, iar biserica are în prezent grupuri corale, formații de mandoline și de alte instrumente. Biserica Penticostală din Seleuș avea, în 2008, 140 de membri botezați și se numea „Betania”, prezbiter fiind Gabi Ignișca, iar păstor Simion Vădean. **Foto: biserica penticostală Seleuș**

Confesiunea penticostală a apărut în Moroda în jurul anului 1932. În 1928 vine ginere, de la Cuied, Terpea Teodor, la Berari Iacob (a moașii), care a fost în contact cu predicatorul de la Cuvin, Gheorghe Bradin, întemeietorul cultului, pe care îl aduce în casă pentru a-i vindeca soția bolnavă de spondiloză. Deși nu s-a întâmplat minunea, s-a creat în sat un nucleu de penticostali compus din: Terpea Teodor cu familia, soacra Berari, Haș Sofia, Morodan Ana. Gruparea se mărește și prin venirea unor bapțiști și a altor credincioși de la Oastea Domnului. În anul 1950 au existat cele mai numeroase treceri. Dar numărul lor nu s-a

ridicată la mai mult de 10-12 familii, care au dorit să-și construiască un locaș de cult dar autoritățile au confiscat materialele și terenul pe care urma să se ridice construcția, prin urmare, nu au primit drept de biserică și astfel penticostalii morodani s-au adunat la Iermata. (61) În 28 septembrie 2003, se dă în folosință biserica penticostală din Moroda, construită cu ajutorul lui Puiu Ardelean din America. Tot în 2003 ia ființă o fanfară și apoi un grup de mandoline. Dacă în 1969 existau 88 penticostali la Moroda, în 2012 numărul lor a crescut la 140 membri, dintre care 20 din Iermata. În 2012 biserica avea 92 membri plus 59 copii. Conducătorul bisericii a fost Mihuț Mircea pentru ca din 2018 funcția să fie preluată de Dinu Ioan. Blaj în timp ce pastor era Fedur Samuil. **Foto: biserica penticostală Moroda**

Biserica (adunarea) Penticostală din Iermata a luat ființă în anii 1933-1935. După Al Doilea Război Mondial o parte dintre bapțiști a trecut la penticostali, care și-au construit o biserică în grădina lui Ignuța. La această biserică veneau și penticostalii din Moroda. Biserica actuală s-a construit în 2010. În 2017 avea 236 membri botezați, plus 70 copii. Conducătorul bisericii era Armat Ionel. **Foto. Biserica penticostală Iermata**

La recensământul din 2011 în comuna Seleuș au fost recenzați 559 de penticostali, fiind una dintre comunele cu cei mai mulți membri din județul Arad.

Cifrele cuprinse în strategia de dezvoltare a comunei Seleuș (2014-2020) dau la capitolul structura pe religii următoarele cifre: ortodocși 2090 persoane, catolici 11; bapțiști 312, penticostali 567; adventiști de ziua a șaptea 6; creștini după evanghelie 9 și 48 de persoane aparținând altor religii sau declarat atee.

Pe procente recensământul din 2011 arată că marea majoritate a populației s-a declarat și s-a identificat ca și creștină, adică circa 98 la sută, dar aparținând de confesiuni diferite: creștini ortodocși 68,65 %; penticostali 18,62%, bapțiști 10,24% iar 1,57 % nu și-au declarat apartenența la vre-un cult religios în timp ce 0,88 %v aveau altă religie. Fiecare dintre cele trei culte mari are biserici proprii, care sunt încadrate cu preoți, pastori, au formații corale, fanfară, orchestre etc. Între membrii diferitelor confesiuni există relații normale, fără fricțiuni de vre-un fel, în comuna Seleuș toleranța este un mod de viață general acceptat. Patru decenii de propagandă atee, comunistă au întărit credința creștină, fiind considerate mai mult ca o piatră de încercare decât ca o prigoană în satele în care credința creștină există încă de la întemeierea lor.

Bibliografie

1. Aradul, permanentă în istoria patriei., Arad 1978, p. 78)
2. Drăghicescu, D. „Din psihologia poporului român”, București 1907, p. 223 – 225)
3. Hațegan, Ioan, „Cronica Banatului”, vol I, p. 34 .
4. Ibidem p. 69)
5. Ibidem, p 113.
6. Ciuhandu, Gheorghe, „Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri, Arad 1940”
7. Vesa, Vesa, „Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități”. Arad 2006, p. 50).
8. Ibidem, p. 51
9. Ibidem, p. 56) ”.
10. Ehrler, Johann Jacob „Banatul de la origini până acum (1774)”, Editura de Vest, Timișoara 2006, p.45).
11. Ibidem p. 46).
12. Motorca, Ioan, Monografia așezărilor Moroda-Iermata, jud Arad, p. 122
13. Vesa, Pavel, Vesa, Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități, p. 620.
14. Vesa, Pavel, op. cit, p. 639
15. Vesa, Pavel, op. cit p. 661.
16. Vesa, Pavel, p. 706.
17. Vesa, Pavel, op. cit, p. 43.

18. Vesa, Pavel, „Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948)”, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei 2013, anexe lista absolvenților p. 421 și în continuare.
19. Vesa, Pavel, Episcopia Aradului, op. cit. p. 369).
20. Vesa, Pavel, op. cit. p. 384-385. ”.
21. Ziridava nr. 10, Elena.Rodica. Colta, Circulația tipăriturilor vechi românești în secolul al XVIII-lea în comitatele Arad și Zărand, p. 685).
22. Motorca, Ioan, „Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata”, p 209-210
23. Ziridava, nr V, din 1975, p. 160-161
24. Vesa, Pavel, Episcopia Aradului. Op. cit. p. 595
25. Motorca, Ioan, op. cit. p. 209
26. Vesa, Pavel, op. cit. p 640.
27. Vesa, Pavel, Episcopia Aradului, op. cit. p. 199).
28. Vesa, Pavel, op. cit, p. 558.
29. Episcopia Aradului. Istoria, viață culturală, monumente de artă, Arad 1989, p. 123
30. Episcopia Aradului, op. cit. p 130
31. Pavel Vesa, -Petru M. Ardelean, „Preotul cărturar Nicolae Horga Popovici” (1767-1811) și Ziridava nr 12, p 724-725)
32. Ziridava, nr 11, p 1061, „Însemnări de pe cărți vechi românești, documente ale veacurilor trecute”, Elena Rodica Colta)
33. Ziridava nr. 9 din 1978, p. 469
34. Ziridava nr 12, p 724-725
35. Aradul permanentă în istoria patriei, op. cit. p 198
36. Vesa, Pavel. Episcopia Aradului, op. cit. p 595
37. Vesa, Pavel, „Bisericile de mir arădene între tradiție și modernitate”, Editura Mirador, Arad 2000, p. 40
38. Vesa, Pavel, Episcopia Aradului, op. cit. p 481.
39. Fondul Prefecturii Arad. Acta Congregationul. Fascicola 1353/1833, plenipotenție
40. Tuleu, Ioan Valeriu, „Cintei – satul dintre bălți”, Editura Viața arădeană 2008, p. 51.
41. Pavel Vesa, Episcopia Aradului, op. cit. p. 325
42. Studia Censualia Transilvanica – recensământul din 1869 din Transilvania, Presa Universitară clujeană 2008, p 52-53
43. Ioan Motorca, Ioan, Cercetări și date monografice, op. cit. p. 157-159.
44. Motorca, Ioan, „Monografia așezărilor Moroda și Iermata, jud Arad”, p. 117
45. Motorca, Ioan, op. cit. p. 157-159
46. Arhiva bisericii ortodoxe Seleuș, Conscrierea parohială de la 1885.
47. Institutul Național de Statistică, recensământul general al populației și locuințelor din 31 decembrie 1930
48. Motorca, Ioan, Monografia așezărilor, op. cit.
49. Terpea, Ioan, Moroda și Iermata în viața mea, Moroda 2013, p. 133
50. Motorca, Ioan, Monografia așezărilor, op. cit. p. 122.
51. Motorca, Ioan, Cercetări și date monografice, op. cit, p. 160.
52. Popovici, Alexa, „Istoria baptiștilor din România”, Editura Făclia, Oradea 2007, p. 390.
53. Alexa Popovici, Alexa, op. cit. p. 357
54. Alexa Popovici, Alexa, op. cit. p. 489.
55. Popovici, Alexa, p. 486
56. Popovici, Alexa, p. 478
57. Popovici, Alexa, p. 484.
58. Medrea, Ioan, (n .1927), informații orale
59. Terpea, Ioan, op. cit p. 159

60. Terpea, Ioan, Moroda și Iermata în viața mea, Moroda 2013,. cit, p. 139
61. Motorca, Ioan, Monografia așezărilor Moroda-Iermata, jud. Arad, p. 119 .
62. Motorca, Ioan, op. cit p. 136.

CAP V.

Școala

Până în secolul al XVIII-lea, în satele românești nu existau instituții școlare organizate după principii didactice, susținute de stat sau de alte organizații, cu unele excepții datorate în special pătrunderii în Panonia și Transilvania a curentelor religioase protestante. Cea mai veche școală pomenită în părțile arădene a fost aceea de la Covăsînț, care ființa deja în anul 1532. Necesitatea existenței științei de carte a fost conștientizată și în mediul românesc ortodox de pe întreg spațiul locuit de urmașii Romei. Iată ce spunea mitropolitul Antim Ivireanu (1660-1716), cunoscut prin cărțile tipărite, care au circulat și în părțile arădene: *„Că omul carele nu știe carte ca să citească Sfânta Scriptură și cărțile bisericii noastre și sfintele pravile, au de nu se va învăța de la alții care le știu să asamănă cu dobitoacele cele necuvântătoare carele nu știu ce fac de vreme ce n-au minte; să asamănă orbilor pentru că precum orbul nevăzând lumina soarelui nu știe unde merge nici ce iaste înaintea lui ce de multe ori în gropi și în surpături căzând, să omoară. Într-acesta chip și mintea omului neavând învățătură și dascălie a cuvântului celui drept, care îi iaste lumina iaste orb și nu simte ce pricepe, piarde cuvântăreasca lui blagovodnie și stăpânirea și se face rob necuvântărețelor patimi.(1)*

Statul austriac, încă de la încorporarea Transilvaniei în componența sa, a considerat școala o problemă politică și s-a ocupat nemijlocit de organizarea, conducerea și controlul învățământului de toate gradele. Concepția cu privire la școală ca instituție care poate și trebuie să contribuie la ridicarea economică și morală a cetățenilor, la formarea aceluia tip de cetățean de care are nevoie societatea, a fost acceptată și de Curtea de la Viena. Pentru înființarea școlilor elementare sau populare au fost emise, la 1715, 1723 și 1731, o serie de rezoluții și regulamente prin care diferitele confesiuni, inclusiv cea ortodoxă, puteau înființa acest tip de unități de învățământ. În timpul împăraților Maria Tereza și Iosif al II-lea (1740-1790) sunt elaborate noi legi și regulamente iar dezvoltarea rețelei școlare capătă un impuls deosebit. Regulamentul națiunii ilirice, din 1770, interesează în mod deosebit pe românii din Ungaria, subordonați mitropoliei ortodoxe de la Karlowitz. În 1766, Împărăteasa Maria Tereza a dispus organizarea unui plan general de organizare a activității școlare. Acest plan a fost publicat în 2 august 1777 sub titlul de „Ratio educationis”, prin care organizarea școlilor se făcea în funcție de națiune, religie și de condițiile economice în care funcționau. (2) În zona Aradului s-a conștientizat mai repede decât în alte părți necesitatea existenței școlilor în limbile materne, necesitatea pregătirii dascălilor, unul dintre promotorii învățământului românesc fiind Dimitrie Țichindeal (1775-1818), el însuși devenind unul dintre primii dascăli ai Preparandiei arădene: *„O iubite și cinstite norod! Toate câte se chiamă că sunt averile*

mănăstirilor, acestea sunt ale norodului, averi să le întrebuințați spre școalele norodului, spre învățători, pentru învățătura dascălilor și a preoților carii vor fi de acuma înainte, și apoi atuncea va fi cu dreptul spre folosul moștenirii patriei, a neamului”. .. Așa au făcut și alte neamuri care astăzi strălucesc pre fața pământului, așa să facem și noi acuma și să ne îmbărbătăm, că prea departe am rămas, apoi zic, tocmai în limba maicii să ne luminăm că putem, cum au putut și alte neamuri care n-au început așa, erau și ele întunecate”. (3)

Potrivit reglementărilor, în satele românești școlile elementare (triviale) se organizau de către Biserica Ortodoxă și se subordonau atât Episcopiiilor – prin oficii specializate – cât și statului, adică Deputăției Școlare de la Budapesta, respectiv directoratelor școlare regionale. Școlile din dreapta Mureșului se subordonau Directoratului Școlar de la Oradea, prin urmare, școala din Seleuș se va subordona Episcopiei Arad și Directoratului Școlar de la Oradea.

Școala era întreținută de comunitatea locală, iar veniturile proveneau din colecte organizate în biserică (tasul al treilea), din taxe percepute cu ocazia căsătoriilor, moștenirilor, din ceea ce aduceau loturile de pământ aflate în folosința ei sau, după caz, din donațiile nobilului local. Conducerea era exercitată de un director care, de cele mai multe ori, era preotul sau birăul (primarul). Învățătorul era confirmat de către cetățenii din comună, după care se încheia un contract în care i se fixau și veniturile. Acestea erau în bani, în produse și în muncă. Salariul în bani reprezenta până la jumătate din totalul veniturilor. Învățătorul a provenit, la început, dintre oameni puțin instruiți, precum cântărețul bisericii, diaconul, preotul care au învățat și ei, pe lângă un cunoscător de carte sau în instituții ecleziastice. Abia după 1812, adică după înființarea Preparandiei din Arad, comunele vor primi învățători calificați în pedagogie. Școala era frecventată de copiii cu vârsta cuprinsă între 6-12 ani, fiind structurată pe trei ani de învățământ. Programul școlar cuprindea: citire, scriere, aritmetică, religie și cântări bisericești. „Rațio Educationis Publice” apărută la Buda în 1806, indica următoarele obiecte de învățământ: religia, cunoașterea literelor, silabisirea, citirea cu litere de tipar și de mână, scrierea corectă, aritmetica, datorințelor cetățenești. Ca manuale se recomandau: catehismul, abecedarul cu o pagină în limba română și alta în maghiară, aritmetica, cartea de citire. Se învăța 5 ore pe zi și anume: trei ore dimineața și două ore după amiaza. Una din zilele săptămânii, de obicei joia, era rezervată pentru activități libere. Pe parcursul anilor vor mai exista numeroase reglementări, dar limba română va fi tot timpul limba de predare, limbile maghiară și germană fiind predate ca limbi ale statului.

Prima școală românească din zona noastră ia ființă la Arad, în 1721, dar lucrurile se mișcă încet, așa încât la 1757 nu existau decât 15 școli triviale (poporale, de trei ani), între care una la Cinteș, în apropiere de Seleuș. La aceste școli sătești participau copiii între 6 și 12 ani, dar frecvența era foarte mică în acele începuturi. Abia reformele tereziene au dat impulsul necesar și începând din 1770 se vor înființa într-un ritm rapid, școli în majoritatea satelor românești ortodoxe din Comitatul Aradului. Astfel, în comitatul Arad (dreapta Mureșului) erau în stare de funcționare, în 1791, 63 de școli elementare (triviale).

Învățătorii erau aleși prin concurs după publicarea posturilor și condițiilor. Postul scos la concurs era pentru învățător și cantor (cântăreț de biserică). Învățătorul era ales de sinodul parohial (totalitatea capilor de familie) și trebuia să întrunească majoritatea celor prezenți, fiind obligatoriu să participe jumătate din membri bisericii. Salariul se plătea lunar de casierul comunal, plătit de toți credincioșii. Produsele erau: cereale, animale, ceară, miere, lemne, lumânări, sare etc. În calitate de cantor învățătorul trebuia să cânte în strană la toate slujbele. Deasemenea însoțea preotul la diferite alte slujbe bisericești.

Școala din Seleuș

Primele informații despre școala din Seleuș sunt transmise de conscripția urbană din 1771, când se fixează drepturi în pășunea comunală Seleuș pentru învățător și notar. Era deci creat un post de învățător în comună, căruia i se atribuie anumite drepturi. Mai departe, în conscripția din 1791, găsim următoarele date despre școală: instruirea copiilor se făcea într-o casă particulară iar învățătorul George Petrovici, cu o vechime de trei ani, fusese destituit de către comună. La Seleuș veneau și copiii din Cighirel și Iermata. Despre școala din Seleuș, aflăm informații mai complete dintr-un document eliberat de Nicolae Horga Popovici, care arată, în 1807, că Ilonuța Crăciun fusese învățător în Seleuș timp de doi ani. Efectivul școlii era alcătuit în 1811 din 33 elevi. Inspectorul I. Pechata numise, în 1810, învățător pe Filip Constantinovici. În anul școlar 1814/1815 efectivul de elevi raportat scade brusc la 3 elevi, care frecventau regulat, din totalul de 151 copii recenzați de vârstă școlară. În 1815, la școala din Seleuș îl întâlnim pe învățătorul Florea Albici, care se bucura de bune aprecieri din partea autorităților școlare. Peste trei ani, învățător este Simion Popovici, care se afla în al doilea an de învățământ. Între anii 1819-1822 a învățat copiii seleușenilor Ioachim Popovici. Avea, în 1822 o vechime de 9 ani în învățământ și înregistra rezultate bune în activitatea didactică. Frecvența școlară se îmbunătățește în acești ani și datorită dascălilor mai bine pregătiți. Astfel, la Seleuș, în 1817-1818, frecventau școala 17 elevi „negligent” și 4 „diligent”; în 1818-1819 frecventau 26 neglijent cu 6 diligent, iar în 1819-1820 erau 15 copii cu frecvența neglijent și 17 cu diligent. (4) În continuare evoluția numărului de elevi la școala din Seleuș arată în felul următor: În 1822 frecventau cursurile 11 băieți din 32 și 19 fete de vârstă școlară. (5). Pentru anul școlar 1822/1823 învățătorul Ioachim Popovici, raporta următoarea situație școlară: În clasa I - 12 elevi, clasa II - 8 elevi, clasa III - 8 elevi. Toți 28 erau plebei din popor și frecventau diligent 20 și neglijent 8. (6) Același învățător raportează în anul școlar 1825-1826 următorul efectiv de elevi, pe clase: Clasa I - 6 elevi; clasa II - 8 elevi, clasa III - 12 elevi, din care: diligent 12, neglijent 14, adică situația frecvenței se menține aproximativ aceeași. (7) Mai aflăm că localul școlii era mic, iar frecvența școlară era scăzută și din cauză că mulți părinți trimiteau copiii cu vitele la păscut.

Accentul era pus în acele vremuri pe disciplinele în care se învăța cititul, scrierea și bineînțeles, religia ortodoxă, având în vedere cine erau tutorii școlii. În anul școlar 1834-1835 s-au predat 25 ore săptămânal (în 5 zile - joia fiind recreație) și existau următoarele obiecte de învățământ: cunoașterea literelor și silabisirea în română și maghiară - 3 ore; citirea bilingvă - 5,5 ore; regulile silabisirii și citirii - 1 oră; exerciții de scriere - 2 ore; aritmetică - 4 ore; rugăciunile - 2 ore; catehismul - 3 ore; evanghelia - 1 oră; istoria biblică - 0,5 ore; cântul ritual - 1,5 ore; regulile școlare - 1 oră. (8) Anul școlar începea în octombrie și se sfârșea în aprilie, când se organiza o serbare la care participau părinții, preotul, învățătorul, inspectorii, etc. Cu acest prilej elevii erau examinați și susțineau un program artistic. După anul 1835, din cauze demografice (mortalitate infantilă ridicată, boli, etc.), se constată o tendință de descreștere a numărului de elevi.

Școala din Moroda

Din datele înscrise în conscripția de la Karlowitz din 1791 rezultă că Moroda aparținea circumscripției școlare Pâncota. Activitatea de încheiere a contractelor școlare pe care a desfășurat-o inspectorul T. Abrahamovici, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a înregistrat date și pentru satul Moroda, care, împreună cu Iermata, alcătuia deja o circumscripție școlară proprie. Dintr-un atestat, eliberat în 20 octombrie 1795, de inspectorul T. Abrahamovici, reținem că Grigore Popovici din Moroda a urmat, la Oradea, cursurile de pregătire metodică. În 1801, Ioan Cernovici de Macea propune ca învățătorului din Moroda și Iermata să i se asigure un salariu de 65 de florini, nu de 50 cum stabilise inspectorul. În 1810, când inspectorul I. Pechata a confirmat numirea învățătorilor din comitatul Aradului, la Moroda funcționa Nicolae Bogdan, care a fost chemat la Oradea pentru a dovedi pregătirea sa metodică. Probabil că, sub conducerea sa, școala a progresat, căci numai așa se explică

prezența unui număr de 40 de elevi la școală în anul 1811. În continuare, în anul 1814-1815 din 128 copii între 6-12 ani frecventau școala 10, iar în 1817-1818 frecventau „diligent” 8 și „negligent” 4; în 1818-1819 erau 9 copii care frecventau diligent și 3 negligent, iar pentru 1819-1820 n-a existat raportare (9) Școala funcționa într-un local închiriat. Învățătorul Petre Popovici, care a predat în anul 1815, era localnic. În general, schimbările dese de învățători influențau în sens negativ asupra frecvenței elevilor și fenomenul se întâlnește și la Moroda, unde, în anul școlar 1817-1818 învățătorul Ioan Gornic se ocupa de instrucția unui număr de 12 elevi, care era mai mic decât cel din anii precedenți. Ioan Gornic a continuat să funcționeze la Moroda și în anii următori. În anul 1821, n-a trimis raportul anual la Oradea și nu se cunoaște numărul elevilor care au frecventat școala. În toamna anului 1822 cursurile școlare erau frecventate de 18 copii iar învățătorul Ioan Gornic avea 6 ani vechime în învățământ și dovedise o bună pregătire metodică. Era salarizat prin contribuția proporțională a celor două localități, Moroda și Iermata, care nu putuseră construi un local de școală și din această cauză cursurile se țineau într-o casă închiriată. (10) Învățătorul Trifon Băbuța, care număra 10 ani de serviciu în 1834/1835, avea în clasa I- 6 elevi, în clasa II - 4 elevi și în clasa III – 4 elevi. Frecvența: diligent – 4 și negligent 10. (11).

Prețurile cărților școlare nu erau chiar la îndemână și de ele se foloseau mai ales învățătorii. Pentru exemplificare am ales câteva prețuri: „Carte pentru toate duminicile și sărbătorile anului”, preț unitar - 6 florini. „Tăblițe cu abecedarul legat” – 20 creițari; „Catehism” – 90 creițari; „Psaltire” – 1 florin; „Ceaslov” – 1 florin; „Carte de citire română și germană” – 27 creițari. Cărți românești legate: Tăblița cu abecedarul – 2 creițari; Tăblița cu abecedarul – 4 creițari; „Bucvar” – 12 creițari; „Psaltire” - 1 florin; „Predici pentru toate duminicile și sărbătorile anului” – 7 florini și 30 creițari. (12)

Plata învățătorilor se compunea din salariu în bani și un venit în natură alcătuit din diverse bunuri alimentare, lemne de foc etc. La 1 septembrie 1820 învățătorii aveau următoarele salarii: Total venituri, la Seleuș - 127 florini, din care în monedă 70 florini și 57 florini în bunuri materiale. La Moroda plus Iermata veniturile totale erau de 169 florini, din care în monedă 64 florini și în bunuri de 105 florini. (13). Spre comparație, la Zărand veniturile totale ale învățătorului erau de 234 florini, la Pâncota de 167 florini iar la Ineu de 140 florini. Veniturile învățătorilor depindeau desigur de mărimea localității și de situația economică a locuitorilor din satele respective.

În continuare, până la Revoluția de la 1848, școala evoluează în aproximativ aceiași parametri, cu o ușoară creștere a frecvenței și o mai mare stabilitate a învățătorilor pe posturi. S-au făcut, în același timp, presiuni mai mari pentru introducerea limbii maghiare în școli. Dar, iată cum arată cifrele frecvenței școlare de la începutul deceniului IV: În 1842, Seleușul avea 807 locuitori recenzați iar Cighirelul 1182 locuitori. Învățătorul Simion Vlăduț a avut înscriși din cele două sate 86 de elevi în anul școlar 1841-1842, dar, evident, frecvența a fost mult mai mică. Succesorul său a fost Ion Oprea, care a avut 25 elevi (5 clasa I și câte 10 în următoarele două clase) în anul următor. Oprea și-a continuat activitatea în sat și în anul școlar 1843-1844, asigură școlarizarea unui număr de 31 elevi. Localul școlii, același, nu oferea condiții corespunzătoare pentru buna desfășurare a lecțiilor. (14)

La Iermata, conscripția din 1844 semnalează prezența învățătorului Ioan Bochiș, care a avut 14 elevi, în cele trei clase. Școala dispunea de local, dar nu era pregătit în mod corespunzător.

În satul Moroda, fuseseră recenzați 840 de locuitori în aceeași perioadă. Învățătorul Teodor Bozian a avut 12 elevi în anul școlar 1841-1842. În anul școlar următor, numărul lor a înregistrat o ușoară creștere, ajungând la 16, de a căror instrucție se îngrijea învățătorul Nicolae Ilie. Localul școlii se afla în bună stare de funcționare pentru că, odată cu cumpărarea domeniului de către baronul Sina, în anul 1835, acesta fiind macedo-român a ajutat la clădirea unui local de școală. Clădirea a fost mică, acoperită cu paie. Ea se afla pe locul actualei case

parohiale. (15) În anul 1843-1844, atribuțiile de învățător au fost îndeplinite de Simion Vlăduț, care a avut 30 de elevi în cele trei clase. În anul școlar 1844-1845, efectivul școlar cu care a lucrat învățătorul a fost alcătuit din 24 băieți. (16) Comparativ privind situația, menționăm că pe Inspectoratul Șiria, în 1842, erau în medie 26 copii într-o școală, iar cele 101 unități școlare aveau 2682 elevi.

Școala după Revoluția de la 1848

Revoluția de la 1848 avea să lase urme și în viața școlilor, care se vor integra tot mai mult în viața satelor, iar oamenii eliberați de chingile dependenței feudale vor conștientiza importanța științei de carte, trimitându-și copiii la școală, inclusiv la cele de rang înalt de la oraș. Și învățătorii s-au considerat mai independenți, asumându-și unele inovații în stabilirea obiectelor de învățământ, cum a procedat învățătorul I. Bochiș, din Seleuș-Cighirel, care în anul școlar 1848-1849 a acordat 4 ore săptămânal pentru studiul „Politeii de câmp” și 4 ore săptămânal pentru scriere, micșorând numărul de ore afectate pentru predarea religiei.(17) Școlile au fost dotate cu mobilier adecvat și un minimum de material didactic. La Seleuș-Cighirel (satul se unificase deja) se va construi un și locaș școlar, în centrul satului, în 1856, din cărămidă și piatră, cu acoperiș de țiglă. Asemenea localuri s-au mai construit la Târnova, Șicula, Chier etc.

Prima statistică mai completă de care dispunem, după Revoluție, este cea din toamna anului 1852, care a dat următoarele valori pentru satele comunei, care aparțineau de Protopopiatul Șiria: Seleușul avea 838 locuitori români ortodocși, iar la școală erau înregistrați 31 elevi, învățător fiind Pavel Duma; Iermata 585 locuitori, cu 49 elevi, învățător Todosie Gornic; Cighirel 1047 locuitori, 31 elevi, învățător Pavel Duma; Moroda 1120 locuitori, 51 elevi, învățător Ion Gornic (18)

În fine, ultima statistică, până la instalarea regimului dualist austro-ungar, transmisă Inspectoratului școlar din Șiria la data de 31 august 1864, ne comunică următoarele date: Seleuș-Cighirel - învățător Dimitrie Mărcuț, copii recenzați 120 băieți și 41 fete, total 161 copii de vârstă școlară. Frecventau școala 71 băieți și 12 fete, deci, în total, 83 elevi, adică aproximativ 50%. La Iermata învățătorul A Ercu, avea recenzați 34 băieți și 23 fete și frecventau 11 băieți, dar nicio fată. La Moroda, învățătorul S. Micoroi a recenzat 83 băieți și 57 fete, în total 140. Frecventau școala 10 băieți și 2 fete.(19)

Școala sub regimul maghiar (1867-1918)

În anul 1867, se consumă un important act politic prin semnarea pactului dualist dintre nobilimea maghiară și Imperiul austriac, prin care Împăratul Austriei devine Cezar și Crai al Ungariei (rege) și se crează două entități statale; Austria cu capitala la Viena și Ungaria cu capitala la Budapesta. Exista, în același timp, câte un guvern și un parlament în fiecare dintre entitățile statale, cu legi diferite, unite doar prin existența aceluiași Împărat și Rege și prin existența a trei ministere comune: Ministerul de război, ministerul de externe și ministerul de finanțe. Transilvania și comitatele din vestul Munților Apuseni vor face parte din Ungaria și, prin urmare, învățământul va fi organizat de Parlamentul de la Budapesta.

În statul maghiar, trei momente sunt deosebit de importante pentru organizarea și funcționarea învățământului: 1) Legea învățământului din 1868 (Lege inspirată de József Eötvös după principiul că, la nivel elementar, copiii trebuie instruiți în limba maternă); Legea din 1879 care decide introducerea limbii maghiare în toate școlile populare; 3) Legea din 1907 (Legea Apponyi) care întărește foarte mult politica de maghiarizare. Legile și reglementările vor viza în primul rând întărirea rolului statului, educarea copiilor în spiritul loialității față de statul maghiar și creșterea calității procesului de învățământ.

În prima reglementare, dată de „Legea XXXVIII, din 1968, în chestiunea învățământului public popular din Ungaria”, se confirmă posibilitatea confesiunilor să susțină și să înființeze, prin propriile puteri, instituții școlare unde locuiesc credincioșii lor „cum s-a obișnuit și până acum”. Școlile de acest fel erau întreținute din banii credincioșilor, comunitățile pot alege învățătorii și pot statornici plata acestora, pot construi școli pe care să le înzestreze material. Sigur, se puteau înființa școli comunale și de stat acolo unde posibilitățile materiale ale credincioșilor erau reduse, dar, în ceea ce privește Seleușul nu s-a pus niciodată problema schimbării statutului școlii. Conform legii, școlile populare confesionale aveau două cicluri distincte: instrucția cotidiană, cu durata de 6 ani, care era obligatorie pentru copii cu vârste cuprinse între 6-12 ani, precum și școala de repetiții, frecventată timp de trei ani de copiii între 12-15 ani. Conform legii, într-o sală de clasă nu puteau intra mai mult de 60 elevi, doar în situații excepționale un învățător putea instrui 80 elevi. Elevii beneficiau de instrucție în limba maternă, dar, conform legii XVIII, din 1879, toate școlile populare românești au trebuit să introducă obligatoriu și limba maghiară și fiecare învățător trebuia să cunoască limba oficială a statului, care era maghiara. Învățătorul era evaluat la limba maghiară și dacă nu îndeplinea condițiile nu i se elibera diploma. Guvernul a reglementat printr-o altă lege, din 1893, și salarizarea învățătorului, stabilind un salariu minim de 300 florini pentru titular și 200 florini pentru suplinitor, plus veniturile în natură. Proiectul de lege propus de ministrul Berzeviczy, în ședința Dietei maghiare în octombrie 1904, a reiterat obligativitatea prezenței școlare, a propus creșterea numărului de obiecte de învățământ și marea salariul învățătorului, exprimat în coroane etc. Dar, legea nu a fost aprobată așa că în 1907 s-a votat Legea XXVII, numită și Legea Appony, foarte controversată și contestată de confesiuni, inclusiv de Biserica Ortodoxă Română. Conform acestei legi, învățătorul depunea un jurământ cu următorul conținut: *„Eu.... învățător ordinar, jur pe D-zeul cel viu, că față de maiestate Sa, regele meu apostolic, față de patria mea maghiară și față de constituțiunea aceleia, mă voi purta cu credință tare și nestrămutată, voi păzi legile sancționate ale țării și obiceiurile legale, ordinațiunile legale ale autorităților din țară, asemenea datorințelor împreunate cu oficiul meu învățătoresc le voi îndeplini întotdeauna conștiincios, cu credință și cu acuratețe și tânărimea încredințată îngrijirii mele o voi educa în dragostea față de patria maghiară. Așa să mă ajute Dzeu”*. (20) Salariul minim a fost stabilit 500 florini pe an și în plus se acorda un spor de vechime. Învățătorii mai dispuneau, conform legii, de o locuință convenabilă, cu două camere podite, bucătărie, cămară, dependințe și o grădină de ¼ jugăr intravilan. Excepție făceau dascălii necăsătoriți. Deasemenea, s-a prevăzut o indemnizație de cazare de 200-300 coroane. Fiecare instituție de învățământ avea obligația de a întări sentimentele de atașament față de patria maghiară și fidelitatea față de valorile morale creștine. (21) Legile mai prevedeau și o serie de alte obligații privind construirea, întreținere, dotarea școlilor iar inspectorii statului puteau propune în cazul nerespectării prevederilor legale etatizarea școlii.

Liderii politici și eclesiastici români au protestat în repetate rânduri când prevederile legislative au lezat autonomia de conducere școlară și au militat pentru păstrarea caracterului confesional, îndemnând comunele românești de a depune eforturi susținute pentru asigurarea funcționării școlii. În cadrul manifestării de la Șiria, din 5 martie 1907, la care au participat și învățători și țărani din împrejurimi, a fost condamnată, spre exemplu Legea Appony, considerând-o „un atac brutal la existența școlii confesionale românești”. (22) Adunări impunătoare împotriva Legii Aponyi au avut loc și la Seleuș, Iermata Moroda, Ineu etc.

În această perioadă, școlile populare confesionale românești din Comitatul Aradului se aflau sub conducerea Consistoriului Eparhial și Senatului Școlar Diecezan Arad. Inspectorul școlar diecezan era numit de episcopul Aradului și era membru al Senatului. Protopopiatele corespundeau inspectoratelor școlare și erau conduse de protopopi. Protopopul administra toate chestiunile școlare, răspundea de instruirea elevilor, organiza concursuri pentru ocuparea posturilor vacante, prezenta rapoarte despre activitatea cadrelor didactice. Protopopul era, prin urmare, și inspector școlar. În perioada dualistă austro-maghiară, școlile din actuala comună Seleuș au aparținut, la început, de Protopopiatul Șiria apoi de Protopopiatul Ineu, începând cu 1883. Foarte important pentru conducerea curentă a școlilor era Sinodul parohial, alcătuit din toți

credincioșii ortodocși ai comunei, care se întâlnea anual, când se luau măsurile necesare pentru desfășurarea în bune condițiuni a procesului de învățământ. Tot atunci se alegeau membrii Comitetului Parohial, se aproba salariul învățătorilor, se luau decizii de înființare a unor fonduri școlare, repararea clădirii sau construirea uneia noi. Comitetul Parohial era organismul executiv al sinodului, care se întrunea de două ori pe an. Din rândul său, erau alese 5 persoane, care știau a citi și scrie, care alcătuiau Comisia Școlară. Președinte era preotul iar funcția de notar o îndeplinea învățătorul. Comisia făcea propuneri Comitetului Parohial de dotare, de repararea a școlii, îngrijirea grădinii. Tot comisia alcătuia lista candidaților pentru postul vacant și lista copiilor obligați a frecventa cursurile și a celor care aveau absențe nemotivate. Părinții elevilor care nu frecventau școala erau somați, iar dacă în urma a patru somații nu se îndeplinea condiția frecventării școlii inspectorul școlar solicita celui regesc transferarea custodiei copiilor tutorilor și se puteau lua și alte măsuri legale. Școala era condusă de un director școlar care, de regulă, era preotul paroh, dar care era mai degrabă o funcție onorifică. El intervenea pentru a regla stările conflictuale între părinți și învățători, constata eventualele neajunsuri etc. Dascălii erau desemnați de Sinodul Parohial sau de Sinodul Protopopesc și ei asigurau îndeplinirea zilnică a procesului de învățământ, prezența elevilor, menținerea disciplinei, cultivarea grădinii, organizarea și instruirea corurilor de plugari et.(23)

Dar, autoritatea supremă în materie de învățământ era Inspectorul Școlar Regesc de Stat, reprezentantul oficialității, care era numit de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Acesta vizita o dată pe an, cel puțin, sau prin locțiitor, școlile de toate tipurile. Autoritățile școlilor populare, care nu aparțineau statului sau comunelor, erau obligate a-i prezenta acestuia planurile, mijloacele și manualele de învățământ. El putea să ia măsurile corespunzătoare pentru înlăturarea neregulilor. Aprecierile negative erau făcute cunoscute organelor episcopale. În general documentele făceau referire la prezența neregulată, lipsa manualelor și rechizitelor, localuri necorespunzătoare. Comportamentul arbitrar al inspectorilor se manifesta foarte des, urmărindu-se transformarea școlilor confesionale în școli de stat sau comunale.

Școlile confesionale locale, cum era și cazul celor din satele Seleuș, Moroda, Iermata erau obligate, conform legislației vremii, să asigure baza materială, mijloacele de învățământ, salarizarea învățătorilor și toate celelalte cheltuieli aferente. Credincioșii ortodocși susțineau școala prin darea culturală achitată în bani s-au natură. Ultima reprezenta $\frac{1}{4}$ din valoarea totală și presupunea produse agricole, alimentare, aprovizionarea cu lemne etc. (24)

Existau prevederi legale despre felul în care trebuia să arate școala, cum să fie construită. Spre exemplu, ferestrele trebuia construite la cel puțin 0,8 m deasupra solului, scările să nu fie prea piezișe, podelele să fie din lemn în școlile mixte, cum era cazul la Seleuș, intrările de acces pentru fete și băieți să fie separate. Temperatura clasei iarna trebuia să fie de cel puțin 13-15 grade, mobilierul să fie corespunzător, banca, de exemplu, să fie lată de 31-41 cm, înălțimea să corespundă cu ținuta școlarului etc. Erau atât de multe reglementări încât era imposibil ca inspectorul regesc să nu găsească a băga de vină și de aici numeroase intervenții la conducerea bisericească. Ilustrăm afirmația prin următorul document privind școala din Seleuș-Cighirel, elaborat de referentul școlar George Popa, care răspunde constatării inspectorului regesc în care se spune că în localitate nu există decât o singură școală, prea puțin pentru numărul mare de elevi recenzați:

Înaltului minister

„Cu profundă stimă îndresnim a aduce la cunoștința înaltului minister regal. cumcă admonițiunea (admonestarea n.n.) ce sub 12 l, c. n. 718 s-a dat mai multor școli provoacă la circumstanție cari cea mai mare parte se bazează pe informații sinistre și anume:

- 1. Despre școala din Seleuș-Cighirel se afirmă în înalta admonițiune că pentru 400 de școlari are numai una localitate neadjustată, deci se admoneste a doua oară. Și până când căpătăm informațiuni secure despre numărul școlarilor, acest consistoriu dechiară cum că Seleuș-Cighirel are două școli, cu două localități de învățământ și doi învățători, nu altmintre”.*

2. Semnează George Popa, referent la 11/23 feb 1878. (25)

Într-un memoriu adresat ministerului maghiar, redactat de Episcopul Aradului, Ion Mețianu, se atrage atenția că, deși legile sunt și așa nemulțumitoare pentru românii ortodocși, modul de aplicare al lor de către inspectorii și funcționarii statului maghiar amplifică efectele negative asupra școlilor confesionale românești. „Așa de exemplu, în legea despre limba maghiară în școlile populare, articolul XVIII din 1894, par. 6, se zice că inspectorii regești încă au dreptul a participa la examenele de calificare din limba maghiară ale preparanzilor, precând inspectorul școlar regesc din Arad se ingerează în examinarea preparanzilor din toate celelalte studii. Tot asemenea se ingerează și la clasificarea elevilor și încă atribuie votului său valoare câtă valoare au toate voturile celorlalți membri examinatori, cu al subscribului episcop laolaltă. Și fiindcă atât cunoștința limbei maghiare, cât și a altor obiecte de învățământ este un concept foarte vast, așa inspectorele regal de regulă buctează pe jumătate din cei insinuați la examen, cea ce tot de regulă se publica și în jurnalele locali, cu felurite comentarii pentru ca cu atât mai mare durere să cauzeze inteligenței și poporului român.”...Tot legea prescrie ca școlile numai atunci se pot admoni cu prefacere în școale comunale când acelea nu corespund cerințele legii. La noi durere nici aceste prescise nu se observă, ci ni se admonesc (admonestează n.n.) scoalele chiar și pentru lucruri de nimica. Așa, spre exemplu, prin emisul ministerial ni s-a admoniat școala din Seleuș-Cighirel că inspectorul regesc n-ar fi aflat o mătură...” (26)

Toate aceste reguli impuneau soluții pentru construirea unor noi edificii școlare. Aceasta a fost și tema principală a conferinței învățătorilor și preoților, din 22 septembrie 1877, desfășurată la Seleuș. Tot atunci, sub președinția inspectorului școlar Demetriu Popa, s-au căutat soluții pentru păstrarea „școlii de pomi” în toate comunele. Unde nu era grădină de pomi, dascălul trebuia să utilizeze propria grădină. Grădina școlară trebuia să dezvolte deprinderi practice viitorilor absolvenți și să realizeze, în același timp, foloase materiale pentru școli. Culturile recomandate pentru grădina școlară erau legumele, florile, pomii. Grădina trebuia să se constituie în model de cultivare a pământului pentru elevi dar și pentru țărani. (27) În general, la Seleuș nu au existat mari probleme în această privință, dovadă faptul că școala a rezistat în forma ei confesională până după război.

Prin Legea din 1868, s-a stipulat că durata anului școlar în mediul rural este de 9 luni, de la 1 octombrie până la 31 mai. Cursurile se desfășurau între orele 8-11 și 14-16. Numărul de ore era de 25 într-o săptămână. Existau bineînțeles vacanțele de vară, de iarnă și de la principalele sărbători religioase. Anul școlar debuta cu o serbare, în timpul căreia preotul ținea o predică, binecuvânta elevii și sfințea școala. La fel, anul școlar se încheia cu un examen public, o serbare și o conferință didactică în care se evalua activitatea dascălului și a elevilor. (28) Învățătorii se perfecționau continuu în cadrul organizațiilor profesionale, prin intermediul presei de specialitate, cursuri practice deschise, schimburi de experiență, conferințele învățătoarești, cursurile de vară etc

Planul de învățământ elaborat de senatele școlare, care ținea cont de legea XXXVIII din 1868 cuprindea următoarele obiecte de învățământ: 1. Doctrina și morala; 2. Limba maternă (exerciții verbale și de memorie, scrierea și citirea, limba maternă). 3. „Matesu” (aritmetica și geometria; 4. Obiecte istorice (geografia, istoria, cunoașterea drepturilor și datorințelor civile/obligățiilor cetățenești. 5. Obiectele naturale/fizicale (istoria naturală, fizica, exerciții economice și de grădinarit; 6. gimnastica; 7. Obiecte artistice (cântarea, desenul pictura). Aceste discipline se împărțeau în mod echilibrat pe clasele de studii. În anul 1872, conferința învățătorilor din Cercurile Agriș, Șiria și Ineu, organizată la Pâncota, a propus un plan de învățământ care lăsa libertate fiecărui învățător de a-și organiza propria activitate didactică în funcție de specificul comunității de elevi. Școlarii au fost împărțiți în trei categorii: prima îi cuprindea pe cei începători (clasele I și II de 6-8 ani), a doua pe cei care știau scrie și citi bine din abecedarul elaborat de Z. Boiu (clasele III-IV, 8-10 ani), iar a treia pe cei care aveau bine

consolidate deprinderile de citire și scriere (clasele V-VI - 10-12 ani). Obiectele de învățământ erau: Religia 3 ore. 2. Citirea și scrierea, în legătură cu ele geografia și istoria naturală – 10 ore. 3. Gramatica și exercițiile de limbă 1, 1/2 ore. 4. Istoria naturală și fizica 1, 1/2 ore. 5. Comptul (numărarea) 3 ore. 6. Drepturile și obligațiile cetățenești 1 oră. 7. Cântarea - 2 ore. 8. Citirea maghiară și germană 2 ore. Numărul total era de 24 ore. Alt plan de învățământ a fost elaborat în 1877 care stabilea la 25 numărul de ore săptămânal, pe fiecare clasă. După acesta au urmat alte planuri de învățământ în care creștea numărul de ore afectat limbii maghiare. (29)

Episcopia Aradului a încurajat dascălii să elaboreze materiale didactice care să răspundă cerințelor legislative, cu includerea specificului românesc, recomandând anumite manuale mai ales la religie, limba română, istorie. Elevii care au urmat cursurile școlii confesionale ortodoxe știau să recite din autorii români spre exemplu din Coșbuc, Alecsandri, Eminescu. (30). Există însă și o lungă listă cu cărți și manuale interzise a se folosi în școală în timp ce altele erau recomandate.

Disciplina școlară era circumcisă epocii și cuprindea muștrarea, arestul la școală, bătaia în anumite limite și în înțelegerea părinților. Deosebit de relevante în acest sens ni se pare a fi însemnările marelui scriitor Ioan Slavici (originar din Țiriac): „*Va fi fost prin anul 1854 când am început a umbla la școala din fața bisericii..... atunci, cât și mai târziu, timp îndelungat după aceea învățător era cântărețul bisericii pe care nu mi-l pot închipui decât cu joarda în mână, fie arătându-ne slovele pe tablă, fie pișcând pe unul, mai pe altul dintre cei neastâmpărați. Am sfârșit bucuratul și am ajuns să citesc din ceaslov.... carte de citire cu litere latine nu aveam atunci. Citeam deocamdată tot din ceaslov și în cele din urmă din psaltire*”. (31) Învățătorii puteau fi trași la răspundere pentru aplicarea unor pedepse care afectau integritatea fizică a elevilor. Un învățător care a lovit un școlar care nu a fost din clasa sa și a fost bolnav 20 zile, a fost condamnat la închisoare. Atunci când nu reușeau să impună disciplina necesară, învățătorii apelau la directorul școlii, așa cum a procedat la Seleuș Ioan Vidu:

Onorate domnule Directoriu

„Eleva mea, Veturia Crișan, nu voișce a se supune ordinațiunilor male – pedepsele pedagogice le-am aplicatu – încâtu mi s-a permis, și nu, cu toate acestea nu se reîntoarce din calea ei. M-a revoltat cu cuvintele: Nu tu poruncești aici, ci tata și mama.

În interesiulu educațiunei publică, vin a te ruga ca cu puterea ce Ți-e concesă, să aplici celelalte pedepse cari le voi afla de bune pentru îndreptarea ei.

Salutându-Te respectuosu sântu ale Onorata Domniei Tale Seleuș-Cighirelu, la 30 noiemb 1883

Învățătoriu I. Vidu

Prin lege era obligatorie școala elementară (poporală) pentru copiii între 6-12 ani. Părinții putând alege doar școala pe care doresc să o urmeze odraslele lor. Pentru aceasta se efectua în fiecare an un recensământ al copiilor de vârstă școlară, care, cu o lună înainte de începerea anului școlar, se înmâna comitetului parohial. Părinții s-au tutorii erau responsabili pentru lipsa copiilor de la școală. În cazul în care copiii din familie nu frecventau școala se puteau aplica amenzi după atenționări repetate. În acest sens învățătorul Ioan Vidu, din Seleuș (1881-1883) trimite următoarea adresă directorului școlii, preot paroh Partenie Zaslo:

Onorate directoru localu !

Conform regulamentului școlariu, am onoarea a vă alătura aici raportului septiminariu despre implerea pruncilor la școală pe luna curentă.

De la reînceperea prelegerilor, care a fostu în 5 lunii curente - școala a fostu cercetată de 12 elevi, dintre cari 10 au fost băieți, ear 2 au fostu băiete. De oare ce numerulu totalu alu tinerimei deobligate a cerceta școala și de ore ce am în vedere imposibilitatea de a pote face

progresu cu școala prin necercetarea ei de tinerime rugu pre Onorabilu directoru localu se bine voiască a face pașii necesari în cauza aceasta, ca așia școala și respective învețământului să nu sufere scădere.

*Stimatoriu Ioan Vidu, învățătoriu
Seleușiu-Cighirelu la 10 octombrie 1881
(32)*

Este cazul să presupunem, în cazul reclamat de învățătorul Ioan Vidu, că aflându-se la începutul anului școlar, în vremea muncilor de toamnă, frecvența elevilor era mai mică decât în anotimpul rece. Poate Ioan Vidu a fost ceva mai blând cu elevii săi, în schimb învățătorul Petru Costin de la Moroda a aplicat metoda nuielii foarte aspru, după cum a povestit, mult mai târziu, Dumitru Berari, care era elevul lui în 1898-1899. Petru Costin a pretins elevilor să aibă caiete, toate cărțile, tăbliță de scris și condei, fiind foarte exigent. Cei care nu aveau erau bătuți. Dumitru Berari a fost atât de tare bătut, încât tatăl său a trebuit să intervină la notar pentru a fi mutat la o altă școală, aflată cu un kilometru mai departe. (33)

Au existat puține cazuri de sancțiuni cauzate de nefrecventarea școlii, pentru că și așa povara școlii era mare pentru săteni și oricum nu aveau cu ce plăti amenzile. În cazul în care cel în culpă era insolvent, se aplica măsura lucrului pentru comunitate.

Rețeaua școlară pentru satele de care ne ocupăm era următoarea în anul de debut al Legii XXXVIII: Seleușul avea 950 locuitori ortodocși iar Cighirelul 1065, în total 2015 locuitori, iar învățătorul Dimitrie Mărcuț avea 5 elevi; Iermata avea 683 români ortodocși, învățător era Ercu Aron și școala era frecventată permanent de 4 elevi, iar Moroda care număra 1328 locuitori români ortodocși avea înscriși 11 elevi la învățătorul Petru Morodan. (34) Din această statistică se vede de la ce nivel scăzut a pornit reforma școlii în 1868.

Cu toate că legile obligau la școală, frecvența copiilor a rămas mică în tot intervalul 1867-1918, chiar dacă s-a înregistrat un progres continuu. În primul rând, copiii erau folosiți de foarte mici la lucrul în gospodărie, mai era și sărăcia extremă la multe familii, bolile etc. La nivelul Comitatului Arad, în anul școlar 1873-1874, numărul copiilor de vârstă școlară era de 48.022 iar frecvența se ridica la 43,76%. Peste cinci ani procentul frecventabilității s-a ridicat la 66.1 la sută, iar în 1891-1892 procentul a fost de 65,15%. În Protopopiatul școlar al Inelui frecvența școlară, în anul 1899-1900, a fost, la cursurile de 6 clase, de 52% iar în Protopopiatul Șiria de 78%.

Extinderea rețelei școlare, existența unor dascăli instruiți au contribuit la creșterea calității învățământului și, ca o consecință, a numărului știutorilor de carte. Astfel, în Plasa Șiria, numărul știutorilor de carte a sporit de la 17,35%, în 1880, la 51,67% în 1910, iar în Plasa Ineu, din care au făcut parte și satele Seleușului, numărul alfabetizaților a trecut pragul de 30% în 1910. La Moroda, în 1880, existau 1,27% știutori de carte, iar în 1910 procentul s-a ridicat la 18,35%. În raportul său din 14/27 februarie 1918, protoprezbiterul Inelui a riterat în linii mari aceleași cauze ale analfabetismului. (35) Periodic erau întocmite conscripții privind situația școlilor din Inspectoratele școlare pentru a se lua apoi măsurile convenite conform legii. În conscripția pe 1873, ni se spune că Seleuș-Cighirel avea 2228 de locuitori de religie ortodoxă. Numărul copiilor de vârstă școlară recenzați era de 175 băieți și 142 fete, dintre care frecventau cursurile 98 de băieți și 37 de fete de 6-12 ani. Satul avea o școală care funcționa într-o clădire construită în 1856. Localul școlii era corespunzător, fiind construit din cărămidă și piatră, acoperit cu țiglă și avea o sală pentru predare și o locuință pentru învățătorul Dimitrie Mărcuț, care absolvise Preparandia din Arad în 1844. Se mai spunea că învățătorul se străduia să introducă în predare elemente metodice noi. În 1873 avea 29 de ani vechime în învățământ. Salariul său se compunea din 120 florini, venituri pe care le întregea din cele 16 iugăre de pământ dat în folosință și bunuri în natură a căror valoare se ridica la 209 florini. Școala avea ca material didactic: două table de perete, mașină de socotit și glob

pământesc. Pentru inițierea elevilor în legumicultură și pomicultură, școala avea o grădină de pomi de 800 de stânjeni pătrați. Director școlar era preotul paroh Partenie Zaslo (36)

La Moroda se arăta că starea localului școlii era necorespunzătoare. Școala era susținută prin contribuția materială a celor 1251 de locuitori din sat. Școala avea grădină de pomi, dar dotarea cu material didactic era slabă. Cursurile școlare erau frecventate de 42 băieți și 45 fete și nu existau cursuri pentru copiii de 12-15 ani. Lotul recensat era de 104 băieți și 100 fete (6-12 ani). Învățătorul primea de la locuitori de 320 florini și 110 florini în bunuri materiale. Învățătorul Gheorghe Cociuba absolvise cursurile pedagogice din Arad și avea 9 ani vechime în activitatea didactică. Director școlar era Petru Surtea. (37)

La Iermata, populația de religie ortodoxă era de 590 de locuitori. Clădirea școlii a fost considerată necorespunzătoare. Numărul copiilor școlarizați era mic; 8 băieți și o fată dintr-un lot recensat de 40 băieți și 42 fete. Școala avea un fond de 100 florini. Dotarea cu material didactic a fost necorespunzătoare. Învățătorul primea bunuri în natură în valoare de 120 florini și 100 florini în numerar. Învățătorul Aron Ercu absolvise, în 1860, cursurile Școlii pedagogice din Arad și avea 11 ani de serviciu în învățământ. Director școlar era George Caba. (38) Spre comparație arătăm că la Zărand cursurile erau frecventate de 78 băieți și 4 fete din totalul de 143 băieți și 125 fete. Iar pe Inspectoratul Șiria situația frecvenței școlare în anul 1873–1874 era următoarea: 12 școli, 13 învățători; obligați la școală 898 băieți și 890 fete. Frecventau 484 băieți și 96 fete, adică 32,44%.

Planul școlar aprobat de Consistoriul Arad, în 10 ianuarie 1877, care a intrat în vigoare de la 1 februarie 1877, preciza că fiecare școală populară era organizată pe 6 clase pentru copiii cuprinși între 6-12 ani. Clasa I cuprindea copiii de 6-7 ani. În localitatea care avea două școli, clasele se împărțeau astfel: prima școală avea în structura sa clasele I, II și III, iar a doua școală clasele IV, V, VI. Obiectele de învățământ erau: religia, limba română, aritmetica, geometria și desenul, geografia cu istoria și cunoașterea drepturilor și a datorințelor cetățenești, istoria naturală, fizica, introducerea în economie și exerciții practice de grădinărit, cântul bisericesc și național, gimnastica, o limbă vecină și lucrul de mână. În plan, se preciza că predarea limbii ungurești și a celei nemțești, sârbești sau slovace era, de regulă, facultativă. Cursurile școlare se desfășurau între 8-11 și 14-16, în cinci zile pe săptămână, ziua de joi fiind zi de recreație. Săptămânal erau 25 ore pe săptămână. În 1888 se elaborează un nou plan de învățământ. Obiectele erau aceleași. În noul plan se precizează că „limba maternă este centrul în jurul căruia se învârtă întreg învățământul în școala primară”.

Statul maghiar a stabilit și salariile pentru învățători la un nivel destul de ridicat pentru posibilitățile comunelor care întrețineau școli confesionale, aceasta și pentru a constitui un motiv de intervenție în vederea înființării școlilor de stat. În anul 1878, salariile învățătorilor au avut următoarele valori în cele trei sate: La Moroda, Cociuba Nicolae avea calificare din 1863 și salar de 235 forinți și în natura, 200 forinți. La Iermata, Ercu Aron, calificat din 1862, avea 280 forinți în bani și 120 în natură iar la Seleuș, preotul învățător avea 300 forinți în bani. Legea din 1893, urmărind să lovească în autonomia bisericilor românești, lăsa în continuare pe seama comunelor și confesiunilor asigurarea salariilor învățătorilor, însă preciza că salariul anual nu putea fi mai mic de 300 florini sau 600 coroane pentru învățătorii calificați și de 200 florini sau 400 coroane pentru învățătorii ajutători. Însă salariul trebuia suportat în cea mai mare parte de săteni, fiind o grea povară pentru ei. (39)

Politica de maghiarizare forțată se accentuează prin legea din 1907 (Legea Aponyi), când s-a elaborat un nou plan de învățământ, care a intrat în vigoare în anul 1909-1910. Se introduce și se intensifică studiul obligatoriu în limba maghiară. Prin planul din 1911 al Senatului Școlar al Eparhiei Aradului, în clasa I erau 2 ore maghiară pe zi și o oră limba română, iar la clasele V- VI erau prevăzute 1,1/2 ore de limba română și 4 ore de limba maghiară. După cum bine se observă, se intensifică predarea limbii maghiare iar atestarea învățătorilor pe post se făcea și în funcție de gradul de cunoaștere a limbii statului.

Autoritățile maghiare au luat măsuri aspre atunci când au constatat eludări ale legilor și chiar le aplicau cu îndoită măsură pentru a avea motive de a crea școli de stat. În raportul din 30 martie 1895, al Senatului Școlar Bisericesc, inspectorul George Popa semnalează câteva măsuri opresive, între care faptul că inspectorul școlar al statului reproșa organelor școlare ale consistoriului din Arad că învățătorii n-au propus ungurește de ajuns și s-a cerut anchetarea unor învățători, interzicerea unor manuale școlare românești etc. „Comitatul Arad a cerut de la Înaltul Minister să nimicească testimoniul de calificățiune ce l-a primit învățătorul Petru Costin din Moroda, „deoarece învățătorul ar fi declarat că nu știe ungurește”. Acestui educator i s-a deschis o severă anchetă pentru atitudinea sa de sprijinire a memorandiștilor Ion Rațiu și Mihai Veliciu. (40)

Mai mult decât atât, autoritățile guvernamentale au încercat să înlocuiască școlile confesionale cu altele de stat, invocând starea necorespunzătoare a edificiilor și mai ales predarea nesatisfăcătoare a limbii maghiare de către învățători. Încercări în acest sens au fost făcute în 1895 în comunele Târnova, Seleuș, Cighirel, Răpsig etc, cei drept nereușite. (41) Inspectorul școlar guvernamental și-a exprimat nemulțumirea față de nivelul cunoștințelor de limbă maghiară de la Moroda, cerând înființarea unei școli de stat, ceea nu s-a întâmplat până la urmă. (42) Deoarece s-a reproșat că la Seleuș nu există suficiente locuri la școală vizavi de numărul de elevi, inspectorul C. Gurban informează Senatul Școlar arădean, la 18 august 1901, că la Seleuș, comitetul parohial l-a asigurat că va înființa o nouă școală. (43) Ceea ce s-a și întâmplat, la Seleuș construindu-se, în 1902, un local impunător pentru acea vreme, în care s-a învățat până după război. Școala a fost așezată în Seleușul Vechi, a fost construită din cărămidă, cu acoperiș de țiglă, avea o sală mare de clasă, sală pentru învățători și locuință pentru directorul școlar, pardosite cu lemn. A continuat să funcționeze și localul din centrul comunei. **Foto. școala veche Seleuș**

Școlile au avut de suferit și din cauze naturale, precum cea de la Moroda care a ars în 1890. În locul ei s-a construit, în același an, o clădire nouă care cuprindea o sală de clasă și o locuință pentru învățător. Clădirea în formă de dreptunghi s-a păstrat pentru școală până în 1935. În 1895, înmulțindu-se numărul copiilor de școală, la peste 250, se deschide a doua școală la Moroda, care a funcționat într-o casă închiriată de la Morodan Ioan, pe malul stâng al Cigherului, la Ierugă. Școala a doua se desființează în 1907 pentru că în 1908 se deschide școala greco-catolică, cu învățător propriu, în casa lui Foltean Gheorghe. Între 1909 și 1914 școala a funcționat în casa lui Ioja Nicolae. Ca urmare, a doua școală confesională ortodoxă nu a mai funcționat de la 1 septembrie 1907 din cauza micșorării parohiei prin trecerea unor locuitori la confesiunea greco-catolică și înființarea școlii greco-catolice. În timpul războiului a funcționat o singură școală (44) **Foto: Școala veche Moroda**

Învățătorimea din școlile confesionale ortodoxe a cultivat, cu toate restricțiile impuse de autorități, sentimentele naționale la copiii lor, reușind în mare măsură să conștientizeze oamenii satelor de condiția lor inferioară și să lupte pentru autonomia culturală și națională. Învățătorul Mihai Vidu a organizat la Seleuș, cu țărani, un cor și i-a învățat cântece naționale care până atunci fuseseră interzise. Atunci când învățătorul Teodor Mișcoi a intonat cântece naționale cu prilejul constituirii gărzii naționale, în noiembrie 1918, a fost posibil și pentru că elevii au fost instruiți din timp. (45)

Mai mult decât atât, învățătorul Botașiu Ioan, din Seleuș, a făcut parte din Asociația Națională Arad pentru Cultura Poporului Român. În campaniile electorale din 1905 și 1906 au fost implicați și Moise Medrea din Moroda și Iulian Butariu din Seleuș, care au participat, spre exemplu, la întâlnirea cetățenilor, din 19 aprilie 1906, cu candidatul Partidului Național Român, Ioan Suciu.

Dar, cu toate opreliștile de ordin național și lingvistic, școala s-a dezvoltat în continuare, tot mai mulți copii fiind cuprinși în frecventarea cursurilor. Ilustrăm asta prin următoarele cifre statistice:

Prezența elevilor la examene la sfârșitul anului școlar 1880-1881:

Moroda – obligați la școală, 42, din care 22 prezenți la examen. Învățător Nicolae Cociuba.

Iermata – obligați la școală 29 băieți și 31 fete. Prezenți la examen: 7 băieți și 3 fete. Învățător Aron Ercu.

Seleuș I – obligați la școală 32 băieți și 38 fete. Prezenți la examen: 8 băieți și 2 fete. Învățător Petru Pinte.

Seleuș II - Prezenți la examen 13 băieți și 6 fete. Învățător Dem Pandovici. (46)

Prezența continua să fie slabă și mai mult de jumătate dintre copiii școlari erau trecuți neclasificați, așa cum reiese din Registrul matricol pe anul școlar 1901/1902 al școlii din Seleuș, când au fost înscriși în clasele 1-3 149 copii școlari, dar mai mult de 50 la sută erau neclasificați sau trecuți cu calificativul insuficient. Foarte puțini aveau bine și foarte bine, asta și pentru că numărul absențelor era încă foarte mare. La școala confesională erau înscriși și copii minoritari, în anul școlar menționat au fost trecuți în registru și Hegheduș Istvan, Hegeduș Clara, Feher Ferencz și Feher Janos, ai căror părinți au preferat școala românească decât să își trimită copiii la Pâncota, transportul fiind dificil. În catalog, se cerea imperativ să se specifice, până la finele anului școlar, ce progres au făcut copiii la limba maghiară. Materiile predate în acel an școlar au fost: religiune, exerciții de vorbire, gramatica și ortografia maternă, citire limba maghiară, gramatica maghiară, și ortografia maghiară, aritmetică, geometrie, geografie, istorie, drepturi și datorințe civile, istorie naturală fizică și chimie, caligrafie, cântare, desemn gimnastică, citire fluidă.(47)

Situația se schimbă greu în anii ce au urmat, frecvența fiind în continuare foarte slabă, după cum reiese și din prezența la examenele de la sfârșitul anului școlar 1904/1905: Inspectoratul Ineu.

Comuna	copii de 6-12 ani	au fost la examen	învățător
Iermata	40 b. 23 f.	23 b. 14 f.	Alex Budea
Moroda I	51 b. 19 f.	20 b. 2 f.	Petru Costin
Moroda II	41 b. 36 f.	31 f. 1 f.	Moise Mergea
Seleuș 1	73 b. 77 f.	44 b. 20 f.	Iuliu Butariu
Seleuș 2	67 b. 61 f.	24 b. 28 f.	Gavril Șandor.

(48)

Prezența elevilor la examene la sfârșitul anului școlar 1917/1918:

Inspectoratul Ineu

Școala	Nr. loc. ortodocși	Nr copii 6-12 ani	Copii prez la ex.	Învățător
Iermata	680	99	22	Petru Ciongradi
Moroda	1247	105	48	Zaharia Moga
Seleuș	2447	178	101	T. Mișcoi.

Obs. Învățătorul Petru Toma era mobilizat

(49)

Dacă comparăm situația din 1917-1918 cu cea din anul 1872, când din Seleuș- Cighirel s-au prezentat la examen un număr de 18 elevi, atunci ne dăm seama de progresul făcut în ceea ce privește frecvența. Copiii din Seleuș au început a urma și școli superioare, la Arad, între absolvenții Preparandiei și Institutului Teologic, (secția pedagogie), s-au aflat următorii: În anul școlar 1868-1869 Zaslo Moise din Seleuș; în 1872-1873 a absolvit secția teologie Papp Partenie; în anul școlar 1883-1884 absolvă Baba Longiu, iar între 1886-1887 Vidu Mihai, ce va fi învățător în Seleuș, iar între 1896-1897 Moțocan Petru, din Cighirel. De fapt a fi preot sau învățător era idealul fiilor de țărani români. Școlile superioare, de tip universitar, erau un ideal greu de atins, și foarte puțini români au reușit acest lucru. Vasile Goldiș, născut la Seleuș, a terminat filozofia la Budapesta, seleușanul, Pop Zaslo Simion, fiul

preotului Partenie Zaslo, a făcut dreptul, dar aceștia erau excepții care confirmau regula. Evoluția științei de carte în localitățile comunei Seleuș a fost semnificativă, însă pentru că a pornit de la un nivel foarte scăzut, nu s-a reușit să se treacă de 50 la sută numărul alfabetizaților până în 1918. O statistică comparativă pornind din 1880 până în 1910, ne dă următoarele valori:

Seleuș: Populație: 1880 – 2128; 1900 – 2288; 1910 – 2577

Știutori de carte: 1880 – 77; 1900 – 632; 1910 – 843.

Diferență 1880-1910 - plus 29.1%. În 1910 existau 32,71% știutori de carte.

Moroda: Populație: 1880 – 1329; 1900 – 1565; 1910 – 1602.

Știutori de carte: 1880 – 17; 1900 – 185; 1910 – 294.

Diferență 1880-1910 plus 17,08, adică 18,35% știutori de carte.

Iermata: Populație: 1880 – 667; 1900 – 764; 1910 – 822

Știutori de carte: 1880 – 35; 1900 – 122; 1910 – 209, adică 25,42% știutori de carte.

(50)

Mai adăugăm și faptul că referentul școlar de la Arad, G.Crăciunescu a organizat cursuri cu adulții de peste 15 ani, unde se predau cunoștințe de citit-scris, aritmetică și cânt național la Seleuș, Chier, Sinte, Nădab, Agriș etc.

Însă, cu toate progresele făcute de școala românească, o simplă statistică, de la 1906, arată ce diferențe erau între românii din Transilvania și celelalte comunități naționale în privința analfabetismului. Ioan Russu-Șirianu, care colabora în acea perioadă și la unele reviste ieșene, în primul număr din serialul „Din Ardeal” arată că: din 1000 de români știu carte doar 144; în schimb, din 1000 de germani știu carte 629; din 1000 de maghiari știu carte 537; din 1000 de slovaci știu carte 527; iar din 1000 de sârbi știu carte 319. (51). Această evidentă discriminare națională avea drept cauză principală maghiarizarea forțată a învățământului, pe lângă lipsa de mijloace materiale pentru trimiterea copiilor la școală și întreținerea lor. Românii voiau școală în limba română și aceasta nu putea fi decât confesională, dar aceasta însemna că toate cheltuielile reveneau bisericii. Românii au cerut și ei o universitate în limba română, dar nu li s-a aprobat.

Pe acest temei, al lipsei elitelor culturale, formate în școală, românii au fost ținuti departe și de profesiile liberale care presupuneau știința de carte, deasemenea, pătrunderea în posturile funcționărești era strict limitată. Intelectualii români vor suplini însă prin tenacitate și profundă implicare puținătatea lor numerică, luminând masele țărănești în lupta națională care se va încheia cu Unirea cea Mare de la 1 decembrie 1918.

Școala în România Mare

Hotărârea de unire a Transilvaniei cu România, de la 1 decembrie 1918, și constituirea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, au dat un nou curs politicii privind învățământul în noul stat România Mare. În părțile arădene, care au intrat abia în primăvara anului 1919 în componența noului stat, s-a întârziat puțin startul înnoirilor, multe școli funcționând greu, din lipsa învățătorilor și a mijloacelor materiale în anul școlar 1918/1919. Școala a continuat să fie confesională. Pentru ca noul an de învățământ 1919/1920 să beneficieze de o legislație adecvată la noile condiții politice, în 4 septembrie 1919 a fost publicat „Decretul privind organizarea învățământului primar”, elaborat de resortul Cultelor și Instrucțiunii din Consiliul Dirigent al Transilvaniei, condus de Valeriu Braniște. În decret, se preciza că învățământul primar în anul școlar următor se va face pe baza unui nou plan de învățământ. Se mai prevedea, ca obiectiv fundamental, reorganizarea învățământului primar „în vederea unificării diferitelor tipuri de școală într-un tip superior”. Statul își rezerva însă, față de școala confesională, dreptul de îndrumare a învățământului, de aprobare a planului de învățământ, a

literaturii didactice, de control al școlii și de disciplinare a corpului didactic. Scopul final era unificarea legislativă și statizarea școlilor de toate gradele. (52) În baza prevederilor decretului, trei factori erau implicați în conducerea și administrarea școlii: comuna politică, biserica și statul. Statul contribuia cu ajutor pentru școală la zestrea materială a comunei, acolo unde era cazul. Un rol important revenea sfatului școlar de la nivelul comunei, dar care nu intervenea direct în problemele de educație. Învățătorul era numit de către autoritățile școlare, cu acordul sfatului școlar și trebuia selecționat dintre trei candidați propuși. Controlul se făcea de către organele statului sau ale bisericii. În finalul decretului, se menționa expres că începând cu anul școlar 1919-1920 toate școlile primare comunale și de stat se transformă în școli primare naționale. Era o primă măsură care anunța statizarea școlilor primare confesionale. În noile realități, inspectorul școlar Kehrer Karoy a fost revocat. Consiliul Dirigent al Transilvaniei l-a numit în locul lui, în 19 mai 1919, pe învățătorul Iosif Moldovan, care a devenit primul revizor școlar român al Județului Arad. El reprezenta autoritatea supremă în județ cu „drept de inspecțiune asupra școalelor primare de orice grad și categorie. Iosif Moldovan era un adept fără rezerve al școlii naționale de stat afirmând, în 31 octombrie 1919, că „Școala națională este o instituție comună, ea nu este a statului, a comunei sau a confesiunii în parte, ci este a tuturor, a întregului neam românesc. Noi nu vom mai fi a comunei, nici numai ai bisericii sau numai ai statului, ci vom fi învățătorii poporului, care alcătuiesc comuna statul și biserica”. (53). Învățătorul, selecționat dintre trei candidați propuși, mai avea totuși printre atribuțiile sale didactice educația religioasă a elevilor, formarea corului bisericesc și însoțirea elevilor la biserică în zilele de duminică și sărbători religioase. (54) În anul școlar 1923-1924 Ministerul Instrucțiunii a extins Legea Învățământului Primar din regat la nivelul întregii Transilvanii. După votarea constituției României Mari, în anul 1923, în anul următor, 1924, este publicată, în 26 iulie, Legea pentru Învățământul Primar și Normal-Primar, abrogându-se Legea din aprilie 1896, care funcționa în România.

În noua lege, se aprecia că instrucția trebuie să fie o afacere a statului, bisericile având în continuare un rol major în activitatea de educație. Prin această lege, școlile confesionale se statizau, continuând să existe și școli confesionale, în anumite limite, pentru minorități. Se consfințea principiul obligativității învățământului pentru toți copiii de vârstă școlară. Deputatul arădean Vasile Goldiș se exprima la acest capitol împotriva pedepsei cu închisoarea pentru părinții care nu își trimiteau copiii la școală. Perioada școlarizării obligatorii începea de la vârsta de 5 ani în școlile de copii mici și se încheia la vârsta de 18 ani, în școlile de adulți. Învățământul primar cuprindea elevii de la 7 la 16 ani Învățământul obligatoriu era de 4 ani dar legiuitorul a prelungit durata școlii cu trei ani, până la clasa a șaptea, în cei trei ani suplimentari cunoștințele teoretice dobândite anterior erau completate și orientate spre nevoile practice. Legea prevedea că norma de elevi pentru un învățător la clasele I-IV era de 60 de elevi, iar la clasele V-VII de 40 elevi. Se mai preciza că dacă într-o comună exista o singură școală, ea era mixtă iar în condițiile existenței a două școli, una era obligatoriu pentru fete. Legea din 1924 a fost modificată prin legi ulterioare, fără a se modifica principiile fixate de aceasta. (55)

În județul Arad, majoritatea învățătorilor și a comunelor politice au sprijinit statizarea învățământului, unele școli confesionale au fost transformate în școli de stat încă din august 1919, cum s-a întâmplat la Cicir, Covăsânt, Nădab, Galșa, Șiria etc. Episcopia Ortodoxă a Aradului refuza principiul statificării integrale, sprijinind coabitarea dintre școala de stat și cea confesională, în timp ce revizorul școlar Iosif Moldovan lansa învățătorilor îndemnul „să luptăm pentru prosperitatea neamului sub protecția statului”.(56). La 1 noiembrie 1921, toți învățătorii școlilor confesionale subvenționate de către stat au devenit învățători de stat. La încadrarea în post ei depuneau următorul jurământ: „Jur pe atotputernicul și atoateștiutorul Dumnezeu de a fi Credincios M.S. Regelui Ferdinand I și Statului Român, de a respecta cu

sfințenie legile țării și Ordonanțele guvernului român, de a îndeplini cu onoare, conștiință și nepărtinire funcțiile ce-mi sunt încredințate, apărând interesele, demnitatea și onoarea Patriei și a cetățenilor ei și a păstra secretul oficios. Așa să-mi ajute Dumnezeu”. (57)

În aceste noi începuturi, procesul de învățământ era grevat de lipsa localurilor pentru școală și a învățătorilor calificați. În contextul creșterii analfabetismului, construcțiile școlare au avut încă de la început prioritate, astfel că, prin decretul 3138, din iulie 1919, s-au înființat comitetele școlare, ele suplinind lipsa mijloacelor materiale din bugetul statului prin procurarea de terenuri, bani și forță de muncă pentru construcțiile școlare. Începând cu noiembrie 1922, construcția de școli a căpătat o mare amploare, odată cu înființarea fondului școlar județean de construcții de școli. În aceste condiții, în 15 septembrie 1923, s-au pus temeliiile școlilor din Iermata și Moroda, cu câte o sală de clasă, date în folosință în 1925 și care au costat fiecare câte 50.000 lei. La Moroda s-a dat în folosință, în 1936, o altă clădire de școală, mai mare, cu două săli de clasă, cancelarie și locuința învățătorului, care a costat 300.000 lei.

La Seleuș s-a construit o școală mult mai mare, în 1929, care a costat un milion de lei, fiind a șaptea ca ordin de mărime dintre cele 148 construite în perioada interbelică în județ. Școala avea 4 săli de clase, spațioase cu ferestre mari, cu pardoseală de scânduri, avea cancelarie pentru cadrele didactice și locuință pentru directorul școlii. (58) **Foto: Școala Seleuș din 1929**

În același timp, a continuat să funcționeze și școala din vechiul local din Seleuș. Despre școala în care a învățat, Gheorghe Jula se exprimă în felul următor, prin prisma ochiului de copil: „*Văd băncile lungi – spunea el – vopsite în cafeniu pe laturi și verde pe pupitre, în care încăpeau patru elevi, câteodată se înghesuiau chiar opt copii, bănci roase, lustruite de vreme și de brațele tinere ale copiilor îmbrăcați cu haine de cânepă, tăiate cu briceagul și înscrisurate cu fel de fel de nume, de prescurtări. În partea de sus a pupitrelor erau săpate de către meșteri lăcașuri rotunde pentru sticlulele de cerneală și un jgheab pentru a se păstra tocoul și penița de scris, a gumei de șters greșelile din caiet, a condeiului cu care se scria pe tăbliță. De multe ori cerneala buclucașă făcea ravagii peste caietele și hainele bieților elevi necăjiți, care se încălzeau pe timp de iarnă cu o uriașă sobă de tuci.*

Dușumelele din lemn de brad erau date cu motorină de câte ori îngrijitoarea consimțea acest lucru, pentru a opri cât de cât praful ce se ridica în urma neastâmpăraților școlari. Primăvara și toamna, urmele picioarelor desculțe arătau toate deplasările elevilor din curte în clasă și din clasă în curte. Un gard șubred din sârmă și stâlpi căzuți împrejmuia mica cetate de învățământ”. (59)

În guvernările liberale dintre 1922-1927 și 1933-1938 s-au construit cele mai multe școli, astfel că toate comunele au fost înzestrate cu școli în perioada interbelică. Însă, cu toate progresele făcute, recensământul din 1930 înregistrează 172 mii analfabeți în județul Arad, adică 34,2% din populația în vârstă de peste 7 ani. În 1923, erau înscriși aproape 36 mii elevi la școlile primare. (60)

Învățământul din Seleuș avea condiții ceva mai bune imediat după unire prin faptul că deținea două școli funcționale, una în centru, cea construită în 1854 și cea din satul vechi, din 1902. Dar, școala avea în primul rând nevoie de învățători calificați, această problemă fiind rezolvată, cel puțin parțial, după 1919. Primul director la Seleuș, după unire, a fost I. Bârneț, fiu al satului Seleuș, urmat apoi de Jugu Dimitrie, care a deținut această funcție mulți ani, până după Al Doilea Război Mondial. Școala din Seleuș va primi la reforma agrară din 1922 și 8 jugăre de pământ. (61)

Evoluția școlii din Seleuș se observă foarte bine din consultarea registrului de inspecții în care sunt trecute, sintetic, toate aspectele cantitative și calitative găsite la momentul deplasării inspectorului în localitate. Prima constatare care se impune este aceea că existau mulți copii,

rezultat al natalității încă ridicate. În anul școlar 1923/1924 la Seleuș au fost recenzați 184 copii în vârstă de 7-16 ani (62)

În 6 noiembrie 1925, inspectorul școlar a vizitat cele două școli constatând următoarele: „*Ambele localuri sunt bine îngrijite, sălile sunt curate și prevăzute cu combustibilul necesar. Am controlat toate registrele, pe care le-am găsit îndeplinite. La ora 11 am asistat la cl a II-a condusă de Macra Maria Iovan. Erau prezenți 16 băieți și 9 fete din 44 înscriși. În general am constatat că băieții nu frecventează școala regulat. În ce privește obligativitatea, primăria și cercul școlar nu prea arată interes. Cursul adulților nu s-a putut începe*”.

Procesul verbal care a consfințit controlul din 30 noiembrie 1926, întocmit de revizorul David Balint, specifică că: „*Edificiul școlar din drumul mare e neîngrijit, pardoseala spartă. Locuința de la școală e ocupată de preotul Ioan Laza, care închiriat casa parohială și s-a mutat la școală. În acest edificiu e alocată școala cu clasele I-II, conduse de învățătoarea Ana Muntean. Din 136 elevi au fost prezenți 45.*

Inspectorul a mai constatat că edificiul școlar din sat e curat și bineîngrijit. Sala de lecții spațioasă, curată, bineînțestrată. În această școală țineau lecții Ioan Vișan - cl III-IV și Florica Vișan cl.- V-VI. Textul de pregătire e făcut zi de zi. Rezultatul activității a fost notat corespunzător. Controlul din 17 aprilie 1926 a constatat că sunt înscriși 205 elevi, din care prezenți doar 35, adică extrem de puțini și se mai spune că există lipsă de învățători. Este drept că începuseră muncile de primăvară în agricultură, mulți copii fiind angrenați în activități gospodărești pentru că iată, în ianuarie 1927, din 136 înscriși urmează școala 75, deci un procent de 60%

Raportul întocmit în 13 sept 1927 și care privea anul școlar trecut, spunea că din 86 elevi la clasa I au fost făcuți repetenți și neclasificați 39 elevi, la clasa a II-a erau 50 elevi din care 36 neclasificați; clasa a III-a au fost 46 înscriși și 30 neclasificați și în continuare la clasa a IV-a erau 43 înscriși și 32 neclasificați; clasa a V-a 21 înscriși, 15 neclasificați; clasa a VI-a 2 înscriși, 1 neclasificat. Numărul de elevi scade continuu de la clasă la clasă, ca urmare a nepromovării și retragerii de la școală pe motivul că „nu o să ajungă copilul popă sau învățător” și remarca era valabilă pentru că de la 10 ani copiii deja erau activi în gospodărie.

Situația școlară nu a fost mai bună nici în 1929, când la inspecția de la clasele I-II, la care învățător era Bătrânuț Ioan, din 118 elevi înscriși au fost prezenți 28 băieți și 25 fete, în timp ce la clasele III-IV, conduse de învățătorii Jugu Anuța și Muntean erau înscriși 49 elevi, iar prezenți au fost 17 băieți și 6 fete.

Criza economică din anii 1929-1933 a afectat puternic școlile din întreaga țară, învățătorii rămânând cu salariile neplătite luni întregi și nici nu s-a mai investit în școli. În ianuarie 1931, la Seleuș au fost înscriși 292 elevi, prezenți 50, cu care lucra bine - se spune într-un raport - existau 3 învățători, dar se mai specifică: „sunt prea mulți elevi la un învățător”. În 1933 școala a rămas tot cu trei învățători și s-au tăiat din buget toate posturile libere, așa că a patra sală a școlii nou construită în centru a rămas liberă. **Foto: școlari Seleuș**

Situația revine la normal începând din 1934, când criza a fost depășită, astfel că în acel an școala avea 4 cadre didactice, la fel și în anul școlar 1935/1936, când au fost înscriși 319 elevi și prezenți 249, adică 78%. La clasele I-II era învățător Jugu Dimitrie, director școlar. În continuare se spune că edificiul școlar se prezintă în stare bună. Din cifrele prezentate rezultă că frecvența elevilor s-a îmbunătățit considerabil. Merită să amintim și o întâmplare cu învățătorul gradul II, Jugu Dimitrie, care ne demonstrează că procesul de statificare a învățământului a întâmpinat o puternică rezistență din partea bisericii, tradusă mai ales în probleme de natură patrimonială. Acesta va fi cercetat în urma unei reclamații făcută de Episcopia Ortodoxă a Aradului pentru „agitații de natură anarhică”, așa cum se specifică în procesul verbal din 7 noiembrie 1938, în care se spune că învățătorul Jugu l-a reclamat pe același preot Ioan Laza că a transformat fosta școală confesională în casă parohială.

Reclamația a fost judecată de primarul Coman Isai, care a constatat că învățătorul Jugu a acționat în interesul învățământului

Participarea României, începând cu 22 iunie 1941, la cel de Al Doilea Război Mondial a cauzat și școlii mari neajunsuri. Lipsa cadrelor didactice mobilizate, lipsa banilor pentru investiții, reținerea copiilor de către părinți erau principalele impedimente pentru realizarea în bune condiții a procesului de învățământ. Totuși, învățarea continua, chiar dacă cu mai puține cadre didactice pentru că, de exemplu, învățătorul Dobrescu, adus la Seleuș în 1940, a fost mobilizat în mai multe rânduri. Școala a fost condusă și în această perioadă de învățătorul Jugu Dimitrie.

Procesul verbal de inspecție, din 8 decembrie 1943, arată că „Școala mixtă Seleuș are 6 posturi bugetare și este condusă de dir. Jugu Dimitrie, înv. gr II. Inspecția s-a făcut la clasele VI-VII. Elevi înscriși; 29 b, 27 f. adică 55, din care prezenți 22 băieți plus 16 fete, în total - 38. Organizarea interioară era pusă la punct cu noile directive. Dar există și remarcă critică că folosirea instituțiilor organice și organizările interioare la educație și instrucția elevilor nu se fac destul de metodic.

În cadrul farmaciei școlare, s-a ținut o lecție demonstrativă despre medicamentele de prim ajutor și plantele de leac. În cadrul organizării colțului național eroic, s-a executat cu elevii comemorarea eroului Stan Alexa. S-a ținut o lecție despre îngrășatul porcilor. Lecturile sunt stimulate, da nu îndeajuns de bine bine organizate. Din convorbirile avute cu d-l Dobrescu inspectorul a constatat că posedă o temeinică pregătire”. (63). Se constată așadar și o adaptare a procesului de învățământ la condițiile rezultate din starea de război. Ioan Medrea (n. 1927) evocă cu plăcere școala pe care făcut-o la Seleuș în acel timp, chiar dacă bătaia era aplicată cu consecvență. „*Primele două clase le-am făcut aici aproape, în clădirea veche, după care am trecut pe centru. O fost director Jugu, iar învățători d-na Nuța Jugu, Nicolicioiu, Dobrescu.. Am făcut doar 5 clase, că o trebuit să merg la lucru. Matematica am învățat-o cu Dobrescu, când am completat 7 clase. Metoda des folosită de învățători pentru a impune disciplina era mai ales bătaia cu joarda peste fund sau la palmă, trasul de urechi, statul în genunchi, închisul în școală, dar mi-a plăcut să învăț. Bătaia era ruptă din rai, se spunea, și părinții nu protestau dimpotrivă îi îndemnau pe dascăli să ne pedepsească, dar cum veneau muncile cum o mai răream cu școala*”. (64)

Lipsa cadrelor calificate de după unire, la Moroda a fost rezolvată în mare măsură prin transferarea unor învățători din vechiul regat sau din alte localități din apropiere. Astfel, în 1919, vine ca învățător și preot, de la Gyula, Teodor Draia, care funcționează până în 1922. În 1922 se înființează 2 posturi de învățători la care vor fi titulari Ioan Cismaș și Hara Teodor, iar în 1930 vor fi numiți învățători la școală Lupulescu Vasile și soția, născută Bodea, care vor funcționa un deceniu. După 1932, opțional se puteau urma 7 clase și la Moroda. Pentru satisfacerea nevoilor mereu crescânde de spații, în 1936 se construiește actualul local în locul celui vechi. Înainte de asta, școala a funcționat într-o singură clădire, ce mai există și azi, lângă podul de peste Cigher, ce a devenit neîncăpătoare pentru elevi. În clădirea veche s-au desfășurat lecții cu clasele I-IV până în 1940. Din 1937 până în 1950 învățătoare a fost Silvia Cilan, soția notarului Simion Cilan. În timpul războiului mai predă Ioan Radu, care se va căsători cu F. Hara, dar va muri pe front și Nicolae Popescu. În 1944 vor veni în refugiu, din Moldova, două familii de învățători, Mudri Dionisie și Guțu. (65) **Foto: școlari Moroda 1920**

Pe timpul celui de Al Doilea Război Mondial existau cel puțin trei posturi de învățători, iar între 1945-1947 patru posturi. O statistică alcătuită de prof. V. Dobrican ne arată o creștere semnificativă a numărului de elevi în perioada interbelică la școala din Moroda: Anul 1922- 89 elevi; 1928 – 99 elevi; 1932 – 288 elevi; 1943 – 235 elevi;. (66)

După Primul Război Mondial la Iermata s-a mai construit o sală de clasă alăturată celei vechi, ce se folosește încă. După Al Doilea Război Mondial pe locul vechii școli s-a construit

o clădire cu mai multe camere, folosită de primărie, care după 1950 au fost folosite ca săli de școală. Odată cu creșterea populației se înființează încă un post de învățător.

Învățători în această perioadă au fost: Ciongradi 1919-1941; Tutomir Elena 1941-1942; Bota Ioan 1919-1941; Armeanu Maria 1944, Vifor Elena 1947. (67)

Datele statistice ale recensământului din 1930

Pentru perioada interbelică, cele mai sintetice și obiective date privind știința de carte din satele analizate au fost cuprinse în „Recensământul din 1930”, pe care le putem compara cu cele din perioada austro-ungară.

Iermata: Total populație de la 7 ani în sus: b- 338, f – 368. Știutori de carte: 252 m. și 143 f. adică 55,9%; instrucție primară: 241 b. și 140 f; instrucție secundară: 13 b. și 4 f; neștiutori de carte. 86 b. și 225 f. din care: de la 6 la 12 ani – 6 b și 10 f; între 13-19 ani 5 b. și 20 f; de la 20-64 ani 64 m. și 176 f; peste 65 ani 11 m. și 17 f.

Moroda: Total populație de la 7 ani în sus; 641 b și 699 f. Știutori de carte: 325 b și 123 f. Adică 33,5%. Instrucție primară: 317 b și 119 f; instrucție secundară: 4 b și 2 f; instrucție profesională 2 b. și 1 f; instrucție universitară 2 b.

Seleuș: Știutori de carte: 700 bărbați și 415 femei adică 53,1 %; instrucție extrașcolară 6 f. și 39 b; instrucție secundară 6 f, 3 b; instrucție profesională 1; instrucție secundară un bărbat și una femeie; instrucție universitară 2 bărbați. Neștiutori de carte: 316 bărbați și 668 femei, din care: de la 6-12 ani 25 b și 36 F; de la 13 la 19 ani 23 b și 91 f; între 20-64 ani 221 b și 494 f; instruire primară: 635 bărbați, 402 femei.(68)

Cei mai numeroși neștiutori de carte se regăseau la vârstele înaintate, moștenire a școlii din vremea austro-ungară și surprinde, la acest capitol, procentul mic de știutori de carte de la Moroda, care poate fi pus pe seama lipsei sălilor, a învățătorilor și a instabilității lor pe post. Totuși, numărul știutorilor de carte crește semnificativ comparativ cu ultimul recensământ maghiar din 1910, chiar spectaculos la Iermata. **Foto: școlari Moroda 1939**

Școala în perioada de tranziție (1945-1948)

Imediat după Al Doilea Război Mondial, școala s-a aflat într-o fază de tranziție până în 1948, când regimul comunist a procedat la o amplă reformă, ideologizând învățământul în conformitate cu obiectivele propuse de noile autorități statale.

Între 1945 și 1948, școala funcționează mai mult din inerție, în continuare se cântă imnul regal la început de cursuri, portretul regelui Mihai este pe prima pagină a manualelor, care încep a fi tipărite în număr mai mare. Religia era materie obligatorie și era predată de preoții satelor. Dispar însă mareșalul și discursurile național-eroice, cu tentă antisemită și antibolșevică, de data aceasta prietenii României sunt Uniunea Sovietică și bineînțeles Iosif Visarionovici Stalin, care a adus pacea între popoare. Dascălii se vor adapta rapid și învățătorul Bârnețiu Alexandru, din Seleuș, va ține în aprilie 1945, în conformitate cu noua orientare ideologică, o lecție despre materialismul dialectic

Cei mai mulți dintre învățători își continuă activitatea la clase, Jugu Dimitrie fiind în continuare director. Astfel, la ședința cercului cultural din centrul de plasă Șiria au participat învățătorii: Jugu Dimitrie, Nicolicioiu Dumitru, Bârnețiu Alexandru și Bej Angela. Acestora li se adaugă, în 1946, Jugu Ana, Dobrescu Dumitru, Mladin Sida, iar în 1947 apare și Pecican Teodor. (69) Dobrescu Dimitrie se întoarce în 1946 la școala din Seleu, după ce un timp a funcționat la Nădab și va activa mulți ani în comuna care l-a adoptat definitiv, fiind unul dintre cei mai apreciați dascăli din sat. Într-un Raportul din 6 aprilie 1948, alcătuit de Marin Stoian, subinspector școlar, aprecia că: „Examinând la citit elevii clasei I-a am constatat că citesc foarte bine și respectă semnele ortografice. La scriere le-am dictat mai multe

propozițiuni și controlând caietele am constatat că aproape toți scriu corect și foarte bine. La aritmetică, elevii acestei clase au rezolvat cu multă ușurință exerciții de adunare și scădere în cercul numerelor 1-100, fiind cu mult avansați față de prevederile programei analitice. Mai mulți elevi au recitat foarte plăcut câteva poezii din cele învățate. Elevii sunt vioi și se întrec în răspunsuri. Notez cu foarte bine”.

În acel moment Dobrescu D-tru era învățător gradul II, titular la Seleuș și conducea clasele I-a și II-a, având înscriși la 17 băieți și 9 fete adică 26; frecvență era de 6 băieți plus 8 fete, iar la clasa a II-a 15 băieți și o fată, frecvența fiind de sută la sută.

În februarie 1948, erau înscriși la școala din Seleuș 136 elevi la clasele I-IV și frecventau 100 adică 73%, iar la clasele V-VII erau înscriși 55 și frecventau 40 adică tot 73%. Mai exista un curs de alfabetizare în care erau înscriși la ciclul I 61 persoane, frecventau 58, la ciclul II înscrise 139, iar la ciclul III înscrise 36.

Copii recenzați, între 5-7 ani: 35 băieți și 24 fete, în total 59, iar între 7-16 ani 103 băieți și 91 fete, în total 194. Numele și prenumele învățătorilor: Jugu Dimitrie, Dobrescu Dumitru, Bârnețiu Alexandru, Cătuțiu Alex, Bej Angela, Mladin Persida.

Materiile studiate în acest ultim an școlar înaintea reformei din 1948 erau: gramatica, citirea, memorizarea, compunerea, aritmetica, religia, istoria, geografia, științe naturale-fizice, igiena, caligrafia, desenul, cântul, gimnastica, lucrul manual, agricultura, gospodărirea, purtarea. (70)

Lipsurile materiale existente după război și necesitatea alfabetizării integrale a copiilor au dus la luarea unor măsuri de îmbunătățire a frecvenței elevilor între care servirea mesei și reținerea în școală la învățarea lecțiilor după terminarea programului de școală. Unul dintre elevii școlii din această, perioadă, Gheorghe Jula ne-a lăsat în manuscrisul său „Oameni și locuri din satul Seleuș” și o descriere a modului în care se făcea instrucția în acea perioadă: *„Sălile de clasă nu erau suficiente pentru desfășurarea procesului de învățământ. Se lucra în două schimburi, unele clase veneau la școală de la ora 12. Clasele mici aveau cursuri în sălile de lângă șosea, clasa a IV-a și clasele mai mari își țineau lecțiile în sala dinspre capătul de răsărit al școlii, nu știu de ce, sala de clasă dinspre biserică nu prea a fost folosită, parcă era o anexă a școlii, paralel cu această clasă se afla o cameră mai puțin încăpătoare, aici se servea masa după amiază pentru copiii ce stăteau departe de școală, cât și pentru cei mai puțin avuți; se lucra și după-masă, astfel se reușea cuprinderea tuturor elevilor la școală. Sistemul era destul de complicat, iar eu nu prea înțelegeam ce se petrece.*

Bucătăreasa era din familia lui Nicolae al lui Buzna, familie înstărită pe vremea aceea. Țin minte că se pregăteau feluri de mâncare destul de obișnuite: Supă de chimen, mâncare de varză, tocăniță de cartofi, fasole în cantități enorme, ce mirosea grozav, cu toate acestea, doamna Nuța Jugu stătea lângă copii până când se consuma totul din farfurie. O dată pe zi, ni se aducea într-un borcan untură de pește, probabil pentru întărirea oaselor; era una din cele mai respinse alimentații ce ni se dădea. Nu știu de ce dar se respingea carnea de oaie însoțită de cartofi. (71)

Cu toate dificultățile economice de după război, cu toate lipsurile materiale ale oamenilor, frecvența la școală a crescut simțitor, părinții conștientizau mersul lumii, urmărind evenimentele ce se derulau și apreciau că școala poate fi un factor decisiv în viitorul copiilor, ceea ce se va dovedi pe deplin în perioada următoare. Important în această privință era și faptul că numărul copiilor pe familie era tot mai mic și deci se putea investi mai mult pentru un copil sau doi.

Școala în perioada comunistă

În perioada anilor 1945-1948 învățământul românesc a funcționat mai mult în virtutea tradiției, cu vechii învățători, cu manuale care se deschideau cu portretul regelui Mihai pe prima pagină, cu aproximativ aceleași materii de învățat, doar că începuse procesul de politicizare cu elemente de marxism-leninism. Proclamarea Republicii la 30 decembrie 1947 are ca primă consecință dispariția portretului regelui, a imnului regal, cu care se deschideau cursurile și desigur, la lecțiile de istorie nu se mai învăța despre aportul regalității la făurirea statului român modern.

Regimul comunist, instalat în România începând cu 1948, cu partidul unic de guvernământ „Partidul Muncitoresc Român”, care avea ca fundament ideologic filozofia marxist-leninistă, se va preocupa intens de transformarea școlii românești în idea formării unor cetățeni loiali statului de „democrație populară”. În acest sens, în 3 august 1948, se va da Decretul 175/1948 pentru eforma învățământului, în care se arăta că școala va ține cont de nevoile Republicii Populare Române. În primul rând, tot învățământul este de stat, se desființează școlile de alt tip, este gratuit și obligatoriu pentru copiii de la 7 ani în sus. Se instituie învățământul preșcolar, în grădinițe, facultativ, pentru copiii de la 3 la 7 ani. Următorul ciclu este învățământul elementar, de 7 ani, urmat de învățământul mediu și de cel superior. Pentru moment, erau obligatorii doar 4 ani de școală, deoarece nu în toate comunele erau condiții pentru 7 clase. Astfel doar la Seleuș au fost înființate 7 clase, la Moroda existau doar 4 clase. În continuare lucrează în învățământ vechile cadre didactice, iar la ciclul II (clasele V-VII) funcționau pe posturi de profesori mulți învățători ori suplinitori, fără calificare în învățământul superior. Disciplinele principale de învățământ erau limba română; literatura română, istoria, geografia, matematica, științele naturale (fizica, chimia, botanica, biologia, anatomia, agricultura), educația cetățenească, desenul, muzica, educația fizică. În clasele a VII-a și ulterior a VIII-a se studia și Constituția RPR respectiv RSR. Desigur, la clasele mici existau și discipline specifice, precum citirea, scrierea, caligrafia. Dar conținutul este puternic periat de temele vechi, este scoasă religia din programă iar, la disciplinele științifice, teoriile evoluționiste se predau în scopuri ateiste. Ca noutate absolută, este introducerea limbii ruse ca materie obligatorie, începând cu clasa a IV-a (după câțiva ani va fi introdusă doar începând cu clasa a V-a). Limba rusă este dublată, în anii 60, de limba franceză.

Elevii, începând cu clasa a III-a și până într-a VII-a, vor fi cuprinși în Organizația de Pionieri, în care, la început, vor intra doar cei mai buni la învățătură și mai disciplinați. Ei vor fi organizați aproape militărește, fiind constituiți în grupe, detașamente și unitate, care era o structură la nivelul întregii școli, cu șefi la fiecare nivel. Pionierii purtau obligatoriu cravata roșie și aveau însemne dinstinctive, steluța și trese în funcție de gradul purtat (șefi de gupă, de detașament, de unitate) și se salutau cu mâna întinsă „Salut voios de pionier”, răspunzându-li-se cu: „Sunt gata întotdeauna”.

În primii ani, de după reforma școlii din 1948, cursurile școlare din Seleuș se vor desfășura în școala construită în perioada interbelică, elevii din ciclul întâi vor învăța de dimineața iar elevii din ciclul doi după amiază. Dar, numărul de clase se va dovedi insuficient pentru că în unii ani existau și clase paralele iar după 1963, când s-a înființat și clasa a 8-a odată cu trecerea la învățământul general obligatoriu de 8 clase, nevoia de noi spații a devenit acută motiv pentru care, în 1965, s-a început construcția unei noi școli, pe două nivele, cu opt săli de clasă, cu laborator, sală profesorală, secretariat, sală directorială care satisfacea exigențele momentului.

A sporit și presiunea asupra părinților pentru a-și trimite copiii la școală, astfel încât au fost înscriși la cursuri toți copiii recenzați cu vârsta adecvată, de la 7 ani în sus. La început a fost mai greu, dar cu trecerea anilor aproape că au dispărut neșcolarizații. Un ajutor important pentru părinți a fost distribuția gratuită a manualelor școlare începând cu anul școlar 1961-1962. S-a introdus și uniforma școlară, care era relativ ieftină.

După circa 10 ani de la reforma din 1948, se poate aprecia că învățământul românesc a intrat în noul format impus de regimul comunist, sistemul conformându-se exigențelor ideologice și didactice. Vom ilustra afirmația prin datele colectate din arhiva școlii. Cele mai obiective situații întocmite în acea perioadă sunt cele reieșite în urma inspecțiilor școlare.

Școala elementară de 7 clase din Seleuș a fost inspectată în zilele de 13-14-15-16 mai 1958 de către profesorii Mureșan Partenie și Rișcuția Voicu, care în procesele verbale de la încheierea inspecției fac o radiografie completă a școlii conduse la acea vreme de profesorul Blăgăilă Ambrosie. Despre condițiile în care se învață inspectorii spun că „Localul școlii este corespunzător. În clădire se menține curățenia. Se recomandă învățătorilor și profesorilor să deprindă elevii să dețină fiecare un pahar pentru apă! Există un plan general bine întocmit”. Tot atunci se întocmește și o statistică cu numărul și frecvența elevilor pe clase.

Clasele	nr. elevi	frecvența
I A	27	27
I B	25	22
II	37	36
III	33	33
IV	30	27
V	26	25
VI	13	10
VII	13	11
Total	204	191

Frecvența este apreciată în general ca mulțumitoare și se precizează că „a existat o mai strânsă legătură cu familia la Blăgăilă Aneta, Diculescu Grigore, Coman Maria, Jugu D-tru”. Inspectorii, așa cum era regula, fac și diferite recomandări pentru îmbunătățirea procesului instructiv-educativ. Între altele, ei recomandă - „conform instrucțiunilor Ministerului Învățământului” - „tov. Dobrescu D-tru să introducă în clasă scrisul cu cerneală și elevii să folosească numai caiete cu liniatură specială pentru a forma la elevi un scris ordonat”. Deasemenea este apreciată activitatea didactică a învățătoarei Coman Maria de la clasa a III-a care „se remarcă prin procedeele mixte întrebuițate, precum și prin alcătuirea expresivă a ideilor, menținând interesul elevilor. În general este bine pregătită iar elevii scriu cu cerneală în clasă. Învățătorii sunt toți calificați cu diferite grade didactice: Blăgăilă Aneta la clasa I A; Dobrescu D-tru învățător la cl I B, Diculescu Grigore, la cl II, Coman Maria la clasa a III-a, Jugu Ana la clasa a IV-a.

La ciclul II, majoritatea profesorilor erau calificați, chiar dacă unii erau suplinitori. Blăgăilă Ambrosie era profesor suplinitor la istorie; Diculescu Agripina prof. suplinitor la rusă și istorie; Iliescu Ana prof. calificat la științele naturii și geografie; Coman Ioan prof. suplinitor la matematică și fizică; Jugu D-tru, învățător calificat, preda educația fizică, limba română, muzica. Situația nu a fost mult diferită nici în anul școlar următor 1958-1959 doar că datele sunt puțin mai complete.

Clasele	înscriși	frecvenți	neșcolarizați
I	35	31	1
IIA	25	22	-
II B	25	22	1
III	37	35	-
IV	32	29	1
Total elevi	154	139	3
Total elevi	154	frecventau 139	neșcolarizați 3
V	30	25	3

VI	25	23
VII	13	10

Total 68, frecventau 58

Se apreciază în registrul de inspecție că numărul de elevi absenți este cam mare, ținând seama de sezon. Învățători erau: Jugu Ana cl I, Dobrescu Dumitru cl II B; Blăgăilă Aneta cl. II A; Diculescu Grigore III; Coman Maria IV.

Și de data aceasta este remarcată Coman Maria „pentru că la pregătirea elevilor este repetat materialul lecției precedente. E de remarcat faptul că „elevii sunt obișnuiți să expună lecția ceea ce denotă buna pregătire a elevilor și preocuparea tov. învățătoare de a dezvolta capacitatea de exprimare a lor”. În Procesul verbal din 24 a V-a 1959, alcătuit de Mureșan Partenie se precizează că Școala este condusă de Coman Ioan, locțiitorul directorului, iar inspectorul metodist Emil Lăzurenu spune că lecțiile la care a asistat la ciclul I și II au fost încadrate în timp, metodic predate și toate au fost reușite. Și de data aceasta sunt făcut observații critice de care beneficiază și tânărul profesor calificat, „tovarășul Aurel Condurache căruia i se cere să folosească mai puțin conversația care e grea, să lase elevul să răspundă. Toate cadrele să-l sprijine pentru că tov. Condurache e un cadru tânăr. Grădinița să se transforme într-una sezonieră”. Precizăm că tânărul profesor era de științe naturale și predă agricultura. Un accent critic constă în faptul că la ciclul II sunt 6 neșcolarizați și se cere să se facă toate demersurile, împreună cu Sfatul popular, pentru a fi aduși elevii la școală. **Foto: absolvenți clasa IV 1959**

Au fost controlate și organizațiile de pionieri, în 26 septembrie 1957, iar din concluziile raportului aflăm că exista o unitate al cărei instructor era învățătoarea calificată Szabo Ana și trei detașamente conduse de elevii: Faur Ioan - Detașamentul 1; Moțocan Cornelia - Detașamentul 2 și Horga Viorica - Detașamentul 3. Se remarcă faptul că elevii pionieri au colectat 200 kg fier vechi, au adunat plante medicinale, au muncit la grădiniță, au făcut curățenie și, ca de obicei, au fost făcute următoarele propuneri: niciun elev fără cravată; niciun pionier corigent sau repetent; niciun elev fără abonament la revistă. Trebuie precizat că în vremea aceea intrau în rândul organizației de pionieri doar elevii buni la învățătură și purtare. Controlul din 14 aprilie 1959 ne spune că „Unitatea are un număr de 62 pionieri, cu trei detașamente, fiecare are un instructor, iar instructoare superioară este tov. Szabo Ana, învățătoare calificată. Majoritatea copiilor poartă cravată, mai puțin clasa a V-a”. (72)

Peste numai câțiva ani se vor produce câteva modificări, mai ales în ceea ce privește personalul didactic. Rămân însă și se adâncesc problemele privind infrastructura. În „Darea de seamă cu privire la desfășurarea procesului de învățământ pe anul școlar 1962-1963” în primul rând se evidențiază situația populației școlare, care cunoaște evoluții semnificative față de intervalul analizat anterior, după cum reiese din următoarea statistică:

Clasele	înscriși	frecvența	repetenți
I	42	42	4
II-A	24	24	-
II-B	23	23	-
III	34	34	-
IV	25	25	-

Total 148, frecvență 144

Clasele V-VII

V	32	32	promovați 26, corigenți 5, repetenți 2		
VI A	25	25	23	1	1
VI B	24	24	20	2	2
VII	30	30	28	1	1

Total 111, frecvență 111, promovați 97, corigenți 9, repetenți 6.

Semnificativ este faptul că frecvența la ciclul II crește mult, aproape se dublează față de 1958-1959, părinții conștientizând faptul că școala poate fi benefică în alegerea unor meserii neagricole, mai ales că între timp s-au înființat colectivele. În același timp scade numărul de elevi din ciclul I de la 154 la 148, din cauza scăderii numărului de copii de vârstă școlară. Se mai observă că la clasele paralele, după 4 ani, clasele a VI-a au doar cu un elev mai puțin, prin urmare gradul de promovabilitate este foarte mare. De altfel, se și specifică în raport că clasa a VI A a fost cea mai bună pe școală.

De data aceasta, raportul surprinde baza materială insuficientă, existența a doar 4 săli pentru 9 clase. Pentru completare la nivelul necesar s-a folosit ca sală de clasă încăperea destinată laboratorului, care avea dimensiunea de 4/8 metri. Laboratorul nu dispune de o sală corespunzătoare, avea o încăpere de doar 2/4 m

Din acest motiv clasele I-IV și-au desfășurat cursurile dimineața, iar clasele V-VII după masa.

Se mai spunea că mobilierul este uzat, băncile de doi elevi nu corespund, ies din încheieturi, sunt scrijelite și, prin urmare, necesită schimbarea.

Aflăm că biblioteca are 1333 volume, din care s-au citit 596, cu 254 cititori din care 249 elevi. Cadrele au citit 38 cărți. În total s-au citit 634 volume și un număr de 496 volume din biblioteca căminului cultural, în total 992 volume.

Pentru a forma deprinderi de muncă, școala deținea o grădină, cu o suprafață de 25 ari, folosită ca lot experimental. Au fost însămânțate 21 de culturi între care: varză, spanac, roșii, ridichi, ardei, salată, morcovi, ceapă, usturoi, cartofi, porumb, floarea soarelui. În grădină, s-a lucrat sub supravegherea lui Jugu Dimitrie, profesor de agricultură.

La sfârșitul raportului se făcea propunerea de a se repartiza școlii o grădină ca teren pentru educație fizică, propunându-se terenul viran, aflat alături de școală, aparținând Bisericii Ortodoxe. „Mai e nevoie de 4 săli de învățământ, de 20 de bănci pentru schimbarea treptată a celor vechi, de două dulapuri, pentru bibliotecă și pentru laborator și de două table”.

Bineînțeles că în raport au fost cuprinse și referiri la activitatea cadrelor didactice. Astfel se spune că învățătorul Dobrescu nu dă randament la muzică, pentru că folosește vioara la clasele mici, care nu înțeleg mare lucru, în timp ce învățătorului Diculescu i se reproșează că „este afon la muzică”.

Se face și o analiză detaliată pe obiecte de învățământ la ciclul II. La matematică este remarcat profesorul Dărăbuș despre care se spune că deși muncește foarte bine are totuși 2 repetenți, în timp ce la fizică rezultate sunt foarte bune. Sigur că nu poate exista o apreciere corectă decât dacă privim și exigența profesorului, care în cazul profesorului Dărăbuș era foarte mare. Rezultate bune s-au obținut la limba română de către Ambrosiu Blăgăilă, la agricultură de către Jugu Dimitrie, la botanică, zoologie, anatomie de către Buzna Viorel. Programa de învățământ era stabilită de către Ministerul învățământului și reflecta politica școlară a regimului de atunci. Exemplificăm cu obiectele predate la clasa a VII-a în 1962, care erau următoarele: Limba Română, Limba Rusă, Istorie, Educație. Cetățenească, Matematică, Fizică, Chimie, Științe Naturale, Geografie, Cunoștințe Agricole, Desen, Muzică, Educație Fizică, Purtare. Absolvenții clasei a VII-a susțineau și un examen de absolvire care le dădea dreptul de a se înscrie la liceu.

Organizația de pionieri avea ca și comandanți la Detașament 1 pe Buzna Viorel, la Detașament 2 pe Dărăbuș Petru iar la Detașament III pe Obârșan Elena și la Detașamentul IV pe Bădărău Elena. Pionierii au plantat 280 pomi la GAC și au curățat izlazul.

O atenție deosebită se acorda activității diriginților claselor din ciclul II, pentru că aceștia aveau atribuții importante din punct de vedere educativ și de menținere a ordinii interne. În acel an școlar erau diriginți: Melnic Agripina la clasa a V-a, Dărăbuș Petru la cl. VI A, Elena Obârșan la clasa VI B și Jugu D-tru la clasa a VII-a. Responsabil al comisiei metodice a

diriginților era Jugu Dumitru. Se efectuau și asistențe colective la ore și am reținut-o pe cea efectuată la profesoara recent angajată Obârșan Maria: „În ziua de 20 aprilie s-a asistat la o lecție de istorie cu tema „Reforma luterană”, propusă de tov prof Obârșan. Lecția a decurs metodic. Tovarășa profesoară și-a însușit recomandarea de a nu alcătui un plan prea dezvoltat. A reușit să se încadreze în timp”. Profesoara Obârșan va lucra mulți ani la școala din Seleuș și va predă și alte discipline înafara istoriei precum: geografie, caligrafie, educație cetățenească. Dărăbuș și el recent angajat, profesor calificat la matematică, predă matematică și fizică iar Bibarț Ioan muzica. Se predă și rusă și franceză de către Melnic Agripina. Se propune schimbarea lui Bibarț de la muzică și cor. (73) Consiliul Popular Seleuș a prevăzut pentru anul școlar 1964-1965 cheltuieli însemnate pentru întreținerea școlii care avea 5 clase cu 158 elevi la ciclul I, 3 clase cu 133 elevi la ciclul al doilea și pentru biblioteca comunală, care de la 4530 cărți și 357 cititori la 1 ianuarie 1964, trebuia să ajungă la 5000 de cărți și 425 cititori în 1965.

La începutul anilor 60 se mai produce un eveniment notabil și anume, plecarea masivă a absolvenților clasei a VII-a la școli superioare precum școlile profesionale de la Arad sau la liceele din Arad și de la Ineu. Pentru început, cele mai căutate au fost școlile profesionale de pe lângă Întreprinderea de Vagoane din Arad, Întreprinderea de Strunguri și liceul din Ineu. Școlile profesionale prezentau o mai mare atractivitate, astfel că 9 băieți dintre absolvenții clasei a VII-a, din anul 1962, pleacă la școli profesionale și 3 fete la liceul din Ineu. În anul 1965 este consemnată prima promoție de 8 clase, la Seleuș. Doi dintre absolvenții din 1962, Șipoș Florița și Bendea Ioan, termină și cursuri superioare universitare.

În primii zece ani de la Reforma din 1948, școlile din Moroda și Iermata evoluează în linia mari în aceiași parametri, doar că ideologizarea își face simțită prezența, ca pretutindeni, de altfel și au loc noi încadrări cu personal didactic. Până în 1945 a predat învățătoria – Silvia Cilan. În 1946 au sosit în sat Mudri Dionisie și Elisabeta din Moldova. În 1952 va veni la Moroda, Cismaș Angela ca directoare, soția profesorului Ioan Cismaș, în timpul căreia se va înființa, în 1958, ciclul gimnazial cu clasele V-VII. La Iermata, în 1952 va funcționa ca învățător Gornic Atena, urmată de Pâncotan Ioan. Problema localurilor de școală devine presantă și la Moroda, astfel că în 1960 se demolează clădirea postului de jandarmi și pe acel loc se va ridica un nou corp de clădire pentru școală. Dar, situația nu se rezolvă decât pe moment deoarece, din cauza lipsei presante de săli de clasă, mai ales după ce s-a înființat și ciclul gimnazial, la Moroda se construiește în continuare spre est de clădirea veche o nouă clădire. În 1971-1972 se continuă construcția și în acest fel școala va avea 8 săli de clasă, laboratoare, cancelarie. Crește desigur și numărul cadrelor didactice, de la doi învățători în 1946, la 10 profesori, plus 4 învățători în 1968 (74) **Foto: Școala Moroda**

După 1968, de când comuna Seleuș cuprinde satele Seleuș, Moroda și Iermata raportările sunt comune, pentru întreaga comună. Prima raportare de care dispunem datează din anul școlar 1970-1971, când în comună au funcționat 2 grădinițe și 2 școli generale de 8 clase. În acel an școlar existau 55 copii la grădiniță și 441 elevi și 25 cadre didactice la școlile generale. În același an, 1970, este numit director al școlii generale din Moroda, Vasile Dobrican. (75)

O importanță din ce în ce mai mare a fost acordată grădinițelor, în care au fost cuprinși toți copiii recenzați, obligatorie fiind participarea la grupa mare. La Ședința Comitetului Executiv al comunei, din 12 septembrie 1974, când președinte era Ioan Onița, secretar Ioan Truș iar Jurcă Gheorghe și Morodan Petru vicepreședinți, s-a discutat activitatea grădinițelor, în prezența directorului coordonator al școlilor generale, Coman Ioan și a educatoarelor Munteanu Florica (Seleuș), Bibarț Sânziana (Seleuș), Dâmb Maria (Iermata), Diaconu Florica (Moroda). Comitetul Executiv a apreciat ca bună activitatea celor 3 grădinițe, în care, la grupa mare de la Seleuș, erau înscriși 30 copii, (mai exista și grupa mică) iar la Moroda în toate grupele 30 copii și la Iermata 25. La Seleuș grădinița funcționa în localul școlii vechi, în

două săli de clasă și vestiar, iar la Moroda și Iermata în localurile școlilor, cu câte o clasă. (76)

În anii 70-80 ai secolului trecut, în comună funcționau două școli de 8 clase și o școală de 4 clase la Iermata, în care erau cuprinși toți copiii de vârstă școlară. Materiile de învățământ erau aceleași din anii anteriori, schimbări s-au produs doar la nivelul cadrelor didactice și s-a intensificat educația materialist științifică și patriotică. În planul de muncă al comisiei metodice a profesorilor din 71/72 erau cuprinse subiectele „Priceperea de a ajuta” și „Munca în țara noastră e o chestiune de onoare, cinse și eroism”. Se insista și pe abonarea la reviste destinate elevilor, unele articole discutându-se în orele de dirigenție. Deși educația materialist-științifică era prevăzută în toate programele de învățământ și în activitatea organizației de pionieri, nu au fost luate măsuri dure împotriva celor care frecventau biserica, înafara unor programări de activități extrașcolare în unele duminici. **Foto: școala Seleuș**

Pentru buna funcționare a școlilor s-au creat și structuri, democratice, precum Consiliul de Conducere din care făceau parte de drept directorul coordonator, președintele organizației de pionieri, organizatorul grupei sindicale și oameni desemnați din partea CAP-urilor, Consiliului Popular Comunal, al UTC-ului, elevilor, directorul căminului cultural etc. Era însă un organism formal, niciodată membrii lui nu s-au întâlnit în formație completă și nici nu avea putere de decizie, decât formală. Școala era condusă de fapt de Biroul Executiv, respectiv de directorul școlii. Rolul cel mai important în verificarea și îndrumarea școlilor îl avea Inspectoratul Școlar al Județului care, în principiu, efectua câte o inspecție pe an, când făcea evaluarea și se trasau indicațiile necesare.

Din 1967, director al școlii generale de 8 clase din Seleuș a fost numit prof. Ioan Coman, care avea să conducă instituția din satul natal până în anul 1984. În anul școlar 1977/1978 Graef Petru a fost comandant instructor la pionieri iar Sodolan Mărioara comandantul unității de pionieri, în timp ce Maria Coman a fost șefa comisiei metodice a învățătorilor iar Truț Sofia responsabil al comisiei metodice a profesorilor.

Funcționau în continuare și programe de completare a studiilor pentru adulți, astfel în 79/80 au fost cuprinși în astfel de cursuri tineri născuți după 1950, care nu au absolvit ciclul gimnazial. În total au fost înscriși 11 dar au urmat cursurile doar 4 și au promovat 4.

Școlile comunei funcționau în condiții corespunzătoare, în localuri proprii, cu săli de clasă suficiente pentru a cuprinde toate clasele într-un singur schimb. Repartiția posturilor în anul școlar 1977/78 de la școala din Seleuș era următoarea:

Branc Florica, cl. I

Petcuț Livia, cl. II

Bărdan Florica, cl III

Coman Maria cl. IV

La ciclul doi au predat următorii profesori:

Sodolan Marioara , germană, istorie,

Balint Laszlo, geografie, franceză,

Coman Ioan, matematică, fizică,

Truț Sofia, matematică, chimie, istorie, desen,

Marți Floare, biologie, agricultură, istorie, ATP

Graef Petru, educație fizică, istorie, constituție, muzică

Elevii de clasa a VIII au avut următoarele opțiuni: 7 la Liceul Ineu, 5 la Liceul Pâncota, 2 Liceul agroindustrial, 4 la licee industriale, 1 la Liceul economic, 1 la Liceul sanitar, 4 la Liceul pedagogic, 1 la Școala specială

În anul școlar 78/79 școala generală coordonatoare (școlile din Seleuș Moroda, Iermata) raporta următorul efectiv de elevi:

Ciclul primar.

Cl I 48, promovați 47

Cl II – 55	„	55
Cl III – 31	„	31
Cl IV – 59	„	59
Total 193		192

Ciclul gimnazial

Cl V – 47	promovați	46
Cl VI – 35	„	35
Cl VII – 35		35
Cl VIII – 31		31
Total 148		147

Opțiunile elevilor de clasa a VIII: Toți doreau să se înscrie la liceu. Din Moroda 6 aplicau la construcții, restul la licee agricole sau industriale

Pentru anul școlar 1979/80 doar pentru școala din Seleş s-a raportat următoarea situație a efectivilor de elevi:

Clasa I – 21 elevi, promovați	20
II – 24	„ 24
III – 33	„ 32
IV 15	„ 14
V 34	„ 34
VI 23	„ 20
VII 14	„ 14
Cl VIII 14	„ 14

Procentul de promovabilitate a fost de 96,7% , 6 elevi au rămas corigenți.

În acel an școlar 79/80 consiliul de conducere al școlii era format din:

Coman Ioan, director coordonator, președinte;

D. Lungu, instructor de unitate;

Ignuța Pavel, președintele Consiliului Comunal al Organizației Pionierilor;

Branc Florica, secretar adj. al Comitetului Comunal de partid;

Truț Sofia, reprezentanta grupei sindicale;

Truț Florica, contabil CAP;

Tuleu Eugenia, ing. CAP;

Truț Ioan, președintele Comitetului Cetățenesc de părinți;

Balint Laszlo.

Biroul Executiv era format din:

Coman Ioan; Ignuța Pavel; Lungu Dorin; Branc Florica- director de cămin cultural; Truț Sofia.

Colectivul didactic:

Învățători

Bărdan Florica, clasa I

Batkay Victoria, „ II

Branc Florica, „ III

Petcuț Livia, „ IV

Diriginți

Fedorciuk Elena, clasa V

Kornibe Renate, „ VI

Truț Sofia, „ VII

Lung Dorin, „ VIII

Responsabili comisii metodice

Branc Florica, învățători

Fedorciuc Elena, (fostă Obârșan) umană
 Truț Sofia, reală
 Lungu Dorin, dirigenție
 Profesorii, pe specialități:
 Fedorciuc Elena, română, latină,
 Kornibe Renate, germană, franceză,
 Balint Laszlo, istorie, geografie, constituție, franceză,
 Truț Sofia, matematică,
 Coman Ioan, fizică, desen,
 Galya Veronica, biologie, chimie, agricultură,
 Lungu Dorin, Ed. Fizică, agricultură,
 Ignața Pavel, muzică, ansamblul coral, și muzică Moroda

Cifrele efectivelor de elevi pe anul școlar 1981-1982 văzute comparativ pe cele trei școli generale:

Ciclul	Seleuș	Moroda	Iermata	Total
Preșcolar	90	25	25	140
Primar	115	46	37	198
Gimnazial	108	82	-	190
Total	313	153	62	528
Cadre didactice				
Preșcolar	3	1	1	5
Primar	5	2	2	9
Gimnazial	8	6	-	14
Total	16	9	3	28

Jumătate dintre cadrele didactice erau navetiste: 8 profesori, 4 învățători și 2 educatoare.
 În 82/83 din Birolul Executiv făceau parte: Coman Ioan, director; Lungu Dorin; Kornibe Renate; Branc Florica; Batkay Victoria.

Anul școlar 1983/1984 a avut următorul efectiv de elevi pe clase:

La ciclul primar s-a înregistrat următoarea distribuție pe clase:

Magda Doina, cl. I – 40, elevi, un corigent
 Bărdan Florica, cl. II – 30, elevi, un corigent
 Dănilă Cornel, cl. III – A 23 elevi, un corigent
 Branc Florica, cl. III- B– 22 elevi, un corigent
 Gligor Gheorghe, cl. IV – 28 elevi.

La ciclul II a existat pe clase, următorul număr de elevii:

Clasa V - 24 elevi, din care 4 corigenți la sfârșitul anului școlar
 Clasa VI – 23 elevi, un corigent
 Clasa VII – 3 corigenți
 Clasa VIII – 16, toți au promovat

În anul școlar 1984/1985 a fost numit director al școlii din Seleuș și totodată director coordonator profesorul Viorel Buzna, specialitatea biologie, fiu al satului.

Învățători au fost:

Magda Doina, clasa I
 Bărdan Florica, clasa a II-a
 Dănilă Cornel, clasa a III- a
 Branc Florica, clasa a IV-a, A
 Gligor Gheorghe, clasa a IV-a B

Profesori:

Fedorciuc Elena, română, latină, agricultură,

Kornibe Renate, germană, franceză, muzică,
Cismaș Dumitru, istorie, geografie, constituție, desen,
Truș Sofia, matematică,
Buzna Viorel, biologie, agricultură,
Lungu Dorin, educație Fizică,
Iosza Andrei, fizică,
Ignuța Pavel, geografie, chimie,

Consiliul de conducere era alcătuit din:

Buzna Viorel, director, președinte,
Lungu Dorin, președinte organizația de pionieri,
Branc Florica, învățătoare,
Dobrican Elena, prof. de biologie, agricultură,
Muntean Florica, educatoare,
Petrișor Ioan, membru CAP,
Truș Dorin, elev
Magda Doina, învățătoare, organizator grupă Sindicală
Jurcă Florica, vicepreședinte al Consiliului popular

Biroul executiv: Buzna Viorel, Lungu Dorin, Branc Florica

(77)

În sfârșit, ultimele date de care dispunem privind populația școlară pe comună datează din 1986 când au fost raportați 370 elevi, din care în ciclul I - 196, ciclul II - 174, iar preșcolari 150. Total 520, adică 14,40 la sută din populație. (78) Tendința descrescătoare a efectivilor de elevi s-a manifestat tot timpul după 1970, an în care au existat 441 elevi și 55 preșcolari înscriși la grădiniță.

Procesul instructiv-educativ (sintagma uzitată frecvent) se desfășura sub atenta supraveghere a Inspectoratului Școlar Județean, care prin inspectorii de specialitate transmiteau instrucțiuni privind modul de aplicare a directivelor venite de la conducerea centrală a Partidului Comunist, aceștia evaluau rezultatele la clasă și acordau calificative cadrelor didactice. Periodic, rezultatele obținute în procesul de învățare erau evaluate în cadrul organizației de bază a partidului din care făceau parte cadrele didactice din școlile comunei și deasemenea, anual se discuta procesul de învățământ într-o ședință a Comitetului Comunal de partid. Un criteriu de evaluare era nivelul de promovabilitate, existența repetenților și a corigenților atrăgând critici aspre și chiar sancțiuni pe linie de partid. Asta a făcut ca repetenții să dispară, în felul acesta scăzând exigența profesorilor în evaluarea individuală a elevilor. Astfel, spre exemplu, în anul școlar 1983-1984, la școala din Seleuș, dintre cei 143 elevi înscriși la ciclul primar au rămas corigenți pe toamnă doar 4 elevi. În anii 60 numai în clasa I puteau exista 3-4 repetenți. De data aceasta la clasa I nu a existat decât un corigent. În ciclul al II-lea au existat 96 elevi înscriși în clasele V-VIII dintre care au existat 8 corigenți. La încheierea anului școlar școala a putut raporta o promovabilitate de sută la sută. Marea majoritate a elevilor a continuat, după absolvire, treapta întâi de liceu și mulți au urmat cursurile liceale până la capăt, obținând diploma de bacalaureat iar unii au urmat, în continuare, cursuri universitare. Intrarea la facultate era destul de dificilă pentru că la examenele de admitere erau înscriși câte 4-5 în medie iar la unele facultăți și 20 de candidați pe un loc.

Elevii și cadrele didactice erau obligați să efectueze numeroase zile de muncă voluntară la diferite obiective social-economice de pe teritoriul comunei, în special în cadrul CAP-urilor, valoarea muncii prestate constituind un criteriu de evaluare a școlii.

Școala la nivelul întregii țări a intrat într-un imobilism dăunător în anii 80 ai secolului XX, programele școlare, metodele de învățământ erau aceleași, deși cadrele didactice urmau cursuri și conferințe de perfecționare, unde învățau metode moderne de învățare, de folosire a

tehnicilor audio-vizuale. Dar intervenția politicului, prin intermediul activiștilor de partid, care nu aveau cunoștințe de specialitate, presa mai mult pe factorul cantitativ și pe ideologizarea învățământului. Prin urmare, se simțea nevoia unei schimbări de fond în activitatea școlii românești.

Școala după Revoluția din decembrie 1989

Revoluția din Decembrie 1989 a influențat puternic și școala românească care s-a simțit eliberată din chingile politicului, dar a creat și o bulversare majoră în mințile oamenilor, respectiv în cele ale cadrelor didactice, care căutau o nouă cale în dezvoltarea învățământului. Existau mai multe viziuni asupra felului în care trebuia să arate școala, modul de funcționare, curricula, dotarea etc. Pentru început au fost scoase din uz manualele de la disciplina istorie, secretarul general al partidului a dispărut de pe prima pagină, disciplinele de științe sociale au fost scoase din programă, în schimb a fost introdusă religia ca disciplină de învățământ. Accentul s-a pus de la început pe critica ideologiei comuniste, a lumii comuniste în general, fără însă să existe o direcție clară de acțiune pentru viitor. Cadrele didactice s-au simțit mai libere, la fel elevii și părinții, autoritatea directorilor, a inspectorilor a scăzut, s-a trecut la înlocuirea lor. Învățământul general obligatoriu a fost stabilit la 8 clase.

După vacanța de iarnă, când s-au întors la școală elevii au resimțit și ei schimbarea, disciplina a scăzut, unele discipline au dispărut, organizația de partid nu mai exista, și, prin urmare, nici organizația de pionieri și nici cea de UTC. Pentru început, directorul școlii din Seleuș, profesorul Viorel Buzna a rămas pe post, el fiind și președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale pe comună. Dar, la începutul anului școlar 1991/1992 Inspectoratul școlar al județului Arad a numit în locul lui pe profesorul de limba română, originar din comună, Horga Gheorghe, adus din județul Alba, care a rămas în funcție până în anul 2015. Celelalte cadre didactice au rămas pe posturile lor, însă dintr-o dată au fost relaxate condițiile de mutare dintr-o școală la alta, iar unii profesori au ales în anii ce vor veni altă meserie sau s-au transferat. Au existat prin urmare unele fluctuații în rândul personalului didactic, mulți dintre învățători și profesori continuând munca la catedra școlii din Seleuș. Cadrele didactice care au predat la școala din Seleuș după Revoluție au fost: Bărdan Florica, Dronca Hortensia, Branc Florica, Batkay Victoria, Dănilă C., magda Agatia, Horga Diana (din 1996), Fedorciuc Elena, Truș Sofia, Buzna Viorel, Ghinga Veronica, Bodârlău Cîrnel, Ardelean Claudiu, Bucur (Naghi Alexandru, Ignuța Pavel, Kornibe Renata, alături, desigur de directorul Horga Gheorghe. În anii 2000 colectivul didactic s-a îmbogățit prin ieșirea la pensie a celor care au intrat în învățământ în anii 70-80 ai secolului trecut astfel că în anul 2017 corpul învățătorilor și profesorilor era în întregime reînnoit. Unitățile de învățământ (școlile) în schimb au rămas aceleași. Situația pe anul școlar 2012/2013 arată că Școala Gimnazială Coordonatoare Seleuș cuprindea 2 școli gimnaziale: Școala Gimnazială Seleuș și Școala Gimnazială Moroda, plus Școala Primara Iermata și 3 grădinițe: Grădinița cu Program Normal Seleuș, Grădinița cu Program Normal Iermata și Grădinița cu Program Normal Moroda. Clădirile în care se desfășoara procesul de învățământ erau cele construite în anii de dinainte de revoluție (două clădiri în Moroda și Seleuș), sau în perioada interbelică (3 clădiri - în Seleuș, Moroda și Iermata).

Școlile au fost renovate. În cursul anilor ce vor urma. Școlile Gimnaziale din comună cuprindeau un număr de 22 săli de clasă, din care două au fost amenajate ca laboratoare de informatică, cu un număr de 25 de computere. Procesul de învățare era asigurat de 37 angajați, dintre care 27 cadre didactice titulare sau suplinitoare. În școală nu existau decât doi profesori debutanți, 15 profesori aveau gradul II, iar 11 gradul I. Majoritatea profesorilor erau localnici (19 cu domiciliul în comuna Seleuș), iar 9 făceau naveta din localități apropiate comunei. Copiii cu dificultăți de învățare sau de adaptare la procesul de învățământ normal

făceau orele separat de restul elevilor, cu un profesor de sprijin specializat pe educația copiilor cu nevoi speciale. De remarcat dotarea școlii cu calculatoare electronice, folosite în procesul de învățământ atât pentru instruirea elevilor în domeniul IT, cât și la clasă în prearea lecțiilor. Autoritățile locale au investit după 2008 mult, atât în clădiri cat și în terenurile de joaca și sport: la Seleuș a fost amenajat un teren sintetic de sport și un parc, iar la Moroda s-a construit teren sintetic de sport și s-a amenajat un loc modern de joacă pentru copii . (79) **Foto: teren sport**

Efectivele de elevi au continuat să scadă, în toată perioada de după Revoluție, astfel în 2012-2013 au existat în școlile comunei 338 elevi, la cele două cicluri de învățământ, adică cu 32 mai puțini decât în anul 1986, când au fost înscriși la școală 370 elevi. Mai trebuie precizat că începând cu acest an școlar a fost înființată clasa zero care era cuprinsă în ciclul gimnazial. Nici viitorul nu se arăta mult mai bun, existând doar 95 preșcolari față de 150 în 1986, deci cu 55 mai puțini. Cifra ultimă este cea care îngrijora. Iar dacă ne întoarcem și mai mult în urmă, la anul școlar 1970-1971, vom observa o scădere chiar accentuată a numărului de elevi, care în acel an era de 441 în cele două cicluri de învățământ pe total comună; în 2012 erau cu 103 mai puțini decât în 1970. Școala din Moroda avea în 2012 13 profesori și 160 elevi în clasele 1-8, în timp ce la Iermata mai existau doar 10 elevi care învățau în clase simultane.(80) Scăderea numărului de elevi a chiar pus problema desființării ciclului gimnazial din Moroda ! În ultimul an școlar investigat, 2017-2018 cele două școli generale aveau înscriși la cursuri 329 elevi, adică se înregistrează o scădere de 9 elevi în 5 ani. Dacă se privește și spre viitorul imediat și dacă se raportează situația la numărul de copii născuți în intervalul de cinci ani (2012-2016), cât durează un ciclu de învățământ primar (care include și clasa 0) și care încep școala în 2018, atunci vom constata, în cel mai bun scenariu, că ciclul primar va cuprinde, la nivelul comunei, în 2023 137 elevi, adică 27- 28 elevi într-o clasă, în calcul intrând toate cele trei școli de pe raza comunei.

O fotografie la zi făcută în școlile comunei arata astfel în anul școlar 2017/2018: efective de elevi – 329, din care la Seleuș 167 (inclusiv copiii de la grădiniță). La clasele 0-8 erau înscriși 125 elevi, din care 65 fete și 60 băieți.. La Moroda existau 96 elevi la clasele 0-8 și 22 la grădiniță, adică 118 elevi, pe total. La Iermata erau înscriși la clasele I-IV 16 elevi și 20 copii la grădiniță. În același an școlar, școlile aveau încadrate următoarele persoane pe posturi: director coordonator – Teodor Crișan; secretara școlii - Ionela Vinersar; profesor consilier educativ și profesor de limba Română – Andreea Șipoș; prof. psiholog –Simona Maria Moțocan; prof. religie neoprotestantă - Bulzan Marian Gigel; prof chimie-fizică – Nagy Camelia Sanda; prof. istorie-geografie - Branc Claudia; prof. matematică - Bîc Petrișor Nicoleta; prof. engleză - Branc Corina; prof. biologie - Bâc Cristina; prof matematică - Răducan Nicoleta; prof. istorie-geografie - Branc Florin; prof. educație fizică - Ardelean Claudiu; prof. limba engleză, limba franceză - Ardelean Amalia; prof. limba română, religie ortodoxă - Sbârcea Lucian. La ciclul primar au predat următoarele învățătoare și învățători: Dănilă Cornel, Horga Diana, Truț Mariana, Stan Lenuța, Suci Maria, Cladovan Florentina, Munteanu Maria, Bulza Mirela, Parasca Gligor Corina iar la grădiniță au funcționat educatoarele: Dopșa Ancuța, Freisinger Angelica, Băg Mariana, Hanciuța Delia. Școala din Seleuș avea, în 2017, 8 săli de clasă, plus un laborator de științe și informatică, o cancelarie, birou director, secretariat, conectare la rețea apă, încălzire termică, grup sanitar. În 2018 a început construirea unor grupuri sanitare legate direct de clădirea principală. Directorul școlii era prof. Teodor Crișan, numit în locul profesorului Horga Gheorghe, un cadru didactic cu mare experiență profesională și managerială. Este originar din Bocsig, născut la 22 iunie 1959, a absolvit facultatea de automatică-calculatoare și a fost, între 1997-2016, director al Liceului din Ineu. (81)

Condițiile în care învață copiii seleușenilor la debutul secolului XXI sunt, evident, incomparabil mai bune decât la acele începuturi de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și chiar

mult mai bune decât la sfârșitul perioadei comuniste. Școlile curate, dotate cu material didactic, cu o bibliotecă și laboratoare funcționale, apa curentă, încălzirea centrală, cuprindeau în incinta lor copii bine îmbrăcați, curați, hrăniți corespunzător, având în dotare cărțile, și instrumentele necesare în procesul de învățare. Nivelul lor de inteligență este, desigur, același cu al copiilor din urmă cu un secol, cu două, dar posibilitățile de învățare au crescut enorm și nu este de mirare că marea majoritate urmează cursurile liceale după absolvirea clasei a VIII-a și mulți dintre ei cursurile universitare. Nici nu se mai poate vorbi de copii neșcolarizați. În 2021, școlile din comună vor sărbători 250 de ani de existență, când va fi marcat desigur drumul, greu, cu multe greutăți parcurs într-un sfert de mileniu, dar bilanțul va fi pozitiv și aceasta se observă și în nivelul de cultură al oamenilor Seleușului. Calitatea școlii din satele comunei s-a materializat și în calitatea specialiștilor care și-au dobândit cunoștințele de bază acasă, în satul lor. Numeroși profesori, ingineri, economiști, doctori, asistenți medicali, meseriași cu înaltă calificare, manageri în societăți private și de stat sunt mărturie a calității școlii și al potențialului uman al Seleușului.

Bibliografie

1. Antim Ivireanu,, „Evoluția ideilor despre educație și învățământ în gândirea scriitorilor români”, E. Eminescu, București 1984, p. 157).
2. V. Popeangă. Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului (1721-1821, Arad 1974, p. 18.
3. Evoluția ideilor despre educație și învățământ în gândirea scriitorilor români, E. Eminescu, București 1984, p 157 și 158
4. V. Popeangă, un secol de activitate școlară, După dările de seamă trimise de învățători p. 82-85). București 1984, p 157 și 158.
5. V Popeangă, Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului, 1721-1821, Arad 1974, p. 171.
6. V. Popeangă, p. 90.
7. Ziridava nr 13, din 1981, p 257, articolul lui Vasile Popeangă „Rețeaua școlară a districtului Oradea în anul 1825-1826.
8. Ziridava XV-XVI, 1987, Rețeaua școlilor confesionale ortodoxe din Banat și Crișana în anul 1834-1835, pp. 287- 305..
9. V. Popeangă, Școala românească din părțile Aradului, op. cit. p 82.
10. V. Popeangă, op. cit. p. 153).
11. Ziridava nr. XV-XVI Vasile Popeangă, Rețeaua școlilor confesionale ortodoxe din Banat și Crișana în anul 1834-1835, pg. 287- 305
12. Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la Episcopia Ortodoxă a Aradului, Arad, 1986. Studiu introductiv, note și comentarii de prof. Vasile Popeangă, p 55.
13. V. Popeangă, Un secol de activitate școlară, op.. cit. p. 96
14. V. Popeangă, Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea, 1821-1867, Arad 1979, 68.
15. Ioan Motorca, Monografia așezărilor Moroda și Iermata, op. cit, p. .
16. Vasile Popeangă, Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea (1821-1867), p. 63- 68.
17. V. Popeangă, Școala românească din părțile Aradului,op. cit. p. 145
18. V. Popeangă, Școala românească din părțile Aradului, op. cit. p. 94).
19. V. Popeangă, Școala românească din părțile Aradului, op. cit, p. 105)
20. Felicia Aneta Oarcea, Școala și societatea în comitatul Arad (1867-1918),Editura Gutenberg Univers, Arad 2012, p. 88.

21. Felicia Aneta Oarcea, op. cit. p 90-91.
22. Felicia Aneta Oarcea, op. cit. p. 101.
23. Felicia Aneta Oarcea, op. cit. p. 110-112.
24. Felicia Aneta Oarcea, op. cit. p 175. (25)
25. Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului...,op. cit. p. 205.
26. Mărturii privind lupta românilor, op. cit, p 240.
27. Virgil Valea, cultură și spiritualitate românească în Arad în perioada interbelică Editura „Vasile Goldiș” University Press, Arad 2005, p 51.
28. Felicia Aneta Oarcea, op. cit. p 2011.
29. Felicia Aneta Oarcea, op. cit. p.250- 251
30. Informații de la Ana Tuleu, n 1903.
- 31.
32. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata, 1990, pp. 202-205
33. Ioan Motorca, Monografia așezărilor Moroda-Iermata, jud Arad, p. 111.
34. Vasile Popeangă, Școala românească între 1867-1918, p. 219.
35. Felicia Aneta Oarcea, , op. cit p. 333-337.
36. Vasile Popeangă, Școala românească între 1867-1918, op. cit. p. 128.
37. Vasile Popeangă, op. cit. p. 120).
38. Vasile Popeangă, op. cit. p. 114)
39. Ziridava, nr. 3-4, Arad 1974, p. 120, Liviu Botezan.
40. Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului, op. cit. p 253.
41. Ziridava, nr 3-4 Arad 1974, p. 122.
42. Ioan Motorca, Monografia așezărilor...p. 110.
43. Îndrumătorul arhivistic vol II, Editura Gutenberg-Univers Arad 2009, p 172.
44. Ioan Motorca, p.110 și, Mărturii privind lupta românilor...op. cit. p. 25.
45. Vasile Popeangă, op. cit. p. 213) .
46. V. Popeangă, op. cit. p. 231).
47. Registrul școlar pe anul 1901/1902 aflat în arhiva școlii din Seleuș
48. V. Popeangă, op. cit. p. 238)
49. Vasile Popeangă, Op. cit, p. 249`
50. Felicia Aneta Oarcea, op. cit, Anexe, tabel 24, pg CX
51. I Biriș, monografie Nadăș, p... .
52. Virgil Valea, Cultură și spiritualitate românească în Arad în perioada interbelică (1919-19400, „Vasile Goldiș” University Press, Arad 2005, p 80-81. ”.
53. Virgil Bradin, Școli românești din Arad – Pârneava de la începuturi până în 1947”, vol I, Ed. Promun, 2008, p. 268.
54. Administrație românească în Arad”, Arad 2010, Vasile Goldiș University Press, p 186 și 188.
55. Virgil Valea, op. cit. p 85-86)
56. Virgil Valea, op. cit, p. 89.
57. Administrație românească, op. cit. p. 190.
58. Administrația românească, vol II, p. 195,198; Virgil Valea, op. cit p 92.
59. Gheorghe Jula, manuscris, „Oameni și locuri din Seleuș” .
60. Ziridava nr. 9/ 1978, p. 495
61. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice, op. cit. p 152)
62. Arhiva școlii Seleuș, Carnetul pentru recensământul copiilor de vârstă școlară .
63. Arhiva școlii Seleuș, Registrul de inspecții.
64. Ioan Medrea, informații orale.
65. Ioan Motorca, Monografia așezărilor, op. cit, pg 114-115

66. Ioan Terpea, „Moroda și Iermata în viața mea”, Moroda 2013.
67. Ioan Motorca, Monografia așezărilor Moroda-Iermata, op. cit. p. 109-115 .
68. Institutul național de Statistică, Recensământul populației din 30 decembrie 1930 .
69. Arhiva școlii Seleuș, Dosar 33/1947
70. Arhiva școlii din Seleuș, dosar/1948
71. Gheorghe Jula, manuscris „Oameni și locuri din Seleuș”.
72. Arhiva școlii din Seleuș, Dosar 25, Nr inv. 14 de la 1 IX 1956 la 31 nov 1957
73. Arhiva școlii Seleuș, Dosar 28, nr inv. 16 de la 15 IX 1962 la 1963. Dare de seamă cu privire la desfășurarea procesului de învățământ. 1968
74. Ioan Motorca, Monografia așezărilor, op. cit. p. 112-113
75. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice, p. 150
76. Arhiva școlii Seleuș, Procese verbale ședințe Comitetul executiv 1 I- 31 XII 1974, nr inv 845, dos 50/1974, inv. Nr 7, file 191
77. Arhiva Școlii generale Seleuș, inventar nr 10, Consiliul profesoral – procese verbale pe 78-79).79,79/80; 80/81; 81/82; 83/84
78. Ioan Motorca, cercetări și date monografice p.
79. Strategia de dezvoltare a comunei Seleuș pe 2014-2020
80. *Ioan Terpea, Moroda și Iermata în viața mea, Moroda 2013*
81. Teodor Crișan, informații orale

CAP VI

Personalități

La Seleuș s-au născut sau au activat personalități remarcabile care au o relevanță regională și națională. Viața și opera acestora este trecută și în istoria națională, despre ele se învață în școală, fiind menționate în studii și cărți cu circulație la scara întregii țări. Personalitățile Seleușului aparțin, prin urmare tuturor cetățenilor din România, pentru că ele au lucrat în folosul tuturor. Cu atât mai mult trebuie cunoscute de generațiile actuale, ele constituindu-se în adevărate modele de viață. Ca atare, selecția noastră a fost foarte riguroasă, trecând în acest capitol doar nume care și-au dovedit valoarea și în confruntarea cu timpul.

Nicolae Horga Popovici (1767-1811), scriitor și preot la Seleuș

Moise Nicoară: „Cel mai intelectual și moral subiect din tot clerul Aradului”

Cea mai importantă personalitate culturală pe care a produs-o Seleușul a fost, spunem noi, Nicolae Horga Popovici, reprezentant al iluminismului românesc, primul român originar din vestul țării care a scris o carte în limba română. Personalitatea sa a atras atenția unor foarte mari oameni de cultură români între care îi amintim pe Nicolae Iorga, Moise Nicoară, Octavian Lupaș, Ovidiu Papadima, Ion Bianu pe ungurul Marki Șandor precum și a istoricilor români din județul Arad, între care se remarcă preot dr. Pavel Vesa și Petru M. Ardelean care i-au dedicat o monografie „Preotul cărturar Nicolae Horga Popovici (1767-1811)”, apărută în 2011 și prezentată în același an la Biserica ortodoxă din Seleuș.

Nicolae Horga Popovici s-a născut în 1767, după cum însuși o afirmă într-o însemnare făcută pe filele unui exemplar din „Adunarea cazaniilor” aparținând parohiei Seleuș. Provenea

dintr-o adevărată dinastie de preoți care a slujit, în altarul bisericii, timp de peste un secol, primul fiind Petru Horga, numit de Teofil al Bălgradului preot paroh în satul Seleuș. Tatăl preotului și scriitorului Nicolae Horga Popovici a fost Simion Horga, care a funcționat ca preot începând din 1743 până în 1791. Tot preoți au fost și frații lui: Ioan, Marian și Isaia.

Documentele existente nu oferă un indiciu clar privind studiile făcute, dar din opera sa se poate trage concluzia că avea o mare erudiție și putem presupune că a urmat o școală înaltă. Vastele sale cunoștințe din domeniul istoriei universale, ale filozofiei, și literaturii, precum și faptul că știa mai multe limbi (româna, latina, maghiara, sârba, slavona, germana, poate și greaca) ne fac să credem că vasta cultură a fost obținută numai urmând cursuri universitare. Se știe doar că a urmat timp de doi ani studii de „carte latinească” la Oradea.

În 1788 este numit, la cererea sa, învățător la școala confesională greco-ortodoxă din Țiriac, iar în paralel îndeplinește funcția de „visitator” (inspector) al școlilor naționale din cercul Țiriacului. În urma aplicării unor norme instituite de statul imperial austriac, este concediat din funcție în 1790. După patru ani de demersuri este numit, până la urmă, jurat onorific, funcție care i s-a atribuit, după cum menționează documentele „pentru cinstea sa”. Dar, funcția administrativă este scurtă pentru că, în 1794, Nicolae Horga Popovici funcționa ca învățător la Seleuș. După moartea fratelui său Ioan, preot în sat, survenită la 28 octombrie 1795, face demersuri pentru numirea în locul fratelui decedat. Pentru aceasta se căsătorește cu Terezia Lucaci, din Zărand. La 9 aprilie 1795, Consistoriul Eparhial dă curs cererii sale, numindu-l preot în Seleuș. A fost hirotonit diacon în 13 aprilie 1796 (de Florii), de episcopul Pavel Avacumovici, iar la 1 ianuarie 1797 este preotit la Arad, de același episcop. **Foto: Horga popovici**

De aici înainte, slujește în biserica din satul natal până la moartea sa, în 13 februarie 1811. Fiind scutit în toată această perioadă de grijile materiale, poate dedica mult mai mult timp preocupărilor culturale, fiind ajutat în demersurile sale și de prezența la Seleuș a cărturarului maghiar Naghy Ladislau de Peretseny, cu care a legat o strânsă prietenie. Prin intermediul acestuia, l-a cunoscut și pe Gheorghe Șincai, unul dintre corifeii „Școlii ardelenene”. Cultura și-a putut-o completa apelând la bogata bibliotecă aflată la reședința din Șicula a grofului Ștefan Atzel, care cuprindea, printre altele, o colecție de cărți din epoca revoluției franceze.

Documentele vremii amintesc de curățenia morală, patriotismul pus în slujba emancipării sociale și naționale a poporului român și „între toți preoții diecezei valahice cel mai distins, posedând multe calități, cunoscând și câteva limbi străine, desăvârșit în științe și, deasemenea, având cele mai bune moravuri” - așa îl caracteriza, în 1816, Moise Nicoară.

Bogata sa cultură a fost valorificată în singura carte publicată: „Oglindă arătată omului înțelept”, scrisă în 1801 și publicată la Tipografia Universității din Budapesta în 1807. **Foto. Horga Nicolae**

„Prin tematică, prin structură, ca și prin stil – remarcă dr. Pavel Vesa – opera sa se înscrie pe traiectoria ideologică a Școlii Ardelenene, reflectând concepțiile social-politice și filozofice formate sub înrâurirea iluminismului european, în primul rând a celui de tip iozefinist, cu rădăcini adânci în filozofia lui Wolf și Leibniz, dar și a celui francez”. Autorul, detașându-se de poziția lui de cleric, se adresează cititorului ca cetățean având datoria să participe la renașterea patriei sale. S-a apucat să scrie nu pentru „a crea veste ci mai vârtos pentru ca să văză și acest neam al nostru numele oamenilor celor mari, carii și mai înainte de noi au fost cu multă înțelepciune împodobiți și iarăși carii până acum cu obicinuite cinstiri stau”. În esență cartea are un efect moralizator prezentând fapte și întâmplări cu scopul de a oferi cititorului modele pentru o dreaptă educație: „Pentru vestea cea bună”, „Pentru omul ce se laudă în deșert”, „Pentru prieteșug”, „Despre năravul cel rău”, „Pentru cumpătarea vieții omului”, „Pentru căsătorie” etc, toate sunt capitole ale cărții, ilustrând cum nu se poate mai bine intențiile autorului. Unele capitole vizează și istoria locală, având rânduri dedicate

orașelor Orod (Arad), Boroș Ineu (Ineu), Bancota (Pâncota), istoria fiind pentru autor și un mijloc de îndreptare. Pentru toate acestea, putem spune că Nicolae Horga Popovici este primul intelectual român important din comitatul Aradului și evident din Seleuș, fiind, într-un fel, deschizător de drumuri pentru o întreagă pleiadă care i-a urmat, până în zilele noastre.

Nagy Ladislau de Peretseny (1771-1827)

Nagy Ladislau de Peretseny a fost mulți ani notar la Seleuș, pe vremea când preot a fost Nicolae Horga Popovici și, pe lângă funcția administrativă deținută, a fost unul dintre oamenii importanți de cultură în limba maghiară din comitatul Aradului. S-a născut în 1771 la Arad. În 1803 se stabilește în Almaș unde funcționează ca jurat. Aici începe a scrie un jurnal în care notează atât probleme de serviciu cât și personale. Poet și scriitor, este autorul unor lucrări istorice și literare scrise în limba maghiară și latină. A publicat mai multe studii de istorie locală dintre care amintim: „Arad Varmegyeben levo O es Uj Varaknak Statisztikai Ismertetese” (Descrierea statistică a cetăților vechi și noi existente în comitatul Arad), în publicația „Tudományos Gyűjtemény”, vol XII, 1817. În volumul intitulat „Orodias”, tipărit la Oradea în 1804, el publică „Elegia” lui Gheorghe Șincai, lucrare autobiografică, scrisă în 1803. În colecția de patrimoniu a Bibliotecii A.D. Xenopol din Arad se păstrează lucrarea intitulată „Cuvinte măiestre”, un manuscris autograf latin-maghiar, datat din 1822. Ladislau Nagy de Peretseny, prieten cu Gheorghe Șincai, a scris și lucrări despre români, acceptând totodată ideile școlii ardelenice. El este considerat și primul scriitor al Aradului care a redactat cea mai veche lucrare istorică a orașului, în volumul intitulat „Orodias”.

A fost colaborator la „Hozai es kulfoldi Tudositasok”, „Magyar Kurir”, „Tudományos Gyűjtemény”, „Minerva”. Spre sfârșitul vieții a funcționat la Seleuș unde, a fost prieten cu scriitorul și preotul Nicolae Horga Popovici pe care l-a pus în legătură cu Gheorghe Șincai dar i-a facilitat și accesul la cultura maghiară a vremii. În 1827 a trecut la cele veșnice. În activitatea științifică și literară de mare folos i-a fost biblioteca de la Șicula a marelui proprietar al domeniului Ineu, Ștefan Atzel, pe care a frecventat-o și Nicolae Horga Popovici. A murit în satul Seleuș, în anul 1827

Ioan Vidu, compozitor și dirijor, învățător la Seleuș-Cighirel (n.1863-m.1931)

Foto Ioan Vidu

Deși nu s-a născut la Seleuș, celebrul compozitor și dirijor Ioan Vidu poate fi considerat un fiu al satului în care și-a început cariera de învățător și unde s-a remarcat pentru prima dată ca un reputat dirijor. De altfel, el a intrat în conștiința comună a seleușenilor, care și-au amintit mereu de cel care a fost dascălul lor într-o perioadă scurtă, dar extrem de fertilă. Putem spune că de la el se trage tradiția corală și instrumentală păstrată de bisericile din Seleuș.

S-a născut în Mănerău, în 17 decembrie 1863, unde tatăl său era învățător. A făcut școala elementară în satul natal, dar după ce i-a murit tatăl, chiar la terminarea studiilor de la școala poporală din sat, a avut norocul că protopopul Butenilor, Constantin Gurban, venit la înmormântarea părintelui său, l-a luat pe tânărul Vidu sub ocrotirea sa. Acesta l-a înscris la Preparandia din Arad, unde avea să ia lecțiile de cant de la profesorul Petru Popovici. Atunci i-a fost descoperită înclinația sa naturală pentru muzică. Încurajat de protopopul Gurban, care i-a cumpărat și un flaut, Ion Vidu și-a dezvoltat abilitățile muzicale și încă de pe băncile școlii dirija corurile cu coriști dintre colegii săi.

La terminarea cursurilor, după un examen, a fost numit dascăl la școala ortodoxă română din Seleuș-Cighirel, din județul Arad. A profesat la Seleuș în anii școlari 1881-1882; 1882-1883 și 1883-1884. La Seleuș a locuit în clădirea școlii confesionale. S-a făcut remarcat imediat pentru interesul pe care l-a arătat educației elevilor săi, dovedind o mare implicare în viața școlii și a comunității. Cele câteva scrisori adresate directorului școlar sunt relevante în acest sens. Într-una dintre scrisori, cere aprobare pentru a se deplasa în timpul vacanței de iarnă la Buteni, în alta informează despre măsurile luate în privința elevilor îmbolnăviți de vărsat, pentru ca în altă scrisoare să informeze directorul asupra măsurilor disciplinare propuse a se lua împotriva unei eleve. Este foarte afectat și de slaba frecvență a cursurilor școlare. Școala a fost frecventată doar de 12 elevi, din care 10 au fost băieți și două fete și roagă „pre onoratu directoru localu se bine voiască a face pașii necesari în cauza aceasta, ca așia școală și respective inventiammentului să nu sufere scădere”. Seleușiu-Cighirelu, la 10 octombrie 1881” (Ioan Motorca, Cercetări și dte monografice privitoare la comuna Seleuș, p 203-204). S-a implicat totodată și în activitatea culturală și bisericească ale satului. A organizat cursuri de alfabetizare pentru adulți, ținute de două ori pe săptămână și mai ales menționăm, înființarea corului mixt pentru adulți care dădea răspunsuri liturgice la marile sărbători. În repertoriu a adăugat, pe lângă cântece religioase și altele cu caracter național, precum și melodii populare românești. Se poate spune că acum debutează activitatea excepțională a lui Ion Vidu ca dirijor de coruri.

Dar, un asemenea talent excepțional nu putea rămâne neobservat și astfel Ioan Vidu este transferat la Institutul Pedagogic din Arad, unde s-a înființat catedra de muzică, pe care a ocupat-o tot cu sprijinul protopopului Gurban. A profesat aici timp de mai bine de 4 ani. La chemarea fruntașilor români bănățeni, Ioan Vidu pleacă la Lugoj, în august 1888, pe postul de învățător și profesor de muzică la școala română. Totodată el preia conducerea „Reuniunii române de cântări și muzică din Lugoj”, care fusese până atunci dirijată de profesori străini. În anul următor biserica ortodoxă română din Lugoj îl trimite pe Vidu la Conservatorul din Iași. Timp de doi ani de zile a studiat în capitala Moldovei sub îndrumarea marelui compozitor Gavriil Muzicescu. Reîntors la Lugoj, Ioan Vidu începe să compună, inspirat fiind de folclorul bănățean, de vechile doine bănățene. Corul dirijat de el devine unul dintre cele mai faimoase coruri ale timpului, ducând faima Lugojuului peste Carpați. Spre exemplu, la expoziția universală din 1906 de la București, „corul lui Vidu” a făcut furori la Arenele Romane cântând „Lugojana” sau „Sus opinca”. După unirea de la 1918, a fost numit de Consiliul Dirigent profesor de muzică la liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj. Din 1 aprilie 1926, este numit de Ministerul Instrucțiunii inspector general de muzică pe toată țara. A ieșit la pensie în 1929. Ioan Vidu a scris muzică de teatru, vocal-simfonică, de pian, dar s-a remarcat mai ales prin lucrările corale. El a creat peste 160 de compoziții pentru cor. Cele mai importante lucrări sunt „Lugojana”, „Ana Lugojana”, „Eroi au fost”, „Pui de lei”, „Răsunetul Ardealului”, „Din șezătoare”, „Negruța”, „Auzi valea”, „Peste deal”, „Moartea lui Mihai eroul”, „Ștefan și Dunărea”, „Pâc-pâc-pâc”, „Coasa”, etc. Unele dintre acestea au devenit piese antologice ale muzicii corale românești. Ion Vidu desprinde sentimentalismul muzical din sufletul bănățean și îl transpune în lucrările sale. Ioan Vidu a fost fondatorul și președintele „Asociației corurilor și fanfarelor române din Banat” (1922), care cuprindea peste 200 de coruri și 60 de fanfare doar în Banatul românesc, precum și circa 100 în Banatul sârbesc. În 1921, cu ocazia împlinirii a 40 de ani de activitate muzicală, s-au pus bazele unei fundații „Ioan Vidu” pentru ajutorarea elevilor talentați în muzică. A organizat și cursuri de perfecționare pentru dirijorii de coruri. Ion Vidu a fost decorat cu „Coroana României” în grad de comandor, „Steaua României” în grad de ofițer, iar la moartea sa i-a fost acordat ordinul „Regele Ferdinand I”, cea mai înaltă distincție acordată marilor luptători români pentru unitatea neamului.

Vasile Goldiș (1862-1934), luptător național, om de cultură, membru de onoare al Academiei Române.
Foto: Vasile Goldiș

Personalitatea românească cu cea mai mare notorietate în județul Arad este, de departe, Vasile Goldiș, supranumit și „Părinte al Patriei”, „Artizanal Marii Uniri”, „Ideologul Marii Uniri” etc. Numele lui îl poartă una dintre cele mai cunoscute universități private din țară, „Universitatea de Vest Vasile Goldiș Arad”, satul Mocirla a luat numele de „Vasile Goldiș”, există străzi cu numele lui, Inspectoratul de Stat Pentru Situații de Urgență se numește „Vasile Goldiș” și exemplele de acest fel pot continua. I s-au dedicat nenumărate studii care privesc activitatea deosebit de complexă desfășurată de omul politic și de cultură Vasile Goldiș. Biografia i-a fost examinată îndeaproape: activitatea în calitate de secretar al Consistoriului Episcopiei Ortodoxe, calitatea lui de jurnalist, de director al ziarului „Românul”, studiile privind chestiunea națională în Imperiul Austro-Ungar, cele dedicate școlii și învățământului în general, atitudinea lui în problemele Țării de după Marea Unire, dar mai ales a stat în atenția generală munca depusă în slujba realizării unității naționale a tuturor românilor, în speță în pregătirea Adunării Naționale de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918 au fost disecate, examinate îndeaproape, încât se poate spune că nimic nu a rămas necercetat.

Cu toate acestea, rămâne o problemă controversată, cea care privește locul și data nașterii marelui patriot român. Istoricul Gheorghe Șora, considerat biograful lui Vasile Goldiș, a impus în istoriografie faptul că s-ar fi născut în 12 noiembrie 1862, în satul Mocirla (În prezent Vasile Goldiș), o mică localitate situată în Lunca Teuzului, acolo unde bunicul său avea calitatea de preot ortodox. Dar nu toți istoricii sunt de acord cu această versiune și primul care o contrazice este chiar Vasile Goldiș, care în „Autobiografia mea”, un înscris autograf din anul 1922, care a fost publicat în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca spune, la persoana a treia, că „Vasile Goldiș s-a născut în 25 noiembrie 1862, în satul Seleuș-Cigărel, județul Arad, atunci aparținător Țării Ungurești, astăzi tot județului Arad, dar și județul și satul fac parte din România de Dumnezeu binecuvântată. Părinți i-au fost Isaia Goldiș și Floare, născută Cornea. Tatăl său a fost preot ortodox român în satul Seleuș-Cigărel...” Am reprodus doar fragmentul de început, așa cum a apărut în volumul „Vasile Goldiș, 150 de ani de la naștere (1862-1934)”, Editura Academiei, semnat de Marius Ioan Grec, Marțian Iovan, Stelean Ioan Boia. Dar, într-o notă de la subsol, autorii afirmă sentențios, fără loc de tăgadă, că „locul nașterii lui Vasile Goldiș este satul Mocirla (fost Lunca Teuz, azi Vasile Goldiș)”, contrazicând în mod flagrant chiar pe... Vasile Goldiș! (1)

Dar cum a ajuns dr. Gheorghe Șora la concluzia că Mocirla este locul nașterii lui Vasile Goldiș? Pentru a răspunde la întrebare îl lăsăm chiar pe Gheorghe Șora să ne explice: „Vasile Goldiș s-a născut în satul Mocirla din județul Arad, la 12 noiembrie 1862, în casa bunicului său Teodor Goldiș. Toți biografii lui au susținut, bazați pe propriile mărturii eronate, că viitorul pedagog, publicist și om politic ar fi văzut lumina zilei la 25 noiembrie 1862, la Seleuș, județul Arad, unde domicilia în acel timp tatăl său. Registrul de stare civilă pentru născuți pe anul 1862 al Oficiului Parohial Ortodox român din Mocirla este însă concludent din acest punct de vedere. Nașterea copilului Vasile este specificată pe fila 16 a acestuia, chiar dacă înregistrarea respectivă – probabil datorită bucuriei preotului Teodor în fața evenimentului, sentiment care l-a făcut să-și uite pentru moment unele obligații oficiale – nu e cuprinsă la locul cuvenit, ea figurând ca poziție la nr. 25, intercalată ulterior, între pozițiile 245-246 din registrul în cauză. Nu se știe desigur când a fost făcută de către bunicul lui Vasile Goldiș completarea ce ne interesează aici. Cert este însă că tușul cu care a fost

scrisă e de un negru pronunțat, în timp ce înregistrările învecinate sunt realizate cu un tuș mai decolorat, ceea ce oricum dovedește timpul diferit în care au fost ele așternute în registru și faptul că, dându-și seama la un moment dat de omisiunea făcută, preotul Teodor a specificat ulterior în scris momentul nașterii nepotului. (2).

Diferența de date, 25 noiembrie după cum afirmă Vasile Goldiș și 12 noiembrie este ușor de explicat prin diferențele dintre calendarul oficial al Imperiului Austro-Ungar (calendarul gregorian) și calendarul după care funcționa biserica ortodoxă (calendarul iulian), adică de 13 zile cu cât a rămas în urmă cel din urmă față de timpul astronomic. Prin urmare Vasile Goldiș a știut să facă adaptarea la calendarul oficial, dar nu a știut și unde s-a născut, de parcă nu acesta este primul lucru care ți-l transmit părinții, mai ales că tatăl său, Isaia, a trăit foarte mult, a decedat la 93 de ani, în 1917.

Primul lucru care îl contrazice pe Gheorghe Șora este chiar argumentul său forte în favoarea satului Mocirla și anume înregistrarea în „Protocolul botezaților”, făcută de Teodor Goldiș. El recunoaște că înregistrarea s-a făcut mult mai târziu și explică această omisiune prin faptul că bunicul a uitat să o facă din cauza bucuriei de care a fost cuprins cum că are un urmaș băiat. Este o explicație chiar hilară, pentru că de fapt trebuia să fie chiar nerăbdător să-și treacă nepotul printre copiii născuți și botezați. Explicația cea mai plauzibilă stă în faptul că Vasile nu s-a născut în Mocirla, ci el a fost botezat mult mai târziu, atunci când nou născutul a putut fi transportat, împreună cu mama sa, în satul pe care îl păstora bunicul Teodor, care își dorea să fie el acela care îl botează. Sigur că înregistrarea a fost făcută în ordinea normală dată de curgerea zilelor din calendar, adică interpolată între alte două rubrici, pentru că preotul Teodor nu putea să aștepte cu oficierea botezurilor celorlalți copii până ce nepotul lui era adus la biserica din Mocirla. Trebuie precizat că în acel timp, copiii se înregistrau la biserică, după botez, neexistând un certificat de naștere. Prin urmare, Vasile Goldiș a fost botezat, într-adevăr, la Mocirla, la dorința bunicului, dar nașterea s-a produs la Seleuș-Cigărel. Acest lucru ne-a fost confirmat și de preotul Vasile Pop, fost consilier Eparhial, care are aceeași explicație. Atunci când a elaborat lucrarea sa, Gheorghe Șora a cunoscut lucrarea autobiografică a lui Vasile Goldiș, dar a explicat afirmația sa privitoare la locul nașterii ca provenind din faptul că: „Probabil că pe Vasile Goldiș nu l-a preocupat data nașterii sale, rezumându-se la actele oficiale ale vremii” (3) **Foto: Goldiș 1**

Din nou o explicație fără fundament, deoarece primele informații pe care le deține fiecare individ despre el însuși sunt chiar locul și data nașterii, comunicate de părinți, care te însoțesc până la mormânt. Și apoi știm cât de riguroși erau funcționarii austrieci și cu câtă meticulozitate și precizie întocmeau actele.

De altfel, Seleuș-Cigărel ca loc al nașterii lui Vasile Goldiș a fost înregistrat în toate actele ulterioare, expuse la „Muzeul Memorial Vasile Goldiș”, situat în Palatul Românul, strada Vasile Goldiș din Arad: Testimonia maturitatis (Diploma de maturitate), Pașaport V. Goldiș - Budapesta 1915, Cartea de identitate militară, Buletinul de înscriere la biroul populației, Diploma de absolvire a patru ani de facultate, Diploma de profesor – istorie, filosofie, latină, Livretul militar, Actul de deces etc. Pe câteva le reproducem și noi în facsimil. Sunt dovezi care nu pot fi contestate doar invocând bucuria de nedescris a preotului Teodor, care i-a provocat o amnezia de lungă durată. Actele au fost întocmite nu după prezentarea „certificatului de naștere”, inexistent la acea vreme ci după mărturia beneficiarului care a cunoscut locul și data nașterii de la părinții lui, el plecând devreme de la Seleuș, la numai doi ani. Și bunicul din Mocirla nu a contrazis deloc acest „amănunt, deși precis îl cunoștea.

Dar, nu numai actele vorbesc, în ajutorul afirmației noastre vin și aceia care l-au cunoscut, care au fost prietenii și colaboratorii cei mai apropiați ai marelui om politic. Între aceștia se distinge Ion Clopoșel, fost secretar al lui Vasile Goldiș la ziarul „Românul”, care afirmă următoarele: „D. Vasile Goldiș s-a născut în 25 noiembrie 1862 în Seleuș, lângă Crișul

Alb, județul Arad. Tatăl d-sale, preot acolo, moare în vârstă de 93 de ani, în 1917” .(4) Și, pentru a reliefa faptul că îl cunoștea foarte bine pe cel alături de care lucra, reproducem încă un fragment din lucrarea sa: „*Înalt, robust, impunător, plin de prestață, brunet, meditativ, sobru, cu chipul niciodată turmentat de dureri sau bucurii, veșnic egal și măsurat, taciturn d. Vasile Goldiș pare un raționalist în stare să se abstractizeze, să se ridice din pulberea frământărilor comune. În dosul acestei măști nemișcate și stăpânite eroic, însă bate un suflet neodihnit, un dinamism clocotitor. E prototipul omului de la șes: potolit la suprafață însă capabil de mișcări iuți, de hotărâri fulgerătoare, de avânturi extraordinare*”.(5) **Foto Goldiș 2**

Istoricul arădean Augustin Mureșan, care s-a ocupat îndeaproape de genealogia familiei Goldiș, lasă loc ambelor variante invocate de noi scriind că, „...Vasile Goldiș, s-a născut în satul Mocirla (azi Lunca Teuzului), din județul Arad, la 12 noiembrie 1862, în casa bunicului său, Teodor Goldiș. Alți cercetători susțin că Vasile Goldiș, ar fi văzut lumina zilei la 25 noiembrie 1862 la Seleuș, județul Arad, unde își aveau domiciliul părinții săi, tatăl Isaia Goldiș și mama sa, Floarea Goldiș. (6). Cei mai numeroși cercetători însă sunt pentru varianta Seleuș a locului nașterii. Între aceștia se află prof. univ. dr. Alexandru Roz, care în studiul „*Elevul și studentul Vasile Goldiș*”, cuprins în volumul „Vasile Goldiș, 150 de ani de la naștere”, scrie că „profesorul Vasile Goldiș, personalitate marcantă a națiunii române, s-a născut în comuna Seleuș-Cigărel (jud Arad), în 25 noiembrie 1862. Părinții săi au fost Isaia Goldiș, preot ortodox român, absolvent al institutului Teologic din Arad, promoția 1846/1847 și preoteasa Floare, născută Cornea. Tatăl său a fost mutat mai apoi la Ineu (de la Seleuș, n.n.), pe urmă la Cermei, unde a păstorit 50 de ani, până la 24 aprilie 1917, când a trecut la cele eterne, la vârsta de 92 de ani. (7) Noi precizăm că tatăl Isaia Goldiș a fost preot paroh la Seleuș între anii 1857-1864.

Unul dintre cei mai importanți ziariști interbelici, originar din Șicula, Pavel Berariu, susține și el că „Vasile Goldiș s-a născut la Seleuș, județul Arad, lângă Pâncota și nu la Mocirla, cum susțin „istoricii de conjunctură”, a fost profesor 16 ani la Brașov. (8) Primul istoric arădean care s-a aplecat asupra vieții lui Vasile Goldiș, profesorul Petru Chiș, originar din Cermei, acolo unde Vasile Goldiș a urmat primele două clase elementare, susține și el că Vasile Goldiș s-a născut la Seleuș. Dar pentru a fi și mai concludenți dăm cuvântul și profesorului ing. Ioan Motorca, care a scris „Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata” în care aduce ca argument istoria orală. „Tradiția orală, bazată pe afirmația contemporanilor, arată că V. Goldiș s-a născut la Seleuș în casa în care azi locuiește familia Zaslo. Ea este vis-a-vis cu brutăria actuală (Fosta școală primară n.n.). Vasile Goldiș ca amintire a faptului că s-a născut la Seleuș a vizitat satul de mai multe ori și atunci când a fost solicitat s-a aplecat cu înțelegere asupra nevoilor sătenilor. Ioan Motorca interpretează însă greșit fotocopia realizată după Protocolul Botezaților din 1862, în care în 20 ianuarie este înregistrat copilul Gudiu, nu Goldiș cum greșit citește autorul monografiei dedicate Seleușului. Prin urmare cade varianta nașterii în 20 ianuarie. (9) Și mai există o explicație de bun simț. Cum a cunoscut Vasile Goldiș locul și data nașterii dacă nu i-au spus părinții ? Și apoi este imposibil ca bunicul său, care l-a botezat și la care a locuit în vacanțele școlare să nu-i fi spus că s-a născut la Seleuș sau măcar să protesteze când nepotul i-a arătat diploma de liceu cu rezultate excepționale în care era trecută nașterea la Seleuș. **Foto: Goldiș 3**

Faptul că satul Mocirla, fost Lunca Teuzului, a luat numele lui Vasile Goldiș, că școala din localitate poartă același nume și că acolo marele român are și un bust sunt, fără îndoială, inițiative laudabile. Mocirlanii aveau fără îndoială motive să schimbe numele satului în timp ce seleușenii nu au asemenea nevoie, ei doresc să-i păstreze numele, așa cum a apărut satul în istoria pe care au îmbogățit-o în cursul vremilor cu mulți alți oameni de cultură. Dar

istoria ne obligă să fim și riguroși în cele mai mici detalii. Numai că locul nașterii este un „amănunt” cu adevărat important, care te urmărește toată viața.

În cele ce urmează vom scoate în evidență multe alte informații care definesc viața celui care avea să devină un important om politic și de cultură român. Din studiile publicate, aflăm că tatăl său a fost mutat de la Seleuș la Ineu, pe urmă la Cermei, unde a păstorit 50 de ani, până la 24 aprilie 1917, când a trecut la cele veșnice, la vârsta de 93 de ani.

Ajungând la vârsta învățaturii, Vasile Goldiș a fost înscris la școala ortodoxă din Cermei, la 15 septembrie 1869, unde l-a avut ca dascăl pe Nicolae Albu. Despre această școală confesională Goldiș își amintește cu nostalgie „...ce bine era în acea școală! Eram vreo douăzeci de ștregari, atunci nu se știa încă de obligativitate. Învățam carte românească cu moș Nicolae Albu, cu fața roșcovană, cu ochi mărunți și părul cărunt, bunul Dumnezeu să-l ierte, ne învăța az-buche, apoi cetitul cu litere latine, socoata, socoata – lucru mare – răspunsurile liturgice și așa toate cele de învățat ...Acolo a luat ființă sufletul meu, care a rămas același de atunci și până astăzi...”.(10)(Marius Ioan Grec și colab, *Vasile Goldiș, 150 de ani de la naștere*, p 37)

Clasa a doua primară o urmează tot la Cermei, dar în clasa a treia se mută la școala germană de la Panatul Nou, la învățătorul Antoniu Kamps, pentru a învăța limba germană. Clasa a patra primară o face la Arad, la Școala evanghelică luterană, începând cu 15 septembrie 1872.

După ce termină școala primară, se înscrie la Gimnaziul Regal superior de Stat cu 8 clase, astăzi „Colegiul Național Moise Nicoară”, unde neavând suficiente mijloace pentru a se susține la școală a dat meditații, printre alții fiilor baronului Liphay de la Lovrin. Acolo, l-a avut coleg de clasă și de bancă pe Ioan Suciuc în toți cei 8 ani de școală iar profesor la religie pe Iosif Goldiș, unchiul său, care în 1899 devine episcop al Aradului.

După bacalaureat, pe care l-a terminat cu calificative de excepțional, Episcopul Ioan Mețianu l-a îndemnat să urmeze cursurile universitare pregătindu-se pentru cariera didactică în vederea ocupării unui post de profesor la Institutul Pedagogic-Teologic din Arad. Bursa primită era de 300 de florini, pe timp de 3 ani, ulterior fiind mărită de câteva ori. Așa că a urmat cursurile Facultății de Litere și Filozofie de la Universitatea din Budapesta în 1881/1882, apoi anii 2 și 3 îi urmează la facultatea similară de la Universitatea din Viena. În anul IV revine la Budapesta, unde va urma și anul V. La finele anului 1886 susține examenul de licență, primind diploma de profesor de istorie și limba latină, primul profesor român secundar cu această diplomă. În timpul studiilor este în fruntea activităților desfășurate de Societatea „Petru Maior”. (11)

A învățat bine în pofida greutăților materiale cu care se confrunta. Săptămâni în șir nu mânca dimineața decât o franzeluță, iar la prânz servea masa la o bucătărie populară, contra 8 coroane. După luarea licenței, la chemarea episcopului Ioan Popazu al Caransebeșului, Vasile Goldiș a primit catedra de istorie și limba română la Școala Normală Ortodoxă Română din Caransebeș. Între timp, se va căsători cu Anyos Viola, pictoriță, fiica solgăbirăului din Lipova, de care va divorța în 1902, recăsătorindu-se cu învățătoarea Elena Luțai, din Pecica. În 1889 este chemat la Liceul Ortodox Român din Brașov, unde i s-a încredințat catedra de istorie și limba latină. În timpul cât a lucrat la Brașov a scris în diverse ziare și reviste și a elaborat un curs complet de Istorie Universală în 3 volume, a scris și o sintaxă a limbii române. În acest timp a fost angrenat în numeroase activități naționale, culturale, implicându-se și în lupta politică. Dar îl atrage Aradul, care între timp devine centrul luptei naționale românești, aici activând importante personalități între care Ștefan Cicio Pop, Mihai Veliciu, și fostul lui coleg, Ioan Suciuc. Deasemenea la Arad existau și ziarele prin intermediul cărora avea ocazia să propage ideile lui culturale și politice: „Tribuna Poporului”, „Biserica și Școala” etc. Se și ivește prilejul de a reveni în orașul de unde a pornit în viață, după ce unchiul

său a fost hirotonit ca episcop al Episcopiei Aradului. Prin urmare, în ședința din 14/27 aprilie 1901 este ales secretar consistorial cu totalitatea voturilor. El depune jurământul prescris în mâinile Prea Sfinției Sale, episcop Iosif Goldiș. Este încadrat cu un salariu de 2400 coroane anual plus 800 coroane.

Aici, la Arad, a avut Vasile Goldiș un câmp larg de manifestare, lucrând la o instituție eminentamente românească, cu autonomie administrativă. Cea mai mare parte a vieții o pune în slujba acestei instituții, dar din această poziție poate să se implice plenar și în activitatea națională, biserica ortodoxă fiind promotoarea credinței ortodoxe dar și a ideii de libertate națională. Începând cu anul 1901 el se ocupă de reorganizarea Partidului Național Român și promovează implicarea acestuia în alegerile pentru dieta de la Budapesta, impunând așa numita tactică activistă. În anul 1906 este ales deputat din partea Partidului în cercul electoral de la Radna. La propunerea contelui Apponyi de a ocupa funcția de consilier ministerial, Vasile Goldiș îi răspunde următoarele: N-am venit aici să-mi câștig vr-un os de ros, ci am venit să lupt pentru drepturile națiunii mele. Dați acestei națiuni drepturile ce i se cuvin, mie nu-mi trebuie nimic”. (12) Întrădeavă, aceasta va fi deviza vieții lui Vasile Goldiș de la care nu s-a abătut niciodată în favoarea unor câștiguri materiale ori pentru promovarea în funcții mari.

În anul 1910, se înființează, la Arad, ziarul „Românul”, primul număr apărând la 1 ianuarie 1911, iar Vasile Goldiș devine directorul acestuia. Va avea în acest fel instrumentul prin intermediul căruia își face cunoscute ideile, semnând în fiecare număr articole cu tentă națională. Cel mai generos material documentar, care face trimitere la problema națională în gândirea lui Vasile Goldiș îl reprezintă lucrarea sa fundamentală „Despre problema naționalităților”. Cartea semnată de Vasile Goldiș a apărut la sfârșitul lunii noiembrie 1912, reprezentând în egală măsură o abordare teoretică și de analiză politică consacrată stadiului, consecințelor și soluțiilor chestiunii naționalităților din Ungaria. „Drepturile noastre naționale existente, ca o cerință socială obiectivă, logic condiționate, nu pot fi la infinit și fără riscuri eludate” este crezul lui Vasile Goldiș care a fost și rămâne unul dintre luptătorii cei mai activi pentru drepturile naționale ale românilor din cadrul monarhiei austro-ungare. În activitatea pe care a desfășurat-o s-a arătat preocupat și de soarta altor popoare și naționalități, dar a căutat mereu căile de apropiere dintre români și maghiari (13)

Dar cea mai importantă activitate o desfășoară pentru pregătirea Marii Uniri, el fiind cel care întocmește documentele programatice ale marelui eveniment. O face din interiorul organismului care conducea românii din Transilvania în cursul lunii noiembrie 1918, fiind membru în Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad. Vasile Goldiș redactează nota diplomatică, adresată, la 9 noiembrie 1918 guvernului maghiar, prin care solicită să transmită Consiliului Național Român autoritatea politică, administrativă și militară din județele transilvănene, tot el redactează manifestul „Către popoarele lumii”, semnat de Ștefan Cicio Pop. Manifestul mergea pe linia anunțată în declarația de la Oradea, din 12 octombrie 1918, redactată tot de Vasile Goldiș. Vasile Goldiș rostește cuvântarea solemnă încheiată cu Rezoluția Unirii, întocmită tot de el. În fine, Vasile Goldiș prezintă la București, în 14 decembrie 1918, regelui Ferdinand actul Unirii adoptat la Alba Iulia la 1 Decembrie. Sfatul Național, constituit la Alba Iulia, a ales și Consiliul Dirigent al Transilvaniei, cu sediul la Sibiu, în cadrul căruia Vasile Goldiș a ocupat funcția de ministru al instrucției și naționalităților. La 17 decembrie, Vasile Goldiș este numit ministru în cabinetul de la București condus de Ionel Brătianu. Va rămâne în cabinet până la căderea guvernului, în 26 septembrie 1919. Între timp, în mai 1919, este ales ca membru de onoare al Academiei Române. Este numit ministru și în cabinetul următor, condus de generalul Artur Văitoianu, care a guvernat timp de 6 luni. Candidează ca deputat la primele alegeri organizate după unire în circumscripția Radna și este ales deputat în 1919. În 1920 intră ca ministru în cabinetul Averescu, dar în ziua următoare numirii demisionează, nemulțumit că nu a fost consultat într-

o problemă referitoare la Ardeal. Este încă o dovadă a caracterului său demn și intransigent. La alegerile din februarie 1920, Vasile Goldiș este ales deputat al PNR la Pecica și la Ineu. În continuare se implică și în activități culturale, fiind ales, la 29 august 1923, la Congresul Astra președinte al acestei prestigioase organizații. Dar, pentru că se deteriorează relațiile cu Iuliu Maniu, președintele PNR, demisionează din partid în 2 mai 1926 și se înscrie în Partidul Poporului, condus de generalul Alexandru Averescu. În timpul guvernării Averescu, Vasile Goldiș a ocupat demnitatea de ministru al Cultelor și Artelor (1926-1927), semnând concordatul cu Vaticanul. În 1933, se înscrie în Partidul Național Agrar condus de Octavian Goga, candidează la alegerile din același an, dar din cauză că, bolnav fiind, nu participă la campania electorală, nu este ales. Sănătatea i se deteriorează rapid și în data de 19 februarie 1919 moare la locuința sa din Arad. Este înmormântat cu funeralii naționale. (14)

Despre Vasile Goldiș, Aurel Ardelean, președintele „Universității de Vest Vasile Goldiș” afirmă că „a fost unul dintre cei mai importanți artizani ai actului de la 1918, se conturează tot mai mult drept ideologul acestui act fundamental al istoriei noastre. Aceasta întrucât el a fost cel care a redactat, sau care a dat forma definitivă, tuturor actelor de bază ale acțiunii de pregătire și de înlăunțare a Marii Uniri”. Și scrie în continuare Aurel Ardelean, citând contemporani ai lui Vasile Goldiș: „A trăit în mijlocul arădenilor, aproape solitar, fără nici un zgomot, ascuns în modesta lui odaie de lucru de la Casa Școalelor, unde-l puteai găsi zi de zi, punctual, înainte de orele 9 dimineața, până la 13 și totodată după amiază de la orele 15 și până la 18, chiar 19 seara. Era întotdeauna senin dar tăcut, departe de fasturi, care îi inspirau oroare, ci, mai degrabă iubitor de singurătate”. Așa l-au perceput contemporanii, dar și posteritatea: Un Om Mare și modest. (15)(*Marius Ioan Grec, Vasile Goldiș, op. cit p. 16*)

Din faptele înregistrate de istorie reiese că Vasile Goldiș, își binemerită recunoașterea ca un Om Mare al românilor, om cu viziune, dezinteresat de câștiguri personale, dedicat pe deplin națiunii sale, oamenilor în mijlocul cărora a trecut. Seleușenii pot să fie mândri că acest Om s-a născut în satul lor și nu trebuie să-l uite niciodată.

Bibliografie

1. Marius Ioan Grec și colab, Vasile Goldiș - 150 de ani de la naștere (1862-19340, Editura Academiei Române, București 2012, p. 17.
2. Gh. Șora, Vasile Goldiș - o viață de om așa cum a fost, E. Helicon, Timișoara, p. 18
3. Ziridava nr. 13, p 232.
4. Ion Clopoșel, Vasile Goldiș, University Press, Arad 2017, p 43) ”.
5. Ibidem. cit, p. 44
6. Marius Grec și colab op. cit.. p. 29).
7. Ibidem. p. 37.
8. Pavel Berariu, „Din viața episcopului Andrei Magieru al Aradului”, Arad 1997, p. 29
9. Prof. ing. Ioan Motorca, „Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata”, p. 130... ”.
10. Marius Ioan Grec și colab, Vasile Goldiș, op. cit. p 37) ”.
11. Ibidem, p. 40) ”.
12. Marius Ioan Grec și colab, „Rolul Aradului în realizarea marii uniri. O perspectivă cronologică”. Edit. Vasile Goldiș University Press, p. 186).
13. Marius Ioan Grec, Vasile Goldiș, 150 de ani de la naștere, op. cit. p. 48
14. *Ioan Motorca, Cercetări și date monografice, op. cit. p 130-140.*
15. *Marius Ioan Grec, Vasile Goldiș, op. cit p. 16*

Ioan Suci (1862-1939), om politic, deputat în Parlamentul de la Budapesta, binefăcătorul morodanilor

Foto: Ioan Suci

Una dintre cele mai importante personalități ale românilor din părțile arădene a fost Ioan Suciu, cu merite excepționale în lupta națională și în organizarea Marii Adunări de la Alba Iulia care a hotărât unirea Transilvaniei cu România. Deși nu s-a născut în niciunul dintre satele comunei Seleuș și nici nu a locuit aici, el poate fi asimilat ca de al locului, deoarece oamenii l-au ales de două ori ca deputat în parlamentul de la Budapesta să le susțină interesele. În al doilea rând, morodanii mai ales, i-au păstrat o profundă recunoștință pentru ajutorul pe care l-a acordat, în calitate de avocat, în obținerea moșiei lui Al. Ipsilanti, fapt pentru care au ridicat o troiță la marginea satului, în amintirea sa.

Intervenția lui Suciu este descrisă chiar de beneficiarii săi într-o scrisoare de mulțumire: „*Suflet nobil, român întreg, neșovăitor, omul dreptății și apărător al poporului, dr. Ioan Suciu și-a câștigat pentru Moroda un merit neprețuit prin faptul că a stat în ajutorul poporului la cumpărarea pustiului Ipsilanti, din partea de miazăzi a comunei și în imediata apropiere a ei. Cauția de 300. 000 coroane a pus-o din averea sa proprie, până ce s-a făcut arunc și s-a putut încasa de la populație. A fost acest fapt de o importanță capitală, când știm că mulți bogățani doreau să cumpere această pustă, pentru dâșii. Spesele pe drumuri până c-a putut fi făcut și aprobat actul nu le-a pretins niciodată*”.

În semn de mulțumire, în 1923, comuna Moroda a ridicat un monument comemorativ pe pusta Ipsilanti. Cu modestia care îl caracteriza, Suciu le scria la 5 ianuarie 1923 morodanilor: „*Țin și azi a fi îndeplinit eu în acel caz numai o simplă datorie a mea de frate... Eu nu-mi pot recunoaște nici un merit în aceea, că la moment dat mi-am făcut și față de voi datoria pe de-an-tregul*” Acest proces s-a întâmplat în 1908. (Ziridava nr. 10, Victor Cațavei - „*Dr. Ioan Suciu – luptător pentru libertatea națională și socială (1862-1939)*”, p. 635)

Ioan Suciu s-a născut în data de 1/14 decembrie 1862, la Șiștarovăț, comună la sud de Mureș, în apropiere de Lipova. A fost elev la Liceu Regal din Arad, apoi, după o scurtă perioadă, în care a lucrat ca secretar al avocatului Mircea V. Stănescu, va urma cursurile Facultății de stat a Universității Regale din Budapesta, pe care le absolvă în 1887, obținând diploma de doctor în drept. Sub influența mentorului său, va intra de timpuriu în mișcarea de emancipare a românilor din Ungaria, militând pentru activismul politic. Ocupă din această perspectivă mai multe funcții în cadrul Partidului Național Român, respectiv al Clubului Comitatens Arad. Ioan Suciu, în cadrul organizației politice arădene, se va remarca mai ales prin calitățile sale de organizator. Dar, cel mai bine cunoscut se va face cu prilejul participării în campaniile alegerilor parlamentare pentru parlamentul de la Budapesta.

La alegerile din 1905, după o campanie electorală bine organizată, Ioan Suciu intră în Dieta, maghiară ca deputat al cercului Ineu. Cu acest prilej participă la adunări populare impresionante în satele Seleuș și Moroda, în ziua de 24 ianuarie. Ioan Suciu câștigă detașat scrutinul din 26 ianuarie în fața baronului Solymossy, proprietarul de la Mocrea.

La alegerile din 1906 Ioan Suciu candidează din nou în cercul Ineu și câștigă în fața aceluiași adversar, astfel că mandatul este reînnoit și păstrat până în 1910. Iată ce spunea el la sărbătorirea a trei decenii de la victoria în alegerile din 1906: „*Fiu de țaran a fost Avram Iancu, fii de opincă ridicați au fost tribunii Buteanu, Balint, Dobra, Solomon și ceilalți. De la voi, care sînteți miezul, sînteți trunchiul neamului nostru, a emanat vrednicia lor. Tot ce s-a făcut, prin voi s-a făcut. Voi sînteți gazdele casei mari a națiunii noastre*”. (Ziridava 10, p. 641)

În calitate de parlamentar și de om politic român, Ioan Suciu a fost tot timpul alături de alegătorii săi, intervenind în favoarea lor prin mijloace politice dar și, după cum am arătat la început, cu ajutor juridic prin biroul avocațial din Ineu și chiar material.

Ioan Suciu a fost unul dintre cei mai cinstiți și angajați fruntași români în lupta pentru autodeterminare națională și datorită calităților sale de organizator i s-a încredințat, de către Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad, misiunea organizării Marii Adunări de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918.

După proclamarea Marii Uniri, a făcut parte din Consiliul Dirigent al Transilvaniei, cu funcția de șef al resortului organizare. După terminarea mandatului la Consiliul Dirigent, Ioan Suciuc se retrage tot mai mult din politica militantă, spre cele profesionale, sociale și culturale: președinte al Frăției Ortodoxe Române din Chișineu Criș, președinte al Comitetului Ocrotirilor sociale din cadrul prefecturii județului Arad, președinte de onoare al Ligii Antirevizioniste-secția Arad etc. Dr. Ioan Suciuc s-a stins din viață la 12 martie 1939, la Chișineu Criș, în urma unui atac de cord. Guvernul aceluia timp a hotărât să fie înmormântat cu funeralii naționale, alături de un alt mare român, originar din Seleuș, Vasile Goldiș.

Deosebit de relevante despre personalitatea lui Ioan Suciuc sunt cuvintele rostite de Episcopul Aradului, Andrei Magieru, la căpătâiul marelui dispărut: „*Dr. Ioan Suciuc apare în conștiința roștirilor de cuvinte ca fiind „ultimul bărbat din pleiada veteranilor luptători naționali care au încununat cu cinste numele Ardealului. Un pregătit al libertății noastre, a fost luptătorul neînfricat cu inimă de leu ... cu o voință de fier, gata oricând de sacrificarea vieții pentru a face dreptate... profet cu rol de izbăvitor al neamului...În Ioan Suciuc simțul român de dreptate se unea cu dârzenia de dac și aceste calități îl făceau fanatic și nebiruit. Pentru felul său de a fi deschis și pornit de a spune totdeauna adevărul pe față, oricât de crud ar fi, socot că Ioan Suciuc a avut dușmani, dar cine l-a cunoscut a trebuit să mărturisească cum că inima lui bună și nabilă nu era nicicând pornită spre ură, ci numai mânia sfântă gata de a strivi minciuna în fașă îi aducea cuvinte necruțătoare pe buze”.* (Boia Stelean – Ioan, Șiștarovăț. Monografie. Edit. University Press, Arad 2015, p. 268) Dr. Ioan Suciuc rămâne în istoria națională în primul rând pentru implicarea în realizarea Unirii de la 1 decembrie, iar pentru morodani și seleușeni pentru rezolvarea unor probleme de ordin juridic și material, el fiind omul care binemerită în cel mai înalt grad calitatea de membru de onoare al comunității seleușenilor.

Familia Șeredan

Familia Șeredan este una dintre cele mai importante din Seleuș, în care s-au născut oameni care făcuseră istorie pentru satul lor. Familia provine din Maramureș, iar numele și-l trage de la pârâul Șered. Tradiția familială spunea că primul strămoș cunoscut a fost un cioban care a venit cu turma de oi pe aceste meleaguri și a rămas la Seleuș. Linia familială cea mai importantă este linia Colca. Șeredan Ioan, zis Colca, a trăit la Seleuș între 1826-1926. A avut gospodărie la Țarina, spre Pâncota, acolo unde se află Satul Nou, care s-a atașat la Seleuș. Avea gospodărie cu curte mare, era bogat și ținea două slugi. Se ocupa cu agricultura și cu creșterea animalelor. Obişnuia să îngrașe tineret taurin pentru comercializare. A fost, înainte de Primul Război Mondial, peste 20 ani primar la Seleuș. A avut 2 fii și trei sau 4 fete. Fiul cel mare, Leca, a rămas în gospodărie, dar urmașii săi au risipit cele agonișite de Colca, așa cum spuneau cei care l-au cunoscut.

Al doilea fiu, Ioan, născut în 1858, a absolvit Preparandia din Arad. După ce termină școala, se căsătorește cu Maria, sora preotului Partenie Zaslo de la Seleuș. După hirotinisirea ca preot, a funcționat ca administrator parohial timp de un an la Susani. În 1886 se mută la Seleuș, unde funcționează ca preot până în 1913, la moarte. I s-a zis popa Colchi. A avut un rol activ în sprijinirea luptei naționale în timpul Memorandumului, în timpul luptelor electorale pentru alegerea deputaților în Dieta de la Budapesta. L-a ajutat, de exemplu, pe Ștefan Cicio Pop în campania electorală din 1906 și 1910. A avut 5 copii: Valeriu, Aurica, Emilia, Sever și Iustin.

Valeriu Șeredan s-a născut la Susani, în 3 noiembrie 1886. Școala primară o face la Seleuș cu învățătorul Gârgariu. Apoi urmează studii secundare la gimnaziul Iosif Vulcan de la Arad, (Azi Liceul agroindustrial) și la Liceul comercial din Lipova. Absolvent al acestei școli,

la 18 ani pleacă la Budapesta și se angajează matelot pe un vas comercial. Cu acest vas cutreieră mările și oceanele lumii. În 1910 se retrage din marină și împreună cu alți 4 români se așează în Argentina unde întemeiază o fermă. În 1914, pentru că era cetățean austro-ungar, vine acasă fiindu-i frică că nu va mai putea reveni din cauza războiului și intră în armată. Este încorporat la marină. Este trimis la școala Militară Navală de la Fiume. Ajunge subofițer de marină și participă la Primul Război Mondial ca adjutant al amiralilor Haus și Njegovan, comandantul flotei militare imperiale. În anul 1917 este mutat la flotila de pe Dunăre. La Sabac, într-o luptă, este rănit ușor la un braț. După vindecare este trimis la Pola, la amiralitate. Aici l-au găsit frământările revoluționare din octombrie 1918. Acum, au început dezertările din armata imperială și s-au pornit frământări în rândul marinarilor. La 26 octombrie se ține o adunare a marinarilor de toate naționalitățile din marină. Adunarea a hotărât ca fiecare naționalitate să-și țină adunarea separat. Românii, care erau în jur de 1000, și-au ținut adunarea în zilele de 29-30 octombrie. În această întâlnire, marinarii au discutat și aprobat în unanimitate o Rezoluție în 6 puncte, propusă de Valeriu Șeredan. În aceasta se prevedea: 1. populația românească din Transilvania, Ungaria, Bucovina să fie liberă, independentă și de sine stătătoare. 2. Marinarii protestează contra asupririi și supunerii unui popor de către alt popor. 3. Marinarii cer permisiunea autorităților imperiale să permită o adunare a românilor de sub sceptrul imperial ca să-și hotărască soarta. 4. Marinarii militari români vor forma un detașament care se va supune forumului ales de Adunarea Românilor din Imperiul Austro-Ungar. 5. Formarea unui detașament de pază pentru ca la Pola activitatea și siguranța locuitorilor să fie asigurate. 6. Detașamentul de pază va avea semn distinctiv tricolorul românesc - roșu, galben și albastru - atât la braț cât și la beretă. La 31 octombrie s-a făcut recrutarea marinarilor în detașamentul de apărare, care a format garda românească pentru paza orașului Pola. S-au înscris peste 500 marinari, care au fost organizați și înarmați cu arme de la un regiment croat răsculat. Comandant a fost ales căpitanul de marină Caius Brediceanu. Comandatura gărzilor a fost stabilită pe fregata Novara, care era acostată în port. La 1 noiembrie s-a ridicat o tribună în piața orașului, garda a defilat și a dat onorul comandantului Caius Brediceanu, secondat de doi aghiotanți. Piața din Pola era plină de locuitori care aplaudau și strigau: „Eviva Romania.” Între 1 și 4 noiembrie Garda Marinarilor Români a patrulet și a asigurat liniștea orașului. La 4 noiembrie au intrat în Pola trupele italiene care au preluat paza orașului. Guvernul italian le-a mulțumit gardiștilor români pentru paza orașului și le-a repartizat un alt sector de apărare din apropiere. La 14 noiembrie, după ce au luat legătura cu Consiliul Național Român de la Arad, gardiștii se îmbarcă pe vapoare să plece în țară. De la Pola la Fiume (Rieka), au mers cu vapoarele, apoi au plecat mai departe pe calea ferată pe ruta Fiume - Zagreb – Budapesta – Arad. La stația Arad, au fost așteptați de dr. Ioan Suciu și garda Națională Românească de la Ineu. De aici, au fost conduși la sediul Consiliului Național Român Central, care funcționa în casa dr. Ștefan Cicio Pop. Acolo, au depus jurământul în fașa președintelui CNRC, dr. Ștefan Cicio Pop și a secretarului CNRC, Vasile Goldiș. Apoi, garda de la Pola s-a desființat, fiecare membru fiind repartizat la Comitetul Național din localitatea de baștină. Cei din Arad s-au prezentat comandantului, col Rîșcuția pentru repartizare în gărzile din localitățile județului. Drapelul detașamentului de la Pola a fost dat în păstrare Gărzii de la Ineu. El va fi purtat de stegarul Feier Adam la Marea Adunare de la Alba Iulia, în prezent constituind una din relicvele importantului eveniment, găsindu-și locul în muzeul din Arad.

Foto: Valeriu Șeredan

După revenirea în țară, Valeriu Șeredan stă câteva zile la Seleuș, după care se întoarce la Arad. În 30 noiembrie va merge împreună cu membrii CNRC la Alba Iulia. După constituirea Consiliului Dirigent este numit la Direcția Presei pentru că Valeriu Șeredan cunoștea 5 limbi: spaniola, italiana, germana, maghiara și româna. Pe perioada cât a funcționat Consiliul Dirigent (1918-1920), Valeriu Șeredan s-a stabilit la Sibiu, de unde se mută la Cluj, unde va lucra funcționar de bancă, apoi este ales ca președinte al Asociației

Meșteșugarilor (1938). După desființarea acesteia este încadrat contabil la Uzina Electrică Cluj, la cererea fostului gardist, ing Mureșan. După cedarea Ardealului de Nord, Valeriu Șeredan se mută cu familia la Arad și va intra în serviciu la fabrica Teba. În 1946, după un conflict cu patronul, se mută la UTA, la serviciul apretură. Se pensionează în anul 1955, după ce a avut un atac de cord. S-a căsătorit în anul 1920, la 3 august și a murit la 23 iunie 1963. A avut 2 copii; Eva născută în 1926, care a urmat Liceul Comercial și a lucrat la fabrica Teba, căsătorită cu Mircea Preja, (care are o fată) și Mircea, născut la 29 aug 1929, ofițer, care a avut 4 copii și moare la Gheorghieni în 1976.

Și Sever Șeredan, născut în 1896, se va angaja în lupta națională, fiind un om cu instruit, urmând cursurile liceului românesc din Beiuș. Participă în Primul Război Mondial și apoi în Gărzile Naționale Românești. După Marea Unire, se angajează la calea ferată, la serviciul de mișcare. Ultimul post de la care se și pensionează a fost acela de șef de gară la Chișineu Criș. Moare la Arad, în 1972, în vârstă de 76 de ani. A fost căsătorit cu Livia Mureșan.

(După Ioan Motorca, Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Meroda, Iermata, p. 140-143 și, Ziridava nr. VIII, în studiul Descompunerea marinei austro-ungare. Garda Națională Română a Marinarilor de la Pola, p. 343-344)

Iustin Șeredan a fost ultimul născut în familia Șeredan, la 19 februarie 1899. Școala primară o face la Seleuș, iar cursurile secundare la Beiuș, de unde este recrutat în armată. Aici devine cadet-sublocotenent. Este trimis pe frontul italian cu regimentul de honvezi de la Gyula, în care erau încorporați mulți români din zona Aradului. Aici și-a întâlnit câțiva consăteni și pe alți români din satele vecine. În octombrie 1918, în timp ce regimentul era retras pentru refacere în spatele frontului italian, doctorul unității, Șandru Vasile (Lia Nuțului), a amenințat că-i împușcă pe Branc Ioan și pe Șeredan Augustin de la Seleuș. În timp ce doctorul amenința pe cei doi, pentru a-i speria, a apărut cadetul Iustin Șeredan care i-a salvat pe cei doi consăteni de la moarte. Deasemenea, Iustin a fost primul ofițer care a spus că el și românii nu se mai supun ordinelor imperiale, ci vor asculta numai de ordinele primite de la Consiliul Național Român Central. Trebuie menționat că Regimentul, aflat în refacere, se găsea lângă granița austriaco-italiană și era format numai din soldați ai minorităților din Imperiul Austro-Ungar. Se auzise deja în unitate depre dezbaterile din Parlamentele de la Buda și Viena în care s-au pus în discuție problemele naționalităților. Între soldați exista un spirit de revoltă iar disciplina era tot mai greu de menținut. Se auzise și despre revolta unor unități militare. În aceste condiții s-a ținut revista de front, cu tot regimentul. După ce au fost scoși în față cei doi vinovați și li s-au adus acuzațiile de care se făcuseră vinovați, a ieșit din front cadetul Iustin Șeredan, care a spus că el, împreună cu toți soldații de origine română, nu vor mai asculta de ordinele imperiale pentru că se simt dezlegați de jurământul față de împărat și se vor supune numai conducătorilor români din Transilvania, Ungaria și Bucovina. Vor lupta în continuare pentru interesele poporului românesc. Datorită actului său curajos, cei doi nu au fost executați. **Foto: Iustin Șeredan**

Nu peste mult timp, Iustin Șeredan și mai mulți dintre camarazi, s-au urcat în tren, plecând la casele lor din țară. Iustin Șeredan, împreună cu câțiva camarazi, s-a prezentat la Arad, unde, în fața căpitanului Cantemir Rișcuția, a depus jurământul față de Garda Națională Românească, fiind repartizat comandant la compania din Seleuș. În perioada de până în aprilie 1919, românii din Seleuș au avut și ei de suferit represiunea gărzilor maghiare. Și-au pierdut viața Petcuț Savița (A lui Loghin) și Bendea Petru (A lui Giorgian) și, ceva mai înainte, Morodan I. și Cătănaș de la Moroda. Moroda este eliberată de Paști în aprilie 1919 de unitățile conduse de col. Petrescu, iar Seleușul a doua zi de Paști, de unitatea condusă de căpitanul Bălan. După restabilirea păcii și integrarea deplină a ținutului în România Mare,

Iustin Șeredan rămâne în armată ca ofițer activ, la Regimentul 93 Infanterie Arad, unde avansează până la gradul de maior. Apoi, ajunge comandant al batalionului de Vânători de Munte din Abrud, din Brigada 3 Munte. Pleacă pe frontul celui de Al Doilea Război Mondial în Rusia, dar, fiind rănit, la scurt timp se întoarce în țară. La sfârșitul anului 1941, funcționează ca șef serviciu mobilizare la Cercul Teritorial Arad. Având în vedere experiența lui ca militar, cunoscând limba maghiară cât și realitățile ungare, în anii 1942-1943 funcționează ca atașat militar la Budapesta. Bineînțeles că are ca atribuții și activități informative militare. (Șeful „Frontului de Vest”, centrală a SSI este Aurelian Andra, din Șicula) Dar, într-o zi se întâlnește întâmplător cu o cunoștință din Arad. Cum el trăia incognito acolo se face că nu o cunoaște, însă raportează Centralei și este urgent retras pentru a nu fi prins și deconspirat, așa că revine la Arad pe vechiul post. După 23 august, participă cu trupele batalionului din Abrud, în cadrul Diviziei 3 Munte, la campania din vest, ajungând până în munții Slovaciei. El este și cel care se ocupă de ofițerii aviatori români aterizați forțat la Seleuș. A ajuns până în grad de locotenent -colonel și este pensionat în 1948, cu gradul de colonel. Numai că, în 1950, a fost cercetat și pentru activitatea de la Budapesta. A fost întemnițat timp de 5 ani. A fost acuzat și de antisemitism pentru perioada cât a activat la comisariatul din Arad. Conform afirmației unui consătean, care l-a cunoscut bine, eliberarea s-a petrecut în următoarele împrejurări: *„La sfârșitul detenției, a venit în control la penitenciarul din Arad un inspector general de la București. Când l-a observat pe Iustin s-a informat despre motivul încarcerării lui, aflând că este acuzat de antisemitism, inspectorul care era evreu a exclamat: „Cum este posibil să i se aducă asemenea acuzații când chiar eu fiind reținut la Arad, de siguranță, Iustin m-a ajutat pe mine și pe alții din neamul meu să putem suporta mai ușor opresiunea autorităților fasciste”.* Ca urmare a fost eliberat. A murit în 29 ianuarie 1985.

(După Ioan Motorca, „Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata”, p. 144-145)

Dimitrie Nica, luptător național, delegat la Adunarea Națională de la Alba Iulia

Foto: Nica Dumitru

S-a născut la Moroda, în 1865, din părinți înstăriți. Urmează cursurile școlii primare în sat cu învățătorul Nicolae Cociuba, iar mai târziu face cursuri pentru a deveni comerciant. Lucrează ca mecanic la moara proprie, care era așezată pe canalul Morilor, la 200 metri în jos de podul spre Iermata. Mai târziu, va avea și prăvălie în care lucrează câțiva ani, apoi cumpără două batoze. Pe la 1900 se împrietenește cu dr. Ioan Suciu și va fi primar în sat din partea partidei naționale. În 1906 face parte din delegația care merge la Ioan Suciu pentru cumpărarea pustiului Ipsilanti. Are contribuție importantă la construirea bisericii. Participă activ la alegerile pentru deputați în parlamentul de la Budapesta. În luna noiembrie 1918, organizează Garda Națională din sat, fiind ales comandantul ei. Garda era compusă din 37 persoane. În cadrul cercului Ineu este ales delegat cu credențional pentru a participa la Adunarea Națională de la Alba Iulia, unde se va duce împreună cu preotul Petrișor, votând acolo Unirea Transilvaniei cu România. Reîntors în comună, participă la conducerea comunității împreună cu primarul Gornic. În 25 decembrie, în timpul reacțiunii maghiare, primește o scrisoare de amenințare cu moartea de la fierarul ungar Papp. Din acest motiv, împreună cu preotul Petrișor, pleacă la Sibiu la Consiliul Dirigent. De acolo merge, împreună cu Ioan Suciu, pentru a întâlni armata română care se afla la Brad și apoi însoțește armata în cadrul ofensivei pe Crișul Alb, pornită în 15 aprilie 1919. Din Buteni, părăsește unitatea militară și împreună cu Sârb Teodosie trece prin Șilindia, pentru a ajunge înaintea acesteia la Moroda. În ziua de Paști organizează o mare serbare în cinstea armatei române. Devine apoi primarul localității.

La 19 iulie 1919, este ales membru în Marele Sfat al Transilvaniei de la Sibiu. La primele alegeri din 1920 candidează pe lista PNR și este ales deputat. În 1922 participă la încoronarea de la Alba Iulia. După această dată se retrage din viața politică. Va mai scrie apoi câteva articole în ziare. Are o familie numeroasă: doi băieți și trei fete. Moare în 1947. (Ioan Motorca, *Monografia așezărilor*, p. 75).

Horvat Teodor, profesor universitar dr. în medicină, membru al Academiei de Științe Medicale

Foto Horvat

Horvat Teodor este cea mai importantă personalitate din istoria recentă a Seleşului. S-a născut în 25 noiembrie 1950, într-o familie de țărani, părinți fiindu-i Teodor și Ana Horvat. Casa în care s-a născut există și astăzi, și este situată pe ulița bisericii, pe partea dreaptă pe direcția Moroda.

La Seleş a urmat clasele primare (4 clase) la școala generală de opt ani. A fost un elev eminent, harnic, disciplinat și responsabil. Clasele V-VIII și în continuare studiile liceale le urmează la Liceul Ioan Slavici (Moise Nicoară) din Arad, pe care le absolvă în 1969 primind diploma de bacalaureat. În continuare urmează, între 1969-1975, cursurile Facultății de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București. După absolvire rămâne pentru tot restul vieții la București unde s-a căsătorit și are doi copii.

Activitatea lui profesională este extrem de bogată și definește un om cu o pregătire de specialitate excepțională, care s-a impus în lumea medicală ca un desăvârșit specialist în chirurgia toracică. A parcurs în scurt timp toate treptele specializării: medic rezident chirurgie generală; medic specialist chirurgie generală (1980-1991); s-a specializat ca medic specialist chirurgie toracică (1986) la Institutul Național de Pneumologie „M. Nasta din București; medic primar chirurgie generală (1991), medic primar chirurgie toracică (1992); supraspecializare în transplantul pulmonar; supraspecializare în traumatologie toracică; competențe în chirurgia esofagiană; doctor în medicină UMF București (1997), cu teza autotransfuzia operatorie; membru al Academiei de Științe Medicale. Cunoștințele acumulate l-au solicitat și în învățământul universitar fiind pe rând: șef lucrări (1995-1999); conferențiar universitar (1999-2002); profesor universitar din 2002; șef disciplină chirurgie toracică la Universitatea de Medicină și Farmacie Carol Davila din București.

A avut și funcții de conducere în unitățile spitalicești în care a lucrat între care șef secție clinică chirurgie toracică la Spitalul Clinic de Urgență Militar Central (1994-2006). A mai profesat și la spitalul Polizu și spitalul Fundeni.

Numeroase realizări științifice s-au materializat în lucrări de pionierat în România efectuând pentru prima dată în țară 49 de tehnici chirurgicale și procedee terapeutice (din care 15 originale). Deși cititorul obișnuit nu va înțelege exact termenii despre ce este vorba reproducem totuși pentru istorie câteva patente, activități și tehnici chirurgicale originale: „Sternocondroplastia cu autotransplant cartilagos”, „Metodă combinată de plastie a peretelui toracic”, Metodă chirurgicală în lobectomia superioară stângă”, „Metodă chirurgicală pentru abordul arterei pulmonare drepte intrapericardic”, etc; Tot profesorul Horvat a introdus autotransfuzia operatorie în chirurgia toracică din România fiind preocupat de rezecțiile bronhoplastice și bronhoanastomotice. A și scris câteva lucrări folosite de medicii din România și din străinătate și evident de studenții de la facultățile de medicină. Între acestea amintim: „Autotransfuzia operatorie” (autor unic); „Cancerul bronhopulmonar”,(autor principal, 2000); “Sindromul de venă cavă superioară” (autor principal; „Noțiuni Elementare de Chirurgie Toracică”, (autor unic) “Cancerul bronhopulmonar –ghid de diagnostic și tratament” (coautor); “Toracosopia” (compact disc -

coordonator științific”, „21 scrisori către un fumător Odiseea unui fumător” (autor unic) și alte 286 lucrări științifice ca autor unic, prim autor sau coautor. A participat cu comunicări și lucrări la numeroase conferințe științifice internaționale. Monografii. În același timp a fost ales membru al: „European Society of Thoracic Surgeons”, „Uniunii Medicale Balcanice”, „Comitetului Balcanic de Medicină Militară, al Asociației Medicilor și Farmaciștilor Militari (vicepreședinte), „Societății Române de Chirurgie toracică din MSF” (președinte), redactor șef al Jurnalului de Chirurgie Toracică; membru în colegiul de redacție al revistei, „Archives of the Balkan Medical Union”; Președinte Executiv al Fundației “THORAX” (din 1994). Ca o recunoaștere a meritelor sale științifice și profesionale a fost decorat cu „Ordinul Serviciul Credincios în Grad de Cavalier” (2002).

Lucrând la Spitalul Militar Central prof. univ. dr. Teodor Horvat a avut și o carieră militară parcurgând toate gradele de la locotenent în 1973 până la general brigadă în 1999.

Iată, în puține rânduri, dar consistente în fapte, o viață de Om închinată semenilor săi, făcută cu dăruire, cu simțul responsabilității, din dragoste de oameni. Teodor Horvat nu și-a uitat nici consătenii din anii copilăriei, având emoții de fiecare dată când sună telefonul de la Seleuș, ajutându-i pe cai care din motive medicale au ajuns să-i ceară sprijinul. Este, prin urmare, unul dintre seleușenii care binemerită de la consătenii săi.

Oameni de seamă

În comuna Seleuș (satele Seleuș, Moroda, Iermata) s-au născut sau au lucrat oameni care au avut o contribuție importantă la dezvoltarea comunității în care au trăit, influența lor extinzându-se în multe cazuri în plan regional, ocupând funcții de conducere în instituții regionale și județene. Între aceștia am selectat pentru lucrarea noastră, în ordine cronologică, numele care urmează:

Preoții

Simion Horga, preot la Seleuș (1743-1791)

Un Ștefan Horga, gradat în garnizoana cetății Ineului, a fost investit la 11 mai 1645 de către principele Transilvaniei, Gheorghe Rakoczi I, cu diploma „de Boroș Ieno”, recunoscându-i-se meritele pentru participarea la apărarea cetății, important bastion la granița de vest a Transilvaniei. Cucerirea cetății Ineului de către oștile otomane, survenită în anul 1658, a dus la dispersarea garnizoanei. În aceste condiții, Ștefan Horga schimbă meseria armelor cu cea a altarului, devenind preot ortodox. Acesta este strămoșul familiei Horga din Seleuș din care descinde o adevărată dinastie de preoți ortodocși, cu mari merite în întărirea credinței și promovarea culturii românești în această parte de lume. Timp de peste un secol membrii familiei Horga, care își adaugă, conform tradiției și numele de Popovici, vor sluji la altarul bisericii ortodoxe din Seleuș. Un Petru Horga, urmaș al celui dintâi, după ce este disponibilizat din garnizoana Ineului, în 1693, obține de la mitropolitul Teofil al Bălgradului (1692-1697), singhelia pentru ocuparea postului de paroh al Seleușului. Unul dintre urmașii preotului Petru, Simion Horga, (fiu sau nepot) îi urmează ca preot în parohia Seleuș în 1743. Într-o conscripție din 1774, se menționează că Simion Horga funcționa ca preot în Seleuș din data de 24 iunie 1743, având în posesie 10 jugăre de pământ, o livadă de fân pentru cinci coșai, avere moștenită din familie. La numai doi ani de la numirea sa ca preot, în 1745, cu sprijinul credincioșilor, în locul vechii biserici din lemn, se construiește o nouă biserică, tot din lemn, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”. În conscripția episcopului Sinesie

Jivanovici al Aradului (1751-1768), se menționează că era lipită și nevăruită, pentru că probabil nu era demult construită.

Simion Horga a fost un preot luminat, cu multă știință de carte și dragoste pentru misiunea sacerdotală, primită de la înaintași și insuflată la rândul-i urmașilor. Preotul Simion dispărea din evidențe pe la 1782 când, probabil, trece la cele veșnice, postul său fiind preluat de Marian, fiul cel mare. Documentele menționează că preotul Simion a avut patru fii: Marian, Ioan fost protopop al Șiriei), Nicolae (vezi Nicolae Horga Popovici la Personalități) și Isaia. Fii preotului Simion vor urma și ei cariera preoțească, remercându-se atât ca propovăduitori și păstrători ai credinței cât și ca luminători ai poporului din perspectiva mai largă, culturală și exemplul lui Nicolae este peremptoriu. În 1791, alături de Marian, funcționa deja ca preot și fratele său Ioan. Mai târziu, un Ioan Horga este menționat în 1848-1849 ca preot la Cighirel.

Preotul Simion Horga a avut o contribuție deosebită în aducerea, păstrarea și folosirea cărților românești. Însemnările de pe diverse exemplare, aflate odinioară în biserică, ni-l dezvăluie ca pe un om luminat, care leagă pe cheltuiala sa „cărțile stricate”, lăsându-le moștenire urmașilor. Într-un inventar din anul 1791 al bisericii de lemn din Seleuș, întocmit de preoții Marian și Ioan Horga, sunt menționate un număr de 14 cărți: „Evanghelie” (tipărită la București în 1760), „Sfânta Scriptură”, „Mineie” 4, „Triod” 2, „Strașnic”, „Psaltire” 2, „Apostol”, „Penticostar” (tipărit la Râmnic în 1643), „Cazanie” și un „Ceaslov” (Târgoviște 1715).

Ioan Horga Popovici, protopop al Șiriei (1793-1795)

A fost al doilea dintre cei patru fii ai preotului Simion Horga Popovici. La 24 februarie 1792, pe când funcționa ca preot la Seleuș, cere numirea ca protopop al Șiriei, arătând episcopului Pavel Avacumovici al Aradului (1786-1816) că pe lângă limba română cunoștea bine și limbile sârbă și maghiară. Solicitând postul de protopop, își argumentează și originea nobiliară a familiei sale, anexând și o recomandare din partea comitelui Sigismund Edelspackher . În 1793, deja activa în acest post, calitate în care semnează o conscripție a protopopiatului, la redactarea căreia aducându-și o contribuție și fratele său Nicolae. Ca protopop a funcționat până în 28 septembrie 1795 când, așa cum reiese dintr-o însemnare manuscrisă făcută pe filele unui exemplar din „Adunarea Cazaniilor” (Viena 1793), odinioară în inventarul parohiei, trece la cele veșnice.

Isaia Goldiș, preot la Seleuș (1857-1864)

Numele de Goldiș, este cunoscut mai ales prin cel mai reprezentativ dintre exponenții săi, Vasile Goldiș, cunoscutul om politic naționalist, om de cultură și ideolog Vasile Goldiș, artizan al Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

Dar acesta nu apare întâmplător în peisajul lumii politice și culturale românești, el datorează mult familiei din care provine, care i-a stimulat apetitul pentru învățătură și simțămintele curat românești și ortodoxe.

Tatăl său, Isaia Goldiș, a fost preot paroh timp de șapte ani în Seleuș, (1857-1864), o parohie mare și bogată pentru acel timp. Isaia Goldiș s-a născut în 1825, la Mocirla, în casa tatălui său, preotul Teodor Goldiș. A absolvit două clase gimnaziale și Institutul Teologic din Arad în 1847, iar la 25 martie 1849 fost hirotonit preot de Episcopul Gherasim Raț. A funcționat ca preot la Mocirla, Ineu, Cermei și Seleuș. A fost căsătorit cu Floarea, fiica preotului Ioan Cornea din Răpsig, cu care l-a avut pe cunoscutul luptător național român, Vasile. Preotul Isaia Goldiș a slujit în vechea biserică a satului, construită din lemn, în 1770, în centrul vechi al localității. Isaia Goldiș a rămas în conștiința seleușenilor, care i-au păstrat

memoria mulți ani, el transmițând fiului Vasile dragostea și respectul față de cei în mijlocul cărora s-a născut. Mulți seleușeni au luat numele de Isaia tocmai ca respect față de cel care i-a păstorit într-u timp scurt, dar consistent. El a fost cel care a inițiat, în 1857, memoriul către autoritățile civile ale comitatului și către autoritatea bisericească pentru construirea unei noi biserici din piatră, lucru ce se va întâmpla abia în 1870 din motive care țineau de autoritățile vremii.

Partenie Zaslo preot în Seleuș (1869- 1904)

Primul preot cu numele de Zaslo a fost Florea Zaslo, care a fost pomenit paroh la biserica din satul Seleuș în anul 1849. Partenie Zaslo, fiul său, s-a născut la Seleuș în anul 1846. După ce a urmat cursurile școlii confesionale din sat a făcut, în continuare, 5 clase gimnaziale și studii teologice. A absolvit Institutul Teologic din Arad în anul școlar 1868-1869. A fost hirotonit în februarie 1869 de către episcopul Procopie Ivașcovici și a primit singhelie pentru satul natal, Seleuș. A păstorit în sat mulți ani, impunându-se și ca director de școală și ca spirit naționalist, dovadă în acest sens fiind și scrisoarea din 8 ianuarie 1887, adresată lui Ioan Slavici pentru a-i publica aricolul „De pe malul Crișului Alb”, în care descria starea de spirit existentă la judecătoria de la Ineu, unde personalul nu cunoștea „limba populației majoritare românești”. A fost foarte activ și în cadrul bisericii, spre exemplu, deși la o vârstă înaintată a participat împreună cu preotul Ioan Șeredan, din Seleuș și Ghergar din Moroda la înmormântarea preotului Teodor Stan din Cherechiu, lucru pomenit în ziarul „Biserica și școala” din 7/20 decembrie 1903.

Familia Zaslo își are originea în localitatea Zimbru, unde a existat în perioada 1842-1846 un preot, Ioan Sărac, între 1842-1845. Familia și-a schimbat numele în maghiarul Zaslo pentru că fiii preotului, șase la număr, au dorit să-și ascundă identitatea plecând din sat și în felul acesta scăpând de serviciul militar. Un alt preot Zaslo Simion a funcționat la Șicula între 1843-1844 și Dimitrie Zaslo, la Olari între 1851-1871.

Ioan Șeredan, preot la Seleuș (1886- 1913)

S-a născut în anul 1858, a făcut 5 clase gimnaziale și studii teologice. A terminat Institutul Teologic de la Arad în anul școlar 1884-1885. A fost hirotonit ca preot la 30 martie 1886 de către episcopul Ioan Mețianu, fiind numit paroh la Susani. Ioan Șeredan a aparținut celei mai bogate familii din Seleuș înainte de primul război mondial. Tatăl său a fost mulți ani primar al satului. A avut doi fii, primul, Leca a rămas gospodar la averea familiei în satul natal, al doilea fiu, Ioan, cel născut în 1858, a urmat cariera preoțească. Acesta, după ce termină școala, se căsătorește cu Maria, sora preotului Partenie Zaslo de la Seleuș. După hirotonirea ca preot, a funcționat ca administrator parohial doar un an la Susani pentru că în 1886 se mută la Seleuș, unde funcționează ca preot până în 1913. I s-a zis de către săteni popa Colchi, după porecla tatălui său. A avut un rol activ în sprijinirea luptei naționale în timpul Memorandumului, în timpul luptelor electorale pentru alegerea deputaților în Dieta de la Budapesta. L-a ajutat, de exemplu, pe Ștefan Cicio Pop în campaniile electorale din 1906 și 1910. A avut 5 copii: Valeriu, Aurica, Emilia, Sever și Iustin, toți implicați activ în lupta națională românească. Ioan Șeredan nu a mai apucat să vadă împlinit visul său național, pentru că a trecut la cele veșnice în anul 1916. Crucea de pe mormânt, din piatră, se află în cimitirul de la Cighirel.

Ioan Manițiu, preot Seleuș (1914-1957)

Preotul cu cea mai îndelungată păstorire a credincioșilor ortodocși din Seleuș a fost Ioan Manițiu. El nu era un fiu al satului, precum Nicolae Horga Popovici, dar s-a identificat cu oamenii Seleușului, slujind de la altar, povățuindu-i în cele sfinte, dând exemplu în cele lumești, identificându-se cu aspirațiile naționale ale oamenilor. Se trăgea dintr-o familie de

români naționaliști din județul Sibiu. Nicolae Manițiu, tatăl său, a fost preot ortodox la Vurpăr (Sibiu). În timpul Primului Război Mondial, pârât de profesorul sas Fakesch, a fost reținut de un ofițer german, la 22 septembrie 1916, pe motivul că trei dintre copiii săi ofițeri au trecut în România pentru a se încadra în oastea română. Împreună cu soția și fiica Susana, au fost duși pe jos la Nocrich. Pe soție au expediat-o jandarmii înapoi să aducă haine și merinde. Întorcându-se preoteasa, toți au fost escortați pe jos la Mediaș, de unde, în 24 septembrie, au fost duși la Cluj. Soția și fiicele sale au fost până la urmă lăsate acasă. A stat închis până la 18 octombrie. Între timp, în 12 octombrie, soția și fiica sunt deținute din nou și se întâlnesc la închisoare. În 18 octombrie, a venit ordin de internare. A plecat însoțit de jandarmi în Ungaria, iar soția și fiica i-au rămas la Cluj. A fost internat la Sopon, în comuna Kabold, unde au sosit soția și fiica în decembrie. „Am dus-o greu cu alimentația, căci șvabii din comună nu dădeau nimic. Eram fericiți dacă, colindând prin comunele vecine puteam câștiga provizii pe câteva zile. În 8 martie 1917 am fost eliberat dar numai singur. La o săptămână după aceea a fost eliberată preoteasa și Susana. La întoarcere am găsit totul pustiit”, mărturisea mai târziu Nicolae Manițiu. (*Sebastian Stanca, Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919), Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, p 94*).

Ciudat destin a avut familia Manițiu, care s-a reîntregit, măcar parțial, la Kabold - Sopon unde a sosit și fiul Ioan de la Seleuș, împreună cu soția Maria, la 11 septembrie 1916, fiind eliberat în 2 mai 1917. (Pr. Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918.*, Sibiu 1986, p. 193, p. 270)

Ioan Manițiu a terminat Institutul Teologic Ortodox de la Sibiu și a slujit la Seleuș din 1914 până în anul 1957. Era un om înalt, impunător, cu mare prestanță, nu consuma alcool, nu fuma, vorbea atât cât trebuia, a luptat pentru unitatea credinței, fiind un adversar declarat al sectanților. A fost integrat pe deplin în comunitatea sătească, contând mult și faptul că soția lui Maria (preotesa) a fost din familia Șeredan (a lui Colca), cea mai bogată din sat până la Primul Război Mondial, iar socrul a fost mulți ani primar. În timpul pastorației sale, în 1925, biserica a fost pictată din nou de G. Cabadici de la Sibiu și se vor efectua lucrări de întreținere. Deasemenea a vegheat la continuarea activității corale și la predarea în bune condițiuni a religiei în școală. A locuit în casa parohială așezată pe drumul Zărandului, în apropierea primăriei, unde în prezent se află dispensarul comunal. După încheierea misiunii pastorale la Seleuș se mută la Arad, unde trece la cele veșnice în anul 1971.

Florian Rațiu, preot ortodox la Moroda (1928-1956)

S-a născut la Șicula, în 7 aprilie 1901. În anul 1926-1927 absolvă Institutul Teologic Arad și vine preot în Moroda, în anul 1928. S-a căsătorit cu Cornelia, fiica preotului Ioan Bota din Iermata. Au avut împreună 3 fii. La Moroda a locuit la școala veche până în 1937, când s-a mutat în casa parohială. A fost preot în Moroda din 1928 până în 1956, adică 28 de ani. A fost un bun pedagog și devotat credinței ortodoxe. Umbla cu sutana prin sat și făcea muștrări celor făcători de rele, mai ales copiilor care îi știau de frică. A fost un adevărat părinte al satului. „La orele de religie din școală, era exigent, trăgea la răspundere pe fiecare elev, deoarece umblând prin sat cunoștea comportamentul fiecăruia, care era adus la cunoștința părinților. La orele de religie ne-a învățat toate cântările bisericești. La terminarea școlii primare orice copil știa să cânte în strană. Ne obliga să participăm duminică la biserică. Toți băieții se așezau în fața stranei din dreapta iar fetele în fața stranei din stânga. Trei dintre elevi citeau apostolul” (*Ioan Terpea, Moroda și Iermata în viața mea*). A avut mare merit în constituirea corului bisericesc pe 4 voci care s-a menținut până în secolul XXI. S-a remarcat și ca un bun viorist. A intrat însă în legătură cu mișcarea de rezistență anticomunistă condusă de Mihuț și astfel, în 1956, este arestat și condamnat la detenție pe viață. După 8 ani, în 1964,

este eliberat și revine preot, în satul Clopodia, comuna Jamul Mare – Timiș. Acolo se pensionează și își cumpără casă în Lugojel, lângă fiica sa Emilia. Trece la cele veșnice în 1981. Este înmormântat în cimitirul „mătăsarilor” din Timișoara. Apoi este deshumat și așezat lângă soția sa Cornelia, în cimitirul din Lugojel. Soția Cornelia, născută în 6 ianuarie 1910, a fost și ea arestată la 8 decembrie 1956 și prin sentința Tribunalului Militar din Cluj a fost condamnată la 5 ani închisoare și confiscarea totală a averii pentru „crima de favorizare!”. La data de 6 decembrie 1961 a fost pusă în libertate prin expirarea pedepsei.

Gornic Dimitrie, preot la Iermata (1951-1956).

S-a născut în Iermata, în 5 decembrie 1914, părinți lui fiind Florian și Sofia. După absolvirea cursurilor Academiei Teologice din Arad (1940), în zilele de 25-26 iunie 1940 susține examenul de capacitate preotească, obținând calificativul foarte bine, putând ocupa parohii de clasa I. Încă din perioada studiilor teologice a fost colaborator la revista ”Biserica și școala”.

În toamna anului 1942, a fost hirotonit, la început diacon pentru trebuințele bisericii episcopale, apoi preot pentru parohia Cristești (protopopiatul Hălmagiu), unde a primit numirea începând cu data de 1 octombrie 1942. De la Cristești a fost mutat în parohia Buteni unde a funcționat între 1942-1951, după care a fost transferat în parohia Iermata (1951-1956). Din anul 1956 se transferă la parohia Arad-Micălaca Nouă.

Conform propriilor declarații, a intrat în mișcarea legionară în 1936, participând la două tabere legionare pentru elevi. Deasemenea, mai mulți săteni din comună i-ar fi cerut ajutorul pentru a organiza în sat un cuib legionar, care va fi condus de Suciu Ioan, numit „Decebal”.

În mai 1958 a fost arestat, iar prin sentința nr. 347/14 martie 1959 a tribunalului Militar din Cluj a fost condamnat la 18 ani muncă silnică și 6 ani degradare civică. Pedepsa a executat-o în penitenciarele din Timișoara, Gherla și Aiud. După eliberare, în 1964, a fost încadrat în parohia Vinerea, din județul Hunedoara, unde a și trecut la cele veșnice.

(Pavel Vesa, Clerici ortodocși arădeni și hunedoreni deținuți politici (1945-1989), Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2014, p. 78)

Tiberiu Suciu, preot la Moroda (1953-2013)

Născut în 1953, la Gherla. A absolvit facultatea de Teologie din Sibiu. Vine preot la Moroda în 1979, la 26 de ani. A slujit în biserică timp de 34 ani, până în 2013. A devenit suflet din sufletul satului pe care l-a slujit cu dragoste, încadrându-se perfect în vața socială. Când a dorit să plece în alt post mai bun morodanii l-au rugat să rămână la ei.

Avea un dar al predicilor cum puțini îl aveau. În situații diferite găsea subiecte adecvate, trezind interesul ascultătorilor. Reușea să intre în cotloanele inimilor și să răscrolească un teren arid, făcându-l fertil. Într-o predică a spus. „M-aș pune în genunchi în fața fiecărui om numai să-l pot face mai bun. Să-l pot aduce în fiecare duminică la biserică”. Sunt cuvinte spuse despre preotul Suciu de către Ioan Motorca în cartea sa dedicată satului Moroda.

Iacob Bupte, vicar la Episcopia Aradului

Preotul Iacob Bupte s-a născut la Moroda, în 7 decembrie 1945. După absolvirea școlii primare din satul natal s-a înscris la Seminarul Teologic din Caransebeș și, în continuare, în perioada 1966-1970 a urmat cursurile Facultății de Teologie Ortodoxă din Sibiu. A fost hirotonit ca preot de către Episcopul Teoctist al Aradului, viitorul patriarh al Bisericii

Ortodoxe Române. A funcționat ca preot paroh la Chișlaca timp de 5 ani, apoi la Târnova 7 ani, după care a dat concurs și s-a transferat la Micălaca Veche-Arad. După numai un an, a devenit consilier economic la Episcopia Aradului și Hunedoarei și vicar episcopal pe probleme administrative. S-a pensionat în august 2013. A trecut la cele veșnice în anul 2018.

Petru Ursulescu, preot paroh Seleuș (2006-2014)

Preotul care a lăsat o puternică amprentă asupra credincioșilor ortodocși din parohia Seleuș a fost Petru Ursulescu, care, în răstimp de doar 8 ani, a făcut pentru biserică cât alții într-o viață. S-a născut în 10 noiembrie 1976 la Timișoara dar a copilărit la Șiria. În 1991 s-a înscris la Seminarul Teologic cu statut de liceu vocațional de 5 ani din Caransebeș, pe care l-a absolvit în 1996 când s-a înscris la Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad unde a luat licența în 2000. Timp de doi ani (2000-2002) a funcționat ca profesor de religie la școala generală nr. 2 din Arad, iar între 2001-2006 a funcționat ca preot paroh la Sălăgeni de unde se mută ca preot paroh la Seleuș.

În planul activității sale de preot ortodox parcurge toate treptele profesionale până la preot gradul I. Continuă să se perfecționeze în plan teologic și își ia masteratul în teologie în 2006, pentru ca în 2017 să se înscrie la doctorat la Facultatea de Teologie din Arad. În 2017 a lansat la Șiria cartea „Activitatea muzical religioasă din parohia Șiria”.

Urmele activității sale la Seleuș sunt pregnante și se văd atât în ceea ce privește administrarea bisericii cât și în activitatea pastoral-misionară. Astfel, în timpul păstoririi sale s-au returnat cele trei clopote; s-a poleit iconostasul cu foiță de aur; s-a tencuit biserica în exterior; s-a introdus încălzirea centrală în biserică și la casa parohială; s-a ridicat centrul pastoral-misionar „Sfinții Petru și Pavel”; s-a reparat tabla de pe turla bisericii; sa ridicat lumânărarul și s-a împrejmuț curtea bisericii cu un gard de fier forjat.

Preotul Petru Ursulescu a fost foarte preocupat și de cele cultural-spirituale, reorganizând corul bisericii pe 4 voci, cu care s-au făcut numeroase misiuni, a organizat programe pentru copii și tineri. În 2010 a organizat prima ediție a concertului de colinde ortodoxe „Colindăm Domnului Bun”.

Dascălii

Dobrescu Dumitru, învățător la școala din Seleuș

Unul dintre cei mai apreciați și longevivi dascăli din Seleuș a fost Dobrescu Dumitru, care a instruit multe generații de elevi între 1940 și 1970. S-a născut în octombrie 1909, în Celei-Giurgiu. A luat diploma de capacitate în iunie 1930. După aceasta, în 1931, a făcut armata ca elev la școala de subofițeri. A funcționat ca învățător în județul Durostor-Cadrilater, apoi la Lunca-Tulcea iar în 1936 se transferă la Curtea, județul Severin. În 26 iunie 1940 i se comunică că i s-a aprobat transferul la Seleuș, județul Arad. Între 1940-1945 a fost mobilizat în mai multe rânduri pe front, dar atunci când unitatea lui a fost retrasă în țară, în toamna lui 1941 a revenit la Seleuș unde sergentul tr. Dumitru Dobrescu s-a ocupat și cu pregătirea premilitarilor, ca șef de subcentru. Dar, în 1944 este din nou mobilizat și trimis pe frontul din Transilvania, cu Regimentul 17 Infanterie din Timișoara, fiind rănit la Chioarul de Sus, județul Mureș și primește în februarie 1945, pentru faptele de vitejie, brevetul „Bărbăție și credință”. Imediat după demobilizare, este trimis la școala din Nădab, de unde, în 1946, revine la Seleuș ca învățător titular cu gradul II. La toate inspecțiile a fost notat cu foarte bine, cum a apreciat și inspectorul Marin Stoian, în 6 aprilie 1948. Ca apreciere pentru rezultatele sale în instruirea elevilor, în 1956 a primit diploma de „învățător fruntaș”. În același an este încadrat ca profesor suplinitor la Seleuș, în lipsa unor cadre didactice calificate. În 1969 este tot la Seleuș învățător gradul II, cu un salariu de 1810 lei pe lună.

(Sursă documentară: Arhiva școlii din Seleuș, Dosar nr 18/1935)

Vasile Dobrican, directorul școlii din Moroda (1968-1981; 2000-2005)

Profesorul Vasile Dobrican s-a născut la 27 iunie 1942 în localitatea Seini – Maramureș. A absolvit Facultatea de Matematică a Universității din Timișoara. A fost repartizat la școala din Moroda în anul școlar în 1967-1968. A fost directorul școlii între 1968-1981 și 2000-2005. A fost căsătorit cu Elena Dobrican, din Moroda profesor de biologie. A contribuit la îmbunătățirea bazei materiale a școlii, fiind în același timp exigent dascăl dar și corect. S-a ocupat și de legumicultură. Trece la cele veșnice în 14 septembrie 2006.

Ioan Coman, director al școlii din Seleuș (1967-1984)

Fiu al satului Seleuș, născut în anul 1923, Ioan Coman și-a lăsat amprenta asupra multor generații de elevi care au învățat în școala din satul natal, fiind un dascăl înzestrat cu mult simț pedagogic. A urmat școala de șapte clase din Seleuș, după care s-a înscris la liceul industrial din Arad, de unde s-a transferat la Liceul Militar din Mediaș, pe care l-a absolvit cu gradul de sublocotenent de aviație, cu specializarea mecanic de bord. A fost încorporat la unitatea de aviație din Focșani, de unde a plecat cu escadrila sa pe frontul din Cehoslovacia. A continuat să lucreze în aviație după terminarea războiului, până în 1947. A urmat, după trecerea în rezervă, un institut pedagogic de 2 ani, specializarea matematică-fizică, după care, în 1949, a venit ca profesor suplinitor la Seleuș, pe urmă profesor la Macea și Târnova, până în 1954. În 1951 s-a căsătorit cu învățătoarea Maria Coman, cu care va avea doi copii: Dan și Liana. A ocupat, după ce s-a retras de la Târnova, diverse funcții administrative: a fost primul director al casei de cultură din Ineu, secretar la primăria Seleuș și inspector la Inspectoratul Școlar al Raionului Ineu, de unde, în 1967, vine director al școlii generale din Seleuș, funcție pe care a stat până în 1984. Trece în eternitate la Seleuș, în anul 1995, după ce cu mai mulți ani înainte moare, în 1978, și soția, învățătoarea Maria Coman. Multe generații de foști elevi își amintesc încă de generozitatea educațională a profesorului și directorului Ioan Coman.

Viorel Buzna, directorul școlii din Seleuș (1984-1991)

A fost unul dintre cei mai longevivi profesori din satul natal, slujind școala din Seleuș aproape 35 de ani. S-a născut la 1 februarie 1943 și provine dintr-una din familiile fruntașe ale satului. Școala generală de 7 clase a urmat-o la Seleuș, apoi liceul la Ineu (secția reală), pe care l-a absolvit în 1962. În continuare, s-a înscris la Facultatea de Biologie a Universității din Iași, pe care a absolvit-o cu diplomă de licență în 1967. A fost repartizat direct în satul natal, în toamna lui 1967, de unde se va și pensiona în 1996. A avut și o întrerupere de 4 ani când a lucrat în Maroc, ca profesor cooperant. La întoarcerea din Maroc, în 1984, a fost numit director al școlii generale de 8 ani din Seleuș, funcție pe care a deținut-o până în 1991. Apoi, în continuare, până în 1996, a continuat ca profesor titular la biologie. Școala a fost remarcată în timpul directoratului profesorului Viorel Buzna la nivelul județului, mulți dintre absolvenți urmând studii superioare. Viorel Buzna este un om serios, modest, cult, dedicat satului natal și un dascăl cu multă aplicație și dragoste pentru copii. Cei doi fii ai săi au absolvit, la rândul lor, cursuri superioare universitare, deținând funcții importante în societate.

Horga Gheorghe, directorul școlii gimnaziale din Seleuș (1991-2015)

Este fiu al satului, născut 4 iunie 1950. Școala generală de opt clase a urmat-o la Seleuș, iar liceul teoretic la Pâncota, pe care l-a absolvit în anul 1969. A studiat, după terminarea liceului, la Facultatea de Filologie de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, până în 1972. După absolvire, a predat la Nadăș, județul Arad și la Bistra, județul Alba, până la Revoluția din decembrie 1989. De la Bistra se transferă la Seleuș, unde, în septembrie 1991, este numit director al școlii gimnaziale din centrul de comună. Activează ca director și profesor de limbă română până în vara anului 2015, când se pensionează, după 43 de ani de carieră didactică. La momentul pensionării, răspunzând întrebării unui reporter de la ziarul „Glasul Aradului” dezvăluie profesia de credință în felul următor: „Eu pot să spun tuturor celor care vor să îmbrățișeze această carieră că pentru a o face bine trebuie să fie pasionați de ea, să le placă să fie în prezența copiilor. Pentru că dacă au răbdare și pasiune, vin și rezultatele. În plus, după trecerea anilor tot mai mulți oameni din jur, de toate vârstele, ajung să te salute cu bucurie, cu respect și cu recunoștință...Și asta este de neprețuit”!

Specialiștii

Ioan Motorca, inginer agronom

S-a născut la Moroda, în 1920, dintr-o familie săracă, tatăl, Onuțu făcea comerț. A făcut clasele primare în sat apoi a urmat Liceul Moise Nicoară din Arad, și Facultatea de Științe Agricole din Cluj-Napoca. A fost cadru didactic la Liceul Agricol din Lipova, unde va avea o intensă activitate științifică. A scris „Monografia așezărilor Moroda și Iermata” și „Cercetări monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata”. Scrierile sale au fost surse bibliografice de mare folos în alcătuirea actualei monografii.

Toma Hanciuța, medic primar

Toma Hanciuța s-a născut la 23 mai 1935 în Iermata din părinții Elisabeta și Dumitru. A absolvit Facultatea de medicină din Timișoara în 1962. S-a specializat în chirurgie generală, digestivă, cardiovasculară, ortopedie traumatologie, neurochirurgie, chirurgie celioscopică la clinici renumite din Lyon, Borgdeaux, Roma, Nancy, New York, a făcut informatică medicală (Cluj, București); doctor în științe medicale, specialitate chirurgie cu tema „Tulburări biliodigestive la operații pe stomac”, la clinica chirurgie II, Cluj Napoca. A fost medic la Săpânța, apoi medic primar la Spitalul Municipal din Sighetu Marmației. A participat la numeroase congrese și simpozioane naționale și internaționale (București, Constanța, Sinaia, Oradea, Mont Pelier, Bordeaux, Strasbourg, New York).

Este membru al Societății Române de Chirurgie și al Societății române de Celiochirurgie.

Viața spirituală este conformă crezului profesional fiind membru în Comitetul Bisericii Penticostale nr 1 „Betel” din Sighetu Marmației” din care perspectivă a elaborat și predat un „Curs de Creaționism Științific” pentru Facultatea de Teologie Penticostală Arad.

Ioan Terpea, medic veterinar, cronicar al satului Moroda

S-a născut la 27 sept 1933, din părinții Terpea Todor, originar din Cuied și mama Berari Floriță, născută la Mocrea. A făcut 7 clase la Moroda cu învățătoarea Silvia Cilan. În anul 1952 s-a căsătorit cu Gornic Floare. După stagiul militar de doi ani și jumătate se angajează la Oțelăria din Oțelul Roșu. În 1958 a fost recrutat subofițer la penitenciarul din Timișoara. De aici a fost trimis la școala militară din București. Între timp a urmat și liceul seral. Și-a dat demisia de la penitenciar și s-a angajat pedagog la Liceul textil în 1963. A lucrat și la „Industria Lânii” ca statistician-merceolog. Apoi a dat examen la Facultatea de

medicină veterinară din Timișoara. După absolvire a lucrat la o circumscripție veterinară din Timișoara, de unde s-a transferat la UJECOOP Timiș ca șef serviciu al sectorului zootehnic. În 1990 s-a întors la Iermata, iar în 1991 s-a pensionat. A publicat cărțile. „Moroda generației mele” și „Moroda și Iermata în viața mea”, folosite ca surse bibliografice și în actuala monografie.

Pop Zaslo Simion, doctor în științe juridice

S-a născut la 5/17 decembrie 1882, fiind fiul preotului Partenie Zaslo. A fost absolvent al Facultății de Drept din Budapesta, la 14 septembrie 1908 și doctor în științe juridice al Universității din Budapesta, la 15 februarie 1913. A fost înscris în Camerele Avocaților din Arad și Timișoara, în calitate de candidat de avocat, în perioada 1909-1914. A fost mobilizat în timpul Primului Război Mondial. După preluarea administrației românești în ținuturile alipite României, la 1 Decembrie 1918, a deținut și funcția de primpretor. Pentru că avea intenția să deschidă un birou avocațial la Șiria, la 5 decembrie 1930 a depus cerere de renunțare la funcțiile administrative și o altă cerere de înscriere în Baroul Arad, pe baza modificării statutului avocaților din anul 1928. A fost înscris ca avocat definitiv, la 28 ianuarie 1931, dar mai târziu a fost trecut pe lista incompatibililor. Modificările legislative din anul 1932, prin care s-a interzis funcționarilor, respectiv pensionarilor de stat, să profeseze avocatura, l-au determinat la 4 iulie 1932, să ceră restituirea taxelor de înscriere în barou și de eliberare a diplomei de avocat.

Costin Virgil, jurist

Costin Virgil s-a născut la Moroda în 17 iulie 1901. A fost fiul învățătorului Petru Costin și al Veturiei, născută Micula. Studii secundare le-a făcut la liceele confesionale din Brad (clasele I-IV) și Beiuș (clasele V-VII) și le-a absolvit la Liceul „Moise Nicoară” din Arad, la 27 iunie 1921. A urmat apoi studii juridice la Facultatea de Drept din Cluj, în perioada 1921–1924. A fost licențiat al Academiei de Drept din Oradea, la 8 februarie 1930. S-a înscris ca avocat stagiar în Baroul Arad, la 5 septembrie 1930. Și-a stabilit sediul profesional în Arad. I s-a eliberat în 18 septembrie 1930 diploma de avocat. La 9 februarie 1933 a fost înscris în registrul avocaților definitiv. A fost subiect și al unei cauze de epurare, fiind achitat de orice învinuire. A profesat avocatura până la 31 martie 1948, când a fost radiat în condițiile Legii nr. 3/1948. În toată perioada de activitate nu a fost nedemn, incompatibil și nu a suferit nici o pedeapsă disciplinară sau penală. A fost înscris în tabelul jurisconsultilor Colectivului Regional de Jurisconșulți Timișoara, pe data de 10 mai 1960. A lucrat ca jurisconsult la Intreprinderea „Vinalcool” Arad. Radiat din evidențe, cu data de 1 ianuarie 1962, în urma pensionării.

Tuleu Isaia, inginer șef la CAP Seleuș

Inginerul agronom Isaia Tuleu a fost unul dintre cei mai longevivi ingineri șefi de CAP din județul Arad și a deținut această funcție între anii 1966-1987 în comuna Seleuș în care s-a născut. Merită pomenit deoarece pe lângă calitățile profesionale evidente a fost și un om de o cinste și corectitudine exemplare. Nici un seleușan nu poate aduce o atingere profilului său moral.

A fost un fiu al satului. S-a născut la Seleuș în 1934, dar, pentru că la vârsta de 7 ani tatăl lui, Tuleu Isaia, a murit pe câmpul de luptă de la Odesa, în august 1941, a fost trimis copil de trupă la Curtea de Argeș, unde a urmat primele clase primare. Termină cele 7 clase primare, după încheierea războiului, la școala din Pâncota, după care s-a înscris la Liceul Agricol din Lipova. În continuare, după absolvirea liceului, între 1953-1958, urmează cursurile Facultății de Agronomie din București, unde susține și licența. De remarcat că s-a întreținut singur la liceu, din bursă, iar la

facultate a avut tot timpul bursă de merit. În timpul facultății s-a căsătorit cu Geta, care avea să-i fie soție până la moarte, cu care va avea doi copii, pe Sorin și pe Adriana.

După absolvire, a fost repartizat inginer în raionul Bozovici, de unde a plecat și s-a încadrat la Liceul Agricol din Lipova împreună cu soția Geta, pe post de profesori de specialitate, funcționând în această calitate între 1960-1964. De aici, după o scurtă oprire la CAP Șilindia, timp de doi ani, până în 1966, s-a transferat la CAP Seleuș, unde va ocupa funcția de inginer șef până în 1987. În intervalul exercitării funcției, CAP-ul a acumulat o avere substanțială, s-au constituit fermele vegetale, s-a construit ferma zootehnică și o importantă secție de mecanizare.

Dumitru Nica, economist, director la Consiliul Județean Arad

S-a născut la 30 septembrie 1948 în Moroda, unde a urmat și școala elementară de 7 clase, pe care a absolvit-o în 1962. A urmat apoi cursurile medii la liceul din Ineu, unde a luat diploma de bacalaureat în 1966, după care în urma unui examen de admitere cu circa 5-6 candidați pe un loc a reușit la ASE București, unde a învățat între 1966-1971. A lucrat, după examenul de licență, ca economist la Industria locală Arad (1971. 1973-1977), jurnalist la Flacăra Roșie (Adevărul), șef secție economică și director la Consiliul Județean Arad iar între 2000-2005 director de cabinet la Prefectura Arad și consilier de cabinet parlamentar între 2005-2009. În tot acest timp a avut o importantă activitate publicistică, scriind studii privind economia județului Arad, analize și comentarii privind dezvoltarea edilitar-urbanistică a Aradului, articole pe teme economice la ziarele și revistele locale având și contribuții la elaborarea unor lucrări monografice: „Aradul - permanență în istoria patriei”; „Arad, economie și societate”, în trei volume, apărută la Presa universitară clujeană, lucrare premiată de Societatea de Științe Istorice din România cu premiul A.D.Xenopol. Dumitru Nica este strănepotul delegatului cu credențional, Dumitru Nica, care a votat unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918, fost primar al comunei Moroda.

Gheorghe Mihuț, medic la Moroda

S-a născut la 24 februarie 1953. Școala primară o face la Moroda, liceul la Ineu și Facultatea de medicină la Timișoara (1977-1983). Face stagiatura în Arad (1983-1986). A fost repartizat la Drauț, Târnova, Cinteii. Din 1987 este medic la dispensarul din Moroda, Seleuș, Iermata. Este președintele aAsociației creștine „Comuniunea” cu sediul în Moroda, ține conferințe, dezbateri, publică lucrări de interes creștin, de istorie locală etc. Doctorul Mihuț are și o pasiune pentru istoria locală publicând studii pe această temă în reviste de specialitate: „sorie locală arădeană în vechile cronicile maghiare. Considerații probabile” (Analele Aradului, 2016), „Cinci sute de ani de la inițierea reformei” (Analele Aradului, 2017); Reforma printre românii din ținutul Beiușului și al Văii Crișului Negru în sec XVI-XVII (Administrația românească arădeană”, 2015). Tot preocupările istorice l-au îndemnat spre activitatea de colecționar de cărți vechi, acte, documente, monede etc. A trecut la cele veșnice în 23 iunie 2018.

Magda Viorel, economist, director filială bancă.

Viorel Magda s-a născut în 17 ianuarie 1952 la Seleuș, unde urmează cursurile școlii generale de 8 clase. După absolvirea școlii din satul natal în 1967 se înscrie la Școala profesională „Vasile Roaită” din Arad, iar după absolvire, în 1970, este repartizat la IJIL Ineu ca muncitor calificat. În Ineu urmează și cursurile serale ale Liceului Teoretic și obține diploma de bacalaureat în anul 1977. Urmează apoi, între anii 1979-1983, cursurile Facultății de Științe Economice din Timișoara și obține diploma de licență, fiind repartizat ca economist stagiar la IICIL Ineu, de unde se transferă la IJGCL Arad, unde stă un an, iar de aici se transferă la Administrația Financiară a Județului, la Controlul Financiar Intern Arad (CFI). Revine în 1987 la Ineu la Întreprinderea Comercială de Stat Mixtă. În fine, în 1988 a plecat la Banca Națională, Filiala Ineu. Revoluția din Decembrie l-a găsit în concediu de odihnă și,

în această postură fiind, Consiliul Frontului Salvării Naționale local îl numește primar al comunei Seleuș, funcție pe care stă doar 3 săptămâni, demisionând la cererea familiei, astfel se întoarce la bancă fiind numit director al filialei Ineu a Băncii Naționale, transformată în Banca Comercială Română. Deține funcția de director până în 1998. S-a pensionat în 2012. A făcut și politică activă, înscriindu-se în Partidul România Mare, candidând pe listele partidului la alegerile locale din Seleuș, fiind ales consilier în două stagii iar în legislatura 2000-2004 a fost și consilier județean și vicepreședinte județean al Partidului România Mare. Nu a uitat nici deprinderea dobândită încă din copilărie, de legumicultor, lucrând până astăzi în propria grădină.

Șandru Alexa, artist de muzică populară

Din galeria oamenilor importanți ai Seleușului face parte și artistul de muzică populară instrumentală, clarinetistul Alexa Șandru, despre care specialiștii din domeniu spun că este un adevărat virtuoz al instrumentului care l-a consacrat. S-a născut în 5 ianuarie 1952, la Seleuș, unde a făcut și primele 5 clase elementare, de unde s-a transferat la Arad, unde a absolvit cele 8 clase obligatorii. Liceul l-a urmat la Ineu, după care a făcut și cursurile Școlii Populare de Artă din Arad, care în acea vreme a fost condusă de marele folclorist și etnolog, Ioan Florea. Prima dată s-a remarcat ca artist în Ansamblul Folcloric „Doina Crișului”, fiind șeful orchestrei de muzică populară. Cu acest ansamblu a participat la numeroase concursuri și festivaluri în țară și străinătate: Franța, Italia, Ungaria, Grecia, Germania etc. A lucrat și la Filarmonica de Stat Arad, la orchestra de muzică populară, iar după ce aceasta s-a transformat, sub conducerea unui alt virtuoz, Petrică Pașca, în orchestra profesionistă „Rapsozii Zarandului”, a făcut parte din această cunoscută formație, care a editat numeroase CD-uri. Premiile naționale și internaționale dobândite cu formațiile în care a cântat sunt atât de numeroase încât este greu să le și enumere. De la Rapsozii Zarandului, Alexa Șandru a ieșit la pensie în 2006. Are cinci copii, între care 4 băieți și o fată. Băieții i-au călcat pe urme, Florin fiind taragotist, Emil saxafonist Adrian (absolvent de conservator), clarinetist iar Emanuel acordeonist. O familie de artiști binecunoscută în județul Arad și în întreaga țară.

Anca Viorel, economist, director de filială bancă

Anca Viorel, este originară din Seleuș și provine din una dintre cele mai vechi familii din sat. S-a născut la 30 iunie 1954. Școala generală de 8 clase a absolvit-o în satul natal, a urmat apoi Liceul teoretic din Ineu și în continuare cursurile Facultății de Științe Economice din Timișoara, pe care le-a terminat cu diplomă de licență în 1980. A lucrat între anii 1981-1992 ca economist stagiar la început apoi a avansat ca șef serviciu desfacere export la Fabrica de Mobilă din Pâncota. În 1993 pleacă la Banca Agricolă ca șef al filialei din Ineu, unde stă până în 1998 când se transferă ca șef al filialei Băncii Populare Phoenix. Între anii 2007-2017 este șeful agenției băncii CEC din Ineu. S-a pensionat în 2017 și are domiciliul în Seleuș.

Edilii

Ioan Truș, primar al comunei Seleuș și președinte de CUASC

S-a născut la Seleuș, în 19 ianuarie 1941. Școala primară a făcut-o la Seleuș între 1948-1955. A urmat apoi două școli profesionale cu termen redus, una de electrician-instalator iar cealaltă de mecanic-conducător auto. Între 1964-1968 a lucrat ca șofer la Sfatul Popular al Raionului Ineu. În acest timp a urmat și cursurile Liceului din Ineu, unde a dat și bacalaureatul. După desființarea raionului, s-a transferat la Seleuș, unde a fost numit

funcționar la primărie și timp de 2 ani a ocupat funcția de secretar (notar). A promovat apoi, fiind ales primar al comunei Seleuș în 1974, funcție pe care a ocupat-o până în 1985 când a fost numit președinte al CUASC Târnova, (Asociație de unități economice agricole), având în subordine 7 CAP-uri și o asociație de pomi fructiferi și vie. În 1989 a devenit președinte la CUASC Ineu, care grupa CAP-urile din Ineu, Seleuș Șicula, și Asociația de Porcine de la Șicula. Pe această funcție l-a găsit revoluția din decembrie 89, după care, desființându-se CUASC-urile, s-a angajat la Întreprinderea de Îmbunătățiri Funciare de unde s-a și pensionat. Este unul dintre principalii colaboratori în elaborarea Monografiei comunei Seleuș. Dar, Ioan Truț rămâne în conștiința contemporanilor săi pentru calitatea de primar, timp în care s-au derulat cele mai importante investiții din istoria Seleușului și ca un om fără veleități autoritariste într-o perioadă când se practica acest tip uman, fiind dimpotrivă blajin, omenos.

Dumitru Ioan Branc, primar al Aradului

Dumitru Ioan Branc s-a născut la Seleuș, în anul 1951, sat în care a făcut și școala elementară de 8 clase. În continuare a urmat cursurile Liceului Ioan Slavici din Arad iar după ce și-a luat diploma de bacalaureat s-a înscris la Facultatea de Științe Economice din Timișoara, luând licența de economist. A lucrat la Arad în funcția de contabil șef la CAP Bujac, apoi ca director la D. C. A. (Întreprindere de achiziție și valorificare a produselor refolosibile). După anul 1989, a întemeiat o prosperă firmă particulară și a intrat în politică înscriindu-se în rândurile PNȚCD. La alegerile locale din iunie 1996 a candidat din partea Convenției Democratice la funcția de primar al Aradului iar alegătorii i-au dat încrederea lor și l-au ales să conducă municipiul reședință a județului. Nu a stat decât doi ani în fruntea municipiului, pentru că fiind acuzat de corupție i s-a retras încrederea din partea partidului care l-a promovat. Până la urmă, acuzațiile s-au dovedit nefondate. Ca urmare, Dumitru Branc a început a se ocupa de perfecționarea sa profesională susținând teza de doctorat cu titlul „Aspecte esențiale ale managementului resurselor umane”. Din această perspectivă, a predat cursuri la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad. În ultimii ani de viață s-a dedicat vieții spirituale, din această perspectivă elaborând mai multe cărți pe teme metafizice între care: „Trezirea spirituală și vindecarea totală în noua energie” și „Autovindecarea prin alchimie divină”. A scris și volumul de poezie „Umbrele memoriei”, despre care Ioan F. Pop spunea că: „Poetul se lasă acaparat de umbra unor anamneze, incursiunile sale lirice fiind, de fapt, un „proiect de amintire”, o privire aruncată în abisul mnemonic al sinelui”. Dumitru Ioan Branc a decedat în mai, 2011.

Cristian Branc, primar al Seleușului

La alegerile locale din iunie 2008 a fost ales primar al comunei Seleuș, pe lista Partidului Național Liberal, Cristian Branc. Acesta provenind din una dintre cele mai vechi familii ale satului Seleuș. S-a născut în 7 septembrie 1969, părinți fiindu-i Ioan și Florica (Mărioara) Branc, a lui Greblan după porecla din sat, precizarea fiind necesară, numele de Banc fiind purtat de multe alte familii. Cristian Branc a urmat școala gimnazială din Seleuș și liceul Mihai Viteazul din Ineu, pe care îl absolvă, cu diplomă de bacalaureat în 1987. După terminarea liceului, face serviciul militar de un an și patru luni la Timișoara. În 1989 s-a căsătorit cu Florica Morariu din Șicula, în prezent funcționar la consiliul local. A lucrat mulți ani la controlul fiscal al județului Arad. În anul 2000 a terminat școala postliceală din Ineu la finanțe-contabilitate și în continuare a urmat cursurile Facultății de Științe Economice din cadrul Universității de Vest „Vasile Goldiș”, pe care le-a absolvit, cu diplomă de licență, în anul 2004.

Mandatul de primar primit în 2008 a fost reînnoit și la alegerile din 2012 și la cele din 2016, consătenii dându-i încredere, mai ales pentru că, după mulți ani de stagnare, în satele comunei a început o intensă activitate investițională, constructivă. S-a bazat în primul rând pe fondurile europene, de unde a accesat 2,5 milioane de euro plus alte 2,5 milioane euro din fonduri guvernamentale și locale. A reușit astfel să asfalteze total străzile din cele trei sate, să efectueze ample reparații la școlile comunei, la primărie, căminele culturale, dotând instituțiile comunei cu materialele și instalațiile necesare. La școala din Seleuș s-a construit și un teren sportiv cu gazon sintetic. În anul 2018 s-a terminat și construcția unei noi grădinițe la Seleuș, s-a pornit construcția unui grup sanitar în incinta școlii și a început construirea capelei din cimitirul satului. Cristian Branc s-a dovedit a fi omul potrivit în funcția de edil șef al comunei, fiind pe potriva ambițiilor oamenilor care alcătuiesc această harnică colectivitate umană.

Adrian Mihuț, luptătorul anticomunist

O persoană cu mare notorietate în zonă a fost Adrian Mihuț, luptătorul anticomunist strâns legat de comuna Moroda, începând cu anul 1948 și până în 1956, când a fost arestat de securitate, motiv pentru care îl considerăm ca o persoană importantă a satului. El s-a născut în Măderat într-o familie de țărani, dar, cum era un copil inteligent, părinții l-au înscris la Liceul din Deva, unde a învățat foarte bine, fiind șeful de promoție al generației sale. În 1943 însuși regele Mihai I-a felicitat pentru că a obținut cel mai bun rezultat pe țară. În perioada liceului i-a meditat pe fiii lui Petru Groza, care avea să devină prim ministru în regimul comunist. După absolvirea liceului și-a continuat studiile la Politehnica din Timișoara și era aproape de sfârșitul facultății, când, în 1948, au început a fi arestați membrii organizației de tineret legionare anticomuniste, „Frățiile de Cruce”, unde era membru și Adrian Mihuț.

Adrian Mihuț, prevenit din timp, a ales calea conspirativității, ascunzându-se timp de 7 ani de organele securității. A reușit să scape atâția ani pentru că era un tânăr sănătos, bine legat, dotat cu o inteligență sclipitoare și o vastă cultură generală. Deasemenea, a stabilit numeroase legături cu oameni din zona în care activa, care era delimitată la vest de o linie ce mergea de la Șiria-Pâncota, Seleuș, Șicula, Ineu iar la est se continua în depresiunea Zarandului și Munții Codru Moma. Alături de el a fost morodanul Suciu, cu care se instalase într-un bordei în pădure, unde aveau și un aparat de radio la care ascultau „Vocea Americii”, care îndemna românii la rezistență și le întreținea speranța eliberării de sub regimul impus de ruși. S-a mai potrivit și faptul că în timp ce Mihuț era un foarte bun trăgător la pușcă, Suciu avea experiența veteranului de război și a prizonierului.

În timpul activității clandestine, cei doi au avut ciocniri cu trupele de securitate, un militar a fost grav rănit, iar altul a fost împușcat în coloana vertebrală și a rămas paralizat pe viață. Doar în urma acestor fapte și ar fi fost condamnat la moarte. Se spune despre Mihuț că atunci când a auzit că primarul din Iermata teroriza populația pentru a se înscrie în colectiv, luându-le oamenilor totul din case pentru datoriile imaginare, Adrian Mihuț s-a apropiat într-o noapte de casa acestuia, vrând să tragă un glonte prin fereastră cu intenția de a-l omorî. Dar, ca prin minune, lampa s-a stins. Atunci Mihuț a spart fereastra și a intrat în casă. A vrut să-l prindă pe primar de un picior, dar acesta i-a scăpat, lăsându-i papucul în mână. Primarul a fost cuprins de o teamă așa de mare încât și-a pierdut mințile pe tot restul vieții. A rezistat foarte mult pentru că avea numeroase legături cu oamenii din Moroda și Iermata, unde se adăpostea din când în când, dar a fost prins până la urmă, trădat fiind de un văr de-al lui, care a comunicat securității unde avea să fie la un moment dat. Acolo a fost așteptat, a fost împușcat

și rănit la un picior, după care a fost arestat. Era în toamna anului 1956, imediat după revoluția din Budapesta. Peste 70 de persoane au fost arestate apoi, cele mai multe din Moroda, Iermata, Măderat. Lui Adrian Mihuț i s-a deschis un proces, în urma căruia a fost condamnat la moarte, și pentru că Petru Groza nu a dorit să-i comute pedeapsa a fost împușcat, împreună cu Suci, în toamna anului 1957, la închisoarea Jilava.

Activitatea organizației condusă de Adrian Mihuț în zona Moroda-Iermata a fost una deosebit de complexă și foarte încheagată. Deosebit de activi s-au dovedit a fi localnicii: Iacob Opreț, Florian Rațiu (Preot), Cornelia Rațiu, soția acestuia, Gheorghe Mihuț, Gheorghe Morodan, (cantor bisericesc), Ioan Nica, Vichentie Foltean, Cornel Foltean, Andrei Lorincz, (proprietar de moară), Pavel Suci, Dumitru Suci, Avram Caba, Ioan Betis. Întâlnirile secrete aveau loc la domiciliile lui Iacob Opreț, Gheorghe Mihuț și Gheorghe Berar.

***

În satele comunei Seleuș s-au născut, au trăit și au creat mulți alți oameni de seamă, care din diferite motive, în special greutăți în documentare, nu au fost cuprinși în acest capitol al monografiei. În primul, rând am eliminat persoanele care sunt încă în activitate și a căror carieră nu s-a încheiat și, prin urmare, doar cercetări ulterioare vor stabili locul lor în istorie. O singură excepție de la acest principiu autoimpus este cel al primarului în exercițiu în anul 2018, Cristian Branc, edilul care deja și-a pus amprenta asupra comunei și sigur va intra în istoria ei ca unul dintre oamenii importanți ai comunității. Despre alți oameni de seamă vor fi făcute, suntem siguri, cercetări în anii ce vin pentru a fi prezentate eventual în alte studii și cărți.

CAP VII

Etnografie

Viața indivizilor în societățile arhaice era strâns legată de cea a comunității (satului) în care trăiau și cu care se identificau. La rândul lor, comunitățile locale aveau viața lor proprie, care cuprindea limbajul comun, tradițiile, portul, gospodăria, hrana, viață spirituală (jocurile, cântecele, sărbătorile etc). Dar toate acestea se asemănau, interferau și se influențau reciproc cu viața comunităților înconjurătoare, fiind destul de greu de observat deosebiri de către indivizi care trăiau la distanțe mari. Iată de ce, în funcție de asemănările puse în evidență de specialiștii etnografi, a fost evidențiată, în zona noastră de referință, o zonă etnografică mai largă, care cuprinde toate localitățile așezate de o parte și alta a Crișului Alb. Este așa numita zona etnografică a Țării Zărandului, care desparte, am putea spune, Bihorul de Banat, în principal suprapunându-se cu teritoriul de astăzi al județului Arad. Dar, și această vastă zonă este împărțită în subzone, fiecare cu personalitate proprie. Satele comunei Seleuș se află situate la interferența dintre subzonele etnografice Ineu, Chișineu-Criș și cea a Podgoriei. Prin urmare, ele sunt supuse unor influențe diverse, precumpănind, spunem noi, caracteristicile „Subzonei Ineu”. Dar iată cum împarte etnologul Elena Rodica Colta pe subzone etnofolclorice, satele din regiune:

Subzona etnografică Ineu cuprinde localitățile: Cermei, Chereluș, Gurba, Șicula, Moroda, Ineu, Răpsigul, Mocrea, Chier, satele din jurul Târnovei: Nadăș, Tauț, Luguzău. Limita vestică a acestei subzone este marcată de linia trasată între satele Cermei și Moroda. (1) *Subzona Chișineu-Criș* este cuprinsă între Crișul Negru și Crișul Alb incluzând și cursul

inferior al Văii Teuzului, la vest de Cermei, Gurba, Șicula, Moroda, până la graniță. Subzona Chișineu-Criș înglobează în componența sa mai multe sate: Mișca, Zărand, Cintei, Sinteia Mare, Sinteia Mică, Caporal Alexa, Șiclău, Socodor, Șimand, Pil, Grăniceri, Șepreuș, Comlăuș etc (2) (*Op. cit, p 60*). Subzona „*Podgoria Aradului*” cuprinde satele: Măderat, Radna, Covăsânț, Cuvin, Miniș, Păuliș, Cladova, Mâsca, Măderat, Galșa, Pâncota.

Din această clasificare se desprinde limpede că Moroda aparține subzonei Ineu, în timp ce Seleușul nu este cuprins niciunde. Dar, analizând specificitățile comunei vom observa că deosebirile dintre Seleuș și Moroda-Iermata sunt minime și, în același timp, asemănările cu satele din bazinul Cigherului sunt foarte mari, motiv pentru care considerăm că toate satele comunei aparțin subzonei Ineu. Trebuie însă să ținem cont și de influențele venite la Seleuș dinspre Zărand și Pâncota, în timp ce față de Șicula se mențin diferențe substanțiale. Cercetătorii etnografi și culegătorii de folclor s-au aplecat cu preponderență asupra satului Moroda, care a conservat mai bine tradițiile populare, acesta fiind mai izolat decât Seleușul, motiv pentru care investigația noastră face referiri mai ales la acest sat.

Casa

Primul lucru care se vede într-un sat este modul de construcție al locuinței, materialele din care sunt construite casele, modul de dispunere și organizare a gospodăriei. Casa și gospodăria constituie universul apropiat al țăranului, locul spre care se îndreaptă toate eforturile sale, în dorința de a-și oferi un cămin cât mai confortabil și mai eficient economic. Fiind așezate în plină câmpie, cu numeroase ape în jur, satele comunei se încadrează într-o microzonă specifică din punctul de vedere al construcției casei și aranjării gospodăriei. Materialele de construcție preponderente au fost de-a lungul timpului lemnul, pământul, nuielele, paiele și trestia. Cu timpul unele materiale au căpătat o tot mai mare preponderență în timp ce altele și-au diminuat ponderea. **Foto: Casă trestie**

Una din cele mai vechi tehnici de construcție, folosită pe scară largă în câmpia de vest, a fost împletirea pereților din nuiele și lipirea lor cu lut. Încă din vremea dacilor, la Ziridava – pe Mureșul inferior – I.H.Crișan descoperă, în urma săpăturilor arheologice efectuate, clădiri în formă patrulateră ale căror pereți au fost făcuți din pari de lemn îngrădiți cu nuiele, apoi lipiți și jetuiți cu lut. Clădirile au fost acoperite cu stuf și alte păioase. Podeaua era făcută din lut galben, bine bătut. Biserica construită la Seleuș, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, a fost din grădele, adică din pari de lemn acoperiți cu lut. O altă tehnică a fost cea a clădirii pereților cu furca, tehnică care folosește prin excelență pământul și paiele într-un amestec bine călcat sub copitele cailor ori frământat sub picioare, până la formarea unei paste compacte care se ținea laolaltă datorită paielor și care era așezat apoi cu furca în straturi succesive, suprapuse până se ridicau zidurile. Începând cu sfârșitul secolului XIX și mai ales în secolul XX, a început folosirea pe scară largă a văiugului – lut amestecat cu paie și pleavă – care primea forma cărămizii, fiind apoi uscat la soare și folosit la ridicarea pereților. Tot acum apare fundația, din lemn și piatră. În dese cazuri, pentru consolidarea pereților se folosea văiuga și cărămida puse în rânduri alternative. În a doua jumătate a secolului XX, preponderent în construcția caselor s-a folosit cărămida.

Acoperișul la casele vechi, tradiționale, era, în cea mai mare parte, în două ape, iar ca materie primă se folosea mai ales trestia, existentă din belșug în zonă. Pentru înălțarea acoperișului se puneau de jur-împrejur o cunună de grinzi de lemn la nivel, numită costoroabă, peste care se așeza, pe toată lungimea casei, adică peste tindă și sobă, o grindă groasă, cioplită dintr-un singur trunchi de copac, numită meșter grindă sau ursoaie. Peste costoroabă și ursoaie se fixau la 1-1,5 m grinzi perpendiculare, vizibile din interiorul casei. Grinda mare din interior era de obicei frumos ornamentată. Peste grinzi se podea cu scânduri, peste care se puneau apoi un strat subțire de lut, pentru că în pod se depozitau cerealele.

Ca un fenomen demn de menționat și care era mai general, remarcăm folosirea clăcii pentru construcția casei, la care luau parte neamurile, vecinii și prietenii, iar la terminarea lucrului se dădea o masă mare tuturor participanților.

La început, casa avea, așa cum am mai arătat, o singură încăpere în care se îngrămădeau toți membrii familiei, al căror număr putea ajunge până la 12 persoane. În acest perimetru se găseau și 2-3 leagăne agățate în grindă. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea apare casa cu tindă. Evoluția casei cu tindă a continuat cu apariția casei cu trei încăperi: casa dinainte sau soba cea mare, soba dinapoi sau soba și tinda care era la mijloc. În unele cazuri tinda se împărțea în două, una din încăperi fiind folosită ca și cămară. Un element caracteristic era târnațul, un spațiu care flanca casa înspre curte.

Soba mare (încăperea dinspre uliță) era amenajată de sărbătoare: pe paturi se așezau două rânduri de perne frumos ornamentate, pe pereți erau puse blide și icoane pe sticlă, oale atârinate de grinzi în formă de cruce. În această cameră nu se sta decât de sărbători și nu se încălzea, motiv pentru care, de obicei, nu avea sobă. Ponevi, frumos ornamentate, țesute în casă, acopereau paturile și de multe ori pereții.

Încăperea din spate, spre ogradă, se numește casa cea mică sau sobă și aici se locuia tot timpul anului, era locul unde se ducea de fapt viața de familie. În această cameră exista cuptorul și spohertul pentru pregătirea bucatelor și un loc special, după vatră, unde se putea dormi la nevoie. Ca mobilier amintim scaunele lungi cu spătar (lavițe), paturile cu picioare înalte și masa. Așternutul patului era făcut dintr-un „strujac” umplut cu paie sau șușorci (pănuși de porumb). Tinda se folosea pentru depozitarea uneltelor putând, în unele cazuri, servi și ca bucătărie. Aici se afla cuptorul pentru copt pâine pe vatră și vatra liberă. În casele vechi tinda era lipsită de tavan, deasupra cuptorului de pâine existând o leasă din nuiele, afumătoare din bărne lipite cu lut pentru a proteja acoperișul de scânduri. Cele mai multe case aveau și un târnaț deschis. **Foto: casă târnaț**

De asemenea, la casele vechi, în tindă se făceau unul sau două orificii în perete în care se păstra apa de băut sau oalele cu lapte pus la prins. În tindă se afla și groapa cu croampe (cartofi). În afară de cele arătate, alte componente ale mobilierului erau stelajele, credențul (bufetul) și lada de zestre. Vatra era făcută din pământ galben, bine bătut, care apoi era muruit cu un amestec de pământ cu bălegar de cal.

Gospodăria

Gospodăria reflecta ocupațiile familiei, specificul variind în funcție de natura acestora. Seleşul are, spre exemplu, un accentuat specific agricol, o structură compactă, cu o mare densitate a gospodăriilor în vatra satului.

În decursul timpului, pe măsură ce populația s-a înmulțit, terenul intravilan repartizat unei familii s-a împărțit între membrii ei, copiii maturi întemeind familii separate de părinți. Așa că astăzi, pe terenul afectat unei gospodării, se află două sau mai multe case.

Gospodăria era și este încă, formată dintr-o casă așezată perpendicular pe axul drumului. În fața casei, tot spre uliță, se afla prima curte numită ocol, aici găsim fântâna și jgheabul (vălăul) pentru adăpat vitele. În spatele casei și a primei curți se afla curtea a doua destinată creșterii și îngrijirii animalelor. Aici se găseau grajdul (iștălăul), cocina de porci, cotețele pentru păsări (hoară) și tot aici se depozita gunoiul de grajd. De aceea se numea și curtea de păsări sau ograda. Tot aici se găseau cotarca și pătulul. În spatele acesteia, delimitată de un gard, era ogradă sau grădina de legume și pomi fructiferi, în special pruni, vișini, cireși, meri.

Aceasta era, în mare, structura gospodăriei tradiționale. În a doua jumătate a secolului al XX-lea s-au produs unele schimbări, apărând case cu mai multe camere, unele dotate cu baie și într-un stil arhitectonic schimbat, cu influențe urbane. În cele mai multe cazuri, casa nouă este amplasată paralel cu ulița, mai ales în vinclu (casă cârnă), fapt ce duce la o serie de

modificări ale ansamblului. La tipul nou de gospodărie, în ocol apar: grădinița cu flori, casa de locuit, bucătăria de vară, fântâna și chiar garajul. De asemenea, au început să se construiască adăposturi pentru mașinile agricole. Gardul care separa grădina de uliță era făcut din scânduri, sau pari de lemn, eventual de nuiele. Astăzi ele sunt înlocuite, în cea mai mare parte, de garduri de zid, de azbociment, iar porțile sunt din tablă. Spre uliță există o poartă pentru oameni și una (vramiță) pentru animale. **Foto: stradă Seleuș**

Portul popular

Îmbrăcămintea era și ea confecționată din materialele avute la îndemână, provenite din produsele rezultate din cultivarea pământului și creșterea animalelor. Cânepa era principala plantă cultivată pentru confecționarea pânzei folosite la confecționarea cămășilor, izmenelor, poalelor. Deasemenea, creșterea oilor furniza lâna care era prelucrată în fir și țesută în casă.

Foto: costume seleuș

Hainele se confecționau în casă, cu excepția hainelor de lână (șubă, cioarci) pe care le executau oamenii din jurul Beiușului sau din Apuseni. Cămașa și izmenele erau din pânză de cânepă, foarte aspre. În județul Arad, țăranii au folosit la confecționarea hainelor de iarnă lâna de oaie țurcană. În funcție de necesități, erau utilizate atât firele de lână subțiri și vătoase, numite pănură, cât și firele lungi, tari, numite păr. Lâna era vopsită cu vopsele naturale. Pânza țesută în război a evoluat în timp, de la cea groasă și aspră spre o pânză mai subțire și mai fină.

S-au folosit 5 feluri de pânză țesută în casă, la război:

- pânza de tramă, obținută urzind misir și bătând cânepă
- pânza învăluită
- pânza de urzeală limpede
- pânza cu chinari
- pânza de bumbac sau pânză de misir fir în dinte

Încălțăminte era confecționată din piele de bovină. În timpul războiului au apărut și opinci confecționate din cauciucul roților de motocicletă. Cismele se purtau în ocazii deosebite și erau din piele, cu tureac. De-abia din 1945, au apărut pantofii, șlarfii, teneșii etc.

Foto: Familia Nica

Acestea sunt valabile în toată zona etnografică. Dar, trebuie scoase în evidență și particularitățile din fiecare sat în parte în ceea ce privește alcătuirea și confecționarea îmbrăcămintei. Ioan Motorca, care a trăit în Moroda, descrie în felul următor portul popular în satul de baștină: „*Îmbrăcămintea de vară la bărbați era formată din: cămașă, izmene, doleț (cârpa din față) și zobon. Cămașa era confecționată din pânză de casă cu cusături la gât și la pumnar cu bumbac colorat în roșu și negru. Cămășile de sărbătoare erau mai bogat împodobite, iar cele de lucru mai puțin. Cămășile erau destul de lungi, până la nivelul taliei, Izmenele erau confecționate din pânză de casă albite, largi. Cârpa sau dolețul era confecționat din pânză albă, mai groasă sau albastră. Zobonul era confecționat din stofă închisă la culoare, fără mâneci.*

Îmbrăcămintea de iarnă era formată din: cămașă, ca și cea de vară, la fel și izmenele. Cioarecii erau pantalonii de lână de casă, cusuți în gospodărie, asemănători cu pantalonii de călărie. Erau de culoare albă. Ei erau împodobiți cu șnururi de culoare neagră. Cojocelul sau pieptarul era confecționat din piele de miel tăbăcită și prelucrată de cojocarii locali. Uneori, pentru flăcăi, era împodobit cu flori de lână colorată. Șuba sau sumanul era o piesă care ținea loc de palton. Era confecționată din aba albă (stofă de casă dubită), lungă până la genunchi. Era împodobită cu șnur și stofă colorată, care indica localitatea de unde era omul. Pentru Moroda caracteristică era culoarea roșie și șnur în formă de coroană, iar la Seleuș coroana era formată pe stofă neagră. Pe cap se purta o căciulă de miel, albă sau neagră, iar

vara pălărie de paie sau păr, cu bordura largă. În picioare se purtau opinci sau cisme. Bogații purtau căciulă din blană de miel astrahan.

Îmbrăcămintea femeiască era formată din cămașă sau spătoi cu cusături de culoare albă, poale de culoare albă, largi, împodobite cu cusături simple, terminate cu cipcă. Peste poale se foloseau, în timpurile mai aproape de noi sumne de pânză mai subțire, care se terminau cu broderie. Mai erau cărpa din față, pieptaru, șuba ca la bărbați”. (3) **Foto. Truț Onița**

Costumul popular în satele Seleușului a făcut obiectul investigației și pentru programul de dezvoltare a comunei pe anii 2014-2020:

Costumul tinerei fete intrată în joc și al tinerei femei: rochie de mătase de culoare deschisă, ornată cu flori mai închise la culoare, confecționată din crep de China, numită crepdeșin, care trebuia să fie bine înfoiată, purtând pe dedesupt poale din pânză fină și albă cu ghiură și colțișori; o cămașă din pânză de in, cu dantele la guler și mâneci; un pieptar din mătase brodat cu fire aurite, împodobit cu un metal auriu, cu nasturi îmbrăcați în catifea neagră ;pe cap purtau o maramă din mătase asortată cu restul pieselor costumului, ornată cu flori; la gât se purta salba de galbeni, care la fetele cele mai bogate era mai mare, cele mai sărace purtau o salbă mai mică.

Costumul bărbătesc se compune dintr-un pantalon negru și lucios numit cărțiță. Cămașa este albă, fără guler, cu șase-opt nasturi, confecționată din pânză de in, brodată. Deasupra se purta un laibăr negru, încrustat cu fir de aur. În picioare cizme negre, iar pe cap o pălărie neagră completează costumul popular bărbătesc. Iarna, bărbații purtau cioareci și șubă, confecționate dintr-un material alb, gros cu ornamente negre, iar pe cap căciulă de astrahan, neagră. Odată cu înaintarea în vârstă cromatica se schimbă, predominând negrul atât la costumul bărbătesc cât și la cel femeiesc. Bărbații purtau vara izmene foarte largi și cămăși albe neornamentate. Deasemenea și laibărul era neornamentat.

Specific Seleușului era cromatica unicoloră, neagră. Costumele de sărbătoare ale celor înstăriți erau într-adevăr deosebite ca ornamentație cromatică cât și prin ponderea firului de aur. În zilele de lucru țărani purtau costumul simplu, unicolor”.

Cele arătate mai sus dezvăluie o lume mai avansată din punctul de vedere al materialelor din care sunt confecționate hainele purtate, apărută din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu influență germană și maghiară, când pânza era cumpărată din diversele prăvălii, de la Pâncota mai ales. **Foto. Feciori din Moroda**

Multe elemente făceau distincția față de celelalte sate din apropiere. Astfel, la Moroda, ca și la Seleuș, la băgarea în joc, fetele aveau părul împletit în mai multe codițe care se întâlneau în spate (4) La femeile măritate cozile se prindeau într-un conci (pup).

La Moroda și în satele din jur (Târnova, Iermata, Chier) la ocazii festive se purta cojocul morodan. La unele cojoace produse în acest centru, pielea era acoperită pe aproape întreaga suprafață a piesei cu catifea neagră, pe care se aplica ornamentica executată cu bârcă, lânică, mătase, târșe de culoare roșie (fâșii înguste de piele). Alte cojoace erau din piele albă, care însă nu se mai vedea, fiind acoperită de ornamente. Broderia plină era lucrată pe scris, cu mătase. Pe spatele cojoacelor morodane se cosea motivul,, pomul vieții”. În față, vrejurile erau ondulate. Culorile folosite erau roșu, albastru și verde. Ornamentele din piele, aplicate în partea de jos, erau tăiate cu cipcăzaie, în colțuri și cu găurele. Cojoacele purtate de fete aveau aplicate oglinjoare și paiete, pe când ale nevestelor erau cu bumbi ornamentali. (5) (Elena Colta, op. cit. p. 55). Vezi Foto pe coperta 4

Până în preajma Primului Război Mondial bărbații purtau părul lung, apoi din cauza recrutărilor și-au tuns părul. Vara purtau clop de paie, iar la sărbători clop negru din păr. Iarna clopul era înlocuit cu căciula din blană de oaie. Hainele bărbătești de lucru au fost croite din pânză din cânepă, fără ornamente, pe când hainele de sărbătoare erau din pânză cu cinari, bogat ornamentate. În Moroda cămașa era ornamentată la umeriță, pe piept și în partea de jos cu alb, cu broderie plină și spartă, cu motive florale. La pumnari, motivele florale erau cusute

cu cruciulițe cu roșu, negru, verde și albastru. În partea de jos, poalele cămășii se termina cu colți brodați, bătuți. Cămașa fie se lega cu șnur, fie se închidea cu nasturi metalici. Izmenele, precum în toată subzona Ineu, erau largi și lungi până la glezne, în întregime albe.

(6) **Foto: feciori Seleuș**

Hrana

Prepararea hranei a fost, în vremurile de demult, o ocupație aproape exclusiv a femeilor. Era chiar rușinos pentru un bărbat să se ocupe de asemenea lucruri „mărunte”, când el avea lucrul câmpului și îngrijirea animalelor. Alimentația avea la bază produsele agricole cultivate în grădini, livezi și ogoare. Alimentele de bază au fost tot timpul pâinea, cartoful, fasolea, varza, mălaiul, carnea de porc, pasăre și oaie. Mâncarea, în perioadele de lucru la câmp, se prepara de obicei numai pentru prânz și cină. La amiază se mânca pită cu clisă (slănină) și ceapă. Prepararea alimentelor era legată de anumite zile din săptămână sau sărbători. Peste săptămână, joia și duminica, se tăiau pui sau se pregătea carne de oaie ori de porc, din care se făcea o zamă (supă) cu tăiței, tăscuțe sau răzălău (aluat ras). Zeama (supa) era și de varză (curechi), de roșii (părădaică), de lobodă, măcriș, fasole verde etc. Felul doi era compus din carne fiartă, cu sos de roșii, de usturoi (ai) carne, cârnați, cărdăboși, toate fripte în dubă cu cartofi etc. Prăjitura mai des preparată era plăcinta dospită, cu mac, nucă, brânză de vaci. Miercurea și vinerea erau considerate zile de post și se pregătea zamă de fasole și fasole groasă. În celelalte zile se preparau și alte mâncăruri: zamă de roșii cu zdrențe de ou, cu găluște, zamă de chimen și zamă de curechi. La felul doi se servea aluat stors, cu brânză, mac, nucă sau varză. Deosebit de bună și frecventă, iarna mai ales, era plăcinta întinsă (ștrudel) cu brânză, mere, pesmet, etc. În timpul săptămânii foarte gustate erau pancovele (gogoșii).

În postul Crăciunului se obișnuia să se mănânce, miercurea și vinerea, pogăcele și pogace (din aluat nedospit) coapte în cuptor și încinse în mujdei de usturoi. Se mai mânca cartofi cu coajă sau pește. În postul Paștelui se făceau cocoși (floricel), fapt ce constituia o bucurie pentru copii care descântau lângă ciur (sită):

„Ieși moș dă sub coș
Și-mi pomnește trei cocoși,
Ieși babă dă sub ladă
Și-mi pomnește o grămadă”

La nunți se pregătea supă de găină cu gărteni (aluat răsucit pe spată cu un fus). Se mai preparau sarmale, tocană de oaie, cirighele, coardă cu mac.

La botez, pentru moașă și nașă, se prepara pâine cu pesmet (magiun de prune) și scoverzi (clătite).

Peste săptămână se mai consumau croampe cu boți (cartofi cu aluat rupt), coade de laboșe (aluat tăiat pătrat și răsucit), urechiușe cu chisăliță, zamă cu tărhană (aluat dat pe răzătoare), langoși cu varză sau cu brânză, plăcintă dulce întinsă pe masă. La categoria plăcinte trebuie să pomenim pogăcelele cu jumere, pișcota, cirigaua (o pătură de alut tăiat cu pintenul iar bucățile răsucite după deget și coapte în ulei).

Băuturile se preparau în casă : răchia de prune, fiartă de două ori și vinul.

Pâinea era preparată în casă cu deosebită măiestrie. De foarte dimineața și chiar de seara, aluatul era frământat în troacă (covată), unde era lăsat să dospească două ore, acoperit cu o față de masă. După ce aluatul a dospit se rupea, se punea în tipsii și apoi, cu lopata, era introdus în cuptor. Cât timp pâinea dospea, femeia ardea cuptorul cu tulei, paie, ruje. Jarul era scormonit cu ruda iar cu drâglul era tras perneiul (cenușa). Cuptorul era lăsat apoi să se astâmpere un pic. În gura cuptorului se introducea de obicei lipia. Coacerea dura aproximativ două ore.

Pesmetul (magiunul) se făcea din prune. Pregătirea acestuia presupunea un adevărat ritual. De dimineața, familia și rudeniile apropiate se adunau la pomnitul prunelor (scoaterea sâmburilor). În acest timp se povesteau întâmplări hazlii din sat sau se cânta. La sfârșitul acestei operații, prunele se puneau la fiert într-o căldare mare, de aramă, la foc domolit care ardea până seara târziu. Pesmetul era învărtit tot timpul cu o lingură lungă. El era gata atunci când siropul se prindea de lingură, după care era turnat în oale de pământ ca să se prindă.

Un alt moment important era punerea curechiului (a verzei în cadă). De cu seară era tăiat prin jilău (tăietor făcut din coasă), cu o sită se măsură și era băgat în cadă. La trei site se puneau o mână de sare, piper, morcovi, frunze de dafin, hrean. După fiecare strat așezat, un copil era pus să-l calce cu picioarele. Pentru prepararea sarmalelor, între straturile de varză tăiată se puneau căpățâni întregi. După ce cada era umplută se puneau șăităul. A doua zi trebuia să iasă moarea. Cada se deschidea prima dată la tăiatul porcilor, când se prepara o tocană foarte gustoasă, cu carne proaspătă.

Înainte de Crăciun, în fiecare gospodărie se tăiau unul sau mai mulți porci. Tăiatul porcului era o adevărată sărbătoare, mai ales că venea după lungile săptămâni de post. Lucrul începea de cu seară, când se pregăteau uneltele (cuțitele, barda, mașina de tocat și cârnăcerul). Se tăia ceapa, se curăța usturoiul iar oalele și covata (troaca) erau spălate. În ziua de Ignat (20 decembrie, zi care de regulă era destinată tăierii porcilor) satul era cuprins de strigătele animalelor care erau înjunghiate. Pentru sacrificiul animalului, gospodarul apela la unul sau mai mulți vecini, care mai apoi erau cinstiți cu unul, două pahare de răchie. Pârjolitul, adică curățarea pielii, se făcea cu ajutorul focului degajat de paiete așezate deasupra animalului. Spre seară erau gata preparați cârnații, cărdăboșii (caltaboșii) cu orez și fără, sângeretele, maioșul, jumările, duba. După ce se termina totul, începea așa numita cină a porcului, la care participau toți cei care au luat parte la lucru dar și rude, prieteni, vecini, care se înfruptau din invariabila tocană de varză acră cu carne proaspătă și din friptura de cârnați și caltaboși. Slănina și șuncile erau puse în saramură după care, la intervale potrivite, împreună cu cârnații și celelalte preparate se afumau. În felul acesta, familia era asigurată cu produse animaliere până spre vară.

Ceea ce rămânea sau nu se consuma din porc, adică slănina veche, untura, jumările, se păstrau într-o oală până în primăvară când se puneau la fiert cu apă și sodă caustică pentru prepararea săpunului.

Rețetele după care se preparau alimentele erau transmise oral de către mame și bunici tinerelor care urmau a se mărita. Ele erau aproape aceleași an după an, cu unele adaosuri atunci când venea o nevastă din alt sat. Meniurile de mâncare erau limitate la ceea ce se găsea la îndemână, nesofisticate, ușor de gătit. Avantajul era că mâncarea era tot timpul proaspătă, pregătită zilnic, neexistând frigider. Și mai era un mare avantaj: totul era natural, bio cum se spune în limbajul secolului XXI. Foarte importante pentru iarnă erau murăturile de castraveți, ardei cu varză, conopidă etc și compoturile din fructele ce se găseau în grădină.

Câteva informații despre unele mâncăruri foarte frecvente la mijlocul secolului trecut, ni le-a transmis un bărbat (!), profesorul Gheorghe Jula, care le-a și literaturizat sub formă de povestire.

Croampele fripte și croampele coapte

„Apoi, să spun drept, mâncarea din cartofi era servită aproape zilnic, dacă nu erau croampe fripte, erau cu zeamă sau puse în dubă. Această a doua pâine i-a salvat pe mulți din ghearele aspre ale iernilor lungi. Ce să spunem despre înaintașii noștri care consumau mult mălai, mămăligă, mei; știrul era la ordinea zilei, lobodă, măcriș; salvarea lor a fost carnea păsărilor din grădină și, mai ales, laptele oilor și a vacilor...

Croampele fripte se pregătesc repede și sunt gustoase.

Luam patru-cinci cartofi, potriviți ca mărime, îi curățam de coajă, în așa fel încât să nu arunc prea mult din miez, nu din zgârcnie, ci datorită faptului că în partea aceea este hrana cea mai bună a lor, unii nu mai curăță nimic; coaja este o parte mult prea hrănitoare dar și otrăvitoare a cartofului, de aceea fructele lui nu se consumă. Îi tăiam în felii subțiri și rotunde, cât pe ce să se vadă cuțitul pe partea cealaltă; feliile acestea le spălăm bine într-un alt vas; pregăteam o cratiță de zgură, puneam în ea untură, după cum aveam; când știam că vasul este încins și se aude sfârâitul unturii, luam cartofii din apă și îi puneam în cratiță, amestecam bine conținutul și acopeream vasul; aveam grijă să se amestece cartofii, din când în când, ca să nu se prindă de fundul laboșei. Sub capac fierbeau de la abur și se frigeau înăbușit. Dacă observam lipsa grăsimii, mai adăogam puțină untură (unsoare); sub capac se rumeneau și miroseau frumos; pe deasupra presăram puțină sare. Nu sunt bucătar vestit, dar vă asigur că în farfurie nu mai rămânea nimic!”. Croampele mai erau pregătite și fripte, în duba șpoherțului. „Cartofii întregi nu se mai spălau, eventual se ștergeau cu o cârpă de pământ. Puși în dubă, se încălzeau repede; când dădeau înspre coacere, se vedeau aburii ieșind pe lângă marginile ușii; aveam grijă să îi întorcem din când în când. Când începeau „să puște”, când plesnea coaja pe ei îi scoteam nerăbdători într-o farfurie. Flămânzi abia așteptam „procesiunea”. Îi curățam de coajă, suflând să nu ne ardă, puneam puțină sare și erau bineveniți pentru fiecare. Cine voia punea în farfurie doi-trei cartofi, peste ei doi stropi de ulei și sare, pregătiți așa alunecau de mama focului la vale”.

Mazărea (fasolea boabe)

„La noi la Seleuș, așa i se spunea: mazăre. De ce, nu știu! Mazării i se spunea borș. Cert este că mâncarea din fasole era foarte frecventă, cel puțin de două ori pe săptămână, miercurea și vinerea miroseau toate ulițele a fasole și nu era respinsă de nimeni, doar copiii mai mofturoși, ei ar fi vrut ca în fiecare zi să consume numai ouă de găină.

Mazăre (fasole) avea toată lumea. Dacă într-un an rău nu se făcea leguma în holdă, te duceai la vecini și fie că o împrumutai, fie că o cumpărai cu 8 lei litrul, tot nu rămâneai cumva fără o oală de mazăre pusă la fiert. Așa că, mama și bunica sau cine dorea din casă, alegeau fasolea, o spălau în două-trei ape și o puneau la fiert într-o oală de pământ, sau într-o oală ce aveau la îndemână, cu o capacitate dorită să ajungă la toată familia. Drept să vă spun, trebuia săturat fiecare, mai ales că printre bobii de fasole se mai strecura câte o bucată de slănină sau de carne, ceea ce dădea o binecuvântare fasolei; cineva spunea că acolo unde își vâră porcul ciortul, mâncarea e mai bună. Ca să fiarbă la timp și mai bine, se alerga după apă bună pentru fiert, fie la arteziană, fie la Cigher (Pe atunci Cigherul era curat), ori la vecin care avea o fântână cu izvor mai adânc. Fasolea era mai bună dacă adăogai fierturii o ceapă, un morcov sau păstârnac și nu uitai de afumătură. Fierbea, fierbea mazărea până când pe lângă capacul oalei se răspândea în aerul camerei un miros plăcut și îmbietor de fasole; te răsuceai peste tot până când era rântașul făcut, apoi trebuia să fiarbă încă puțin și pe toți îi vedeai hăpăind din farfuria ce se golea imediat. Rântașul era pârgălit din ceapă sau usturoi, puțină untură, boia; când acestea erau prăjite se adăuga o lingură de făină, să se lege mâncarea; din oala de fasole se lua o lingură-două de zeamă și se punea peste rântaș să-l stingă; astfel pregătit se punea peste mâncarea din oală”.

Un alt fel de mâncare din același produs era *mazărea topșată*. „Mâncarea aceea era fiartă în oală de pământ, la foc lent, la marginea sobei. ... După practici îndelungate, gospodinele știau câtă apă să pună în oală, ce cantitate de boabe vor fierbe. Nu uitau să pună pe marginea șpoherțului o oală mai mică, cu apă caldă ce va înlocui apa pierdută prin fierberea oalei mari.

De obicei, în această mâncare nu se punea nimic de-ale porcului, supa s-ar fi îngroșat prea tare, dar nu era exclusă această procedură, pentru că și din celălalt fel de fiertură de fasole se putea face iahnie, dar, din supa rămasă după strecurare se făcea câte o porție de tăiței pentru fiecare.

Boabele fierte se puneau într-un vas adânc. Cu o furculiță sau o lingură de lemn erau presați toți bobii, până deveneau o pastă consistentă, se topșeau adică. Într-o cratiță de mojar (hârboică), se pregătea câte o jumară crocantă pentru fiecare dintre meseni. Când jumările erau pregătite, în untură se punea o ceapă sau două, la rumenit, în final se punea după gust boiaua. Pe mazărea întinsă pe farfurie, stăpâna casei punea o lingură de rântaș și o jumară. „Îndemnul la masă nu-l mai aștepta nimeni”.

Supa de Măcriș

„Una dintre plantele cele mai îndrăgite de către seleușeni a fost măcrișul. Acum nu i se mai dă importanța cuvenită. Încă acum 30 de ani, măcrișul era considerat un aliment prin care te autocondamni, fiind considerat o rușine a consuma această plantă, la fel cum a fost considerat tot o rușine pescuitul sau consumul de pește, nu mai luăm în considerare consumul de lobode. Oamenii au început să trăiască mai bine, au plecat pe la oraș unde câștigă mai mult din vânzarea produselor lor, legume și zarzavaturi, astfel că „nu s-au demis” cu un consum de de măcriș și au început să uite binefacerile acestei plante timpurii.

Așa s-au despărțit și s-au îndepărtat sătenii mei de una dintre cele mai apreciate plante, care nu costă nimic și o găsești în flora spontană; măcrișul apărea pe dolma Cigherului exact atunci când oamenii aveau nevoie urgentă de vitamină, iar pâinea de pe masă scădea. Planta a fost pentru mulți o completare alimentară, iar prin vitaminele „C” aducea o revigorare a organismului”.

Poveste cu „Ceapa topșită”

„Când eram la școală, în clasa întâi sau a doua, intrase în activitatea învățătorilor, în toate satele, chestionarea bieților de copii asupra felului în care se hrănesc, împreună cu întreaga familie. Probabil era un ordin primit din partea Ministerului Învățământului, sau cum i s-o fi spus atunci, prin care se urmărea puterea de cumpărare a românului, felul de trai al acestuia, într-un cuvânt puterea economică a sătenilor. Cu toate acestea, oamenii scăpau de sub vizorul autorităților, fiecare trăia cum putea, din puținul lui, planificându-și pentru fiecare perioadă a anului un procent din ce aduna pentru consum, pentru vânzare și pentru reluarea unui ciclu normal pentru însăși mântuirea ogoarelor.

Cum se desfășura această „anchetă, (chestionare) a școlarii, nu e greu de închipuit. Doamna învățătoare stătea la catedră, cu o nuiă în mână s-au ascunsă pe catedră. Dacă nu erai atent sau se auzea un mic zgomot în bănci, doamna lovea cu nuielușa în catedră încât mulți bieți copii tresăreau și se speriau. Măinile le țineau la spate și, dacă erai îndrăzneț și voiai să răspunzi, ridikai două degete cu mâna întinsă. Ca să nu ne intimidăm prea tare, doamna ne interoga luându-ne pe rând de bănci:

- Pavele, ce ai mâncat azi?
- Da, mă rog la doamna, eu am mâncat croampe cu zeamă, răspundea bietul.
- Și ieri ai mâncat tot croampe cu zeamă, îi făcea remarca doamna.
- Tu Petrică ce ai mâncat?
- Lapte cu mămăligă, îngăima băiatul.
- Dar, tu Geza?
- Eu am mâncat tăiței și carne friptă.

La răspunsul băiatului doamna se aștepta să audă așa ceva, pentru că tatăl lui Geza era fierar și avea cazan, cu batoză de treierat, deci un răspuns „mai consistent”

- Eu am mâncat ceapă, a zis Isai, ce stătea într-o bancă la mijlocul rândului, cu obraji roșii și bucălați, în care își făceau loc niște gropițe, pricină pentru care îl invidia toată clasa.

Azi așa, mâine așa, fiecare mânca ce putea. Nu știu ce a raportat doamna mai marilor dumneaei, dar știu că Geza (Gheza) mânca mai bine decât toți, iar Isai mânca mai mult ceapă

Astfel am raportat meniul câteva zile la rând, până când, tatăl lui Geza l-a instruit pe băiat pentru ziua următoare:

- Dacă te întreabă ce ai mâncat, să-i spui ce te-am învățat
- Da, mă rog la doamna, eu am mâncat azi mămăligă cu pisat, lapte dulce și c...t.

Doamna nu a mai trântit nuiua de catedră, ci s-a îndreptat spre scaunul pe care ședea, apoi a urmat o adâncă tăcere.

Din acel moment, doamna nu ne-a mai întrebat despre meniul zilnic, însă ceapa a rămas pentru toți din generația noastră un aliment foarte hrănitor, folosit aproape zilnic.

Curățam ceapa de frunzele colorate în roșu specific ouălor de Paști, o tăiam cu cuțitul în lungime, în așa fel, încât să nu se desprindă felii, o strângeam într-un prosop, sau într-o pânză de cânepă, aceasta era la îndemâna fiecăruia, cu mâna stângă țineam boțul de ceapă ca pe o măciucă, așezam ceapa înfășurată pe un colț de masă sau pe un scaun, mâna dreaptă, cu pumnul închis, lovea ceapa ce trebuia răsucită în toate părțile; ceapa se făcea mai moale și zemuia. Pe o farfurie o desprindeam din strânsoare, îi puneam puțină sare, apoi o mâncam cu pâine, sau era o binefacere să o consumi cu fasole din oala de pământ, cu cartofi, chiar dacă puneai pe ea puțin ulei de ruță (floarea soarelui).

De aceea zic acum: ceapa te face să plângi, dar și să te bucuri!”

Timpurile moderne au făcut să treacă în „conservare” unele feluri de mâncare, datorită diversificării extraordinare a ofertei de produse alimentare. Și totuși memoria gustativă, (mâncarea de la mama de acasă) este deosebit de persistentă și întotdeauna sarmalele, mazărea topșată, pesmetul, croamele coapte în dubă, plăcinta întinsă etc dau Savoare deosebită meselor și mai ales trezesc amintiri de neuitat.

(7)

Obiceiurile de sărbători

Viața de zi cu zi a oamenilor a evoluat foarte încet în cursul istoriei, schimbările fiind aproape insesizabile în cursul unei singure generații. Cunoștințele, deprinderile, obișnuințele erau aproape mereu aceleași, fiecare generație lăsând moștenire celei următoare acumulările din cursul anilor. Dar, de fiecare dată mai era adăugat câte ceva și dispărea ceea ce nu era uzual, potrivit cu vremurile. Lumea era supusă aproape în totalitate ciclurilor anotimpurilor, care îi regla munca dar și adăstarea asupra nevoilor spirituale. Perioadele de muncă intensă din primăvară, vară și toamnă erau urmate de liniștea și odihna din iarnă, când era și timpul petrecerilor, sărbătorilor, întoarcerea spre cele spirituale. Dar, nici perioadele de lucrări agricole nu erau supuse în totalitate muncii continue, susținute, pentru că interveneau scurte pauze, determinate de evoluția culturilor. După semănatul din primăvară, urma o scurtă pauză, apoi venea săpatul prășitoarelor, după care o nouă pauză urmată de seceratul păioaselor și tot așa mai departe, câte o pauză urmată de recoltatul culturilor de toamnă, pregătirea terenului pentru primăvară. Doar îngrijitul animalelor și muncile casnice erau o constantă în tot cursul anului. Și mai erau sărbătorile religioase care pigmentau în mod plăcut existența cotidiană cu obiceiurile, cu petrecerile și mai ales cu mersul la biserică.

Pe la sfârșitul lui noiembrie, începutul lui decembrie, agoniseliile de peste an erau deja puse la adăpost: cucuruzul era în pod sau în cotarcă, grâul se afla în saci și depozitat la loc sigur, ferit de dăunători, cartofii erau îngropați în pământ și acoperiți cu tului, paiele și pleava se găseau clădite în șirezi în ogreada din spate, tullei erau aranjați în pupi, vinul era în podrum (care avea așa ceva), animalele se aflau adăpostite în grajd, adică existau toate premisele unei

pauze de lungă durată și fără prea multe griji, mâncarea fiind asigurată, lemnele pentru foc tăiate, crăpate gata pentru a fi date flăcărilor în soba casei.

Decembrie, cu nopțile sale lungi, era luna cea mai potrivită pentru petrecerea timpului în comuniune, era luna în care oamenii se adunau în șezători, la câte o familie, în care cei mai bătrâni povesteau din aventurile lor de pe fronturile războiului, cei mai în putere discutau despre muncile care îi așteptau în primăvară, despre rezultatele din anul precedent, flăcăii de însurat aranșau șezători în casele fetelor de măritat, în care se practicau diferite jocuri de societate. Femeile torceau, țeseau, se ocupau de copii etc. Ele erau cele mai ocupate, pe seama lor cădea întreținerea casei. Bărbații lor se ocupau doar de animale. Copiii în schimb erau în elementul lor atunci când zăpada acoperea pământul și sania putea fi folosită. Dar, chiar dacă nu exista zăpadă, ghețușul de pe bălțile existente pe fiecare uliță îndemna la patinaj. Se mai pregăteau în răstimp și formațiile care urmau să meargă la colindat. În timpul serilor întunecoase, la lumina tremurândă a lămpii cu feștilă, erau depănate și povești cu lotri, cu strigoi care mai de care mai înfiorătoare încât copiii nu mai îndrăzneau să iasă din casă. Era și vreme de post, când jocul era interzis, la fel și nunțile și orice alt tip de petrecere.

Prima sărbătoare religioasă care spărgea monotonia vieții era cea de „Sfântul Nicolae”, care prefigura într-un fel Crăciunul, aducând cadouri copiilor dar și prilej de petrecere pentru destul de numeroșii Nicolae sau Laea (cu diminutivul Lăița), cum se spunea la Seleuș. Urmau pregătirile pentru tăierea porcului, care în vremurile de demult se petrecea de Ignat (20 decembrie), dar mai spre timpurile moderne în toate zilele dintre Sfântu Nicolae și Crăciun. Tăierea porcului, de care avea parte aproape fiecare familie, era o adevărată sărbătoare și era aranșată din timp. „*La Ignat se tăiau porcii. Ne sculam cu noaptea în cap. Veneau vecinii care dădeau ajutor la înjunghiere și pârlirea porcului. Se pregăteau cuțitele, vasele etc. Oamenii din jur serveau țuică. Tradiția spunea ca după ce porcul era pârlit, un copil să se urce pe el”, își amintea Ioan Terpea, cu bucurie, acele momente*”. (8)

Urma tranșarea, fiertul organelor, măcinarea cărnii pentru cârnați și a organelor pentru cărdăboși, maiouș și dubă. Copiii care se învăteau prinprejur aveau parte de coadă, ureche și de vezică (bășică), pe care o umflau și introduceau în balon câteva boabe de cucuruz care să zornăie. Gospodarul măsură cu palma grosimea slăninii, unul dintre produsele principale rezultate, prilej de laudă între săteni. Slănina, înainte de a fi afumată era pusă la sărat. De obicei afumătoarea era în podul casei. Seara se ținea cina porcului și se împărțeau mici porții cu jumări, cârnați, caltaboși la cei care au ajutat, la neamuri și la vecini.

De aici înainte, totul era pregătit pentru marea sărbătoare a Crăciunului, care venea cu ansamblul ei de obiceiuri, mai mult sau mai puțin religioase. În timp ce copiii și bărbații tineri se pregăteau de colindat, femeile se ocupau cu preparatul colacilor, a plăcintelor (coardă) cu mac, brânză, nucă, fierbeau șunca, frigeau cârnații, așa încât în Ajunul Crăciunului toată casa era cuprinsă de mirosuri deosebit de îmbietoare.

Ajunul Crăciunului era momentul cel mare, magic, al debutului de sărbătoare, primii care porneau la drum pe la casele oamenilor, pe la ora 4 după amiază, fiind copiii de vârstă școlară, organizați în grupuri, cu purtătorul de straiță. „*De la 7 ani mergeam la pizăra. Aceasta se făcea în ajunul Crăciunului. Copii în grupuri de 5-10, mergeau din casă în casă până se făcea de ziuă și strigau în cor „Sor, sor, sor, bună dimineața lui Ajun. Se primeau colaci, nuci și mere. Când se făcea ziuă, se întorceau acasă cu traistele pline că abia le mai duceau”*.

Una dintre colinzile de care de care își aduce aminte orișice adult de astăzi suna așa:

„Corindă, corindă
Bagă oaia-n tindă
Și-o leagă de grindă
Și-i dă fân să roadă
Ș-o țucă su coadă”

Este o variantă șugubață, dar, cele mai multe colinde aveau un conținut pastoral și religios. Colindatul începea încă de la fereastra gospodarului și reproducem colinda culeasă de etnologul Viorel Nistor de la Dumitru Mihuț, 72 ani din Moroda, în 18.02 1978

„Ciucur vede de mătasă
Florile-s dalbe
Slobozâ-ne gazdă-n casă
C-afara plouă de varsă
Și cămeșa-i subțirele
Și trece ploaia prâ-n ele
C-am vinit din răsăritu
Cu cai nepotcovitu
Ș-ar trăbui potcovitu
Cu potcoave de colacu
Și cu cuie de cârnaț
Și c-on colț dă cărdăboșu
Ca chicioru mneu dă grosu”.

(9)

Alte colinde aveau un conținut profund religios, în conformitate cu evenimentul celebrat, precum aceasta culeasă de la de la Pavel Cismaș, 79 ani, din Moroda, la 15. 12. 1976:

Din raiul cel luminos (bis)
Astăzi s-a născut Cristos
N-conjurat de îngerăși
Ca să-și caute sălaș
Păsărelele simțeau
Și într-una ciripeau
Ciripeau de bucurie
De a lui Cristos venire
Tăt anu s-aveți noroc
De nașterea lui Cristos

(10)

Și alta culeasă de la Ioan Berar, 67 ani, din Moroda, la 18. 12. 1978

Ia ieșiți voi mari boieri
Dai flori dalbelor de măr
Să vedeți pe Dumnezău
Cum coboară de-a frumosu
De-a frumos de-a cuviosu
Co-n hășmânt până-n pământ
Pă din jos de mânicele
Scrise stele mănânțele
Dar pe doi-s umereii
Scrise doi lucifereii
Dar în spate ce-i scrisu
Scrise luna și lumina
Dar în cheptu ce-i scrisu
Scrisu-i soarele și raza

(11)

Tinerii de peste 15 ani aveau un program mult mai complex de manifestare. Ei se adunau în grupuri și porneau la colindat ceva mai târziu, după ce au terminat lucrul la

animale. Cu totul originală era orația „Dezlegarea colacului”, care trebuia bine și din timp învățată.

La terminarea colindelor conducătorul cetei de dubași rostea un text prin care se adresa gazdei, mulțumind pentru daruri, urându-le celor din casă multă sănătate, bunăstare și fericire. Colacul de grâu, semn al belșugului, este cel mai important dar oferit colindătorilor, în jurul căruia se țese o întreagă broderie din activitatea agricultorilor. În zona Câmpiei Crișului Alb orația are numele de „Dezlegarea colacului”, pe care Viorel Nistor o descifrează în contextul mai larg al manifestărilor populare orale:

„În bazinul etno-folcloric al Țării Zărandului forma consacrată și păstrată a orației este cea cu referire la muncile câmpului cu animalele tradiționale: boi, vaci și cai. În momentul în care cel desemnat de ceată trebuie să rostească textul „colacului”, în toată încăperea gazdei se instalează o stare excepțională de solemnitate. Pe toată durata rostirii textului, care este și o probă de măiestrie interpretativă, atenția este îndreptată spre conducătorul grupului de colindători cu dube, turcași, votași sau alte forme de colind.

Dacă până acum gazdei i-au fost adresate colinde de tot felul și jocuri specifice, în momentul de final al obiceiului se concentrează de fapt tot rostul colindatului – acela de a ura, de a spune în versuri despre adevărata stare a țaranului român. Mihuț Dumitru, 72 ani, din localitatea Moroda (înregistrare făcută în 1978) ne relatează câteva aspecte deosebite despre preocuparea colindătorilor pentru învățarea textelor tuturor urărilor, dar și modul în care bunii gospodari ai localității se pregăteau pentru primirea tinerilor colindători: „Să vă dezleg colacul din bătrâni, pe care l-am spus pe când eram fecior și mergeam la colindat. Trebuie spus tăt fără să smintești. Dacă nu-l știai bine sau greșeau gazda nu prea era în apele lui. Colacu trăbă să fie dezlegat bine și fără bălăciuni”. Pentru acest eveniment fiecare casă de om harnic, dar care în mai toate colindele era boier mare, s-a pregătit de-o săptămână și așteaptă colindătorii rânduși de bunul Dumnezeu cu mese-tinse și lumini aprinse. (12)

Un exemplu de orație a „dezlegării colacului” a fost cules, la Moroda, de la Gheorghe Gornic, 72 ani în 1974:

Hop juni, buni colindători
Bine-ați stat de a-ți colindat
Dar și gazda s-o gătat
De-aseară, de-altă seară
C-un colac de grâu de vară
Colacu ăsta nu se face numa-șe
O prins patru juninci
La coarne lungi
La picioare potcovei
La coadă ciucurei
Și se face că prinzi
Patru boi mari
Șă mei până la moară
Să faci făinoară,
Și vin acasă
Și faci colacu
Și-l faci pe seama colindătorilor
Și câte pe aseama colindătorilor
Atâtea pe seama boilor
(13)

O altă variantă de orație a „Colacului” ne oferă și Ioan Terpea:

„Stai gazdă și ne ascultă

Că pe unde am umblat, Dumnezeu ne-a purtat
De unde am venit, Dumnezeu ne-a rânduit
Jupânul gazdă ne așteaptă
De-o lună, de-o săptămână
Mai vârtos ca astă seară bună
De departe văzut-ne-a
De aproape cuprinsu-ne-a
Jupânul gazdă ne-a sculat
Din zori din cântători
Luând un cui de ici, unul de colo
Mai făcu plugul deplin.
Merse în poiată
Slobozi doisprezece boi deodată
Merse apoi în câmpul lui Pilat
Unde-i slobod la arat.
Ara cât putea că nimeni treabă nu-i avea
Grâu roșel îl semăna
Cu grapele-l astupa
Ploaia îl terfelea
Grâul răsărea

.....
(14)

Alte ritualuri erau „Steaua”, „Vifleemul”, „Herțepul” sau „Irozii” care nu sunt însoțite de jocuri specifice. Acesta din urmă era sub forma unei piese de teatru de păpuși în cadrul căreia se comemora nașterea Domnului. Erau cinci-șase băieți care jucau personaje precum Irod, cei trei magi: Melchior, Gașpar, Baltazar și ofițerul lui Irod, care era și păpușar. Cu acesta se mergea de Crăciun și de Bobotează. Textul unei astfel de piese a fost publicat de Ioan Motorca în cartea sa Monografia așezărilor Moroda și Iermata. (15)

Multe dintre obiceiurile practicate în zilele Crăciunului aveau o origine străveche, dinaintea apariției creștinismului. „*Cea dintâi petrecere a românilor de rând o constituie turca, adică mersul cu un băț al cărui capăt este cioplit în formă de cap de barză în așa fel încât partea de jos a ciocului să se poată deschide prin tragerea unei sfori, iar printr-un clămpănit ritmic să se poată închide iarăși, precum și dintr-o cergă din material multicolor, cu care înfășurat un fecior zdravăn, execută ritmic tot felul de sărituri și învărtituri, în bătaia sacadată a unei tobe, sau a unor sunete ritmice de cimpoi, fecioru trăgând tot la fel de ritmic sfoara clămpănind ciocul berzei, această figură numindu-se turca.*” (16)

Alte asemenea obiceiuri practicate în ajun de Crăciun erau Capra și Ursu. Un obicei specific la Moroda se intitula „Șozăii”, care era practicat de grupuri de femei și bărbați îmbrăcați în așa fel încât produceau amuzamentul oamenilor. Participanții erau cerniți pe față și deghizați în tot felul de personaje. Grupurile mergeau mai ales la vecini și prieteni și nu primeau nimica. În ajunul Anului Nou tinerii mergeau cu plugușorul iar dimineața devreme, în prima zi din an, băieții numai, mergeau cu sorcova conform unei vechi tradiții care spune că dacă în prima zi din an îți intră în casă un prim musafir băiat îți merge bine tot anul. Se rosteau urări de recoltă îmbelșugată în anul ce a debutat. Interesant este faptul că plugușorul sugera aratul pentru culturile de primăvară, deși mai era destul timp până la debutul acestei lucrări. Este încă o dovadă a vechimii sărbătorii, care datează de dinainte de reforma calendarului făcută de către Cezar, dictatorul roman din secolul I î. H.

La două săptămânani după Crăciun, urma Boboteaza (Botezul Domnului), când popa umbla pe la casele oamenilor cu sfințitul. Imediat după preot venea grupul de copii care umblau cu „Ciuralexă”, având la ei clopote mici (zângălaie), care înconjurau casa, grajdurile, căpițele și făceau urări de bine gazdei. Se întâmpla ca gazda să încerce rezistența copiilor cerându-le numeroase astfel de ocoliri, în bătaie de joc, desigur. Obiceiul „Ciuralexă” este desprins, potrivit lui Viorel Nistor, „din ciclul sărbătorilor de iarnă și se extinde pe lungimea unei zile întregi, participând la desfășurarea lui prin acțiuni toate categoriile de vârstă. Ca și celelalte obiceiuri de iarnă. „Ciuralexă” vorbește de

vechimea noastră, fiind un obicei precreștin, în care se făceau înconjurări cu torțe aprinse. Se pare că acest obicei a fost mai fidel păstrat în folclorul zărândanilor față de alte locuri din țară. Acest obicei se desfășoară la 8 zile de la Anul Nou, ca o încheiere a tuturor sărbătorilor. El se desfășoară într-un alai de clopoței, lumini aprinse. Este cel mai bine păstrat în Zărând”. (17)

Obiceiul se desfășura în trei etape: Până la amiază, timp în care se făcea colacul, strângerea mlădițelor de către copii și semnul din grindă, de la amiază, până la asfințitul soarelui, când se făcea păpușa luminilor, aranjarea mesei. Seara pe întuneric se înconjura sălașul și se trecea pe la toate animalele. Pe tot parcursul desfășurării, în prim plan erau două obiecte principale: Colacul zis cinar și păpușa luminilor, ambele cuprinzând în ele însemnele cultului solar, ale focului, însemne cu puteri apotropeice.

Mergând pe după meri, peri, pruni etc copiii adună mlădițe cu care se va face „păpușa luminilor”. În jurul fiecărui pom copiii cântă:

*„Faci tu mere ori te tai
Că-ți dau pită din colac”*

Un alt copil răspunde:
*Dă-mi tu pită din colac
Dacă mere vrei să-ți fac*

Copilul stropește cu aluat pomul, apoi taie câte o mlădiță pe care o așează în coșuleț. Când copiii au terminat de strâns mlădițe de la toți pomii din livadă, se adună în jurul unui pom și fac un joc, un fel de horă cântată, pentru a aduce sporirea pomului:

*„Te-conjor să înflorești
Poame să ne dăruiești”.*

Înconjurarea sălașului începea odată cu inserarea (18)

Ultima sărbătoare a iernii era „Sfântul Ioan”, care la Seleuș avea numeroși adepți datorită numărului mare a celor care purtau acest nume. Petrecerile, între bărbați desigur, erau udate din belșug cu vin și răchie.

Apoi, sărbătorile se mai răreau, dar în perioada numită „Cășlegi” se aranjau căsătoriile și nunțile, prilej de petrecere. De acum încolo, gospodarii începeau a se gândi la recolta viitoare și pregăteau pământul prin împrăștierea gunoierului, ajutându-se la transport de sănii, atunci când era zăpadă. De „Sântoader” se curățau grădinile de resturile materiale cărora li se dădea foc, iar la „Sânedru” se alegeau paznicii de la câmp și îngrijitorii de animale. În tot acest timp oamenii (ortodocșii) se aflau în perioada Postului Mare, când erau interzise jocul și nunțile. „Floriile” marceau începutul sărbătorilor de primăvară, iar ziua respectivă era marcată de purtatul ramurilor îmbobocite de salcie, din care copiii confecționau fluerițe. Tinerii, feciorii și fetele mergeau pe câmp și se jucau „de-a lopta”.

De „Paști” se pregăteau ouăle roșii, plăcintele, se tăia mielul etc. Duminica dimineața toți sătenii se adunau în curtea bisericii pentru a sărbători împreună. Copiii ciocneau ouăle roșii, iar oul spart era câștigat de cel care rămânea cu el întreg. Se mai dădea cu banul în oul ținut între degete, iar dacă banul intra în ou el era câștigat de cel care a dat în el, în caz contrar se câștiga banul. Feciorii și fetele se jucau de-a gropița, un fel de periniță. A doua zi de Paști, se ieșea pe câmp pentru sfințirea țarinii iar după amiază se dădea drumul la joc. Era momentul în care fetele de 16 ani „se puneau în joc”.

În prima duminică după Paști (Duminica Tomii), oamenii își aminteau de morții lor, adică era așa numitul „Paște al Morților”, când se ieșea la morminți, se oficia parastasul și se împărțeau colaci și ouă roșii în amintirea celor dispăruți. Sărbători importante erau în continuare Rusaliile, Sânzienele, la 24 iunie, când se făceau cununi de sânziene care se atârnavă pe la porți și la crucile din cimitir. Seceratul în trecut era prilej de sărbătoare și de atunci s-a păstrat până târziu obiceiul de a se împleti o cunună din grâu la sfârșitul lucrărilor și de a se agăța de poarta casei

Cea mai mare sărbătoare a verii era de „Sântă Maria”, mai ales că aceasta coincidea și cu hramul bisericii din Seleuș, când se organizau serbări populare, reactivate în ultimii ani de când „Sântă Maria” este considerată și ziua satului.

Între motivele de petrecere era și „Sureciul”, în prima duminică de octombrie când se făcea culesul strugurilor. Viile seleușenilor se aflau la pusta Tajnicului și la dealul Pâncota iar ale morodanilor mai ales la deal la Mocrea și la Pâncota. Tot dealul de la Pâncota era în acele zile un adevărat carnaval.

Amintirile lui Ioan Terpea din Moroda sunt de-a dreptul entuziasmante: *„Culesul se făcea la începutul lunii octombrie, când era căzută bruma, într-o zi stabilită de comun acord. Să fi văzut atunci veselie! Căruțele plecau de acasă pline cu butoaie și copii, până ce încă nu se făcea de ziuă. Pe liziera viilor căruțele își așteptau strugurii încolonate una lângă alta. Se bea țuică și se trăgeau focuri de armă când se umplea fiecare butoi cu must.*

Parcă era carnaval. Toată zarea era cuprinsă de cântece fermecătoare, de strigăte de copii. Era ceva sfânt în această manifestare a muncii. Nimic nu era făcut la comandă, totul era curat și natural, totul curgea de la sine, dar parcă totul era regizat. Era frumos, nespus de frumos, era superb, o frumusețe ce cred că nu se va mai putea reedita vreodată”. (19)

Jocul

Între formele de manifestare folclorică, cea mai mult practică și gustată de oamenii satului, tineri sau bătrâni, era jocul popular. Viorel Nistor, maestru coregraf, numea jocul ca fiind forma cea mai vie a creației populare, care s-a păstrat cel mai bine, care a traversat istoria, alături de vechile colinde, doine și balade, constituind o dovadă a vechimii și permanenței noastre. (20)

„Fețele vesele ale tinerilor în jocul avântat, descătușarea perechilor în iureșul învărtitelor, descântecelor și chiuiturilor aduc o notă cu totul aparte față de alte popoare. Este o sfidare a morții, pe care am moștenit-o de la generațiile străvechi. În orice colț al țării ne-am opri (în satele tradiționale), poporul este plin de vitalitate. Dacă învierea începe înafara bisericii și cu ea un intens proces al unificării sufletului, atunci în interiorul acesteia ne-am clădit ca entitate și prin ea ne-am renăscut permanent.” (21)

Jocul satului se desfășura în fiecare duminică, exceptând posturile sau nunțile. Despre bucuria jocului au menționat și călătorii străini care au vizitat aceste meleaguri, precum Francisco Grisselini, care scria la 1774 că *„jocul „românii îl au din cele mai vechi timpuri ale creștinismului, strâns legat de datinile lor religioase. Astfel, chiar și cu ocazia celor mai mari sărbători precum Bunavestire, Nașterea și Învierea Domnului și Ziua morților, care cade la români în a doua zi de Paști, ei dansează pe pământul sfințit, adică în curtea bisericii”*. Prin urmare, nu este de mirare că inițial biserica a avut un rol deosebit privind aducerea jocului în mijlocul satului. La unele sărbători jocul se desfășura chiar lângă biserică în anotimpul de vară, iar iarna se desfășura în case particulare sau în birturi..

Chiar dacă structurile jocurilor erau aceleași în Câmpia Crișului Alb, precum pasul „vârf-toc”, existau prezente la Chișineu-Criș, Zărand Moroda și structuri specifice în jocurile precum „Ardeleana de Moroda”.

Ardeleana și Sărita din Șicula, Ineu și Moroda- afirmă coregraful Viorel Nistor - fac parte din aceeași grupă tipologică și din punct de vedere stilistic între aceste jocuri există oarecare diferențe generate de modul de interpretare locală, care însă nu afectează generalul întregii arii folclorice. Ardeleana se joacă cu deplasări mici, grupul execută plimbările cu amplitudine mică, iar pașii bătuți sunt cei care predomină. Învărtirile în perechi cu înlănțuire liberă a figurilor, tempoul moderat al jocului, interpretarea oarecum concentrată, sobrietatea, actul de comunicare permanent dintre parteneri, pezența chiuiturilor, conferă acestui joc personalitate și stil propriu.” (22)

Un moment important în viața tinerelor era „Băgarea fetelor în joc”, este momentul prin care se marchează depășirea stadiului de copil și trecerea tinerelor în rândul fetelor. Primul joc era de fapt momentul inițierii, act pe care de obicei îl îndeplinește mai marele cetei de feciori. Când fetele ajungeau la 16 ani „se pun în joc”, eveniment pentru care se împletesc într-un anumit fel și la joc stau descoperite. Coafura este făcută din mai multe codițe împletite și împodobite cu diferite ornamente. La gât se poartă salbă de bani sau pur și simplu o zgardă (o împletitură de mărgele). Punerea în joc se face la Paști, când fata vine îmbrăcată cu ce are mai

frumos. Este cel mai important eveniment din viața ei deoarece de acum înainte este pregătită de măritat. Chemarea fetelor în joc se făcea de către feciori prin semne, fie cu mâna ori cu capul. De jur împrejurul sălii, ca într-o cunună, stăteau la braț femeile în vârstă, înregistrând tot ce putea fi văzut, apoi comentau zilele următoare.

De obicei fata venea pregătită și își avea găsit un fecior cu care începea jocul și căruia îi dăruia o batistă (cotuț) brodată pe margini. De aici înainte va avea un băiat cu care să joace de fiecare dată. Sigur că feciorii se puteau schimba. După terminarea jocului, în ziua de Paști feciorii și lăutarii mergeau acasă la fetele la care erau invitați (23) (Ioan Motorca, *Monografie*, p. 131)

Ca peste tot în zonă, se juca perechi, fată cu băiat, iar un ciclu complet era format din trei melodii (jocuri), după care fata se putea schimba. Caracteristice pentru Seleuș erau jocurile „Rara”, „Bogăreasca”, „Izvorul”, „Ardeleana”, și „Învârtita”. „Du-te la izvor” era un joc din Câmpia Aradului care completa ciclul horei satului. Din când în când fete și feciori rosteau strigături precum:

Hai mândruțo să te joc

De-ie-ți Dumnezeu noroc

Și la măta sănătate.

Sau:

De când joc cum n-am jucat

Picioarele m-au lăsat

Dar acuma am să joc

Soarele să steie-n loc

Dacă flăcăii au fost prinși seara prin sat de jandarm pe uliță și bătuți uneori se striga:

Nu vă temeți de jândari

Până este furci și pari

Dacă în apropierea flăcăului juca câte o fată pe care era supărat el striga:

Până-i lumea no-i me-n rai

C-avui mândră și-o lăσαι

Raiul nu l-oi dobândi

Că mi-o plăcut a iubi.

Se rosteau și strigături ironice la adresa fetelor sau a feciorilor precum cea care urmează:

Mândruța cu păpucii

N-are călcâie la i

Joacă numa cu ștrinfii

Jocul era așteptat de tot satul, iar tinerii se pregăteau special pentru eveniment, gătindu-se adecvat, mai ales fetele mari care trebuia să arate cât mai bine.

„Duminica ne sculam de dimineața și furajam animalele - își amintea Ioan Terpea din Moroda - iar la ora 9 mergeam toți la biserică. Până prin anii 1945-1950, flăcăii se îmbrăcau cu izmene largi și cămașă lungă cu motive naționale, iar fetele cu rochii largi și spătoi brodat.

La ora 14 începea jocul (hora). La acest spectacol participa toată suflarea satului bună de joc. Oamenii mai în vârstă stăteau pe laviță la uliță de vorbă, în grupuri. Jocul ținea până se făcea seară, mai bine zis până veneau vacile de la pășune.

Pentru fete era obicei ca sâmbăta seara să meargă la „împletit” în cozi subțiri și aranjat pe cap artistic, iar printre cozi erau aranjate oglinzi mici. La gât se purtau bani.

Când eram copil, fiecare parte de sat avea locul ei de joc. În partea noastră de sat era un loc pentru ciocorbeni și bărărești în casă la Împărat și ne cânta din vioară Cismaș Gheorghe (Șciopu). Iar în partea lăturenilor, jocul era în casă la Pițâlon și cânta la vioară Șeran Ioan (Bobu). Aici a făcut ucenicia toată generația mea. Plata muzicanților o făcea fetele în cereale.

După 1945-1947 jocul s-a concentrat într-un singur loc, la casa domeniială (Fenyvesy), azi magazinul cooperativei. Cum numărul nostru era destul de mare – 50 de băieți și tot atâtea fete, am fost nevoiți a ne muta în localul fostei jandarmerii, unde am amenajat o sală de joc.

Jocul era afară toată vara, doar iarna și pe vreme rea se desfășura în sală. Se juca după viori, pe pământul gol. Nu era unul să joace de mântuială. Până în 1945, muzicanții veneau din satele vecine: Pricu de la Mocrea și Pătru de la Pâncota (țigani) și Mitru de la Zărând. După 1948, locul viorii îl iau instrumentele de suflat. Au venit de la Seleuș Părădaica și de la Ineu Goldiș, ambii cu trompeta. După aceștia s-au format în sat : Milianu Licuți. Laia lui Mina cu clarinat iar Lăzăric cu tobă mare. Jocul era dirijat de un birău, el încasa banii și dirija muzica.

În jurul celor ce jucau stăteau fetele mici, de 10-12 ani, în șir, apoi în spatele lor se forma alt șir de fete de 12-15 ani. Al treilea rând de fete era alcătuit din fetele „puse în joc”, adică fetele cele mari, împletite pe cap, care erau primele la joc și care urmau să se mărite. În ultimul rând stăteau mamele fetelor și ale băieților. Jocul era interzis în timpul postului. Jocul rîncepea a doua zi de Paști”. (24)

La Seleuș, în vremurile de demult, jocul cum am mai arătat, era organizat vara în aer liber, lângă biserică, iar iarna în diferite case particulare. După amenajarea căminului cultural în școala veche, jocul s-a desfășurat în sala acestuia. Se întâmpla însă ca în timpul jocului să intervină certuri și chiar bătăi între feciori, de cele mai multe ori din cauza fetelor. Și era mândrie mare pentru feciorul care avea una-două semne ale loviturilor de brișcă. Dar, de obicei, urmările nu erau dintre cele mai tragice. Taraful era condus, la mijlocul secolului XX de Magda Ioan (a lui Părădaică) Ceva mai târziu s-a remarcat ca un artist popular, maestru al clarintului, Șandru Alexa, care a câștigat numeroase premii naționale cu Ansamblul „Doina Crișului” de la Ineu, fiind dirijorul orchestrei. Cei patru copii i-au călcat pe urme, unul cântând la clarinet, altul la saxofon celălalt la torogot și în sfârșit nu putea lipsi acordeonul. Șandru Alexa remarcându-se și ca un bun șlefuitor de tinere talente.

Treptat, treptat jocul de duminica după amiază a dispărut, locul lui luându-l balurile organizate tot la căminul cultural, în care jocurile populare sunt completate cu cele moderne. La nunți sau diferite serbări jocurile și melodiile populare fac încă deliciul participanților.

Astăzi, tradiția jocului popular se transmite și prin formații muzical coregrafice, antrenate de instructori specializați. La Seleuș a fost înființată în formația „Junii Seleușului”, care a ocupat locul I la prima ediție a concursului „Autentic-Fest”, de la Moneasa. Aceeași formație a participat la numeroase alte serbări, zile ale altor localități, la Târgul de Paști de la Expo Arad Internațional, la „Zilele festive ale municipiului Beiuș etc. Formația folclorică a Seleușului este principala animatoare artistică la Ziua de „Sfântă Maria”, când are loc sărbătoarea satului.

Serbările școlare, adunările festive, diferitele sărbători, evenimentele particulare (nunți, botezuri, parastasuri, pomeni) se desfășoară în sălile căminelor culturale. Există în prezent două cămine, unul la Seleuș, altul la Moroda. Căminul cultural din Seleuș a fost cuprins într-un amplu program de modernizare finanțat printr-un proiect din cadrul „Programului Național de Dezvoltare Rurală - 2007-2013. În cadrul aceluiași proiect fiind renovat și căminul cultural din Moroda. Tot la căminul cultural din Seleuș se desfășoară programul after-school al elevilor ce frecventează cursurile unităților de învățământ din comună.(25).

Obiceiul cătănașilor

Obiceiul cătănașilor (recruților) era foarte răspândit în toate satele din Câmpia Crișului Alb. Înainte cu o săptămână de vizitație (recutare), în fiecare sat feciorii organizau jocuri (petreckeri) între ei. Se „tomnea” muzica și mergeau de la unul la altul, apoi la birt. La casele viitorilor recruți veneau și fetele, dar la birt jucau doar feciorii, roată. Recruții purtau tricolor

la clop. Tricolorul era pus roată după clop, lăsat înapoi vreo 25 cm și încrețit. Când plecau la armată, recruții se adunau la Primărie. Acolo venea birăul (primarul) satului, prieteni, fete, feciori, muzicanții și se prindeau în joc. Dintre jocurile practicate cu această ocazie se amintesc, la Moroda și Seleuș, Ardeleana și Sărita. Acestea fiind cântece cunoscute la jocul satului, dar care au forme coregrafice diferite, în sensul că, neavând partenere, feciorii erau obligați să joace singuri, folosind astfel o mare varietate de figuri cu pași tropotiți, piteni simpli și dubli, băți în cizme etc. Având la bază acest context social, jocurile cu caracter mixt s-au transformat treptat, cu anii, în jocuri feciorești (26) Foto: **Plutonier Floștea Gheorghe**

Alte forme ale creației populare

Cântecele, jocurile, poeziile, znoavele, proverbele, vorbele de duh, povestirile erau produse ale creației populare, fiecare individ cât de cât înzestrat alcătuia versuri și compunea melodii, îmbogățea poveștile, alcătuia catrene, în care biciuia unele vicii, trăsături negative de caracter etc.

După cum se știe, creația populară s-a manifestat peste tot în lumea românească în variante diferite, dar păstrând un fir roșu călăuzitor. Între acestea se află genul Mioriței care din Moldova în Crișana, din Maramureș în Munenia a dat nestemate populare ce se mai recită și astăzi. Nu putea rămâne înafara fenomenului nici Moroda, unde întâlnim variante ale Mioriței precum cea de față, intitulată „**Pă răzor de vie**”, culeasă de la Ștefan Foltean, 66 ani, în 18. 02 1982.

Pă răzor de vie
Domnul nostru
Pă răzor dă vie
Este-un pom rotundu
La poale rotundu

La d-umbrița
Cine dă-umbrele
Doi tri păcurariu
Ei s-or vorovitu
Pe acela mai micu
Ei să mi-l d-omoare
Voi dragi frați mei
De mi-ț și d-omorî
Voi mi-ț și-ngropa
Dragă turma mea
Dragă stâna mea
Nțarcu mieiloru
Strunga oiloru
La cap ce mi-ț pune ?
Drag fluieru meu
Și pă mini m-or plânge
(27)

Un catren care biciuiește patima beției zice așa:

„Uiu iu ieguță plină
Cum ai dat cu mine-n cină
Uiu iu ieguță goală
Adă-mi mâna și mă scoală”.

Culeasă de la Berari Ileana (a lui Toda Duți) (Ioan Motorca, Monografia așezărilor, p 166

O femeie care nu aude bine este ironizată în felul următor:

M-neța Nțiță
Fac căpiță
Ești surdă
Nu să-nburdă
Vai de urechile tale
Mulțam dumitale”.

Zgârcenia de care au dat dovadă unii, a avut parte și ea de înțepături. Astfel, până nu demult se spunea că „trage acasă ca și boii lui Cuța”. A lui Cuța (Muntean Crăciun) era unul dintre bogații satului care era însă de o zgârcenie proverbială, spunându-se că boii nu trăgeau spre casă deoarece nu li se dădea niciodată suficientă mâncare.

Anumite întâmplări căpătau repede notorietate, mai ales dacă se refereau la cazuri de împotrivire față de autorități. Astfel, se spune că a lui Opinca (Bendea Gheorghe) avea și el un porc în coteț pe care îl îngrijea cu mari speranțe pentru șunca și cârnații de la Crăciun. Dar, în anii 50, regimul comunist a impus cota de carne și existau echipe care se deplasau în gospodăriile oamenilor pentru a le lua animalele „datorate”. Într-o bună zi Opinca era la uliță și numai ce vede echipa că se îndreaptă spre casa lui. Își dă seama că nu avea nici o posibilitate de scăpare, nemaiputând ascunde porcul, spunându-și că o să i-l ia, dar că trebuie să se aleagă și el cu ceva. Prin urmare are loc următorul dialog cu șeful echipei, venit de la Arad: „Bună ziua”, este salutat de acesta. „Noa, serbus”, răspunde Opinca. „Da de unde mă cunoști ?” „Apăi de la Arad, ne-am cunoscut acolo în spatele teatrului, că dumneata ai fost acela care mi-a vâcsălit papucii!

Era o referire clară, batjocoritoare, la originea celor care terorizau lumea satelor.

Prostia și lipsa de învățătură erau și ele menționate în povestiri mai mult sau mai puțin adevărate, precum următoarea întâmplare. Se spune că Iuân a lui... stătea pe laviță la uliță și citea „uișagul” (ziarul). Un vecin care trecea întâmplător pe acolo îl întreabă. „Ce mai scrie uișagul Ioane”. „Uite scrie că s-o îmburdat „gheizoșu” (trenu). „Ia arată-mi și mie”, zice vecinul, care știa că Iuân nu știa carte. Îi luă ziarul și atunci văzu că îl ține invers și prin urmare trenul era cu roțile în sus.

O întâmplare care a lăsat urme în folclorul satului Moroda a fost povestită de Ioan Terpea.

La cumpărat de cizme roșii

Se zice că era prin 1905, Sârb Ioan-Lola, presat continuu de nevestă să o ducă cu trenul la Pâncota pentru a-i cumpăra cizme roșii a cedat în cele din urmă și, într-o seară, i-a promis că dis-de-dimineață vor pleca cu trenul la Pâncota. Ea a fost prima care s-a sculat de dimineață. S-au dus ei la gară, la Târnova, deși până acolo era jumătate din drumul până la Pâncota, dar Ion era dispus în ziua aceea să-i facă pe plac soției.

Când a ajuns la gară Ion îi zice. Noa, vezi măi muiere că am ajuns ? Noa, acum hai după mine. Și pornește Ion pe calea ferată cu nevasta după el, spre Pâncota. Bine, zice nevasta, dar noi nu mergem cu trenul? Ba da, măi muiere, zice Ion, dar acesta e trenul nostru și mai taci din gură. Și tăcu muierea de frică.

Când a ajuns la Pâncota nu a mai simțit oboseala de bucurie că i se vor cumpăra cizme. O duce Ion prin piața de vaci și îi spune. Noa muiere uită-te și spune-mi care cizme îți plac mai mult. Unde să vezi cizme aici între vaci? O duce apoi în piața de cai și la fel îi spune. Uită-te și spune-mi care cizme îți plac? De unde cizme ?

Ion știa bine că cizmele sunt în prăvălie, dar așa a vrut să închidă gura femeii, ca să nu mai ceară nimic.

După ce a umblat peste tot Ion o întreabă. Ai văzut cizme, măi muiere? Nu, măi bărbate, nu am văzut. Noa vezi că nu sunt, atunci hai acasă.

Ce a fost în sufletul femeii e ușor de închipuit. După ce ai tăcut și ai făcut atâta drum „cu trenu” să ajungi să-ți înăbuși bucuria...

Și uite așa și-a plimbat Ion nevasta prin târg după ce a dus-o cu trenu. Acesta a fost leacul ei ca să nu mai ceară cisme.

De atunci au rămas vorbele:

„Să te duci cu trenul ca Lola”

”Mă plimbi ca Lola nevasta prin târg”.

(28)

Cu varză la Arad

O întâmplare oarecum asemănătoare este povestită de Gheorghe Jula în scrierea sa manuscrisă:

„Baci Mitru a hotărât să-și vândă marfa la Arad pe bani frumoși, a încărcat căruța cu varză din cea mai bună calitate; și-a pus tot ce îi trebuie la căruță, a uns cu smoală osiile vehiculului și toate locurile unde știa că frezușul este frecvent, a pus fân pentru cai și alte cele și dus a fost. A ajuns pe la Pâncota, frigul dimineții a început a-l pișca, așa că a coborât din căruță să-și pună în mișcare sângele să se mai încălzească, dar a vizitat și birtul de alături, pentru un pahar de vin fiert, apoi a mers mai departe, a ajuns la Mâsca, a intrat în Galșa și a ajuns la Șiria. Frigul însă nu s-a domolit, își sufla mereu nasul și își îndesa căciula uriașă pe cap. Să se dezmoștească a tras căruța de o parte a drumului și a dat ceva fân cailor pentru a se hrăni și odihni. Dând cu ochii de un birt, Mitru a hotărât să intre acolo, să stea puțin pe un scaun mai cald la alt pahar de vin fierbinte, dar a hotărât și să-și cumpere o sticlă cu vin pentru drumul lung ce îl aștepta până la Arad. Căldura dinăuntru parcă l-a mai înviorat puțin, s-a îndreptat apoi spre căruța unde caili, parcă mai proaspeți, îl așteptau gata de drum.

Când a ajuns baci Mitru la Arad și când s-a întors nu a povestit nimeni, dar sigur a ajuns după un timp acasă (probabil a procedat la fel și la întoarcere), unde nevasta l-a apostrofat văzându-l mahmur.

- Cine te-a pus să cheltuiești banii pe băutură? Lucrăm toată ziua și tu te apuci de gâtul sticlei!

Văzând că Mitru al ei nu zice nimic, își văzu de treburile ei, apoi, pe nepus nesaț îi spuse răspicat

- Mitrule, să știi că data viitoare am să merg și eu cu tine, să văd și eu pe unde ai trecut, de ai pierdut și timp și bani.

Îngândurat, Mitru îi răspunse ca unui copil:

- Bine, Măriuță, mă bucur că vei merge în pas cu mine; în doi întotdeauna e mai ușor, timpul trece mai repede și vorba te duce pe nesimțite mai departe. Apoi se puse pe o canapea și dormi buștean.

După câțva timp, iată-i pe Măriuța și pe Mitru cu căruța plină cu varză și cu cele trebuincioase în drum spre Pâncota, apoi mai departe pe drumul știut de Mitru.

Frigul e frig și încetul cu încetul te pătrunde până la oase, ca și oboseala, Mitru mai cobora să pășească alături de cai, să se dezmoștească, Măriuța nu, sta în căruță, înfolfolită cum era, tot schimbând fețe-fețe, dar tăcea chitic. Mitru pe la birturi nu mai oprea să se încălzească și să ia o gură de vin fiert, o ținea într-una, numai înainte.

- Mai coboară-te Măriuță și-ți dezmoștește picioarele! Neavând încotro să o ia, femeia s-a dezbrăcat de cojoc și de bundă și, împleticindu-se, a pășit alături de bărbatul ei, pe lângă caili care sforăiau parcă mulțumiți de ușurarea căruței.

După ce au vândut marfa și au văzut lumea orașului, cei doi s-au întors acasă bucuroși că au ajuns cu bine. Apoi dezmoștindu-și picioarele Măriuța îngăimă: Doamne mulțamu-ți

că am ajuns acasă! De acum Mitrule, du-te singur unde vrei și fă ce trebuie să fie făcut, că eu una nu ți-oi mai băga de vină. (29)

Povestiri istorice

Există și povești cu caracter istoric care pot fi luate în seamă când se alcătuiește cronica satului

Ioan Motorca redă câteva povestiri perpetuate de-a lungul timpului pe cale orală, care este posibil să conțină și o mare doză de adevăr, cu toată intervenția creatoare a povestitorilor.

Turcii și broaștele

Întâmplarea aceasta s-a petrecut, după spusa bătrânilor, pe la începutul stăpânirii turcești, pe aceste meleaguri. Cătunul mic, format din câteva case, era înconjurat de bălți, iar hotarul întreg acoperit de păduri. Stăpânirea turcilor pe aceste meleaguri a început în jurul anului 1565. Ei au venit de la Lipova, pe drumul pe care se ducea sarea. După ce jefuiesc și pustiesc Moroda, trec podul de la Cighier, atacă curțile nobiliare ale vicecomitelui de Mocrea, pe care le jefuiesc. Cuprind Ineu și apoi Dezna. La Ineu așează un sangeac și o garnizoană militară. Pentru asigurarea transporturilor și o mai ușoară deplasare a armatei, la podul de peste Cigher de la Moroda, se stabilește un pichet de pază. Tot acum se dă în folosință spahiilor, la Săliște, câteva loturi de teren. Turcii, la Ineu, au construit o cetate sau poate au întărit-o pe una mai veche și au avut o așezare civilă. Au construit și o geamie, care s-a păstrat până după cel de Al Doilea Război Mondial. Stăpânirea lor cu intermitențe a durat până la 1700. Cândva, într-o seară, în acest interval o mică ceată de ieniceri au vrut să jefuiască Morodița. Ei au pătruns pe drumul de legătură al satului, care trecea prin pădure. Satul Morodița fiind așezat în pădure, pe partea dreaptă a unui afluent al Cigherului. Acest afluent alimenta în fața satului bălți cu apă permanentă. Ceata de ieniceri ajunsă la baltă a căutat să treacă spre sat pe o mică cărare. În drumul lor pe lângă baltă, turcii au speriat și au gonit broaștele. Acestea au început să orăcăiască, făcând larmă grozavă antrenând și broaștele din celelalte bălți. Dulăii satului simțind ceva mișcare lângă pădure au început să se agite și să latre furios, fugind pe lângă baltă. Era noapte târziu și străjerii satului ațipiseră. S-au trezit și observând umbre lângă pădure, au dat alarma. În noaptea întunecoasă, clopotul bătea puternic în dungă, semn a primejdie. Glasul ascuțit al clopotului a trezit tot satul. Toți cei în putere au pus mâna pe coase, securi, seceri și au alergat spre vramița (poarta) pe unde se intra în sat. Turcii văzând atâta popor s-au speriat și au fugit în pădure, renunțând la jaf și prădăciuni. Astfel, datorită alarmei date de broaște a scăpat Morodița, precum odinioară Capitoliul din Roma antică.

Ofițer fugărit de taur

Povestirea următoare aparține unor evenimente mult mai aproape istoricește, mai precis din vremea Revoluției de la 1848. În 13 august 1849, trupele revoluționare maghiare înfrânte și-au stabilit tabăra pe câmpul dintre moara Seleuș și sat. Un ofițer al armatei maghiare a plecat în cercetare spre Moroda. Ofițerul era îmbrăcat complet în roșu, așa cum era uniforma armatei și încins cu sabia, după cum era regula la ofițeri. El se deplasa cu atenție să nu fie surprins de inamic. Departe, pe pășunea satului, păștea turma de vaci a comunei. Tocmai în acel an comuna avea un taur mare și furios. Avea obicei să fugă după oameni și să-i împungă, fiind considerat periculos, Taurul care păștea cu turma de vaci, vede ceva roșu care se mișca în depărtare. Înfuriat, iese din turmă și aleargă după ofițer. Acesta a văzut taurul și și-a dat seama de primejdie, și-a controlat armamentul și și-a dat seama că are numai sabia, ceea ce era puțin pentru a se apăra. Deși era curajos, nu voia să înfrunte taurul. Și-a adus aminte de acel sănătos proverb că „fuga-i rușinoasă dar e

sănătoasă”. Astfel a făcut stânga împrejur și a luat-o în pas alergător spre ai lui. Ofițerul nu a povestit alor săi de pățanie dar, precum se vede, o fi fost zărit de un seleușan!

Tot atunci se spune că valorile monetare ale armatei maghiare au fost luate de ruși dar vistieria (lada în care se aflau valorile) a fost abandonată pe cânepiște, la Seleuș de unde a fost luată de un locuitor al satului și dusă acasă.

(30)

Joaca - sporturile

Cei foarte tineri, (copiii și adolescenții) aveau nevoie și de joacă, de petrecerea timpului liber într-un mod creativ și plăcut, pentru cultivarea și întreținerea calităților fizice, psihice și morale. Joaca avea și ea nevoie de instrumentele necesare, de jucării, care în vremurile demult trecute nu puteau fi procurate din comerț, nu că nu ar fi existat, ci pentru că ar fi costat prea mult. Așa că multe din jucării erau confecționate la fața locului. Cei mai în vârstă își mai aduc aminte de multe astfel de jucării care le-au umplut copilăria. Gheorghe Jula, în manuscrisul său „Oameni și locuri din satul Seleuș”, descrie astfel de jucării simple făcute din materiale avute la îndemână, unul dintre acestea era un fel de instrument de cântat: „L-ați știut pe Mitruț al lui Ploieșu? Nu l-ați știut, atunci să vă spun eu câte ceva. Mitruț era un băiat frumos, mai tânăr decât mine, cred că cu vre-un an. Taică său avea o batoză, o ținea într-o șură uriașă, cred că avea și cazan cu abur pentru manevrarea mașinii de călcat cereale; alături de ea stătea un heibăr, o mulțime de scule, tot felul de șuruburi, chei, uleiuri, care pe noi nu ne prea interesau, priveam însă cu interes mașinile, ca pe niște mastodonti uriași ce mestecau grânele oamenilor. De mai multe ori am fost la Mitruț acasă. Ne întâlneam mai des la gardul ce despărțea grădina noastră de spațiul lor, de două ori mai mare, grădină întreagă, aici făceam schimb de cioroвете: îi dădeam prune roșii, mari și cărnoase și mere dulci, el ne dădea cireșe și perele cele mai bune din lumea aceasta, pere din părul lor, altoit de părintele lui, baci Mitru.

Într-o zi, am auzit niște sunete deosebite, parcă erau ale unei vrăbii, semănau cu ale grangurului, alteori, sunetele mi se păreau necunoscute; privind în jur nu am observat păsări, pe care să le fi știut: Sub umbra unui butuc de vie, Mitruț ținea ceva la gură și, printr-o tehnică simplă, scotea sunetele ce imitau glasul unor păsări necunoscute la noi; drept să vă spun, în sat viețuiau puține păsări, doar vrabia, cucul, coțofana, rândunica, cioara, un fel de bot gros, ochiul bouului, stâncuța, uliul găinilor să enumăr doar pe cele mai însemnate. Din tija florii de ceapă a construit un instrument minunat; a despicat tija în două, de-a lungul; a separat pielița exterioară de partea cărnoasă; între pieliță și partea cărnoasă a înfipt degetul mare, având grijă să nu se rupă cele două părți; rămânea deschizătura prin care se sugea aerul iar prin vibrarea pieliței se formau sunete deosebite, necunoscute și frumoase totodată.

Din frunzele cepei verzi confecționeam niște duduriști, un fel de țevi, aveam grijă să nu zdrobim frunzele crude, le fragmentam cu dinții sau cu unghiile, le puneam între buze și suflam în ele, cu o anumită forță, până când reușeam să scoatem fluierături ce ne încântau...”. Tot un instrument de suflat, care scotea sunete puternice, stridente era fluierița de salcie pe care a construit-o și semnatarul acestei cărți. „Fluierița se construia dintr-o ramură subțire de salcie, în perioada în care aceasta înflorește, adică în preajma Floriilor, când ramura groasă de circa un deget, era plină de sevă. Se tăia din rămurea circa 5-10 cm lungime, într-un capăt se tăia oblic, puțin oval. Deasupra, puțin mai în spate, se tăia o deschizătură pentru aer, apoi se bătea cu plăselele briceagului rotind bățul așa ca să fie bătută întreaga suprafață și coaja se desprindea de lemn și strângând-o și rotind-o pe carapacea fluierului se desprindea; din lemnul rămas descoperit, separam lemnul care era tăiat oblic, îi făceam un canal prin care să circule aerul când suflam și se atașa tubului gol; în capătul celălalt se punea degetul sau bucata de lemn rămasă și astfel fluierul era gata”.

Între alte instrumente de joacă erau pușca de soc, pușca cu apă, căruțul confecționat prin tăierea unui lemn gros cu grosime de câțiva centimetri, în așa fel încât să rezulte roțile, după care se confecționa suportul și căruțul era gata. Unul dintre cele mai simple modalități de joacă era folosirea rafului (cercului din fier ce încingea roata căruței), care se împingea cu o cigă (o bucată de sârmă mai groasă care la un capăt era îndoită în lateral sub formă de U) iar copiii fugeau apoi prin praful drumului cât îi țineau picioarele. Biciul era un alt instrument de joacă pe care îl putea confecționa oricine. Biciul copiilor imita biciul păstorilor, care îl foloseau la adunatul turmei și la dirijarea ei spre locul de păscut. Se confecționa ușor de către copii, care împleteau șuvițele de cânepă iar la capăt lăsau o pleasnă, iar funia respectivă era atașată de un băț. Mărimea era variabilă, în funcție de mărimea proprietarului. Mănuit cu dexteritate, prin rotire deasupra capului și zmucit cum trebuia, scotea o pocnitură puternică. Praștia era frecvent folosită de copii pentru a „înțili” diverse obiecte sau de a vâna păsările aflate în copaci. Zmeele și avioanele de hârtie completau instrumentarul dedicat jocului.

Foarte mult practicat era jocul numit de-a „juma” sau de-a „mâța-ascunsă”, în timpul căruia unul dintre copii trebuia să-i găsească pe ceilalți participanți la joc, care se ascundeau pe unde puteau. Cel care era la căutare (în jumă) era ales în urma unei numărări recitate de felul: „Unu, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă, zece/ Toți țiganii să se-nece/ Numa unu să rămână/să se facă praf tămâie”. Sau alta mai veche: „Ededem, bededem/ calu sur/ vin jândarii dă mă fur/ Doi mă leagă/doi mă-ntreabă/ce-ai făcut cu iapa neagră/ Am vândut-o pe trei zloți/ scoate-o drace dac-o poți!” Pe cine se termina numărătoarea, acela trecea la căutat. Cel care ajuma trecea cu fața la perete pentru a nu vedea ascunzătorile și număra până la numărul fixat înainte, după care urma căutarea. Cei ascunși trebuia să vină la perete și să scuipe, dar cel găsit și prins urma să treacă la ajumat. De-a „mâța prinsă” era mai simplu, se alerga unul după altul și cel prins ieșea din joc.

Jocurile cu mingea, „de-a lopta”, erau cele mai mult practicate, ele prefigurau oina, jocul clasificat, cu reguli precise. Pentru joc se folosea o minge din cârpe, apoi mai târziu din gumă. Un instrument obligatoriu era lopițașca, un băț din lemn cu care se lovea mingea. De-a lopta se juca de cum apărea primăvara, până toamna târziu, de către copii și tineri, băieți și fete. Existau mai multe variante, în funcție de numărul participanților: „De-a prinsă”, „De-a puii”, „De-a cloța pe alesălea”, „În patru haze”.

De-a prinsă: cerea mai mulți parteneri, între care cel care stătea la bătaie lovea mingea aruncată de un aruncător și o trimitea în teren, unde alți jucători încercau să o prindă. Dacă era prinsă, cel care a reușit acest lucru trecea la bătaie.

De-a puii: Se desfășura în prezența a cel puțin trei jucători. Unul stătea la bătaie cu lopițașca (puiul), altul arunca mingea pentru a fi bătută (cloța) și cel puțin unul era la prindere, în teren. Partenerii se alegeau pentru a se stabili cine să fie primul la bătut, după mai multe procedee. Unul practicat de cei mai mulți consta din punerea mâinii pe lopițașcă, în partea de jos, și pe rând de fiecare muta mâna în sus până se ajungea în capăt. Acela cu mâna din capătul de sus era numit pui, al doilea cloța și următorii primul, al doilea, al treilea...Undeva în teren, circa 30-40 metri, se înfingea un țăruș sau se lăsa o haină, unde cel de la bătut trebuia să ajungă în mare viteză, să ocolească semnele și să se întoarcă la punctul de pornire. Dacă lopta era prinsă la timp, de cel din teren trebuia să lovească (înțilească) alergătorul, caz în care acesta trecea în teren în poziția de bătător (pui).

Cloța pe alesălea.

Îl lăsăm și de data aceasta pe Gheorghe Jula să povestească. „Dacă în jocul „De-a puii” găseai doar o cloșcă și puii săi, aici vor fi două cloști, fiecare cu puii săi, deci două grupe de jucători, distincte, alese de către doi lideri. Alegerea se făcea pe rând, odată unul, odată altul, ținându-se cont de prietenie și calitățile de joc ale participanților. Ca peste tot, la jocurile cu mingea, participau echipe formate din fete și din băieți.

Se trasează două linii de demarcație: una pentru cei care sunt la bătut mingea și o alta pentru a preciza punctul de sosire și de popas pentru cei care au alergat.

Cei de la bătut mingea urmează procedeul folosit în jocul „De-a puii”, dar spre deosebire de acesta, cel care a bătut mingea poate aștepta un prilej pentru deplasare, până când bat mingea toți din echipă; echipa poate pleca cu câte un ins, adică pe rând, sau în grup, același lucru putându-l face și la întoarcere, cu condiția să nu fie înțiliți, adică loviți cu mingea de către adversari, care, între timp pot face jocul mingii, plasând-o de la unul la altul, pentru a deruta adversarul, iar un trăgător aruncă mingea să lovească adversarii care se feresc cu dibăcie de minge, speculând orice greșală a adversarilor. Dacă unul dintre adversari este lovit cu mingea, cei de la bătut (întreaga echipă), trec în teren. Hazul provenea din partea fetelor, acestea neputând să-și adune prea mult fustele pe lângă corp, erau ținta sigură a ochitorilor. Mingea era prinsă adesea în cutele hainelor....

În patru haze cerea cel puțin 8 parteneri, de obicei era jocul preferat al fetelor unde alergarea era mai puțină, în comparație cu celelalte jocuri. Mingea era folosită la tot felul de alte întreceri, precum baterea pe pământ, aruncatul mingii pe casă, lovirea de perete, aruncarea de la unul la altul etc.

Existau multe alte jocuri, marea majoritate în aer liber, copiii umpleau străzile de dimineața până seară, desculți, din martie până în noiembrie. Un joc de care își mai aduc aminte cei mai bătrâni era așa numitul „Curcubău”, care se juca mai ales vara după o ploaie zdravănă, când se forma suficient noroi, materia primă de bază pentru acest joc. Se lua o bucată de noroi suficient de legată pentru a fi modelată sub forma unei ulcici, al cărei fund era subțiat cu salivă. Apoi respectiva ulcică se întorcea cu fundul în sus și se izbea puternic de pământ pentru a se obține o detunătură. Înainte de aceasta însă se recita o formulă „ritualică”:

„Curcubăul băul
Să sune Ineul
Dacă n-o suna
Dracul l-o lua”.

Desigur că, pe timpul iernii, cu totul altele erau jocurile copiilor și ale tinerilor în general, folosindu-se oportunitățile oferite de frig. Gheorghe Jula povestește una dintre întâmplările oferite de o zi de iarnă friguroasă. „Ne-am sculat de dimineață pentru a fi primii care să controlăm alunecuşul și rezistența gheții. În opincuțele noastre și cu ce am putut îmbrăca pe noi, am ieșit în uliță și hotărâți, ne-am îndreptat spre un șanț din fața casei, apoi bătând cu piciorul apa înghețată ne-am dat seama că nu e prea rezistentă la sfârliușul dorit de noi; scârția. Cu un avânt bun am reușit totuși să trecem șanțul de vreo două ori cu opincuțele noastre pline deja de albul zăpezii și laudate de noi că au alunecat destul de bine pe gheață.

Ion a lui Peca, prietenul nostru, a ieșit și el în uliță:

- Ioane, hai să ne dăm pe gheață!

Ion nu a așteptat prea mult să fie chemat. În câteva secunde a fost la noi. Era îmbrăcat în cioareci de lână, iar în picioare avea opinci de gumă, făcute dintr-o roată de automobil.

Poți trece Ioane peste șanț să te dai pe sfârliuș?

Scuipă-n palme, își face vânt și-l vedem pe Ion căzând în mijlocul șanțului, cu fundul în apă, cioarecii i s-au umplut cu apă. Necăjit băiatul a pornit înspre casă. Opincile lui Ion au avut prea mare aderență la gheața formată. O săptămână a stat băiatul în casă până i s-au uscat nădragii... (31)

Dar jocul care va căpăta o tot mai mare trecere după război, generalizându-se în toate satele, va fi fotbalul, ușor de jucat, cu reguli simple, fără investiții prea mari, doar două porți marcate de doi stâlpi, de două pietre sau de o grămadă de haine, copiii jucau desculți, cu o minge de cârpă la început sau, mai târziu, de gumă. Se juca pe ulițe, pe câmpuri și pe terenul de fotbal amenajat la marginea de sud vest a satului. La început se juca între echipe formate ad-hoc de tineri, dar se juca și pe cartiere cum a fost cazul între seleușeni și cighireni. „Bietele

noastre picioare desculțe loveau fără milă aceste bile ce nu voiau nicidecum să ajungă acolo unde am fi vrut noi. Hainele ne erau pline de noroi, de la întâlnirea cu mingea, cu pantalonii suflecați până la genunchi, băteam mingea toată ziua. Șutam cu degetele încordate în mingea încăpățânată, mai dădeam și în pământ cu ele, ne răsuceam într-un picior de durere, dar nu ne lăsam fără scor.

Echipele se formau dintre cei mai buni jucători. Corbu era portar, Megu extremă, Bogatu înaintaș, Peca era half; adevărate campionate interne se dădeau între ulițe, între Cighirel și Seleuș. Toți eram învingători. Tinerii mai mari se întâlneau cu sportivii din satele mai apropiate, mai ales cu cei din Pâncota, vestită pentru fotbalul ei de calitate. Se juca fotbal undeva pe câmp, lângă Lia lui Ioani”, își amintea peste ani Gheorghe Jula aceste începuturi fotbalistice la Seleuș..

În ziua de 2 martie 1948, s-a înființat echipa de fotbal „Victoria Seleuș”, la inițiativa lui Branc Ioan. (32) În 1952, s-a stabilit terenul pe „Dumbrava eroilor”, acolo unde au fost plantați nuci pentru cei care au murit pe front în Al doilea Război Mondial. (32)

Echipa va fi înscrisă în campionatul județean de fotbal. Jocurile se desfășurau duminica după amiază și la ele participau numeroși localnici. Echipa a obținut performanțe mai mari de când de soarta ei s-a ocupat Teodor Munteanu, gestionarul magazinului mix din localitate și Nicolae Munteanu, tehnician veterinar. S-a ajuns să fie încadrați în echipă și jucători din localități învecinate, mai ales din Șicula, iar deplasările la meciuri se efectuau cu tractorul cu remorcă al CAP-ului. Oală Roman Viorel, din Șicula, care a jucat fundaș central în intervalul 1967-1972 ne-a furnizat și numele jucătorilor care formau echipa în acel răstimp: Munteanu Ioan (Căpușa) și Florin Munteanu (a lu Holea) – portari; Dică Munteanu, Oală Roman Viorel (Romița), Rada, Ioan Varga, (căpitanul echipei) – fundași; Pribeagu (coordonatorul de joc), Cilan (fost jucător la Strungul Arad) – mijlocași; Ioan Cernea (din Șicula), Branc Traian (a lui Greblan), Feieș Petru (din Șicula), Ardelean Gheorghe, Dorel Onița (din Șicula), Hanc Avram (Șicula) – înaintași. Siculanii veneau în ziua meciului la Seluș cu bicicletele. Doi dintre jucătorii de la Seleuș, Branc Traian și Ardelean Gheorghe au fost chemați la Arad pentru testare de către antrenorul echipei UTA, la acel moment campioana României. Antrenorul emerit Coco Dumitrescu s-a declarat mulțumit de valoarea celor doi, dar i-a respins din alte motive. (33)

Evenimente particulare

Botezul.

Nașterea era un eveniment mult așteptat, pentru că abia atunci se cunoștea sexul copilului și mai ales tații își doreau un băiat ca moștenitor. Nașterea se făcea cu ajutorul unor femei mai în vârstă, pricepute cu practică îndelungată la domiciliul mamei. După Primul Război Mondial, în sate au apărut moașele specializate, cu școală. La Seleuș, una din primele moașe a fost Sod Ana. După naștere, femeile, rudele, vecinele veneau cu plăcinte la casa lăuzei și făceau urări pentru noul născut. Vizitele vecinilor, rudelor erau marcate de interdicții. O privire prea insistentă putea să provoace deochiul și să îmbolnăvească pruncul. Vizitatorii nu aveau voie să se așeze pe pat ca să nu-i ia laptele mamei sau somnul copilului. Un obicei care s-a păstrat până astăzi este acela al punerii de bani pe fruntea copilului odată cu zicerea: „Eu îți dau mai puțin, Dumnezeu să-ți de mai mult”. Nașii de botez se alegeau din rândul rudelor sau al nașilor de cununie, iar botezul propriu zis se făcea cât mai repede posibil, deoarece în timpurile mai vechi mortalitatea copiilor era extrem de mare și nu se cădea să rămână copilul nebotezat. Copilul (copila) primea numele părintelui, bunicului sau a unei rude apropiate, care a plecat prematur din această lume (pierit în război de exemplu). De aceea se întâlnesc în sate cam aceleași nume de botez, cele mai frecvente la Seleuș fiind Ioan, George, Nicolae, Pătru etc. În Seleuș se întâlnesc, spre deosebire de alte sate, și multe nume de Isai (Isaia), care

după.părerea noastră provin de la preoții Isaia Horga (Tatăl lui Nicolae Horga Popovici) și Isaia Goldiș, (Tatăl lui Vasile Goldiș). În ultimul timp, numele s-au diversificat mult, vechea regulă fiind încălcată tot mai des, ba chiar tinerii părinți se feresc de vechile nume. Petrecerea de botez se făcea într-un cadru foarte restrâns, amplexarea mică a evenimentului avea drept cauză și faptul că mortalitatea infantilă era deosebit de ridicată.

Logodna

I se mai spunea încredințare, tocmeală sau căpară. Tinerii care au hotărât cununia, în acord cu părinții, trebuia să parcurgă câțiva pași bine statorniciți de tradiție până ce se puteau considera o nouă familie.

În primul rând era cererea în căsătorie: Părinții băiatului se deplasau, împreună cu câteva rude apropiate, la casa miresei, unde așteptau fata, părinții și alte rude. Pentru aceasta se făceau pregătirile necesare pentru a se putea omeni goștii și mai ales pentru a pune la vedere o parte a zestreii ce urma să o primească fata: perinile, dunile, hainele de pat, instrumentar de bucătărie etc. Întâlnirea dintre viitorii cuscii avea loc în soba mare, de la uliță, unde veneau și ceilalți invitați. După cuvintele protocolare urma înțelegerea, care consta din zestrea ce urma să o primească fata: câte iugăre de pământ și unde, animalele și alte lucruri trebuitoare noii familii. În timpul acestei adevărate negocieri, mirii stăteau în camera alăturată, pe ei nu îi întreba nimeni, nimic.. Dacă se înțelegeau, cuscii stabileau tot atunci data nunții. Dar, înainte de cununia de la biserică căsătoria „se pune pe tablă”, adică pe o tablă din Primărie se anunța viitoarea căsătorie. Și la biserică preotul anunța din timp data cununiei, toate acestea pentru a exista timp pentru viitoare contestații privind „incompatibilitățile”! Dacă nu se ajungea la înțelegere tot satul discuta doar acest lucru, începeau bârfele se întorcea totul pe o față și pe alta. Se întâmpla totuși ca băiatul și fata să-și ia soarta în propriile mâini, „să fugă” împreună la o rudă și să consume căsătoria fără aprobare, după care, de cele mai multe ori, familiile erau obligate să se înțeleagă.

Nunta.

Chemarea la nuntă se făcea prin intermediul pălăscașilor care umblau pe calul împodobit cu panglici tricolore și butelcuța oferind de băut.

În ziua nunții, nuntașii mirelui împreună cu acesta, cu grăitorul, cu pălăscașii și muzicanții plecau după nași. În curtea nașilor se jucau două sau trei jocuri, după care întreg alaiul pleca după mireasă. Givărul (giavolul) miresei apărea în fața nuntașilor mirelui. Între acesta și vornic se încingea o adevărată dispută. Orațiile de nuntă erau diferite și variate de la un sat la altul. Pe drumul parcurs până la casa miresei, femeile făceau fel de fel de strigături. Ele erau glumețe uneori, iar câte odată cu caracter înțepător, atunci când treceau pe lângă casa celui pe care aveau necaz. Când cineva stătea la uliță și privea nuntașii câte o femeie striga: „Cel frumos merge la nuntă/Cel urât stă și se uită”. Când se trecea pe lângă o fată care a rămas nemăritată (fată bătrână), strigătura putea suna astfel: „Mărită-te hurbulină/ Nu ședea fată bătrână/ că și dracu s-o-nsurat/Și tu nu te-ai măritat”. Când căsătoria se considera mai mult din obligație se striga: „Lasă-mă măicuță-n voie/ Nu mă da după nevoie/ Lasă-mă măicuță-n plac/nu-mi lega de cap un drac”.

În toate zonele arădene, cerutul miresii avea aproape aceeași desfășurare. Prima dată este adusă o babă, care era refuzată de grăitor și de restul nuntașilor. În zona folclorică a Ineului (Șicula, Gurba, Chereluș, Moroda) baba era jucată de către unul dintre nuntași (de obicei se juca o mănânțauă, care este jocul miresei, apoi vornicul mirelui o plătea cu câțiva lei, după care era lăsată să plece. Când se aducea mireasa cea bună se striga: „Oi nam și dai na cunună”. În deplasarea alaiului de nuntă se cântau marșuri specifice sau ardelene pe melodiile cărora fetele și nevestele descântau la mire, mireasă și nuntași.

După venirea de la cununie, la casa mirelui, în curte, se afla o masă pe care se puneau: colac, grâu, o cană de apă cu busuioc iar lângă masă o vadră cu apă. Soacra mare stropea mirii cu apă ca să le fie bine. Masa era înconjurată de trei ori de miri, apoi mireasa răsturna cu piciorul vadră cu apă. Peste nuntașii tineri se arunca colacul. După ce miresei i s-a pus conciu (era învălită), era jucată pe bani. Petrecerea cu muzică, mâncare și băutură, ținea până dimineța.

Înmormântarea

Moartea era evenimentul la care participau toți locuitorii satelor. Evenimentul era anunțat de baterea clopotelor, după care se știa că cineva a decedat și oamenii se interesau de numele lui. Moartea era întâmpinată de români cu naturalețe și resemnare, pregătindu-se de trecerea la cele veșnice din timp. Își pregăteau hainele, adunau răchia necesară, alimentele pentru pomană, ba uneori își pregăteau și copârșăul (coșciugul). La priveghiul care se desfășura în casa în care s-a produs decesul se rosteau de către femei, anume pregătit, bocete: „Hai femei să vă cântați / Că toate aveți bănat/Că nu-i muiere-n sat / Ca să nu aibă bănat / Că nu e nici o muiere/ Ca să nu aibă durere/ Cine mă vede pă mine / Se gândește că-mi e bine. / Da, care mă poate ști / Să miră cum pot trăi./ Cu atâta dor, bănat / Să umblu mereu prin sat / Cu atâta dor și jăle / Și pă drum mereu oi mere”. Becetele erau personalizate, referirile se făceau la calitățile defunctului, la jalea pe care o lăsa în urma lui și i se cerea ca din lumea de dincolo să vegheze la cei rămași.

Priveghiul se ținea toată noapte și în timpul acesta bărbații povesteau, jucau cărți și beau din belșug răchie. Slujba de înmormântare se făcea în ocolul casei decedatului, care era transportat apoi la morminți cu carul cu boi, cu căruța și în ultimile decenii cu mașina iar mai nou cu căruța mortuară. Locul de veci era marcat de o cruce cu numele, iar la căpătâi se planta un pom, de obicei vișin sau mocran.

Superstițiile, vrăjile, descântecele populau lumea satului și completau viața zilnică dându-i o savoare deosebită. Credința era că anumite boli pot fi combătute cu folosirea unui anume ritual prin rostirea cântată. De exemplu se crede că durerea de cap se poate combate recitând un descântec cu cărbunele în apă.

Strigoii. Se spunea că unii oameni răi se transformă în strigoi după moarte și se întorc acasă, producând anumite daune. Pentru a-i combate se desgropa cadavrul care era împuns cu furca sau un par în inimă. Un exemplu de acest fel a fost acela a lui Isaiu lui Inculețu din anii 50 ai secolului trecut, despre care se spunea că vine acasă, că a aruncat cuie în zama de pe cuptor, că a descoperit casa, etc. (!) (34)

Solidaritatea dintre oameni

Viața fiecărei familii depindea în cea mai mare măsură de modul în care se administră și lucrau membrii ei. Capul familiei, adică bărbatul cel mai în vârstă, avea rolul hotărâtor, el era acela care hotăra în toate problemele importante. Femeile se ocupau de gospodărie și de creșterea copiilor. Familia cuprindea bunicii, părinții și copiii, între care exista o puternică coeziune și unitate de interese. Când o fată se mărita, ea primea o zestre corespunzătoare, iar fiii mai mici se alegeau și ei cu o parte din averea familială, fiind ajutați de părinți și frații mai mare să-și întemeieze propria familie. De obicei, în casa părintească rămânea fiul cel mai mare, dar nu exista din această perspectivă o regulă absolută. Individualismul se poate spune că era totuși regula de bază în comunitatea sătească, neintervenindu-se dinafară, decât în cazuri excepționale, în viața familiei. Și totuși, exista o mare solidaritate între familiile satelor, pentru că existau și multe interese comune și, deasemenea, îi obliga la într-ajutorare și sărăcia, lipsa mijloacelor de a evolua în mod individual. Aceasta se manifesta de la cele mai simple gesturi cum era împrumutul, care mergea de la un blid de făină sau câteva ouă, până la împrumutul uneltelor, a animalelor de

povară și desigur mijloace financiare. Nu era nici o rușine să mergi să ceri împrumut de la vecini, neamuri, prieteni etc. Ajutorul se putea manifesta și prin participarea în comun la anumite munci precum: secerișul, culesul porumbului, săpatul etc. În multe situații existau obiceiuri sau cutume care obligau la aceasta. De exemplu la naștere, ospăț, înmormântare se dăruiau mai ales produse alimentare, abia mult mai târziu au apărut banii și nunțile cu strigare. O formă de într-ajutorare era claca, ce se organiza de beneficiarul ei atunci când se executau munci grele precum căratul unor materiale grele la construcția casei, la căratul paielor. Răsplata pentru participanți era o masă comună în care se oferea din belșug mâncare și băutură.

Solidaritatea ieșea mai pregnant în evidență când o mare nenorocire a lovit o familie. În caz de incendiu, toată comunitatea sărea în ajutor la stingerea focului, se ofereau mijloace de subzistență sinistraților. „*Într-o zi toridă de vară mă afluam cu părinții la holda unde se secera grâul. Eram așezat pe o poneavă la umbra cociei, când la un moment dat dinspre sat au răzbătut sunetele de alarmă lansate de clopotul care bătea într-o dungă. În acel moment bărbații secerători au lăsat lucrul, au dezpiepicat caii care pășteau pe marginea duleului, i-au înhămat apoi i-au îndemnat cu pocnituri de bici la galop înspre sat. În urma lor a rămas o coloană imensă de praf. Mai târziu am aflat că a luat foc casa unui consătean*” (Ioan Tuleu, *amintiri*) La fel, clopotul anunța cu sunetele lui grave pericolele de inundații când oamenii ieșeau la diguri fiecare cu unealta cu care avea obligația să o facă. Nu erau necesare îndemnuri speciale, cei mai mulți reacționau la primejdie din spirit de solidaritate. Dacă se aflau la săpat cucuruzul mai mulți săteni, iar vreunul dintre ei era la adunat fânul, atunci când se anunța de ploaie toți săreau să-l ajute pe acesta din urmă, pentru că era esențial ca fânul să nu fie udat de ploaie. În vremurile de demult, clopotele anunțau și invaziile armatelor inamice (tătari, turci, austrieci, unguri) când oamenii se refugiau în locuri ferite, ajutându-se între ei cu mijloace de transport, cu produse pentru întreținere. Ultima invazie străină a fost anunțată de clopotele bisericilor în 13 septembrie 1944 când ungurii au năvălit în vestul României.

Bibliografie

1. Elena Rodica Colta, „Portul popular din județul Arad, Editura Etnologică, București 2014, p. 48
2. Elena Rodica Colta, op. cit, p 60
3. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata, p. 160
4. Elena Colta, Portul popular în județul Arad, op. cit, p 4)
5. Elena Colta, op. cit. p. 55.
6. Elena Colta, op. cit. p...
7. Gheorghe Jula, „Oameni și locuri din Seleuș”, manuscris
8. Ioan Terpea, „Moroda generației mele”, p. 17
9. Viorel Nistor, Colinde din Țara Zărandului, Editura Gutenberg Univers, Arad 2008, p. 199
10. Viorel Nistor, op. cit, p. 235
11. Viorel Nistor, op. cit. p. 236
12. Viorel Nistor, op. cit. p. 155
13. Viorel Nistor, op. cit. p. 172
14. Ioan Terpea, Moroda generației mele, p. 17-18.
15. Ioan Motorca, op. cit, p. 144
16. Viorel Nistor, op cit. 45
17. Viorel Nistor, op. cit. p. 49
18. Viorel Nistor, op. cit. p. 49
19. Ioan Terpea, Moroda generației mele, p. 40.
20. Viorel Nistor, Folclor coregrafic, vol I, Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, București 1991 p. 13

21. Viorel Nistor, Colinde din Țara Zărandului, Editura Gutenberg Univers, Arad 2008, p 45)
22. Viorel Nistor, Folclor coregrafic, op. cit. 116
23. Ioan Motorca, Cecetări și date monografice, op. cit. p. 131
24. Ioan Terpea, Moroda generației mele, op. cit, p. 31)
25. Din Strategia de Dezvoltare a comunei Seleuș (2014-2020
26. Viorel Nistor, Folclor coregrafic, vol I, p 33
27. Viorel Nistor, Colinde din Țara Zărandului, op. cit. p. 298
28. Ioan Terpea, Moroda generației mele, p. 81
29. Gheorghe Jula, Oameni și locuri din Seleuș, manuscris
30. Ioan Motorca, Cercetări și date monografice, pp. 170-173...
31. Gheorghe Jula, manuscris, „Oameni și locuri din satul Seleuș”.
32. Munteanu Nicolae, informații orale
33. Viorel Roman, informații orale
34. Ioan Tuleu, amintiri personale

După 70 de ani

După 70 de ani, fiul moșului care a făcut drumul Pâncotii în căruța cu coviltir se înapoia de la Arad la casa părintească cu mașina Dacia Logan, construită la Pitești de francezii de la Renault. Transporta în portbagajul încăpător mărfuri industriale și alimentare de la magazinele orașului, majoritatea din import. Pâncota s-a mai schimbat; nu mai există drumul de fier al tramvaiului, fabrică de mobilă unică în țară este o ruină, iar locul vestitei piețe nu mai amintește decât vag de ceea ce a fost odinioară. Șoseaua este totuși asfaltată, cei drept cu gropi care testează vigilența șoferului. Nici halta Seleuș, care statornicea popasul trenului pe calea ferată a Bradului, nu mai există, iar trecerea peste șine se face aproape pe nesimțite. Au dispărut și frăgarii groși, doar clădirile aparținând fostelor IAS-uri sunt la locul lor, schimbându-și doar proprietarii. Lanurile întinse de grâu demonstrează că agricultura pe mari suprafețe este mult mai productivă. Dar iată și clădirea morii de apă, o ruină fără acoperiș, dovadă că forța motoarelor a învins-o definitiv pe cea a apei. Canalul este și el pe jumătate înfundat, doar podul și șovarul mai arată că pe acolo curgea cândva apa limpede adusă din Crișul Alb. De aici încolo satul se zărește în toată splendoarea sa. În primul rând atrag atenția solariile acoperite cu folie de plastic, care de la distanță arată ca valurile mării. Casele noi, carne, din cărămidă, flanchează drumul de cum intri în sat, dar a dispărut Șura Moșilor. Mașinile se hrănesc cu benzina de la pompele din Pâncota, iar popasul se poate face la „Moara cu Noroc”, de la Mocrea.

Drumurile din sat sunt asfaltate, mult mai bune decât cele de pe șoseaua principală, iar la marginea lor sunt parcate mașinile particulare. Din loc în loc sătenii oferă de pe tarabe improvizate marfa culeasă din solariile care populează aproape toate grădinile: ardei, roșii, conopidă, gulii etc. Desigur toate sunt contra cost, de data aceasta călătorul neputând oferi altceva la schimb. Au dispărut și cociile de pe șoseaua asfaltată dar, ca o consecință, și covăciile. Praful și noroiul drumurilor mai există doar în amintirea celor bătrâni, trotuarele feresc pantofii și adidașii de contactul cu pământul. A dispărut însă de pe uliți și larma copiilor, iar păsările au intrat în curțile oamenilor. În centru mai există vechea școală, astăzi renovată, lângă care se înalță clădirea cu etaj a noii școli. Doar biserica și primăria din centrul satului, și ele bine întreținute, sunt mărturii ale unui trecut nu prea îndepărtat, dar care atestă până la urmă continuitatea în locuire și credință. Despre trecut măzurisește și podul turcesc de peste Cigher, ale cărui ruine abia se mai zăresc lângă podul nou, luminat cu baterii solare.

Imediat dincolo de Cigher, pe dreapta, alte ruine, ale grajdurilor CAP-ului, amintesc de o lume revolută, de care oamenii nu prea mai vor să-și aducă aminte, dar care, așa cum se întâmplă în istorie, rămân ca dovadă materială a vremurilor trecute. În stânga, clădiri și solarii

moderne vor să demonstreze că viitorul este al agriculturii făcută în stil industrial. Câmpia este la locul ei, doar că mult mai puțin populată cu cirezi de vite, iar despre stavele cailor nu se mai poate vorbi decât în cartea de istorie. Au reapărut însă turmele de oi, o dovadă și ele a trecutului pastoral al românilor. Șoseaua este excelentă de aici înainte, așa că până la drumul spre Moroda nu durează decât ... o clipită. Iermata se zărește destul de greu între vegetația abundentă, dar îți dai seama ușor că și acolo au ajuns solariile seleușenilor. În față, Dealul Mocrii, ridicat deasupra câmpiei cu milioane de ani în urmă, este un adevărat punct de reper pentru călătorul care caută muntele. (foto Dealul Mocrii)

Chiar și pe acest scurt drum, de la Pâncota la Moroda, parcurs în doar câteva minute trecutul și prezentul „locuiesc” împreună, arătând că oamenii de astăzi își datorează existența celor de ieri și ei, la rândul lor, construiesc viitorul noilor generații care vor mai locui mult timp pe acest pământ atât de primitor.

Anexe

Conscripții/recensăminte;

Conscripția din anul 1715

Districtul Zărând. Seleuș, anul atestării – 1489. Numărul capilor de familie – 19. Arături în cubuli de Pojon – 131,1/2; Fânețe în zile de coasă – 51.

Tabel urbarial satul Seleuș.

Numele	arături în cubuli de Pojon	Fânețe în zi de coasă
1. Flora Peter,	6	3
2. Kroknan Moszia	24	7
3. Forgucs Abraham	2	1
4. Blidar Kracson	5,1/2	3
5. Flora Gyuresk	2,1/2	2
6. Sarban Dan	11	3
7. Sonka Mihaly	9	4
8. Aron Deliman	5	2
9. Sus Petrul	6,1/2	3
10. Mocsokan Igna	3	2
11. Indnas Mihaly	5,1/2	2
12. Anka Mihaly	12	3
13. Anka Togier	5	3
14. Anka Mikora	8,1/2	2
15. Bengye Blas	31/2	3
16. Csokasi Janosne	3,1/2	1
17. Orodon Vaszil	5	2
18. Kovacs Iovan	5	2
19. Nigro Petrul	7	3
Summa		
	131,1/2	51
Districtul Ineu		
<i>Seleuș (Csiger)</i>		
1. Procopius Lugossy	9	4
2. Sipos Kracson	10	5

3. Bolko Petrul	6	4
4. Mihucs Horo	4	4
5. Trippon Turbilli	4	4
6. Demetrer Ianko	2	2
7. Dehelan Mihok	2	2
8. Rado Argela	2	2
9. Kovacs Peter	1	2
11. Turguri Peter	2	2
Summa		
	44	33
<i>Moroda:</i>		
1. Serban Jovan	9	3
2. Faur janos	10	6
3. Ignat	10	4
4. Jarmatan Juon	5	3
5. Vidua Maria	0	0
Summa	31	16

Districtul Zărand, Conscripția din anul 1720

Seleuș: Nr capilor de familie – 18; arături în cubuli de pojon – 171; fânețe în zile de coasă – 40

Moroda: Nr. Capilor de familie – 10, arături în cubuli de pojon – 51; fânețe în zile de coasă 11.

Tabel urbarial Moroda

Numele și prenumele	arături în cubuli	fânețe în zi de coasă
1. Kracson Jon	5	1
2. Abraham mihaly	8	2
3. Boisz Mihejte	3	2
4. Gornyg Demeter	5	1
5. Gornyg Jon	3	1
6. Farka Ignat	14	1
7. Paskuta Gyorgy	2	1
8. Mihucz Lazar	5	1
9. Racz Neza	1	1
10. Popa Jon	5	1
Summa	51	11

Tabel urbarial satul Seleuș

	Arături	fânețe	vii în zile de coasă
1. Krognan Majzsos	17	4	0
2. Nygru Peter	13	3	0
3. Moczogany	6	2	0
4. Porla Praekub	6	1	0
5. Flora peter	14	2	0
6. Anka Togyer	12	3	4
7. Anka Mihaly	9	3	0
8. Anka Nyikora	9	2	0
9. Szasz Peter	15	4	0
10. Sorban Dan	15	4	0
11. Krognan Ilia	7	1	0
12. Fargacsi Abraham	3	1	0

13 Kovacza Peter	10	2	0
14. Narasz Togyer	7	1	0
15. Togyer Praekub	6	1	0
16. Voijan Nikora	11	3	0
17. Granatir Gyurka	10	2	0
18. Abrogyan Illia	1	1	0
Summa	171	40	4.

Districtul Ineu - Seleuş-Cighirel

1. Sipos Kracson	7		3
2. Lup Szimedre	3		3
3. Ardylan Grula	4,1/2		3
4. Bokany Janos	4, 1/2		3
5. Kadan Togyer	5		2
6. Mihaly Matyas	7		3
7. Vaka Bolka	9		3
8. Zselko Urszul	3,1/2		2
9. Gobe Petrul	3,1/2		2
10. Fotos Mihejle	4,1/2		4
Summa	51,1/2		28

Conscripția plășii Ineu din anul 1766:

Seleuş-Csigirel: Nr. capi de familie – 76; Iobagi cu casă și pământ- 80; fii și frați în indiviziune – 1; boi de jug – 108, cai cu căpăstru – 30, vaci de muls – 50; vaci sterile – 3; oi – 89, porci – 125, semănături pe teren în arendă (nu există teren propriu) – 193 cubuli grâu, 38 cubuli orz, 60 cubuli ovăz, 284 cubuli porumb, 8 mori de râu.

Numele și prenumele locuitorilor:

1 Sipos Vaszelie - judex, Sandor Iosza, Bulger Petru, Orodan Szimeon, Koman Petru, Orodan Oon, Katana Iank, Ollar Iuon, Ollar Paszk, Sipos Mihaly, Valentir Oon, Sipos Iuon, Muntyan Petru, Kocsis Ursz, Dehelyan Iuon, (subjudex), Dehelyan Avram, Dehelyan Togyer, Csordar Georgie, (vacarius), Ardelyan Iuon, Pokurar Georgie, Szitar Togyer, Ranka Togyer, Mundra Georgie, Togeraz Nucz, Zaharie Togyer, Csurdar Petru, Togyeras Martin, Muntyan Gruje, Muntyan Iacob, Dehelyan Grozav, Bolko Petru, Trucz Togyer, Sandor Mikula, Krissan Flore, Peskucz Iovan, Nany Georgie, Morar Szim, Brank Mikula, Dehelyan Mihally, Sandor Oon, Kladovan Ilie, Aleza Nyegy, Bolko Mihaly (boarius), Boar Martin (boarius), Bolko Iuon, Dehelyan Iuon, Haz Lazar, Sandor Iovan, Nyegru Petru, Ollar Avram, Brank Iuon, Dehely Sandor, Dehelyan Lazar, Dsuk Martin, Dsuk Oon, Bokan Mitru, Dehelyan Toda, Kaprar Petru, Kocsik Paszk, Ranka Petru, Mattyas Marian, Sarandan Mlagyn, Sarandan Sztojan, Brank Iovan, Peskucz Mihaly, Zsivan Brank, Trucz Lup, Sandor Vesza, Sandor Toda, Kladovan Szimeon, Csigiran Petru, Morar Szimeon, Dehelyan Mikula, Szojedin Iuon, Lupul Babi, Bolko Pekul (circulator).

Lista locuitorilor din Moroda după urbariul din 29 aprilie 1771:

Opran Ioan, Foltyan Ion, Krissan Ion, Csismaş Petru, Mihucz Todor, Morodan Ion, Dehelean Simeon, Mihucz Lazar, Floricz Paisar, Florucz Ion, Sarjarto Isak, Botta Danilla, Frusa Dandos, Stoia Constantin, Mihucz Onu, Morodan Gyorgy, Traka Toger, Togan Gligor, Korniyik Mark, Krisan Mark, Rosu Dsurds, Berar Leu, Krissan Pavel, Rossu Mark, Gornig Pavel, Opretz Mikula, Orădan Alexa, Belge Ioan, Dsurka Onu, Pui Adam, Krissan Mihaly, Gorniyik Iovan, Morodan Onu, Folcean Gavrilă, Feisszer Merk, Ollar Ioan, Szerb Danilla, Lup

Mika, Prican Paulus, Argyelean Toma, Frusa Danila, Dszurka Ianos, Neda Mihaly, Morar Dzurdz.

Sfatul bătrânilor la 1771: Pornik Filip, Argelan Ionuț, Czizmas Mihaly, Lup Onu și la 1773. Sztoia Constantin, Tyfor Ion, Opran Iuon, Frusa E, Sztana On, Has Gavrilla, Buftye Todor, Sîrb Basilie.

În 1773 semnează Mihutz Flore, iar în 1775 Opresz Iuon. (Ioan Motorca, p. 194)

Moroda se găsea în domeniul Pâncota, și avea suprafața de 1100 de holde. Urbariul a fost condus de către provizorul Egredi Ștefan. Administrator era Petrus Edelspacher. Urbariul este scris în limba latină și conține obligațiile urbariale ale locuitorilor. Semnăturile iobagilor sunt sub formă de punerea de deget. Urbariul a fost întocmit de notarul Ștefan Fogarasi.

Numele și proprietatea locuitorilor din Seleuș, în fracțiuni de sesie, după Urbariul din 1771

Racz Djundys 3/8 dintr-o sesie, (adică 12 jugăre aproximativ, 6 hectare), Racz Iuon 2/8 – 8 jugăre, Racz Mihaly 4/8 – (16 jugăre), Luka Iazăr 4/8, Czucra Ursz 4/8, Czukra Flore 3/8, Anka Marian 4/8, Anka Kracsun 3/8, Anka Gavrilla 1/8, Moczokan Iuon 1/8, Serban Simion 4/8, Bengye Mitru 2/8, Zsak Janos 4/8, Kovacs Ursz 2/8, Kresta Balazs 3/8, Balan Szimer 3/8, Bibarcz Matyas 3/8, Dsula Marian 1/8, Czuna Gyorgy 5/8, Balika Vaszilie 4/8, Jovucz Jovan 2/8, Jovucz Szav 1/8, Jovucz Micora 1/8, Bugy Szimeon 4/8, Nyegru Mihaly 4/8, Tripa Petru 3/8, Magda Petru 4/8, Palinkas Antim 2/8, Pop Costa 4/8, Bibarcz Pasc 1/8, Marina Gyorgye 2/8, Bibarcz Gyorgye 3/8, Seredan Filimon 3/8, Csilan Gyorgye 1/8, Boar Ilie 1/8, Baba Paszk 2/8, Mihok Togyer 1/8, Vasza Georgy 2/8, Kiss Ursz 2/8, Voian Flore 1/8, Voian Petru 1/8, Bernyie Gavrilă 2/8, Beznyur Toger 3/8, Barna Mihai 3/8, Jurcuț Petru 3/8, Jurcuț Văfreti 6/8, Raj (cz) Janos 1/8, Truț Filip 3/8, Dsula Gyorgye 4/8, Buzna Giula 3/8, Andrei Ursz 1/8, Dsula Iuon 3/8, Stana Mikora 4/8, Florinka Ursz 2/8, Dsula Toagyer 3/8, Zsik Togyer Păcurar Onye, Cizmas Mihaly, Petrișor Stepan 2/8, Magda Toager 3/8, Argylan Togyciza 1/8, Păcurar Petru 3/8, Popa Petru 1/8, Baba Gyorgye 1/8, Mihok Iuon, Fergais Todor 4/8, Mihoc Dsumrchs 3/8, Vinersar Flore 3/8, Faur Vesa 1 și 3/8, Vinersar Gavrilă 1/8, Faur Toagyer 1/8, Barbucz Petru 1/8, Kato Onn 1/8, Argyelan Iuon 1/8, Hancz Jovan 3/8, Stănuț Petru 4/8, Anka Gavrilă 6/8, Moțocan Petru 6/8, Moțocan Dumitru 6/8, Ignat Gavrilă 1 2/8, Kabbalo Flore 2/8, Susigas Gligor 1/8, Sztepan Onn 3/8, Benye Jova 2/8, Stepan Mihai 2/8, Stepan Isai 4/8, Martinică Petru 3/8, Bengye Petru 2/8, Petcuț Micora 2/8, Aron Simion 3/8, Petcuț Pascu 4/8, Petcuț George 4/8, Aron Avram 4/8, Deliman Ion 3/8, Aron Filimon 3/8, Faur George 4/8, Dan Gavrilă 2/8, Ilonca Mihaly 2/8, Medre Marian, Endrei Petru 2/8, Ciocan Jovan 2/8, Barna Lazăr 2/8, Pop Igna 1/8, Crâșnic Szim 2/8.

Summa 39,6/8 sesii.

Inguilini (iobagi fără pământ)

Racz Mitru, Lukacs Lup, Tripon Mihay, Kata Gavrilă, Argylan Gligor

Batziu Flore

Antistia comunală

Anka Petru

Aron Iova

Racz Mihaly

Petcuzio

Faur Veniamin

Semnează Georgius Kiss, adjuntius

Domeniul Petrus Edelspacher de Gyorocs+

Total 138 iobagi

Numele și proprietatea locuitorilor din Cighirel după urbariul din 1771

Negru George 2/8, Koman Todor 1/8, Dehelan Sandu 1/8, Kladovan Ilie 1/8, Șandru Lazăr 1/8, Șipoș Vasilie 1/8, Petcuța Marian 1/8, Suci Toager 1/8, Petcuția Petru 1/8, Morar Simion 2/8, Șandru Onn 2/8, Bulger Petru 1/8, Orădan Onn 3/8, Dehelan Avram 1/8, Katană Iuon 1/8, Olah Iuon 1/8, Șipoș Onn 2/8, Olah Pask 1/8, Șipoș Iuon junior 2/8, Bozbigiu Iuon 1/8, Stoian Filip 1/8, Dehelean Mitru 1/8, Muntian Toager 1/8, Kocsis Ursz 2/8, Dehelean Avram 1/8, Isac Mateiu 1/8, Stoian Iuon 1/8, Kăprar Petru 1/8, Ranca Petru 1/8, Muntyan Georgie 1/8, Argilan Iuon 1/8, Dehelan Grozav 2/8, Bolko George 1/8, Flore Alexa 1/8, Kladovan Mikula 1/8, Kladovan 1/8, Kladovan Iuon 2/8, Szimina Mihaly 1/8, Petcuț Thomer 1/8, Muntian Mikola 1/8, Bolko Iakob 1/8, Bolko Petru 1/8, Sărăndan Moisa 1/8, Suci Lena 1/8, Kladovan Simeon 1/8, Muntian Stoica 1/8, Șandru Mihăilă 1/8, Maryas Marian, Sărăndan Milogy 1/8, Sarandan Lovegym 1/8, Brank Iovan 1/8, Petcuț Mihaly 2/8, Szuszk Kracsun 1/8, Petcuț Onn 1/8, Sandru Vesa 1/8, Sandru Pask 1/8, Sarandan Flore 1/8, Stoian Iuon 1/8, Sabadis Maxim 1/8, Many Pyoxgye 1/8, Mokan Sim 1/8, Brank Mikula 2/8, Ciurdar Marin 1/8, Muntean Pruja 1/8, Bolko Onn 1/8, Muntian Iakob 1/8, Haz Lazar 1/8, Sandru Ilie 1/8, Sandro Onu 1/8, Sandru Petru 1/8, Negru Petru 1/8, Dragomisa Iuon 1/8, Sandru Toda 1/8

Summa 10,6/8

Inqilini (iobagi fără pământ

Sipos Onn, avea 1/8 închiriat, Szulk Onn ¼ închiriat, Bokan Lila 1/8 închiriat, Zsulk Ursz, Vanuczán Mihăilă, Bokan Onu, Togyeras Mihuț, Argelean Mihai, Brank Mihăilă, Seredan Todor, Togyeras Marian, Bolko Onn, Laczi Mikku, Brank Gyorgye, Kladovan Petru, Muntian Marian, Brank Igna, Brank Jivan, Berzaj Toager, Săbădis Veca, Brank Lup, Olar Avram

Se mai semnalează că satul posedă pășune îndestul.

Semnează Sigismundus Lovasz Otveny, Georgius Livessejungen

Nomina et cognomina colonorum in conscriptia Szunetorum colonorum Possessionis Ducalis

Dehelean Sandru, Morar Simion, Sandru Onn, Orădan Onn, Koman Petru, Katana Iuon, Ola Palk, Șipoș Onn, Șipoș Iuon, Dehelan Avram, Zsuk (Juc)Martin, Dehelan Grozav, Seredan Toger, Szemina Mihaly, Petcucz Thoma, Muntyan Mikula, Petcuț Onn, Sandru Vesa, Morar Szim, Brank Lup, Haz Lazar, Negru Petru, Olar Avram.

Satul posedă pășune.

Conscriptia din 1828

1. Seleuș:(2). persoane contribuabile de ambele sexe, căsătorite sau necăsătorite de la 18 până la 60 de ani - 302 .(3). Honotațiori - intelectuali fără nobilitate - fără (4) coloni (iobagi) – 126 (5). Inguilini (jeleri) – 11 (6). Subinqilini (jeleri fără casă)- nimic; (7). Fratres (frați)- 13; (8). Filii – 9 (9). Filiae fără (10) servi (slugi) – 1; (11). ancilae (servitoare) - nimic (12) opifices (meseriași)- (13) - nimic mercatores(comercianți) - nimic (14) qestores (negustori) -nimic
  2. Moroda. 2 - 284; 4 – 141, 5. – 7, 7 – 3; 8 – 8; 9 – 4; nimic la celelalte rubrici.
  3. Gyarmata:147;-;4 - 75;5- 8; 6 – 1; 7 – 1; 8 – 1, 9 – nimic; în continuare nimic
  4. Csigerell. 2- 376, 3- nimic, 4 – 152, 5 – 16; 6 – nimic; 7 – 21; 8 – 15; 9 – 1, 10 în continuare nimic
28. Seleuș:1 - Casa după care se plătește impozit, număr – 137;2-3 nimic; 4. cât pământ iobăgesc supus contribuției civile obișnuiesc să dețină contribuabilii – 1001, 1/16;5-6. beneficiul adus contribuabililor (socotind) câte o metretă, florini renani - 217, creițari 28; 7.Câte metrete s-au produs după una ? -1510, 3/8 ; 8-9. cât valorează produsul la prețul obișnuit, florini 780, creițari 21,5/8; 10. fânețe iobăgești sau supuse dreptului civil?zi de coasă

– 421,1/2; 11-12. beneficiul adus contribuabililor socotind câte o metretă florini 154, , creițari 33

29. Csigerell 29: 2- 168; 4 - 582; 5-6 – 68 florini, 24 creițari; 7 – 587; 8-9 – 283 florini, 43 creițari; 10 – 312; 11-12 - 62 florini, 24 creițari.

27. Gyarmata. 2.- 81; 2-4 nimic, 4 – 487, ½; 5-6 – 56fl, 52, ½; 7 – 365, 5/8, 8-9 – 176 fl, 43 cr.10 – 225; 11-12 – 67 fl, 30 cr.

26. Moroda.:2 – 148; 4. – 1121; 5-6 – 207 fl, 3, 1/2 creițari, 7 – 1410, ½; 8-9 – 658 fl, 14 cr; 10 – 441; 11-12 176 fl, 24 cr.

1828 - Conscripția locuitorilor pe localități și în cadrul acestora pe religii

Cigherel: numărul caselor - 169; romano-catolici și greco-catolici - 36, ortodocși – 837; reformați - , evrei fără, total locuitori – 873

Iermata: 277

Moroda: 150 case; 2 romano și greco-catolici; 447 ortodocși, 448 locuitori

Seleuș: 133 case; 5 greco și romano catolici, 1026 ortodocși; populație 1031

(Realități istorice din vestul și nord-vestul transilvaniei, - studii și documente, Andrei Caciora, coordonator, Vasile Goldiș University Press, Arad 2006, pg.181- 241 în Centralizatorul conscripției capilor de familie contribuabili, terenurilor agricole, semănăturilor și animalelor domestice – Plasa Șiria).

Numele capilor de familie din Seleuș la 1828:

Ratz Todor, Ratz Petru, Ratz Gyerman, Duka Endreika, Szubra Gyorgy, Bernyetz Moysza, Barbutz Murg, Cilla Petru, Motzokan, Marian, Motzokan Tyriko, Motzokan Pavel, Bengye Gyorgy, Bengye Petru, Tsokan Juon, Horga Vasilie, Kriszta Petru., Kurta Onn, Horga Nink, Bengye Petru, Tsokan Pavel, Bibarsz Marie, Bokor Todor, Barbutz Petru, Motzokan Gyorgy, Bragyan Jivan, Anka Todor, Vakar Moysza, Anka Togya, Barbutz Lazar, Palinkas Flore.,Pui Filip, Barna Lup, Anka Stefan, Bibartz Mikora, Szulla Gavrilla, Baba Bumb, Bibartz Onn, Bernyetz Juon, Csillari Gyorgy, Motzokan Kratsun, Moysza Murg, Magda Gyorgy, Baba Iakob, Magda Ignat, Szasz Paszk, Faur Gyorgy, Paskutz Anton, Bernyetz (Bârnet) Anton, Pszora Onn, CsillanTinka, Mihok Gyorgy, Anka Flore, Hans Todor, Vonerszar Togyer, Vinaeszar Gyorgy, Vinarszar Flore, Faur Hasutz, Faur Gyorgy, Faur Kracsun, Faur Szimeon, Faur Filipp, Motzokan Juon, Barbutz Petru, Motzokan Zacharie, Motzokan Toma, Ratz Ignath, Sztanutz Szimeon, Sztanutz Mihai, Aron Avram, Sztanutz Pavel,Anka Gavrilla J, Anka Gavrilla S, Anka Petru, Ratz Flore, Ratz Mikulae, Motzokan Vasz, Ratz Nica, Anka Todor, Anka Paszk, Barbutz Floritza, Petrișor Todor, Stepan Gavrilla, Bengye Antim, Bengye, Flore, Motzokan Endreica, Petrișor Todor, Stepan Mitru, Bengye Gyorgy, Szasz Pavel, Petrișor Togyer, Vakar Szimeon, Petrișor Juon, Faur Nyetza, Avram Stefan, Bengye Petru, Deliman Gyorgy, Aron Barbara, Vid Bibartz Onn, Lunga Szimeon, Sztan Mihai, Bengye Juon, Medre Todor, Medre Gyorgy, Hantz Todor, Hantz Onn, Barna Gyorgy, Stanutz Petru, Bernetz Endreika, Szuszan Petru, Bibartz Lupp, Sztan Vaszelie, Hantz Mihai, Magda Ignath, Many Janos, Petrișor Filip, Pakura Gyorgy, Ikter Dumitru, Pakurar Petru, Pakurar Pavel, Pakurar Maxa, Vakar Szav, Pakurar Luka, Balika Szimeon, Csismas Daniel, Pakurar Ilie, Csimas Alexa, Kure Petru, Bengye Juon, Csokan Gyorgy, Anka Juon, Keța Mihaly, Buliga Bumba, Bibartz Flore, Borhutza Toma, Benyetz Trutz, Vinarszar Marian. (Total 137)

Numele capilor de familie din Cighirel (Csigerelly) la 1828:

Haz Mikula, Kladovan Marian, Kladovan Petru, Șandru Toma, Șipoș Juon, Miercutza Juon, Koman Gavrilla, Koman Onn, Trutz Gyka, vid, Mercutza Ilie, Morar Vaselie, Negro Juon, Sandru Onn, Agrișan Mitru, Marcutza Juon, Tyeoran Pavel, Koman George, Dehelan Todor,

Muntyan Szimeon, Bulgar Flore, Morodan Simion, Koman Georgye, Koman Mihăilă, Mercutza Togyer, Niegru Flore, Sipos Onn, Ollar Juon, Volentir Onn, Volentir Filip, Dehel Vaszelie, Dehel Szimeon, Dehel Medre, Petcuț Dumitru, Volentir Hai, Volentir Flore, Volentir Vaszelie, Volentir Flore, Volentir Trutza, Lukats Todor, Mujka Gyorgye, Dobsa Mikula, Kotsis Stepan, Mujka Vamos, Mujka Juon, Sztojan Toger, Delan Mitru, Mikula Brank, Dehelan Gyorgy, Bolko Medre, Kajrar Juon, Zsug Todor, Zsug Pantye, Sztojan Gyurko, Sztojan Todor, Kotsis Konsyantín, Volentir Petru, Szemtukan Mihaj, Ranka Konstantin, Ranka Bumb, Stan Mikula, Ranka Vaszelie, Argyelan Todor, Koterban Juon, Șandru Todor, Argyelan Szimeon, Arguelan Onya, Branc Petru, Dehelan Igna, Dehelan Marian, Dehelan Todor, Csroza Guorge, Ranka Todor, Ranka Mikula, Muntyan Onn, Ranka Juon, Pakurar Gyorge, Argyelan Konstantin, Kladovan Medre, Kladovan Gyurka, Kladovan Nyka, Flore Alexa, Kladovan Onn, Kladovan Gyka, Sztan Ștefan, Lukats Onn, Argyelan Todor, Argyelan Ilie, Bolko Marian, Bolko Gyorgye, Muntyan Todor, Muntean Juon, Bolko Koszta, Sandru Todor, Trutz Stefan, Sandru Kratsun, Saradan Matyij, Matyas Juon, Sztoian Togyer, Brank Vaszelie, Brank Juon, Pethutz Marian, Pethutz Juon, Szivan Flore, Trutz Mihaly, Sandru Todor, Moisza Iosif, Brank Konstantin, Brank Mitru, Pethutz Juon, Petroj Flore, Szabadis Todor, Bozsa Jovan, Bosza Juon, Brank Tym, Pethutz Pantye, Brank Ilie, Saradan Marian, Brank Toma, Krisan Szimeon, Krisan Nyka, Pethutz Gyorgye, Sandru Gyorgye, Saradan Onn, Morar Szimeon, Sandru Todor, Pethutz Onn, Trutz Stefan, Pethutz Todor, Pethutz Onn, Krisan Juon, Bagyok Marian, Saradan Mihaj, Brank Onn, Trutz Todor, Brank Marian, Brank Ana, Morar Igna, Brank Simion, Brank Marian, Brank Petru, Kladovan Konstantin, Sandru Marian, Bolko Milentie, Muntian Stefan, Bolko Simion, Muntian Filimon, Muntian Niko, Koman Mihai, Muntean Todor, Agrisan Todor, Opre Guorgye, Bolkan Todor, Koman Todor, Sandru Petru, Haz Constantin, Sandru Iank, Kriszta Pojo, Grozav Antoni, Negru George, Ollar Nika, Ollar Marian, Dragnitza Petru, Dragnitza Petru, Ranka Isai, Szemlekan Juon, Ranka Flore

(Datele sunt luate din Germans end Hungarians 1828, Hungarian Land census – Arad Country)

Nume de familie în anul 1901

Pentru a ne da seama de numele de familie existente la Seleuș la debutul secolului al XX reproducem din Registrul matricol numele elevilor din clasele I-III, în anul școlar 1901-1902 (din păcate registrul existent în arhiva școlii este incomplet, el începând cu numărul 26):

Florița Petcuț, Teodor Ranca, Florița Ranca, Hegedus Istvan, Hegedus Clara, Săbădiș Vasile, Ioan Ranca, Moraru George, Branc Măriuța, Branc Fica, Branc Ioan, Branc Măriuța, Muntean Alexa, Volentir Măriuța, Stănuț Elena, Ardelean Ana, Ardelean Isaiu, Șandru Onița, Șandru Ioan, Moțocan Ioan, Faur Ioan, Faur Sofia, Anca Ana, Anca Alexa, Anca Onița, Bendea Vasile, Moțocan George, Moțocan Elena, Moțocan Ioan, Tuleu Florița, Tuleu George, Tuleu Măriuța, Șandru Dimitrie, Șandru Ioan, Stănuț Elena, Branc Saveta, Branc Fica, Stan Teodor, Cilan Florița, Feher Ferencz, Feher Janos, Șeredan Sever, Șeredan Aurelia, Șeredan Augustin, Truț Sofia, Truț George, Truț Fica, Branc Ioan, Bolcu Ioan, Faur Ioan, Faur Măriuța, Truț George, Truț Teodor, Șandru Saveta, Șandru Petru, Petcuț Măriuța, Petcuț Ioan, Petcuț Fica, Șandru Alexa, Răfila Măriuța, Branc Saveta, Ranca Saveta, Șeredan Teodor, Branc Vasilie, Branc Nicolae, Muica Antița, Muica Ana, Lunga Fica, Morariu Fica, Moțocan Saveta, Moțocan Ioan, Faur Florița, Moțocan Măriuța, Coman Ioan, Coman Florița, Coman Măriuța, Coman Petru, Juc Onița, Iluna Antița, Muntean Măriuța, Dobșa Alexa, Dobșa Ioan, Volentir Isaiu, Volentir Florița, Șandru Ioan, Volentir Teodor, Petcuț George, Șandru Ioan, Șandru Florița, Șeredan Ioan, Șeredan Ana, Dehelean Florea, Dehelean Ioan, Stan Ioan, Ardelean Măriuța, Ardelean

Fica, Grozav George, Juc Saveta, Juc Ioan, Juc Maria, Juc Fica, Stoian Nicolae, Stoian George, Muntean Teodor, Muntean Saveta, Muntean Catița, Ardelean Ana, Branc Florița, Saveta Branc, Muntean Teodor, Muntean Ioan, Ranca Ioan, Dehelean Emilia, Dehelean Onița, Grozav Petru, Grozav Fica, Volentir Fica, Branc George, Muntean Ioan, Muntean Florița.

Cele mai numeroase nume de familie: Branc 11; Șandru 10; Muntean 9; Moțocan 7; Volentir 6; Șeredan 6; Ranca 6; Truț 5; Ardelean 5; Faur 5; Juc 5 și câte 1 pentru Bendea, Săbădiș, Cilan, Bolcu, Rafila, Lunga,

Obs: În total au fost înregistrați 149 copii.

Martirii decedați pe fronturi în războaiele mondiale

Seleușenii căzuți în luptă în timpul Primului Război Mondial (1914-1918):

Anca Alexa, Ardelean Gheorghe, Balica Gheorghe, Balica Ioan, Bârneț Ioan, Bârneț Mitru, Bendea Avram, Bendea Gheorghe, Bendea Ioan, Beșinar Todor, Bran Gheorghe, Branc Gheorghe, Buda Dimitrie, Buzna Ioan, Cilan Ioan, Cladovan Mitru, Coman Florea, Coman Gheorghe, Coman Ioan, Crâșnic Nicolae, Curta Gheorghe, Dehel Gheorghe, Deliman Avram, Faur Alexa, Faur Gheorghe, Faur Alexa, Grozav Gheorghe, Grozav Petru, Henciu Ioan, Horga Simion, Juc Ioan, Lunga Ioan, Magda Gheorghe, Mercuța Gheorghe, Mercuța Ioan, Moisa Alexa, Morar Gheorghe, Morar Ioan, Morar Isai, Moțocan Ioan, Moțocan Ioan, Moțocan Ioan, Muica Avram, Muntean Alexa, Muntean Gheorghe, Muntean Ioan, Muntean Isai, Muntean Todor, Negru Alexa, Orădan Mihai, Palc Ioan, Păcurar Ioan, Păcurar Isai, Petcuț Gheorghe, Petcuț Gheorghe, Petcuț Ioan, Ranca Ioan, Ranca Isai, Ranca Nicolae, Raț Nicolae, Sabadiș Vasile, Stoian Gheorghe, Sandru Demian, Șandru Gheorghe, Șandru Ioan, Șeredan Constantin, Șeredan Gheorghe, Șeredan Ioan, Șeredan Ioan, Șereș Petru, Tulcan Petru, Vinersar Petru, Volentir Alexa, Volentir Ioan, Volentir Todor, Anca Ioan – Ciseu, Branc Vasile, Deliman Pavel, Deliman Vuca, Ghiciu Petru, Horga Nica – Bijeaua, Lasc Pascu, Moțocan Ioan, Muica Avram, , Muica Nicolae, Muntean Isai, Muntean Ivanea, Muntean Petru – Balmoș, Raț Ioan, Raț Nicolae, Stan Petru, Truț Ioan-Uțu, Volentir Ioan-Rișca.

(După Ioan Motorca în Cercetări și date monografice privitoare la Comuna Seleuș, p 204-205)

Numele sunt trecute pe monumentul ridicat în 1935 pe care scrie. „Acest monument s-a ridicat în timpul xxxx la inițiativa Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor, secția Seleuș, sub președinția xxxxx notar secretar fiind Jucu Dimitrie, director școlar, cu concursul neprecupețit al comunei politice, primar fiind Șandru Ioan 1935.

Seleușenii căzuți în luptă în al Doilea Război Mondial (1941-1945):

Nr. Crt.	Numele și prenumele	Nr casei	Porecla	Unde a căzut pe front
1.	Moțocan Gheorghe	1	Rătescu	Est
2.	Șandru Ioan	3	Pipili	Est
3.	Horgha Gheorghe	20	Nincu	Est
4.	Lunga Petru	26	Micăuș	Ungaria
5.	Bendea Petru	28	Onaca	Est
6.	Șandru Petru	33	Drica	Est
7.	Anca Avram	37	Anca	Est
8.	Moțocan Ioan	46	Moțocanu	Est
9.	Vinersar Ioan	55	Doreana	Est
10.	Faur Gheorghe	56	Păliț	Ungaria
11.	Buda Dumitru	57	Buda	Est
12.	Șandru Ioan		Ciuciu	Ungaria
13.	Petcuț Ioan	60	Tuti	Est
14.	Petcuț Gheorghe	63	Floștea	Germania
15.	Bolcu Ioan	109	Bogea	Tatra
16.	Bulz Ioan	127	Tănaț	Est
17.	Stănuț Ioan	128	Vărăgișu	Est
18.	Lunga Gheorghe	133	Ciuturluța	Est
19.	Anca Gheorghe	134	Cicioaca	Est
20.	Cilan Ioan	138	Păduraru	Est
21.	Munteanu Ioan	149	Mica	Est
22.	Codreț Pavel	156	Hăla	Ungaria
23.	Bendea Ioan	181	Georgian	Est
24.	Șandru Alexa	191	Cucu	Est
25.	Șandru Gheorghe	192	Toager	Est
26.	Volentir Ioan	200	Rozî	Est
27.	Anca Avram	224	Gălșanu	Est
28.	Tuc Ioan	233	Persida	Est
29.	Moțocan Ioan	235	Pițian	Est
30.	Crețu Petru	242	Pupăza	Est
31.	Teorean Alexă	255	Teoreanu	Est
32.	Șandru Gheorghe	259	Vrăjitoarea	Est
33.	Șandru Dumitru	273	Cioreanu	Est
34.	Moțocan Petru	276	Sărăndănuțu	Est
35.	Dehel Petru	278	Bātu	Est
36.	Șandru Alexa	282	Cetirea	Est
37.	Ardelean Nicolae	290	Ianoș	Est
38.	Berar Pavel	299	Bușa	Est
39.	Petcuț Ioan	302	Ciocordatu	Est
40.	Stoian Nicolae	305	Bumbuțu	Est
41.	Șeredan Pavel	321	Gogoăț	Est
42.	Medrea Solomon	322	Solomon	Est
43.	Olar Teodor	324	Ginu	Est
44.	Muntean Simion	327	Munteanu	Est
45.	Tuleu Isai	331	Tuleuș	Est
46.	Moțocan Ioan	339	Iaia	Est
47.	Lunga Gheorghe	344	Hublea	Est
48.	Anca Gheorghe	344	Ciceuș	Sibiu,
49.	Ardelean Gheorghe	351	Țințaru	Est

50.	Șandru Ioan	353	Șireu	Est
51.	Bibart Gheorghe	394	Cula	Est

Prezentul tabel a fost întocmit de către Ioan Truț (fostul primar) pe baza actelor existente în Arhiva Asociației Veteranilor de Război și din discuțiile cu mai mulți locuitori în vârstă.

Monumentul din fața școlii vechi a fost construit „În cinstea eroilor din comuna Seleuș căzuți în lupta contra fascismului 1944-1945” la 1 iunie 1958.

1. Serg. Bolcu Ioan, Munții Tatra,
2. Cap. Anca Gheorghe, spital Sibiu
3. Cap. Lunga Petru, RPU
4. Sold. Șandru Ioan, RPU
5. Petcu Ioan, lagăr Germania
6. Faur Gheorghe, RPU
7. Codreț Pavel, RPU

Iermătani căzuți în luptă în Primul Război Mondial:

Morodan Simion, Avrămuțiu Ioan, Oana Todor, Vujde Ioan, Codreț Mitru, Popa Moise, Gabor Florea, Suciu Iacob, Birlău Simion, Mila Ioan, Hanciuța Simion, Suciu Ioan, Oana Mitru, Suciu Ghiurca, Oana Ioan.

Iermătani căzuți în luptă în Al Doilea Război Mondial:

Sighete Gheorghe, Gabor Ioan, Morodan Mitru, Bombos Ioan, Vujde Cornel, Mihoi Petru, Balica Gheorghe, Moț Alexandru, Suciu Gheorghe, Bodârlău Simion, Bodârlău Adam, Oana Iacob, Haș Petru, Dâmb Todor, Mihuț Iacob. (dictate de Oana Simion Ghila)
(După Ioan Motorca, p. 210-211)

Notă: Din Iermata provin și doi voluntari în Divizia „Tudor Vladimirescu”: Hanciuța Ioan și Mila Teodor.

Morodani căzuți în luptă în Primul Război Mondial:

Bupte Ioan (nr 22), Bupte Ioan (nr. 48), Jurcă Iacob, Mihuțiu Ioan, Chifor Iacob, Bupte Vasilie, Berariu Ștefan, Berariu Pavel (frați), Ferariu Ioan, Gornic Dimitrie, Micoară Iacob, Berariu Teodor, Nica Nicolae, Micoară Gheorghe, Bupte Gheorghe, Suciu Florea (tată), Suciu Florea (fiu), Chifor Gheorghe, Mihoi Nicu, Morodan Ioan, Gornic Iacob, Gornic Ioan, Mihuțiu Iacob, Cismașiu Ilarie, Mihuțiu Gheorghe, Mihuțiu Ioan, Mihuțiu Gheorghe (nr 116), Cociuba Sinesie, Micoară Nicolae, Morodan Gheorghe, Morodan Teodosie, Gornic Emilian, Cismașiu Pavel, Morodan Atanasie, Olariu Dimitrie, Cismașiu Ștefan, Cismașiu Teodosie, Motorca Ioan, Foltean Teodor, Gornic Demian, Micoară Pavel, Sârb Teodor, Cociuba Andronic, Bota Ioan, Mladin Ioan, Cismașiu Gheorghe, Șeran Ioan, Șeran Pavel (frați), Berariu Ioan, Stana Iacob, Stana Constantin (frați), Micoară Dimitrie, Cismașiu Nicolae, Foltean Petru, Opreț Florea.

Morodani căzuți în luptă în Al Doilea Război Mondial:

Berariu Mitru, Morodan Mitru, Pâncotan Petru, Cecanea Teodor, Cismaș Ioan, Bodârlău Gheorghe, Bupte Gheorghe, Micoară Vasile, Haș Gheorghe, Micoară Ioan, Mihuț Florea, Ioja Dimitrie, Cismaș Ioan, Mihuț Iacob, Cismaș Pavel, Cismaș Ioan (Neamțu), Cismaș Petru (Penciu), Morodan Dimitrie, Cismaș Dimitrie, Motorca Ioan, Mihuț Iacob, Cismaș Ștefan, Foltean Gheorghe, Cismaș Gheorghe, Gornic Iacob, Cismaș Dumitru, Morodan Gheorghe, Mihuț Dumitru, Sârb Mănasie, Ignișca Nica, Gornic Ioan, Micoară Dumitru, Sasu Gheorghe.
Datele au fost culese de la Morodan Ioan, primar între 1941-1945, de către Ioan Motorca)

Membrii Gărzilor Naționale Românești

Membrii Gărzii naționale de la Moroda:

Nica Mitru, comandantul gărzii, Micoară George, Foltean Ștefan, Stoia Samson, Cismaș Pavel, Cismaș Iena, Crișan Nicolae, Șeran Mitru, Motorca Nicolae, Gornic Dumitru, Foltean Pavel, Mihoi Ioan, Micoară Pavel, Bupte Florea, Mihuț Ioan, Motorca Ioan, Berar Nicolae, Berar Ioan, Micoară Ioan, Burdean Ioan, Foltean Pvel, Stana Ioan, Bupte Ioan, Bupte Iacob, Morodan Ioan, Gornic Ioan, Mihuț Sima, Cismaș Bîrșovan, Stoia Mitru, Stana George, Micoară George, Micoară Ilie, Morodan Pavel, Sîrb Sinesie, Gornic Nicolae, Cismaș Gheorghe, Motorca Igna. În total 37 gardiști. (Ioan Motorca, monografia așezărilor Moroda-Iermata, jud Arad, 167)

Membrii Gărzii naționale de la Seleuș din 1918:

Șandru Gheorghe, Curta Mihai, Moțocan Gheorghe, Horga Vasile, Moțocan Gheorghe, Horga Ioan, Magda Ioan, Anca Ioan, Moțocan Ioan, Șandru Ioan, Stănuț Isai, Bârneț Alexa, Șandru Ilie, Cladovan Dumitru, Magda Gheorghe, Muntean Ioan, Haz Petru, Branc Ioan, Branc Dumitru, Faur Ioan, Petrișor Gheorghe, Petrișor Alexa, Branc Gheorghe, Faur Nicolae. (Datele de la garda națională și voluntari au fost luate de la Stănuț Ioan-Catană)

Voluntari din Seleuș ai armatei române proveniți din prizonieri participanți la Primul Război Mondial: Mercuța Teodor, Șandru Ioan, Moțocan Ioan, Stan Gheorghe, Faur Petru, Șeredan Nicolae, Branc Ioan, Faur Gheorghe, Bârneț Alexa, Lunga Gheorghe. Gheorghe Tuleu a fost voluntar încadrat în trupele de jandarmerie. (Ioan Motorca, p. 200)

Voluntari din Moroda proveniți din Rusia: Bupte Iacob, Cismaș Vasile, Sârb Teodosie, Morodan Ioan, Foltean George. *Voluntari proveniți din Franța:* Sârb Ambrosie, Gornic Gheorghe, Cociuba Iacob, Micoară Ioan, Foltean Ștefan, Cismaș Pavel. *Voluntari proveniți din Italia:* Micoară Ioan, Mladin Pavel, Morodan Iacob, Cociuba Pavel, Foltean Ștefan, Cismaș Pavel. (Ioan Motorca, Monografia, p 168)

Unități de măsură medievale

I Măsurile pentru lungime

Stânjenul = 1,89 m.

Pasul = 0,75-0,80 m

Piciorul = 0,30 m

Palma = 20 cm.

Degetul = 2 cm.

Țolul = 2,55 cm.

Cotul (folosit la măsurarea stofelor) = 0,6 m.

II. Măsurile pentru suprafață

Stânjeni pătrați = 3,59 m.p.

Sesia = 32 jugăre sau 16 lanțuri, dar este diferită în funcție de zonă. La munte este mai mică.

Sfârta (sfârtaitul) = 4 lanțuri

Lanțul = 2 jugăre

Jugărul: a) Cadastral = 1600 stânjeni patrați, adică 5755 m.p; b. Jugăr mijlociu = 1400-1200 stânjeni patrați și jugărul mic 1100 stânjeni patrați și este egal cu două măsuri de Pojon.

Măsură de Pojon = 550 stânjeni pătrați

Pătrar = jumătate de jugăr

Pătrărișca = jumătate de pătrar

Cânepiște = 150-200 stânjeni pătrați.

Ogreada întreagă (grădina) = 800 stânjeni pătrați sau 2880 m.p. Măsură de suprafață la vie, = 100 st. pătrați sau 300 butuci

Măsura (folosită numai în secolul al XVIII-lea la conscripții) pentru semănături a fost cubulul-șinic pentru un jugăr

Măsura pentru cosit fân = zi om pentru un jugăr

III. Măsuri pentru capacitate.

Cubul, cubla sau șinicul. Existau: Cubul de Pojon = 62,5 litri și are submultipli veca, care are 2 vici; Cubul de Pesta cu capacitate de 93,75 litri și este divizat în trei vici; Cubul de Șarla cu capacitatea de 125 litri și are 4 vici.

Până nu demult s-a se folosit șinicul ca unitate de măsură cu capacitatea de 120 litri. Are submultipli: măsura de 30 litri, jumătatea de 15 litri și vaităul de 7,5 litri.

IV. Măsuri pentru lichide

Vadra = 12 litri. Are submultipli: cupa de 1,5 litri, jumătatea sau iția de 0,75 litri și ciupa sau degetarul folosit pentru semințele mărunte de 0,06 litri

V. Măsuri pentru căzi

Acaua = 54,3 litri dar pentru județul Arad avea 56 litri. Are submultiplu sfârtaiul de 14 litri și jumătatea de 7 litri

VI. Măsuri pentru greutate

Fontul = 0,5 kg

VII. Măsuri pentru cerealele recoltate pe câmp

Crucea = 2 picioare a câte 16 snopi. Un snop are diametrul de 30-40 cm.

Au mai fost folosite:

Câbla (Cubulus) – este o unitate de măsură pentru volum echivalentă cu 112 litri.
Câbla (Kobol - șinic) este o găleată de 80 litri grâu).

Măsura de pojon – unitate de măsură pentru volum egală cu sâmbânța necesară însămânțării cu grâu a unei suprafețe de 600 stânjeni pătrați, adică egală cu aproximativ două mierțe a 30 de litri fiecare.

Miertă – unitate de volum echivalentă cu 30 litri, submultiplu al câblei, 22/25 kg.

Urna – unitate de măsură pentru volum echivalentă cu aprox 12 litri

Stângen pătrat – unitate pentru suprafață echivalent cu 3,84 m pătrați

Jugăr mic – unitate de suprafață echivalentă cu 0,42 ha

Măsură de cosit (sapa) – este echivalentă cu terenul cosit de un om într-o zi sau cu suprafața care produce un car de fân – aproximativ un **Jugăr mic** – circa 1000 stânjeni pătrați

Iția – sau cupa, în jud Arad echivalentă în general cu 1,5 litri

Acăul – egal cu 56 litri

Font – unitate de măsură reprezentând 0,5 kg, sau o sutime dintr-o majă, dar avea o mărime variabilă

Holdă – termen sinonim cu iugăr

Iugăr – unitate de măsură a suprafețelor reprezentând inițial suprafața de pământ arată de doi boi într-o zi. La romani era 0,252 ha, la Verbozi – 7166 m. pătrați; sub austrieci 1600 stânjeni pătrați sau 0,57 ha; iugărul unguresc era de 1200 stânjeni sau 0,46 ha.

Maja – echivalentă cu 50 sau 100 kg (car). În Ungaria maja era un car mare încărcat

Picior – unitate de lungime egală cu 0,316 m sau o șesime dintr-un stângen

Plug – în sec XVI reprezenta 150 iugăre sau 107 ha.

Șchioapă – unitate de lungime egală cu distanța dintre arătător și degetul mare larg deschise, sau 0,22 metri

Stog – Unitate de măsură pentru păioase, dimensiuni: 14,5 stânjeni lungime x 3 lățime x 2.30 înălțime

Țol – 0, 0316 m

Vadră – unitate e măsură a lichidelor, a circulat și sub denumirea de hidrie, feria, urna. Hidria din sec. XVI era egală cu 10,8 l iar în sec. XVIII era de 11,57 litri

Sesie – lot iobăgesc, la Șiria echivalent cu 20 jugăre arătură, 10 jugăre fâneată și ½ jugăre intravilan

Câblă egal cu 110-120 l

Acov egal cu 54 litri.

Florinul (sau guldenul) austro-ungar a fost moneda Imperiului Austro-Ungar din 1754 până la înlocuirea sa, în 1892, cu coroana austro-ungară, odată cu adoptarea etalonului aur. Monedele de 4 florini erau echivalente cu cele de 10 lire sau de 10 franci. Între 1892 și 1900 cele două monede au circulat paralel.

Sisteme medievale pentru măsurarea suprafețelor. (Geza Kovach, Ziridava nr. 9, 1978, p. 55)

În zona de șes, unde pe hotarele nedelimitate a pustelor nu se ridica problema pământului, (nu se ridica încă în mod cantitativ), în secolele XII-XIII se formează sistemul sălașelor, adică a unei gospodării, în jurul căreia se aflau arături și fânețe, pe o suprafață necesară satisfacerii nevoilor familiei, respectiv o cantitate pe care iobagul și familia sa puteau să o muncească. Acest sistem tradițional a rămas în vigoare până-n secolul al XVIII-lea. Chiar și cu ocazia conscripțiilor din 1720 sistemul sălașelor formase baza evidențierii suprafețelor. În secolele timpurii sălașul folosea pământul 5-6 ani, fără nici un sistem de asolament, schimbându-l apoi tot pe baza tragerii la sorți. (*op. cit. p 56*)

Poarta. În secolul al XIV-lea se răspândește ca unitate de suprafață pentru impunere „poarta”. Acest sistem va domina patru secole. Legea Lui Ludovic de Anjou (1342) prevedea că baza de impunere va fi poarta, indiferent câte familii trăiesc pe o singură poartă, putând fi 2, 3 sau 4 familii (p. 56). În comitatele Arad și Zărand, în conscripția din 1561, se fixează darea anuală pentru o poartă la 1,10 florini. În general în zona Aradului pentru o poartă țărănească se socotea în jur de 20-30 iugăre de arături și câteva iugăre de fânețe, la care se adaugă și pământurile aflate în folosință comună (izlazuri, păduri, eleștee etc).

Plugul. Istoricii consideră „plugul” egal cu suprafața arată de un plug în cursul unui an. Considerând că un plug ară într-o zi aproximativ un iugăr de pământ în raport cu aratul de primăvară și toamnă (3-4 luni), suprafața unui plug varia între 100-150 iugăre. (2-4 boi). Tripartitul lui Werbozy consideră că un plug regal (aratum regalis) trebuie să cuprindă 100-120 iugăre. Prin urmare un plug regal nu depășea 3-4 porți iobăgești. În secolele XII-XVII un iugăr era egal cu aratul pe o zi. În secolul XVIII, plugul regal dispăre din conscripții.

În conscripțiile din 1715-1720 s-a renunțat la sistemul porților și s-a trecut la o evidență familială, luând ca bază, la arături, cantitatea de semințe, iar la fânețe productivitatea și la vii munca prestată.

În conscripțiile dicale, publicate de Gh. Ciuhandu, se delimitează suprafețele tot după cantitatea seminței folosită ca măsură, câbla (cubuli) și subdiviziunile ei. Mierța (quartale, vicca), ori măsura de Pojon (metrae posoniensis).

În zona Crișanei dieta din 1578 hotărăște să fie folosită câbla de Oradea. Sistemul se aplică din 1653 și la Zărand.

Câbla. Câbla mare de Oradea, Șimand era împărțită în 4 quartale. Quartala la Mierța Mare era de apoximativ 31 litri, respectiv quartala mare de 125 litri (1672).

Câbla de Șimand sec XVIII-XIX era o variațiune a câblei de Oradea, fiind divizată în 4 mierțe mari, echivalând o mierță cu 18 cupe, adică aprox 29,5 litri. Deci Câbla de Șimand avea 118 litri.

Măsura de Pojon. (metrae posoniensis). Este echivalentă peste tot cu 62 litri capacitate. Pentru secolul XIX se socotea la semănatul grâului 42-50,4 kg, la secară, 39,2-44,8 kg, la orz.

Făcând o comparație cu câbla de Șimand, se pot socoti 2 măsuri de Pojon pentru o câblă și aproximativ 550-600 stânjeni pătrați. (stânjeni de 192 cm). Într-un iugăr de pământ sunt însămnântate 2 măsuri de pojon de cereale (112 l/ 4 mierțe, deci o câblă).

O câblă sau 2 două măsuri de pojon pot fi echivalate cu 1100 stânjeni patrați, ceea ce în Comitatul Arad corespunde unui jugăr obișnuit.

Stânjenul. Provine de la omul culcat de la picior până la capătul brațelor întinse adică 192 cm.

Până la sfârșitul secolului al XIV-lea se măsura doar lățimea pământului. Din secolul XV s-a trecut la măsurarea pătrată a pământului, ajungând la măsurarea suprafețelor în jugăre.

În documentele arădene jugărul apare și cu denumirea de holdă.

Iugărul. Cu ocazia reglementărilor urbariale din 1771, în județul Arad sunt folosite două feluri de **iugăre**. Unul de 1100 și altul de 1200 stânjeni pătrați, cel din urmă fiind numit și iugăr unguresc. Subunitatea iugărelor era cadratul, adică 100 stânjeni pătrați. Acestea foloseau ca bază în fixarea robotelor.

După 1810 apare și iugărul cadastral, echivalent cu 1600 stânjeni pătrați (0,5755 ha). Acesta se răspândește după introducerea cărții funciare, dar nu se bucura de o practică generală

Lanțul. Spre mijlocul secolului XIX se răspândește utilizarea măsurării în lanțuri. Lanțul mic = 2 iugăre mici (2200 stânjeni pătrați) și lanțul mare cu două iugăre cadastrale (2300 stânjeni pătrați).

Potrivit măsurării sesiilor, arăturile erau exprimate în fragmentele unei sesii întregi. Sesia întreagă era echivalentă cu 16 iugăre cadastrale iar **fertaiul** (sfert de sesie) era echivalent cu 4 iugăre cadastrale. (Sesiile provin din vechea poartă). În comitatul Arad sesia a fost stabilită în 1767 după cum urmează: clasa I cuprindea 26 iugăre (1100 st.) de arături și 12 cosituri de fânețe precum și 2 măsuri de pojon pentru intravilan. Pentru pământurile de clasa a II-a erau prevăzute 28 iugăre, pentru clasa III-a 30 iugăre și pentru clasa IV-a 32 iugăre arături, plus 12 cosituri fânețe).

Bibliografie generală

Arhive-biblioteci

Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale Arad

Arhiva Primăriei Seleuș.

Arhiva Bisericii Ortodoxe Seleuș,

Arhiva Școlii Gimnaziale Seleuș

Biblioteca Județeană Arad

Direcția de statistică a județului Arad

Stațiile meteo de la Ineu și Chișineu Criș

Ziare- periodice

Tribuna - Sibiu.

Românul - Arad

Biserica și școala

Ziridava nr. II, Arad 1968.

Ziridava, nr III-IV, Arad 1974
Ziridava, nr V
Ziridava nr VI, Arad
Ziridava nr. VII
Ziridava nr VIII
Ziridava nr. VIII din 1977
Ziridava nr. IX
Ziridava nr. X, 1978
Ziridava, nr XI, Arad 1979
Ziridava nr XII
Ziridava nr. XII
Ziridava nr XV-XVI, 1987.
Studii de istorie, nr IV, 1962
Studii și articole de istorie, nr. XXVII - XXVIII.
Analele Aradului, an II,
Administrație românească arădeană, vol II
Administrație românească arădeană, vol III
Administrație românească arădeană, vol IX
Administrație românească arădeană, vol X
Administrația românească arădeană, vol XI
Anuarul Socec al României Mari, Vol II/1925.
Anuarul României pentru comerț, industrie, meserii și agricultură 1925/1926

Informatori

Anca Ioan (Ionuț lui Pătru Lenii)
Bupte Iacob
Bărdan Mircea
Branc Florica
Branc Cristian
Cilan Viorel
Coman Dan
Horga Gheorghe
Magda Florica
Magda Viorel
Medrea Ioan
Medrea Gheorghe
Muntean Nicolae (A lui Hanți)
Muntean Nicolae (A lu Cuța)
Nica Dumitru
Roman Viorel
Petcuț Florica
Șandru Vasile
Șandru Ilie
Șeredan Iustin .
Truț Ioan
Tuleu Ana
Tuleu Geta
Tuleu Isaia
Tuleu Gheorghe

Lucrări editate, în ordine alfabetică

- Aradul, permanență în istoria patriei, Editura Politică, Arad 1978.
- Aradul și Mișcarea Memorandistă, vol I, editat de Universitatea cultural-științifică Arad.
- Biriș, Ioan, „Monografia Nadăș”, Editura Gutenberg Unvers, Arad, 2017.
- Berariu, Pavel, „Din viața episcopului Andrei Magieru al Aradului”, Arad 1997
- Bolovan, Ioan, „Primul război mondial și realitățile demografice din Transilvania”, Cluj Napoca 2015
- Bradin, Virgil, „Școli românești din Arad – Pârneava de la începuturi până în 1947”, vol I, Ed. Promun, 2008
- Caciora, Andrei (coord), „Realități istorice din vestul și nord-vestul Transilvaniei, - studii și documente”, Vasile Goldiș University Press, Arad 2006
- Călători străini prin țările române, vol VI
- Chiș, Petru, „Ineul de la a doua retragere a turcilor până la sfârșitul Primului Război Mondial”, Arad 2014
- Ciuhandu, Gheorghe, „Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri”, Arad 1940
- Colta, Elena Rodica, „Portul popular din județul Arad, Editura Etnologică, București 2014, Complexul Muzeal Arad, „Repertoriul Arheologic al Mureșului Inferior, județul Arad”, Edit. Orizonturi Universitare Timișoara
- Clopoțel, Ion, „Vasile Goldiș”, University Press, Arad 2017.
- Cronica notarului Anonimus, „Faptele ungarilor”, traducere și comentariu Paul Lazăr Toncilescu. Editura Saeculum
- Cu viața zid la trecători – septembrie 1944 în Valea Crișului Alb, Editura Militară, București 1986
- Daicoviciu, Hadrian, Dacii, Editura pentru literatură, București 1968
- Dicționarul istoric al localităților județului Arad, Arad 1997
- Documente privind Istoria României, C. 1. vol I.
- Documente din istoria mișcării muncitorești arădene, 1918-1944, Arad 1972
- Dragoș Aurel, „Istoricul Canalul morilor „Palatinul Jozsef” al Crișului Alb din Comitatul Arad, Arad 2011
- Dragoș, Aurel, „Oameni, destine eroi”, Editura Mirador, Arad 2015. D.
- Drăghicescu, D. „Din psihologia poporului român”, București 1907
- Dudaș, Florian, „Zărandul, chipuri și fapte din trecut”, Editura Albatros, București 1981
- Ehrler, Johann Jacob, „Banatul de la origini până acum (1774)”, Editura de Vest, Timișoara, 2006
- Episcopia Aradului. Istoria, viață culturală, monumente de artă, Arad 1989
- Evoluția ideilor despre educație și învățământ în gândirea scriitorilor români, E. Eminescu, București 1984
- Feneșan, Costin, „Diplomatarium Banaticum”, vol I, Editura Mega, Cluj-Napoca 2016
- Faur, Vasile, „Țara Zărandului”, Editura Gutenberg, Arad 2016
- Germans end Hungarians 1828, Hungarian Land census – Arad Country
- Gluck, Eugen, Roz, Alexandru, „Aradul muncitoresc”, E.Politică, București, 1982.
- Grec, Marius Ioan și colab, „Vasile Goldiș - 150 de ani de la naștere (1862-1934)”, Editura Academiei Române, București 2012.
- Grec Ioan Marius și colab, „Rolul Aradului în realizarea marii uniri. O perspectivă cronologică”. Edit. Vasile Goldiș University Press
- Grec, Florica, Mișcarea naturală a populației în județul Arad și la nivel național în perioada 2012-2016. Arad, ianuarie 2018

Griselini, Francesco, „Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei”,
Hațegan, Ioan, „Cronica Banatului, vol II, partea întâi I, Banatul între 934-1552”.

Iordan, Iorgu, Dicționar al numelor de familie, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1983

Institutul național de Statistică, Recensământul populației din 30 decembrie 1930
Institutul Central de Statistică, datele recensământului din 6 aprilie 1941
Institutul Național de Statistică, Recensământul populației și al gospodăriilor din anul 2002
Institutul Național de Statistică, recensământul populației și a gospodăriei din anul 2011.
Istoria Românilor, vol III, Editura Enciclopedică, București 2010

Iorga, Nicolae, „Istoria românilor din Ardeal și Ungaria”, Editura Saeculum, 2006

Ivireanu, Antim, „Evoluția ideilor despre educație și învățământ în gândirea scriitorilor români”, E. Eminescu, București 1984

Jula Gheorghe, manuscris în posesia autorului
Îndrumătorul arhivistic vol II, Editura Gutenberg-Univers Arad 2009.

Mager, Traian, „ Monografia Hălmașului”

Martin, Antoniu, „Economie și societate în județul arad. Un studiu asupra agriculturii anilor 1944-1948”, Editura Mirador, Arad 2004

Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la Episcopia Ortodoxă a Aradului, Arad, 1986 .

Meszar, Marius Răzvan, Reforma agrară din anul 1921. O istorie a agriculturii în județul Arad 1918-1921

Mihalca, Alexandru, „Aspecte din istoria agrară a județului Arad”, Arad 2001.

Monografia orașului Arad, Arad 1999.

Monografia administrativă a județului Arad. „Realizările administrative românești de la Unire până în anul 1938 ” (manuscris în colecția Arhivelor Arad)

Motorca, Ioan, „Cercetări și date monografice privitoare la comuna Seleuș cu satele aparținătoare: Seleuș, Cighirel, Moroda, Iermata”

Motorca, Ioan, „Monografia așezărilor Moroda și Iermata”.

Nistor, Viorel, Colinde din Țara Zărandului, Editura Gutenberg Univers, Arad 2008,
Nistor, Viorel, Folclor coregrafic, vol I, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, București 1991

Nițu, Adrian, coordonator, „Arad, economie și societate ”, vol I, Editura Presa Universitară Clujeană, Arad 2017

Nițu, Adrian, (coordonator), „Arad, Economie și societate”, vol II, Cluj Napoca 2016

Oarcea, Aneta Felicia, „Școala și societatea în comitatul Arad” (1867-1918), Editura Gutenberg Univers, Arad 2012.

Pal Engel, Regatul Sfântului Ștefan, Istoria Ungariei Medievale 895-1526, Editura Mega

Pădurean, Corneliu, Ghiță, Eugen, „Primul Război Mondial – Studii, articole, eseuri, Editura Gutenberg Univers, Arad 2016

Patko Robert, „Valea Crișului Alb – studiu de ecologie și hidrologie”

Petraș, Lucian, „Mihai Veliciu, studii și documente”, Edit. Universității Aurel Vlaicu

Petraș, Lucian, „Politică și demers național în Comitatul Arad (1895-1916)”, Editura Brumar, 2008.

Petrescu, Alexandru, „Detașamentul Păuliș ”

Pop, Ioan Aurel, Bolovan, Ioan, „Istoria Transilvaniei”, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj Napoca 2013

Popeangă, Vasile, „Aradul centru politic al luptei naționale din perioada dualismului”, E. Facla, Timișoara 1978

Popeangă, Vasile Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului (1721-1821), Arad 1974

Popeangă, Vasile, „Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea, (1821-1867)”, Arad 1979/34.

Popeangă, Vasile, „Școala românească între 1867-1918”.

Popovici, Alexa, „Istoria bapțiștilor din România”, Editura Făclia, Oradea 2007.

Realități istorice din vestul și nord-vestul transilvaniei, - studii și documente, Andrei Caciora, coordonator, Vasile Goldiș University Press, Arad 2006, pp.181- 241.

Roz, Alexandru, Kovach Geza, „Dicționarul istoric al localităților din județul Arad”, Arad 1999

Roz, Alexandru, „Consiliul Național Român Central și Gărzile Naționale Române din Arad 1918”, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1993

Roz, Alexandru „Noiembrie 1918. Aradul capitala Transilvaniei”, Arad 2002

Roz, Alexandru, „Războiul neatârării din 1877-1878, acte și documente arădene”, Arad 1998,

Rusu, Mircea „Cetățile Aradului”, Arad, 1980

Sinaci, Doru, „Discursul politic în perioada Tribunismului arădean”, Editura Vasile Goldiș University Press, Arad 2014

Stanca, Sebastian, Contribuția preoțimii române din ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919), Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015

Strategia de Dezvoltare a comunei Seleuș pe perioada 2014-2020 (manuscris).

Studia Censualia Transilvanica – recensământul din 1869 din Transilvania, Presa Universitară clujeană 2008

Studia Censualia Transilvanica, recensământul din 1880 din Transilvania

Studii privind istoria Aradului, E Politică, Arad 1980

Stokes Brown, Cyntia, „Istoria lumii”, Editura Litera, 2009

Șora, Gheorghe, „Vasile Goldiș - o viață de om așa cum a fost”, E. Helicon, Timișoara

Terpea, Ioan, „Moroda generației mele”, Moroda 2013 .

Terpea, Ioan, Moroda și Iermata în viața mea, Moroda 2013, p. 133

Tomole, Ioan, „Românii din Crișana, Sălaj și Sătmar în luptele național-electorale de la începutul secolului al XX-lea”, Edit. Gutinul, Baia Mare, 1999

Tripa, Pavel, „Trecutul orașului Ineu și al cetății Ienopolei”, Editura Emia 2007

Tuleu, Ioan Valeriu, „Cintei - satul dintre bălți”, Editura Viața Arădeană, Arad 2008

Tuleu, Ioan Valeriu, Războiul trăit, Editura Viața Arădeană, Arad 2012.

Tuleu Ioan și colab „Personalități șicolane, vol II. E. Mirador 2015,

Tuleu, Ioan Valeriu, „Evadarea din trecut” (mărturii dintr-un secol zbuciumat), Editura Mirador, Arad 2016

Valea, Virgil, „Cultură și spiritualitate românească în Arad în perioada interbelică”, Editura „Vasile Goldiș” University Press, Arad 2005.

Vesa, Pavel, „Clerici cărturari de altădată”, E Gutenberg, Arad 2008

Vesa, Pavel, „Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități”. Arad 2006.

Pavel Vesa, Pavel „Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948)”, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei 2013.

Vesa, Pavel - Petru M. Ardelean, „Preotul cărturar Nicolae Horga Popovici” (1767-1811).

Vesa, Pavel „Bisericile de mir arădene între tradiție și modernitate”, Editura Mirador, Arad.

Vesa, Pavel, „Clerici ortodocși arădeni și hunedoreni deținuți politici (1945-1989), Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2014)

Reforma agrară din 1921

După război și după realizarea unirii Transilvaniei cu România, una dintre prioritățile guvernelor de la București a fost înfăptuirea reformei agrare promisă de regele Ferdinand încă din 1917 soldaților țărani aflați în tranșee. În Transilvania, Crișana, Banat și Maramureș marile moșii se aflau mai ales în mâinile proprietarilor, unguri, nemți, evrei. Foarte puțini erau de origine română.

O etapă importantă a reformei agrare a fost împrăștierea țăranilor cu pământ, care se regăsea juridic în partea a doua a Decretului nr. 3610, din 23 iulie 1921, privind aprobarea Legii pentru Reforma Agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, care se intitula „Împrăștierea”. La capitolul X se specifica că pământul era parcelat pentru a se vinde țăranilor. Îndreptățiți erau în ordine:

1. Capii de familie, servitorii și muncitorii agricoli care au fost mobilizați, lucrând pe moșia expropriată, iar în timpul războiului au devenit invalizi, dar erau capabili să lucreze pământul primit. Tot aici se încadrau văduvele și familiile celor căzuți în război.
2. Aceleași categorii dacă au făcut serviciul militar în război, fără a deveni invalizi.
3. Toți capii de familie care au devenit invalizi în război dar sunt capabili să lucreze pământul, la fel văduvele și familiile lor.
4. Toți capii de familie care au făcut serviciul militar în război, fără a deveni invalizi.
5. Bărbații neînșurați care au devenit invalizi de război, capabili să lucreze pământul.
6. Bărbații înșurați care au luat parte la război.
7. Mobilizații prin Ordinul Consiliului Dirigent.
9. Capii de familie care nu au luat parte la război.
10. Bărbații neînșurați majori.
11. Voluntarii din Armata română.

Plafonul era de 5 iugăre. În funcție de pământul disponibil se putea acorda pământ și sub acest plafon. Până în 1924 au fost înregistrate 52. 944 persoane îndreptățite în județul Arad (6)

În anul 1922, Comisia de Ocol Pentru Expropriere din Ineu a luat hotărârea că trebuie expropriate de la marii proprietari 22018 jugăre teren arabil, plus 164 jugăre pășune. Astfel au fost expropriați: Solymossy Ludovic – 5763 iugăre, soția lui Szapary Stefan – 4279 iugăre, Lovy Marcus – 303 iugăre. (7)

O parte din imensele suprafețe deținute de Societatea Anonimă Economică și Industrială din Pâncota (38.904 jugăre) au fost expropriate, însumând până în anul 1925 20.320 iugăre, ceea ce reprezenta puțin peste jumătate (52%). Societatea avea în proprietate terenuri în 13 localități, între care și la Seleuș, deținând pământ la Pusta Oșerind și Tajnic, adică 2096 jugăre cadastrale; 1173 st.p (8) Se pare că în momentul aplicării reformei agrare, activitatea și profitul societății erau în creștere, motiv pentru care unele proprietăți au fost scutite de expropriere. Cazul nu a fost singular !

Statistica oferită de Camera de Comerț și Agricultură ne indică faptul că la 31 decembrie 1931 erau expropriate în județ 344 moșii cu 253.496 iugăre. Două moșii erau în continuare nemăsurate, 90 de moșii erau măsurate dar neparcelate în vederea împrăștiării. În timp ce 252 moșii erau atât măsurate cât și parcelate. (9)

În tabelul centralizator cu îndreptățiții la împrăștiere în funcție de etnie, pe localități și plase, satele actuale ale Seleușului, care aparțineau plășii Ineu aveau propuși: la Iermata 224 (un ungar); Moroda 427 (un ungar) și Seleuș 530 locuitori. (10)

Prin Legea de Reformă Agrară, au dispărut un număr de domenii așezate lângă satele studiate; spre Pâncota proprietatea Sulkovschy, Santuș spre Măderat, (proprietar baron Solimossy) și Daica spre Moroda. Au rămas două domenii între Seleuș și Pâncota; Mahler și Granari și spre Ineu o parte din Apa Acră, proprietar Marcus Levi. S-au dat celor fără de pământ la început 4, apoi 2 iugăre. Pentru Moroda, aplicarea reformei a fost o adevărată mascaradă. În primul an, loturile au fost repartizate la moara Seleuș de pe Canal, (până peste

șoseaua Seleuș-Pâncota), la Totani și o parte la Santuș. După un an de folosință, loturile de pământ au fost schimbate. S-a lăsat pentru Moroda pământul doar până la Bigii-Pârâul Sodom, iar 300 iugăre s-au dat de la moșia Pintlac (unde era proprietar baronul Solymossy), în dreapta Cigherului, lângă Satul Mic (Șilindia), la o distanță de 8 km de sat. Se împroprietărește, la Moroda, cu câte 2 jugăre de pământ fiecare cap de familie fără pământ. Seleușenii au fost împroprietăriți cu pământ din Oșerind, Dâmbul Oșerind, Pusta Tajnic, Apa Acră.

Tot în cadrul măsurilor de reformă agrară s-au distribuit grădini în perimetrul locuibil al localităților, astfel că, până în anul 1926 s-a mărit vatra locuibilă în toate cele trei sate. La Seleuș au primit grădini, de 400 stânjeni pătrați, veteranii și moștenitorii lor, pe ultima uliță spre Pâncota și pe ultima uliță dinspre Zărând. (11) Comuna Moroda a fost împroprietărită și cu 200 iugăre pădure. (12)

Dar, așa cum s-a întâmplat întotdeauna atunci când au avut loc distribuiri și redistribuiri de pământuri, cei deposedați, considerându-se nedreptățiți, au introdus în instanță numeroase contestații care au întârziat lucrările reformei, care nici după 10 ani de la promulgare nu a fost definitivată. Întârzierea și tertipurile avocațești, folosite de marii proprietari, au provocat nemulțumirea sătenilor care au reacționat pe cale legală, cu reclamații către prefectura județului, așa cum este și cazul seleușenilor, reieșit din adresa către prefectura județului Arad pe care o reluăm in extenso:

.

...

c

